ספר

חוט המשולש

החדש

הנקרא נ"כ

עץ אבות

תוכו רצוף אהבה תולדות וקורות ימי חיי שלשה עמודי עולם
מאורי הגולה אשר האירו פני תבל בתורתם וצדקתם ה"ה

רבינו **משה סופר** זצוק"ל

בעל שו"ת חתם סופר אבדק"ק פרעשבורג

וה"ה חותן משה

רבינו **עקיבא איגר** זצוק"ל

בעל שו"ת רע"ק אבדק"ק פוזא והמדינה

וה"ה בנם

רבינו **אברהם שמואל בנימין סופר** זצוק"ל

בעל שו"ת כתב סופר אבדק"ק פרעשבורג.

הוברו לה יחדיו ע"י ענף עץ אבות בנם

הצעיר **שלמה סופר בה"ג מהראשב"ם** זצוק"ל

אבדק"ק **בערענסאם** והגליל תע"א.

גדל הרבה באיכות וכמות הוצאה חדשה זו בדברים
נפלאים ונחמדים בתוספות מרובה על העיקר.

שנת **יגדיל תורה** לפ"ק.

ספר

חוט המשולש

החדש

הנקרא נ"כ

עץ אבות

תוכו רצוף אהבה תולדות וקורות ימי חיי שלשה עמודי עולם מאורי הגולה אשר האירו פני תבל בתורתם וצדקתם ה"ה

רבינו **משה סופר** זצוק"ל

בעל שו"ת חתם סופר אבדק"ק פרעשבורג

וה"ה חותן משה

רבינו **עקיבא איגר** זצוק"ל

בעל שו"ת רע"ק אבדק"ק פוזנא והמדינה

וה"ה בנם

רבינו **אברהם שמואל בנימין סופר** זצוק"ל

בעל שו"ת כתב סופר אבדק"ק פרעשבורג.

הוברו לה יחדיו ע"י ענף עץ אבות בנם,

הצעיר **שלמה סופר** בה"ג מהראשב"ס זצוק"ל

אבדק"ק **בערעגסאס** יהגליל ת"א.

נדו"ל הרבה באיכות וכמות הוצאה חדשה זו בדברים נפלאים ונהמדים בתוספות מרובה על העיקר.

שנת יגדיל תורה לפ"ק.

חלק ראשון.

מחיר שני החלקים 1 קראָנע 50 העללער.

דראָהאָבימש, גאליציען, תרס"ח

בדפוס א. ה. זופניק ק. אונד ק. האָפליעפעראַנט.

אדרבית מילין להוצאה חדשה.

אמר המחבר מקרא מלא דיבר הכתוב בפ׳ בראשית: ויאמר ה׳ לא ידון רוחי באדם לעולם בשגם הוא בשר והיו ימיו מאה ועשרים שנה ודרשו חז״ל שרמז על משרע״ה בשגם היא בגמטריא "משה" והמקרא צריך ביאור ואומר כבר אמרו חז״ל במדרש אשה אחת ילדה ששים רבוא בכרס אחד והיינו בזה על משרע״ה שהי׳ שקול נגד ששים רבוא מישראל והנה יש דעות בני אדם שאומרים כי רק למשרע״ה הי׳ באפשר לעלות למדרגה גדולה ורמה כזו כי הי׳ בעצמותו למעלה מגדר האנושי ואין ליחסו עם שארי ילודי אשה וכן נמצא אמונה כזובת הזו אצל אוה״ע שמאמינים שיש נבראים אשר המה הצי־אלקית (האלבגאט־טער) וא״כ אין לדמות שארי ילודי אשה אליהם כי לא נחשבו עליהם חוט של יחס להיות מצוינים ומרוממים מגדר אנושי אבל אנן בדידן באמונה טהורה ושלימה יודעים ומאמינים כי משרע״ה הי׳ ילוד אשה כמו שארי בני אדם ולבוא אל מדרגתו הגדולה הי׳ מוכרח לעבוד ולהשתדל בכל מאמצי כחו ורק בה אדם הי׳ כחו וזהו כבודו ותפארתו וכבר כתב הרמב״ם בהלכות תשובה יכול כל אדם להיות גדול כמשה רבינו ואם כי אחז״ל על משה איש אלקים שהי׳ מחציו ולמעלה אלקים וגם אמר ה׳ ראה נתתיך אלקים לפרעה אמת הדבר אבל לא מתולדתו הי׳ אלקים כי אם עשה עצמו ע״י עבודתו את ה׳ ופעולותיו הטובות בא מבחינת איש לבחינת אלקים. וזהו שלמדה לנו התוה״ק במקרא הזה שלא יאמין האדם אם יראה מעלת ומדרגת משרע״ה, או יסתכל ויחשוב בדמות וערך שארי גדולי ישראל. העומדים ברום המעלה וגודל הערך גבוהי׳ מכל עם ויביטו עליהם ויאמרו לא נעלה עליהם ולא נוכל לדמות ולהגיע לעולם למדרגתם הרוממה כי מיועדים ומיוחדים המה מאת ה׳ מתולדתם להיות דגול מרבבה ויחידי סגולה אשר בן אדם ההמוני ילוד אשה לו יהי שלין אלפין לא ישיגם אף אם בכל כוחותיו יעבוד את בוראו לא יגיע ערכו לערכם. האמת לא כן הוא וכמו שכתב הרמב״ם הנ״ל וע״כ סיפר לנו תוה״ק מלידת משרע״ה ואופן גידולו והשתלמותו וקורות ימי חייו למען נראה כי כמו בשארי ילודי אשה כן בו הי׳ ומקרה אחד לכולם ומלאכי אלקים עולים ויורדים בו בהשתדלותו בו במעשיו בו בעבודתו אם רב ואם מעט כל א׳ לפי מה שהוא וזה ג״כ פרי צמיחת ותכלית סיפורי תולדות וקורות ימי חיי גדולי ישראל מיום הולדם עד יום האחרון לראות איך נשתלשלו ונתגלגלו ונשתלמו בפעולותיהם לעלות אל הר קדשו ולבוא למעלות ומדרגות גדולי ישראל וכל אחד ואחד יוכל לילך במסילותם ולדרוך במדרך כף רגלם אם עקבותיהם לו נודעו והמה לאות ולמופת לכל בר ישראל לעשות כמותם. ובזה מובן הקרא עפ״י אמרם ז״ל משה מן התורה מניין מה זו שאלה הכי מעשי פעמים נזכר שמו של משה בתוה״ק אבל כוונתם משה מן התורה מניין, מניין שכל מדרגתו הגדולה והרוממה של משה הי׳ רק ע״י התורה ולימודה והלוכו בזה ועבודתו עבודת הקודש ולא שהי׳ הצי־אלקית מתולדתו וע״ז השיבו חז״ל ודרשו מהקרא לא ידון רוחי באדם לא ידונו הבריות שע״י שרוחי באדם רוח מיוחד רוח אלקית אשר משכתי עליו בפרטות ע״י נתעלה למדרגת איש אלקים מה, שלא אעשה כן באדם אחר לא

כן

כן הוא בשנים הוא בשר שנים משרע"ה ק"כ שנה ורק בשר ודם באחרים וההוכחה על זה והיו ימיו מאה ועשרים שנה בארץ וכ"כ כמו שארי אנשים בדורו ואלו הי' הצי-אלקות בו' למעלה מהטבע אמשה ה' גם מאריך ימים יותר מדרך הטבע וע"כ לא יהין איש להעמידו למעלה מגדר אנושית מתולדה רק ילך בדרכיו ויעשה במעשיו ויגיע לערכו כנ"ל בזה—.

אמר המסדר! עפ"י דברי הנ"ל נ"ל לבאר ג"כ דרשת חז"ל התמיה מאוד על הקרא בפ' קרח וישמע משה ויפול על פניו ואחז"ל ומובא ברש"י במקומו מלמד שחשדוהו באשת איש שנאמר ויקנא למשה במחנה מלמד שכל א' וא' קינא לאשתו ממשה ובבעל הטורים כ' וישמ"ע מש"ה בגמטרי' מכאן שחשדוהו באש"א. והדבר מתפלא הפלא ופלא הכי לא די לחז"ל במה שאמרו ודרשו על רבן של כל ישראל אשר פנים אל פנים דיבר ה' אתו עמו ובמראה ולא בחידות והכה לראות באספקלריי' המאירה מה שלא זכה אדם אחר מעולם שחשדוהו באשה' ובדי בזיון וקצף אף אם אחז"ל בירושלמי אין אפטרופס לעריות אפילו לחסיד שבחסידים אבל לאמור עליו שכל א' וא' קינא לאשתו ממשה הלא מן הנמנע הוא זאת להאמין על הפחות שבפחותים אף כי על רבן של ישראל וגם אין באפשרי לצייר זאת אל השכל בששים רבוא אנשים ונשיהם כיוצא בהם במנין ואם נאמר דברי חכמים בלשון גוזמא אבל איך יגזמו חז"ל כזאת לגנאי על רבינו משה ע"ה ולא עוד הלא דרשו בן מקרא ויקנא למשה במחנה אתמהה! האמנם כפי מה שהעלנו למעלה שמעליותא של משרע"ה הי' אף כי הי' ילוד אשה כאחרים ורק מכחו דעתו ורצונו ופעולותיו ומן התורה והעבודה הגדיל את עצמו להיות איש אלקים ונביא אשר לא קם כמותו והוא לנו לעינים שגם אחרים יעשו במוהו ויעלו למעלה ראש ועל זה כל א' וא' קינא לאשתו ממשה הכוונה שהי' כל א' מישראל מעורר קנאה באשתו כמו קנאת סופרים ואמר כל א' לאשתו ראה והביטה מה יוכל להיות ילוד אשה ואיך ברצונו והשתדלותו יכול להתעלה למדרגת נביא ה' ולזכות שפה אל פה ידבר ה' בו ע"כ תתקנא בו להוליד בנים כמותו כי מן האפשרות הוא כי בני ישראל בדורו הכירו אותו מיום הולדו עד יום האחרון וראו כי כל מקרה אדם ואדם גם אותו קרה ובכ"ז נתעלה לאיש אלקים ולכל מדרגות הרוממות שהי' לו. אולם בקנאתם במשה גרעו קצת חלקו באמרו. כי לא הוא לבד הביא עצמו למדרגה גדולה ההיא כ"א אמו הצדקת יוכבד ברוב צדקתה בהורתו ולידתו בקדושה גרמה הרבה לגודל מדרגת בנה כי לולא צדקתה וקדושתה לא הגיע בנה למעלה גדולה כ"כ וזהו .שחשדוהו באשה' כלומר שחשדו אותו שרום מדרגתו יסודו ושרשו באשה היא אמו הצדקה ובזה החשד עוררו עוד יותר הקנאה אצל הנשים כי כחם רב ואונם חזק להוליד בנים צדיקים וקדושים וע"כ יתאמצו לעשות כמו יוכבד הצדקת להוליד ולגדל בנים צדיקים וחכמים יראי ה' וחושבי שמו כנ"ל במקרא הזאת ובדברי חז"ל ובדרך מוסר השכל היוצא ממנו—.

והנה אנשים גדולים וחשובים שחרו פני לכתוב ולחבר תולדות קדוש זקיני מאוה"ג רבינו **משה סופר** זצ"ל בעל שו"ת **חתם סופר** קורות ימי חייו וגדולותיו ומה הגיע אליו עד שעלה משה למרום למעלה ראש להיות אביהון ורבן של ישראל ואמרתי הקשיתם לשאל ממני, כי מן הידוע כי אין המעריך יוכל להעריך אם לא שעכ"פ הוא בערך הנערך ואני' ננס לגבי ענק אביר הרועים כמשה איש האלקים ונוסף לזה לא זכיתי להכיר את קדוש זקיני זצ"ל פא"פ וכי אומרי'

למי

למי שלא ראה את החדוש שינגו ויעיד ואף גם זאת לא איש פנוי מעבודה אנכי ומשא דבר ה' על שכמי חדבר נכבד כזה צריך מיתון וישוב הדעת ללקט בשיבלים אחת לאחת לאגדן ולחברן ולעשותן דבר שלם. בכ"ז לכבוד קדוש זקיני זצ"ל אמרתי אסורה נא ואראה את המראה הגדול הזה ואנסה לקרב אל המלאכה עם המעט אשר לפני ורוב ככל הדברים היו לי מפי סופרים וספרים ומן מגידי אמת ומפי כתבים הרבה אשר תחת ידי מגדולי ישראל אשר האירו פני תבל בימי זקיני זצ"ל ואקוה כי נחת ינחת הקורא בו כי עפ"י הרוב יש בהדברים. ענין מוסרי ויראת שמים ותועלת אמיתי ורבים אומרים לנפשי שמחברתי זאת עושה רושם לטובה בלב הקורא כמו ספר מוסר השכל אשר לזאת באמת היתה כוונתי כי כל פרי תכלית המכוון בספרי מוסר הוא להוציא הדברים לפעולת אדם לאמתן ולקיימם בתהלוכותיו וקורותיו לזאת אל יחשבני הקורא כמספר סיפורים בעלמא כי אם ישים עינו לטובה בכל מאמר ומאמר ימצא מרגניתא טבא ויוציא מיין וחלב ויונעם להיכו וישקיט צמאונו כמים קרים על נפש עיפה — בהדא ישותא ספחתי ג"כ תולדות וקורות ימי חיי חותן משה זקיני מאוה"ג רבינו עקיבא איגר זצ"ל כפי אשר ערכתי' מחדש ולחוט המשולש צרפתי והעמדתי תולדת אבא מאוה"ג רבינו אברהם שמואל בנימין זצ"ל בעל שו"ת כתב סופר וקראתים בשם הכולל חוט המשולש החדש הנקרא ג"כ עץ אבות (ידוע כי אות ע מתהלך באות א) כי העץ היא התורה הקדושה עץ חיים היא למחזיקים בה ית"ה המה העלים להתרופה והנה אבותי הקדושים הנ"ל ז"ל המה שלשה עלים החופים את עץ החיים. והוספות רבות ויקרות הוספתי בהוצאה הדישה ההיא ופנים הדשות בא לכאן ובסופו הצגתי ג"כ מקצת קורות ימי חיי קדוש דודי גאון ישראל רבי שמעון סופר זצ"ל אבדק"ק קראקא ונלוה גם אליו מהברת ,אבל כבד' אשר חיברתי על מר אחי רבן של ישראל מהו' שמחה בונם סופר זצ"ל בעל שו"ת נחלת סופר ובטוח אני באלה ובזכות שלשת אבות שינהלני ה' בחסד והנינה ויזכני לגדל ולראות את זרעי וזרע זרעי לעבדי ה' באמת כיה"ר.

ולמודעי אני צריך כי מה שרשמתי בפנים הספר ,עיי' אגרות סופרים" ציינתי על מכתבים מגדולי ישראל ז"ל אשר תחת ידי הן מאבותי הקדושים זי"ע והן משארי גאונים ז"ל שהיו בזמנם השייכים אל הענין ולהיות כי יותר הרבה ממה שציינתי עליהם ישנם אתי ורבים המה ע"כ יהדתים למחברת בפני עצמו וקראתים בשם אימרו"ת סופרי"ם מלשון איגר־סופר ואי"ה בל"נ בזמן לא רב יצא לאור להינות בהם בני אדם.

הכ"ד לכבוד אבותיו הקדושים זי"ע פה מקום הרחצה מארי' באד בטרינת באהמען יום ג' לסדר ,ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה' שנת תרס"ז לפ"ק.

הק' שלמה סופר בה"ג מהראשב"ס זצ"ל

אבדק"ק בערעגסאס והגליל יע"א.

אפריון נמטי' לבני יחידי חביבי הרב האברך ההו"ש יפ"ת ענף עץ אבות מוכתר במו"מ ויראת ה' מהו' שמחה שמואל בנימין נ"י אשר עזר וטרח בסידור הדברים ובהגה להוציאם לאור יה"ר שיתעבד לאילנא רברבא בתורה ויראה ויצליח וישכיל בכל אשר יפנה לטובה.

חוט המשולש.

איש יהודי הי' בעיר פראנקפורט על נהר מיין במדינת אשכנז ושמו מהור"ר שמואל *) בן מהור"ר משה סופר זצ"ל והאיש ההוא הי' בר אוריין חכם מופלג תלמודי וצדיק תמים בדרכיו וחסיד במעשיו, ובר אבהון מצד אביו ממשפחת חכמים וסופרים צדיקים ואנשי מעשה כדור דור **) ושרש יחוסם הוא רבינו הגדול מהור"ר שמעון מפראנקפורט זצ"ל בעל ילקוט שמעוני ***) שהי' מזרע רש"י ז"ל המיוחס על תנא אלקי ר' יוחנן הסנדלר זי"ע שהי' מגזע דהמע"ה — מצד אמו הי' בן בתו של הגאון מאור הגולה מקובל אלקי מהו' שמואל שאטטין כ"ץ זצ"ל בעל ספר כוס ישועות על סדר נזיקין הנקרא בפי כל מהרשש"ך רב דמדינת דארמשטאדט ואב"ד ור"מ בבהמ"ד הגדול בעיר פפד"מ מחותנו של הגאון הקדוש מופת הדור מהו' יוסף

*) זכר צדיק לברכה ואזכיר בשמו פי' הקרא גרש את בן האמה הזאת כי לא יירש וכו' וירע לאברהם על אודות בנו ופי' הוא ז"ל עפ"י גמרא ב"ב פרק יש נוחלין אמר שמואל לרב יהודא לא תהוי מעבורי אחסנתא אפי' מברא בישא לברא טבא דלמא נפקא מיני' בנין דמעלי ולכן וירע בעיני אברהם לגרש ישמעאל ולהעבירו מנחלה על אודות בנו של ישמעאל דלמא הוי מעלי אבל שרה ראתה ברוה"ק שלא יצא מישמעאל בנין דמעלי ואין קפידא להיות מעבורי אחסנתא אצלו לכן אמרה כי לא ירש עם בני עם יצחק והי' אמר לו שמע בקולה תבין דבריה וק"ל ודפח"ח:

ולי הסופר נ"ל עפ"ז לפרש הקרא בפ' ויחי ויאמר מי אלה ופרש"י שאינם ראויי לברכה כי נסתלקה השכינה ממנו על כי ירבעם אחאב ויהוא יצאו מהם, ויאמר יוסף בני הם אשר נתן לי אלהים בזה פירש"י ביקש יוסף רחמים עליהם ונחה עליו רוה"ק ויאמר קחם נא אלי ואברכם ונ"ל יעקב שאל מי אל"ה הוא אותיות אלקי"ם מהופך כמ"ש הפלאה כי ראה שמהפך מתוחה עליהם לזאת לא רצה לברכם כי רשעים יצאו מהם, ויאמר יוסף בני הם אשר נתן לי אלקים בד"ה חן המה אשר בין י"ב שבטים במספר זה ימנו כי אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו וגם אלקים מדה"ד יסכים, כי טען יוסף הלא עפ"י הדין אין רשאים לעביד אחסנתא אפי' מברא בישא לברא טבא דילמא נפקא מיני' בנין דמעלי אף כי רחוק מאוד הוא שמעז יצא מתוק, וא"כ קר"ח באפרים ומנשה אשר צדיקים המה ויעמידו עוד צדיקים הרבה ואף אם אחר דורות יצאו מהם איזה רשעים אולי גם מאלו נפקי בנין דמעלי ובוודאי אינו ראוי למנוע ברכה מאתם בשביל זה וכטענה זו ביקש רחמים עליהם, ויאמר יעקב קחם נ"א אל"י ואברכם אם תקח ותצטרף נ"א אל"י גמטרי' שני שמות הוי' אדני' עם הכולל ושמות של רחמים המה ותמתיק בהם הדינים ואברכם כנ"ל.

ובפירוש הקרא מה שאמרה שרה אמנו ע"ה גרש את בן האמה כי לא יירש וכו' נ"ל הכתב כי מן התימה לפי הנראה היתה הצדקת נותנת עיני' בממון ויראה כי ישמעאל יקפח את יצחק בירושה אם יהיה בביתה ויטול חלק עמו וע"כ בקשה לגרשו ואולי אאע"ה באמת חשד אותה בכך וע"כ וירע לאברהם על אודות בנו שיגרשנו בשביל בצע כסף, אבל באמת צדקה הצדקת ועסוקים דבריה, כי עיקר מחשבתה הי' למנוע את בנה הצדיק יצחק מחברת ישמעאל רע מעללים והלא כתיב בהתחברך לרשע פרץ ה' מעשיך, ולהוציא א"ע מחשד ביארה דברי' ואמרה גרש את בן האמה הזאת כי לא יירש עם בני כלומר אף אם לא יירש עם בני ויעשה אברהם את יצחק ליורש כולל. בכ"ז גרש את בן האמה כי ההתחברות עמו יזיק לו לבני הצדיק וע"כ אמר ה' שמע בקולה תבין דברי' כי לש"ש נתכוונה כנ"ל.

**) הגאון המפורסם מהור"ר יהודא אשכנזי ז"ל בעל באר היטב על ש"ע ארח ויו"ד א"ע הי' אחי מהור"ר משה ז"ל הנ"ל כי כן חותם א"ע יהודא בן החכם המהולל מהור"ר שמעון סופר זצ"ל מפפד"ם אשר בנו מהור"ר משה הנ"ל הי' חתן הגאון מהרשש"ך זצ"ל זי"ע.

***) נקרא בימיו בפי כל ר' שמעון אן דער פפארט ומשם נצמח מה שהי' שגור בפי אנשים עליו ר' שמעון אן דער פפארט. קאנן די גאנצע תורה אויף איין ווארט. ובאמת כתבו עליו גדולי ע"לם שחיבור כהילקוט שמעוני לא הי' יכול לחברו רק מי שהיה התורה הקודש שורה עליו ע"י בהשכמות הילקוט.

ישמואל זצ"ל הנקרא בפי גל ר' יחזקאל ר' חיים ישעי"ם אב"ד בפפד"מ *). — ושם אשת ר' שמואל סופר מרת רייל ז"ל בת הרב הגדול קדוש ה' ומקובל מפורסם מהור"ר אלחנן זצ"ל שהי' איתן מושבו בפפד"מ והניח אחריו ברכה פירוש סידור התפלה עפ"י הקבלה, והיא היתה צדקת מפורסמת ועוסקת בכל יום תמיד בגמ"ח

---

*) בזכרוני שסיפר לי אבא מאוה"ג זצ"ל מהות ואופן בואו של הגאון הקדוש הנ"ל לפפד"ם ומעשה שהי' הגאון הנ"ל איתן מושבו הי' מקודם בעיר קראקא והי' שם שמש גבוה בחבורת שומרים לבוקר (וכאשר הייתי בשנת תר"ך בלוית אאמ"ו זצ"ל בעיר ההוא הראוני חומש כ"י אשר להתברה ההיא וחתם עליו הגאון הנ"ל בחת"י קדשו ממש) וגם הי' לומד עם תלמידים וזה הי' עיקר מלאכתו. ונתהווה שבעיר פפד"ם הלך מאתם הרב אב"ד כמדומה הגאון מהו' ישעי' בן הגאון מהו' שעפטל סג"ל הורוויטץ זצ"ל והניח אחריו שליש קושית חמורות והחכם אשר יתרץ אותן כהוגן יתקבל לאב"ד אחריו במקומו. וראשי הקהלה שלחו כשולחים שלשה גדולי תורה מנכבדי העיר אשר להם מסרו דבר גדול הזו לבקש ולמצוא אדם גדול אשר יהי' להם לראש ולאב"ד ויהי בבואם לעיר קראקא -אשר שם היו גדולים אנשי שם מעולם ונתפרסם בעיר שבאו גדולי תורה מפפד"ם ובו ביום הי' ברית מילה אצל בן נגיד א' והזמין בעל השמחה גם האורחים הנכבדים אלו על הסעודה של מצוה ובישבם במסיבה דרש את גדול מהילד הנימול בח"ת ובתוך הדברים תירץ שלש קושיו' חמורות וכשמעם האורחים הנכבדים את דברי הנער עמדו משתוממם הלא המה שלש הקושי' אשר הניח אחריו רבם וקושי' ופרוקא בחדא מחתא הציע הנער לפניהם הלא מצאו את מבוקשם. וישאלו להנער הדורש אצל מי אתה לומד ואיו רבך והראה להם איש יושב בזווית החדר בתחתיתו אשר יאמר עליו כי הוא זה אשר ממנו השכיל הנער לדרוש דרשה זו. ודברו הנכבדים מפפד"ם את האיש שיש להם ענין גדול ונחוץ אליו ויודיע להם באיזה זמן יוכלו לדבר עמו אבל הוא השיב שאין לו עת לדבר דברים כי מלמד תינוקת הוא ואין לו זמן לבטל. והפצירו האנשים בו מאוד עד שקבע להם עת בשעה שאינו לא יום ולא לילה כי אז אינו לומד עם תלמידיו ובבואם אליו הציעו לפניו הענין נכבד שהמה מקבלים אותו לרב ואב"ד בפפד"ם. והוא השיב להם כי לא יוכל לקבל המשרה על שכמו כי מלמד תלמידים הוא וצריך ללמוד עמהם ולא יוכל לעזבם והאנשים ע"י תשובה זו בראותם גודל צדקתו הפצירו בו ודחקו עליו אבל כל דבריהם ללא הועיל. ואחרי ראותם כי אין באפשרם לפעול אצלו כרצונם הלכו לדרכם דרכים דרבנן לבקש ממק"א איש אשר ראוי לאותו אצטלא. ויהי אחרי הולכם מהעיר נפל המלמד תינוקת ההוא בחולי כבידה אשר פרצה פרץ יותר ויותר עד שכמעט נפשו יצאה בדברו ועמדו סביביו בני ח"ק מצפים על יציאת נשמתו והוא החולה בראותו כי כלתה אליו הרעה פיו פתח בבקשה: רבש"ע אם בכל אופן רצונך שאלך לפפד"ם אבטל רצוני נגד רצונך! ומעת ההוא הוקל החולי מעליו ונתחזק ונתרפא מהרה, והנה מתוך דבריו אלו נתודע מה בקשו האורחים ממנו ושלוחים יצאו לכל ארבע רוחות לבקש את הנכבדים מפפד"ם כי זה שמנת ימים אשר הלכו מקיר העיר וחוצה ומהלך שני שעות מקראקא באיזה כפר שם נמצאו ושמה היו האנשים כי סיבה הי' להם לפני יכפר ההוא נשבר העגלה שלהם וא' מהם נפל ארצה והזיק את ידו עד שהוצרכו להתעכב שם בכפר כמה ימים ובנתיים גם האיש ההוא נתרפא והלכו חזרה קראקא העירה והוליכו עמם את רבם למקום מושבם לפפד"ם יע"א בשנת תץ לפ"ק.

וז"ל הגאון חיד"א זצ"ל בשם הגדולים שלו: מוהר"ר יוסף שמואל מקראקא אבדק"ק פפד"ם הוא הגאון אשר הפליא לעשות בהגהותיו לתלמוד ורש"י ותוס' ורא"ש והרבה לזכות הרבים להציב ציונים ומורה מקום בש"ס והרמב"ם בכל התלמוד עשר ידות ממה שהי' מקודם — ושמעתי ששנה משנתו כל הש"ס מ"ב פעמים וחקר וחיקק וזיקק הש"ס וקיים ודברת **בם** ויקדש **בם** וציוה לבני הרב חתן הרב כוס ישועות להדפים התלמוד עפ"י הגהותיו ושמעתי נפלאות על הרב הנזכר שלמד כ"ה שנים תורה מעומד ולמד תורה לשמה והיו דבריו נשמעים בשמים כאחד מהראשונים זכותו יגן עלינו עכ"ל הגאון זצ"ל.

על ציון קברו נחקק כזאת:

הרב הגדול אב"ד ור"מ מוהר"ר שמואל מק"ק קראקא נפטר ונקבר בעש"ק ר"ח כסליו תס"ד לפ"ק נקבר בקבר זה ראש הראשים ואלוף הקדושים קודש הקדשים הרב הגדול מחסה עוז ומגדול אלופינו זרוח אפינו ר' ישראל יוסף שמואל במהור"ר צבי הירש זצ"ל עלה לישיבה עליונה ומנוחה עליונה זקן ושבע ימים לובש מלבוש מהללים ושם גדול כשם הגדולים.

לקבץ על־יד ממון ולחלקן לת״ח ולעניים ואביונים תודיעה לרבים בשם הכבוד
ריזל צדקת׳ י). האמנם ה׳ מנע ממנה פרי בטן ולא ילדה לבעלה עד שזכרה ה׳
שובה יא) ותהר ותלד בן ביום ז׳ תשרי שנת תקכ״ג עש״ק סמוך להכנסת כלה.
ויהי בעת כרעה ללדת והיא שלחה אל הרב מרא דאתרא ה״ה הגאון האמיתי ר׳
ביש חסיד זצ״ל ונפשה בשאלתה ועמה בקשתה כי יצוה שימתינו בבהכ״נ בקבלת
שבת עד לדתה לכל יחולל ש״ק בלדתה והגאון החסיד האבד״ שעה לבקשתה

י) כמה גדולי׳ כחה של זקנתי החסידה זצ״ל תראה ממה ששמעתי א׳ דרש דרש משה זקיני הקדו״ש
בעל ח״ס זצ״ל בביהכנ״ס דרוש הוראה אחר שיחי מחליו ובתוכו הזכיר כמה מעלות טובות
אמו הצדקת והפליג בשבחה. ואמר אח״כ אל בנו דודי זצ״ל: לא עשה ה׳ אלקים דבר גדול
עולם שלא גילה לאמי בחלום. כן הגיד לי מחו׳ חתן דודי הרב הגאון וצדיק מחו׳ יודא גרינוואלד
י אבדק״ק סאטמאר ששמע כן מפי דודי הגאון קדוש ה׳ מחו׳ שמעון סופר זצ״ל אבדק״ק קראקא ואני
כותב שמעתי בזאת משני ת״ח מובהקים מתלמידיזקיני ז״ל שאמרו ששמעו כן מפי רבם הקדוש בעת
שבאת השמועה שנפטרה אמו זצ״ל.
יא) היפלא מה׳ דבר! אף כי כבר היתה בת ששה ושלושים שנה ושהו זע״ז יותר הרבה מעשרה
שנים ויתעצבו אל לבם כי כמעט הי׳ נגמר בלבו לשלחה בגט פטורין עד שריחם ה׳
עליו. האמנם לא יעשה ה׳ דבר כי אם גלה סודו לעבדיו. ויהי ביום צום עשירי בא לביתה איש
קדוש אחד מבני משפחתה הרב החסיד מוה׳ זעליגמאן זצ״ל אשר כל ימיו הי׳ יושב מעוטף בטלית
ותפלין ונפשו חשקה בתורה כבן עזאי והוא גילה רז ואמר לה: אל תבכי ואל יפלו פניך כי תדעי
אשנה שבלילה הבאה תהי׳ נפקדת בזרע של קיימא. והיא בצדקתה אחרי שהכינה התבשילין
הראוי׳ על לאחר התענית ירדה לבית המבילה וקדשו א״ע בקדושה יתירה ומשם יצאה אורה. לכל
בית ישראל ונולד קדוש זקיני החתם סופר זצ״ל. והוא פלא. — האמנם רגיל הי׳ בפי זקיני ח״ס
זצ״ל שיחת חולין לאמור: אין חידוש שמרע״ה הי׳ משה רבינו אם הי׳ לי רבי כזה כמו שהי׳ לו
גם אני הייתי כך. אבל למה לא הי׳ לי רבי כזה משום שאינני משה רבינו עכ״ד — וכוונתו מובן
כי שהגיע למדרגה זו שמגלין לו רזי דרזין אינו מן התימה שיתעלה מעלה מעלה לעילא מן כל
ברכתא. אבל לא כל אדם זוכה לבוא למדרגה זו שיגלו לו מסתרי׳. אמנם מי שבאמת כל ימי׳
יושב ועוסק בתורה מעוטף בטלית ותפילין ואינו נהנה מעוה״ז יותר מכדי חייו ואינו מדבר שיחת
חולין ומקדש עתותיו ודבוריו בלתי לה׳ לבדו. לזה יפתחו לו שערי שמים וכל רז לא אנס ליה
כמבואר בספרים.
יב) המוסר נכבד נראה לפרש מקרא מלא בפ׳ ויחי: וירא מנוחת כי טוב ואת הארץ
כי נעמה ויט שכמו לסבול ויהי למס עובד. ובמדרש מנוחה כי טוב זו תורה
הארץ כי נעמה זו תורה ויט שכמו לסבול זה ע״ל התורה והוא פלא. ונ״ל כי באמת מנוחה אמיתית
מעם לא נמצא בעוה״ז וכמו שאמר יעקב אע״ה לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי ויבא רוגז
כמבואר במדרש. כן יאמר כל א׳ מבני׳. בעו״ה כי חלאת העת ופגעי הזמן יסובבהו. ע״כ מנוחה
נכונה היא רק בעוה״ב וישיגה האדם רק באמצעות התורה כידוע והיא נקראת טוב כמאמר חז״ל
אין טוב אלא תורה. ע״כ אמר במדרש מנוחה כי טוב זו תורה. האמנם אדם השלם הישראלי לא
יבא נעימות בארץ ולא מרגוע לנפשו כ״א בעסק התורה ורק זאת יערב לחכו וינעם לנפשו ולא
לה וכמאמר חז״ל ובתורה אתה עמל אם אתה עושה כן אשריך בעוה״ז כי רפאות היא לשריך
ושיקוי לעצמותיך לזאת אמר במדרש ואת הארץ כי נעמה זו תורה. והנה הנסיון וההוכחה על מי
שנעמת ובתמים עושה כן הוא ויט שכמו לסבול כי מי שמטילים עליו ע״ל בעל כרחו זה לא יטה
שכמו ולא יעזור להמטילים עליו כי דיו לצרה בשעתה. לא כן מי שבאהבה עזה ובנפש חפצה
נושא איזה עול זהו יכרע ברך ויטה שכמו לסבול וכן בעול תורה מי שכל נפשו חשקה בתורה זה
יטע וירחיק מעצמו כל משטין ומפריע למען לא יבטל מתורת ה׳ ומלימודו. לזה אמר במדרש
ויט שכמו לסבול זה עול תורה כי תמי׳ זו הוכחה על עשייתו בתמימות ושלימות. אמנם ואם תאמר
מה נאכל? מי שמקדש כל ימיו בעסק התורה׳ ויושב מעוטף במו״ת כל היום מאין יבוא עזרו
ופרנסתו. ע״ז אמר סיפה דקרא ויהי למ״ס עובד. כמו מ׳ ומ׳ שבלוחות בנס היו עומדים כן עובד
ה׳ כזה יהי׳ למ״ס והקב״ה יפרנסהו בנס. מבלי עשותו דבר ומלאכתו נעשי׳ ע״י אחרים כמו שדרש׳
ל על עושים רצונו של מקום. או כרשב״י וחבריו ומקום הארון אינו מן המדה ומן הי׳ אצל
החסיד ר׳ זעליגמאן ז״ל הנ״ל —

באמרו ברוח קדשו כי נאוי לרמתין פי׳ הבן הילד להאשה זאת יאיר עיני חכמים בתורתו ויושיע את ישראל בתפלתו ויקראו שמו **משה!**

והנער נער ויציץ ציץ ויגמל ומיד נראו בו סימני טהרה וכי זרע ברך הוא. אבותיו הצדיקים חנכו אותו בלימוד ובוצין בוצין מקטפי׳ ידיעה וכל מחשבותם היו עליו לגדלו להנכו ולהכמו ובעת הוליכו אמו לבית־הספר בכל פעם תלט פניו באדרתה לעצים עיניו מראות כל דבר טמא. פעם אחת בא הגאון בעל שאגת ארי׳ ממיין לפ״פ והרב רבי שמואל סופר הביא את בנו הילד משה לפניו למען יברכהו והשתעשע עם הילד הנבה והושיבו בין ברכיו ותמה על הכמתו וברכו ונשקו על ראשו והבטיחו את אביו שיתעבד לאילנא רברבא. בהיותו בן ארבע שנים והוא שוקד על דלתי בי״ת הספר יום יום בא פעם לבית אביו בפנים זועפות ובשואלו אביו בני מדוע פניך רעים היום? סיפר לו כי יסר יסרהו רבו על אשר שאלתו במה שלמד עמו בפ׳ בראשית „ויקח עפר מן האדמה״ ותרגם רבו על האט געגומען „ערד פֿאָן ערד״ ושאלתיו מהיכן לוקחים ערד הלא מן הערדע וא״כ מה הידיש לנו הכתוב בזה? ויגער בי ולא השיב לי מאומה ובשאלי אותו שנית הכני ויסרני. בשמוע אביו את דברי בנו היטב חרה לו על רבו כי באמת קושי׳ רש״י היא שם ודאגה עלה בלבו על בנו וירא שלא יסתתמו מעייני שכלו ע״י שרבי קפדן וגם אינו יודע להעמיק שאלה ולהסביר ענין לאמיתה ודאגה בלב איש ישיחנה לאחרים וישפך לבו לפני הרב הגאון הקדוש רבי נתן אדלער כ״ץ זצ״ל וההוא אמר לו אם זכית לבן הכים כזה מדוע אינך מקיים בעצמך מצות התורה ולמדתם את בניכם קח נא את בנך אשר אהבת והעלהו על במתי הלימוד ותלמד אתו עמו וספי לי׳ כתורא וכן עשה בנה מכל עסקיו ונשאו בחיקו ושקד עמו על דלתי התורה וההוא עלה מעלה מעלה ובהיותו בן שש שנים כבר למד כל דיני ברכות לפני׳ ולאחרי׳ באר היטב וכאשר התבונן כי על „צוקער״ יש ספק ברכה והגם שטל ילדות עליו ואהב את הצוקער כטבע הילדים בכ״ז מנע עצמו מלאכול צוקער לבדו וכן עשה עד יום אחרון של ימי חייו: ·

אביו השגיח עליו בעיני פקיחא בכל תהלוכותיו ומלבד שהתמיד עמו בלימודים כל היום עוד זאת הרגילו בכל לילה בשכבו על מטתו הציע לפניו איזה קושי׳ ועד שלא השיב לו יישוב הגון איננו הניחו לישן ואם לפעמים קפצה עליו השינה הי׳ מעירו משנתו ונער בו אביו שעוד לא קיים חקו*). בראות אביו שכבר

*) עיניכם הרואות אחיי. ועמי איך בדורות שלפנינו שמו האבות עין השגחתם על בניהם איך בהריון והלידה נהגו פרישות וטהרה בעצמם וכאשר זכו לזרע של קיימא הקדישו אותם להי לגדלם לחנכם ולהכניס על ברכי התורה והאמונה בהשגחה יתירה וזהירות וזריזות נפ״א ואין מן התימה שגדלי והצליחו וגם עשו פרי קודש הלולים פרי תנובה ותבונה לא כן בזמנינו דור עיקש ופתלתל עליו אמר התסע״ה הן בעון הורתי ובחטא יחמתני אמי וכאשר יפקח האפרוח את עיניו ונפשו לו הוי׳ מפטמים אותו בדעות כוזבות וממלאים כרסם בהכמות היצונות ויוונית ורית והכמת התורה מה להם ויגדלו הנערים ויהי עשו נגמר ועשו במינות ואפיקורסות וצחוק עושה לו אלקים ואינו מאמין בו ובתורתו. הביטו וראו אם יש מכאוב כמכאובינו בדור הרע הזה דור תהפוכות בעיני ובנים לא אמון בם האבות אכלו בוסר ושיני בנים תקהינה וחז״ל אמרו מנעו בניכם מן ההגיון והושיבום בין ברכי ת״ח וכ״ל בכונה נכונה הקדקו בלשונם הזהב לאמר והושיבום בין ברכי ת״ה ולא אמרו בין ת״ח כי אמר החכם חנוך לנער על פי דרכו נ״ל הכוונה כי בעודו באבו ילד קטן צריכים לחנכו בתורה ומצות וכמ״ש חז״ל תינוק כשמתחיל לדבר אביו ילמדו תורה ציוה לנו משה וזה יהי׳ ראשית פרי שכלו והיינו על „פי״ דרכו בפתיחת והתחלת דרכו דרך חיים אשר ילך בו ולזאת דקדקו הז״ל בלשונם והושיבום בין „ברכי״ ת״ח בעודם בקטנותם אשר נושאים ומושיבים

הגיע לפלגות ראובן והוא בלי מבטר לקבל תורה וטהרה ולשמש גדולי ישראל הביאו אל בית מדרשו של הגאון המפורסם רבי זלמן חסיד זצ"ל *) ובין שאר תלמידיו נמנה ועלה והצליח בלימודו ובהיותו כבן שבע כבר למד והיו שגורים בפיו כמה מסכתות, ואז הי' מסיים מס' ביצה וחידש בסיומו המשך מסיף המסכתא לתחלתה ב"הדרן עלך" כנהוג בשכל חריף ונבון והוטב מאד בעיני השומעים ואחר שבעים שנה לערך בהתחילו ללמוד מס' זו עם בני הישיבה הגיד לפניהם המשך מס' זו וכאשר פלפלו התלמידים בהדבר אמר להם דילדותא היא בהיותו בן שבע שנים חידש זאת ותמהו מאד!

בהיותי בן שמנה שנים אקלע לאתר פפד"מ הגאון הגדול בעל ס' פני משה על הירושלמי והרב רבי שמואל סופר הביא את בנו הקטן משה [אשר נעשה לילד שעשועים לכל לומדי העיר כי קנה שם טוב לעצמו ע"י ההדרן עלך הנ"ל] לפני הגאון לנסותו בלמודים והוא הראה לו דף גמרא אשר ילמוד עם תוספות ומפרשים ובהגידו לפניו התפלא מאוד על יושר לימודו וחשב אולי אב מלאכה היא ויפה כח הבן מכח האב אשר למד אתו ע"כ ציוה לו ללמוד עוד דף גמרא עם מפורשים בסדר קדשים אבל לא הניחו לילך מהדרו והצה וכשעה מועטת למד לפניו כל הענין והשתומם הגאון על עמקות שכלו וחריפותו לפי ערך שנותיו, והיינו דאהני ליה כי אביו רוב למודו עמו הי' בסדר קדשים ובראות הגאון גודל ערכו של הנער בתורה תם יראת אלקים מרחפת על פניו ביקש מאביו שימסור בנו על ידו והוא יביאהו הרריו חררי תורה בארצות החיים ארץ הקדושה כי שם ביתו וילמדהו וינהגהו בגברות כאשר ינהיג איש את בנו וכל מחסוריו עליו ואבי

ימושיבים את הילד עוד על הברכים צריך אתה להרגילו ולהושיבו בין ת"ח ואמנם בחורנו הדל הזה הילד הקטן בעוהו באבו נקבה י"ל כי מוליכים אותו אל בתי לימוד חכמות החיצונית ומוציאים אותו מלימוד תורה ואין מושיבים אותו בין ברכי ת"ח וראו מה הוא בכיפה ומערה ודבו דרך עקלתון ומקולקל ההיא וסורו נא מעל אהלי אנשים החטאים האלה פן תספו בכל חטאתם וה' ירחם—.

*) הגאון ר' זלמן חסיד הנ"ל הי' אחד מיוחד מגדולי עיר ההיא אשר תורה וגדולה היו אגודים והרבו שלובי יד אצלו והי' חסיד מפורסם בכל המדינה הי' לו ביהמ"ד בביתו ובגינת ביתו שלו הי' לו בית מיוחד ללמוד בקיץ ובו מקוה כשרה עיי' ח"ס חלק יו"ד סי' ר"ז וז"ל הקדים: ועיברא ידענא שהחסיד המפורסם מו"ה זלמן חסיד זצ"ל בפפ"ד דמיין הי' לו מקוה המין בתוך חדרו שבגן שלו והי' כב פה והוא למד שם בימי הקיץ וגו' רפ"א אדם מעולם עכ"ל: והי' ריע ואוהב דביק מאד מהגאון אמיתי מו"ה ישעי' בערלין מברעסלא זצ"ל, ובספר הזכרונות בעיר פפד"מ כתוב עליו לאמור: יזכור אלקים את נשמת הרב הגאון החסיד המפורסם כמהור"ר משולם זלמן בן מוה"ר שמרי' זצ"ל אשר שכן פה קהלתינו יע"א קרוב לארבעים שנה וישב באהלו אהל קבע לתורה ולתעודה לסד. וייסד לאחרים והעמיד תלמידים הרבה וקיים ברי מה שיש בה הידור מצוה כי הדר הוא לכל חסידיו וילאה כל פה לספר אף מקצת שבחי מרוב פרישותו מאהבת המקום וכל ימיו סיגף את עצמו בסיגופים רבים בתענית הפסקות וגם שנים רבות כל ימות החול רצופים אף היא הכה את הארי בי השי"ג וצדיק זה לדורו אבד כי נצח האראלים את המצוקים קודם מיתתו לו שנית הישיבה בשבר זה ובשבר שניתן בעבורו כנהוג הקהלה תעלה נשמתו סעלה סעלה תחת כנפי השכינה עליון סלה ותנצב"ה עם נשמת אי"ו וע"נ שאר צדיקים וצדקניות אמן :. נפטר אור ליום ה' ונקבר למחרת בהספד גדול ובבכי' גדולה ביום ה' מרחשון תקנ"א לפ"ק ונקרא בפי כל מוהר"ר זלמן חסיד זצ"ל עכ"ל:

על מצבת אבן שלו כתוב לאמור: גאון ר' זלמן חסיד: הרב הגאון והחסיד המפורסם כמהר"ר משולם זלמן בן מוהר"ר שמרי' זצ"ל פ"ם אשר שכן פה קהלתינו יע"א נפטר אור ליום ה' ונקבר למחרת ביום הנ"ל... וישב אוהלו אוהל קבע לתורה ולתעודה לסד וליסד לאחרים והעמיד תלמידים הרבה וקיים בקיסה שיש בו הידור מצוה וילאה כל פה לספר אף מקצת שבחו רוב פרישותו פרוש מאהבתו....

הנער נענה לו ראשו אבל אני לא התרצה על הדבר כי קשה עלי פרידתו ומילה חזי כי לגדולה מואת הוא מתוקן בארץ מולדתו :

בעת ההיא עלה משה למרום לבית מדרשו של הנשר הגדול החסיד שבכהונה הגאון האמיתי רבי נתן אדלער כ״ץ זצ״ל *) והביאו המלך חדריו לצוק מים

---

*) אמר הסופר: אם כי עטי עט לעשות לערוך שלחן בסדבר מתולדת וקורות ימי חיי זקיני הקדוש בעל ח״ס ז״ל ולא מזולתו. האמנם ידוע כי הפעולה ניכרת גם ע״י הפועל לזאת ג״כ נחוץ לעניננו לידע מי הי׳ רבו ואלופו של זקיני זצ״ל ומה גם כי נפשו הי׳ קשורה בנפש רבו אלופו ומיודעו ע״כ נדבר קצת גם מאיש דגול מרבבה ההוא איים אותך בזמנו בא ובפקותו הראוי ושפה נאריך ונרחיב הדיבור בו בכל הנצרך לענינינו. . . .

העיר פפד״ם היתה בעת ההיא מלאה חכמים וסופרים גדולים וקטנים אשר ידם היתה תקיפה בכל ענפי הכמת התורה הן בנגלה והן בנסתר ונזכיר בשם רק איזה מהם ה״ה הגאון מהו׳ יעקב משה טעבלי שיאר אבד״ק סיינץ אבי הגאונים מהו׳ הירץ ומהו׳ מיכל זצ״ל, והגאון מהו׳ דוד שטרויס ז״ל אבד״ק פיורדא והמובא בח״ס א״ח סי׳ קנ״ו) הגאון מהו׳ טעבלי שיפף אבד״ק לאנדאן הגאון מהו׳ יעקב שכנ״ם רב״ד הגאון מהו׳ נתן מאז רב״ד הגאון מהו׳ אברהם טריר רב״ד הגאון מהו׳ אהרן שלאס אבד״ק אפענבאך הגאון מהו׳ חיים זוסקינד גונדערסהיים אבד״ק קאבלענץ וכהנה הרבה אשר שמשו ברבנות בקהלות ואשר לא זהה שמשם רק בעיר מולדתם הנ״ל והיא היתה עיר ואם בישראל עד בעצם לא נמצא דוגמתה. אמנם בן אחד קדיש עלה על כל חכמי העיר בגדולת תורתו ורוב קדושתו ומדותיו התרומיות ה״ה הנשר הגדול בעל כנפיים החסיד שבכהונה מהו׳ נתן בהרב רבי שמעון אדליר כ״ץ זצ״ל. נולד בשנת תק״ב יום א׳ עשרה ימים יחדש טבת בעיר פרנ״א והוא ממשפחת נכבדים. אשר מעולם אנשי שם מיוחסי תכהונה ותורה וגדולה יחדיו היו מצוכרים. אולם מאית בשנים ושור״ש יוהסם היא בעל ילקוט שמעוני ז״ל — בקודו ר׳ נתן אדליר ז״ל רך בשנים נער ילדות עליו כבר הוי עיני כל נשואות אליו כי הוי לפלא בשכלו הצח והחריף נוסף על זה קדושתו מתהפך על פניו והוי הילד שעשועים וחכמי עירו. בעודו בר שית שנין וקרא בביהכ״נ פרק איתהו מקומן בה״ל ים ויירי בו בן הרה א׳ לאמיר אם בין תבין מה ששנית אמור נא לי מה בין פר יה״כ הכיפורים לפרים הנשרפים? והוא השיב מיד בין הבדים איכא בינייהו — בשנת תק״ב בא הגאון הספרדי הכבוד החיד״א זצ״ל פעם ראשונה בשליחות עדי הקודש תובב״א להוץ לארץ ישב בפפד״ם ימים רבים ונתעורר ע״י חכמי העיר להשגיח ולדקדק אחרי קדושת מעשיו של העלם המופלא נתן אדליר הזה, וביחוד נאמר לו כי הוא יושב אהל תורה משים לילות כימים וזאת גרם לו כי תקפה עליו השינה קודם העיר היום ועי״ז איחר כמה פעמים ובא לביהכ״נ אחר כבר גמרו הציבור התפלה. ויהי היום כאשר בעיניו ראה הגאון חידא ז״ל כי בא הנער. אחר עלינו לשבח קרא אליו הנה נא ידעתי כי איש קדוש הוא עובר עלינו תמיד ; — גדול שימושו ולימודי הי׳ אצל רבינו הגדול בעל פני יהושע זצ״ל שהי׳ אב״ד דשם בעת ההיא ואח״כ אצל הגאון המפורסם נגיד משה ראפפ זצ״ל רבב״ד ורבו המובהק הי׳ הגאון מהו׳ טעבלי שיפף זצ״ל הכהן שנתקבל אח״כ לאבד״ק לאנדאן המדינה — רנ״א ז״ל לא הפסיק את עצמו בלימודים הרגילים בין חכמי התורה כ״א למד גם חכמת הטבע וחכמות דקדוק לשה״ק ולשון ארמי הכל באר היטב עד להפליא. אבל ביותר הפליא עצה והגדיל תושיה והעמיק שאלה בחכמת הקבלה הנסתרה עד שעלה לסעלה ראש כל חכמי דורו ובהיותו בן עשרים שנה כבר יצא לו מוניטין ושמעו הולך וגדול בכל המדינה וחוצה לה לגאון וקדוש והתאספו אליו מחכמי העיר וגם בהיותו חסד ישיבה מפוארה וקצתם נזכר בשם ה״ה קדוש וקלי הגאון ח״ס זצ״ל והגאונים מהו׳ אברהם בינגא זצ״ל אבד״ק ווירצבורג והמדינה ומהו׳ מנחם מענדל קארגוי זצ״ל בעל ספר גדולי טהרה על מקוואות ומהו׳ אברהם אויערבאך זצ״ל נתן הגאון בעל יד דוד ומהו׳ חיים דייטשמאן ז״ל אבד״ק קאללין ועוד גדולים הרבה — הי׳ חריף עצים ובקי בכל חדרי תורה והי׳ אהוב לכל כי מדותיו המוזהבות היו לפלא בעיני כל, הוא הי׳ ענוותן ושפל ברך עד אין חקר והי׳ מתאבק בעפר רגלי ת״ח. מעולם הי׳ נחבא אל הכלים והרחיק א״ע מכל ענין כבוד וגדולה וציוה לתלמידיו שלא לקראו רבי כי אם ר׳ נתן, דיבורו הי׳ בהכנעה ענוה. עם כל אדם הן במילי דאורייתא והן במילי דרשות לא ברעש ומעוטה דיבור. הוא הפקיר את כל אשר לו למען לא יכשל שום אדם באיסור גניבה בחפציו וביתו היתה פתוחה לרווחה יומם ולילה, לא נמצא שעה אשר לא ישבו חכמים ותלמידים בביתו חוץ מלילי שבתות וי״ט בלתי בית המדרש ... עבור ושב ... בריוה לא שכב לפני והי׳ כל מבקש דבר ה׳ בא אליו הן

קודם

על ידו מבארו באר מים חיים ובעל נחליו ירוה גם על ; וקרבו מאוד ובין כתפיו
שכן והגם שהי׳ עוד רך בשנים בכ״ז למד כאחד הבחורים הגדולים והבין עמקות

קודם חצות והן לאחריו ומעולם לא עבר עליו חצות לילה בשינה. ואמרו עליו גדולי עירו אם כי
ר׳ נתן הוא גדול מאוד בכל התורה אבל בהלכות טומאה וטהרה אין דומה לו ורוח ה׳ דיבר בו
ומלתו על לשונו ועיי׳ הקדמת ס׳ משנה דר״נ.

שמעתי ממגיד א׳ אמיתי שפעם אמר הגאון קדוש ה׳ מהו׳ חיים האלבערשטאם זצ״ל בעה״ה שו״ת
דברי חיים לקדוש דודי הגאון מהר שמעון זצ״ל אבד״ק קראקא יכה דבריו אין הידיש כ״כ
שאביו הח״ס ז״ל מתעלה לגדול וקדוש אשר לו דומי׳ תהלה כי רבו הי׳ רבי נתן אדליר אשר עליו
שמעתי ממודי הקדוש מהו׳ נפתלי זצ״ל מראפשיטץ ששמע מפי הרב הקדוש בעל נ״עם אלימלך
זצ״ל שאמר בי זה רבות בשנים לא בא נשמה קדושה לעלמא הדין כמו רבי נתן אדליר זולת
הקדוש מהרי״י בעל שם זצ״ל :

קורא נכבד ! אם תרצה לידע ולשער איך פרח ליסוד תוה״ק ויציץ ציץ ויגמול שוקדים על דלתי
ביהמ״ד יום יום בעיר פפד״ם בימים קדמונים אספרה נא כמו מה שהגיד לי אבא הקדוש ז״ל
ששמע מעשה זו מפה קדוש אביו הח״ס ז״ל. והוא לפני רבות בשנים בקשו קהל פפד״ם לקבל
להם רב אב״ד והי׳ הנהוג בימים ההם לשלוח שלוחים לקהלות גדולות בקריות חוצות אשר ידעו
בנפשם כי כאן נמצאו וכאן היו גדולי תורה גאוני הדור וכן עשה פפד״ם ושלח שלשה אנשים
גדולי תורה ויקירי ערך ושמו לדרך פעמיהם ובאו לעיר פראג עיר ואם בישראל בעת ההיא וזאת
לדעת שתי קהלות אלו פראג ופפד״ם הביטו וראו בעין חודרת עין קנאה זו על זו כי פראג חשב
א״ע להקהלה הראשית בערך השלימות ופפד״ם שהיתה גדולה בנוי בתורה ועושר אמרה לנפשה
כי היא המיוחסת ומפוארה בישראל מזה המעם הי׳ קנאה ותחרות בינים. ויהי כאשר באו שלשה
ממיבי עדה אלו לפראג ושבתו שמה ש״ק ואז הי׳ הנהוג בביהכ״נ הראשי ״אלטנייא״ אשר בה-
קיבלו את השבת בעוד היום גדול שבעת קבלת שבת נגנו בכלי זמר אשר המנהל ברגלו ידרוכו
וזאת היתה מעבודת א׳ ממחותי העם.. והתלוצצו ראשי עם פראג וכבדו להגדול משלוחי פפד״ם
לנהג את הכלי לקבלת שבת והוא בתומו בחשבו כי כבוד חכמים ינחלוהו קיבל את יתרת הכבוד
ועשה מלאכתו באמונה לרצון החפץ כולם וכל השומע יצחק לה. והנה בש״ק נודע להאנשים את
אשר עשו להם אנשי פראג כי ביזו אותם מדעתם ורצונם אבל הם עשו סייג לחכמה ושתקו והלכו
לדרכם — ויהי כעבור שנה או שנתים בא איש עובר אורח לפראג וקיבל פני הגאון אב״ד ונכנס
עמו בדברי תורה והכיר בו שהוא האורח ת״ח גדול וכבדו לדרוש בש״ק בביהכ״נ ואורח בזמנו בא
ודרש כארבע שעות ותראה ידו הגדולה בחריפות ובקיאות פלא בעיני שומעיו וכאשר סיים התחיל
לנגן זמר אשר בו שומר העיר העומד על המגדול מעורר הישנים שישגיחו שלא יצא אש וקורא
להם כמה שעות הוא בלילה כנהוג גם עתה במדינה עיירות ובשמעם זאת השתוממו כולם מה
זאת ומי שגעון נכנס באיש הדורש ההוא ולא ידעו פתר דבר. ויתם הדורש אותם ויאמר רבותי ! זה
לפני זמן ומנים בקשו פפד״ם להם רב והי׳ המשולחים פה פראג למצוא את מבוקשם והתלוצצו
ראשי העיר מהם וכבדום לדרוך הכלי זמר. ועתה דעו לכם כי אני שומר לילה בפפד״ם
בפפד״ם ואת הזמר שהשמעתי לכם אני מזמר בכל לילה ולילה ואותי כבדוני בפראג לדרוש
בביהכ״נ ותוכלו לשער מי המה שלשת המשולחים אם שומר הלילה בך מה המה תגמודי קרתא
באמת ואותי שלחוני לשלם לכם גמולכם. וירד למטה והלך לדרכו לפראנקפורט העירה כי שם
ביתו — מזה נראה ונבין מה הי׳ באותן הימים כי אבן מקיר תזעק תורה בעיירות הללו וחבל
על דאבדין.

והנה אם ישאל השואל שאלת תתם מה זאת ששתי קהלות הקודש האלו אשר עד לפני קרוב
מאה שנים היו מצוינים בתורה ויראה במדה גדולה איך הכסיפו פניהם ופג טעמם וריחם
נמר וירדו אלף מעלות אחורנית מה היתה הסיבה לזה. אף אני אומר לא עליהם לבד רבתה
התמי׳ כ״א גם על שארי מקהלות ישראל במדינותינו אם רב אם מעט. ולדעתי שורש מודה ראש
ולענה הי׳ זה משה האיש רמ״ד ואחות מרעיו אשר המציאו דרך חדשה להיות נקרא חכם בישראל
בלא תורה ובלא יראת כי בימים הראשונים אשר חי׳ טובים מאלה מי שלא הי׳ לו יד ושם בתורת
רבינא ורב אשי איש בער יקרא ובין המון עם נחשב אף כי הי׳ לו ידיעה במקרא ובדקדוק לשה״ק.
אבל זה משה האיש לא ידענו מה הי׳ לו המציא דרך עקלתון למעט בלימוד גפ״ת ולהעמיק
שאלת במקרא ושפת לשה״ק נגד מאמר חז״ל ״מנעו בניכם מן ההגיון״ ופירש״י אל תרגילום במקרא

דרכי הלימוד מרבו הכהן הגדול*) ואין הידוש על תלמיד הלומד מרב כזה הדומה למלאך ה׳ צבאות ויותר**) שמצליח בלימודו ועולה למעלה ראש ואז הי׳ הגהוג

יותר מדי ובכל השכילו אנשים את עצמם בזה ועמדו אח״כ בגובה אפס לאמור „שפתינו״ אתנו מי אדון לנו ואנחנו חכמי ישראל נתקרי והטעו את המון עם עד שנטו אחריהם והאמינו בהם ובהבליהם ומאחר כי אין יראת אלקים הי׳ נגד פניהם ושתקו ופערו פיהם לבלי חוק על דברי הז״ל ומנהגי ישראל נתקרירה על ידם אהבת התורה והשקת לימודה בש״ס ופוסקים אצל המון עם ולא גדלו עוד את בניהם על דרכי התורה והיראה. ונוסף על זה השתדלו אלו החכמים בעיניהם בכל תוקף ועוז להעמיד בכל קהלה גדולה וקטנה בתי לימוד חכמות ולשונות זרות באמרם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים ולהראות כי לא נופלים אנחנו מהם בידיעת והחכמות החיצוניות עי״ז אהה לאחת פסק לימוד תורה שבע״פ ואתם תמית הכמה וביותר בקהל פראג אשר אחר הסתלקות פני הדור מגן ומחסה בהקהלה והמדינה הגאון בעל נודע ביהודא זצ״ל לא קבלו אחריו רב אב״ד וכן בספרי״ם אחרי פטירת הגאון בעל להמי תודה זצ״ל ותחת אשר בעתים קשים הללו הי׳ הכרח גדול להעמיד אדם גדול אשר ירביץ תורה ומהדה להעמיד הדת על תלה ולגדור בעד הפרצה הגדולה נשארו הם כצאן בלי רועה ואף כי הי׳ עוד ביניהם חכמי התורה הרבה אבל לא הי׳ להם הכח וההדר כמו לרב אב״ד ולא הי׳ דבריהם נשמעים והמשכילים החדשים כהדיוט קופץ בראש השתררו על הציבור להיות ראשי העדה והמה בידרו הקודש מן הבית בית שמגדלים בו תורה ויראה עד שנשארו ריק מכל ידיעת בית רב לדאבון נפש הישראלי — ומזה נקח מוסר השכל שלא ישאר שום קהלה בישראל בלי רב ומורה תורה וכן הזהיר ג״כ קדוש זקיני ח״ס ז״ל את הקהלות בכל עת מצוא.

*) כך הי׳ דרך למודו של הגאון רנ״א זצ״ל עפ״י רוב לסדר תלמידיו בחדר החיצונה וכשהיה להם איזה דבר הקשה הביאו אליו והיה דרכו לפרש הסוגי׳ בעל פה גמרא תוס׳ ראשונים ואח״כ ביקש מהם להגידו על מה נפשם לשאל הגיע והשיבו כי כל קושי׳ אין לה התחלה לפי פירושו את הסוגי׳ וכפטיש יפוצץ סלע הרחיק כל קושי׳ ופעם א׳ נתקיים מאוד באיזה דברי בעל המאור אשר מאריך מאוד בענין זה וכאשר בא תלמידו הבהור משה סופר לשאל באורים של כהן הגדול והיא כדרכו עשה ופירש הסוגי׳ עם הבעל המאור באריכותו הכל בע״פ ולא נשאר להם קושי׳ עמד התלמיד משתומם איך זכר כל האריכות של בעהמ״א לאמרו בעל פה ואמר לו רבו תאמין לי שזה ארבעים שנה עברו שלא למדתי בעל המאור הזה — וידוע שהגאון רנ״א ז״ל אמר מיום עמדו על דעתו לא שכח מה שלמד ״ומטעם זה לא כתב ח״ת שלו על הספר כי אמר שכל עיקר שהתירו הז״ל לכתוב דברים שבע״פ הוא משום עת לעשות שהתורה נשתכחת בעו״ה וכמו שהאריך הרמב״ם בהקדמתו ור׳ נתן אומר במשנה סוף מס׳ ברכות הפרו תורתיך משום עת לעשות לה׳ והוא לא שכח מה שלמד ע״כ לא העלה ח״ת שלו על הספר רק סימנים נתן לעצמו בנקודות ותיבות ואבא מאוה״ג זצ״ל הביא עמו בשנת תרכ״ח מספרי״ם הששה סדרי משנה אשר למד מתוכן הגאון רנ״א זצ״ל ושמה נרשמים נקודות וכתוב בצדו וצ״ע או נקודות לבד ורב מובהק א׳ באשכנז הדפיס חיבור על חלק א׳ ממשניות לפרש כוונת הגאון ז״ל בנקודותיו ושם הס׳ משנת דר׳ נתן.

**) כן אמר זקיני מאוה״ג זצ״ל על רבו פעם א׳ במסיבת ת״ח ובא המדובר מן הגאון רנ״א ז״ל ואמר א׳ מן המסובין הוא היה מלאך ה׳ צבאות וענה ואמר זקיני ז״ל ואם איין מלאך? ותחסרהו מעט מאלקים. ודכירנא שסיפר לי דודי הגאון מהרש״ס זצ״ל שבעוד אביו הקדוש בחיים היתו כתב הוא תולדות אביו וקורות ימי חייו (ואיש א׳ שאלה ממנו ונשתקע בידו) ובהגיעו לרבו של זקיני ז״ל ותפץ לכתוב מי ומה הי׳ רבו בא אל הקודש פנימה לשאל את פי אביו הקדוש שיספר לו ועמד זקיני זצ״ל מכסאו ואמר „אני אינני מהמגזמים שאלתני מה הי׳ רבי מה אומר לך על זה: אך את זאת אגיד לך שלא הי׳ מלאך בקי כ״כ בשמלי דרקיע כמו רבי — הגאון רנ״א ז״ל היה כהן מיוחס ובכל יום עלה לדוכן בבית מדרשו ואמר על עצמו אם יבנה בהמ״ק ב״ב נפשו איותה ויעש העבודה בקדשי קדשים כ״כ הי׳ בקי בהי׳ עבודה — תפלתו הי׳ מתוך סידור האר״י בנוסח ספרד א) ובכל שבת עלה לתורה שני פעמים לכהן ולמפטיר

א) בספר צרור החיים מהגאון מהו׳ אברהם לעווענשטאם ז״ל אבד״ק עמדין בקונטרס ונגינותי ננגן כתוב לאמיר: „מה שהעידו על הגאון החסיד מהור״ר נתן אדליר ז״ל בפ״ס שהי׳ מתפלל ג״כ במבטא ספרדי. גם אני ידעתי החשי ! שבהיותי בק״ק ספדי״ס בבית ארמ״ו הגאון החסיד מהו׳ פנחס זצ״ל בעל ההפלאה והסכמה התפללתי לפעמים ג״כ בבית הגאון החסיד מהו׳ נתן זצ״ל הנ״ל

בין תלמידי ־יאח רנ״א זצ״ל שבסוף כל שבוע מלבד אשיעורי׳ כסדרן אשר למדו אצל רבם למדו בפ״ע איזה ענין ובשבת דרש א׳ מן הבחורים את אשר חידש בענין זה וכאשר בא הסדר על הבחור משה הקטן בן עשר שנים ובהתאספם השומעים וביניהם גם מחכמי העיר תוך הדברים אשר דרש דרש משה הזכיר קושי׳ א׳ תמורה

ולמספיר ופעם אם אירע לו אבל ר״ל ובכ״ז לא שינה מנהגו יע״ה לתודה כהנ״ל ב׳) :
הנ״א

ושמעתיהו מתפלל בסבמא ספרדית וזכיתי להכיר את-האיש ואת שיחו יהי׳ שמו לעולם זכור לטוב. אמנם הוגד לי מכמה מגידי אמת באמת. שהחסיד הנ״ל ז״ל התאכסן בביתו איש א׳ מירושלם שנתים ימים או שלש אך יתכלית זה. שילמוד ממנו מבטא הספרדית והכרעתה ומי יכול לשפוט מהאדם הגדול בענקים הרזה? ואם הוא דל עם מיעם תשוקת נפשו הקדושה ורב עצמה בבה תשיו הזכרון יהתפיסה הי׳ צריך ללמוד על הכרעת המבטא הזו איזה שנים כמה מן השנים נצטרך אנחנו אשר איננו כדאים להיות מצע להדום רגלו החסיד שבהסידים הזה ללמוד לדבר במבטא הספרדית ומלבד זה הי׳ הרב החסיד מהו׳ נתן זצ״ל יתידאה בעת הזאת בהנהגותיו נגד כל הני רבואתה שהי׳ בעת הזאת בק״ק פפד״ם ה״ה הגאון החסיד בעל הפלאה שהי׳ גאון הגאונים חסיד החסידים מקובל שבמקובלים. והרב הגדול החסיד המפורסם מהו׳ זלמן חסיד זצ״ל מלבד כמה גאוני הדור שהיו אז בק״ק הנ״ל וכו׳ ם לא נהגו כהרב החסיד מהר״נ הנ״ל אבל התפללו במבטא האשכנזית כמונו — עכ״ל :

ב) בא וראה מה שכתב קדוש זקיני ח״ס זצ״ל בשנת תקפח לח״ח אחד מאוהביו וז״ל:

שיל״ת פ״ב יום ב׳ ה׳ כסלו תקפ״ח לפ״ק.

ההיום והשלום לאיש וביתו ידי״נ הרבני השנון המופלג צדיק נשגב כבוד מהו׳ מרדכי ליב נ״י. נעימות בימינו וכו׳ והנה נדר גדול נדר לאלקי ישראל לשלוח להתפלל ולהשתטח על קבר איש אלקים קדוש מ״ו הגאון זצ״ל להתפלל ולבקש רחמים על רזא דנא וכו׳ והנה בעקי מיב על ידי מתחלת בואו לבאסקאוויטץ ולא הי׳ לי ז״א בן קטן ובת אחת כמו בת נ״ב שנה אהובה לי בנפשי ובאמת כן בתה א״א לספר שבחה. ובעוה״ר מתה שם ולא דמע עינו הי׳ מצדיק הדין בשמחה גדולה ונפלאה אשר לא ראיתי ממני דוגמתו בתפלת שמחת תורה אך ביום השבת פ׳ וירא והיא הי׳ רגיל לעלות לבהן ולמפטיר בכל שנה וגם באותו שבתך השבעה לא מנע מהנ״ל אז באמרי ההפטרה זלג דמע א׳ מעיניו וקבלו בידו ומיד חזר ונהפך לאחר ושוב לא נראה בו שום רמז עצבית ולא הזכיר שמה כלל ולא הי׳ לו ולד אחר לעולם ולא עשה לזה שום תחבולה גם כי ידעתי חדל ממנה אורח ולא רצה להטריח בלפי מעלה לשנות הטבע כי חשש קל יותר הי׳ יגרים מיתה לאשתו חלילה ומפני זה גם אנכי לא בקשתי ממני זצ״ל לבקש רחמים על אשתי הראשונה וצ״ו ממעם הנ״ל וכל שאין דוחק השעה אין השעה דוחקתו והרבה ריוח והצלה לפניו ית״ש היא תרופא לשבורי לב והמתבש לעצבותם הוא יגדור פרצותם ויבנה חרבותם וגם יבנם ואנחותם.

הנה נא הואלתי לדבר אומר מה שנוגע לכלל בני קהלתו הקדושה אוהבי ה׳ אשר הוכיחם. ישמע אל ויענם ולא יוסף עוד לדאבה בני אהובה. אך את זאת אומר ואל יהי׳ דברי אלו למשא עליכם הי׳ הרא דבר הוא והי׳ מה אחז״ל אסור לדור בעיר שאין בה רופא והדבר כולל לרופא גוף ונפש ועל הראשון רופא הגוף וכו׳. ועוד רופא הנפש בעו״ה מיתה המספחת הזאת שלא לקבל רב ומורה. דבר אחד לדור בדור הזה בעו״ה פריץ במלואו וכל מקום שיש מנהג ומושל בשבט התורה ראוי לגדור האפשרי. אבל במקום שאין רב יושב על כסא עליה הפריץ א׳ לאחת ומתוספה ישנה ואפי׳ אם לימודי העיר ומנהיגי צדיקים מ״מ אין נביא לעירו. ועוד דבר א׳ להדר וקדרא דבי שותפי לא קדירא וכו׳ ויש אשר אומרים מי אדון לנו אין כל רב בעולם מספק וחשוב להם מגבהותם כי המת מופלגי תורה ואנשי מעשה. ואם האמת אתם שבחו כי ר׳ עקיבא ור׳ יהושע קבלו עליהם ראב״ע לנשיא והי׳ גדולים ממנו וכיון שהממנה נשיא נהגו כבוד בו וכן בר״ג שקרא רבי לר׳ יהושע ואפ״ה הי׳ נשיא עליו כי השליטים האלו לא חסו על כבודם נגד תקנת הכלל שצריכים לשופט ומושל. ובפרט הישיבות מתמעטים בעו״ה ועוד בקהלתכם הי׳ מקום הרבצת תורה ונתבטל ע״י שאין שום רב טוב בעיניכם לקבלו במקום תורה הזה היו׳ בהסתפקים וממם לומדי העיר והיא עיר פרוצה. אין תימה אין לה מורה הוראה אפי׳ לביתו בכותחא על הכלל ע״י אלו והדימה להם חיישינן הו׳ שיתבטל קבלת הרב מכלל ישראל בארץ חסידים ומספרי התורה

משמי׳ דזקינו הגאון מהרשש״ך *) ובהתפלאו השומעי׳ על חומר הקושי׳ אמר הוא שבמח״כ זקיני טעה בזה ולא קשה כלל ובשמעו אביו דבר זה יתצא מפי בנו חרה

---

*) הוא הגאון אשר הרביץ תורה לעדרים העמיד תלמידים לאלפים והרבה מהם היו גדולי הדור תופסי ישיבות ודייני ישראל הוא הי׳ אב״ד דמדינת דארמשטאדט ומשנת תס״ח הרביץ תורה והיי גם אב״ד ותופס ישיבה בבהמ״ד הגדול שבעיר פפד״ם. אחר פטירת מחותני הגאון אב״ד מהו׳ שמואל חיים ישעיים זצ״ל בשנת תס״ד הי׳ הוא רב״ז׳ ובמקום רב וכל עניני העיר הנוגעים לדבר ה׳ על ידו נתתכים והיי ראש המדברים בכל מקום עד שנת תס״ז שנתעלה הגאון הכהן הגדול מאהי׳ מהו׳ נפתלי הכהן זצ״ל אחר שהיי נתפס בידי המארטארען ונפדה ונתקבל לאב״ד באסטראוו ואח״כ בפוזנא ומשם נתקבל לאב״ד בפ״פ ושימש ברבנות עד שנת תע״א ויהי בימי איני אלא צער צרה גדולה נפלה על העיר כאשר בעצמו מספר קדוש זקיני מהרשש״ך ז״ל בהקדמת ספרו כוס ישועות וז״ל: ודע בעוד הייתי כותב דברים אלו אלקים שם שמות באו״ץ אחרי שבע״ה סמך לגמר ספרי זה מתחת מכבש הדפוס אש יצאה בגזירת עליון ותאכל את בתי אלקינו עם כל בתינו עד היסוד עם כל מחמדינו ספרי קודש ורכושינו אוי נא לנו כי פנה יום ההוא אשר הי׳ ד״ך טבת תע״א והגזירה כך עמדה ד״ך שעות ובאותה השעה שהתחילת השריפה באותה שעה ביום שלאחריו היתה הגמר וכל ישראל יבכו את השריפה אשר מימי עולם לא נ״אה ולא נשמע כזה ואף בי ובבניי וברכושי וספרים שלי שלטה הגזירה וב״ה אשר הציל את ספרי כוס ישועות מן האש הליהם כי פלאי פלאות נעשה בו שאחרי צאתי מן ביתי באו אנשים אשר לא מעמינו והצילו אותו מן השריפה שלא שלטה בו ועליו נאמר הלא זה אוד מוצל מאש עכ״ל בקיצור: והנה אנשי העיר תלו ריבוי וגודל השריפה בהגאון אב״ד מהרנ״ך זצ״ל ביודעם שמשמש בשמות הקודש כי רצה להשביע שר של מים לכבות את האש וטעה והשביע שר של אש וע״ז להטה אש סביביו ושלטה על כר נרחב עד שנשרפו חמש מאות בתים וילונו העם על רבם וגאונם ובחרות אפו בם עזב את העיר וחלף הלך לו לעיר משפחתו פראג ומשם רצה לעלות לאה״ק ועודו בדרך בעיר קאנסטאנטינאפל כ״ד טבת (יום השריפה הנ״ל) שנת תע״ט שבק חיים ונח נפשי׳ דרב האי גאון זי״ע — לזכרון השריפה קבעו יום תענית על יום כ״ד טבת וזקיני מהרשש״ך זצ״ל חיבר סליחה על זה ומסיים בה שמחינו מהר והרחיב את לבינו. שלח את מובך וקבץ נדחינו ר״ת ״שמואל שאטון״ והוא הי׳ הדורש ומתפלל בשעת שניסדר האבן הראשון לבנין ביהכ״נ איזה חדשים אחר השריפה (עיי׳ מחברת רבני פפד״ם ב׳) אחר שנבנה העיר אל תילה מחדש נתקבל זקיני הגאון רשכבה״ג מהו׳ אברהם ברודא בעל ס׳ אשל אברהם זצ״ל ונפטר בשנת תע״ז יום א׳ א׳ דר״ח אייר ואחריו נתקבל הגאון האמיתי מהו׳ יעקב כהן זצ״ל בעל שו״ת שב יעקב ובין כולם בין מלכא למלכא הי׳ זקיני מהרשש״ך ז״ל במקום רב ותל תלפיות שכל פיות אליו פונים וכל רז לא אניס ליי׳ הן בנגלה והן בנסתר ובכל חכמה ומדע ידו תוקה זי״ע והניח יוצאי חלציו גדולי תורה ויראה.

בשנת תרנ״א בחדש אלול זכיתי אני ואחי הרב המאוה״ג הגביר מהו׳ יצחק ליב נ״י להשתטח על קברי אבותינו הקדושים השוכנים בעיר פפד״ם וראיתי על ציון קברו של מרנא זקיני מהרשש״ך זצ״ל נחצב כזאת:

הגאון מ״ו שמואל שאטון אב״ד ור״מ דבהמ״ם פה. פה נטמן צנצנת המן כלכל ודרדע, חכים ורבן איתקרי בכל מיני חכמה ומדע, העמיד תלמידים הרבה ושמעתתי׳ מכדרין בעלמא ומשעריס המצויינים שמו נודע, לא הניח דבר גדול ודבר קטן עד ידו לעוסקא והבירור אליו נתגדע. ה״ה הגאון ומקובל אלקי נ״י פ״ה ע״ה מוהר״ר שמואל בהר״ר יוסף יוזפא כ״ץ זצ״ל נפטר אור ליום ש״ק י״ח תמוז תע״ט.

בצד

ירימו יד ה׳ ואת אשר יאהב ה׳ יוכיח כי אתם טובים והשובים זכיתם לעונש שמים כאשר ייסר איש את בנו בקשו לכם מגן אשר יגן בצדקתו ויסגיר ה׳ בעדכם כי שמש ומגן ה׳ אלקים חן יתן ה׳ לא ימנע טוב להולכי בתמים אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לכם ויסיר מכם ומכל עמי בית ישראל כל חולי ומכאוב וקוי ה׳ יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ויבן מקדשו במרום וקרנו ומזלו ירים הכ״ד א״נ לנצח (תובא בס׳ י״א תהלים) משה״ק סופר, מפפד״ב.

על קדוש זקיני זצ״ל נאמר הכם עדיף מנביא ודבריו הקדושים המה מוסר השכל לכמה קהלות בפרט במדינת גאליציען שקהלות גדולות עומדים בלי רב ומנהיג וראו מה עלתה להם שירדו משר מעלות אהורנית בתורה ויראה וה׳ ירחם.

אפי׳ והכי׳ על הלהי איך היו׳ נגד זקינו שהי׳ גאון גדול ומופת דורו לאמר עליו שמעה ודנער נתבייש והחביא א״ע אל הכלים ובבוא התלמידים לפני רבם וישאלם את אשר דרש מישה והנה ישמע מאשר עשה לו אביו ואת אשר קרהו אז ציוה עליו רבו שלא ידבר עם אביו עוד כי הויש״ט הוא שאם עוד ייסר אורי אביו שיתקרר היבקת למודו ע״ז והוא את פי מלך שמר ישפתי כהן ישמרו דעת ובא אל אמו ויסיפר לה בפני אביו את אשר ציוה עליו רבו ואביו החסיד כאשר שמע את אשר מפורש יצא מפי כהן הגדול שמר את הדבר וקבלו באהבה ובנו כבדו כמחייב אבל לא דבר אתו מאומה מהיום והלאה. ואז לקחו רבו לביתו. מפתו אכל ממימיו שתה והי׳ בן ביתו ממש ועזב את־ אביו ואמו ודבק ברבו בדבקות גדול :

ויהי בשנת תקל״ט הזדמן מעשה נורא הגאון הקדוש רנ״א זצ״ל למד עם תלמידו בהירו אשר על העליי׳ ולמטה בשער הבית עמדו שם החתן וכלה ושחקו והתלו׳ זה עם זה והמה בני עשירי העיר ודבר זה הי׳ בקוץ מכאוב להגאון רנ״א ז״ל אשר שבעם מלמטה למעלה וע״כ ציוה על תלמידו הקטן משה לך רד העד בהם שילכו לדרכם ולא יהתלו ולא יצחקו וע״ז וירד משה והתרה בם אבל לא שמעו לקולו עד שציוהו רבו שנית שיתרה בהם ויזהירם כי מה יהי׳ להם. באחרונה אם לא יהגו אזן קשבת לדבריו והתלמיד עשה שליחותו אבל החתן הבטיחו שאם בוא יבוא עוד יכהו מכה רבה ומשה עלה למרום וסיפר לרבו את אשר הבטיחו החתן בהבטחה נאמנה, ורבו שלחו פעם שלישית והשפל הזה קיים מאמרו וברכו במתנת יד והוא בא חוזה אל רבו בפנים זועפות ובשאלו רבו מה ; זאת השיב שקיים פסקו ולמראה עיני ישפוט רבו על האות והמופת בלחיו, ועוד רשומו ניכר והסיב חרה להגאון רנ״א ז״ל חרה על התלמיד שיקח שופר בידו ולתקוע ולהריע ועשה בהם מעשה ולא עברו כ״ד שעות ונענשו שניהם החתן והכלה מן השמים במיתה ר״ל. הקול נשמע העירה מהמעשה שהי׳ ותהום כל העיר ויען כי שניהם היו ממשפחת עשירים גדולים רצו לענוש את הגאון רנ״א ז״ל ע״י ערכאות, ובראות הגאון מאוה״ג רבי פנחס הורוויץ זצ״ל בעל הפלאה שהי׳ אבדק״ק פפד״מ בעת ההיא כי לא טוב הדבר ויתהוה ע״ז מחלוקה גדולה וחשש על כבוד אוהבו ורעו הגאון רנ״א שלח אליו כ״ד ת״ח שיקבל עליו נידוי ר״ל אבל הגאון רנ״א ז״ל לא רצה לקבל ושלח אליו הגאון הפלאה ז״ל שנית שלטובתו מתכוון למען השקט הרעש ואז קיבל הגאון רנ״א ז״ל על עצמו על משך ששה שבועות וע״י. שקט רוח מהרהרי הרב וכאשר עבר הזמן ובאו החכמים להתיר נידויו קרא הגאון לפניהם כל ששה פרשיות שעברו עליו מספר תורה שלו :

בעתים

בגוד בית קברי יש הי״ר פסוק בקרקע אשר סגיע לפי הקבלה עד קבר איש אלקים פנימה לתכלית

אבל מי שיש לו איזה בקשה אז איש האלקים שימליץ עבורו לפני מרן ז״ל בשמיא העלה בקשתו עלי פתקא ויתחבו אז התיר פנימה וכן נהגו מאז מקדם כי לפי הנסמע כן ציוה ולפי

המסופר רבים יושעו בדרך זה מקשי יומם.

בספר הזכרונות של עיר פפד״ם כתוב עליו לאמור : יזכור אלקים את נשמת הרב הגדול הגאון

מוהר״ר שמואל בן הר״ר יחזקא כ״ץ שאטין זצ״ל עבור שהי׳ מרביץ תורה בישראל ובתי ״״

נחסדים הגדיל והאדיר תורת אל. בנגלה ובנסתר ובכל חכמה ימדע גדול שמו בישראל ראוי הי׳ שתשרה עליו שכינה אז מצוחן כהילל. לא עבר בשינה תחות ליל. והמאיר הגדיר ימסשרת תיתת ממשלתו פת״ב בית ויתבא רבא אחד משלשים שנה ימצדתו פרסת על מדינת דרמשטאט. גם נתנו יורשיו עבדי איך זהובים לצדקה בשכר זה תהא נשמתו צרורה בצרור עם נשמת אורי שררל עם נשמת שאר צדיקים וצדקניות :

בעתים הללו בא לפפד"מ הגאון המפורסם רבי יודא ליסא ז"ל בעל ספר מראה כהן ורצה להדפיס שם חיבורו (ונדפס בפפד"מ תקל"ו לפ"ק) אבל קודם הביאו לבית הדפוס רצה לעבור עליו עוד פעם למען יצא לאור בלי מגרעת וע"כ ביקש מידידו הגאון רנ"א ז"ל שיתן על ידו בחור מופלג א' אשר לו לב להבין שמועתו על בריו ויעמוד לימינו לברר ספרו מכל שיה וסיג וישלח לו הגאון את תלמידו הקטן משה ובבואו לפני בעל מראה כהן וישאל אותו מה בקשתך בני ויענה בענות צדקו ומסוה הבושה על פניו רבי רנ"א שלח אותו לבוא לפני מר ויחרה לו לבעל מראה כהן כי הוא למראה עיניו ישפוט שזה הנער קטן בשנים ונער מתורה ולמה מהתל רנ"א בו לשלחו אליו וישלח אותו לביתו וילך הלך אחריו לבית הגאון רנ"א ז"ל ויוכיחו על פניו לאמור למה זה צחק אדוני בי ועשני כאחד הריקים אבל הגאון רנ"א ז"ל השיב לו לא כן אהובי כי זה הנער לבו כלב ארי להבין דבר על בריו ועל ידו תפיק רצונך והבעל מראה כהן הטה אזן והבחור הקטן עבר על כל הספר ובירר וזיכך אותו בעיון גדול. ומאז והלאה ישם הבחור משה לבו ומעייני בה' טומאה וטהרה ובעודו בקטנותו קנה לו יד ושם בהלכות המורות הללו כא' מהגדולים:

והנה הגם שרבו המובהק הי' הגאון רנ"א ז"ל אבל לגודל תשוקתו וחפצו בתורת ה' ולהיותו חכם הלומד מכל אדם גדול השתופף גם תחת צל כנפי הגאון האמיתי רבי פנחס בעל הפלאה זצ"ל ובין תלמידיו המובחרים נמנה ושימש את רבו בשימושא רבה ואסף ממנו מלא חפניו קטורת סמי דחיי והוא נתן לו את בריתו ברית התורה שלם שם עיניו הבדולחים על תלמידו יותר ממה שהעגל רוצה לינוק פרה רוצה להניק והי' הבחור משה אחד המיוחד בישיבה הגדולה של רבו הגאון זצ"ל. אבל אהבת הבן להוריו היא אהבה עזה וקשורה בשלהבת אל היחלה וזאת היתה עצבון לבו כי היה עם אביו בעיר אחת ולא יכיל דברו לשלום כי פקידת רבו רנ"א ז"ל שמרה רוחו וע"כ גבר בלבו לילך ממולדתו ומבית אביו אולי ישקטו הגיגי לבבו ובא להסות בצל אילנא רברבא הגאון הגדול רבי מיכל שטייאר זצ"ל ראש ישיבה בק"ק מגנצא (מיינץ) בשנת תקל"ו *) ובבואו לעיר ההיא קבלו הגאון הנ"ל בסבר פנים יפות כי צדקו לפניו הלך וכבר נודע שמעו הטוב להגאון ז"ל ולהוסיף ברכה הביא אתו עמו גם כתבי תעודה מרבותיו הגאונים המבשרים באיש ר"ב הלל ומוסיף שבח ותהלה להבחור משה ומספרים מרב כשרון מעלותיו והיש מהר יצא טבעו בין אנשי העיר מהפלגת תורתו ויראתו הנפלאה השתדלו להטיב מעמדו ולהמציא לו די מחסורו אשר יחסר לו ויהי' לו כל ארחותיו מעשיר א' והעניקו מכל טוב וישב שם בבית מלא ספרים וישקד על דלתי התורה בשקידה רבה ואסף באמתחתו ג"כ משארי החכמות הנצרכות להכמת התורה מתוך ספרים אשר חברו גדולי וחכמי עמינו ואמר לחכמה אחותי את ומצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם ורוח הבריות ורוח המקום הי' נוחים הימנו **)

*) וזלה"ק בהספידו: והנה לא עת האסף רועי מתנייתא כי יום מספד קבענו על מיתת הגאון אלוף נעורי מהו' מיכל שטייאר זצ"ל אבדק"ק פאנהיים המפורסם בהריפותו עוקר הרים שהתן הי' וקן ומופלג בחכמה והרבה בישיבה ובשנת תקל"ו והקל"ז עמדתי לפניו בהיותו ראש ישיבה בק"ק מענץ רא וזאת/עוד זאת אחוי רי' קימרא דאבי הגאון המפורסם בעירם מהו' מיכאל שטייאר זצ"ל עבד"ל בבוק.

**) מובא בפירוש הר' דברי החסיד בעל ר"ח שאמרו ז"ל בשמים כיצה מי שיש בו חן ויראת שמים ובן אמרו כל שרוח הבריות נוחה ובפי יפי כי במעט א"א שימצא איש אי חן בעיני הרבה בני אדם כי כשם שאין פרצופיהן שוות כך אין דעותיהם שוות ואיך יתאחדו דעותיהם.

ובפרט רבו משך עליו חוט של חן וחסד וקרבו מאוד ובימים לא מרובים כבדו ביתרת הכבוד ועשרו בעשרת בחורים גדולים ומופלגים בתורה להיות משמשיו *) ואף גם שלא הי' אז רק בן י"ד שנים בכ"ז הנחילו רבו כבוד רב הזה. ולבחור משוהרר הי' הכנסות שונות קבועות מקופות הקהל ומבעלי בתים יהודי סגולה. והנה הגם שברכו ה' בכל הטוב ולא חסר לו מאומה בעיר ההיא בכ"ז הי' קשה עליו להיות מתרחק מהוריו ומוריו הגאון רנ"א ז"ל והגאון הפלאה ז"ל כי הבין וידע כי שם צוה ה' את הברכה לקנות קנין נפשו ונפשו קשורה בנפשם ע"כ בעבור שני שנים שם לדרך פעמיו חזרה לפפד"מ עיר מולדתו ושימש בישיבת הגאון הפלאה ז"ל והתדבק ברבו רנ"א ז"ל ולא זז ידו מתוך ידם ולא הניח דבר מכל תהלוכותיהם הקדושים ולא זז וזז כ"ש מדרכם בקודש **) — העיד על עצמו מיום שעמד על דעתו דעת תורה לא עבר עליו יום אשר לא חידש דבר בחידושי דאורייתא.

בהיותו בן ט"ז שנים גמר הש"ס כולו ובעת סיומו שאל את רבו רנ"א ז"ל מה יעשה לסיומו ובמה יחוג חג הזה שזיכהו ה' ללמוד כל הש"ס והוא צוה לו שיתענה הפסקה של שלשה ימים ובן עש"ו. וסיפר שביום השלישי לתעניתו הלך לטייל עם חביריו בין הגנות מחוץ לעיר ונתאחרו והוצרכו להתפלל תפלת מנחה באמצע הדרך ובעמדו בתפלת י"ח אשר האריך בה בא ערל א' גדול ורצה להרע להם וחביריו ברחו לנפשם אבל הוא לא הפסיק מתפלתו והערל המתין לראות מה יהי' בסופו וכאשר פסע פסיעות אחר התפלה קרב אליו ורצה להכותו מיד הרים המתענה את ידו והכה את הערל על הלחי מכה א' ונפל ונשאר מוטל על מקומו. תמיד האריך בתפלה וכאשר אמרו לו חביריו דברי חידודים שהמה כבר למדו סימן ש"ע עם מג"א בעוד שהוא מאריך בתפלה השיב להם הלא חז"ל אמרו המאריך בתפלה מאריכים לו שנותיו ע"כ יהי' לו פנאי ללמוד עוד סימנים הרבה בש"ע:

בשנת תקל"ט הורם המצנפת והוסר העטרה מאתו כי ביום א' ט"ו סיון הלך אביו הצדיק מהו' שמואל בן מהר"ר משה ז"ל לעולמו והתאבל עליו הרבה ***)

*) הערה. ע' איכ"א א' ש[illegible] נ"ה ימני אב י"א ש"ת המקום ניחה היקנו ומשמים משכים עליו חוט של חן אשר ימצא אצל בני אדם ימי שר"ה תמצאת ניחה הימני מזה תוכחה כי רוח המקום ניחה הימני:

**) ענין זה היא ע' כי עפ"י הדין התלמיד מחויב לשמש את רבו כמבואר ביו"ד סי' רמ"ב אבל חכם שסרה ע' בגידי כבידי מהי' ליקח תלמיד מופלג כזה הרב מוחל על כבודו את תפארת התלמיד והמופלג שהוא משוחרר מעבודת רבו ולאות הכבוד יחשב:

***) הערה בספרי [illegible] התם סיפר יראת כי מביא הרבה פעמים בד חינא בלי' ראיתי מעשה [illegible] ויין הכה מעשה רב קראה מרביתו ישאר גדולי הדור וכה שראה בילדותו עמד בזקנותו ולאת מעשה ינוכר הלכה יכסה פעמים היה ע"פ פיהם יהי' מסגלם להלכה למעשה [illegible] בעלותי העלסא הי' [illegible] מעשי עפ"י מה שראה ושמע מרביתו זצ"ל. — ומרגלא בפומי מ"ש חז"ל באבות אם אין דעת אין בינה הבינה כי הכמה נקרא מה שמקבל ולומד אדם מרבו ומה שמבין מעצמו דבר מתוך דבר נקרא בינה אילו מה שמוסיף מדעתו צריך לקשר ולאגד עם מה שקיבל מרבו בהנהגות יסודות ושרשים אמיתיים למען יהי' יחד תקועי' במקום נאמן וזה נקרא [illegible] אם אין דעת אין בינה:

****) ואני המ' תספר בהיותי בשנת תרכ"א בעיר פפד"מ יע"א להשתטח על קברי אבותיי זצ"ל מצאתי אבותי ואבות אבותי ש' בים זה אצל זה. וכה סידורם בשנים: מהר"ר שמעון סופר בן מהר"ר משה ז"ל נפטר ליל ש"ק כ"ח ניסן ונקבר י"ב א' ער"ח אייר תי"ו לפ"ק: מהור"ר משה בר' שמעון סופר ז"ל נפטר ליל ה' ונקבר יום ו' ט' כסליו תמ"ח לפ"ק: מהור"ר משה ברבי שמעון סופר ומית משה רך בשנים [illegible] תס"ב לפ"ק: ונכון כן [illegible] במקום ההיא אבי מהור"ר

בשנת מ'ב'ש'ר טוב נתקבל רבנו הגאון רנ"א ז"ל לאב"ד ור"מ בק"ק באסקאוויטץ במדינת מעהרן *) ויען כי אורחא רחיקא מפ"פ לבאסקוויטץ ע"כ לא רצה להביא את תלמידו הבחור משה עמו ובעת בואו אנשי עיר פ"פ ליקה רשות

מהו"ר שמואל ז"ל ואשתו זקינתי החסידה מרת ריזל ז"ל ואחיו של קדוש זקיני הח"ס ז"ל מהו"ר שמעון ז"ל נפטר תקע"ט ט' ניסן ומהו"ר יוזפא נפטר תקפ"א ט"ז אדר שני ואחותו מרת היגדלא אשת מהו"ר גבריאל שטרויס ז"ל נפטרה תקס"ה ה' אלול תנצב"ה :

*) טעמו ונימוקו על מה ולמה עזב הגאון רנ"א ז"ל את עיר מולדתו לילך למרחקים ולישב על כסא רבנות אשר לפי מהותו וטבעו וכוונותיו לא הי' הדבר מוכשר אליו, בא וראה אפס קצהו : הנה מיום היות ישראל לגוי הי' לכל אדם גדול ומצוין מתנגדים אשר ימרו את רוחו וישפילו את כבודו ואם כי רבים ידעו ויבינו להוקיר ערכו כי רב וכבודו כי עצום וישבחוהו וירוממוהו אבל מקום מצוי בכל עת אשר הקטנים מתקנאים בירך הגדולים ועיניהם צרה ומקטרים לשטן להם וכמו שהבימו אחרי משה רבן של ישראל כן בכל אדם גדול ימצאו אנשים המחפשים אחרי מומין בגלוי ובסתר וכן הי' גם באיש אלקים קדוש רנ"א ז"ל כי עיני כל היו נשואות עליו והביטו אחרי דרכיו ומעשיו, וידוע כי בעיר פפד"ם כמו בכל המדינות עוד מקדם קדמתה מימות אבותיהם ואבות אבותיהם נהגו במנהג ונוסח אשכנז הן בתפלה והן בשארי מנהגים אבל רנ"א ז"ל הטה מדרך זה ונהג מנהג ספרד בתפלה ועוד שינה במנהגה בענינים שונים וכמו שהעלנו למעלה וזאת גרמה לו שרבים מאנשי העיר ובתוכם חכמי התורה התלוננו עליו ועמדו לו מנגד. ואף גם זאת אוהבי איש אנשי ביתו מופלגי תורה ואנשי מעשה וכמו כן תלמידיו בחורים מופלגים הרבו בשבחיו וספרו מנפלאותיו אותות ומופתים אשר עשה ואשר עיניהם ראו ולא זו כי מפליא לעשות וזאת התעורר מדנים עליו כי לא הורגלו בכאלה אנשי פפד"ם לראות מאישים קדושים להשמיע הרשים ולהבין לחשים. ואם כי לא לפלא הי' להאמין זאת על רנ"א ז"ל כי ידעו כולם מגדולים עד קטנים כי כחו רב וידו חזקה אבל סביביו נשערו מאוד במה שפרסמו הדברים בשחוקים ורהובית ומקיר העיר והתיצה נגד דעתו ורצונו ולא ידע אתו מאומה מכל זה, ולא די בזה אף גם יצאו איזה מתלמידיו חוץ לגדרם א) ולכבוד עצמם דרשו באמרם אם אינם נביאים בני נביאים המה והרהבו בנפשם להפחיד ולירא את אנשים בחלומות וחזיונות שונות למרות רוח אנשי העיר ואם נחשוב עוד כי עוד לא נשתכח המעשה שהי' שנענשו על ידו שני בתי נכבדי העיר וכמסופר למעלה ואביותיהן ובני משפחתן של אלו תפרו חתירות והלהיבו תלבובות לעמוד מנגד לרנ"א ז"ל ואנשיו כל זאת הניעו את לבב ראשי העיר נגדו וכן יצא מאתם בשנת תקמ"ב להכריז בכל בתי כנסיות שאין רשאי עוד שום אדם להתפלל במנין של רנ"א בביתו וכל מי אשר ימרה את צו הזאת חרם יהי' כרוך על עקבו. אמנם כן רנ"א ז"ל לא שת לבו גם לזאת והחזיק הכנסת בביתו כמקדם עד שנעשה עליו פרטי־קהל ותוכו רצוף שאינו רשאי רנ"א לעשות מנין בביתו ולא בבית אחר ומוכרח לילך להתפלל אל אחת הבתי כנסיות של העיר אשר תחת השגחת אקרו"ם עוסדים ואם ישים כתף סוררת אזי הוא יהי' נענש בחרם ר"ל ושלא להציא את רנ"א ז"ל מן הכלל בפלו ומנהו לכבודו כל המנינים בעיר חוץ ממנין אשר לבני הישיבה ועל פרטי־קהל הזאת התמו א"ע שני בתי דינים הית הגאון בעל הפלאה רבי פנחס הלוי איש הורוויטץ אב"ד. ר' נתן מאז רב"ד ר' יעקב שמש, ר' אברהם טריר, ר' מאיר שיפף, ר' זנוויל טראך, ר' חיים יוזפא גונדערסהיים וגם התמו ראשי הקהלה ויד אנשים (עיי' מחברת רבני פ"פ ד') ואז בעל כרחו בימל רנ"א ז"ל הכנסת שלו.

והנה:

א) מטיבותו' דידי"נ חתן אחי הרב התורני הגביר בנש"ק מהו' שלמה זלמן אוללמאנן נ"י רהק בגראס־ווארדיין שלח לי ספר קטן יקר המציאות מאוד בשמו מעשה תעתועי' אשר נדפס אז נגד הגאון רנ"א ז"ל ומיעיו ושמה נזכרים שנים מתלמידיו האחד משה העלישוי גרשן מפפד"ם והשני ליב עסריך החרים: ואל תאמין קורא נכבד שהי' ליב עסריך הי' קטלא קני באגמא כי בהיותי בפפד"ם בקברי על ציון קברי' על יד הדרך ראיתי שחקוק עליו וז"ל : החסיד המפורסם עמוד היסוד התורני מהו"ר ליב בן הר"ר ה"ה כ"ה גומפיל עסריך וצ"ל ליל ש"ק ו' כסליו תקע"ת נפטר יד אבי שלום במעשיו תמים בדרכיו יהודה גבר באחיו בחסידות ופרישות בדקדוקי מצות וסיגופים וסבילות ענה בצום נפשו בהפסקות משבת לשבת רוב ימיו עסק בתורה וגמ"ח בחומש פזרונו ואשר הניח והרים מנדיבי עם נבה.

מהגאון רנ"א ז"ל קודם הליכתו שאל הגאון לכל א' מאוהביו מה יבקש ממנו וכל מי שהי' לו איזה בקשה הציע לפניו וכאשר הפך את פניו אל תלמידו החביב הבחור משה סופר ושאלו ואתה תלמידי מה תבקש ענה ואמר אני מבקש לראות פני רבינו בבאסקוויטץ ויברכהו רבו והלך לו לדרכו לבית אבותיו ומיד נזכר שלא אמר ,בלי נדר" בעת אמרו שרוצה לראות פני רבו בבאסקוויטץ וכאשר מעיר השל"ה הקדוש לאמור על כל דבר בל"נ ע"כ שם נפשו בכפו לרוץ אחרי רבו לבאסקוויטץ *) ובהגיע רבו אשר נסע על מרכבה טובה לילה ראשונה לבית

והנה מאד יפלא בעיני הרואה איך לא חסו והקפידו על כבודו של ר' נתן ז"ל אשר ידעו כי"ב להוקיר ערכו כי אדם גדול ואיש קדוש הוא ועליו נאמר כילך יפה רעיתי ומום אין בך ואיך יצאו לריב נגדו בחרב וחנית. והתמי' גדלה על הגאון אב"ד בעל הפלאה זצ"ל אשר שמעתי מספרים מאנשי עיר פפד"ם כי אחרי בואו לשם אם הי' לו דבר קשה הן במילי דשמיא בהיסור ההיכה והן במילי דארעא ותיבורא ולא ידע לשום עצות בנפשו ביקר את רנ"א ז"ל בביתו לשאל את פיו ולייעץ עמו עד שרנ"א ז"ל ברוב ענוותנותו אמר לו כי לא נאה וכי לא יאה מהרב מפ"פ שיטריח עצמו ויבוא בכבודו לבית בעל בית איש המוני לייעץ עמו והוסיף לאמור הלא אדוני לא צריך לא לי ולא לתורתי ולא לעצתי ואם בכ"ז רצון אדוני לדבר דבר עמי או יקרא ואני אענה ואביא להי.לו כבוד אמר כלי את כחצות הלילה. מזה נראה בעליל גודל חביבותא שהי' להגאון הפלאה זצ"ל לרנ"א ז"ל ובכ"ז פנה לו עורף בפעם הזאת ונתהפך מאוהב לאויב הלא דבר הוא ! אמנם בן אם נעמיק שאלת נמצא פתרונה. בעת ההיא ארץ רעשה והתגעשה והמלחמה גברה נגד החסידים בארצות פולין והוסיף הגאון הקדוש מהו' אלי' מווילנא זצ"ל ואתו עמו עוד גדולי ישראל שלהם מאמרים לכל הקהלות גדולות בישראל לרדוף אחרי החסידים ב) ולצאת לריב נגדם בשנותם את מעמם ושינוי נוסחאות התפלה ושארי מנהגים הנהוגים ובמאמרים אלו קראו בשמותם וביארו פרטי הענינים והשינויים וביותר יראו ופחדו גדולי ישראל מהשתנות והתחדשות בעת ההיא כי אז שלטו הרעו והשחיתו כת שבתי צבי ימ"ש בפולין ואשכנז ובני כת ההיא ג"כ עסקו בספרי קבלה ברמזים ובמסתורין ועמפו א"ע במעטה החסידית בחילוף גופים וחילוף מעשים ולא נודע כי מים המעוררים באו אל קרבנה ירא נוכר אב מן הצביים אשר שרשם פורה ראש ולענה או מן החסידים אשר אמונת אומן בלבבם המה ויראו מן הצביים הדומים לחסידים ומאחר שראו בהנהגת ותהלוכות אנשי רנ"א ז"ל כמה דברים אשר דומים להנהגת החסידים ולא רצו שיתפשטו הענינים בעיר ובמדינה ע"כ בקשו לסגור האנשים מזה. ובפראג אסרו הבד"צ בעת ההיא כל ליסוד חכמת הקבלה מטעם הזה עיי' עלית חדש רביעי ויען כי נצמח ע"י מצה ומריבה בין האנשים הדבוקים בר' נתן ז"ל ובין אנשי הקהלה לזאת אחז צדיק דרכו ועזב את עיר מולדתו כאשר הגיע אליו קריאה של דיבר ---- , גפי מרימי קרית עוז באסקאוויטץ במדינת מעהרין קהלה מפוארה בעת ההיא :

*) ---- פלא באותו היום ---- בי איזה נערים ערלים ורצו להו , ,, ויאבק איש עמם איש זה מעמה והכה את אחד מהם מכה רבה עד מאד וברח והאחרים רצו אחריו ומרוב הריצה עזבו

ב) שמעתי בענין זה דבר נאה ומתקבל : כאשר יצא הגר"א מווילנא ז"ל ואתו עמו גדולי תלמידיו לרדוף כת החסידים עד חרמה בחרם גדול וחמור והעלוהו על הספר , והתמו עליו באו ג"כ אל הגאון החסיד רך בשנים ואב בחכמה רבי זלמן ווילאזין ז"ל שהי' תלמיד חביב מאוד לרבו הגר"א ז"ל הנ"ל ובקשו שגם הוא יחתום עצמו על החרם הנ"ל אבל לא אבה שמוע להם ותמהו עליו מאוד באמרם אם רבינו הגדול יצא בראש ומי רואה אותו יצא ולא יצא אחריו והשיב להם שמעו נא דברי בתוה"ק בעקידת יצחק כתו' ויקרא אליו מלאך ה' מן השמים אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה ותמוה הדבר מה לו למלאך אל אברהם הכי הוא ציוה לו לעקוד את בנו ושעתה חוזר מדבריו הלא מפי קב"ה בעצמו שמע אאע"ה קח נא את בנך והעלהו לעו"ה ---- ושמע כעת למלאך שלא לעשות לו מאומה ואם בכ"ז שמע אאע"ה לדבריו ע"כ נשמע מזה שרא לשתום אדם יכולים לשמוע גם ממלאך אבל לשחוט אדם צריכים לשמוע דוקא מהקב"ה בעצמו וכן הדבר הזה אם כי רבינו רבי אליהו הוא למלאך ה' צבאות אבל לשחוט אדם צריכים דוקא לשמוע מקב"ה עצמו ע"כ צחות דבריו וכאשר הגיע הדבר לאזני רבו הגאון הקדוש נכנסו דברי תלמידו בלבבו ומשך ידו ולא עשה מעשה עוד.

המלך מצא שם את תלמידו החביב הבחור משה ובראותו השתומם מאוד על המראה למצוא אותו כאן ואיך מיהר לבוא הנה ואמר ברוח קדשו אין זה כי אם שקפצה לו הארץ ומזה ראה גודל אהבת ותשוקת תלמידו אליו ואז בנפש חפצה לקח אותו אתו עמו על מרכבתו לבאסקוויטץ' ומאז והלאה תמיד הי' על ימינו. וזרוע עוזו של רבו ושרת אתו כעבד נאמן *) הרבה פעמים אמר לתלמידיו אני הייתי תלמיד נאמן לרבי חטבתי עצים ושאבתי מים עבורו והיא שעמדה לי וסיים: איך וואר איין אנדערער תלמיד אלס איהר זייד איך האב אבער אויך איינען אנדערן רבי געהאבט אלס איהר האבט — וסיפר כמה פעמים לתלמידיו שפעם אחת נסע עם רבו מהלך רב בחורף והקיר חזק והכפור מונח כפים על כפים ובבואם באמצע היום ובאם הדרך ורצה רבו לאכול קצת מן הצדה אשר הכין לדרכו אבל לא הי' מים בנמצא ליטול ידיו והלך הוא מן העגלה באמרו לרבו כי נצטנן ורוצה להתחמם ע"י ההליכה, ויקח כוס רבו אשר הוליך עמו בכל עת שיצא לדרך בידו האחת וכפור בידו השנית והתחמם הכפור בידו והי' למים וכן עשה עד שנתמלא הכוס מים והושיטו לרבו ליטול את ידיו ומאוד שמח רבו בראותו גודל אהבת תלמידו ורוב השגחתו עליו וכאשר סיים הסיפור אמר אני הייתי תלמיד נאמן לרבי כי יצקתי מים על ידו, מיט מיינע קליינע הענדכען הייתי ממעך הכפור למען יהי' למים:

בבאסקוויטץ שימש את רבו הן בנגלה והן בנסתר כי הי' צנוע ומעלי ורבו הקדוש מסר לו מסודות התורה וכן נראה בעליל מפנקס הקמיעות אשר כתב הרש"ב לעצמו אשר הרבה פעמים הזכיר בו קבלתי ממורי וכו' ורק אז בימים ההם שימש אותו בחכמת הקבלה **) כי עוד בבחרותו עזב רבו אותו כאשר נספר לקמן —

עזבו אותי כוחותי וביותר כי גם את הבית אשר לייתי שם משה הקטן על שכמי כאשר רפו כחותי ובא ספק לכפר וכאשר רץ שמע קול קורא משה משה! וכאשר עמד באה וקרבה אליו אשה אחת ונשקה על ראשו וכאשר גער בה הרבה אמרה לו שהיא מנקת שלו והכירתה אותו ע"ד סימני מניקתה אותו והביאתו אל ביתה והצילתו מן הרודפים:

*) בעת הלך עם רבו לבאסקוויטץ הוליך רבו ספר תורה שלו אשר כתב בכ"י קדשו עמו אבל מרוב חפידתו לא רצה להוליך אותו על עגלה ע"כ הביאו אותו באופן זה בפפדי"ם לקחו אנשים והוליכו את הס"ת עד אמצע הדרך של עיר הסמוכה ומשם באו אנשים לקראתם וקבלו אותו מהם והוליכו עד אמצע הדרך להעיר הקרובה וכן תמיד עד שבאו לעיר פראג שם עיכבו את הגאון רנ"א ז"ל כמה ימים והגאון בעל נודע ביהודא זצ"ל כבדו לדרוש בש"ק ודרש בסוגי' דציץ מרצה ולא היו רק מעט מגדולי העיר אשר השיגו והבינו דבריו מרוב עומקם, וזקיני ז"ל תירץ אז להגאון נוב"י זצ"ל קושי' אחת אשר הניחה בצ"ע, עיי' בתה"ס יו"ד סי' רנ"ב וז"ל ונהירנא כד הוינא טלי, בעברי דרך ק"ק פראג זכיתי לראות פני הגאון צל"ה זצ"ל ואמרתי לו במה שתמה בספרו על פירש"י פסחים ס"ז ע"א וכו' וסיים וישרו דברי בעיני הגאון זצ"ל ואמר קילוס — וז"ל בתה"ס יו"ד סי' של"ה: ועיי' בדגול מרבבה ביו"ד סי' שע"ב ד"ה אמר יחזקאל וכו' ונהירנא כד הוינא טלי, ויצק מים ע"י מורי חסיד שבכהונה הגאון מהו' נתן אדלער ז"ל שנת תקמ"ב בעברנו דרך פראג ראה פני הגאון נוב"י זצ"ל והי' פלפולם בדברי הראב"ד והנוב"י הראה למורי זצ"ל את אשר כתב על גליוני יס"ו ז"ל פלפל עליו ונפרדו, זה מזה והחליפו פלפולם על ידי ואני הייתי מוציא ומביא הדברים ואז חזר בו הגאון נוב"י והוסיף על הגליון הך אמר יחזקאל וכו'. — הס"ת הנזכר מרבו זצ"ל קנה הוא אח"כ בדמים יקרים ועוד הוא בנמצא תחת מר אחי הגאון המפורסם מהו' שמחה בונם שליט"א אבדק"ק פ"ב יע"א:

**) פעם אמר להותנו זקיני הקדוש רבינו עקיבא איגר זצ"ל בזה"ל: אני הכרתי בחור קטן אחד אשר בעת הייתי בן ט"ו שנים הי' יודע ובקי בחכמת הקבלה יותר מהרבה מקובלים. ואמר זקיני רבי עקיבא ז"ל שהבחור הקטן הי' הוא בעצמו רק לא רצה לפרש מפורש ויהרא שלא להפליג בשבח עצמו

בימים אלו בא עשיר נכבד א' מניקלשבורג לפני הגאון מחצית השקל ז"ל וביקש ממנו שישתדל עבור בתו המהוללה איזה שידוך בעל תורה מופלג והוא יתן לו נדוני' אבל רוצה שיקבל התנו גם מ־שרת הרבנית על שכמו וכבר יש קהלה נאה אשר יקבל אותו לרב. והנה הגאון הנ"ל שלח לו את הבחיר מפראנקפורט' וכאשר בא לנ"ש על ש"ק וביקרו אותו חכמי עיר ההיא ומצא חן רב בעיניהם ובפרט כבר הי' שמו הטוב נודע גם שם ולעת ערב אחר תפלת מנחה הלך העשיר הנ"ל עמו לטייל ולדבר אודות השידוך ואמר לו שבל ידאג על העתיד כי מיד אחר החתונה יש לו עבורו רבנות בקהלה נכבדה ובשמעו .הבחור משה מפ"ם זאת מיד השמיט עצמו ממנו ולא נראה להעשיר עוד והלך לדרכו חזרה ובבואו לבאסקאוויטץ לבית המדרש הגאון מחצית השקל בעת לימוד השיעור לבחורים שאלו הגאון בקיצור מאי הוי עלה והוא השיב .לאו' מיד הבין הגאון טעמו של דבר ואמר לו .אוי מיר האט זיך השי"ת גענעטצט איך האב מיך איינגעריססען אויף אייך ווירד ער זיך זעטצען איהר ווירד אייך ניכט אויסרייסען איהר מוסט איין רב ווערדען וכאשר סיפר זאת בפ"ב לתלמידיו סיים : כמה גדול כח קיללת צדיק הייתי מוכרח לקבל משרת רבנות על שכמי אחר זמן : *)

בעת ההיא נתקבל הגאון הגדול רבי וואלף באסקווויטץ זצ"ל לאבדק"ק פרוסניטץ ובבואו שמה כתב לו אביו הגאון בעל מחצית השקל אתה בני תבוא לפרוסניטץ ותמצא שם את הבחור מפפד"מ אל תסור מכל אשר יורך ימין ושמאל ובן עשה והי' באחוה וריעות עמו והבחורים אשר למדו אצל הרב הלבו ללמוד שיעור ספל אצל הבחור מפ"ם :

והנה כבר בא בימים אשר הי' ראוי לבנות לו בית כי הגיע לפרק האיש מקדש (ופעם אחת שאל אותו בנו דודי הגאון מהר"ש מקראקא זצ"ל אבי מדוע המתנת הרבה מלישא אשה ולא חששת על דברי הז"ל בן י"ח לחופה והשיב לו ידעתי בני ידעתי תאמין לי הרבה דם שפכתי עבור זה כדי להחליש גופי להקים רתיחת הבחרות לדממה בכל חדש הייתי מקיז לי דם למען החליש כחי וקול דמי אביך צועקים עתה אני מרגש הולשה מזה) ושם בפרוסניטץ הי' אשה צנועה א' בת הרב המאוה"ג רבי משה יערוויטץ זצ"ל שהי' אב"ד בעיר ההיא וכבר נח נפשי' דרב ובנו הרבני מהו' הירש יערוויטץ עמד על ימין אחותו ורוצה להשיאה

שמעתי כי פקד ה' את עבדו הגאון אמ"ו נ"י לתת לו לחם וטרף נתן ליראיו ע"כ מרוב שמחתי פלשתה חקולסס הנה אלו הדברים אשר לא כדת משה לעמוס המלך נ"י בדברים שאינם צריכים. ועתה הנה אודיעו כי הגיעו עדי כתבי קדשו בהיותי עדיין מתגורר בק"ק סעמניץ איזה ימים אחרי אשר עברו ימי חתונתי וכך גזרה חכמתו ית"ש לעד וכו' — ועתה בקחת סועד אחר אשר עברו ימי הלולא בכאן ליתד כתב לאמ"ו נ"י התחלנו לעסוק שבוע העברה בפרק כלל. גדול בסוגיי דמונבו קשה עלי מאוד לא אעצור חיל ולא יכיל הזמן בעת לכתוב הכל (כאן כתב ח"ת) לאמ"ו בבקשה רבה אל ישליכני אחרי גיוו יש לי הרבה פרוטות וכו' ולכן בהגיע עת כתיבתי א"א לי להעלות הכל על הגייד רק בכל פעם מה שאנו עוסקים באותו שבועה ע"כ"פ יגדל נא חסדו עלי לעיין על כל הכ"ל להרות צמאוני' וישלח הכתב לאמי תי' היא תשלח לי בכל פעם על הבי דואר ויגדל בעיניו נפש עבדו תלמידו השפל ונבזה משה"ק סופר מפ"ם דמיין

*) שמעתי שבק"ק פרעסבורג בקשו לשום' משרת הרבנות על שכם הגאון מחצית. השקל הנ"ל והודיעו לו מזה והוא כתב להם כי אינו ראוי לכסא כבוד כזה ורחוק הוא ממנו אך בזאת יאות להם אם ירצו לקבלו לשמש שהכ"נ לשוהלקלאפפער אזי ילך להם. בשנת תקמ"ה ביקש הגאון בעל מחצית השקל לעזוב את ארצו ולילך לעיר פיורדא במדינת בייערן מטעם הנראה ממכתבו אשר בו ביקש השתדלות מידידו הגאון רנ"א זצ"ל :„ עיין באיגרות סופרים סי' א' יז"ל

ויהי איש אמיד בנכסים וידבר על לב הבחור ר' משה לישא אחותו והוא יפרנס אותו וכל מחסוריו עליו למען יוכל לישב על התורה והעבודה באין מפריע ומשטין והבחור ר' משה אשר כל חפצו ואות נפשו הי' לקדש עתותיו בלתי לה' לבדו התרצה על הדבר ובא בקישורין עמם *) ויואל משה לשבת את האיש אבל קודם ההתונה הלך לעיר מולדתו פפד"מ לקבל ברכת אמו וגם הי' לו סך אלף זהובים ביד רבו הגאון הפלאה ז"ל אשר השליש עבורו דודו כי הי' לו בן יחיד והלה ונדר סך זו עבור הבחור ר' משה אבל רבו ההפלאה לא רצה ליתן לו הכסף ומענה בפי קדשו שאמו לא תתרצה ורק שישאר בעיר מולדתו והוא לא הפין בזה יען הי' שם הנהוג כי הבחורים מרוב חשקתם ללמוד תורה לא נשאו נשים לפעמים עד ערך בן שלשים ומנהג זה לא יישר בעיניו • ומאחר שכבר נתקשר בשידוכין בפרוסניטין הלך חזרה שמה והכסף נשאר לפי שעה ביד רבו ואח"כ ירד דודו מנכסיו והלוהו לו הכסף ונשתקע בידו — וגם רבו רנ"א ז"ל לא רצה להסכים שיקח אשה אשר היא גדולה בשנים הרבה ממנו והציע שידוך אחר לפניו בת עשיר נכבד ושוע אבל הוא את אשר הבטיח קיים ולא שת לבו גם לזאת:

*) וז"ל התנאים שעשו:

ב"ה מזל טוב יצמיח ויעלה, כגן רטוב למעלה.

המגיד מראשית אחרית, הוא יתן שם ושארית לאלה דברי התנאי' והברית שנדברו והותנו בין הצדדים דהיינו בין הבחו' המופלי' ה' משה סופר מפפד"ם הבא בכחו ובעצמו נ"א — ובין התו' כ"ה הירש יעדוויין מפרוסטיץ העומד בצד אחותו האשה מרת שרה בת הרב מ"ה משה יעדוויין זצ"ל ובש"פ וא"ה צ"ש —

א"ד הבחו' ה' משה הנ"ל ישא במז"ט ויקדש את האשה מרת שרה הנ"ל בחופה וקידושי' כדת משה וישראל ולא יבריחו ולא יעלימו לא זה מזו ולא זו מזה שום הברחת ממון בעולם רק ישלטו בנכסיהון בשוה —

ההתחייבות מצד החתן ומצד הכלה כבר מבואר בכתב שלישית שיש ביד כל א' מהצדדים הנכתב ונחתם בק"ק פרוסטיץ יום ה' יוד סיון תקס"ה לפ"ק כה יהי' וכה יקום הון מזה שנאמר שם בענין ההתחייבות מהחתן לבוא לבית הכלה קודם ר"ח מרחשון תקס"ו הבע"ל באם שיא ישלח רבו הגאון כ"ה נתן אדליר הכהן נ"י בכתב עבור. ההתן הנ"ל נתרצה עתה התו' כ"ה הירש הנ"ל להרחיב לו הזמן עד ימי חנוכה תקס"ו הבע"ל. גם בענין התחייבות מזונות להזוג אחר החתונה על שלחנו בחנם נתרצה התו' מו"ה הירש הנ"ל למלאות רצון רבו של ההתן ה"ה הרב הגאון מוהר"נ כ"ץ הנ"ל נע"ם להוסיף לו עוד שלש שנים והתחייב עצמו ליתן להזוג הנ"ל ארבעה שנים רצופות אחר החתונה מזונות על שלחנו בחנם נגד זה יניח החתן הנ"ל אותן מאה זהו' המבוארי' במכתב שלישית ביד גיסו מו"ה הירש הנ"ל עד כלות זמן שני המזונות אצלו — ויתר פרטי הנכתבי' במכתב שלישית הנ"ל כולן שרירי' וקימי' ונשארים בתוקפן כתוקף כל השטרות הנעשי' כתקה"ז"ל וכאשר קבלו הצדדים הנ"ל לאשר ולקיי' בה"ה ובשד"א ובנתינת רשות להשליש ליתן הה"כ של צד העובר לצד המקיי', והקנס לא יפטור את החרם, והחרם לא יפטור את הקנס. גם התחייב עצמו התו' מו"ה הירש הנ"ל ליתן לאחותו הכלה ק"ה ושטר זכר שלם. גם זה ישתדל החתן הנ"ל מאחי שטר חליצה בחנם ומחמת קטט ועירור ה"ו יעמוד כתקנות קהלות שו"ם וקנינא כן הצדדים על כל הא דכתיב ומפורש לעיל במנא דכשר למקניא בי' נעשה פה ברין יום ג' כ"ב סיון תקס"ה לפ"ק הכל שריר וקים.

וליתר תוקף ועוז באו הצדדים בשמם על החתום

הק' צבי הירש במו"ה משה יעדוויץ זצ"ל
הק' משה סופר מפפדמיין יע"א.

בפנינו ה"ם התמו א"ע ה"ה מו"ה הירש במו"ה משה יעדוויץ ז"ל וה"ה הב' ה' משה סופר מפפדמיץ יע"א. ודא היא התימת ידם ממש ולראי' מהימנא בעה"ח פה ברין יום הנ"ל הק' יוסף במו"ה לוי זצ"ל מלייפניק ונאום הק' זעלקי בר"ם באסקאוויץ.

ויהי בדרך הלוכו לספרים שבת בק"ק קעללין שבת א' והזדמן שבאותו שבת הי' שם רב זקן א' מרבני מדינת מעהרן ודרש בש"ק והבחור ר' משה דחה כל דבריו אשר דרש בדרשה וביום א' חקר הרב ע"י משמשו מי הוא זה אשר דחה כל דבריו והשיבו הוא לו אני מקטני תלמידי הגאון רנ"א ואם הרב לא הי' יכול לעמוד בפני קטן תלמידיו איך יצא מפיו לאמור ככה יעשה לעיר באסקוויטץ ע"י שלא רצו לקבל אותי לרב וקראו את האשכנזי כי כן אמר הרב פעם אחת בעת הי' הבחור ר' משה בע"ת תדבר אודות המחלוקה בבאסקוויטץ והוא שמר את הדבר ועתה הגיע עת תשלומין:

והנה בבואו הרה מס"מ טרם שבא לידי נשואין יצא חוק מהמלכות שאין רשות לילידי מחוץ למדינה לקבוע ישיבתו ודירתו במדינת מעהרן ועי"ז עלה ספק בלבו יען כי עיקר בחתנו המפנו בהתקשרות שידוך זה הי' רק למען יוכל לישב בהית והעבודה ע"י שבשר יתן לו אדונתו בביתו ועתה יהי' מוכרח ללכת תלוי חוץ למדינה ומאין יבוא עזרו ע"כ עשה שאלת חכם אצל רבו הגאון בעל הפלאה ז"ל אם רשאי באופן זה להתיר הקשר או לא ויארכו הימים במשלש חדשים ולא בא תשובה מרבו וחשב אולי אין רצון רבו לקבל אחריות הענין על שכמו להתיר הקשר. ועשה הנשואין וכאשר החתן יצא מחופתו הביאו לו מכתב מרבו אשר תוכו רצוף היתר להפריד הקשר וביקש שיבוא מיד לעיר מולדתו ועם בתופים ומחולות יצאו לקראתו אבל נתאחר המכתב על הדרך הרבה ובא מאוחר ומזה ראה כי מן השמים עכבוהו שישאר פה וישב איזה זמן בעיר סטעניטץ במדינת אונגארן סמוך לגבול מדינת מעהרן כי שם הי' התתונה ושם לא היתה פקודת הממשלה הזאת:

הפקודה מהמלכות גרמה שערורי' גם בעיר פרוסניטץ כי הגאון אב"ד רבי וואלף באסקוויטץ ז"ל הגם שהי' יליד מדינת מעהרן אבל בנתיים היה דר בק"ק אובן ישן (כמובא ג"כ בתשובה נודע ביהודה תנינא או"ח סי' כ"ו) ועי"ז נפסד ממנו חזקת תושב במדינת מעהרן, וע"כ בא הפקידה מן מושלי המדינה שיעזוב את מקומו ויצא מהמדינה חוצה והנה ראשי הקהלה ההיא נועדו יחדו והתיעצו ועלה במוסכם שיעשו בקשה להקיסר ומענה בפיהם יען הרב שלהם הוא יליד מעהרן תם כבר נתקבל ואיזה למושב לו העיר ההיא קודם שבא הפקידה ע"כ ייטיב המלך עמהם שכבוד הרב במקומו מונח ולא יהי' בכלל הפקידה וכן כתבו וחתמו במושב הקהל. ואחר כ"ז עמד איש א' וענה רבותי יען שאנו עושים בקשה זו נצרף לה ג"כ בקשה שני' עבור ר' משה ס"פ שגם לו יותן רשות לישב במקומו והתרצו הקהל וכתבו למטה בסוף הכתב איזה שורה כאן נמצא וכאן הוא בחור אחד מספרים זה איזה שנים והוא לומד עם אחרים בחנם בלא קבלת שכר והולך בדרך הישר ע"כ גם עבורו נבקש כנ"ל. ולא עבר זמן הרבה ובא התשובה מהמלך וכה דבר: להרב רוו"ב ניתן זמן ג' שנים ובתוכן ישתדל לרבנות אחרת חוץ למדינה, ולהבחור ספ"ם הרשות נתונה לו להתיישב בכל מדינות המלך באיזה מקום שירצה וכאשר יצא דבר המלך כן הי' הגאון רוו"ב הלך לישב על כסא רבנות לק"ק באניהאד באונגארן ור' משה ס"פ שם לדרך פעמיו חזרה לעיר פרוסניטץ עם אשתו והי' לו ארחתו *) על שלחן גיסו ואז שקד עה"ת מאוד וכה הי' דרכו

*) כל שבעה שנים שישב בפרוסניטץ לא אכל בשר מטעם חכמים כאשר אמר בעצמו ואני הולך רכיל ומגלה סוד מעמי ונימוקו נראות ממכתב קדש מהגאון המובהק מוהר' וואלף באסקוויטץ ז"ל שהי' אב"ד שמה בעת ההוא, אשר ערך אליו בענין זה ומסני כיון הענין כי הי' מפקפק הרבה על נאמנות הקצבים בענין כשרות וחשש על דברי הרב ומנע עצמו מלאכול בשר כל עיקר:

אמר

בקודש במש"ק ישב ללמוד ולמד כ"ד שעות רצופות לא נתן שינה לעיניו ולא אכל עד לילה השייכת ליום ב' אחר שהתפלל ערבית הלך לישן ויישן עד שעה י"א ואז קם ממשכבו ואכל מעשה אופה ושתה משקה קאפפע וישב ללמוד עד לילה השייך ליום ג' והתפלל ערבית ואכל מיד סעודתו הג"ל ולא הלך לישן כל הלילה וגם יום ג' הי' ער עד שבשני פעמים מעת לעת לא ישן כ"א פעם אחת וכן עשה שתי שנים רצופות ואמר שהשעה קודם חצות הלילה לא הי' ישן מימיו כי בימי נעוריו הי' ישן בלילה עד שעה ההיא ולזקנתו לא הלך לישן עד אחר שעה ההיא ואמר שקבלה בידו מי שער בשעה ההיא לא יבוא לידי טומאה בלילה ומרגלא בפומי' ישנתי אז ינוח לי אם ישן אז שמנה שעה ינוח לי יש די על עוד ארבעים שעות — ודלא כרמז הרמב"ם ;

ויגד גיסי אשר הבטיח ליתן לו די מחסורו אשר יחסר לו לא די שלא נתקיים בו תקוה לתה"ה ברכה אף זאת אירע בו שהלך אהורנית וירד מנכסיו אחת לאחת אבל גיסי יבי משה לא הרגיש בהדבר ולא ידע אתו מאומה כי אם הלחם אשר הוא אוכל נתן לו בלחם הפנים בפנים יפות ושלא יצטער אותו צדיק הסתיר גיסו מעמדו מלפניו עד שפעם א' בליל ש"ק הביט ר' משה על השבכה אשר על ראש זוגתו שלא היתה של שבה שלה כי אז היתה הרגילות שנשים לובשות שבכות מרוקמות בזהב בשבת וכאשר שאל לזוגתו מה נשתנה הלילה הזה מכל לילי שבתות ענתה ואמרה ודמעתה על לחיי יען לא הי' בבית אחיו מעות על יין קידוש ע"כ השכינה היא מצנפתה על יין קידוש וכשמעו זאת ואכן נודע לו הדבר ממעמד גיסו אז הסכים בלבו שלא להכביד עולו עוד על גיסו ולפרנס עצמו מיגיע כפו ושלא יצטרך להשתמש בתגא רצה ללמוד אצל אומן מלאכת החייטן ועל ידה יפרנס עצמו ושאר העתים הפנוים ישב על התורה *) וכן הי' גם בדורות

*) אמר המס"ר: אמרתי בהמשך ס"ה השים משניות לתחלתה כי בעוקצין מסיים עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות שנאמר להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא ומתחיל באימתי קורין את שמע משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן והחכמים אומרים עד חצות ואמרתי עפ"י שפירשתי המדרש ועשית מנורת זהב טהור נתקשה משה במעשה המנורה וא"ל הקב"ה מקשה תיעשה המנורה ועוד נתקשה בה עד שנפל ככר של זהב והראה לו ועשיתה ואעפ"כ נתקשה בה הרבה מה עשה הקב"ה חקקה על כף ידו של משה ואמר ראה ועשה בתבניתם וכו' כי ידוע המנורה מרמז על אור התורה וצריכה להיות זהב טהור ליומד לש"ש בלי פניות ופסולת בלי מחשבת זר ופיגול לא קרדום להתוך ולא עטרה להתגדל ונתקשה משה איך באפשר להתקן עצמו ללמוד תורה כזה ובאיזה אופן ואמר לו הקב"ה מקשה תיעשה כמ"ש הז"ל כך דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה וגו' במיעוט אכילה ומיעוט שתיי ומיעוט תענוגים וע"ז יסביר יקבל עליו עול תורה והיינו מקשה כתוש וכתות למאור לאור במאור התורה. ועוד נתקשה בה משה בכ"ז מאין יבוא עזרו של הלומד ומצא לו את הסיעתא הצדיק לקיים גופו ומפרנסת אנשי ביתו אם הוא יושב אוהל תורה והראה לו הקב"ה ככר זהב הכוונה הראה לו מחזיקי התורה בעלי כיס ובעלי זהב אשר יתנדבו לבם להיות לעזר וסעד ללומדי תורה בסמיכן אחי עזרי. ואעפ"כ נתקשה משה הרבה כל זה ויישר בזמן שיהי' מחזיקים ותומכין דאורייתא אבל מה יעשו הלומדים כמו בדורינו ר"ל אשר אפסו מחזיקי תורה ואין מי שישים עינו לטובת עליהם ולעמוד ליפנם והתורה מה תהא עליה והרבה עסו נרסבין ולא עלתה בידם ואין סומכין על הנס. מה עשה הקב"ה הקקה על כף ידו של משה ואמר ראה ועשה כתבניתם הכוונה בדור כזה צריך הלומד תורה שנקרא משה לעשות בעצמו לעסוק במרם כפי הצורך עד שיוציא לו פרנסתו בצמצום ושארי עתותיו יקדיש לה' ולתורתו וזהו שרמז לו הקקה המנורה על כף ידו אשר בה בידי עוסק האדם בפרנסתו או באומנות וראה ועשה גם אתה כתבניתם כמו שעשו ם עסא דבר ובאופן זה תהי' באפשרך לקיים שניהם כאחד וחפץ ה' יצליח בידך לפרנס ביתך וללמוד תורה יפה ת"ת עם ד"א ובאופן זה יהי' מנורת זהב בהיר.

הראשונות. בימי התנאים ואמוראים הקדושים נמצא הרבה פעמים בתלמוד אשר התפרנסו ע"י מלאכה קלה ונאה כמות שהיא. אבל קשה יותר מכמו שהאמין הי' לו הדבר כי כבר הגיע בשנים אשר קשה על האדם להתחיל ללמוד איזה אומנות כי הי' אז בן שלשים שנה ע"כ הי' נבוך שאם יזמן לו איזה קהלה אשר יספרו אותו אל אחת הבהונות אם לא יקבלו והנה שהי' מקודם בורח מאוד מלישב בכתרה של תורה אבל עתה לא ראה מנוס כי כלת פרוטה מן הכיס ובמעט כבא עני לבקש מאתו איזה עזרה לא הי' בידו לפרוטה אפילו פרוטה. ועל כן כלי שלו היו בפתורי כסף ואם בא עני תחת בפתור אחד ונתן לו למוכרו ולהוציא ניתן חציו להעני והחצי לו *) והנה בו נתקיים טרם יקראו ואני אענה בימים אי

והנה כי כן יש לרבו שכיינו בכ"מ מקדין מחוד הקב"ה להנהיג יבין כי יודע הי"שב יעסק בתורה נקרא צדיק אבל גם המחזיק את התורה גם הוא צדיק כי יש לו חלק בתורתו של הרב אבל באין מחזיק ותמך וצריך התורה בעצמו להמציא לו די מחיתו הרי הוא בשני פעמים צדיק ואני ספר כי יושב ועוסק בתורה ושנית שגם עוסק בדיא ומחזיק אין יש בו ג"כ בחינת מחזיק תורה והוי מחוד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק מי שהוא בבחינת צדיק-צדיק עתיד להנחיל ש"י עולמות והוי כולו שלו מבלי שיוצרך חלקו ליתן גם למחזיקו. והנה יש רמז כי על יעקב אבינו אמר הקרא איש תם יושב אהלים כלומר שני אהלים איהו תורה ואיהו ד"א וע"כ נקרא יעקב ג"כ במקובלים בחי' התיבין שספרית ומחבר שני הקצוות כנודע אחד ושני פעמים יעקב בגמטריא שס"ד כמו והנהיג. אוהבי יש ומי שעושה כן שמקיים יפה ת"ת עם ד"א והוא בבחינת שני פעמים יעקב יש לו קנו ונחלה כנגד שס"ד עולמות אשר השטן. שהוא במספר שס"ד ויבר יקבת במקבא בחיל ביושב. ומי שיהי' באפשרי לקיים דרך זה אשר יאצרותיהם אמרא שרא יחסר להם מאומה, במחית נפשם וזה וזה נתקיים בידם.

והנה מי שמתפרנס ע"י אחרים בקושי יהיות ירא שמים אמיתי כי לבי בבינו ירא יצריך להיות לו הכנעה ושפלות גדול, המחזיקו ולפעמים צריך ג"כ לעזוב דרך התורה והיראה מפני חמת המציק באשר הנסיון ולכבודינו ועיניו רואות במוהר אבל מי שמתפרנס מיגיע כפיו אינו צריך לישא עיני אדם על שכמו רק על שמים ובודאי הנהגה מיגיע כפו יותר מורא שמים כידוע אם הוא ירא שמים ועוסק בתורה והנהגה ג"כ מיגיע כפו זה גדול יותר מאשר הוא ירא שמים ובד צריך להנות מאחרים והוי יש ההמשך להחילת השם לפעמים שצריך היותר בנוה לעבודת ה' הוא אם הוא בבחינת צדיק וצדיק והיה דיא יחדיו מצומדים אצלו וע"כ מתחיל רבינו הקדיש מאיסתי קודין את שמך שהוא קבלת עול מלכות שמים ולא קבלת עול בשר ודם ואמר בשעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן ולא אמר בתרומה כי מתנה תורה היא מה שקבל מאחרים וע"כ אמר בתרומתן תרומה של עצמם אשר כיוסים קודם יהי' להחיות את נפשם בתבונת כפם למען עסוק בתורתו לעבודת תלמודו ויען שיעור ואמרו הכמים עד חצות דהיינו חציו יהי' וחציו לכם שיתחלק עתותיו ואז אשרי לו בעוה"ז וטוב לו לעוה"ב ביה"ר.

*) אמר המחבר! מה שהי' קדוש זקיני ז"ל ממאם ברבנות כ"צ וכמו כן נראה מסכתבי קדיש זקיני מהרי"ק אינר ז"ל (כמובא לקמן בתולדות שלו) מובן לכל מבין כי מי שנושא עול צבור על שכמו באמת קשה עליו להסירים נפשו בתורה ועבודה כמו דרגא דילי' ולפי מעלותיו הרוחניות ומשרותיו. כי צריך לבלות זמנו בענינים שונים ובטולים הרבה מפריעים אותו מלעבוד את בוראו ברוחה נפשו לא כן מי שהוא פנוי מעול הצבור ועתותיו בידו יעבוד עבודה תמה ועלה יעלה עד עבודת יהיות גבר בגוברין ואני פירשתי בבחינה זו מה שפירש"י בפ' בהעלותך שהוציאו המתקאות על שבעים זקנים והשנים אשר הוציאו פתקא חלק אשר לא הי' נכתב עליו זקן אמר להם משרע"ה אין הקב"ה חפץ בך. והדבר תמוה מאוד הלא דבר הברהי הוא זה ששנים יוציאו פתקא ריקה מאחר כי ע"ב אנשים הוציאו ע"ב פתקאות ואיך יגנה אותם משרע"ה לאמור אין הקב"ה חפץ בך ומנין שלא הי' חשובי כמו חבריהם והוא פלא. אבל אחרי הבינה להוסיף ע"פ שהקדמתי כי להטיל עול צבור על שכמו הוא דבר קשה כי לא יוכל עוד לעלות במדריגות השלימות והלא אמר ויעש משה הכל עליהם על אלדד ומידד צרכי ציבור והם כלים מאליהם ירדו ממדרגתם כפרש"י ז"ל שמקצתם זה בקשו אלדד ומידד באמת לסנוע את עצמם מלהיות ממונים על הצבור אף שהיו בבחינים עפ"י ז"ל והוסיף אלו אשר על עליהם פתקא שחי' כתיב הדר זקן בע"כ הצריכו

באו אנשי ק"ק דראָגיטשין וקבלו אותו לרב עליהם *) וראה כי מן השמים הוא ובע"כ נענה להם ראשו ויען כי הי' אז מתקנות מדינת מעהרן שאין קהלה רשאי לקבל להם רב בלי הסכמת הרב דמדינה ע"כ בא לבקש רשות והורמנא וגם ביקש בענותנותו שיעטרהו הרב המדינה בהתרת הוראה כי לא ישמש עוד ברבנות ח"ל ההורמנא אשר בידי הב"י ממש מהגאון מהרד"מ [illegible] אב"ד במדינת מעהרין

משה שמח בשמחת תורה, וזו הדרתו מבהיק במאורה, [illegible] מפז ופנינים יקרה, ה"ה הרבני המופלג [illegible] משה פ"פ נ"י

הצריכו ליטול משא דבר הי' על שכמם שו"א ורצונם שיהא רב עליהם [illegible] אשר היציאו פתקא הלקה אמר משרע"ה לסעודתא הקב"ה איני חפץ בך שגם אתה הוא [illegible] שכמך ויתעבב מדתך והשלמתך ב"א שתתעלה ותתגדר כחפץ נפשך בלי בפמי ושפריך וכבוד יהדר הי' להם שו"א גנאי חלילה בכ"ל ומיסר השכר יש להוציא בזה ואין באו מקים והאריך בדברים:

[illegible] הרבנית שפרחה רי'

במוהר"ר [illegible] מן הא' [illegible]

כתר שם טוב			כתר תורה
מישרי ישכיר בשמאלה	יהי ביתו מלא ברכת ה' כבית פר' יתגדל שמו בקרב הארץ עליו לא יעבור בלין וזהר יאריך ימים על ממלכתו בקק דרוזני	ואת הברכה אשר יברך משה איש אלדי' ישפוט עניי עם יושיע לבני אביונים ידין עמו בצדק ועניים במשפטי ישא גבעות בצדקה והרים בשלו	אורך ימים בימינה

משה עלה למרום, רם המעלות, תרים הודו וקרני קרן פני איש ז' תורה וזו שבחו, נוצר תאנה יאכל פריו.

פרי עץ הדר הוא ידם, סגירתו, סגולת סל"ים סלתו וקברנשתא דספינתא שרי ים התלמוד פירשה פרים ורכיב ויכב אותיות צהרות ויושב על מדין, וסיען באחד מהשרפים שרפי מגלה אחת ימבה שיבין שמחות, שמדה לאיש בטענה פין פה קדש ויאמר בזה ראה וקדש, קדושה לשעתה ולעתיד עתידן לזה חיים שקיינתו מצאני את שאהבה נפשינו ונפש רוח המקים ערית הבריות נוחה היומני ירום כסאו ונשא מלכותו יא"י בקהלותינו דרוגניק יע"א ה"ה הרב הגדול לגדולתו אין חקר, חוקר חכל ומיקר, הרים מוהן עיקר כ"י עיה פיה התורני והרבני כ"ה משה סיפר נרו, בשמו כן תהלתו פני משה כפני חמה, הבאה והלב תחת לשונו לשון מדברת מדברנא דאומתי דבר לדוד אחד המפוחד שבעדר צאן קדשים, קדושה נוהג בו מקבלה ואילך, הוא יברך בסקהלות ברכות התורה בכל שבת ושני ימים דר"ה ויו"כ וביו"ם ראשון ושביעי דרגלים לקרותו לשלישי, והשליש נשען בססען להם לפי הטוב וסזונותיו קצובין מראשית השנה עד אחרית השנה הסשה ושבעים רייניש סקופת הקהל כפי הפקודה הרסה בדור הזה, הדרשן לשבת שבה דרש סשה בכל שני שבתות, והאמינו בדי ובמשה ויחשבו לו צדקה מקופתם הססים והוי רייניש לשבת וכסם שנותנין שכר על הדרישה כן ינתן לו שכרו בשני שבתא דרגלא, חמרא וחיי לפום רבנן לזה יתנן לו מעות ינית הייני מן איינקעללעדונג אי הבוית שני פג"ה, ובשעת סבקרה סבל תבוית מי צ"ל קמחא דפסחא כדי סיפוקו, הכנסות הבנות בשעת התהונה סכל סאה נרן כפי התקנה. ולא זו אף זו סכל שטר ושטר מה שמקיים עם הסמס ונאמן דקהלתינו יתן לו ש כ"ב צ"ל העשיר לו ירבה והדל לא ימעיט וסכתיבת סקומות לתוך פנקס הצדקה חן בעזא"נ וחן בקדנ סכל חד ויהד צ"ל, ואמו תנא כי הכלא וכו' כל הכנסות שהיו להרבנים הקודמים סמנו גם סמנו לא יגרעו ולו יוסיפו זה משלנו, ודי יוסף על אלה אלא פעמים כבה, מלכותו תיכן לעד לברכת ולהצלחה: כל הנ"ל נעשה באסיפת הרים בצירוף ב"ס רוב מנין ורוב בנין, והוי לשטר זה כל דת"ק עם כל תוקף ועוז כתוקף כל שטרי ומעשי קהל שאינן צריכין קנין

ולראי' בעדות היום יום א' ג' אלול נשיא אלקים הוא בתוכינו לפ"ק פה דרוגניק.

(חותם הקהל) כ"ז סבעלי בתים חתימת ידם.

וד"ל

אבדק"ק דרעזניטץ העירה. אשרי לו שבא לכאן ובידו הלכה ברורה, עסק ביש"ב
של עולם ויורד לעומקא דדינא לבאר כל המירא. לשמור לעשות ולקיים כי ט"ב
סחרה, תהיתי אקנקנו ומצאתי וראיתי שמשנתו בפיו סדורה. ותדבק נפשו בדיני
אורה חיים למעלה ולמשכיל יורה דעה בגרונו שגורה, גם שכלו מהיר וצדק לדמ"ת
מלתא למלתא בסברה ישרה. ואחרי הודיעו אלקים את זאת וישבע טובות בלבו
נבהרה. למצוה רב יהשב איש ההוא לנהוג בו כבוד ושררה. הוא ישפוט יושבי
תבל בצדק ודרכם בדרך ישרד והנני סומך ידי עליו לעטרהו בנזר ועטרה. ידין
ידין ויורה גם הוא יורה, והלכתא כוותי' בשמואל בדינא וכרב באיסורא. ויעל"ה
מעלה מעלה לראש ולאב"ד במילי דשמיא וציבורא, וכל העם יזהרו בכבודו ובידו
להבבו בחיבה יתירה, ושלא למרות פיו ולעשות נגד רצונו הרי אלו באזה"ה
והשומע לי יזכה לראות בבנין בית הבהירה, ובביאת משיח צדקינו וגואלינו
במהרה :

ובעה"ח פה ניקלשפורג יום ד' ט"ב חשון תקנ"ד לפ"ק :
נאום הק' מרדכי בנעטה הונה פה נ"ש והמדינה יע"א.

והנה הוא בא בכבוד גדול למקומו אשר איוה ה' למושב לו ובבואו להעיר מרוב
השמחה חלצו הסוסים מן העגלה ומשכוה בעצמם ובראותו זאת בהירא עין
קפץ מן העגלה אבל לא הניחו לו והושיבו עליו בע"כ ובה הביאו אותו העי"ר
חדרש דרשה נפלאה וישב שם בכבוד גדול אהוב למעלה ואהוב למטה והרבי"ץ
תורה וטהרה ותיקן תקנות טובות ושם התחיל להשיב לשואלים בדבר הלכה כנראה
מספרו הי"ם. וגם כתב שם רוב השירים אשר שר משה ונדפסו כמה פעמים בשם
שירת משה' ופעם שאלו אותו למה לא כתב גם בפ"ב שירים כמו בילדותו
והשיב לא בשנים האחרונים כי בילדותו כאשר הגיעו הימים הקדושים
אשר חישב אדם עם קונהו ומצא מעשיו כדי מדתו מרוב השמחה צלחה עליו רוח
השיר לא כן בפ"ב שטרדותיו מרובות אין לו פנאי לזה, ורוב השירים כתב בין
יוה"כ לסוכות, וגם הי' דרכו לכתוב שיר קודם שהתחיל לכתוב בפנקס הדי"ש ה"ת
בעמוד הראשון שיר מוסרי מענין המסכתא או לפי הענין ולכל מועד מועדים והצי
מועד אז ישיר משה. והנה עתה נתקיים תיכף לת"ה ברכה כי מעת הלכו מפרוסניטץ
התחיל לזרוח שמש ההצלחה שנית על ניסו מהו' הירש ונראה עין בעין כי מן
השמים הי' לסבב סיבות שיקבל ע"ע משרת הרבנות כדי להאיר לארץ ולדרים
ואחר כמה שנים הלך ניסו לעולמו וזוגתו נישאת לאיש אחר ובעת פטירתה הניחה
כלי כסף המרובים לניסה רבי משה ס"ס ואמר שרוב כלי כסף אשר לו
ממנה המה.

לא ארכו הימים ושמע הטוב נודע בשערים הולך וגדול עד כי קהלות רבות ונכבדות
התאוו תאוה למנות אותו לראש ולנשיא עליהם ולהסות תחת צל כנפיו
ולדוגמא אזכיר איזה קהלות בשנת תקנ"ה נתקבל לאב"ד בק"ק מאטערסדארף
במדינת אונגאח והתרצה להם אבל בעת ההיא קבלו אותו ג"כ בק"ק פרוסניטץ
והנם שנפשו חשקה לעיר ההיא אשר כבר ישב שמה עוד בימי בהרותו ולאחר
חתנתו ועשה קיבוץ וריבוץ ופעלים לתורה כנזכר למעלה אבל בכ"ז הוא את
הבטחתו לק"ק מט"ד שמר ולא השיב אחור ימינו *)

---

*) יד"ל בכתבו לפרוסניטץ : יום ד' כ"ד לסב"י תקנ"ה לפ"ק.
שלושים אלף לשלמה שר האלף שהשלים והמשרה על שכמו הנגיד. והמספר רישי דעמי מדברנא
ראומתא התורני הקצין השתדלן המפורסם כש"ת כהו' שלמה כג"ל נ"י העלין :
יבל

הלוכו מדרעזניטץ למס״ד הי׳ דרך ע״ר פ״ב ושם קיבל פני הגאון האדיר רבי משלם איגרא מטיסמעניין זצ״ל שהי׳ אב״ד בעת ההיא כאשר כתב בעצמו בה״ס חלק א״ע הלק שני ס״ יא וז״ל: ובהדי שותא אספרה כמו בשנת תקנ״ה בנסעי מק״ק דרעזניץ על כסא רבנות דק״ק מס״ד קבלתי פני הגאון מהו׳ משולם טיסמעניין זצ״ל פה ק״ק ובאותו פרק הביא לפניו ספרא דדיינא הרשאה לשליה גט שנשלח מכאן ודקדק הגאון על קוצו של יו״ד ואמרתי לו הלא כל הני דקדוקים בהרשאה הוא מטעם שכ׳ ריב״ש שיש לחוש כיון שלא דקדקו המסדרים בהרשאה שמא גם בגט לא דקדקו בכמה דברים וזה לא שייך גבי רבנן דרב גוברי ומי יהרהר. והשיב לי זה הי׳ בדורות הראשונים שהי׳ השלוחים בחזקת צדיקים ומהימן שבפ״נ יכ״פ נ והרשאה הוא רק ליתר שאת ואין לדקדק כ״כ אבל בזמנינו אלו בעו״ה אין חזקת שלוחים כשרים ועיקר הקיום הוא ההרשאה אלו דבריו זצ״ל ומזקינים אתבונן אם בשנת תקנ״ח כך מה נאמר בשנת תקצ״ט אשר בעו״ה ירד הדת אלפים מעלות אחורנית שיש לדקדק יותר ויותר עכ״ל והשתעשע עמו שקל וטרי בפלפול וכאשר הלך מאתו לדרכו ליווהו הגאון מיציע העליון עד שער החצר הרואים כן ראו וכן תמהו על רוב הכבוד שעשה עמו כי לא הי׳ רגיל לעשות כן לרב אשר אפי׳ כגובה ארזים גבהו ויושב בקהלה גדולה, ונכבד א׳ הרהיב בנפשו עוז לשאלו על יתרת הכבוד אשר עשה להרב ממט״ד והשיב הגאון יען הוא צדיק ות״ח גדול אשר תורתו ומעייניו ישלח חוצה מפה פרעשבורג והפליג מאוד בשבחו הקיני זצ״ל הי׳ מספר משבחא דהגאון מעומק שכלו ורוחב בינתו וגודל הריפותו יספר שהציע לפניו הלוקא דרבנן בפלפל עצום ואמר לולי שהוא ג״כ חידש החילוק הזה והי׳ ידע אותו לא הי׳ באפשרי להבין דבריו מרוב עמקותו ופלפולו הרב ועל קושי׳ א׳ תירץ לו כמה וכמה תירוצים מיני׳ ובי׳ וכאשר הספיד את הגאון הנ״ל בכה ואמר אני זכיתי לקבל פניו וראיתי שתי הריעותיו בשני ספרי תורה: מפ״ב שם לדרך פעמיו לע״מ וויען ומשם למחוז חפצו ק״ק מט״ד ולפי

וכל שיח בים יצמח יצמח צדקה ותהלה מאל נורא עלילה לו ולכל בני הקהלה ובפרט לעירת בססילה אשר בית אל עולה וכ׳ יום נכבד היום הזה אשר עשה ה׳ עמדי ע״י שלוחיו מהימניתים לשיב מסא עבודת ע״ר הקודש פריסניטץ יע״א ואנן מה נענה בתריהו נברך ונודה לה׳ הטוב שהגיענו לזמן הזה. וביתר שאת אשא ידי ואברך ה׳ אשר עשה ככה עכ״בא באלה מכעי המשולחים שלא באו לכאן שב״ע ו׳ סתרי ותלת מעסי וכ׳ והשני הבי נכבד כביר השו״ת להיות כי כבר השבתי לק״ק סט״ד בהן שלי שאביא לשם ולא אהתר בהם ח״ו ולא אהו״ר אחר תירוצים ואסתלאות כנהוג ועתה אם אהו״ר בי הלא יאמרו בהפזם כל אדם כוזב וזה איש משה אשר שמני המשרה על שכמו בדאי היא יכדי בזיון וקצף והילול ה׳ ח״ו ובמקום שיש חילול ה׳ אין חולקים כבוד לרב. האמנם אנכי ידעתי כבוד קהלתכם כי רב ויקר תפארת גדולתם כי עצים וראוי לרב ומנהיג במט״ד לעקור סיבי ומשכי׳ לרהוט וליזול תלתא פרסא בהלא להמות שכמו לסביל משא דבר ה׳ בפריסניטץ ע״ר ואם בישראל אמנם היכי דאיכא ה״ה שאני ואתה יע״ב הי׳ מליצתי לפני ידו״נ נ״י ויראה לעשות עכ״בא בהיתום שטר הרבנות וכו׳ משה״ק סיפר כפפד״ם. — וע״ז השיב האיש הנכבד ההוא: יום ה׳ ל״ב לספיא שלום וכ׳ מהו״ר משה פ״פ נ״י. ראשית הדבר אתן תודע לאמ״ו יחי׳ שקבלתי שבוע העבר מכתבו הטהור אשר כוננו אצבעותיו הטהורים ונאמן עלי הדיין צדיקו של עולם שהי׳ לי לנחת עד אין קץ ומתוכו ראיתי את אשר יבקש אמ״ו נ״י לבלתי לגמור הדבר מהמת שבבר אסר בהן לק״ק סט״ד ובאמת הי׳ מיסבם בדעתי לקיים בקשתו ויגזור אומר ויקום אך מהמת הפצרית האנשים האוהבים ונאמנים לאמ״ו נ״י אי אפשר להתעכב הדבר והבאתי סבה אל הפועל לגמור את שטר הרבנות במבואר פה בקאפיע וידעתי הי׳ ליסע סיד לק״ק נ״ש להרב דהמדינה נ״י וכו׳ עבדו ומוקירו וכו׳
שלמה העלמן

שהגבילו ראשי הקהלה יהי' זמן בואו ביום ה' לעת ערב והמה לגרמייהו עבדו והכינו אשר יביאו את הרב שלהם בכבוד גדול לעירם ונאספו שמה העדרים אנשי יהודא וגליל וקהלות ישראל הסמוכים לכבודו אמנם כי בבואו זקיני זצ"ל ביום ד' לעיר וויען חישב את דרכיו שלפי הקביעות הנ"ל לא יהי' באפשרו להתפלל ביום ה' שחרית בציבור ולא ישמע קריאת התורה לא בוויען ולא בממ"ד לזאת אחז צדיק דרכו ונסע עוד בלילה מוויען ובעברו כל הלילה בבוקר השכם בא לעיר ממ"ד. והנה בהודע לאנשי העיר כי בא החכם למזרח בהזרח השמש על הארץ המה ראו כן תמהו כי האורח שלא בזמנו בא והגיח להם את כל הכנה דרבה וכל הכבוד אשר יזמו לעשות לו בבואו להעיר והוא בצדקתו לא שת לבו לזאת ומיד הכירו כולם תמימת דרכיו וצדקת מעשיו וכי בורח מן הכבוד הוא וכבוד שמים עדיף לי' ושמחו בו מאוד.

והנה בעת תקע אהלו אוהל תורה בעיר ממ"ד באו עמו ג"כ בחורי חמד אשר למדו בישיבתו בדרעזניטץ כי הי' קשה עליהם פרידתו ואהבתם אליו הי' אהבת נפש וכאהבת בנים לאביהם ונתוספו עליהם כרגע וכהנה אשר באו לחסות בצילו והי' לו ישיבה מפוארה אשר ממנה יצאו כמה וכמה גדולי ישראל מרביצי תורה וטהרה ואחד מהם הי' בשמו רבי פנחס ליב ואותו התקשר בקשר שידוכי' עם יתומה א' אשר גידלה בביתו מקרובו וזנתו הרבנית ונתן להם נדוני' וגם איזה שנים ארוחה על שולחנו כי אז עוד מנע ה' מזקיני זצ"ל פרי בטן: *)

*) סיפר לי דודי הגאון קדוש ה' מהו' שמעון סופר זצ"ל אבדק"ק קראקא מטהות התלמיד הזה — בדרעזניטץ בא אל זקיני זצ"ל נער א' בן ט"ז או י"ז שנים וגילה לי שרצוני ללמוד תורה ונפשי חשקה בה ובשמעו הבחורים כן שחקו ויהתלו בו איך בר שנים כמוהו אשר לא ראה אורית מימיו רוצה לתקוע עצמו ללמוד גמרא אבל רבם גער בהם למה זה תצחקו הלא כל הרוצה ללמוד יבוא וילמוד ויקרב את הנער וציוה להבחורים וקבע להם עתים שזה ילמוד עמו שעה זו ואחר שעה אחרת וכן עשו. אבל נסה למה שכבר הגיע הנער הזה לט"ב שנים עוד זאת הי' לו מדת קשה לשכוח ושכחו לאבד עד שאם למדו עמו איזה משנה מאה פעמים עד מהרה שכחה ולמחר הי' בעיניו כאלו לא למדה מעולם אמנם כן בכ"ז השקיע לתורה לא פג והתמיד בלימודו ובכל תבא למחר מסייעי' לו וברוב חיכים הגיע לסדרגת בחור מופלג בתורה וגם יראתו הי' מטהרה עלה והצליח ועשה פרי קודש. הלולים והי' ללמדן מופלג עד שנתמנה לדיין ומורה בעיר ממ"ד תחת כנפי רבו ואח"כ נתקבל לרב בק"ק שלייניגנ ואח"כ נתעלה לאב"ד לק"ק בייזאמטץ והי' ת"ח גדול בתורה ובצדקות ומובא הרבה פעמים בחת"ס. — ודכירנא שסיפר לי דודי הגאון זצ"ל מעשה נפלאה אשר אירע עם רפ"ל הנ"ל וסיפרה איתה הגאון מהו' מאיר א"ש זצ"ל אבדק"ק אונגוואר בעל אמרי אש עת היותו בפ"ב לבקר את רבו זקיני זצ"ל, וכך הי' המעשה. תנא למד בחברותא עם מהו' פנחס ליב הנ"ל והיו חבירים חביבים וע"ז ויהי חיום ונחלה רבי פ"ל הנ"ל ונפל למשכב והחולי גברה מיום אל יום עד שהגיע לדכדוכי של נפש ובאו אליו בני הח"ק גמ"ח ליציאת נשמתו והנה פתאום בא רבו לחדר החולה וישב אצל המטה וציוה להעומדים סביבו שילכו לחדר האחרת והנם שתמהתי מאוד מה לרבם פה בעת כזאת אשר אתולה נוטה למות אבל בכ"ז עשו כאשר נצטוו. ובין העומדים שם נמצא גם הוא הבחור מאיר איש אשר גם אז הי' בעל שכל גדול וחכם לב וחשב בלבו מה לרבינו פה אני אמתין ואראה מה יהי' בסופו והחבא ארץ אל הכלים באותו החדר ואז שמע ששאל רבו לתלמידו החולה עיניך רואות? והשיב הן, ולאחר זמן מה שאלו שנית רואה אתה? והוא השיב הן כבראשונה. וכן כמה פעמים והמשך הדבר לערך שעה ואז החולה השיב רוחו והחזיק לאט לאט והוקל החולי כ"כ מעליו עד שבאיזה ימים נתרפא וישב לאיתנו הראשון. או ביקש ממנו חבירו הבחור מאיר איש לגלות לו מה המראה. ומה אשר ראה בעת חליו ועל מה ולמה שאל רבם אותו רואה אתה? אבל רפ"ל לא רצה לגלות לו ולזאת ביקש ממנו שאך בזאת יאות לו אם יבוא אל רבו לבקרו ולקבל ברכת רופא תוליך שיקרא גם אותו לבוא עמו והוא יתחבא שם לשמוע מה ידבר הרב עם התלמיד. וכן הי' ומהר"ה פ"ל אמר אז לרבו אדוני שאל את עבדו בחליו לאמר רואה אתה? מה הי' כוונתו וענה לו רבו מה ראית ואמר

אחר השיאה יתומה זו הזמין לו ה׳ מצוה כזו שנית וכך הי׳ המעשה במס״
הי׳ איש א׳ חזן הכנסת בשמו ר׳ נתן והי׳ דירתו באותו הבית אשר דר ב
זקיני זצ״ל הוא דר בעלי׳ והחזן דר בתחתית הבית ומחלונות דירתו הי׳ באפש
לראות לתוך בית החיים ויהי בלילה וישקיף זקיני במקרה בעד החלון אל תו
בית החיים וראה שם איש מלובש בבגדי מתים והכירו כי הוא דמות ר׳ נתן הח
והרד על המראה ויהי בבוקר וציוה לתלמידיו שיאמרו תהלים ויתפללו בעד נתן ב
פלונית וגם ר׳ נתן בעצמו אשר דירתו היתה סמוך לבהמ״ד של בני הישיבה ב
והצטרף עמהם בתפלה אבל לא ידע אתו מאומה בעד מי הוא מתפלל ובלילה
שני׳ נראה כמראה הראשונה עוד הפעם וציוה עוד הפעם להתפלל אבל באות
יום נחלה ר׳ נתן הנ״ל ועוד בה שלישי׳ בלילה השלישי שנראה מראה נורא ההי
לזקיני זצ״ל והוכבד החולי על ר׳ נתן ושבק חיים לכל חי ר״ל ונשאר ממנו יתו

אני בחלומי ורעיוני על משכבי סליקו וראיתי איש זקן ומראהו נורא בא ההדרה ועמד על צ
ימין של מטתי ובדמיוני נדמה כאלו הוא אאע״ה ואחריו בא ג״כ איש נורא ונדמה לי כאלו ה
יצחק אע״ה ועמד אצל אביו לימיני והשלישי הכי נכבד יעקב אע״ה והעמיד עצמו לשמאלו ואח
באו ג״כ שלשה אנשים ונצבים על צד שמאלי ממטתי ונדמה בעיני כמשה ואהרן ודוד המע
והתוכחתי אלו עם אלו חצים דנו אותי לזכות וחצים לחוב עד שבא השביעי איש לבוש הבד
נדמה לי כאלו ד״ל וכאשר שמעם מתוכחים הראה באצבעו על רבינו ואמר שזכותו נפיש כ
שראוי לזכות תלמידו בזכותו ומאז הוקל החולי מעלי כן סיפר הגאון זצ״ל:
ע״ד תלמיד כזה הי׳ לו לזקיני זצ״ל כאשר סיפר פעם אחת בלמדו עם הישיבה שלו בפ״ב בש
לימוד השיעור הביאו לו עפ״י רוב המכתבים מן תבי הדואר ובפתחו מכתב ארוך א׳ ית
רצ״ה שאלה המורה אמר לתלמידיו שישערו בנפשם מי הוא השואל מדעת ואין פה להשיב
איך ידעו מי הוא, וסיפר להם בעודו בילדותו בעיר מולדתו פפד״ם שם נמצא ישב הי׳ סוחר סוס
אחד והי׳ לו בין משרתיו רווק א׳ אשר רכב על הסוסים בשווקים ורחובות לצורך הסוחר
הזמן בעת רכבו על הסוסים ויפול רוכבו אחור והזיק עצמו היזק ניכר ובשעת מעשה ההוא ע
היא במקרה וראה איך נפל הרוכב ארצה והוכיח אותו על רוע מעלליו ועל פחיתת ערכו וד
על לבו בדברי מוסר ויראה ודבריו היוצאים מן הלב נכנסו אל לב השומע הרוכב ושאלו מה יע
לעתיד ויעץ לו שיתחיל לעסוק בתורה והוא ילמוד עמו והגם שכבר הי׳ האיש ההוא יותר מ
עשרים בכ״ז קיבל על עצמו עול תורה והפק ה׳ בידו הצליח ונעשה ת״ח מופלג וזאת השא
בהלכה למעשה היתה מאתו — וע״ז נוכל לומר ממש את הנפש אשר עשה. ומזה נקח מוס
השכל איך לא יתייאש שום אדם אף אם כבר בא בימים מלהתקן עצמו ללמוד תורה ובי
מי אשר לא זרחה עליו שמש הצלחה זמנית ולא השיגה ידו די זה ותענוגי עוה״ז לא ימנעו ו
יפריעו אותו מעבודת ה׳ למה לא ישים נפשו בכפו להשיג עכ״פ תענוגי רוחני׳ והיו נצחיי
והקרא אמר הלא אם תטיב שאת אם לא תטיב ואחז״ל „שאת" היא אחת מן הסקרא
שאין להם הכרע ויש להסביר עפ״י שאמר איוב להבריו הלא את הטוב נקבל ואת הר
לא נקבל וי״ל קאי על קבלת עול מלכות שמים ועול התורה והכוונה את הטוב כלומ
עם הטוב נקבל אם טוב לו לאדם בעוה״ז ויש לו כל אות נפשו בכ״ז מחויבים אנחנו לקבל ע
תורה על שכמנו ולא יועיל התנצלות שעניני ותענוגי עוה״ז מטרידים ומונעים אותנו וכי את ה
עם הרע אם רע לו לאדם לא נקבל עול תורה עלינו הלא כש״כ וקו״ח הוא ובדרך זה יש לפר
ג״כ הלא אם תטיב שאת הלא אף אם ייטב לך מחויב אתה שתשא ותקבל עול תורה על שכמ
שאת אם לא תטיב כ״ש וקו״ח שאתה מחויב לשאת ולקבלו אם לא תטיב לך כי אין לך התנצל
הנהת השיאני׳ שתענוגי עוה״ז ישיאוך ומונעים אותך הלא אתה ריק ובער מהם כי לפתח הטא
רובץ „חטאת" מלשון חסרון כמו אני ושלמה בני חטאים ופרש״י חסרי מלוכה הלא חסרו ל
תענוגי עוה״ז וק״ל. האמנם בעוה״ר עינינו רואות כי לא לבד שבעלי שפע והצלחה פורקים ע
מלכות שמים מעליהם ואינם מטים שכמם לסבול עול תורה ומבלים כל ימיהם בהבלי העול
ואומרים שלום יהי לי כי בשרירות לבי אלך, אבל גם העניים והאביונים אשר אין הליפו
למו ולא יראו אלקים כמאמר הזהע״ה אלו אשר אין להם לההליף אף שמלה ובגד ב
אלו בוגדים בה׳ ובתורתו ולא יראו אלקים ודי בזיון וקצף וה׳ ירחם.

יד״ל

קמן יונק משדי אמו בשמו עזרא ויען כי מן השמים נתגלה לו פטירת ר' נתן מקודם ע"כ ריחם על היתום ולקחו לביתו לגדלו ושילם לאם הילד שכר הנקה לאחותו שכר שתשאהו בחיקה ולשמרו וכאשר בכה היונק הקיש זקני זצ"ל על קרקעית הבית כ"כ עד שנשמע לאם הילד ועלתה העלי' להניק בנה ומאז והלאה גדלו בביתו כבנו ממש.

הנה בשנת תקנ"ט ס"ו אלול קבלו אותו ק"ק פרימש, במדינת מעהרין *) וכאשר נודע לק"ק מ"ד שרוצים לקבל את רבם לעיר אחרת הוסיפו לו על ס"פוקו (כנראה ממכתב ההסכמה אשר עשה אקרו"מ והוא תח"י) למען לא יעזוב אותם וזה הי' ביום ב' ח"י אדר שני תקנ"ט — ובשנת תקס"א קבלו אותו ק"ק דרעזניטץ שנית ועוד מעט והשיגו מבוקשם אם לא מן השמים עכבוהו כנראה ממכתבו הקדוש **)

---

*) ז"ל אחר הקדמות מילין : ואף גם היום בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל אין א' מאנשי קהלתנו יצא אשר לא הרכין ראשו באמירת הן בכפליים לתושי' ובילנו באיש א' בלב א' בנפש א' עינים מאירים בתשואות חן ובלב שמח להסכים לקבל עלינו כתר. מעלתי הגאון נ"י בית-דין-לצדק ואב ויהי נעם ה' ואחר כן שלחנו אנשים צירי אמונים ונ"ש ישאיר את הגאון הרב הסכימה ומתוך תשובת' אלינו ראינו עוז אהבתו וחוזק תשוקתו על הסכמה טובה ביבית אסף הגאון-נ"י. בהבטחתו הנאמנה שאף ידו תבין עמנו וה' תאמצנו נכספה וגם כלתה נפשנו להיות לעזר ולסעד לנו ולבני בנ"ל.

**) אשר ז"ל : בנחי ליום ב' ט' ניסן תקס"א לפ"ק :

זאת אומרת ברכה מבורכת לאקרו"מ בק"ק דרעזניטץ יע"א.

אל אלקי הרוחות לכל בשר הוא ידע וישראל הוא ידע כי בתם לבבי ובנקיון כפי אנכי כותב כאשר עם לבבי באמת ובתמים לא עולתה בי ח"ו והוא כי דרך קצר' ק"ק אייזענשטאדט יום עסק וקהל העבר גליתי אוזן לאיש צדיק תמים מאנשי עצתי (וזה הי' כמדומה הרב הצדיק ר' רפאל גלוגא דיין דשם ז"ל המובא בחת"ס חלק או"ח סי' קכ"ח) ולהיות כי קשה עליו פרידתי מכאן הפליג הדבר ואמר כי לא יאומן שיסבלו אנשי ק"ק דרעזניטץ כ"כ ובפרט בענין ישיבה ע"כ יתקע הדבר עד כי יבוא דבריהם כתוב וחתום ואז נראה להסתיק מיד לש"ש והן עתה בבוא דברי קדשכם אלי תיותא קחזינא הכא שלוחכם ישב לו קוץ ברגלו ונתאחר על הדרך עד היום ערב וסחר השכם ושלוח לדרכו לביתו ליו"ט הבעל"ט ובזמן קצר כזה מן הנמנע ליתן תודע אהובי הנ"ל גם כי הלא ב"ש אבו"ש להראות כתב התוא אשר לא נזכר פה כ"א מתפרזת מסון הרבה ולא שום דבר מהנדבר בינינו מהחזקת ישיבה וכו' ולולי בחנתי ונסיתי לבבכם כמה פעמים שלים ואהבה עזה בינינו ביני וביניכם א) כבר הי' לי מקום להשוד אתכם כי לא נכתב האגרת כ"א לפנים מפני כבודי לגמור את אשר התחלתם לדבר עמי ולא רציתם שיוגמר הדבר ומפני כן תפסתם הטפל והנחתם העיקר — והנה נא אחיי ועמי אגרת הזאת א"א לי להראות כלל ולהתיעץ עם שום אדם ועד אזל ואתי יעבור המועד וכולי האי ואולי ובני הקהלה שלכם הי"ו צריכים רב ומורה ותולך לפניהם כי מופלגי תורה דשמה אינם רוצים לישב בראש ולהתגלגל העכבה על ידי חוז לא בעינא ע"כ עצה היעוצה מוטב שתניחו הספק ותתפסו את הודאי וקבלו עליכם ואם ישא אלקים כמדובר בינינו והנה טרם כלותי לכתוב בא הנה הקצין שהוא במקום הרדיק הנ"ל הרגיש קצת בהשליח ובחיי כי בכה לפני במי רב הדמעות כתנין הולך והלך לבבי באופן

א) דייק וכפל בלשונו הזהב בינינו ביני וביניכם וכלים כוון למה שפירש הגאון מהו' שאול אססכורדאם זצ"ל בספרו בנין אריאל על מה שפירש"י שאמר עפרון ביני ובינך מה היא פירש"י בין שני אוהבים כמונו מהיכן ידע רש"י לפרש בין שני אוהבים. אולי בין שני גדולים כבינו ופירש הגאון ז"ל כי סחק ד"א אם מדבר אדם מעצמו ומחבירו בענין גדולה והשיבו ראוי להקדים חבירו אבל אם מדבר מענין אהבה ראוי שיקדים את עצמו כי ידע איניש בנפשו אהבתו לחבירו ורק מזה יוכל לשפוט ולעשות כמו שעד בנפשו כי חבירו אוהב גם אותו כי כמים לפנים כן לב אדם לאדם. ויען שאמר עפרון ביני ובינך והקדים אם עצמו ע"כ פירש"י בין שני אוהבים כמונו ודפח"ח.

ואנשי ק"ק דרעזניטץ כאשר קבלו מכתב זה! אגרת בת מחלת לב צווחו כברוכי' כי לא לרצון הי' להם. *)

והנה קורא נכבד! אל תתמה על החפץ אשר הפין זקיני זצ"ל להזריח שמשו שנית בק"ק דרעזניטץ כי דכירנא שסיפר לי אבא זצ"ל כי בהשתעשע פעם עם אביו זצ"ל מענין דאגה ובטחון בהשי"ת והזכיר מה שכתב השל"ה הקדוש על הדאגה בדרך צחות אשר ז"ל, העבר אין, והעתיד עדיין, וההוה כהרף עין, אם כן דאגה מנין, ואמר לו זקיני זצ"ל האמין לי בני חביבי מעולם לא הי' לי ברכת שפע כ"כ כמו בדרעזניטץ, ולא הי' לי חסרון פרנסה כמו במס"ד ופ"ב הוא בינוני והוצאותי פה פ"ב המה כעשרת אלפים זהובים לשנה, והפליג מהשפע אשר הי' לו בדרעזניטץ והחזיק שמה ישיבה בהרחבה וגם על הוצאות ביתו הי' לו די והותר:

בשנת תקס"ב קבלו אותו לרב אב"ד בק"ק עיר חדשה קהלה גדולה באונגארן והתרצה לקבל משרת הרבנות על שכמו כי במס"ד הי' לו דוחק פרנסה וגם הי' קשה עליהם להחזיק ישיבה גדולה ונוסף לזה ראה משפחות מתגרות זו בזו ורק זאת הניע אותו לילך מקהלה א' לאחרת ורגיל הי' לאמור על הרבנים אשר יש להם די מחיתם במקומם והפצים לילך למק"א, וימירו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב כי מטבע השור אם יש לו לאבול בתחתית ההר בכ"ז יעלה וירוץ בראש ההר להמציא לו טרף, ולק"ק עיר חדשה כתב זקיני ז"ל והתנה

כי ראה אני שלימים הבאים עוד יבואו כהנה וכהנה וקרוב לודאי שלא אוכל לומר נואש להם ע"כ עצתי הנ"ל היא טובה לכם ומאת ה' היתה זאת כי אמנו אגרת הנ"ל נכתב כראוי וגם הציר בא בזמנו אז קרוב לוודאי הי' הדבר נגמר בב"ט בהעלם דבר משום אדם יהי הטוב בעיניו עשה ואפי' ראש גרגותא משמיא מוקמי לי' כ"ש מנהל ומנהיג לעדה קדושה כמותכם ולני משת הק' סופר מפפד"ם:.

*) וז"ל בתשובתם:

יום עש"ק י"ג ניסן תקס"א לפ"ק דרעזניטץ — איש משה עניו וכו' ה"ה גאון עוזנו וכו' כקש"ת מהו' משה ס"ס נ"י. הגיענו אמרותיו אמרי נועם וחבלים נפלו עלינו כחבלי הויושבת על המשבר אשר שברנו עליו וקיוינו לטוב והנה באתה מאמ"ז התשובה ורפה כמעט ידינו מלהשיבו כי עתה אשר ראינו כי תוהלתינו נכזבה ומה נאמר ומה נצטדק תחת אשר אמרנו נהי' מן הזריזים המקדימים נעשה לנשמע שנית וועדנו יחד מיד בר"ח ניסן העל"ט כדי למהר הדבר ולגומרו בב"ט והנה נפסדנו בזריזותינו היאומן כי יסופר אשר אמ"ו נ"י גוזר ואומר שהיו דברינו אך דבר שפתיים ורק לפנים שתפסנו הטפל ונהפך הוא שזהו העיקר אצלינו וכו' ולמה אמ"ו נ"י נחש ינחש בנו לאמור אלו הי' אגרת שלנו נכתב כראוי וגם השליח הי' בא בזמנו הי' קרוב לוודאי להיות הדבר נגמר בב"ט וסיים יהי הטוב בעיניו עשה וכו' ואנחנו לא נדע מה ראה על ככה הידוע נדע כי יעשה אדונינו מן העיקר טפל ומן הטפל עיקר ומדוע יאבד תקותינו וגם השליח לא עוות ואדרבה האורח בזמנו בא שאל יוודע הדבר. ומסכתב אמ"ו נ"י נראה שהי' לפניו א' המיוחד שבבני קהלתו והרגיש בדברינו זה נפלא בעינינו ומהדגשה כזו לא שמענו וכו' רואה הוא וכו' ובל"ס רבים כהנה וכהנה מריצין דבריהם אל אמ"ו נ"י זה בבקשה וזה בקושיא וזה שואל בדיני ממונות וזה באו"ה ע"ד זה מדבר וזה בא וכו' אמנם יהי' איך שיהי' הננו ככוחינו אז כן עתה בתום וביושר מחלים אנחנו את פניו הבהירים לדעת אשר לבבו פונה היום ובאנו שוב שנית לאשר ולקיים את האמור בראשונה ולהוסיף עוד החזקת הישיבה וכו' ואל ישליכנו אחרי גיוו ולתקוע במקומינו כסא הוראתו נאמן ולשמוע חכמתו כל הימים והנה ידעמו שגם בקהלתו יקומו אנשים האוהבים כאלה אנחנו פה ויפצירו עד מאוד אמנם מהראוי כי יחזקו דברינו מדבריהם ואהבתינו מאהבתם ומעיד לא זזנו מלהבבו אהבה אמיתית ומי יתן והי' זה לבבו אלינו וחפץ יחפיק בנו להיות פה עמנו וכו' ובעזה"ו!

אשר

איזה הגאון כנראה ממכתבם *) הקינו הנ"ל הנם שהתרצה להם מתחלה עקב הי"ח אחרת היתה אתו אח"כ **).

הנה הסיבה הנתהוה בנתיים אשר על ידה נתעכב לבוא אל מחוז עיר תרש הי' סבה נוראה הנ"ל הקדוש בח"ס יו"ד סי' רלט : פה ק"ק פס"ד במעט רגע אירע דבר ביום י"ח אדר שני העבר שנת תקס"ב לפ"ק יצא אש ומצא קוצים בבית אחד יהודי ***) ותאכל גדיש וקמה בבתי ישראל רובא דמנכר מרחוב היהודים בעו"ה משתלחי לכאן נדבות הרבה מקהלות קדישות הקרובות והרחוקות נדיבי עם אלקי אברהם לתשועת הנזוקין יצ"ו. עכ"ל וזה הי' ביום ש"ק כאשר דרש דרשה האחרונה ליטול רשות מאנשי קהלתו ולילך שבוע הבאה לעיר חדשה ובנתיים יצא האיש ובצדקתו הגדולה הוא מרעתו כי מנהיג נאמן הי' ולא רצה להשאיר קהלתו במצור.

*) אשר הי' : ג' אדר שני תקס"ב יפ"ק עיר חדשה :

אל מקור החכמה והתבונה אב ירדמה ואב לבינה רבי' ה"ה הגאון כו' ישראל רבי' מהו' משה אב"ד יע"ב נ"י.

צי"ו אמרותיו הנעימים מבני שירותיו הצהירו אל עבר פניני האירו ואותיותיו יאירו עיר פיער ידי רצוני ישבתי בשמחה התורה לא נפיק הינא על קול שמועה טובה כבים קרים על נפש עיפה אשר אמר נ"י התרצה. וישב ב"ל עם ה' איזה שקט ושאנן פה ק"ק עיר חדשה רבה רחמנא אשר לא הסיר חסדי ואמיתי אמת וו תורה ידי שבתה וכן לכן באנו להיטב יאמר נ"י אודות הזקה הקהלה להרבני הכיפרא בהי' פנחס רי"ב נ"י אשר נשא יתומה מקריבי וגם הרבנית תנכיעת תי על זה יוכל לסמוך והיתה הברזל ומחפת שבתות בהיות הסד א' כר מאנשי קהלתינו יקיים מה שהתרצה מרצינו הט"ב כאשר בתבנו כבר להחזיק שמנה שבתות בהיות וגם יאלופים קצינים ריין סקל ויצועה לכניי ראשם לקיים מוצא שפתם ובזה תניה דעת אמ"ו נ"י ונגמר הדבר בכי מ"ב אנשים הרבנית בריעים כנהוג ונשלח אנשים חכמים וידועים משירותים לשם ובנתיי באנו בבקשה שמיחה שיודיענו אמ"ו נ"י הזמן שרצונו לבוא הנה יבי' ובעה"ה :

**) וז"ל שנית עש"ק עו"ח ניסן תקס"ב לפ"ק.

נשיא אלקים בתוכינו עטרת הדרתינו צניף מלוכה לדתינו מקור החכמה והמדע הר בודא האשל הגדול יבי' מהור"ר משה אב"ד ור"מ נ"י :

ריש מילין אשלינא אין די ספר ששון לבני מאז אשר זכיני לקבלת התורה שבכתב באגרת השני' התמידה והיקרה מן כ"ו אדר ראשון בעיבוד מופרים לשוני עם סופר מהיר תיבי רצ"ת אחבה אהבת עולם כאיזוד כלל ומוסיף אשר עין בעין נראה שלא עבר שכחה לפני כמא כבודי מאתני לאשר שש עתה פי צדיק הדבר מישרים יאמר עלה והצלח שרפים התרצה בודאי עליי גאמר סעלין בקודש וכר יש כאן מופלגי תורה ונדיבי העם המתאווים לאכול בשרא דתורא ולשתית מבארו באר מים חיים ויענו כל העם יחדיו ויאמרו משה אמת ותורתו אמת והנה מאז הקדמני נפשה לכסופ לכל התנאים שהתנה דמ"ם נ"י עמני והשנו ולא התמהמהנו לשמוד מצותיו וכאיד פליאה נשגבה אשר התפללתי תפלה למשה איש אלקים להודיע לנו באיזה חודש יתרצה ר"מ לישב על כסא ממלכתו בקהלתינו ולהורות לעם ה' יבי' והנה מאז האור הולך והאור בא ועדיין אין קול הבן עונה יבי' ואמרנו המתפלל ולא נענה יחזור ויתפלל תפלה קצרה בדרך ובאנו בבקשה להגביל זמן מתי רצונו לבוא בכדי להכין כסאו ושבת ממלכתו כראוי לגברא רבא כמו"ב יבי' ובעה"ח :

***) זה הי' בית מבשר שבר ברייהויז ישבנו ישראל ובעת שהי' שם אב"ד הגאון רבי ירמי' הנ"ל בשלי שם בשבת ובהרבי הגאון מן העיר לישב על כסאו המוכן לו בק"ק מאנגמוב קל"ה יצא מפי הקדיש שבית הזה יהי' למאכולת אש בשנים לא מרובים ונתקיים דיבורו : תתלמיד

א' עני' שבתית בהיותו הוא שאייה מבחודי יהודי נ"ר קהלה נותי להם אית כבוד הזה יקראו בשם שבתית בר"י והי' הכנסית וביעית והמיוחדת אצר נגידי עם יאבר על שילוח א' כמה שביעית דרך הסיבה בבבי' ... מבני' בי' זה עוד נותי כבת משנה באמתחתי עיר שאכל בבה שביעות בבית א' בקריא שבתית ברי' ... יבי' התנאים התנה ואת ... כבוד הרוקח שאר המקודשים בנהוג אשר יאבר בבר ... א' ...

נרוע כזה ע״כ כבודו במקומו עומד ולא זז משם והודיע אה״כ הסיבה הזאת ואת אשר נגזר עלי׳ ממנו לק״ק עיר חדשה לסייםם בדברים. השתדל הרבה להטיב להנשרפים ודבריו הי׳ נשמעי׳ לקרובי׳ ורחוקי׳ כי שמו הטוב הי׳ נודע בשערי׳ והתעורר רחמים על אנשי עדתו הצאן מרעיתו אצל נדיבי עם ולפי שעה בנו בתי מחסה מעון אשר בהם ימצא מנוח כל הצריך להם עד אשר נבנו הבתים מחדש :

ויהי הלילה ויחלום משה חלום וכה ענינו ,הסופר מניח הבתים בלא חריצין ויען כי רגיל הי׳ בהזיונות שונות הן בהקיץ והן בחלום בדברים שיש בהם ממש וגם זה הי׳ בעין חלום צודק השב על הדבר לפתור חלומו אשר שנה ושילש בלילות הבאים עד שפתר חלומו כך הסופר הרי הוא בעצמו מניח הבתים בלא חריצין הכוונה יען כי שעתא הי׳ דחיקא להם מובא כאשר בנו הבתי מחסה אלו וע״ז היו כמה דיורין וזוגות מחמת דוחק המקום בחדר אחד אשר הי׳ בלא תפנות ובלא חריצין מפסיקי׳ בין זוג לזוג ובין משפחה למשפחה ולא נכון הוא ע״כ ציוה מיד לעשות מחיצות בין הבתים והדיורין :

בבנין הבתים מחדש טרח והשתדל הרבה למען כל איש על מקומו יבוא אל המנוחה ואל הנחלה בכ״ז נתהווה דברי ריבות כי אז ומקדם כאשר נתן השר עסטערהאזי רשיון ליישב בנ״י ישראל בנחלותיו בשבע קהלות אשר מט״ד אחת מהנה הי׳ הק קבוע שרק מי שיש לו בית דירה ואחוזת קרקע על שמו הרשות נתונה להתיישב בשבע קהלות אלו וע״ז נתהווה שכמעט כל בית הי׳ לו כמה בעלי בתים לזה חלק העלי׳ ולזה חלק התחתון לזה חלק הפנים ולזה אחורי הבית ובהתחילו לבנות הבתים אחרי השריפה זה אמר עד פה הי׳ גבולי והאחר אמר עד פה הגב״א והי׳ לרבם יגיעות הרבה עד שהלך לכ״א חלקו. ואמנם נמצא בכ״ז עוד פנים א׳ אשר בא אל שופטי העיר בקבלנא על הרב שעושה חלוקה בבתים ככל אשר לבו חפץ ולוקח מזה ונותן להאחר ויבואו השופטים אליו ושאלו על איזה יסוד עושה החלוקה ומאין ידע גבול של כל א׳ ויקח קרדום בידו ובקע בקצה הכותל הנשאר לאחד מהם והראה להם כי סידור הלבנים פתח משם מצד א׳ למזרח ומצד א׳ למערב ונעשה זווית ומיצר הבית ושאלו לו אבל מהיכן ידע מר זאת. קודם שבקע בקרדום והראה להם דלף הגג אשר רשומו ניכר והדלף ידוע שדרכו להיות בין הגבולים ותמהו השופטים על חכמתו גם במילי דעלמא :

והנה אחר השריפה הי׳ לו דחקות גדול בעניני פרנסה והלחץ זו הדחק דחק אותו עד שבפנקס אשר כתב בו ה״ת הוכרח לכתוב ג״כ דברי רשות כי לא הי׳ לו אפי׳ לקנות נייר בכ״ז לא רצה לקבל משרת רבנות בעיר נייטרא קהלה גדולה כי הי׳ שונא את ההילוך רק עשה קיבוץ וריבוץ ופעלים לתורה וקנה שם טוב לעצמו כשם הגדולים אשר בארץ ומריצים אליו גדולים שאלותיהם וספיקות שלהם כנראה מהרבה תשובות בה״ס אשר נכתבו שמה :

אבל עיקר מלאכתו הי׳ מלאכת התרביצה להעמיד תלמידים למאות והי׳ לו ישיבה מובהרה ומופלגה וראה לשונו הקדוש בחיבורו ח״ס יו״ד סי׳ קכ״א מאש אל הגאון החסיד רבי דוד דייטש זצ״ל (אשר הי׳ תלמיד מובהק למאור הגולה בעל נודע ביהודא והוא עמד לפני הגאון רנ״א זצ״ל בעברו דרך עיר פראג כנזכר וכן כתוב בח״ס יו״ד סי׳ קס״ו השתעשע עמו לפרקים) וז״ל : מכתבו הנעים הנכתב בה׳ שבט הגיעוני היום הזה ולא ידעתי מי גרם כבה. עיכובא ילהיות שבעו״ה זה שמנה שבועות אני עצור וכלוא בבית מחמת חולי השיעול ר״ל וכבר הייתי

איזה

איזה פעמים בסכנה חמורה וב״ה אשר עזרני עד כה ומ״מ מלאכתי עדיין נעשית ע״י אחרים ורצוני לומר מלאכת התרביצה כי אסרוהו הרופאים לגמרי כ״א אני אומר לא׳ מן התלמידי׳ והוא מתרגם לאחרים בפני ה׳ ירחם וישלח לי מרפא ארוכה מהרה וכמאן מצלינן האידנא וכו׳ ולהיות נפשי חשקה להודיעהו בזאת ע״כ מיד כראותי כ״י הטהור לא איחרתי מלהשיב וכו׳ : *)

בשנת ׳מ׳ב׳ש׳ר ׳ם׳ו׳ב׳ה כ״ה-מנחם בקשו ק״ק באלאש יארמוטה באונגארן לקבל אותו לאב״ד. ושאלו את פיו הקדוש מקודם **) אבל זקיני זצ״ל לא שת לבו גם לזאת :

שם במס״ד וכמו כן מקודם עסק הרבה בחכמת הקבלה וסודותי׳ והעמיק בה מאוד ואסף באמתחתו מדה גדושה וגדולה מספרים הנדפסים ומכתבי יד הרבה אשר עוד לא זרחו שמשם על פני תבל ואשר זכה להשיג כ״י ק׳ הרבה של הגאון הקדוש מהו׳ שמואל חיים ישעי׳ם זצ״ל אבדק״ק פפד״מ הנזכר לְמעלה את של עצמו ואשר היו באמתחתו של הגאון מקובלים אחרים ובהגהותיו ושמח זקיני ז״ל מאוד שזכה להשיגם והוא קנה אותן בקנין כספו בדמים יקרים ולדוגמא אנביר חיבור אחד מגדולי ראשונים יקר הערך ורב תבונה בקבלה בשמו „אוצר החכמה״ ויש בו ק״פ דפין כתב יפה ומהודר מאוד נכתב בשנת ש״ס ש״י ש״א לפ״ק בוואלערשטיין ע״י הרב הגדול המקובל אלקי רבי יעקב ז״ל בנו בכורו של השר הגדול בישראל אשר עמד לנס עמו רבי יוזלמאן ז״ל מראשיים בעלזאס ממשפחת

*) התלמיד הזה הי׳ הגאון האמיתי רבי מאיר א״ש בעל שו״ת אמרי אש זצ״ל שנתגלגל שנעשה התנא דבי כשיאה של הגאון רבי דוד דייטש בעל ספרי אוהל דוד זצ״ל הנ״ל. איך תלמיד נאמן הי׳ הגאון הנ״ל לרבו זקיני זצ״ל תראה ממה שסיפר בעצמו פעם א׳ כשהייתי בק״ק פ״ב ובקרו אותו חכמי העיר ותוך הדברים אמר להם שלשים או ארבעים שנה אינני זוכר היטב שנה רצופים הייתי מתפלל בכל יום בפישוט ידים ורגלים על אריכת ימים של רבינו עכ״ל כן סיפר לי דודי הגאון מהרש״ם זצ״ל. — גדולה היתה האהבה בין הגאון מהרד״ד ז״ל לזקיני זצ״ל ומעת הכיר הגאון הנ״ל לזקיני זצ״ל קראו תמיד בשם הכבוד רבי הגם שהי׳ קשיש ממנו בשנים ובשנת תקנ״ה וכן משמע בה״ס יו״ד סי׳ קס״ו הנ״ל) בא לבקרו בעיר מס״ד ובהלכו ודרכו ונטל רשות ממנו ביקש מזקיני זצ״ל לברכו ולשית ימינו על ראשו אבל זקיני לא רצה ואמר אדרבא יברכני מר והגאון הפציר בו והקדימו בברכה ורצונו של אדם גדול זה כבודו ומ״א בקשתו ואח״כ כמן הגאון מסבה הייתי יכך ולא רצה לברך את זקינו ז״ל מרוב ענותנותו — והגאון האמיתי מהרד״ד הנ״ל אמר על זקיני זצ״ל שלדעתו זה דמות וצלם לישעי׳ הנביא ע״ה וגדולים אחרים אמרו עליו אלו הי׳ בימי נביאים הי׳ נביא ובימי תנאים תנא כי לא הי׳ חסר לו כלום ממדות ומעלות טובות שמני חכמים ושהן ראוי לנביא ולתנא אלקי :

**) וז״ל במכתבם : חודש מנחם אב קימה חסני כאלינים וכו׳ הגאון המפורסם מהורר משה נ״י. טרם נדבר על פה באנו חשבנו להודיע לאדונינו נאמנה כי העיר הזאת ק״ק יארמוט אם כי היא רוכלת העמים ויושבי׳ כ״ב אנשי מסחר כרובם כן כולם יראי השם הנכבד המה שומעים לקול הורים ומורים אוהבי תורה מכבדים לומדים ומחזיקים ביד הנוגים בה והי׳ פה להרב מרא דאתרא ישיבה גדולה אשר נתן להם ארוחתם תמיד בסבר פנים יפות ואין מחסור והנה מודעת זאת שהרב הגאון מהו׳ יואלס באסקוייטץ נ״י ישב פה אתנו חמש שנים בניה שלים ובמניהות שאננות נהגו בו בכבודות ואך פניו לא הפילו ואם כי צרכי הרב וביתו מרובים הם בישע אלקים חלב חמים השביעהו וחסרון לא יוכל להמנות עקב מסיבות מתהפכים רוח אחרית היתה אתו וזה קרוב שנה שיצא מאתנו לק״ק קאללין אשר בבעהמען המדינה ועתה רוח חן נוססה בקרבנו אדירינו צעידיהם הטובים לבחור להם רב ומורה וכו׳ כהיום נדברו איש אל רעהו באסיפת קרוב יחד בזה ואם נמצא חן בעיני ידיענו אם יתרצה ויתפייס לישב בתוכינו ולהאציל מרוח מבינתו כאשר במתנו בישע אלקים שימצא פה כל ישעו יחפצו הן בעניני מחיתו ידי מספיקין והן בבואו ללמד את בחורי ישראל ובואו מבנת הארץ לשאוב מבאר הכמתו וכו׳ ואחרי כ״א דברי קדשו אדונינו ברצות ה׳ ונגמר הדבר בקרב הימים וכו׳ ובעה״ת. — הק׳ משה סענדרא וכו׳ עכ״ל :

לוואנץ מזרע רש"י ז"ל והוא בידי מירושת אבותי זצ"ל וטוב לי תורת פיהם מאלפי זהב וכסף : *)

תשעה שנים במט"ר וחמשה שנים בדרעזניטץ למד מעומד ולא שכב במטה ובמט"ר בדירה שלו ראיתי שם חלון קטן ושם עמד ולמד ואם תקפה עליו השינה הניח רגליו במים קרים להפיג שינה וכאשר הרגיש שצריך לישן תמך מצחו על מפתח וכאשר נפל המפתח הקיץ משנתו כה הי' שינתו שינת ארעי כל אותן י"ד שנים ועוד פעולות שונות עשה למען לא ישן יותר מדאי :

בשנת תק"ם כ"ז אלול חשכו עליו המאורות כי גברו אראלים את המצוקים ורבו המובהק הגאון רנ"א זצ"ל עלתה למרומים **) ונ"ח נפשי' דרב בן נ"ח שנים ואם כי בחלום וחזיון לילה הראו לו מן השמים סילוקו של רבו הקדוש כאשר

---

*) זכורני שסיפר לי דודי הגאון מקראקא זצ"ל שהגאון רבי מאיר א"ש זצ"ל אמר כל ימיו הוא מתחרט על הדבר כי רבו התקרב אליו בעודו לומד אצלו בבחרותו חמש שנים ורצה להעניקו מחכמה הקדושה ההיא ולמסור לו יסודותיו בכללות ופרטי וציוה לו ללמוד ס' שפע טל אבל הוא פנה לו עורף ולא חפץ לידע מזה מאומה ועל זה התחרט תמיד :

והאמת אם בכל החכמה עיקר גדול היא הקבלה איש מפי איש ומה שפה מפיק מרגליות א"א למלאות ע"י אותיות אשר אין רוח חיים בהנה אבל בחכמת הקבלה א"א כמעט לילך בדרך האמת ושלא לקצץ בנטיעות בלעדי הקבלה איש מפי איש וכבר האריך הרמב"ן בזה בהקדמתו על פי' התורה :

**) בתחלת ימי חודש אלול הוכרז מצד אקה"ט בכל בתי כנסיות בפפד"ם שהחרם הנעשה מאז ומקדם בדבר הכנסת של רנ"א הוא בטל ומבוטל כחרס הנשבר ולא יהרהר שום אדם על רנ"א בזה כי באמונה הי' עושה וכל מעשיו לש"ש בקדושה וענוה ולא עולתה בו. ומעמם ונימוקם בהכריזם זאת כי רנ"א נפל למשכב על ערש דוי וחלה את חליו אשר מת בו ולמען שלא יהי' הי' קטרוג עליו ושלא יזיק לו החרם הנ"ל בטלו אותו מכל וכל אמנם כן לאט לאט נר אלקים כבה הי' נתן ה' לקחת אותו ביום ז"ך אלול ויקוננו עליו כל העיר ויזעקו זעקה גדולה ומרה והגאון אב"ד בעל הפלאה זצ"ל אמר עליו כי לא אדם הוא להנחם. ובהספדו עליו פירש גמרא מ"ק בדנח נפשי' דר' זירא פתח עליו האי ספדנא ארץ שנער הרת וילדה ארץ צבי גדלה שעשועי' אוי נא לה אמרה רקת כי אבדה כלי חמדתה, ופי' עפ"י גמרא קדושין על קרא וזרח השמש ובא השמש עד שלא שקעה שמשו של צדיק זה זרחה שמשו של צדיק אחר וא"כ מה הרעש הגדול הזה הלא לא הפסידו כ"כ בפטירת צדיק, האמנם אמת כדחז"ל אבל בכ"ז העיר והמדינה שהי' בו הצדיק בכל אופן יאונן ויקונן על העדרו כי מי יודע אם יולד הצדיק בעיר שמת בו צדיק זה ואף אם יהי' כן אם לא ילך אח"כ לעיר אחרת להאיר שמשו שמה ואף אם ישאר כאן אבל כמה שמשות יעברו עד שיתעבד לאילנא רברבא לגדול וקדוש כמו רנ"א זצ"ל. וכן הי' בר' זירא ארץ שנער היא בבל הרה וילדה ולא נשאר שמה כי אם ארץ צבי ארץ ישראל גדלה שעשועי' ואח"כ ישב לו ברקת ונפטר שם לזאת יקונן רקת אוי נא לה כי אבדה כלי חמדתה ואם גם צדיק אחר נולד אבל כמה ספיקות. יש בזה אם יזכו הסה' לתורתו ויראתו וכמו כן אנחנו עומדים היום לעורר תאניה ואניה על מות איש אלקים קדוש זצ"ל עכדה"ק וע"י הקדמת משנת דר"נ.

בספר הזכרונות של עיר פפד"ם כתוב עליו לאמר: יזכור אלקים את נשמת הנשר הגדול בענקים החריף ובקי עניו וחסיד מפורסם כמהור"ר נתן בהרבני המופלא מהו' שמעון אדלר כ"ץ זצ"ל עם נשמת א"י שרה"ל עמודי עולם זה האיש ידעני בינה הי' לו יד לשוטט בים התלמוד ולהכריע בין הפוסקים ראשונים ואחרונים וש"ת ולא הניח דבר קטן וגדול מרבנן שמו הולך וגדל בחריפות ובתקיפות עד אשר זכה לכתר תורה שנתקבל לאב"ד בק"ק באסקאוויטץ ושב הכהן ובא הכהן שלום בתודתו לקהלתינו ומשנה לא זז מתוך כותלי ביה"מ והתנהג בחסידות ובפרישות פרוש וזהיר גברא גבר בגוברא שמעתא לאפוקי אליבא דהלכתא הליכותיו בקידש קדושת הגוף וקדושת המ"ם מיום שעמד על דעתו לא עבר עליו חצות לילה בשינה ולא יכבה בלילה נרו שעסק בתורה למד וקיים אמרינן לה, לו תיתני ענוה ושפל ברך וביתו פתוח לרווחה לכל מאן דבעי למיעל לב"ה והעמיד תלמידים הרבה והלך מחיל אל חיל שהתפלל ביני עמודי דגרסי ואתמחי גברא ואיתמחי קמיע לעזר ולסעד שריפא כמה בני אדם ורבים השיב מאון הן כל אלה יפעל וקצרה היריעה מהכיל

לספר

כותב בעצמו בהספידא עליו הי"ל: ואני בהלומי ראיתי מחומשת ספרים שהורים ושאלתי מדוע שהורים לבושיך והשיבני הלא ידעת מנהג עיר מולדתך פראנקפורט ביום התענית צבור מלבישים ס"ת שהורים ואיקן והנה הלום, והנה אמת כן מנהג ק"ק פ"פ אבל פתרון נודע לנו עתה כי התורה היא מתאבלת על מות צדיק מרנא זצ"ל הכ"מ כי מי יגדיר גדרה ומי יעמוד בפרצה מי יתרין שברי' ומי יפרק הרים אוי נא לנו שהחיינו לזמן הזה והגיענו הלילה הזה לאכול בו מרורים אל תאיצו לנחמני כי גדול שברי ולי ראוי לבכות ולמיעבד הספידא אני ראיתיו יושב והורש כמשה מפי הגבורה אני רצתי אחריו מאה פרסאות ועזבתי בית אמי חדר הורתי כידוע ומפורסם לכל והתעניתי בכל אשר התענה אבי ועתה לא זכיתי לראות בהלולא דמרנא לא זכיתי להוריד דמעות על קבר איש האלקים לא זכיתי לחזות פניו סמוך להסתלקותו כי אז נאצל מרוחו עלי כמאמר אלי' לאלישע אם תראה אותי לוקח מעמך יהי' לך כן עכלה"ק. בכ"ז איחר ההספד עד כ"ז תשרי יום השמועה ע"י מכתבים ובו ביום הספידו בפישוט ידים ורגלים לפני ארון הקודש בביהכ"נ. אמנם כן בחסרון האי שופרא דבלע בארעא נתוסף באמת בינה יתרה וחכמה רבה לתלמידו ורוח קדשו הוערה מכלי אל כלי מרבו לתלמידו וכהקבלה שהי' לו מרבו הקדוש בזה *) ומעת ההיא והלאה בכל שנה ושנה דרש משה בביהכ"נ ביום י"ך אלול יום היא"צ לכבוד רבו זצ"ל זי"ע:

לספר ולגמור עליו הלל הגדול בשאר מעלות ומדות. שמני הכסים וכשמת אמרי עליו הי הסיד הי עניו והבל על דאבדין ולא משתכחין גם נתנו יורשיו עבירו וכו' וע"ל השמימה נפטר לעת תפלת המנחה ביום ד' ז"ך אלול ונקבר ביום ה' כ"ה אלול תק"ס לפ"ק וכבוד עשו לו במיתו שנספד כהלכת ואחים הספדא בבכי גדולה גניהי גנת ויללי יליל מהגאון אב"ד נר"ו ושני ראשי ב"ד נרו בסמיכות מדינו נקרא בפי כל מהור"ר נתן אדלר צ"ר ויינדסיהל.

על ציון קברו חקוק כזאת:

פ"נ הנשר הגדול התורני נקי החסיד והעניו הפרוש והקדוש המפורסם כמהו' נתן בן הרבני המופלג מהו' שמעון אדלר כ"ץ זצ"ל. הנשר דרכו השמימה עלה והלך לעולמו יום ד' כ"ז אלול ונקבר בש"ט למחרתו בהספדא רבא יום ה' כ"ח אלול תק"ס לפ"ק הלא זה האיש הקדוש מרחם אמו מבן מי שנים החזיק ביראה במעיו שלא פנה לבו לבטלה כי אם בתורת ה' התמימה ולבו פתוח כאולם ונתגדל מאד בתורה ובים התלמוד לאפוקי שמעתא אליבא דהלכתא. ידע להכריע בין הפוסקים ראשונים ואחרונים והרביץ תורה לתלמידים ותיקים וראה בחייו כמה וכמה תלמידים חיותם ובנים גדולים והיא ברת מן הגדולה אעפ"כ נתקבל לאב"ד בק"ק באסקוויטץ ונהג בחסידות ובפרישות גם ביתו הפקיר כמדבר לכל הבא ללמוד או לחסות בצלו והציל כמה וכמה נפשות לקוחים ממות ועניים באו ביתו יום יום כי פיזר ממון רב לאביונים ויהי כמל לישראל והחזיק בעמוד העבודה זו תפלה ומסר נפשו לאהבת בוראו בכמה נסיונות הי חסיד והי עניו על דאבדין כל אלה הוא קצות שבחיו אבל לכל שבחיו לא יכל כל יריעת ושמו יצא במרחק רב.

*) וזלה"ק בדרשתו: אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלקיכם. כתי' אנכי עומד בין ה' וביניכם להגיד לכם את בריתו וכו' ולא עליתם בהר. עפ"י מה שקבלתי ממורי הסיד שבכהונה הגאון מהו' נתן אדלר זצ"ל שכל ימי הרב אין התלמיד זוכה לחזות בתכלית נועמי הראוי לו כמו שלא זכה יהושע להאיר בפני לבנה עד אחר סילוקו של מרע"ה ולא נזכר השראת השכינה על יצחק עד ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלקים את יצחק, ויעקב כל זמן שהי' בבית אביו לא נידע מפני דבר ה' עד ויצא מבאר שבע אז ויחלום והנה ה' ניצב עליו. הנה כי כן אומר אני שמרע"ה אמר להם אז בהר סיני הייתי מעכב שלא זכיתם להתקרב אבל היום הוי יום סילוקו אין שלטון ביום המיתה הוי מתקרבים מאד והייתי בהר סיני אמר ואנכי עומד בין ה' וביניכם כמחיצה המבדלת ולא עליתם בהר לא עליתם במדרגה שתעלו אל ההר לפני ה' אבל אתם נצבים היום שנתמלאו ימי ושנותיו נצבים אתם כולכם לפני ה' אלקיכם בלי מחיצה ומסך המבדיל. ועד"ז יתפרש מקרא שכתוב ויודו שמים פלאך ה' אף אמונתך בקהל קדושים כי אהוז"ל הקב"ה שמח בבואו נפש נקי וצדיק למעלה ככלה הדשה והנה גם למטה מוסיף אור להנשארים וידוע כי סילוקן של צדיקים נקרא פלא ע"כ אמר ויודו שמים פלאך ה' שהשמים למעלה יודו על הפלא כעל כלה חדשה אף אמונתך בקהל קדושים למטה כל זה אני כותב עפ"י קבלת מרנא הגאון זצ"ל הנ"ל עכלה"ק. אהבתי העוזה אל רבו נמשכת גם אל משמשו אשר בביאו אצלו השתדל בעדו ולהמציא לו מקום ישוב והספקת פרנסתו כאשר נראה ממכתבו אל עמיתו הרב ר' רפאל גלוגא ז"ל.

(עיי' איגרות סופרים סי' ב')

בשנת תקס"ה יום ד' תמוז לוקח מאתנו עמוד השני אשר מימי נעוריו הי' נשען עליו ולא זז ידו מתוך ידו הי"ה רבו הגאון מאוה"ג רבי פנחס הלוי איש הורוויץ זצ"ל בעל הפלאה אחר ששימש ברבנות בעיר פפד"מ ל"ג שנים הלא נודע בשערים גודל תפארתו הוא העמיד תלמידים לאלפים ומנייהו גדולי ישראל הרבה ... להדים. בחיבוריו הקדושים חקיני ז"ל אשר הי' מובחר תלמידיו כמו ... עליו הגאון מהו"ז זלמן מרגליות זצ"ל בהקדמתו לספר פנים יפות מהגאון ... פלאה זצ"ל עה"ת ובה דיבר: אם תרצה לידע מי ומה הי' הרב ראה את התלמיד הוא הגאון רבי משה סופר והפעולה תעידה על הפועל — וזקיני ז"ל הספיד את רבו מספד תמרורים התאבל עליו ימים רבים *);

בשנת תקס"ב בא השמש בצהרים ויאסף אל עמו הגאון מאוה"ג רבי משלם ... זצ"ל ויפקד ע"ז מקום הרבנות בפרעשבורג המעטירה עד סוף שנת תקס"ו ואז נתוועדו יחדיו בני קהלא קדישא לאמור נתנה ראש ונבחר נשיא אלקים בתוכינו ועיני העדה בשלשה מסיבי צעד גאוני ישראל הי"ה

---

*) בהיותי בפפד"מ בשנת תרנ"א ראיתי על ציון קברו הקוק כזאת: פ"נ ונגנז הגאון הגדול המפורסם יחיד בדורו רשכבה"ג החסיד ועניו ראש גולת אריאל נפטר ונקבר ביום ב' ד' תמוז תקס"ה רב פעלים מקבציאל העמיד תלמידים הרבה והרביץ תורה בישראל כבוד מהור"ר פנחס הלוי איש הורוויץ זצ"ל הוה אב"ד דקהלתינו אשר האיר פני כל הגולה בחיבוריו הקדושים ספרי הפלאה ספר כתובה וס' המקנה הבמתם בחוץ תרונה תהלתו מלאה הארץ גודר גדר ועומד בפרץ וכו'. ואצלו שוכב בנו הגאון הגדול בעל מחנה לוי מהו' צבי הירש זצ"ל אשר מילא את מקומו אחריו.

ובספר הזכרון כתוב עליו לאמור: יזכור אלקים את נשמת אמו עטרת ראשינו ותניף תפארתנו ... שר התורה מחמד עינינו נשיא אלקים נשיא הלוי מבחר גבורינו הגאון הגדול המפורסם מופת הדור חסידא ופרישא רשכבה"ג נ"י ע"ה פ"ה אב"ד ור"מ דקהלתינו כמהור"ר פנחס בהגאון מהור"ר צבי הירש הלוי הורוויץ זצ"ל עם נשמת אי"ו שרי"ו הקדושים אשר בארץ ... עבור שהאיר כל בני הגולה מקצה אל קצה בתורתו בחריפות ובקיאות בהלכה ואגדה בנגלה ובנסתר הכמים הלכו לאורו אור תורתו תורת אמת היתה בפיהו פה מפיק מרגליות מעשה תקפו וגבורתו היתה לו לעמלתו אשר עמל תחת השמש ובקודש הליכתו במקרא במשנה ובכולא ... בבלי וירושלמי ספרא וספרי ותוספתא מתוספת מרובה דרש על כל קוץ וקוץ תילי תילי לבאר כל חמירא המסודר וקלין כתיבתו עיקר הדים ומחנן בשכלו שכל הקודש נפול בסברתו סביר תמיד גמורי ומהדרין לו שבילי דנהר דעה לפתוח שערי הקודש כפתחו של אולם לסשקל ... ולאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא כאחד הקדמונים בגדולים יודה עליו גדלתו גידולו בקודש שנתקבל בימי הדפתו לאב"ד בק"ק ... ומשם עלה ונתעלה ונתקבל ראב"ד בק"ק ... כה עלי האשו איזה ה' למושב לו זרח השמש ונתקבל לכאן פה קהלתינו פפד"מ ... ובא לכאן תקל"ב ומאז לא ממקח הישיבה מרבינו הקודש ואגרתו יאגוד ויאספו אליו כל העדרים עדרי צאן קדשים להתח במעונם במי ים התלמוד לשמוע תהלתו תהלת ה' ידבר פה למשר צדק בקהל רב והרביץ תורה זה יותר משלשים ושלשה שנים בישיבתינו הרמתה רם ונשא במלוקא ודבנן זיקוקין דנורא בוקין מפומי לעוגם תבונתו העמיד תלמידים הרבה מהם זכו לישב בכסא ההוראה ומהם לישב על מדין ובאו'ה' נראה אור לישרים ספרי חידתו כי כמה מילי מעלייתא מתאמרין מיני בבי מדרשא ושמעתתא מבדרין בעלמא מחריצתו כאשר זכינו לברך ברכת הנהנין וברכת התורה מחיבורו ספרי הפלאה ס' הכתובה על מס' כתובות וס' המקנה על מס' קידושין ועדיין מונחים באמתחתו דבי רב חיבור נפלא ונחמד עה"ת ושו"ת חדושים נחמדים כצאת השמש בגבורתו וכשמת רבינו בטלה טהרה ופרישות וקדושה קדוש יאמר עליו הי חסיד הי עניו כהלל מוסי מכללי דרבנן אין נוטרים עליו את הלל הגדול שבענקים והאי יומא דאשכבתיה דרבינו נצחו אראלים את המצוקים גם נתן בנו הרבני המופלא ומופלג מהר' צבי הירש הלוי נ"י איך והוביש לגין בשכר זאת זכה בתבקש בישיבה של מעלה בהיותו ע"ד שנים ונקבר בילולי יליל וגניזהי גבה בארוים הספדא רבה סבבו ומשני המסורות הראשי ב"ד גר"ן הפה ביום ב' ד' תמוז תקס"ה לפ"ק.

הגאון

קדוש זקיני הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל אבד"ק אז בק"ק פאזען ש"ב פרידלנדר הרב הגאון רבי ברוך פרענקל זצ"ל אבדק"ק לייפניק והרב הגאון רבי שלום אוללמאן אבדק"ק לאקענבאך *) ואז בק"ק פרידקירכן באונגארן. ויהי בהתאסף ראשי העם יחד לישא וליתן בדבר גדול הזה ועל ראש מי ישימו צניף מלוכה ולעטרו בנזר תפארת רבנות אז פיו פתח בחכמה א' מגבברי העיר הדיבר אל העם: רבותי אני מכיר את הרב רבי משה סופר אבדק"ק מט"ד ושמעו הטוב שמענו כולנו גדול חכמתו בתורה ורוב צדקתו ומדותיו היקרות הלא הוא יהי' המוכשר ביתר שאת ויתר עז להושיבו על מושב יחידים ועל נפי מרומי קריה העליזה. ולמה נניח את הקרוב ונתפוס הרחוק. דברי הנ"ל אשר בצדק נאמרו' מצאו חן במדבר ושכל טוב באזני השומעי' וכאשר נשאו ונתנו בהדבר נזכרו איזה אנשים נ"ב את אשר קדוש אחד דיבר לפני תשעה שנים הי"נ הגם הגאון הקדוש רבי משלם איגרא זצ"ל עת אשר עבר הרב רבי משה ס"פ מדרעזניטץ למט"ד אשר נשא חן רב בעיניו וברוח קדשו דיבר שהרב הנ"ל שמו ותורתו יופיע לבני הגולה מפה פ"ב ועד עתה כבר הי' נשכח הדבר ועתה מצאו ח' חיתה זאת שהזכיר א' שמו הטוב ועי"ז גם נזכרו בזה רבים ע"כ הכל מנין והרב מנין נתנו דעתם עליו.- אמנם כן כבר נקבעו בשמות שלשה גאונים האחרי' המוכרים ויהי' לפתחת כבודם הרב שלא יהיו גם המה בהבחירה כי גם המה היו ראוי' ביתר שאת לאותו איצטלא ע"כ הוסכם ביניהם שהגורל יוכיח ויודע ה' את אשר לו ואת הקרוב ויקריב אליו ואת אשר יעלה עליו הגורל יעמד הנ' לפני ה' והעדה לישא משרת הרבנות על שכמו ועלה הגורל על הגאון אבדק"ק מט"ד הזה זקיני הנ"ל ושמחו מאוד כי ראו כי קול המון קול שדי. — אולם במקום שיש מצילים יש דרוסה כאשר תיל בפי זקיני הנ"ל וגם שם חיתה משפחה נכבדה אחת אשר חפצם הי' לקבל את שארם ת"ח גדול ועשיר הרב הגאון רבי זלמן ליב ד"ל אבל לא עלתה בידם ובע"כ ענו ואמרו מקודש על הגאון הנבחר מרב ככל בני הקהלה — ואלופי הקהל הודיעו הבחירה לזקיני הנ"ל ע"י מכתב: **)

---

*) הגאון הנ"ל אמר אחר ברכתו מקודש זקיני הנ"ל גם אני אוכל לחדש חידושים וגם אני יודע ומבין ללמוד אבל כאשר מגיע להלכה למעשה אני בטל נגד הרב ספ"ב כי בזה אין דומה לו.

**) וזה דברו: בעזהי' פ"ב יום ב' צום גדלי' לו שמעני אדוני לפ"ק.
בעל הכנפים ארך האברה. מאן דאית לי' נגרא דפרזלא אתדי' ידותה. נשיא אלקים הריש גלותא על ריש גלותא דדהבא פריחא פרח שושנים הוא ניהו מרי אולפנא ומרי דשמעתתי' מדברין בעלמא הרב המאה"ג לממשלת מושל מקשיב על דבר אמת הגאון תפארת ישראל כ"י עדי' פה"ח כקשת מה"ו משה נ"י.
ריש כל אתהן הבה עלינו להקדים ברכה טו"ם לראש משביר לקדקד נזיר אחיו ונגיד בשכבר קיימו למעלה מה שקבלו למטה מטה עד סקל תפארת עטרת תפארת ראשינו אשר עלה עליו הגורל לנו ולהבל נחלתו. אנחנו עמו הצאן מרעיתו יחד הסכמנו רוב מנין ורוב בנין כי משה יעלה מעלה לפאר לשם ולתהלה הבאים אתנו כמבשר ואומר לגלות את אזניו ומודים על בשורה טובה ומברכים הטוב לרודי' ומסוג לנו אשר צלח מעכ"תה נ"י לקבלו לאב"ד ור"מ בקהלתינו וחוא רעיא שיתרים רישא וירום קרנו ויגביה מזלו וכסאו יהי' נכון על עולם ועד שאין לו הפסק ויאריך ימים על ממלכתו. — והנני שולחים בזה הנהו גברי יקירא הקצין התורני מרה נו"ה לבוב כ"י והקצין המרומם כ"ה קלמן ואנגרידן מה"ק כ"י והקצין כ"ה הירש שפירא נ"י ובידם כרת מוספקת לעשות רצונו ולהודיע למעכ"תה את כל וטובת בענין שכירת תקנוב מקופת הקהל והארי חוק ומשפט הכנסי הרבנות וכמו כן בענין הסקפת בחורי חסד כדי להגדיל תורה ולהאדירה ולמען ישמע נ"כ דעתו הטוב והרחבה אם היא מסכמת לדעתינו לעשות רצונינו להודיח עלינו אור תורתו ליקב

והנה מעת אשר יצא קלא דלא פסיק בק"ק מט"ד שרבם נתקבל לאב"ד ור"מ בק"ק פ"ב המעטירה ונענה להם ראשו לקבל משא דבר ה' על שכמו חרד לבם מאוד על גודל ההפסד אשר יגיע לנפשם אם ילך רבם מאתם ועמו יפנה הודה זיוה והדרה של העיר ע"כ הסכימו כולם לבוא לפניו ולבקש על נפשם

לישב על כסא רבנות בקהלתינו ובאשר נקיה שיהי' הגון לפניו לבוא הנה אזי יבטיח להם בהבטחה נאמנה ומשענת כדי שנוכל לתמוך יתדותינו ביתד התקוע במקום נאמן, לקבוע להם ג"כ זמן מתי שיפה"ם מעגלי רגלו רגל ישרה לבוא למקומינו כי עינינו רואים בתוחלת ממושכה שיהי' לנו לעינים רמות להרים ולנשוא גם דגל התורה וממשיכ"ש בב"מ ה' הוא הטוב יטיב לרב טוב ההתיסה להיים טובים הכ"ד אלופים קצינים ראשים וטובים היושבים על הפקידים פה קהלתינו הבעה"ה ה"ק זלמן בהרר"ד שלמה מברנויא, ה"ק קלמן ב"ה אהרן האנטלידן ד"ר מפ"ב, ה"ק יעקב בב"ה מענדל שאכרלס מפ"ב, ה"ק יחיאל מיכל בב"ה שמואל קיצע והוא המדבר בפרי שרטי נדבה, ה"ק מענדל בעבן מפ"ב :

יזהו נוסח שטר הרבנות שלו :

ב"ה פ"ב יום א' ע"ב והחכמ"ה תערו"ז לחבם לפ"ק.

קול רינה וישועה באהלי צדיק יסוד עולם עולמו יראה בחייו וקרנו תרום בכבוד חכמים ינחלו ותקותו דדוד ה"ה. סיני ועוקר הרים שמו נודע בשערים, דולה מים מבארות עמוקים ומשקה מתורתו לאחרים. רב כחו ואסיק לבי בגיבורים. ה"ה האשל הגדול אדיר בלבנון ברק הסנין רבה דעקא מרבנא ואשתא קרבניטא דספינתא. הרב הגאון עטרת תפארת ישראל נר ישראל עמוד הימיני פטיש החזק כש"ת כמוהר"ר משה פ"פ נ"י אבדק"ק מט"ד משם משה נתעלה עלה אל ראש המסגה ונבהר יהיות סגולה אב"ד ור"ם בקהילתינו קרוי עליזה מהוללה ברכת התהלה ז כה נכבד היום בהגלות עלינו אור פני משה כפני חמה בטהרתה מהור גברא ואדכי יוסא. הזמן גרמא בהתועדנו יחד בבסי' שחיא לשם שמים נדיבי עמים נאספו האלופים קצינים ראשים וטובים בצירוף יחידי סגולת רוב מנין ורוב בנין יחי כל מבקש ה' יבוא אל אהל מועד מקום תורתך והבינו אחרי משה כולם אהובים כולם ברורים ורובם כבולם יחדיו ידבקו בלב אחד להלוך כבוד הוד והדר לאשר בקודש נאדר יהיית נוהג ורועה עדר וקבלו למטה מה שקיימו למעלה קימה שיש בה היהור ושפה אחת לכולם בשם יקרא ובכל העם עונים מקודש מקודש יחי אדוני המלך מלכי רבנן ומשה עלה יעלה על ראשי עם קודש עדת קהילתינו יצ"ו. יצו אדוני מ"ו אתו את הברכה ברכת התורה תחלת יסוד הכבוד לבוא ביאת אורו יזרח על ראשינו נשיא אלקים בתוכינו במבחר גיבורינו להיות אב"ד ור"ם ידין ויורה לצדקה וישב משה לשפוט את העם בין איש לרעהו להודיע להם חוקי אלקים ותורותיו וצדק יבשר בקהל רב יאיר פני כל המזרח ומערב. מרבה ישיבה מרבה חכמה יפיצו מעינותיו חוצה דרך מצותיו נרוצה הוא יצא לפנינו והוא יבוא לפניתו ולאורו נסע ונלכה ויאריך ימים על ממלכתו מלאכת שמים בקרבינו ; ועדיין צריכין אנו לסודעי מהדקא רבה לאודייתא שתכמים עשו קצבה לדבריהם. ונקבו את שכרו משכורתו תהי' שלימה מקופת הקהל קהילתינו סך חמשה עשר זהובים לשבוע ולהכין לו דירה נאה להרבות כבוד ביתו מלבד שארי הכנסות רה"ש וכדומיהן הקצובין מקדם קדמתא להרב אב"ד ממנו אין לגרוע ובכל הוקותיו ובכל משפטיו נעשה אותו בל יפול דבר ארצה. לא זו אף זו קבלנו עלינו להחזיק בקהלתינו משנה בחורי חמד המחזיקים בתורת ד' להסתפח בצלו צל ההכמה ולרוות צמאם ישתו כי בארו באר מים חיים הם למוצאיהם לא נאמר אלא ללומדיהם. ודבר שבחובה הוא להספיק להם וסזון כל ימות השבוע, ועוד ט"ו בחורים הנקראים אינו סנויים שינתן להם הספקתם בשבת מקופת הצדקה ע"י פתקא שקורין בלעטין, נגד זה רצון כל בני הקהלה יצ"ו בהיות שקהילתינו מבחרה גדלה והצליחה עשתה פרי למעלה בבעלי בתים שותים מימייהו מלבי רבנן לומדים ומופלגי התורה וזה פרים תולדותיהם ביוצא בהם גדיים נעשו תיישים בחורי חמד אשר נפשם אותה לרוות צמאונם במימי חדים וקלים לפום חורפי' מחליי ל"י לשבת ומימי קדם הכי נהיגי ללמוד בהתחלת הזמן הז"ת כמו כן מדי שבת בשבתו פסקא דגמרא קטן הכמות ורב האיכות לחידודי. ובאשר דלאו כולי עלמא הלכתא גמירי ורוב אנשי קהלתינו ב"ב יצ"ו נפשם חשקה לשמוע דברי תוכחת מוסר ואגדה המושכים לבו של אדם בעזה"י המיוחדים ומזומנים לכך והכל צריכים למארי חיטי להוראות או"ה שיהי' דברי ההוראה נחתכין עפ"י התורה המורה לצדקה וקים לן בגוי' דאמ"נ שידיו רב לו להעמיס עליו משא דבר ה' זו הלכה אגדה והוראה כנ"ל

בשכר

שלא יעזוב אותם וכן עשו שבאו גדולים וקטנים נשים וטף בקול צעקה ודמעתם על לחים לעורר רחמיו שלא ילך מאתם ולא ישאיר אותן כצאן בלא רועה ונכמרו רחמיו עליהם כצאן מרעיתו ואמר להם שיתישב בהדבר. ויהי ביום ש״ק דרש דרשה ונטל רשות ובתוך הדברים אמר אני עשיתי את שלי והתנתי איזה תנאים אשר חשבתי שיש ביכולתכם לקיים ושלחתי את שמ״ש ונאמן הקהל אל הרה״ק שיאמר לו בקיום אלו התנאים אשאר פה ולא אלך פרעשבורגה אבל לא השיב לי מאומה. ומדשתקו ש״מ תיחא לכון וע״כ הסכמתי לילך לפ״ב בפסח אי״ה :

והנה כאשר שמעו השומעים דברים אלה יוצאים מפיו הקדוש חרדו חרדה גדולה ונעשה רעש גדול בבהכ״נ ובחרות אפם בם נהרו כולם אל הראש הקהל ושפכו מרורות למו תצעקו מרה איך העיז לעשות נבלה כזאת ושלא להודיע כלל לטובי העיר עכ״פ, אבל הוא צווח אל תשפכו דם נקי אינני יודע מאומה מכל הדבר ורק בנאמן הקהלה האשמה וכולם קפצו עליו וכמעט רצו לשלוח בו יד אבל הוא הי׳ נאמן ולבו כלבי הארי ויהס כל העדה ויאמר : לא אדוני שמעוני ופיו פתח בחכמה הן אמת וצדק כדברי רבינו שמסר תנאיו בפי ועשני שליח להוליכה אל ראש הקהל, ויודע לכל כי עבד נרצה אני לרבינו אבל שמתי עצות בנפשי אם גם אוהב אני את עצמי ואוהב אני העדה אשר אנכי יושב בתוכה אבל האמת אהוב לי מכולם ע״כ הסכמתי בלבי כי טוב יותר שרבינו ישים לדרך פעמיו פרעשבורגה כי שם צוה לו ה׳ את הברכה לעשות קיבוץ וריבוץ ופעלים לה׳ ותורתו כפי גודל ערכו וכאיש גבורתו וקהל פ״ב היא גדולה ושם יעלה מעלה לתורה ולתעודה ויאיר עיני הגולה וקהילתינו היא קטנה לפי ערך רבינו ע״כ לא הודעתי כלל לרה״ק ולא עשיתי שליחותי ורבינו ילך לחיים ולשלום וה׳ יהי׳ אתו ויעלה על במתי אב להיות אבוהן ורבן של ישראל עכ״ד, וכן הי׳ כי לא עלתה בידם עוד להניע לבבו שישאר אצלם והלך לדרכו דרכים דרבנן עם סיעת מרהומיו לעיר פ״ב יע״א :

ויהי בבואו באמצע הדרך בכפר מארנדארף בא אליו מכתב מפ״ב ובו המבוקש שלא יבוא שמה כי רוב לומדי תורה ובינידם היו גאונים וגדולי תורה מתנגדי׳ לו וכי עוד לא קם לדממה משפחה ההיא אשר חפצם הי׳ לקבל ש״ב

בשכר זה גם ה׳ יברכהו בברכה המשולשת לנצח וישביע נפשו בצחצחות עד שוב כבוד ה׳ לגבול בנינו בצלצה, וסיימין בכי טוב ה׳ הטוב ימיב לדב שב התתיסה לחיים [טובים הב״ד האקרי״ם ושארי יחידי סגולה הבאים על הגלוי ועל התתום ועדיו בחתוסין זכין לו נאוה תהלת.

הק׳ מרדכי מאסק
הק׳ משה שלום הלוי } בי דינא רבה
הק׳ דניאל פרוסטיין

הק׳ זלמן בערנוי	הק׳ הירש שפירא
הק׳ קלמן בה׳ אהרן וואגענפרידען	הק׳ משה ליב יפת
הק׳ יעקב שאכרלס מפ״ב	דוד הק׳ בלא״א כ״ה צבי הירש ז״ל ומק״ל
הק׳ יחיאל מיכל קיצע	הק׳ יעקב כ״ץ מצקחלים
הק׳ מענדל בפהי וואלף טעבן מפ״ב	הק׳ יואל בריסק
הק׳ בניסין וואלף טעבען מפ״ב	הק׳ מענדל טעבען
הק׳ שמעון בה׳ דוד מפ״ב	הק׳ משה בריסט
הק׳ פייבל ברעסלוי	הק׳ יהוא לאסברין
הק׳ מנחם מענדל בפהי הירש לבוב ז״ל	הק׳ אברהם הירש בה׳ מענדל לבוב נ״י
הק׳ קהיאל ברילין	הק׳ אהרן דוד איריך
הק׳ אפרים מרעבינש	הק׳ בענדים נייסענען

יה״ת אלופי קהל.

הרב) והי' נבוך מאוד אם אמת הדבר ואם ליסע חזרה למס"ד או ישים לדרך פעמיו לפ"ב וכאשר עומד בעומק עיונו בהדבר ולא ידע לשום עצות בנפשו נזרק מפיו הקדוש בכל עת כשהי' לי ענין חמור ולא ידעתי עצה שלח לי ה' את הרב הקדוש רבי מרדכי ברודא ליעץ לי ועתה לא בא וכאשר כילה לדבר והנה עגלה באה ועלי' הה"ג החסיד המפורסם הנ"ל ואמר לו : אהובי יודע אני במה הוא נבוך לא יירא ולא יחת ה' יהי' עמו ויפיל שונאיו לפניו ובכל אשר יפנה יצליח ויהי כאשר כילה הרב לדבר דפק זקיני כה וכה וירא כי אין איש והבן כי מן השמים הראו לו שילך לפ"ב : *)

ביום ג' פרשת לך לך בשנת תקס"ז לפ"ק הוחזה שמשו בעיר פ"ב המעטירה וקודם בואו שמה הודיע ע"י מכתב את הסוגי' אשר ידרוש בה בש"ק והתחכמו מתנגדיו נשחדו בחור א' אשר בבית זקיני זצ"ל שיעתיק להם הקונטרס אשר תוכו רצוף אהבה ח"ת אשר חידש בסוגי' אשר ידרוש בה והמה בנו עליו על כל חדוש וחדוש כמה קושי' ופרכות ויהי בליל ש"ק בא אליו א' מאוהביו וגילה לו שהגיע לקחו שמץ מנהו שהעתיק א' קונטרסו מאשר הכין לדרוש עד ששנוד הוא בפי' תלומדי' ובשמעו זקיני זצ"ל כן הלך אל ארגז הספרים שלו ולקח גמרא א' הבא לידו ואמר להנ"ל בגמרא זו אדרוש אי"ה מחר באיזה ענין שיזדמן לי ופותח הגמרא והי' כרך סנהדרין ובמס' עדיות ויתבונן שמה ומצא איזה קושי' חמורה אל הסוגי' אשר למד וביום מחר בפתחו לדרוש והציע קושי' זו החמורה ודרש בפלפול עמוק אשר חידש בלילה ההיא והלומדים ראו שמעו וכן תמהו איך פנה להם עורף והפר את אשר יזמו לעשות והשתוממו על גודל חריפותו ובקיאותו ולא יכלו לענות אותו כי נבהלו מפניו ודרוש אגדה אשר דרש הי' בפרשת השבוע ובתוך הדברים הבליע אם קהל פ"ב הי' .זריד' מפני שאולי האמינו שאני .סרים" הכוונה אם אולי נתתם דעתכם בי להושיבני על גפי מרומי כסא רבנות שלכם שהאמנתם יען שמנע ה' ממני פרי במן ולא יהי' הוצאות ביתי מרובי' והוקל עול ומשא מעליכם אם כן חשבתם טעיתם כי שם לא זכיתי לבנים אבל כאן אני זוכה לבנים ובתים טובות אבנה לי אי"ה. — ואחר שנח מעייפת הדרך ובא אל המנוחה בקרו אותו חכמי העיר ויודעי בינה וכל א' הציע לפניו ספקותיו בהלכה ואגדה חכמה ומוסר והשתעשעו עמו כיד ה' הטובה עליו ואז כולם הכירו וידעו את עוצם חכמתו וגודל בינתו וצדקתו וראו כולם כי שם ה' נקרא עליו ושהוא איש שהכל בו ושמחו בו כשמחת בית השואבה כי ישאבו מים מימי התורה והחכמה ממעיני הישועה תם הרב רבי זלמן ליב זצ"ל בא לפניו והשתעשע עמו ובראותו את גדלו וידו החזקה אז התחיל לקרוא בשם .רבי" וקבל מרותו עליו ונהפך מאויב לאוהב. ואז פי' זקיני זצ"ל הקרא .ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו" ופי' הכוונה הנה לפעמים עינינו רואות אם יש לאיש צדיק התגגדות מאיש פשוט אשר ימרה את רוחו ויבטא בשפתיו דברים אשר לא כדת והוא מתבזה בגחלתן של ת"ח ונענש ר"ל וכן הי' עושה לפעמי' לאיש פשוט

---

*) הרב הגאון והמקובל המפורסם רבי מרדכי ברודא זצ"ל הנ"ל הי' חביב מאוד אצל זקיני והי' נחשב בעיניו לאיש מופת כי תמיד בא אליו לעת הצורך כנזכר למעלה והוא מזכר בס"ס יו"ד סי' רכ"ו וכאשר הגיעו לפני אבא מאוה"ג זצ"ל השידוך עבור אחי הצדיק הרב המאוה"ג הגאון מו"ה יעקב עקיבא נ"י עם זוגתו הצדקת מ' מלכה ע"ה שמח בזה כי היא נכדת, הגאון מו"ה נפתלי מרודא אבד"ק שומבורג בנו של הרב ר' מרדכי הנ"ל אשר זקיני זצ"ל הי' לו אוהב דבוק מאד :

העומד נגד גבור חיל אבל אם המתנגד הוא ג״כ מגבורי כח עושי דברו הצדיק הוא בדרכיו ושניהם חביבים לפני המקום אבל המחלוקה לא טובה ולא ייטב בעיני ה׳ ע״כ אין דרך אחר לפני המקום רק שיעשה שלום ביניהם וישלימם והו: ברצות ה׳ דרכי איש גם אויביו. שגם דרכי אויבי איש רצוי׳ לפניו ושניהם שווים לטובה אזי ישלים אתו עושה שלום ביניהם וכן הי׳ כי הרב הגאון ר׳ זלמן ליב נעשה אוהב נאמן להקיני ובהשתדלותו נתקבל לאב״ד בק״ק סערדאהעל (מובא הרבה פעמים בח״ט) :

והנה בעת בואו לס״ב ותהי ראשית מלאכתו לעיין במילי דשמיא להקן הקנ׳ כוכב וראשון לציון יסד ותיקן הבורות הבורות שיתאספו העדרים לרוות צמאונם ולהשקותם כבאר מים חיים באר חפרוהו שרים *) כי העמיד לכל חבורה ת״ח בראש אשר ילמדם את הדרך אשר ילכו והמעשה אשר יעשון ולקבוע עתים להתורה הן לבעלי תורה והן להמון עם ותיקן להם משה והקהיל קהלות למען ילמדו וישמעו ליראה את ה׳ כל הימים וגם תיקן חברות שונות להחזקת ת״ח אשר תורתם אומנתם ובפרט להחזקת בחורי חמד בני הישיבה הגדולה לאלקים וישב בשלום ושלוה השקט ובטח. אהוב וחביב מכל ואליו יאספו כל העדרים ונהרו אליו מכל המדינות לשבוע תורה מפיו הקדוש ונעשה על ידו ישיבה גדולה וקשה קיבוץ וריבוץ ופעלים לתורה וטוב לו, והעיר ס״ב גדלה והצליחה מאוד הדת כנס הן בתורה ויראת ה׳ טהורה והן בעושר וכבוד וידעו כולם כי ברכם ה׳ בגללו ועלו מעלה מעלה לשם ולתהלה עד שקנו שם טוב לעצמם להיות עיר ואם בישראל :

אבל לא ארכו ימי השלוה להעיר ס״ב ולרבם בראשם כי בשנת תקס״ט סוד התפוררה הארץ ומוט התמוטטו הממלכות ונתעורה מלחמה נוראה בין מלכות אסטערייך למלכות צרפת ועיר ס״ב הי׳ כבטרה לחץ ואיזהו חכם הרואה את הנולד וחכם עדיף מנביא טרם שיצא דבר המלחמה הנוראה הזאת מכח אל הפועל נתגלה להקיני זצ״ל ע״י חלומות וחזיונות שונות הן בהקיץ והן בחלום והרבה מהדברים כתב בעט ברזל עם סופר מהיר על הספר בדיו לזכרון וקראו בשם ספר זכרון וכתבו בסירוגין אחת לאחת בתוך זמן המלחמה והאריך שמה לספר כל תהלוכות המלחמה ואשר אירע לו בכל עת והיא סיפורים נוראות ונפלאות ואיך נהג בכל הדברים וחידושי תורה יקרים ונחמדים מפז הצרים בעת אשר דרש ואני הכותב הדפסתיו בשנת תרל״ט ויי״ת בשנת תרנ״ו ותשים עינך על הספר זכרון ההוא ותרוה צמאונך ונחת ינחת הקורא בו לראות כמה רב גבורי׳ ורב חילי׳ הקיני זצ״ל בכל :

*) מתלא כמוסר לפרש הקרא באר חפרוה שרים כרוה נדיבי עם במחוקק במשענותם ופי׳ אם קבלו להחזיק ג״כ את התורה היו ישראל בבחינת יששכר עוסקים בתורה והאומות בבחינת זבולון מחזיקי לומדי תורה אמנם לא כן הי׳ ע״כ בהכרח שבישראל עצמו צריכים להיות שתי כתות הללו. והנה תחילה הוא ג״כ לשון ביום כסו והפרח הלבנה וכו׳ וע״י ששרי אוה״ע תחילה בייסודו את התורה שנקרא באר מים חיים ולא קבלוה ע״כ כרוה נדיבי עם ישראל עצמו: במחוקק חייט לומדי תורה ע״י שמחזקים ומספיקים כה ונדיבי עם ע״י משענותם שמעמידי׳ למשען ומשענה לת״ח ומחזיקים אותם. אז י״ל תפרוה שרים חמה חכמי תורה תופרים ומגלים סתריה וכרוה נדיבי עם שגם המה יקנו חלקם בתורה כמו׳ האבריה לי בחמשה עשר כסף או כמו שאחז״ל גיטין בברכי הים קוראים למכירה כירה ובולם לשון קנין ות״ח יש להם חלקם ע״י מחוקק ונדיבי עם ע״י משענותם ובתנ״ל עכדה״ק :

והנה בשעת המלחמה נמצא איש א' בשמו מרדכי אבערבריים ועוד א' עמו וסיגלו עצמם יקני כלי זיין וחפצים מאנשי הכפרים אשר לקטו אותן בשדה הקטל כי היו מופקרים לכל מוצאיהם ואחר שקנו אותם שלחו בעגלות לעיר פעסט ראדינוני להיסחר ועשו כן בפומבי' וכאשר ראו אנשי חיל השונאים כן נתפסו והגיעו עד שערי מות וניצלו אח"כ וגם כל הקהלה שהי' בסכנה כי דעתם הי' לשלול ולבוז וה' הפיר עצתם — אבל התגלע ריב בין האנשים אלו כי לא יכלו לבוא אל עמק השוה בהריוח והגישו בהתעצומותיהם לפני אלקים הוא הבד"צ והמה עשו פשר דבר ביניהם ונתנו הפס"ד בידם ויהי כאשר ראה א' מהם כי ידו על העליונה והפס"ד בידו לעדות ולראי' כי אמת דבריו מסר את המשפט לערכאות והמה ראו כי הב"י גנבים כולם מסרו אותם ואת משפטם אל הקריגסגעריכט ויען כי יצא פס"ד מתחת יד ב"ד דעיר פ"ב ואף כי הרב אב"ד לא הי' חתם עליו *) ובכ"ז הוא תחת ערבות שלו (אונטער זיינער פערזאנטוואָרטליכקייט) מדוע לא גילה את הדבר אשר היא להיזק להם וקמו אנשי רשע עליו בעלילות כי מרגל הוא ולימים נקרא לעמוד ולהתייצב לפני הקריגסגעריכט ולעשות עמו כמו עם מרגל. בלילה ההיא נדדה שנתו ורצה לברוח מקהלתו למקום אשר ימצא עצמו בטח אבל ראשי העדה לא התרצו לזה ונחמו אותו שלא יירא ולא יחת ולא יפלו פניו כי יעשו כל האפשר ובנפשם יערבו עבור נפשו כי נפשם קשורה בנפשו והבטיחו לו שלא יאונה לצדיק כל רעה והמתיקו סוד בלילה ההיא וחשבו מזימות כדת מה לעשות בעת צרה הזאת אשר רישא דעמי' ומדברנא דאומתי' עומד בסכנה והכינו עצמם לדורון ואספו יותר מן עשרת אלפים זהובים למען יסתמו בהם פי המקטריגים שלא יהיו למסטין ולקטרוג כי השטן מקטרג בשעת הסכנה ובעידנא ריתחא בשעת מלחמה אינו מדקדקים כל כך להקור בשבע הקירות ודריישות ודנין במרוצה ומפני זה ייראו והמתיקו הדינים אבל בכ"ז הי' ההכרח שזקיני זצ"ל יעמוד לפני יושבי משפט המלחמה והי' אז מנהגם שישבו בעגולה והבעל דין באמצע והרבו שליפה ביד כל אחד מהם ויהי כאשר בא זקיני זצ"ל ההדרה בית המשפט וראה את המראה הנוראה הזו אימה ופחד אחזוהו ועצמותיו דא לדא נקשן, בראות ראש היושבים שר האלף (גענעראל) גודל פחדו השקיט לבבו ישאל יירא ויפחד מהם כי כן הנהוג אצלם להעלות מורא על ראש הבעל דין והרבו השיב לנכון ואיחר המשפט על זמן מעט ואחרי השיב רוחו ושכלו הזך והבהיר ענה כהוגן על טענותיהם ובעזה"י יצא זכאי ונקי בלי שום פגיעה בכבודו הרמה והנשאה **)

---

*) עיי' בח"ם חלק חו"מ סי' קנ"ז פסק בעסק משפט השותפים הנ"ל.

**) ראה זה דבר פלא איך הקב"ה שולה הרפואה קודם המכה כבר כתבנו למעלה שניתן לזקיני ז"ל בעת בואו ללמוד בעיר סיינין כל ארוחותיו מאת נגיד א' והנה בעת ההיא היו בני חיל הצרפתים מחולקים ומפוזרים בין תושבי עיר ההיא ואנשי הצבא בזה איש לו לישב אצלו ולהיות עמו בביתו כל עת היותו בעיר וכמו שהוא גם עתה במקומות שאין ארמונות ומבצרים מיוחדים להם ואצל הנגיד ההוא חיו ג"כ איזה מהם והי' ביניהם א' אשר התקרב מאוד אל הבחור הקטן משה סופר וביקש ממנו שילמוד עמו איזה ידיעות הנצרכות ולעומת זה יעבוד הוא עבודתו וישמשו ככל הנצרך לנקות בגדיו ושארי תשמישיו ולא יכול הבחור משה להתאפק מלמלאות מבוקשת איש מלחמה ההוא. ולהיות כי אחרי כן בימות מלחמה נתעלה איש ההוא מעלה מעלה עד שברוב הימים ע"י כשרון מעשיו ופעולותיו בהראות א"ע לגבור חיל הגיע למדרגת שר האלף והוא הוא האיש אשר ישב אח"כ בראש משפט־מלחמה (קריגסגעריכט) הנ"ל כפ"ב וכאשר בא זקיני זצ"ל לחדר מושבם מיד הכירו שר הצבא ההיא כי הוא היא הבחור משה סופר הקטן מאז וע"כ הפסיק

מלחמה זו אשר מישכה זמן הרבה נרמה מעמד גרוע בהמדינה עד כי בשנת תקע"א הי' פיסול מטבע במקצת (שטאאטסבאנקערא"ם) והחלו מאת המלך פראנץ ע"ה הבאנקנאטען והוקצבה השער על חומש מכמות שהיו ורבו אז השואלים דבר ה' מפי זקיני זצ"ל איך להורות הלכה למעשה בענין תשלומין חובות וכדומה ובכללות הורה זקיני זצ"ל כי דינא דמלכותא דינא בזה עיי' בח"ס חו"מ כמה תשובו' אך נראה באיזה פרסים הורה דד"מ לאו דינא עיי"ש בח"ס ומאנשי רשע מסר א' עליו באמרו כי זקיני זצ"ל מגרע כח המלכות ומוריד כבודו במדינה והוצאה לה בהוראותיו הנוגעים לענין זה ונתן מופת חותך כי אם יחפשו על הבי דואר ימצאו שמה מכתב ממנו אשר יקיים דבריו במה שמסר כי נודע עפ"י מקרה להמוסר כי כתב זקיני באותו יום תשובה בענין פיסול המטבע וכי כן רצו ראשי ושרי העיר לעמוד על המחקר אולם תורה מגינה ומצלת והרבה שלוחים למקום ושם הי' בעת ההיא האדון אנטאן שמיעד המדפיס המפורסם א' מראשי וגדולי העיר ובא באישון לילה לבית זקיני זצ"ל לגלות לו הדבר בסוד וע"י תחבולה בא המכתב ההוא חזרה ליד זקיני ונתן לו תודה ושילם גמולו להאדון שמיעד אחר הרבה שנים והסכים על ידו להדפיס תלמוד בבלי:

צדיק גוזר והקב"ה מקיים את אשר אמר זקיני זצ"ל בביאו לפ"ב שיזכה לבנים ובתים טובות יבנה לו נתקיים בידו אבל לא ע"י זוגתו הרבנית אשר עמדה על ימינו לעזור עד עתה כי בשנת תקע"ב מתה עליו זוגתו הרבנית זצ"ל (כמובא בח"ס יו"ד סי' קנ"ג) והספידה מרורים כי היתה אשה צדקת והיתה לו לעזור למען יהי' לאל ידו להגות בתורה ויראת אל כל היום והלקו בתורה אמר לנפשה ע"ה:

ובאשר התמו ימי אבל השבעה ציוה להעמיד לה מצבה ונכבדות מדובר בו בזקיני זצ"ל והציעו לפניו כמה וכמה שידוכין מינים ממינים שונים בנוי עושר וכבוד. ואיש נכבד אחד הי' בפ"ב והיא מיקירי הקהלה כשמו מהו' מאיר לייטערסדארף והוא הי' עשיר גדול ולו בת יחידה מושלמת במעלות ורצה לדבק עצמו במשה איש אלקים והבטיח לפזר לנדן בתו מאה אלפים והובים במזומנים תישאו תתנו בהדבר אבל רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום וממנו מצעדי גבר כוננו ונולד בנתיים חדשות כי זקיני בא און מאוה"ג רבינו עקיבא אינר זצ"ל אשר הי' אז אבדק"ק פרידלאנד כתב אליו מכתב ותוכו רצוף בקשה להיות לו חתנו הרב רבי אברהם משה זצ"ל אבדק"ק פילא ונתקבל לאב"ד שניידעמיהל בן הגאון הגדול רבי ליב קאלישער זצ"ל אבדק"ק ליסא שבק חיים לכל חי (והרב הנ"ל הי' רך בשנים ואב בחכמה ת"ח ומקובל מופלג והניח אחריו ח"ת הרבה וגם

הפסיק המערכה. ונכנס עמו לחדר מיוחד והתנכר אליו כי הוא האיש מלחמה אשר הי' אתו עמו בבית הנגיד במיינץ ושמחו זה עם זה ויסיד הבטיחו שלא יאונה לצדיק כל און כי הוא יודע ועד ששקר ענו בו. וידוע מה שרגיל קדוש זקיני ז"ל לפרש הקרא וראית את אחורי ופני לא יראו יפי' כי פעמים הרבה אנו רואים דברים וסיבות שונות הנעשים בארץ באין מבין על מה ולמה הקב"ה עשה כן ולאיזה צורך ותכלית אבל בעבור ימים רבים אנו רואים ומבינים למפרע שלא יחנם ויירא הועיל עשה ה' כמה כי היו הכנות והקדמות שיעשה על ידן דבר גדול תשועה ופורקן לישראל בכללות או פרטיות והיינו וראית את אחורי לאחר שמעשה תכלית הדבר אז תבין ותראה למפרע לאיזה כוונה היו הסיבות והענינים הקודמים אבל פני מה שלפני מה שעתיד לבוא קודם עשיית הדבר והתכלית לא יראו ולא יבינו עכ"ד וכן הי' בענין המסופר הנ"ל שבעת אשר ישב זקיני ז"ל בבית הנגיד במיינץ והתקרב אליו איש מלחמה ההוא והוא הי' לו לתועלת ולסעד עוד לא ידע מה יהי' בסופו אחרי שלשים שנה ובאיזה אופן ישלם לו הטובה מכל הטובה האמנם מה' מצעדי גבר כוננו אם דרכו יחפץ ית"ש ויתעלה נצח.

אעתיק

קמיעות שונות) ונשארה בתו הרבנית אלמנה והיא אשה מסוארה במדותי' ע"כ אולי ידע עבורה שידוך הגון ומגלגלין זכות ע"י זכאי. כמשה זה תוכן דברי מכתב קדוש ההוא. וזקיני זצ"ל מסר המכתב לנאמן ביתו הרב הגאון חכימה דיהודאי רבי דניאל פרוסניטץ זצ"ל שהי' רב"ד בפ"ב והוא בחכמתו הבין דבר מתוך דבר והשיב לזקיני הגאון לפרידלאנד שיודע שידוך הגון מאוד עבור בתו ה"ה הגאון אב"ד דעירו ובנתיים הכניס עצמו בענין גם דודי הגאון האמיתי רבי בונם איגר זצ"ל אבדק"ק מט"ד אחי הגאון רבי עקיבא זצ"ל וז"ל במכתבו שתח"י בענין זה:

בעזה"י מאטערסדארף יום ה' כ"ה מנחם תקע"ב לפ"ק.

המנחם ציון ובונה ירושלים ינחמהו בכפליים ה"ה הרב הגאון המפורסים שר וגדול בישראל מדברנא דאומתי' וכו' כקש"ת מו"ה משה נ"י

כבר הי' נדון ברוחי מעת ששמעתי פטירת זוגתו הרבני'. הצדקת ע"ה לערוך מכתבי לרופ"מ הגאון נ"י בהעלת שידוך מעולה שארחיב ממנו הדיבור והחדלתי מפני שלא מצאתי הכרח כ"כ למהר מכתבי בעוד כי לא כלו ימי האבל הגם שבכגון אלו אמרו מקדימים אמרתי בלי ספק אם ידובר ברופ"מ נ"י מענין שידוך תוך זמן הזה לא ישיב ההלט דבר וכו' ועתה הסכמתי לכונן מכתבי להעלות לפניו לקחת לו לאשה בת אחי ה"ה הרבנית מפילא שלדעתי אין טוב ממנו אחרי שבלי ספק מגמה רופ"מ הגאון נ"י לקחת בת ת"ח אשר ממקור קודש התצבתה שתהי' רכה בשנים חכמת לב וצנועה ויראת ה' ובעזה"י כולהו איתנהו בה שהיא בת ת"ח פאר הדור מצד אב דור רביעי להגאון המפורסם מהו' עקיבא איגר זצ"ל בעל ס' משנת דר' עקיבא, ודור חמישי להגאון מוה' משה ברודא אבדק"ק ווירמייזא בן הגאון רשכבה"ג מהו' אברהם ברודא זצ"ל, ומצד אם דור ששי להגאון מהו' איצק ר' אלי' ראדיש שהי' אבדק"ק ליסא זצ"ל, תכונתה טובה מאוד מאושרת ביראת ה' אוהבת תורה ולמודה מבעלה הרב זצ"ל שהי' מחזיק ישיבה צנועה במעשי' והכמת לב ביותר יודעת להנהיג עצמה ברבנות ולהנהיג בית עצהי"ט בריאה בטבעה ב"ה, שנותי' כ"ד כ"ה שנים בערך, שאר דברים בל"ס נודע לרופ"מ נ"י ממכתב אחי הגאון נ"י שהגיע מכבר ולא באתי אלא להבטיח על אלו הדברים אולי לא בא הכל במכתב אחי הגאון נ"י על חזקת הדמיון שרופ"מ הגאון נ"י יסמוך על דברי כעל עמוד הברזל שלא יפול דבר מכל האמור בזה אף שאני נוגע בדבר מצד קורבת אחי הגאון נ"י ואקרובי דעתא דאחתוני עם פר"מ הגאון נ"י אם אמת שאני אוהב את אחי הגאון נ"י בכל לבבי ה' אלקים אמת אני אוהב בכל לבבי ובכל נפשי, הרחבתי הדיבור כל הצורך לא לתקות ישכר שדכנות שלא אבקש לקחת מאומה זולת להיות ממוצע לטובים לאחי הגאון נ"י ולרופ"מ הגאון נ"י במלתא דשוויה לתרווייכו ואשר ישר בעיני אלקים ואדם ומעתה אם יש לפר"מ נ"י להחליף דברים בזה הענין ימהר יחיש מעשהו והבאתי את הדברים במכתבי לאחי הגאון נ"י וממנו אליו והנני מסיים בתוחלת תשובתו הרמתה במוקדם מלא דבר ידידו אוה"נ לנצח הק' בונם גינס מא"ש — עכ"ל:

והנה מאחר שהציעו לפני זקיני זצ"ל ענין נכבד זה בת "אוהב דבוק מאח" כאשר קראו זקיני ח"ס ז"ל בתשובה בח"ס יו"ד סי' קל"ט משנת תק"ע אשר מוכח מתוכה כי עוד לפנים הי' קרבות גדול בין הני תרי אריוותא. הניח מלדבר עוד מאומה מכל השידוכים וכל חפצם לא ישווה נגד זה ובנתיים חקר בעצמו אצל זקיני הגאון רע"ק זצ"ל אבי המדוברת ובצדק שפט מי הוא זה אשר יוכל להגיד לו יותר ממהותה אם לא אבי' הקדוש ומי הוא בר סמכא יותר ממנו ובתשובתו הפליג

סלינ מאוד בשבח בתו אבל סי״ם בכתבו שדבר א׳ עומד לנגד הדבר והוא כי
וודאי רוצה לישא בת ת״ח ולמרתה זו עוד לא הגיע בעי״ה. והגאון זקיני
ים זצ״ל השיב בענוות צדקו מאוד נאמנו כל דבריו הקדושי׳ וגם מה שנוגע לבת
ת האחריות יקח עליו ועל צווארו אבל ענין אחר הוא אשר חושש עליו כי
ל״ם אין רצונו ליתן בתו לע״ה כי אחז״ל הנותן בתו לע״ה כאלו וכו׳ ולא ארכו
ימים ומהשבתם יצא מכח אל הפועל ונתקשרו בשידובין ודבר פלא הוא בעת
נשא זקיני זצ״ל אשתו ראשונה נולדה אשתו השניי׳ ובעת שמתה אשתו ראשונה
מת בעל אשתו השניי׳ :

אבל עוד כה דבר אשר עמד לשטן שיבוא השידוך לידי גמר כי נמצאו מתקנאים
אשר הי׳ כקרן מכאיב בעיניהם לראות ששני גדולי הדור אשר ברוב גאונם
הוריחו פני תבל ושמשם יצא על הארץ יתחתנו יחד ויהיו לאחדים ויתקשרו בקשר
מין וחזק ע״כ הוציאו דיבה בקלא דלא פסיק ומסוה היראה על פניהם כי לשם
שמים כוונתם כי המדוברת היא מגוולת מאוד במראה פני׳ ושחורה היא ולא נאוה
שאר הסרונות בגוף ובנפש ועשו במחשך מעשיהם עד שפעלו פעולה להניא לבב
אנשי העדה לבוא אל זקיני הקדוש זצ״ל וכה דיברו : שמענו קול ענות נפש על
המדוברת הרבנית וכזה ראה ולא יקדש ואגם שידענו כי אין דרכו של בועז לשאול
נשים ואין מקפיד רבינו על מעלות גופני׳ אבל אנן בדידן כבר אחז״ל הרוצה
לקדש אשה יצרף ע״ה בהדי׳ לא נתרצים על דבר כזה. והנה שזקיני זצ״ל דהה
ברידם באמת הבנין ששקר הוציאו וכבר הי׳ לו ידיעה ברורה מהני תרי צנתרי
דדהבא האחים הגאונים רבי עקיבא זצ״ל ורבי בונם זצ״ל על כל הדברים אבל
אלופי הקהל עמדו על מעמדם עד שהתפשרו שעל הוצאות הקהל ישלחו שני אנשים
נאמנים לק״ק אייזענשטאדט אשר שם היתה המדוברת בבית זקנתה אשר יראו אותה
וידברו עמה וכן עשו ושלחו את הרבני הנגיד מו״ה הירש לביאם והד דעימי׳
כאשר ראו כן תמהו על הוצאת הדיבה איך העיזו פניהם להפך דבר מהיפך
להיפך וכאשר באו חזרה לביתם ויען כי אינו לפי כבוד רבם לדבר פרטית מענין
ה על כן פיהם פתחו בהכמה קרא כדכתי׳. מאת ה׳ היתה זאת היא נפלאת
בעינינו וכן הי׳ באמת ומאוד נאמנו דברי הגאונים זצ״ל זי״ע :

ען וביען כי ימי החורף היו ממשמשים ובאים ואורחא רחיקא ע״כ הוקבע זמן
החתונה על תחלת החורף בק״ק אייזענשטאדט מקום מולדתו של זקיני
מאוה״ג רבי עקיבא איגר זצ״ל ושם היו בני משפחתו *) :

לזקינתי זצ״ל הי׳ שתי בנות והביאה אתהן עמה האחת בשמה גליקל מתה בילדותה
והשני׳ מרת ראביש ז״ל השיאה זקיני זצ״ל אח״כ לדרב המפורסם מהו׳ יוסף

*) אעתיק כאן מקצת לשון התנאים אחרונים אשר נכתבו שתהי׳ : למז״ט יצוין ויפרה ויבשמש יזרח
אלי דברי התנאים אחרונים שנדברו והותנו בין שני הצדדים בשעת החופה ביום דלמטה
היינו בין ה״ה הרב הגאון המפורסם המאוה״ג אבדק״ק פ״ב מהו׳ משה פראנקפורט בן מו״ה
הרב מהו׳ שמואל זצ״ל צד א׳ ובין הגאון המפורסם הרב המאוה״ג מהו׳ עקיבא איגר ובתו האלמנה
הרבנית מרת שרל תי׳ צד שני ובפניני עדו״ם עשו הצדדים קנא״ס וב׳ א׳ ה״ה הגאון מהו׳ משה
הנ״ל נשא וקידש במז״ט את האלמנה הרבנית מרת שרל תי׳ וכו׳ והכנים לנדן שלו א׳ ; כל רכושו
הינו שחננו השי״ת והתחייב להשתדל שטר חליצה מאחיו בחנם בלי מחיר כסף כלל — ב׳ ה״ה
הגאון מהרע״ק איגר הנ״ל הכנים לנדן בתו סך שנים עשר מאות זהובים ריינש קוראנט
עולד ומלבושים נאים מצויפים ורדידים ומעתה וכו׳ פק״ק א״ש יום ה׳ ב״נ מרחשון תקע״ג לפ״ק
הנ״ל שריר וקים — ה״ק עקיבא גינז מא״ש. (החתומת שני עדים.)

נינם זצ״ל בן הגאון רבי בנימין זצ״ל הנ״ל וקיני זצ״ל הבנים לה לנדוני׳ ס
י״ב מאות זהובי׳ מבוין נג״ש שהביאתה לו אשה זצ״ל:

זקיני זצ״ל בנה לו בתים כי הקב״ה הנני בונן מעלי ממחברתו הרבנית הצדק
מרת שרל וילדה לו שלשה בנים שם האחד המיוחד הגדול שבהם הו
אשר מילא אח״כ מקומו אבא מאוה״ג רבי אברהם שמואל בנימין זצ״ל השני גא
ישראל רבי שמעון זצ״ל אבדק״ק מט״ד ואח״כ בק״ק קראקא והשלישי הרב הגני
מהו׳ יוסף ז״ל מלבד בן א׳ בשמו יצחק ל״ב אשר הלך לעולמו בן ד׳ שנים ות
ילדה לו שבעה בנות: הגדל נישל יוטל שמחה, ריכל ריזל. אסתר, והשי
חמישה לא ר׳ ימופלגי תורה ושתי האחרונים מתו אחר אביהם בנערותם. האב
שמחו על הבנים אולם בשנת תק״פ השמחה נהפכה להם להוגה יגון ואנחה יחד
הידבקו כי נחלו ז״ל כל בניו בחולי קשה והצטער הרבה ונוסף שיהו לפני מ
״י בשמיא יתרבה להתפלל עם תלמידיו בבית מדרשו *) ופעם אחת בבואו לבית
מדרשו אשר שפך עלי בניו כתב תשובה ארוכה בענין המור בה׳ אישות ובתו
הכתובה בא תלמידו הרב הצדיק מהו׳ פישל סופר ז״ל החדרה ותמה מאוד ושאל
רבינו הוא שרוי בצער כל כך ואיך באפשרו לכתוב תשובה לדינא אשר שמעתת
ודאי בעי צלותא והשיב לו רבי רבי המשך יש לשני ענינים אלו זמן תור
להיר יומי תפלה להוד, מזה נראה גודל צדקתו וחוזקת הויתו ז״ל הרוחניים
״י באפשרי להפשיט עצמו לגמרי מאיזה ענין עת הצטרכו **) ובכל עת ההיא ל

*) בשנת תרמ״א זכיתי לקבל פני הגאון הגדול קדוש ה׳ רבי יקותיאל יהודא טייטעלבוים זצ
שהי׳ אבדק״ק סיגעט בעהמ״ח ס׳ ייטב לב וסיפר לי שעוד בזכרונו המעשה אשר שנה
כפי הברייתא שזקיני מאוה״ג זצ״ל גידל את עצמו לזקינו ה״ה אין הקדוש רבי משה טייטעלבוים
זצ״ל בעל ישמח משה וכד הי׳ המעשה בריי והכ״פ פתאום נתראה דמות דיוקנא של זקינו זצ
הגאון הקדוש הנ״ל והגם כי לא ראה אותו בעולם פא״פ בכ״ז נתברר לו שזהו דמות דיוק
שלו ויען כי לא ידע מה זה ועל מה זה אבל זאת הבין כרית קדשו שצריך לאיזה דבר
ביקש רחמים עליו לפני מרן ז״ל בשמיא בכתב בלי פירט הענינים אשר נעלמו עוד מאתו ובמוצא
יוהכ״פ שלח אחר תרסיד וקיני ז״ל אשר הי׳ דר באוהעלי וביקש אותו שיצייר לו דמות דיוקנו
של רבי זקינו שצייר לו ידע בבירור שהיא היא הציורה אשר נראית לו בליל יוהכ״פ בתפלו
אבל עוד לא ידע תפצו ומבוקשו בהתגלות זה עד סמוך ליוהכ״פ שבא המוביל מכתבים מן הפ
ואז והביא מכתב א׳ משנת ספתותי ראה שהוא מזקיני זצ״ל ושאר פתו בא מכתב זה ואם
בעירו ימי דפוסירים אבל מאחר שידע שהוא מכ״ד מאוד בעת ההיא ע״כ עיכב המכתב בידו
עד היום והודע לו להגאון זצ״ל ותוכן המכתב הי׳ שיבקש רחמים ויתפלל עבור בניו כי בל
שרים עד עדים ד״י ועי כי נתאחר המכתב מלבוא ליד הגאון ביוהכ״פ גילה לו הענין באפ
אחר יד ר׳:

**) הנ״ל שסיפר לי אבא ז״ל שאבי וצ״ל אמ״ל שהרבה פעמים יש לו התגלות אנשים בהקי
יובר א׳ אמר לי ביהוד שגאון אמיתי א׳ אשר אין רצוני להזכיר שמו בפירו
ובר הינותי תוך הדברים בקיצור זה אחר מיני התגלות א׳ מחקין כי פתאום נפתח הדל
והיא עבר לפני זקיני ז״ל בעמדו אצל השולחן והגאון הנ״ל גילה ר׳ שצריך רחמים וזקיני ביק
רחמים עליו ולא נראה אליו עוד:

***) בעודו ביתותי היותנו הי׳ ג״כ ביתותי הטבעיים ולדוגמא אזכיר פעם א׳ בסוף ימיו ישב בבי
ההתוועדות אורפי קהל כי כן הי׳ הרב בקודש שלא עשה דבר קטן וגדול עד ששאל
את פי ובדבר גדול ישב בעצמו בראש אסיפת הקהל ויצא פעם א׳ לתקן איזה תקנה והי׳
מתנגדים אשר לא התרצה לזה והרע לזקיני הדבר ומתוך דבריו הכה בידו על שפת השלחן א
הי׳ סמוך עב והוק ונשבר ונחלק חלק מן השלחן — בהג׳ הסיבית האחרון כאשר חילק אגוזו
בין בניו ברכו שיבר היא בין שני אצבעות אגוזים אשר אבי זצ״ל לא הי׳ בכחו לפותחם בפט
ידיו, ובסוף ימיו עסד עוד על רגל א׳ באסר הרבים אי חלוץ מנעליו ואמר ואבא זצ״ל שלם
ביתותיו באפשר שיהי׳ עוד שלשים שנה:

עבר עליו יום אשר לא למד שיעורין בסדרן והלכתן בפעם בפעם -- וילד א'
ז"ל הלך לעולמו אז ביום חג הסוכות ובאשר בא ההרדה מצא את זקני
מחבריו ודמעתו על לחיו וירא עורתו כי יום דיום ואין רשאי להתאבל ויא
בצדקתו שמרה דברין ולא נראה עוד דמעה על פני עד אחר החג. ושמעתי
שבעת ההיא הי' לו גילוי אליהו ז"ל אשר גילה לו איזו שבועות קודם שנגלה
בניו מה שיהי' וכו' והלאה הי' לבו דואג ונפלו פניו. ובימי חג הסוכות בישבו
במסיבה ובני ביתו עמו ובניו שכבו על ערשם חיי פתאום אמר להם ישבים
לפניו כי שימע שאומרים מזמורי תהלים וחשב אולי בבהכ"נ אשר בעליו הראשונה
שבביתו שם מתפללים כזאת אבל ב"ב הלכו וראו ולא מצאו איש בבהכ"נ אמר
הוא עוד בדיבורו ששומע שאומרים תהלים וגם המה הטיבו שאין איש בבהכ"נ
ולא בבהמ"ד אז ענה ואמר אם אין אומרים למטה אומרים למעלה וד' ישאר
בניו אחת לאחת הזרו לאיתנם הראשון והדרו ברי אולם כמדומה שמעתי
זאת מכודי הגאון מקראקא זצ"ל :

בשנת תקע"ט עת צרה היתה ליעקב כי אז עמדו פרים רעי והשחיתו התעיבו
עלילות ברשע פריצי עמינו במדינת אשכנז התחילו לפרוץ פרץ על גבי
פרץ ובאו אל הקודש פנימה וחללוה מצפון תפתח הרע בעיר האמבורג בנו להם
בני פרץ בית תפלות ושינו מנהגי ישראל וזאת תורת הפרוצים אשר החלו לפרוץ
פרצות בישראל שמו אור לחושך ולחשך אמרו אור כי יסודי התורה ומנהגי ישראל
העבירו ממהנם וחדשים מקרוב באו עשו להם התהגות חדשות וכאשר הקוף הזצי
ותשוקתו להתדמות אל בני אדם כן המה כל הפצם היו להתדמות לאוה"ע, בבית
תפלות שלהם העמידו כלי זמר (אָרגעל) ותפלתם בלשון לאומים ולכל התפלות
אשר על קיבוץ גליות ומעשה הקרבנות ובנין המקדש נתיסדו פנו עורף ערפם
קשה ארס ארס ברזל הלא הוא ברכת בני עמים להתדמות להם ורק זאת היתה
למראה עיניהם העורים והדפיסו להם ספר בשמו .אור נוגה' ובו היתידים מזוייפים
מרשעים אשר שנו ופירשו מן החיים, ובראותם כן חכמי עיר ההוא עמדו על נפשם
ועמדו בפרץ ללחום נגדם וגם נשאו עיניהם למעלה אל עיני העדה גאוני בית
ישראל בהמדינות שיחושו לעזרה ולא יראו כבלע את הקודש. וכמו בכל דבר
גדול אשר זקני ז"ל הי' תל תלפיות שכל פיות אליו פונים כן גם עתה וכה דיבר
הרב הגאון ובדק"ק האמבורג רבי ברוך ב"ר מאיר עוזריש זצ"ל אל זקני זצ"ל
(עיי' ח"ס חלק ששי ס"י פ"ד) בתוך הדברים : ובאשר שהשירות בכאן המה אנשי
שכל ובעלי מדע אמרו לנו שנביא ראי' לדברינו מחכמי הדור המפורסמים שיסייעו
לדברינו ע"כ נבקש מאת פני רוה"מ הגאון נ"י למחול ע"כ הרמה לכתוב לנו
תשובה במוקדם דאפשר להסכים עמנו וכו' כדי להציע דברינו לפני השררה וע"ז
יבוטל שמה בית הכנסת שלהם אשר הוא לפה ולמוקש לעת עתה ולדורות הבאים
ביותר וכו' *) ועפ"י בקשתם השיב להם זקני זצ"ל תשובה ארוכה וחלין חושים

---

*) כן הי' בעירה מעת החל נגף ההוא בבערלין והאמבורג ומזרע שמה זרע טמאים לנפש מאז
והלאה פשתה הפספחת מעיר לעיר ממדינה למדינה עד כי אין כרם בלא קוצים והמה
הבאי' שבעיסה שנתבין והחמץ אחרים במע"ה וכל הקהלית אשר בשם רעפארמגעמיינדען וכו'
עצמם ואשר תשליכו דתי התורה אחרי גוום המה תילדה דאבות הטומאה הללו והמה היו שורש
פורה ראש ולענה ולאבן נגף לבית ישראל :

ושמעתי היא שעמדה ירח"ק האמבורג שנשארה עוסדת על אדמת הקודש אשר עמדו עליו אביתינו
הראשונים ולא פני עירה והיקו חורב ולא כשארי עיירי מדינת אשכנז יען כי שם התחילה
המספרא

ביום קרב כאיש מלחמה ידיו לו רב לא בחרב ולא בחנית כי אם בשם ה' צבאות במיעצות ודעת וישכל את ידיו בחכמה ותבונה יתירה להם מלחמות ה' בגבורים ויצא בראש הצבא עם גדולי עולם גאוני הדור רבי הירץ שייער ז"ל ממענץ, רבי שלמה זלמן הכהן ז"ל מפיורדא, רבי עקיבא איגר ז"ל מפוזנא, רבי מרדכי בנעטה ז"ל מניקלשבורג, ר' יעקב ז"ל מליסא, ר' משה מינץ ז"ל מאובן ישן ר' נפתלי הירש קאצנעלנבויגען ז"ל רב המדינת בפאלין, רבי אהרן יישע ז"ל אבד"ק ראוויטש, רבי משה טובי' מונטעפיורי ז"ל אבד"ק האנוי והמדינה ר' אברהם אליעזר כ"ץ ז"ל אבד"ק טריעסט, רבי מ"ל ... רבנו בק"ק מודינא, רבי מנחם עזרי' קאסטילנובו כ"ץ חכם מפאדווא, רבי משה אדוני רבנו ממנטובא, רבי שלמה מלאך חכם מליוואורנא ועיד גדולים רבי אלעזר פלעקלס ז"ל מפראג, רבי זלמן מרגליות ז"ל מבראד, רבי שמואל בערנשטיין ז"ל מאמסטרדאם, רבי אברהם טיקטין ז"ל מברעסלא, רבי אלעזר ז"ל מטריטש, רבי מאיר וייל ז"ל מברלין וכדומה כי כולם כאחד ראו הבינו ברוח קדשם כי צרעת ממארת המה אנשי און אלו לבית ישראל וצריכים לשרש אחריהם

(עיי' אגרות סופרים סי' ג'.)

ואעתיק קצת דברי זקני זצ"ל בענין זה במכתבים שונים להגאון עולם רבי משה מינץ ז"ל אבדק"ק אובן ישן כתב במרוצת דבריו וז"ל: והנה שלשה דברים עיכבו משה מדעתו בענין זה. שהסתרתי הדבר ולא גליתי לשום אדם אפי' לרבני דיינו קרתא ומלבי לפומי לא גליתי וכו' וטעמי בזה כי כל זמן אשר אנחנו יושבים פה בשלום נוכל ללחום מלחמת ה' במעוז להורות הצים למרחוק לעזרת ה' בגבורים בהאמבורג משא"כ אם יפורסם הדבר הנה בעו"ה בעתים הללו אין כרם בלא קוצים ונתעורר עלינו מדנים בגלילותינו וגבולינו ויהי' המלחמה פנים ואחור ואעפ"י שבכ"ז לא נירא ולא נחת כי מלחמת ה' אנו נלחמים ואלף כיוצא בו יאבדו ועוקץ א' ממנהגי ישראל לא יזוזו ממקומם מ"מ מה דאפשר למעט בניסא עדיף וכו' ואמנם נזהרתי מאוד שלא ללחום עם שום אדם ולא נזכר שום אדם באגרת שלי כלל ולא יראה שום התגרות אדם באדם כ"א האמת לוחם עם השקר וכו': *) והגאונים מאוה"ג זקיני רבי עקיבא איגר זצ"ל ורבי מרדכי בנעטה זצ"ל בקשו מזקיני מאוה"ג ח"ס זצ"ל כי יחבר חיבור מהוכם נגד חיבור עצבים רשעי ישראל ולהכות באגרוף רשע לעקור את סטרא אחרא (ר"ת אהרן הרינער ראבינער אראד) אשר כל הרוצה לחנק תלה עליו כי הוא אילן גדול של אשירה וצריכים לשרש אחרי' והגם כי קסת הסופר הי' במתנו של זקיני ז"ל ולשונו עט סופר מהיר בכ"ז מנע את עצמו מלמלאות מבוקש הגאונים הקדושים אלו וזה דבריו הקדושים: אמנם אתמול הגיעני מכתב פיתוחי קודש מגאון ישראל רבי מרדכי בנעטה אבדק"ק נ"ש והמדינה וכו' ובקש ממני לחבר איזה ספר המתנגד לדברי ספר נוגה צדק ולא חשתי להשיב ע"ז כי ידענא דאנא לא חזי לאצטרופא להלק

הסטרא אחרא לפרוץ פרץ סריבה ולהשרין צהבתי ועמדו יראי ה' והשבי שמו נגדם ונחלקו לשני כתות בהתלם גם הוא אלי הלכו בשם ה' ויהיו עירם יאלו להראין עולם ולא לסדו זה סזה אבל לא כן בשאר עיירות אשר כבר למדו פירצי פרץ כי לא כבה יגבר איש ונשיבת נחש חוי נשיכתם שתהיותי במעט אינו ניכר ואח"כ מתפשט והולך עד שכבעטי' כל הגוף והבעל"ה ללאו יצאה ופורץ גדר ישכנו נחש יכסו זה בן זה בחנפי לעגי מעוג באו עליהם והשחיתו והתעיבו ככל אשר לבם חפץ ובכן אסם נתנו דופי עיי שיסבו כאחים יחדיו ואיך לרשע אי לשכני:

*) מרגלא בפומי' דזקיני ז"ל מדה אחת הדביר אויבי תחתי והוא כי מעולם לא נצחתי אדם ועי"ז מעולם לא נצחני אדם מדת הנצחון היא רחוקה ממני:

ברבים ולהפין מעיינותי ההוצה וספרים אין דעתי נושר כלל להרפים בזה שום ספר כי גם המה ידפיסו כתנה וכהנה והמכריעים יהיו בין שני הספרים יושבי שער בתי משתאות הקאפע ונגינות שותי שכר וכו' ועוד אולי נוכה שיתבטל הדבר וימחה בן הארץ ולמה נקבענו בדפוס ונעשה ממנו קיום לדורות האחרונים וכל מהלקי׳ שאינה לש״ש יבוא גם השכך בתוכם והה הי׳ כל פרי צמיחות ספר נוגה צדק של ר׳ ליעבערמאנן שמעיקרא לא אתי אלא שהי׳ נידח ממו״ה הגאון התחבר לכת ההיא וחיבר להם ספר כרצונם ולהחני׳ ואנחנו לא כן עמני לא יתערב זר בהתבינו כי קדישי עליון בענוה ויראה ימצא ילחמו ולכם אל שלום התורה והעבודה ואז ה׳ עמנו עמי. וכה דברי קדשי שנית בכי׳ שתח״י:

שילית פ״ב מש״ק בדר״ח הנזכה הק״פ לפ״ק

שלוב לידידי הרבנים המפורסמים המאה״ג וכו׳ ב״ר רבא בק׳ האמבורג ותובה להם דה״ג מ״ה ברוך נ״י.

אשתקר כתבתי לק״ק בראד להרב גאון ישראל מהו׳ זלמן מרגליות נ״י לעורר חניהו וקסתו אורות הדשים מקרוב והייתו ת״ה נדול תדיק מפורסם וגם יצא לו שם בעמים בעיש׳ וכבודו יהי דברי׳ נשמעים וכו׳ ואגב נקיטנא אנא בשיפולי גלימא ולשלוח להדרתם הנמצא בידי עוד תשובה א׳ שהשבתי למו״ה הגאון נ״י שנת תקע״ה (עי׳ בח״ס הו״ב בהשמטות) ודרשה שדרשתי אשתקד ז׳ אדר ואולי ימצאו הפין בהדברים ההמה או במקצתן כאשר עיניהם הבדולחי׳ לנוכח יביטו הבטה לטובה לכבוד ה׳ ותורתו. ואמנם אם לא ימצאו בהם צורך תועלת ומכ״ש אם לא יהי׳ הדברים לרצון נא אל יחוסו על כבודי ח״ו כי היא לא תצלח רק המעשה המיוחד לכבוד שמו הגדול לבדו תצליח ע״י ראשיתי מבוללת לרצונם והם ראשים ולא אני וכו׳ ועי״ד הידוע הנה הרב מו״ה אלעזר פלעקלס מפראג נ״י והגאון מ״ש נ״י הודיעוני שהם כתבו להאדון לעמל נ״י ואני כתבתי להאדון ראטהשילד נ״י שהוא עתה בוויען וה׳ יענה שלום הורתו

משה״ק סופר.

ואמרתי להעתיק כאן מהדרשה הנפלאה הנזכרת למעלה שתח״י ורק אפס קצהו תראה השייך לענינגו ממש אשר דרש משה ביום ה׳ פ׳ תצוה ז׳ אדר תקע״ט לפ״ק.

ואתה תצוה את בנ״י וכו׳ במדרש ושה״כ כי אתה תאיר נרי ה״א יגיה חשכי (עי׳ באורך המדרש.)

אקדים דברי המדרש הובא בילקוט פ׳ זאת הברכה בפסוק ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל ח״ל ר״א כשהתנשא מושיב זקנים בישיבה של מטה שמו הגדול משתבח מלמעלה שנאמר ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי העם יחד שבטי ישראל כשהן עשוין אגודה א׳ ולא כשהם עשוין אגודות אגודות וכן הוא אומר הבונה בשמים מעליותיו ואגודתו על ארץ יסדה רשב״י אומר משל לאדם שהביא ב׳ ספינות וקשרן בהונגין ועשתות והעמידו על גביהן ובנה עליהן פלטרין קיימין כך כשישראל עושין רצונו של מקום אגודתו על ארץ יסדה וכו׳ ועיי׳ כיוצא בזה על פסוק זה ואגודתו על ארץ יסדה במנחות כ״ז ע״א:

מדברים אלו למדנו כשישראל ח״ו עושים אגודות אין כאן חכמים חקינים אע״ם שהחכמים בעצמותם המה חכמים וצדיקים מ״מ אינם נחשבים לרבנים ומנהיגים אלא כאחד העם, וכביכול אין כביכול מלך דתלת אלו תלי׳ זה בזה יחד

יחד שבטי ישראל בהתאסף ראשי עם ויהי בישורון מלך. והנה הושב אני שבימים ההם בביא ישראל לפני יחזקאל לאמור נהי' אנהגו ככל הגוים וטענו עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה אין לזה על זה כלום והקב"ה השיב חי ה' אם לא ביד חזקה וחימה שפוכה אמלוך עליכם ואהז"ל שהעמיד להם מלך קשה כהמן ואז הדר קבלו התורה בימי אחשורוש כ"מ הזינן שמיום שטענו נהי' אנחנו ככל הגוים עד ההדר קבלוהו לא סבלו עול הכמים ונביאים והנה ברור שגם לא נתהפכו לפרסיים או לכשדים או לשום אומה שא"כ לא הי' המן גוזר שום גזירה עליהם וכבר לא נזכר שם ישראל אחר שכבר המירו אלא ע"כ מכבלי חבל עול סיבול חכמי ישראל יצאו ולכלל אומות העולם לא הגיעו ובהפקירא ניחא להו לחוק להם חוקים כרצונם ואשר נוח להם דין הגיין ודין לא הגין ואין הכם כבעל נסיון בעו"ה אנחנו בדורנו האחרון הזה אשר קמו בני בליעל דניחא להו בהפקירא ומאסו במנהגי ישראל ונימוסיהם ועל חוקות הגוים לא באו כי עדיין בשם ישראל יתכנו וחקקו להם חוקים וחברו להם ספר עו"ד נג"ע ואת פי חכמי ישראל לא שאלו כי תאוי ונכון לכל עם ובעלי דת אם גם יראו לפי הזמן שיותן תוספות או מגרעת לדתם מהמלך יושם טעם לאסוף כל חכמי האומה ההיא וישאו ויתנו אלו נוכח אלו ויראו לחוקק חוקים לפי הזמן והמקום. אם הדת מקבל שינוי ותמורה ואין כל האומות והדתות שוים והנה רבינו הקדוש חיבר ספר המשנה כשהי' לו תוקף חוזק מקיסר אנטונינוס לקבץ כל חכמי ישראל בזמנו וגם בקיבוץ כל דברי הכמים שלפניו וממנה חיבר המשנה ושוב אח"ז רב אשי הי' לו תוקף זה בעצמו אצל מלך פרס וקיבץ הוא חכמים. שבזמנו וחיבר התלמוד א"כ הבאים לשנות דבר הי' להם להשתדל אצל מלכי ארץ אשר כל ישראל חוסים בצילם שיתאספו כל חכמי ישראל ויראו אם לפי הזמן בטלו איזה טעמי התקנות והמנהגים הישנים ואם ע"י ביטול אותו הטעם ראוי לבטל ולהוסיף ולגרוע על המנהגים והתפלות ואפילו אם יהי' כן ויתאספו כל החכמים ואפילו יראו בעיניהם ראוי ונכון עדיין לא פלטינן מהך דאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חברו אא"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין ולדעת הרמב"ם אפי' בטל הטעם בעי' ב"ד גדול אך אין אנו צריכים לזה כלל כי לא עמדו למנין חכמי הדור לא קטנים ולא גדולים מהראשונים ולא נשאו ונתנו אי צורך השעה כלל להשנות אפילו מנהג קל ואיך יעיז המחבר הזה בעזה פניו להדפיס ספר בחוקים חדשים משונה מכל עם ולשון ולא עוד אלא שמלא ספרו בראיות כתבות שיח כזבים עט שקר (כאן האריך זקיני זצ"ל בדרוש ואין מקום האסף פה). — ואבוא אל המכוון מה הי' המקרא חסר עד שהוסיף המדרש אתה תאיר נרי עוד צ"ל כיון דכתוב מרמז על מלך קשה כהמן מהו השמן הממועט שיוצא ע"י טחינה ברחיים שפסול למנורה לבאר זה נאמר כי ר' נחמן אמר על האי קרא חי ה' אם לא ביד חזקה וחימה שפוכה אמלוך עליכם כל כי האי ריתחא לרתח רחמנא עלן ולפרקינן וקשה כי יש עוד ריתחא אחרינא ממלך קשה כהמן אע"ג דפשטי' דר"נ קאי אהתכלית ולפרקינן מ"מ לישן כל כי האי ריתחא משמע דבא לשלול ריתחא אחרינא. אבל יובן עפ"י מה דאיתא בת"כ פ' קדושים ואם העלימו עם הארץ את עיניהם בתת מזרעו למולך מנין שאם העלימו בדבר א' שסוף מרבים הרבה מעלימים ת"ל אם העלם יעלימו ומנין שאם העלימו ב"ד של ישראל שסוף שסנהדרי גדולה מעלמת ודיני נפשות ניטל מהם ע"י כך לכך נאמר ואם העלם יעלימו עכ"ל ת"כ הנ"ל :

ידינו ריתחא ת"ל שאינו מעמיד מלך קשה כהמן לריחוין להטיב אלא מדלדל

ידי

ידי הסנהדרין ונוטל מהם כחם ימה שהגיעו להלל שיש מעט עתה מתהלל יותר
עיניהם רואות וכלות ואין לאל ידם למחות עוד ודיני נפשות ניטל מידם. —
אמת משל הי׳ בעיר מולדתי ספרים שהי׳ מקרי הדרקי אומן מיתלא במלאכתו
מלאכת שמים ולא היה התינוקות ברצועות מרות ע״כ הי׳ רבני לאיים אותו
בתפלת עצמו מן החלון או שיתלה עצמו בחבל זה וכו׳ ואי התינוקות הכשירו
אותו לשמוע וללמוד עד שש״א עשר בן מכיש ושבביל בשרו מיראו פעם א׳
שהפיל עצמו מן החלון ושאל לי הבן המכיש אם נפל תפל וחלא נמצא חפשי
מבית הספר: כן הדבר כשהקב״ה ברחמיו יום עלון ולא לביתי עלון מלך קשר
בהמון מאיים עלינו בביבול בתפלה כבודו לומר אם תעלימו עין במקצת לבסוף
יתהלל השם הרבה וכימה ובל המן שעושים רצונו המה יראים מעולם ועד וכו׳
הזה ונודרים מרצית כשרפתקים קפאים אבל בעירה משהתחילו אלו המשכילים
החדשים המשמחים בדעלמה עין עלין כאלו איני רואה ובהפקירא ניחא לדי
בתינוק הגבורה מבית הספר א״כ שפיר אמר ר״ג כל כי האי ויתהא ליתה דמנא
עלן ולפרקינן ע״י מלך קשה כהמן ויושב על כסא דיראה בקדל אראד ״) איש
העלם העלימו חכמי הדור עיניהם בעו״ה ואני כהיותי אז בקק מט״ר כבר פרסמתי
לבני קהלתי וגם פר שאינני מאמין בהודאתי מכמה טעמים וגם שהוא התיר הרב
אשר דעתי נוטה עם האוסרים אע״ג שגם לי מסייעים להתיר מ״מ אני מדאיסרים
ובני קהלתי מחויבים לשמוע לי (עיי׳ תשובה גובי תניינא ועיי׳ בספר קטן מקר
נועם שנדפס שנת תקנ״ב יעת גדולי ישראל לאסור דבר הנקרא שמירל וכו׳)
ב׳ התיר פעריהינער שאני מחזיקים אותן באיסור כמ״ש עלי הגאון לנ״ש
הרב המאוה״ג דק״ק פאקש ועוד יש אצלי כתב ארוך שסידר קידושין למינקת
אחר ג׳ חדשים (עיי׳ ה״ס חלק ששי סי׳ פ״ט) ואני כתבתי שב לאסור הקדושין
והוא סידר והשיב לי שאינני שואל לשום חכם מחכמי הזמן ועייש״ד מה שלבו
רואה להתיר ובאגרת הגאון דקק א״י אלי מבואר איך זה כמה שנים יצא ספ״ד
ממנו ונזרקה מפי חבורה שנצטרפו עם בגאון שזה המורה דצראד לא יורה עוד
בלי צירוף מורה אחר העומד על ימינו ולא שמע ולא הטה אזן ואיה מורה שלו
עתה הורה הוראות חצים למהוק וכו׳ ושיקר שהרמב״ם פסק כרשב״ג שלהי
ריה ושקר ענה במלתא דעבידא לגלויי וכן בזוב על ס׳ שמות בארץ וכן על שם
הרדב״ז סי׳ ה׳ וכזבים כל דבריו כאשר ביארתי כל זה בהשגותי על דברי הבלי
הספר הנ״ל ואהרון הכביד הכי קרא שם תשובתו קנאת אמת לומר אמת הספר
וקנאתו בעירה בו אשר ע״כ אינו נושא פני איש ואמת האמת עליו כאשר הי׳
עם לבבו והנה לא נתווכח אדם עמו על שום דבר מכל דבריו ולא בירר לו שום
אדם שעיהו רק הגאון דק״ק או״י כ׳ לו מכתב א׳ דברי ריבות ואיים עליו
ומיד לאלתר שב והודה שטעה ושיקר באמנתו (עיי׳ ה״ס חלק ששי סי׳ צ״ד)
וכתב באמונה וקנאת האמת בין לילה הי׳ ובין לילה אבד ונעשה קינת מת וכו׳
לאנשים כאלה נמסור הוראות או״ה ודיני נדה וגיטין וקידושין אבל מה אעשה
ואם העלם יעלימו כתי׳ והן הן הזיתים הנמתגים ברחיים שרחיים התחתון מה
העליון נר ונע ממקומו בעירה כמשל המדרש הנ״ל שהסלמרין העליון ניטל וכו׳

״) ז״ל זקיני הח״ס ז״ל להיתני וקומי וכו׳ איגר זצ״ל: עיני עולה לנגדם כי עלה הפירין בגורות
והגני שולח העתקה חזרה של בעל קינת האמת הנדפס בגנזן שלהם Aron Choriner Rabbiner
ר״ת אחיר זה שמי לעולם האלקים יביאהו במשפט על כל נעלם עכ״ל הק׳. ואני אחיר נאדי
כמבך הסוכות יצא יתרבות רעה ולא נשאר לו נין ונכד אשר בקהל ישראל וכונה כי נאבדו ונכרתו
כולם

השמן זית מעורב בשמרים הרבה והוא פסול למנורה וע"כ מסיים המדרש אתה תאיר נרי ולא תעלים עין ח"ו כי טוב הכתית מהרחיים וה' אלקי יגיה השכי ע"י איר נוגה ולא יחשיך נגהי ע"י עור נגע ונגע סדק וע"כ הנני אוסר לכל אדם מבני קהלתינו להחזיק זה הספר בביתו וגבולו כי הקוראים בו יאמינו לכל כזביו ולא יטריח לעיין בכל מקום ויבטיחו בו ובדבריו ואתי למשובי בתרי' עכ"ל *).

בעת ההיא ע"י הרעש הגדול אשר עשה ענין הרע הזה ההתחדשות בבערלין והאמבורג כי שמועה זו עשתה לה כנפיים בכל מקום מושבות בנ"י ובפרט בתוך מדינת אשכנז ע"כ נתעוררו ישנים משינתם ונרדמים הקיצו מתרדימה לעמוד

בילם מתוך קהל עם ה' והסירו דתם ז"ל. וגם ה' ליבערמאן חבירו הנזכר למעל' יצא מן הדת ונשתמד ר"ל. כי הם הרבה כיוצא בם ושמעתי שכל אלו אנשים אשר העמידו הקאהרטעמפל בע"ם וויען זה ערך שבעים שנה כמעט כולם לא נשאר להם זרע בתוך עם ה' ויסירו את דתם וזאת תורת המתחדשים המכנים עצמם רעפארמער. וידוע כי גם מרמ"ד לא נשאר מבניו וזרעו א' בדת ישראל כי כולם נשתמדו ר"ל:

*) ובהעתקתי אשר שלח להאמבורג השמים שם האחיר וסקומו ממעם שכי למעלה שלא ללחום עם איש פרשי:

והנה בענין האסיד על מסרא הריינ"א הנ"ל המוזכר למעלה מצאתי כתב יד הגאון האביתי מהר"ם מינץ זצ"ל אבדק"ק א"י אשר כתב אל זקיני זצ"ל שתח"י (עיי' "אגרות סופרים" סי' ד').

ותנאי מאה"ג רבי מרדכי בנעמה זצ"ל אבדק"ק נ"ש עקב רוח אחרת היתה אתו שלא לטפל ושלא לפרסר עם הרשע תורינאר בעצמו כי אם לב מלך וסרים ביד ה' והמה יעמדו בפרץ ולהם העיז והממשלה (עיי' "אגרות סופרים" סי' ה').

האספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה וע"כ תמכו ידי הרשעים מחטיאי הרבים בזה א' ובזה אחד ובפרט בעיירות גדולות אשר בלא"ה השטן הניח ביצי צפעוני התחדשות בהם עמדו ויסינם ויפרו בהמה האש זרת אשר צייה איתם ביד חציו ומעשה שטן הצליח לפי שעה והשיגו ע"י מחשבות וכזבים שונות מן המלכות קצת סיוע לדבריהם ועי"ז צוה כבר כבוד גאון ישראל חכם אברהם אליעזר הלוי זצ"ל אבדק"ק טריעסט (עיי' "אגרות ספרים" סי' ו').

ובענין עצת הגאון מטריעסט ד"ל הוי ג"כ עצת זקיני מאה"ג רבי עקיבא איגר זצ"ל אשר ולה"ק במכתבו אשר תח"י:

ב"ה יום ה' כ"ו שבט ע"ם לפ"ק פק"ק ראוויטש.

ברכה וב"ש לכבוד ידידי התני הרב הגאון הגדול המפורסם נשיא ישראל והדרו מתו' משה נ"י אבדק"ק פ"ב. בביאי הנה עש"ק בשלח מצאתי מכ"ק קונטריסו עפה ומניפה השגות על כי אין שלחתי הקונטרס להגאבדק"ק ברעסלא נ"י וכה דעתי לשלח להגאבדק"ק ליסא נ"י לדעתי ג"כ בעצתי במכתב המוקדם שבכבודו וכן הגאבדק"ק ניקלשבורג נ"י יאספו אליהם כל רבני המדינה ידפיסו מודעה רבה בהסכמת כל הרבנים לאסור האָרגל ותפלה בציבור בלע"ז ודילוג ושינוי נוסח הסדר הכדורה לנו מימי אבותינו וגם קבלתי העתק ממכתב הגאבדק"ק אובן נ"י לה' אהרן הריגער מי יתן והיו' מביא ספרו לבית הדפוס לפרסמו וכו' — ה"ק עקיבא גינז מא"ש:

זאת תשובת זקיני מאה"ג זצ"ל להחכם הכולל הגאון הנ"ל — אשר ההעתקה בכי"ק תח"י:

שילת פ"ב יום ב' זך מבת תקפ"א לפ"ק.

הגאון ע"ב מ"ש הדו' אתם ראו בן פירת עלי עין עולם גופך ספיר ויהלום אהובי ידי"נ כל חי נ"י עה פ"ה כקש"ת מה"ו אברהם אליעזר סג"ל ס"ט אבדק"ק טריעסט.

בראשית בואת נודע דבר היא ניהי רבה וג נ"י כי בימי הקיץ זכי מרי בי דינא רבא דק"ק פראג יקבל פני אדם הגדול בענקים יר"ה והשתדלו עביר הידוע ונשאו חן וחסד לפניו ובתוך דבריו ותשובתו אליהם הזכיר לטובה את פר"ם כביד קדשו נ"י לשם ולתהלה ולתפארת והן עתה הזהו וגיעודי שכנגדינו והדפיסו ספר בגופו שלהם מלא גיאצות על חכמי דורינו ומלא חניפה והמלכות וישתבחו כי יגישו העצומותיהם עם האמור בספר ההוא לפני גדול אדונינו ולמיחוש בני יאני עם סייעת מרהומי השבנו עצת בנפשינו אילי מאת ה' היתה זאת כי הטה לב המלך לישב ללייבאך והיא עיר קצה גבול משכן קדשו דבר יראה נא להזדרז ולחלוץ חושים לראות פני מלך רב עם את אשר יבחר כאשר בעין הבדולה יראה אולי על ידו יעשה ה' תשועה הגדולה הזאת בישראל להפר מחשבות ערומים הרוממנה קרנות צדיק וכו' משהק' סופר מפפר"ם:

ועל זה השיב הגאון הגדול הנ"ל לזקיני זצ"ל במכתבו אשר תח"י: (עיי' "אגרות סופרים" סי' ד').

סכל

על נפשם יהסיר שמן מלפניהם ומלאחריהם דורות הבאים וקנאת ה׳ בערה בב שלא יניח שבט רשע על גורל הצדיקים ולכן עמדו ראשי עם קודש בקהלה גדולה פיורדא יע״א ובקשו לנבור כרם ה׳ צבאות בכל מדינתם ע״י שיהי׳ להם גדול הדור ונשיא אלקים בתוכם אשר יחזיר העטרה ליושנה כי בשנת תק״פ נסתלק מאתם הגאון האמיתי אב״ד מהר משלם זלמן הכהן זצ״ל בעל שו״ת בגדי כהונה ושמו עיניהם בזקיני מאוה״ג זצ״ל ונפשם איותה ויעשו השתדלות לקבל את זקיני זצ״ל לאב״ד ולמנהיג ועשו הלכה למשה וכתבו ראשי העדה וגדולי׳ מכתב פיתוחי חותם אליו ונפשם בשאלתם ועטם בקשתם שיקבל המשרה על שכמו לעמוד על המשמר משמרת הקדש ליצא ולבוא לפניהם ולהיות רועה לצאן מרעיתו ולא הי׳ הדבר רחוק שקשינו מבוקשם כאשר נראה ממכתב זקיני ז״ל אשר העתקתו תח״ז מאשר כתב לאהי״ב ה״ה הגאון הגדול בדורו בעהמ״ח שו״ת שמלת בנימין רבי אברהם וואלף ה״ב זצ״ל:

בעה״י מש״ק ח״י שבט תקפ״א לפ״ק פ״ב יע״א.

שוכ״ט לידיד נפשי וידיד נפש כל חי ה״ה איש חי רב פעלים הרב המאוה״ג חרוץ בעל פיפיות תל תלפיות המפורסם כבוד מהו׳ וואלף האמבורג נ״י ראש המדברים בק״ק פיורדא יע״א.

יקרת הנכבדים נכבדי קרי׳ עליזה יע״א הגיעני לנכון וביחוד נעימות בימינו זרוע עזו ותפארתו דפר״מ נ״י הם הרהיבוני קראוני קריאה של חיבה יתירה להשיבני מושב יחידים על גפי מרומי קרית עוז קהלה קדישא המפוארה לשם ולתהלה ולתפארת פיורדא יע״א ולהיות תשובתי עתה רק חצי דבר אייחד דברי לפר״מ נ״י לבדו ואפרש שיהתי ובחכמת תורתו ויראתו ישקל הדברים במאזני שכלו הזך וה׳ יורהו אשר יבחר. ואומר מהודענא לי׳ כי תלי״ת אני יושב פה בקהל עדת ישראל אשר רובם כשרים ויראי ה׳ ויש בהם מופלגי תורה רבים ואני בתוכם באהבה ואחוה ורעות ובכבוד בקהלה ומדינה ואם כי יש קצת פסולת תוך האוכל המרובה לא אפונה שימצא עתה בעו״ה בשום קהלה בוסמין בלא חלבנה — הנה כל מגמת חפצי מעודי ללמוד עם אחרים המעט אשר חנני השי״ת אשר עד כה ברכני ה׳ אשר אלי יאספו כל חרד לדבר ה׳ כשתילי זתים סביב לשולחני כמו ר״נ תלמידים השומעי׳ ממני שיעורין תמידי׳ כסדרן הא לן לאוקמי גירסא והא להו לחדודי וחפץ ה׳ בידינו הצליח ועשה פרי קודש הלולים כי מלבד כי כולם שוקדים על דלתי בהמ״ד ממש לא פסק פומייהו מגירסא יומם ולילות כימים עד דאתם קודמת לחכמתם חרדים לדבר ה׳ וכבר מלתי אמורה עם הספר לפר״מ נ״י זה שנתיים שלא זרעתי כרמי כלאים:

אך בעו״ה המקום דחוק מאוד לתלמידי כי פרנסתם דחוקה מאוד בעוני ורעבון אשר צר לי ונכמרו רחמי עליהם אשר רק על כן אמרתי ה׳ חפץ למען צדקו להגדיל תורה ולהאדירה כמפורסם מאנשי׳ שבקהלתם אלופים מסובלים על שכמם עול הישיבה מעולם, אמנם במכתב יקרתם לא נזכר מזה כלום והוא הקוטב שהכל

מכל כתבי קודש אלו נראה בעליל הגם שכל א׳ מגאוני ישראל אלו הי׳ לו הכסים אחי׳ באיזה אופן ללחום המלחמה אבל בדבר אחד כלם שוים למוגה ללחום מלחמות ה׳ צבאות ולעקור שורש פורה ראש ולענה ועלתה בידם להציל בית ישראל כהתבערה אשר בערה אנשי בער וריק תאספסוף אשר בקרבו ושלא להתאות תועבה שלהם ולולי שעמדו גדולי ישראל על נפשם של בית ישראל כבר בילעו את הקדש וחמה קץ שמו לחושך ואת נפשות מי הצילו:

עליו סובב וידעתי כי לא אכשיר דרי ואולי אשתני שבילי דרקיע במתא ע"כ
אמרתי על צדיק זה אניח ראשי ורובי הוא יביט בעין שכלו ויראת ה' לנגד עיניו
אם יהי' בזה הרמת קרן התורה והישיבה ואם לא אתבטל מלימודי מרוב טרדות
הציבור ובי גנזי דמלכותא דלעילא ומלכותא דארעא תרויהון לא יתנזקו ושניהם
כאחד אגודים אז ימחול עכ"ה ויפרש לי המ"ב הספקת והחזקת התלמידי' הן
שבתות והן בלעטי"ן בחורים ואם רצון הקהלה להחזיק ישיבה בעין יפה ושלא
יהי' נגד חזקי המלך יר"ה וכדומה ואז אדע מה אשיב שואלי דבר ברור לאצילי
בני ישראל אשר כבדוני במכתבם היקר זכל מן דין ובר מן דין ישב עולם לפני
אלקים חסד ואמת מן ינצרהו כחפצו והפ"ץ אוה"נ ההותם בכל חותמי ברכות
משהק' סופר מפפד"מ.

דבר גדול כזה לא נשאר בסוד ועד מהרה נודעה מזה בקהל עם ה' פ"ב ותהום
כל העיר ולבות בני אדם נתמלאו דאגה ועצבון רוח בזוכרם האפשרות שצדיק
יצא מן העיר רבם אשר אהבו אותו כאשר יאהב איש את אביו ונפשם קשורה
בנפשו. וע"כ נועדו יחדיו להתיעץ על הדבר ונמנו וגמרו כי ראשית מלאכתם יהי'
לשלות נכבדי וגדולי העיר לפני רבם לבקש ולהתחנן בעד נפשם ונפש זרעם
אשר כאב את בניו הדריכם שלא יניח אותם ולא ילך מאתם וכן עשו וכל א'
מהנכבדים מלבד אשר דיבר דבריו בשם כל בני העיר אשר הפצם ורצונם שישאו
רבם הגדול בעירם הציעו ג"כ טעמים וסברות שונות לפניו אשר על אדני השכל
הטבעו להכריח על פיהם כי לא טוב הוא שילך רבם מאתם וזקיני זצ"ל שמע
דבריהם וגם השתתף בצערן אבל כל טענותיהם וסברותיהם לא מצאן חזקה כ"כ
שיניעו אותו להשליך רבנות דק"ק פיורדא אחרי גיוו ולא נתקררה דעתו. וה' יהיב
חכמה להכימין שם נמצא בין האנשים איש א' נכבד וברם זכור הוא לטוב
התורני הנגיד מהו' הירש יפה *) ז"ל והוא עמד על רגליו ואמר רבינו! הן אמת
וברור הדבר כשמש בצהריי' בבוא רבינו לק"ק פיורדא עיר גדולה אשר יכוננה
עליון משם יוכל להרביץ תורה וטהרה לכל מדינת אשכנז ומי כמוהו דעה מורה
ולו העוז והגבורה. אבל ידע רבינו כי כמו בערך הגדול אשר יתקן ויחזיר עטרה
לירשנה לפיורדא ועמה כל המדינה אשר תעלה מעלה מעלה לתורה ולתעודה כן
בערך הזה עירנו פ"ב ועמה כל מדינת אונגארן ירד מטה מטה בתורה ויראה
כאשר ישום רבינו לדרך פעמיו חוצה לה. וא"כ מה הזית דדמא דהאי סמיק טפי
וכו' ומהיכי תיתי לעשות עקירה שיתעקר ח"ו תורה ויראה ממקום זה ולעשות
הנחה במק"א הכי עדיף לעשות מגוים יהודים ועי"ז יעשו מיהודים גוים
ויהי כשמוע זקיני זצ"ל דברים אלו יוצאין מפי איש כשר ומשכיל
לב נאמן ענה ואמר יפה דברת ובזמנו דברת ונחמתני בני נחמתני *) והשיב
לפיורדא שלא יוכל למלאות מבוקשם. ואח"כ הציעו לפניו שלשה גאונים אחרים
שיבחר להם אחד מהם לאב"ד והוא השיב את הרביעי ונתן דעתו על הגאון מהו'
יהושע זצ"ל מראוויטש במדינת פוזנא והפליג בשבחו. **)

*) הרבני הנגיד מהו' הירש יפה הנ"ל אשר הראה גודל אהבתו ודביקותו בזקיני זצ"ל זכה לשכו
אצלו ולהיות עמו את אחרי מותו ובחייהם ובמותם לא נפרדו בשוכבם זה אצל זה בבית
עולמים.

**) וזה לשונו הקדוש במכתבו:
שיל"ת פ"ב יום ב' ג' אדר הראשון תקפ"א לפ"ק.
החיים והשלום לנופך ספיר ויהלום, י"ע וידי"נ כל חי ה"ה הרב המופלג החרוץ ושנון בקי פיפיות
הספורסם כש"ת מהו' וואלף נ"י ה"ב ה' ישמרהו ויחייהו אורך ימים ישביעהו ובישועתו יראהו.

מעת שפסקו הישיבות הגדולות בימי הקדמונים לא נמצא ישיבה גדולה והשובה כמו ישיבת זקיני מאוה"ג זצ"ל הן באיכות והן בכמות תמיד עמדו לפניו כמה מאות תלמידים אשר הרבה בניהם היו מופלגי תורה חריפים ובקיאים ראוי להורות הוראה בישראל להם יד ושם בתורה וחכמה ויראת אל כל היום והוא נטר את כרמו כרם ה' בהשכל ודעת וחכמה נפלאה והזהיר אותם תמיד שלא להתגאות בה"ה ושלא להשתרר על הציבור להשיג מינוי רבנות או דיינות *)

דב"ת קדש: מלהבת אש יראת ה' וחכמת תורתו האירו נגד עיני ועצתו עצת ה' היא תקום ואשר יעצני שלא יתעך לבית הוועד איזהו ג' גאונים מטיבי צעד הבגיסני לדבר שאין רצוני ודרכי להכנס לפנים ממחיצתי אך על הרביעי לו אשיבנה היות פר"ם וסיעתו מהסידיו יחוץ ואנכי הרואה מן הצופים ילפנים הרב הגאון דק"ק ראוויטש איתו רפיש מבית אבוהי נוהי נפש יותר שהוא חכם וגאון עוד יראתו קדמת מהחרדים על דבר ה' והבט אל און לא יכול אשר ע"כ עקר מיכוי מקינינשבורג ירא פנה אל רהביהם ואיזה מושב מקום הכמים וסופרים בראוויטש והוא בקי גם באשכנזי ולפני מלכים יתיצב אשר עשה ה' הישועה על ידו באכיפה גדולה בפוזנא בעמדו לפני אדון הגדול סארבונ"א הוא עמד בפרץ וגדר גדרי המדינה ההיא נכנס בשלום ויצא בשלום ומצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם. ענותן ושפל ברך איננו משתרר על חכמי עירו ואיננו מבקש גדולות ונפלאות כל מן דין מסיכא. ובהקהל קהל עם ה' אל עסק הברכה לחדש המלוכה יהיו ה' אלקי אבותיכם עמכם להורות הדרך ילכו בה וישמור רגלי הסידיו מלכד הזו יהי עליהם יחיו המה וכל בני קהלתי יצ"ו בראשם ומלכם לפניהם עד יחזו בנועם ה' ויבקרו בהיכלו. הכ"ד או"נ דש"ת החתם נאהבה רבה שת"ית ואהבת עולם אהבתיו על כן משכתי בשבט סופר

משה"ק סופר מפפר"ם.

*) לדוגמא אציגה מכ"ק בענין כזה: שו"ת פ"ב נגהי ליום ב' י"ד לירחא תליתאי קפ"י לפ"ק. שוכ"ט לידידי הרב המאה"ג המופ"ג ומפורסם. חריף ובקי. משנתו רב ינקי. בצדקתו ימלט אי נקי. כש"ת מו"ה אהרן נ"י רודף שלום ואוהב שלום. והאבד"ק סערדאהעל יע"א. נ"ה הגיעני. ונבהלתי על הבראה הגדולה הזאת. כי תילית בכל מקום מדרך כף רגלי תלמידיי. מפורסם הדבר ורגיל בפי כל. שמעולם לא נשמע קנאה ותחרות. ואם אינם תלמידי אדם גדול בעו"ה. אבל תלויות לסדו מוסר ולחיות נעלבים ואינם עולבים. ואיך כמעט קט נהפכו אלי בנים ההביבים. לסורי גפן נכרי ואולי משגה היא כצד אחר. ואנחנו לא נדע — ועכ"פ הריני מיחד כתבי ואמרא פי תוכחות להם. עד ישלימו ויסכימו גם הם. להושיב את הרב מו"ה יודא אסאד בראש, כי עכ"פ אין חילק כי ראוי הוא להיות דיין ומו"ה באתרא דמר"ם ידידי. וברשותו. ועתה אם לו ימצא עוד כמותי או כערכו מ"מ לו הקדימה. כי הוא קדם להם בבנין השנים. ושהוא דר בקביעו בקהלה. ומכ"ש שאין זה להם העדר כבוד. כמבואר בט"ז יו"ד סי' רמ"ד. גו"ל כן אם הוא מדיצא לבני הקהלה אין רשות לש"ם אחד מתלמידיי שמה להרהר ולערער כלל וכלל. וברכתו די וירום כסאו של הרב מו"ה יו"א נ"י. וכסא רבו ידי"נ פר"ם נ"י. ויתענגו על רוב שלום כנפשו ונפש או"נ דש"ת משה"ק סופר מפפר"ם.

שו"ת פ"ב נגהי ליום ב' י"ד לירחא הליתאי קפ"ל לק' סערדאהעל.

שוכ"ט לך תלמידי כבני בחירי אהיב וחביב נהמד וגם נעים תותיק הדרין המופלג המפואר ומהולל כש"ת מהו' ליפמאן נייזאץ נ"י וכאליש (הוא הגאון המפורסם בעהמ"ח ס' בצ"ר אליעזר שנתקבל אחר מהר"י אסאד לדומ"ץ בס"ה ואח"כ לאבד"ק במאגענדארף.)

ה' יודע וכי שובע שמחות שבעתי בהיותי שמה וראיתיך מוצא הן ושכל טוב בעיני כל מכירך ומצאתי לבבך נאמן ביראת ה' והיא קודמת לחכמתך כי רב וכי נבונות בינה דעה והשכל וידעתי כי בהתמדך כך תעלה מעלה ואילן רב תועבד ופרי ישוה לך ישגא מגי מאד והעולה על בינה אהבה אחיה ישלים ויראת תשכן ביניכם מאת ה' השוכן עמכם בדי אמות של הלכה וברכתי ברוך שככה לי בעולמי. אך עתה כפלה צעדי הרבה והרבה יותר בשמעי כי מעליך התלמיד הותיק מה"ו ויאליז מזקנאים בנשיאתו של הרב מהו' יודא אסאד נ"י והלילה לכם מעיל והלא עפ"י דין לו הקדימה בהיותי עכ"פ גדול בשנים ויעוי' בש"ע יו"ד וש"ך וט"ז סי' רמ"ד וגם נפשכי יודעת מאוד כי הוא ימדן מופלג ואיש צדיק תמים ועני ואביון וקבע דירתו בהק"ק כמה שנים קודם ומבלעדי כל זה יכי זו הדרך להתקנאות בנשיאות והתמוטת זה דרכי של קרת שנתקנא

והגם שכל תלמיד אהב כבנו בכל זאת קיים בהם שמאל דוחה *) וימין מקרבו **) ונהרו אליו מכל המדינות לבקש תורה מפיו כי מלאך ה' צבאות הוא וישיבתו

שנתקנא בנשיאותו של אליצפן והנה עתה בני חביבי ידעתיך איש חכם בעל מוסר אוהב שלום וסבלן למה תהיי ח"ו כאיש מדון והוא הילול השם גדול ולא עוד אלא שתולים הדבר בי ואומרים שתלמידי ממעטים כבוד כל בעלי תורה והיושבים כי להם לבדם ניתנה ארץ וכי ממני למדתם כן לומר קבלוני ואני אמלוך ופלוני אינני כדי תמהתי מאוד אן הכמתך וסכלונתך הלא טוב אמיר לך עלה הנה וגו' וסכ"ש באשר רצון הרב המאוה"ג אב"ד דה"ק יע"א מפוייס מסנו ורוצה בו וסי כמוה מורה צדק לעדתו הטוב טוב לכם לצאת לריב ועכ"פ אתה והבירך הרבני מהו' וואלף נ"י והוא הה"ג מהו' וואלף באנהארד ז"ל שנעשה אחרי רבות בשנים רב"ד בק' ההיא תחת הרבנית של הגאון מהר"י אסאד ז"ל הנ"ל בעהמ"ח שו"ת מהרי"א) תלמידיי אתם וממי מערת שלי שתיתם אינני נותן לכם רשות השתא הכא להתמנות בדיינות בק"ק ס"ה בשא הרבני מהו' יודא נ"י יתמנה אם הוא מרוצה לקהל ולא אתם ולא גירא דלבון יעכבו בדבר חלילה ועליכם החוב לשום שלום ובפרט עם ידידי הרב המאוה"ג מרא דאתרא ועם הדיין מהו' יודא נ"י ויתקלס עילאה ויתקדש שמו הגדול על ידכם וסוף הכבוד לבוא גם לכם גם לו ואל שדי יתן לכם רחמים וישים שלום ביניכם כנפשכם ונפש אוה"נ דש"ת   משה"ק סופר ספ"ב דמיין

שלום וברכה מרובה לתלמידי הרבני המופלג מהו' וואלף נ"י ידעתיו כי הוא קצת רתחן בטבעו ע"כ אקוה כי ישמע לקול הנ"ל ויכבוש כעסו וירחמהו עושהו.

להראות חביבותיו לתלמידיו ובפרט להרה"ג מהו' ליפמאן נ"ז הנ"ל אעתיק מ"ק זקיני ז"ל שכתב בענין קבלתו לק' מאגענדארף וז"ל:

שיל"ת פ"ב יום ה' ד' אדר ראשון תקצ"ד לפ"ק.

מזלא מבא במפתה כבא לה"ה תלמידי הרב המופלג ההריף ושנון כש"ת מהו' ליפמאן נ"י דיין דק' ס"ה הרים ה' כסאו מעותד לישב בק"ק מג"ד יע"א.

יהא רעוא דתירום רישיה ועוד ישגא אהריתו טוב מראשיתו היום הי' בצל קורתי מק"ק מג"ד ה"ה מהו' יודא פיזוגג ומהו' ליזר הירש ועוד אחד מאנשי הקהל. והביא לי אגרת ספר"ם נ"י ושילתי עמהם ארוכות וקצרות עד שהביאוני לצאת בכותבת הגסה לק"ק מג"ד ובכל כחי כתבתי אשר לדעתם עי"ז לא ישאר אחריו שום נדנוד פקפוק ועכ"פ הם הבטיחוני בשתון גמור שלא ידאג כלל וכלל שיהי' שלום הכל שלם בעזה"י הוא יתן הטוב ועכ"פ ההזרתים אחור מהגבלת זמן שש שנים כ"א על ג' שנים כמבואר בש"ע סי' שלי"ג ועיין שו"ת חתם סופר חאו"ח סי' מ' שמברר באריכות שאין רשאי לשכור עצמו על יותר משלש שנים עיי"ש עוד דברים הנוגעים לקבלת רב ושלא יכולים להעבירו אחר עבור הזמן שהגבילו בקבלתו עיי"ש) וגם שלא יהי' עליו שום קנס ממון כ"א הקהלה שרוצה בו יחזירו ההוצאה המבוררת ועוד חזון למועד אי"ה ועכ"פ נסתין ונראה איך יפול הדבר ע"י האיגרת שכתבתי ותנוח דעתו הרמה וה' יברך אותו ואת ביתו ויעלהו מעלות בקודש דאורייתא כנפשי ונפש א"נ   משה"ק סופר ספ"ב דמיין.

*) בשנת תקצ"ח סיים זקיני זצ"ל מס' גיטין בליסוד הישיבה ועל סעודת הסיום בא אליו לבקרו הגאון הגדול רבי יחזקאל בנעטה זצ"ל אבדק"ק נייטרא וכאשר השתעשעו יחדיו ודברו מבני הישיבה אמר זקיני זצ"ל יאמין לי כבודו שתלמידיי חביבים עלי יותר מכל ובכ"ז מעולם לא גליתי זאת להבעלי בתים ולא בקשתי מהם שום טובה עבור איזה מהבחורים וכוונתי למען אם יתר לאיזה ב"ב עלי לא ישפוך כוס התרעלה על התלמיד כדי להנקם ממני והגאון הנ"ל כאשר יצא מעם פניו אמר אל המלוים אותו עתה נראה לי בעליל כי רוח הקודש דיבר ברבינו כי שבוע זו הי' לי ריב גדול עם בעל בית א' בשביל בחור א' במקומי וכו'. דברי רבינו הין תוכחה מוסתרת אלי וחכם עדיף מנביא:

**) פעם אחת הי' אצלו תלמידו המובהק הגאון הגדול מהו' אברהם שאג זצ"ל שהי' אבד"ק קובלסדארף ומנוחתו כבוד בירושלם עה"ק ת"ו קודם שהי' עוד רב בקהלה ובאותו מסיבה ג"כ גדול א' וכאשר הלך התלמיד הבוא מאתו ליוהו זקיני ז"ל הרבה וזה הרע להגדול ההוא ואמר כבוד כזה ראוי לאדם גדול ואינו לפי כבוד רבינו ולא לפי כבוד קהלתו לעשות כן לאיש הזה. וקראו זקיני חזרה והראה לו ענין בגמרא שילמיד אותו ויאמר פשט ואחר ששמע הגדול זה ליסודו של מהר"א שאג ז"ל אמר כזין נשה רבינו כי זה לומד כאחד הגדולים. ושמעתי שאמר זקיני ז"ל על תלמידו הנ"ל שעשרים פרסאות סביב לפ"ב לא נמצא ת"ח כמותו:

הי' נודעה לשם ולתפארת בכל אפסים כי לא נמצא דוגמתה ומציון תצא תורה מיוחדים המצוינים בהלכה ודבר ה' מעיר ואם ביישראל פרעסבורג יע"א הוא החזיר עטרה ליושנה והעמיד תלמידים לאלפים רוב בכל גאונים וגדולי מופלגי תורה אשר יראת ה' אוצרם במדינתינו עסטערריך־אונגארן והרבה ת"ח מובהקים התצה לה היו תלמידיו או תלמידי תלמידיו וממנו יסד ממנו פינה בכל עת יע"נה ואף כל הרבנים הגדולים שלחו בניהם ללמוד בישיבתו ולשמש בקדשי קדשים ולשמוע תורה מפיו (עיי' "אגרות סופרים" סי' ח').

בכל עת הזהיר את תלמידיו ובפרט המופלגים שבהם שלא יתגאו בלימודם כי רגיל בפי שרק לשנים ומעייני חכמת התורה יתחילו לפתוח לעיני שכלו או מתברך בלבבו ומאמין שאין למעלה ממנו אבל באמת אם יתוספו לו שנים ויוסיף בלימודים פעניו יראה ובלבבו יבין כי מה שהשיג והבין עד עתה רק מעט הי' ופי' הקרא בקהלת טוב אחרית דבר מראשיתו טוב ארך רוח מגבה רוח כי דבר נקרא התורה כמ"ש דבר צוה לאלף דור ואמר כי טוב אחרית דבר אחריתו בתורה ישנא יותר מראשיתו ולמה יען כי בתחלת לימודו הוא מתגאה בהשגתו בתורה אבל אח"כ כשיוסיף ללמוד יראה שלא הבין מקודם כלום וילמוד להיות עניו וארך רוח והיינו ע"כ טוב אחרית דבר מראשיתו יען כי טוב ארך רוח מגבה רוח ורמז זה בתיבת "דבר" כי דל ורש ענין אחד הוא רק הדל מתגאה ומסתיר עניו וכמ"ש דל גאה אין הדעת סובלת והרש אינו מתגאה והוא מראה עניו וזהו הרמז טוב אחרית דבר היינו אות ר' שמרמז על רש שהוא ארך רוח טוב יותר מראשיתו היינו אות ד' המרמז על דל שהוא גבה רוח ואות ב' באמצע מרמז על בינה כי התורה נקרא בינה כמ"ש אני בינה לי תשועה:

אופן לימודו עם התלמידים הי' לאמיתה של תורה לברר שמעתתא אליבא דהלכתא *)
והגם שבימי חרפו אהב מאד גם את הפלפול ובבא פלפלא חריפתא אבל אח"כ הניח דרך זה לגמרי ולפעמים הציע לפניהם ישוב סתירת רמב"ם וכדומה

*) פעם אחת בהיותו יושב עם בניו בסעודת צהריים סיפר להם מגדולת זקינם הקדוש רבי עקיבא איגר ז"ל והי' מונה שבחיו מהפלאת חסידתו וקדושתו ספרישותו וענותנותו היתירה ושקידתו עתדת ועל כל מצוה קלה שאדם דש בעקביו וברכם שתשרת יעזור להם שיהי' בהם כמדותיו ושאל אותו מר דודי הגאון מהרש"ס ז"ל אבי הוא שבחת למנות בין שבחיו של זקיני ז"ל עוסק חריפותו בלימודו והשיב לו אביו הקדוש ז"ל דרך הלימוד תלמדו ממני כנ תלו"ת אני לימד יותר מ"ב כי צריכים לידע איך שקלו וטרו מה אמרו רב ושמואל כשהי' הדין בא לפניהם ואיך הי' נשאר ההלכה ביניהם זאת נקרא לסדר היטב "דאס הייסט לערנען קאנגען" עכ"ד:

לתבלית גדול הזה לברר הלכה לאמיתו ולהעמיד כל ענין על בריו הי' לו לפל שיעורי תורה כ"ים סיוחדים סדרים מאתו בדקדוק הדק היטב לחראות להתלמידים וכן הי' לו בארגז מייחד שני צידות (פיגורען) תבנית זכר ונקיבה מעשה אומן סופלא והיו נעשים פרקים פרקים וכל הרקי תפניסים מעשה חרש נפלא ללמוד וללמד חכמת הניתוח ולא הראה זה רק לתלמידים מובהקים אשר יראת ה' אוצרם בעת למדו אתם הלכ"ו נדה וכדומה.

הוא לעצמו הי' בקי בחכמת המדידה ואלגעברא וקידוש החודש ובזה הי' יפה כחו ומסוגר מאוד וזה בא לו מכח זקינו הגאון מהרש"ש ז"ל כי הי' רב חילו בחכמת החשבון כנראה מספרו כוס ישועות באילן דעילא בסס' ב"ב ועיי' בהקדמה שם. א' גם הי' בקי בחכמת הניתוח
באשר

א) מפורסם כי זקינו הגאון מהרש"ש ז"ל הי' מהנדס גדול עד שפעם א' ביקש מאתו מהותני הגאון מהו' שמואל חיים ישעי' ז"ל אבד"ק פפד"מ הנזכר שיספר לו שרשי החכמה זו כי רוצה ללמדה והשיב הוא ז"ל אם ילמדו תוא אותו החכמה אבל הוא בקי בה אז יסרא מבוקשו ושאלו הגאון מהרש"מ ז"ל על מה כיון ואמר האיך למר שכל דיבור והנה היוצא מפיו

בדרך פלפול גדול ובצ"ו ישוב שני ע"ד הפשט וישאל לתלמידיו איזה משניהם
ומכשר יותר בעיניהם והמה שבחו את הפלפול כי חריף ושנון הוא אבל הוא ענה
להם אם גם שהאופן ראשון הוא חריף אבל השני הוא אמת וישוי' טובא יותר
כי האמת אהוב מכל. והי' דייק גמר וסבר כדי להבין לימודו אפי' לקטני ערך
ובאשר התחיל ללמוד איזה ענין הי' נראה לעין הרואה כאלו לא למדה מעולם
כך דקדק ודייק בכל אות ואות וכל זה כדי להורות להם דרך לימוד ובאופן זה
יבוא ואל תכליתם וגם הי' מקפיד מאד שיחזרו הבחורי' על למודם ורמז כן במה שאמרו ז"ל
על רבי מעולם לא פסקה מעל שולחנו לא צנון ולא חזרת לא בימות החמה ולא בימות
הגשמים ורמז בי' שלמד תמיד למסבר וע"ז מרמז צנון בחריפותו ולמד למגמר וע"ז מרמז
חזרת שחזר על הלימוד פעם אחר פעם כדי לאוקמי גרסא שלא יישכח מה שלמד וכן
עשה הן בימות החמה והן בימות הגשמים ואי לא הא לא קיימא הא וכן הי'
דרכו בקודש בקיץ ובחורף למד שיעורין כסדרן וכהלכתן והודיש ימים בסוף הזמן
ציוה להתלמידים לחזור על כל מה שלמדו במשך חצי שנה ההיא והעמידם אח"כ
על הנסיון בכל השיעורין והלכות שלמדו, אמנם העיקר והראשון הוא למגמר
ואח"כ למסבר ורמז זאת בקרא ואכלהו מחלב חטה ומצור דבש אשביעך כי חטה
היא לימוד התורה כי הכל צריכין למרי חטיא וזה נקרא אכילה, וסברה ופלפול
נקרא דב"ש ר"ת דעה בינה שכל וסברה נאכל באחרונה אחר שגמר ומילא
כריסו בגמרא והיינו ויאכלהו עיקר הסעודה מחלב חטה ואח"כ שסבר למד כל
צרכו מצור דבש אשביעך שנאכל על השובע. וגם הי' מרגלא בפומי' כמ"ש
חז"ל אבות ואם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך מי שמיגע בלימוד
שילמוד רק הרבה ואינו מיגע להדש חידושי' זה אינו מחזיק טובה לעצמו כי
לבד נוצרת כי מה שלמדת הי' מוכן לפניך כאשר נוצרת ואין זה טובה שתחזיק
לעצמך שתאמר שלך היא וק"ל. וכן הי' דרכו ללמוד מסכתא על הסדר ולא לדלג
ממסכתא למסכתא ומענין לענין ועיי' מ"ש בחידושיו למס' שבת על הגמרא דף
ק"מ ע"ב בר בי רב דלא שכיח ריפתא לא ליבצע ביצועי פירש"י אוכל השתא
מעט פת ולאחר שעה מעט פת מפני שאין לו דרך שביעה אלא יאכל יחד וזה
להו"ק: תוכחת מוסר לגאוני הזמן בלא לב ולב ידבדו ויפתוהו בפיהם אלה שעורים
בכל זמן לא יספיק להם מהטעם לפי שאינם מעמיקין עצה להגדיל תושי' ועוד
כת אחרת רעה מהם מדלגים כעין פסחי' ועורי' מקפצי' על ההרים מבלים זמן
זמנים טובא בלי לימוד מסכתא כלל כ"א מעט במסכתא זו ומעט בזו והואיל ולא
שכיחא להו ריפתא לא ליבצע ביצועי כ"א לקבוע כסדר מסכתא א' ולהעמיק בה
כדי שביעה עכלה"ק. — וראשית החכמה יראת ה' ע"כ למד לפניה' קודם כל
שיעור כמו רבע שעה מס' חובת הלבבות כדי להלהיב לבבם ביראת ה' ולא הניח
מללמוד אפי' הקדמת המתרגם כ"ש שער היחוד עם הקדמתו וכמעט כל מוסרי

כאשר מביא בעצמו בתשובותיו ובפרט בח"ס יו"ד סי' קס"ז מ"ש לרבו ז"ל. וכמו כן הי' בקי
בחכמת התכונה ופיזיק והתחיל לכתוב ספר מיוחד לחכמת אלו למען יהי' ביד תלמידיו ללמוד מתוכו
לבד יספיקו בילדי נכרים, ואחר שיצא לאור ספר הברית עבר עליו מ"א עד סופו והראהו
לתלמידיו ואמר כזה קנו לכם אשר תפק לסלאות ידיו מחכמות שונות ואני ואתם נכיר מעלה
להמחבר שהרבה ביטל זמן הרוחתי בסה שאינני סוכרה לחבר כזה בשבילכם. כן שמעתי מפי...
הגאון זצ"ל.

הגאון

יקיים בלי מגרעת מאין לו הכסה זו ואמר לו זה דבר פשוט כי רצון יראיו יעשה ה' על כן
צריכים רק להיות יו"א שמים ובמילא יתמלא אח"כ רצונו והוא פלא.

והנהגותיו היו מדברי ספר הקדוש הזה *) וכן חפץ שתלמידיו יעסקו בו בימי בחרותם למען יקבעו להם דרך א' בעבודת השי"ת ופעם מצא את בנו אבא מאה"ג זצ"ל בבחרותו עוסק בספר ראשית חכמה ואמר לו הנה זה בני בימי בחרותיך וכן אמר לתלמידיו שילמדו בספר מנורת המאור כי שם מלוקטים היטב דברי אגדות חז"ל ושמעתי שהוא בעצמו למד עם בנותיו בספר מנורת המאור. לא הראה רוב האהבה לתלמידיו בפניהם והי' יראתם אותו גדולה ופחדו מהדר גאונו. אבל בכ"ז מאוד גדלה אהבתם אליו יותר מאהבת איש את אביו כי כמים פנים אל פנים כן לב אדם לאדם ונפשם קשורה בנפשו ומזה הסתעף שגם התלמידים אהבו זה את זה אהבה עזה אף גם אחרי שנים הרבה שהתפרדו איש מעל אחיו זה פונה לכאן וזה לכאן בכ"ז הרגישו בנפשם איזה התקשרות זה לזה כי אב אחד הי' להם אשר למדם והדריכם את הדרך אשר ילכו והמעשה אשר יעשו וכמו שלהבת קשורה בגחלת כן הי' אהבתם אליו אהבת נפש **) ומתוך

*) הגאון מאה"ג רבי מרדכי בנעט זצ"ל אבדק"ק נ"ש והמדינה אמר פעם לזקיני זצ"ל איזה אייך הרב מס"ב זאגט דאך דיא ווערטע איהר זייד אין לעבענדיגער "חובת הלבבות". ואמר עליו שדבריו בוערים כגחלי אש. ורגיל הי' זקיני זצ"ל כמה שנים להיות עם הגאון הנ"ל יחד איזה שבועות בקיץ במקום הרחצה "יאנער-בארען" ופעם א' בהשתעשע עמו באורייתא אמר לו הגאון מנ"ש: יאמר נא לי הרב מס"ב איך למד כל התורה כולה עד מהרה כל כך! וכמה פעמים אמר עליו הגאון הקדוש הנ"ל על הרב מס"ב אני אומר הלכה כמש"ה בכל מקום אשר דרשו חז"ל על דוד המלך הלכה כמותו בכ"מ. — וגם בבאדען הי' שניהם דרים בבית אחד והבעל בית הי' איש יהודי ולא רצה ליקח תשלומין מהם כי אתיקירו מתיקר בהו אבל הם לא רצו לקבל מתנת חנם והגאון מנ"ש שלח לבעה"ב בכל יום כלכלה מלאה פירות או שאר מיני מתיקה וזקיני זצ"ל שלח לו פעם א' בשבוע איזה מתנה הגונה ופעם שאל זקיני זצ"ל להגאון מנ"ש זצ"ל אני שולח לבעה"ב פעם א' בשבוע ואיני משלח לו מנה יפה והמתנה הראויה להתכבד אבל מע"כ שולח לו בכל יום ולא יוכל לשלוח לו רק דבר מועט ואינו נחשב כ"כ בעיניו. והשיב הגאון אני חושש אולי ימות הבעה"ב בית תוך השבוע וא"כ הייתי דר בחנם כל אותן הימים וזה לא בעינא וכששמע זקיני זאת גם הוא עשה כמותו ושלח לו בכל יום — ועוד דבר א' אמר זקיני זצ"ל לספר מהגאון הנ"ל כשבא לאיזה קהלה אשר רב יושב בקרבה והשוחט הביא סכינו להראות לפניו והוא חשב על כבוד הרב מרא דאתרא שאולי יחשב בעיניו לפחיתת כבודו באלו אינו סומך עליו ע"כ כה עשה העביר הסכין על ידו לאט על השולחן ואח"כ בדקו אם הוא יפה אזי בודאי טוב הדבר ואם מצא פגם אזי תלה בהעברתו על השולחן.

בדברי מהגאון רמ"ב ז"ל יסופר בשבתו תוך הדברים זכר מימרא בירושלמי אשר הוא העיר עליו והיתה נעלם מהגאון ז"ל ומיד הרגיש זקיני שתלמידיו תמהו על הדבר והוא לעצמו חשב אולי יחשבוהו למתכבד בקלון חבירו. לזאת בצדקתו הסביר להם הענין באומרו הלא בכל יום אתם רואים עגלה גדולה ומעונה משא רבה היא צריכה לילך ברחובות ושווקים מרווחות ולא תוכלה לפנות אל נתיב קצר ומבוי דחוקה לא כן מרכבה קלה ונעה כמות שהיא תוכלה לסבב ולעגל ולפנות לצדדים אף במבוי צר וקצר וכן הדבר הזה הגאון מנ"ש הוא טעון משא רבה בלול בכל הש"ס ופוסקים כמו "לאסטוואגען" קשה לו לפעמים לזכור איזה ענין שהוא מן הצד לא כן אנכי שאני כמרכבה קלה "שטייערוואגעל" ולא כענין משא דבר ה' איכל אני ליכנס לפעמים בחורין וסדקין וידעתי מימרא זאת בירושלמי יכמו איסתרא בלגינא קיש קיש קריא.

**) ולדוגמא מגודל דביקות תלמידיו אליו אספר הרב הגאון הצדיק מהר"ר משה קנישא זצ"ל (והי' חתן הגאון רבי מרדכי מאסק זצ"ל שהי' ראב"ד בפ"ב בימי זקיני) למד אצל זקיני ב' ד' שנים כי גם אחר התחתנה למד בישיבה (וכן הי' אז תקנה בפ"ב מי שלא ישב ע"ה ולמד בישיבה ששה שנים אחר התחתנה לא הי' מסמיכין אותו בתואר "מורינו") ונתקבל הרב ר' משה הנ"ל לאבדק"ק ייגק או (עיי' בתים שמובא הרבה פעמים) וקיבל הרבנות וכאשר הלך ונסע מפ"ב ברגע אחרונה בא על העגלה לפני שער בית זקיני ז"ל והוא עלה לבקש רשות מרבו וכאשר הלך לדרך רבו עד שער החצר וראה מתאים נתיישב הרב הנ"ל בדעתו וחזר לגמרי ממחשבתו ואמר לבעל

העגלה

יראה התרוממות ויהדיו אגודים וצמודים *) ונפשם התענג בדברים ממנו מתהלוכותיו ממנהגיו ודרכיו בקודש זיו הדרתו חופף עליהם כל היום וע"י דבקות **) גדול הזה

העגלה שילך לדרכו כי הוא איני מניח את רבו בשום אופן וכאשר שמע זקיני זאת אחז איתו והעליהו על העגלה ואמר לו עתה לך לדרכך לחיים ולשלום.

*) פעם א' בקשה אמו הזקינה מאתו מאחר שלא ראתה אותו רבות בשנים וחפץ תחפוץ לראותו עוד הפעם לפני מיתה ע"כ יבוא לבקרה לעיר מולדתו פפד"מ ולהיות כי הי' נבוך אם יבטל ת"ת דרבים ויקיים מצות כיבוד אם ולא רצה להורות לעצמו ע"כ שאל שאלתא דא לרב ד רבא בפפד"מ והסה ויהי דעת תורה כזה והשיבו לו דת"ת דרבים עדיף וכן עשה ונשאר בביתו וכדי לפייס אמו הצדקת שלח אליו איש משכיל ידוע הרבני מ' בער פרענק ע"ה שהוא יראה עין בעין מעשה ויספר לה מכל אשר הפצה כשבא ר' בער הנ"ל לשם וראתה אותו מרחוק קראה אליו בוא ר' בער ואם מאכט מיין יונג ?

**) אמר המספר: הנה הדבקות וההקשרות באדם גדול בתורה וצדיק בדרכיו וחסיד במעשיו היא באמת ענין גדול ומעולה ויראת ה' והשלמת הנפש וכבר אמרו חז"ל עשה לך רב ומזה נראה שבכל אחד ואחד ויבא יתרו חותן משה אל המדבר אשר הוא חונה שם הר האלקים ויאמר אני חותנך יתרו בא אליך ויצא משה לקראת חותנו וישתחו וישק לו וכו' ויספר משה לחותנו את כל עשה ה' לפרעה ולמצרים על אודות ישראל וכו' ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה אשר הציל את העם מתחת יד מצרים ע"כ. הדקדוקים הרבה אבל לא אאריך בהם ואומר כי כבר פירש הרמב"ם בהלכות נגע צרעת הקרא שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ כי איך יבוא איש הישראלי להיות כופר באלקיו ר"ל אבל באמת לא בפעם אחת יוריד לסדרגה גרוע הזאת כ"א תחלה מדבר רע על יראי ה' שסביביו ואח"כ על ת"ח ואח"כ על גדולי ישראל ואח"כ על שוכני עפר ותהו"ר נשמה תעבה ידבר גם על הכמי התלמוד ועל נביאי ישראל עד שבא לדיוטא התחתונה לפעור פיו ח"ו על כביכול בעצמו ולכפור באלקיו לזאת אמר הקרא שתו בשמים פיהם ע"י ידי שרשינם תהלך בארץ בשפתי מרמה והן שהוא לשונם הלוך וגדול עד שביקש רקיעים לדבר ולכפור באלקיו ע"כ תמצית דברי קדש: ואומר אב כן אופן התרחקות מה' וידיעת ההפכים אחד איך מקרבים ומגיעים לדבקות ה' תחלה ידבק ביראי ה' ואח"כ בת"ח ואח"כ ידבק בגדולי וצדיקי ישראל עד שמגיע לאתם הדבקים בה' אלקיכם ולקיים ולדבקה בו. והנה יתרו שהי' גר צדק ורצה לדבק בשכינה אבל הבין בעצמו שרק באמצעות ודביקות בגדול וצדיק הדור יגיע למדרגה זו והוא כסולם מוצב ארצה וראשו יגיע לשמים הוא ע"י מלאכי אלקים שעולים ומי הי' צדיק הדור בדור דעה ההיא יותר ממשה ע"ה ע"כ ויבוא יתרו אל משה אל המדבר יען הבין כי אשר הוא חונה מעמדו ומדרגתו של משה ע"ה שם הר אלקים היא המדרגה אשר על ידה יוכל לעלות אל אלקים ולדבק בו. ולזאת הגיד לו אני חותנך יתרו בא אליך אשר הוא תמיה כי אם יבוא אחד אל חבירו הכי צריך לאמור לו "אני בא אליך" הלא בעיניו יראה ובלבבו יבין כי בא אליו ורש"י יישב זאת ופי' ע"י שליח הגיד לו זאת אבל לפי ענינינו נ"ל עפ"י שיחת ת"ח הגאון.

א) [שייך לצד העבר] שיל"ת פ"ב יום ד' כ"א מרחשון ק"פ לפ"ק.

שלום וכ"ט לידידי ורב חביבי תלמידי הרבני המופלג כבוד מה"ו משה נ"י פאקש.

תמול הי' פה בסחיצתי הרב דק"ק יאלץ ולא יכולתי להשיב פניו כתבתי מכתב למעלתך עבורו אמנם היום הגיעני מכתב מתלמידנו מה"ו פתחי' צ"י ושם נאמר כי הסכמת לעלות על גפי מרומי קרתכם את הרב המופלג מה"ו משה קנישא נ"י אמרתי אשריכם אם תזכו לאיר נערב הלזה אז תצליחו ואז תשכילו הוא הרב הצדיק הנחסד מה"ו משה הנ"ל יגיה אור קריתכם הוא ילמד בניכם דעה בינה והשכל יהי כן ד' עמכם ואל תפנו ימין ושמאל כי פה תהי' שביתתכם — ופה שביקש ממני תלמידי מה"ו פתחי' להיות לו לפה ולמליץ יושר אצל הה"ג (הוא הגאון מה"ו יצחק גריסהאבער ז"ל אשר הרעיש את העולם בדבר הדג שטירל ובק יהדפיס ס' קטן מקל נועם בזה) דק"ק פאקש להעמידהו על כ"ד המובחן הנני הנני והנה הוא ל"נה פה יצליחהו ה' ויעלהו גם עלה ואחתים בהותמי ברכית אוי"ט דש"ת ושלום ביהיד לתלמידי הרבני מה"י ישעי' נ"י

משה"ק סופר מפפד"מ.

כמעט לא נמצא תלמיד המקדה"ח תבשילו ח"ו ואך בה' מחסם והי' לבבם זה ליראה אותו כל הימים, מעולם הזהיר לתלמידיו שיהי' נוהים זה לזה בהלכה ולא ישמחו ויתכבדו בפלפולם **) אי' בקלק תברו רק יעמידו על האמת ומרגלא בפומי' מה

הרה"ק הצדיק מהו' יושע רוקח זצ"ל מבעלז כאשר הגיד לי נכד קדו"ש זקיני הה"ס זצ"ל איזה מאמר בענין חסידות מזקינו הה"ס זצ"ל הש"ב ההי"צ מהרי"י זצ"ל חנ"ל על זקינך הה"ס ד"ל מאמר הכם עד"ז מגביא כי הרב הקדו"ש מהו' נפתלי מראפשיטץ זצ"ל אמר הלא באים אלי לקבל פני הרבה והרבה אנשים אם ידעתי שאפילו רק עשרה מהם יבואו אלי וחשב ומנה יותר מארבעים עניינים ומתי בקשות שבשבילם באים אצלו כל א' בבקשה אחרת אבל שיבואו אצלו ללמוד ממנו יראת שמים וחכמה ומוסר רק מעטים המה עכ"ד ועפי"ז י"ל מאחר כי יתרו ישב ברומו של עולם ולא תחסר לו כל מי בנים היו לו וגם רכו"ש די והותר וגם הי' מכובד בעמו ולא הי' לו שום בקשה אל משרע"ה שיפעול בעדו ומה שבא רק אליו בא רק ללמוד ממנו ולדבק בו, בו בתורתו בו ביראתו בו בחכמתו ומוזהיו התרומות שיביאו למדרגת דביקות בה' וזהו שאמר לו בדי"ק אני חותנך יתרו בא אליך דייקא. ומאחר שראה משרע"ה והבין כי לב חותנו נאמן לאלקיו ודק אליו נשא את נפשו לזאת ביקש להתקרב אליו. האמנם ידוע מספרי המחקר כי כל נברא בעולם יש לו חומר וצורה והיא בלעדם ולמשל במבחר הברואים האדם החומר הוא הגוף והנשמה היא הצורה ובכללות ישראל החומר היא ההמון עם והצורה המה ת"ח והצדיקים ואנשי מעשה לזאת יקראם חז"ל אנשי צורה וגם ידוע מספרי הקדושים כי תכלית האדם להפך החומר לצורה עפ"י שפירשתי הקרא אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש הקב"ה מבקש מן האדם ודורש להפך ולהעלות דמכם שהוא חלק הגשמי לנפשותיכם לעשות ממנו נפש רוחני וזה תכלית ועבודת אדם הישראלי ע"י התקשרות חומר לצורה וילכו שניהם יחדיו ויתעלה החומר למדרגת צורה ויהי' לו התפשטות הגשמיות וכמו שמצינו ג"כ במשרע"ה ובאליהו ודיב"ל ומלאכי אלקים עולי' ויורדים בו כל א' לפי מה שהוא ולפי עבודתו יש צדיק עובד בצדקו לעשות גדולה או קטנה. האמנם תנאי התנה בהתקשרות חומר לצורה וילכו שניהם יחדיו שיהי' החומר לפי ערך הצורה והצורה לפי ערך החומר כי אם החומר מגושם ביותר והצורה מעולה ביותר יתפרדו ולא יתאחדו וא"א להתקשר ולדבק שני קצוות ושני הפכים לגמרי בנושא אחד וכמ"ש חז"ל יפתח בדורו כשמואל בדורו כי יפתח הי' הצורה לפי דורו ושמואל לפי ערך דורו ואלו הי' שמואל בדורו של יפתח לא הי' נחשב כי לא הבינו יושבי תבל בעת ההיא את גודל ערכו ומדרגתו. אי לזאת אומר משה ע"ה שנשמות כל ישראל נכללי' בו כמ"ש המקובלים הי' הצורה היותר גדולה ואיך יתרו יתקשר וידבק בו אבל משרע"ה בצדקתו שהי' חפץ להעלות את יתרו במדרגה מעולה ע"כ הוריד את עצמו ממדרגתו כדי שיוכל חותנו להתקשר בו ולהתקרב אליו ומלאכי אלקים העולים בעצמם אבל יורדים בו בהאדם ע"י האדם אשר רוצים להעלותו ג"כ וכנאמר למשרע"ה עצמו לך רד כי שיחת עמך ע"י ששיחת עמו הוצרך גם הוא לירד לקרבם אליו ע"כ אמר הקרא בזה ויצא משה לקראת חותנו והשתחו שיצא ממדרגת עצמו הגדולה כדי להתקרב אל יתרו להעלותו והשתחו במדרגתו וישק לו היא נשיקת והתקשרות נפש בנפש ויספר משה לחותנו מגדולת הבורא ית"ש וטובותיו לעמו כדי להשריש האמונה והיראה הרוממה בלב יתרו חותנו. וע"ז אמר אח"כ יתרו ברוך ה' אשר הציל וכו' צ"ל כפל הלשון אשר הציל אתכם ואשר הציל את העם אבל כ"ל כי אלו היו גדולי ישראל וצדיקים משוקעים בעניני עוה"ז ובהוויות העולם כהמון עם לא הי' באפשרם להטיב עם ישראל ולהעלותם מטיט ורפש וחשכת הזמן ומטומאת ההלאת הנית אל אור הקדושה והטהרה אבל מאחר שהמה בעצמם מתקדשים ומתבודדים לעבודת השם יש להם כח להטיב עם הבריות ולהעלותם במעלה עליונה וזהו שאמר יתרו ברוך ה' שהציל אתכם היינו משה ואהרן וזקני ישראל הציל מיד מצרים טומאת מצרים ומיד פרעה היא קליפת הערף אותיות פרעה כידוע וע"י הי' ביכולת בידם להציל את העם כולו מתחת יד מצרים ולהביאו מן הטומאה אל הקדושה כן נזכה לצאת מצרה לרוחה מאפילה לאור גדול כשיעבוד לגאולה השתא בעגלא ובזמן קריב כי"ר.

**) בענין הפלפול ולחדש חידושי' הנהוג ראה מה שכתב קדו"ש זקיני ד"ל בחידושיו למס' שבת דף קים ע"א ד"ה : בר בי רב דלית לי' משחא, ניסתי במיא דהריצי ע"כ וכי רוקא אי לא שכיח לי' משחא אבל בלאיה לא משום דהאי משחא היינו שמן ערוב ומבושם כמבואר בברכות והוה בכלל רוחני תדיר הלצה יעי"ש מה שנ"ל שנולד לן זה ממנהג לחדש חידושי' יותר

מדאי

שהתפלל רנבה"ק שלא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חבירי אין הכוונה ח"ו שישמחו בתקלתו ובכשלון ההלכה כ"א הכוונה עפ"י הש"ס פ"ג קל"ג אני ה' בעתה אחישנה שקרא רבא על רב עיליש אשר כמעט הי' נכשל בדבר הלכה אבל הקב"ה אינו מביא תקלה ע"י ושלחו לו רבא בעתו למען הוציאו מטעותו ולהעמידו על האמת. אבל יותר טוב הי' שלא יבוא כלל לידי מדה זו שיצטרך א' אשר יצילו מטעותו וזה שהתפלל שלא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חבירי והעמידוני על האמת (עיי' ח"ס או"ח סי' ר"ה) ורגיל על לשונו לומר לתלמידיו תאמינו לי שביום שאין אני לומד מספר מוסר מרגיש אני בעצמי הצטננות ביראת ד' ומאוד הזהירם שיהיו דוברי אמת בלבבם ויהי' תוכם כברם וירחקו כמטחוי קשת מאנשי שקר ומרמה אף אם מבני תורה המה *) ובכירנא שסיפר לי אבא ז"ל על ת"ח אחד שהי' גם עשיר ומחבר ספר אבל מינות נזרקה בו והי' בו גם מדות לבן להלבין פני חכמים ולצערן שאמר לו אביו הקדוש זצ"ל תאמין לי כי כל פעם אשר איש ההוא הולך מביתי מיד אני לוקח לי ספר מוסר ללמוד בו כי הבל פיו של אותו איש מטמא ר"ל: **)

ספאי וכל א' בונה בסה לעצמו זה בכה וזה בכה אפשר להפש לן זכות שגזרו כן גאוני קדמאי ז"ל שראו שכחה שגוברת בעוה"ר בעולם וא"א לאוקמא גירסא אכן ע"י ההידישין בבר דא ועמיד עי"ז זוכר הכל ומלתא דתמי' מדכר דבירא והנסיון מעיד לנו ע"ז וידע אני בעצמי וא"כ אף ההידיש אינו נכון כ"כ מ"מ מועיל לשכחה כנ"ל ואפשר שזהו פי' הש"ס אנן כאצבע בבירא לשכחה וסיפא אידך אנן כאצבע בקירא לסברא שלכאורה אין זה מענין הראשון אכן לפי הנ"ל א"ש שבתחלה הי' כאצבע בבירא לשכחה מ"מ הי' אפשר להועיל ע"י הידושין אבל עכשיו אנן כאצבע בקירא לסברא ג"כ ומה לעשות עוד. וידוע ששמן זית מחזיר תלמודו של ע"ן שנים כמבואר ס"פ הוריות ע"ש הא קאמר האי בר בי' רב דלית לי' משהא היינו זגרון הנקרא ע"ש שמן זית נימשי במיא דחריצי בתודת החריצים הידועים בזה"ז תרוץ ושגון ודחק עכלה"ק.

*) וזלה"ק בתשובה לתלמיד ותיק א': ובכ"ז אחז"ל עם נבר תתברר ועם עקש התפתל וידעת את אשר מרגלא בפומי תמיד אין יעקב שלא יפגעו לבן ומעטי לבן שיפגעני בהם יעקב שמור זה כי הוא אמת ובחון הדברים ותראם אמתיים ורצוני כי ברית כרותה כל ת"ח וצדיק הסכינה יעקב יש לו מצירים נגדו המכוני' לבן אמנם מעטים המה הרשעים האלו אשר ימצאו נגדם מי שהוא אחיהם ברמאות כיעקב נגד לבן וחוה יודע כי הרבה פעמים הפכתי בקם ומהם ומהסינם ואמרתי להשמר מהם ולעשות העקוב למישור ואמרתי לברוח מן הקטנה שבתרמיתם ונכשלתי בגדול ממנו ולא זה בלבד עמי הארץ והמון עם אלא לומדי תורה ואפי' רבנים כל שאין דיבר אמת בלבבו ולא היושר והצדק מרכבו הרחק דרכך ממנו הסר רגלך מנתיבו עכ"ל:

**) אגב אזכיר מעשה שהי' לזקיני זצ"ל עם איש התוא: בפ"ב הי' הנהוג כשהלך בחור לבית אבותיו בא ליטול רשות מרבו ואז ביקש מרבו להגיד לו דבר תורה אשר יאמר משמי' לפני לומדי עיר מולדתו. ופעם א' הלך בחור ממדינת מעהרן למקום מולדתו והרב אב"ד במקום ההוא הי' שארו של איש למדן ההוא וע"כ הלך הבחור גם אליו ליקח רשות ממנו כדי שידע לספר להרב דמקומו משלום קרובו ושארו בפ"ב. וכאשר בא הבחור לבית איש ההוא שאלו על התורה אשר אמר לו רבו והבחור אמר לפניו את כל והלך לדרכו — ויהי אחר איזה שבועות בא האיש ההוא לבית זקיני זצ"ל לבקרו ונכנס עמו בד"ת ואמר לזקיני דבר תורה יקר מפז וענה לו זקיני דבר זה מאתי יצא ורעיוני הולידום ומעלתו שמען בלי ספק מבחור פלוני אשר הלך לפני איזה שבועות למקום מולדתו ומסתמא הי' אצלו קודם הליכתו מחמת קרובו הרב, וההוא שתק כי ידע שהאמת עם זקיני זצ"ל, והנה לא עברו ימים רבים וזקיני זצ"ל הלך למרחץ וויענער־באדען ושם נמצא ג"כ הגאון רבי מרדכי בנעטה ז"ל והתאספו שמה העדרים ת"ח לכבודם ובתוך הבאים הי' ג"כ הלמדן ההוא מפ"ב ותוך ד"ת אשר מהם הי' המדובר הציע זקיני זצ"ל דבר נאה ומתקבל ההיא וכאשר סיים עמד אותו האיש על רגליו ואמר רבי זה משלי הוא ויזכור נא שביום פלוני הגדתי הדבר לפניו בפ"ב, וכל השומעי' חרה להם מאוד על דבר עזות ואפקרותא כזה אבל זקיני זצ"ל שתק ולא דיבר מאומה, וכאשר הלכו להם האנשים ונשארו שני הגאונים יחידי סיפר זקיני זצ"ל

כאשר התהילו קלי הדעת במדינתנו להרים ראש פ״ל והיטתדל השר המספר מהו״ שלמה הלטן באראָן ראָטהשילד ע״ה בע״ם וויען אצל שרי המלוכה שיתמנה קדוש זקיני ז״ל לנשיא ורב על כל מדינת אונגארן י״על פיו יצאו ויבואו כל הרבנים והקהלות ובלעדו לא ירים איש את ידו למנות איש או לקבל התמנות באיזה קהלה, ובא השר הנ״ל אל זקיני ז״ל והציע הדבר לפניו אבל הוא לא רצה לקבל המשרה הזאת על שכמו באמרו אם כי מידי לא עד מהרה יצא תקלה בעזה״י אבל מי יודע מי יבוא אחרי בהתמנות זה אם יהי׳ חק קבוע במדינה אם לא יהי׳ הקלקול יותר מהתיקון ולכן הנח להם לבני ולא רצה למלאות רצון השר המספר הנ״ל *) :

והנה כמו אילן גדול אשר ענפיו מרובים ומתחלקים לכל רוח כן ארם גדול תרומת מדותיו ושלימות מעלותיו מתענפים ומסתעפים לכל צד וצד וכן רבינו משה זקיני זצ״ל זכה וזיכה את הרבים. ועמד לתל תלפיות שכל פיות אליו פונים כל שואל הלכה מפיו שאלה. מכל כנפי הארץ הריצו ספקותיהם ושאלותיהם אליו גאוני הדור הלכו לאורו ודבר ה׳ אמת בפיו להורות הלכה לאמתה **) במשה מפי הגבורה ונתקבלו הלכותיו בכל תפוצות ישראל ונתפשטו תשובותיו בכל המדינות עד ארץ הצבי וירושלם שלח פארותיו ולכל צמא לדבר ה׳ הזיל מים מדליותיו לאורו הלכו גוים רבים שרי המדינות בדברים הנוגעים לדבר חוק ומשפט בית ישראל הציעו לפניו ועל פיו יצאו ואחרי דבריו דברי אלקים חיים לא שינו גם מאסיפת שרים וסגנים (פארלאמענט) בעיר הבירה לאָנדאָן נפשם לשאל הגיעו בספיקותם הנוגע לדת ישראל השיב להם והתיר ספיקותיהם והזריח להם באור שמשו :

וכחצים ביד גבור עד מהרה ירוץ דברו עפ״י רוב עוד באותו יום שבא השאלה השיב תשובתו הרמתה ***) ופעם שאלו אבא מאוה״נ זצ״ל אבי האיך אהה

זצ״ל להגאון מהרס״ב ז״ל את כל המעשה כמ״ש למעלה ויעמד הגאון מהרס״ב ז״ל בריגזו מבבאו ואמר : זאגט מיר ניר הרב ספ״ב זייא האט מאן איין זאָלכען כה המעציר זייא קאנן מאן דאס נור אויסהאלטען ! מזה נראה גודל מדותיו של זקיני זצ״ל איך קיים בעצמו להיות מן הנעלבים ואינם עולבים, שומעים חרפתן ואין משיבין, וכמו שרגיל אבא זצ״ל לפרש שמעי חרפתן מי שהוא מעליב ומחרף את חבירו אין זה כ״א מתרף את עצמו בי בעל מדות מובית לא יעשה כזאת וכל הפוסל במומו פוסל וחייני שמעי חרפתן של המחרפים ואין מן הראוי להשיב כי הוא בעצמו משיב לו כי מום שבו אמר על חבירו. וזכורנא כי אמר לי דודי הגאון מהרש״ס זצ״ל על האיש ההוא שסיפר לו זקיני זצ״ל שעוד בימי בחרותו כשלמד אצל רבו רנ״א זצ״ל והי׳ איש ההוא אז בחור ולמד סמוך לספרים ופעם בא לבית מדרשו של רנ״א ז״ל ובהלכו הזהיר הגאון רנ״א ז״ל לתלמידיו שיתישו לנפשם מלקרב אל בחור ההוא כי הוא אבי אבות הטומאה, וכמה גדול כחו של צדיק זה וראה מה עלתה לו ואם בימי בחרותי אולי עוד לא הבין זקיני ז״ל בפועל את דברי רבו אבל אח״כ ראה כמה צדקו דבריו כן הודמן שהי׳ אחד מאנשי עדתו וזכר את דברי רבו זצ״ל.

*) על קדו״ש זקיני ז״ל נאמר הכם עדיף מנביא כי כדבריו כן הוא ומדינת מעהרן וביה אשר מעולם עשים קדמוניות הי׳ לגאונים מופלגים התמנות זו והורק מכלי אל כלי ובא מיד ליד וראה מה עלתה להם הדי״ל—וכמו כן אנו רואים איך מעלו מעלה הקאנסיסטאריען במדינת צרפת ועסטרייך ואלזאס (?) ודיין ומחמת שכל הממשלה בעניני הדת בידם ורובם הרבנים ויושבי קרנות ודוחים בעם ה׳ כברבת הים ומבלים ומבלעים את הקודש שעולים הלכו בו והי׳ ידהם :

**) סיפר לי שיב הרב הגאון מהו׳ משה וויים נ״י אבד״ק ובאראב שאמר לו הגאון הצדיק רבי זלמן ליב זצ״ל בעל ייטב לב שבהשתעשו פעם עם מחותנו הגאון קדוש ה׳ בעל דברי חיים זצ״ל בתשובות זקיני חת״ם זצ״ל אמר לו הגאון מצאנז ז״ל תשובות חת״ם כולו הוא עד להפר״א אבל בהלכות נדה הוא הרשב״א עכ״ל.

***) ראה הקורא ! מתק לשונו ואמרי מוסר בתשובתו להרב״ד דק״ק אובן ישן בתשובת חת״ם א״ע ה״א

מרהיב בנפשך עוז להורות וצים למרחוק ולהשיב לשואלים דבר ה׳ מיד בבוא השאלה לידך אפי׳ בחמורות ולא תתיירא שבחיפזון תחטיא המטרה, והשיב לו ידעתי בני ידעתי כי לא דבר קטן הוא ושמעתתא בעי צלותא אבל דע בני בכל דור ודור העמיד ד׳ איש על העדה אשר יצא לפניהם להאיר להם הדרך להשיב על שאלותם ולהתיר ספיקות שלהם ויען כי רובם ככולם שואלים דבר ה׳ מפי נראה בעליל כי מן השמים מסכימים ע״ז וב״ה למדתי ככל הצורך וכוונתי בלתי לה׳ לבדו ולא זולת ע״כ אינני חושד לקב״ה שיכשלני ח״ו ובוודאי יסכים להוראתי ואם הראיי׳ לפעמים אינו אמת מ״מ הדין אמת הוא. וסיפר אבא זצ״ל שפעם בא

כי׳ קנ״א. ומפי השמועה שמעני כי כאשר שלח הגאון מה״ו משה מינץ זצ״ל אבד״ק ההיא את קונטריסו אשר חיבר בנדון זה לזקיני ח״ס זצ״ל וביקש להוו׳ לו דעתו וכנראה מתשובתו בח״ס הנ״ל סימן ק״ן קיבל הקונטרס ביום עש״ק ותשובתו של זקיני ז״ל נכתב מיד במש״ק ופקפק הרבה על פסק קונטריסו של הגאון דארי ד״ל והשיב חרה להגאון על זקיני ז״ל באמרו „איך האב איין פאאר פאנטאָפעל צעדריסען במרוצתי הלוך ושוב עד שגמרתי קונטרס ופסק זה, והוא משיב לי מיד בקבלת קונטריסי „וחולק עליו ועל אלו הדברים והקפדת הגאון מא״י רמזו דברי זקיני ז״ל בתשובתו להה״ג רב״ד שם מה״ו משה אבלים ז״ל וז״ל קדוש זקיני בתשובתו אליו:

יקרת מכתבו הגיעני יום ה׳ העבר וטרם אענה אבוא כמתנצל שלא יחשבני כפוגע בכבודו ובכבוד ב״ד הגדול כי כבר הגיעני מכתבם קודם חג השבועות העבר ולא די שלא השבתי להם עוד זאת הייתי מוסב פני ומשיב להגאב״ד נ״י ופן יחשדני שומע כי רמות רוחא נקיטנא חלילה לי לא כי היא לא מינה ולא מקצתה אך אספרה כמו מכתבם הגיעני בהיותי מוטרד לנסוע למרחץ באדען כידוע ולא הי׳ דעתי לגמור דבר לדינא להימין או להשמיל עד חזירתי לביתי ולהתישב עם מרי דאורייתא חכמי העיר ה׳ ישמרם וגם בלא״ה הסכמנו שלא לעשות דבר עד נשמע תחלה מה בפי הגאב״ד דמדינת מעהרין שהוא ב״ד של הנתבע ע״כ יאוחר דבר עד חזירתי לבית ואז נשיב דבר ברור לדינא כאשר יורונו משמים וכאשר נזרקה מפי חבורה או:

ובכ״ז בראשית עייני באותו המכתב מצאתי מקומות לפקפק ולערער ובחיי כי לא העדתי לחכמי עירי כלל וגם אמרתי אין טוב לגלות אוזן מעלתם כמתכוון ח״ו בקלון בעל התשובה אמרתי טוב להודיע פקפוקי להגאון בעצמו והוא יתרץ דבריו או יהיי באיזה מקומות כמודה ועוזב טרם נבא אל עין המשפט עם חכמי עירי ואוכל להשיב להם על כל פרט ופרט:

אמנם כן בהיותי בבאדען הרבני ענותנותו של הגאב״ד שלכם והשיבני מגלה עפה כתובה פנים ואחור ושם ראיתי שתי ראיות ראוי להשיב עוד כלל בדבר זה ולהיות ידי מסולקת הימנה א׳ מלבד מ״ש לעיל שאינני נכנס לתגר הזה עד ארע דעת הגאון דמדינת מעהרין עוד זאת כי הגאב״ד שלכם במכתבו הנ״ל דלא צריך לדידי ולמלעתי כי כבר מצאה ידו הסכמה מגאונים שחוץ למדינת ועיין בתשובה שלאחריו סימן קנ״ב העתיק תשובת קדוש זקיני רעק״א בענין זה ועל זה כיוף וכן אמר להדי׳ לאחד מתלמידי שהי׳ שם אצלו ואמרתי ברוך ה׳ שלא הצריך אתכם לאבא חלקי׳ כי מיראי הוראה אני וכאשר כתב הגאב״ד שלכם במכתבו אלי ושינה ושילש כמה פעמים שהוא רואה שאני מתירא לצאת חוץ לגדר הרמ״א אפי׳ כחוט השערה אני אומר עליו חכם עדיף מנביא כי כן הוא והיא תהלתי ותפארתי הא חדא:

ע״ד ראי׳ שנית ראיתי חזות קשה כי אורייתא ארתחא להגאון נ״י ואשתפיך חמימי׳ כשופך בוז על שהשבתי על דבריו ויותר מ״ש אלי במכתבו נשמע בין החיים האסור מסנו בעל פה ואמרתי אני עם לבי ולא אכניס ראשי לדינא מטעמים הנ״ל ולא יהי׳ בתשובתי שום זכות לאדרבא מרבנן הידוע ולית בי לפלפולא בעלמא מה אשיב פן ח״ו אכשל גם אנכי מאלו הטעמים שבתתי העצלה וטמנתי ידי בצלחת והיי לי לנחת:

אך עתה ענתה בי צדקתי דפר״ם ידידי הרב נ״י שבכל זאת שלא השבתי לו, ביהוד חזר ובא באריכות ופלפול ארוך כדברי חכמים בנחת נשמעים אמרתי אשרי העיר שמעלתו שרויי בתוכה ומ״מ להשיב על כל פרט ופרט א״א מטעמים האמורים ושלא להשיב כלל א״א דעשה דכבוד תורתו עדיף ושוי׳ מנבא אמרתי לכנוס בפושרים להשיב עכ״פ על הפרט הראשון השגה הראשונה ואם מזעיר היא מ״מ אכלול גם דברי הגאב״ד בפרט ההוא ומן הפרט הזה ידון על הכלל כולו ולא אמנע להודיע לפר״ם שיש בלבי עליו על אשר האריך להתנצל לפני על שבא

להשיב

מרהיב בנפשך עת להורות חצים למרחוק ולהשיב לשואלים דבר ה׳ מיד כבוא השאלה לידך אפי׳ בחמורות ולא תתיירא שבחיפזון תתשיא המטרה, והשיב לו ידעתי בני ידעתי כי לא דבר קטן הוא ושמעתתא בעי צלותא אבל דע בני בכל דור ודור העמיד ה׳ איש על העדה אשר יצא לפניהם להאיר להם הדרך להשיב על שאלותיהם ולהתיר ספיקות שלהם ויען כי רובם בכולם שואלים דבר ה׳ ממני נראה בעליל כי מן השמים מסבבים ע״ז וב״ה למדתי בכל הצורך וכוונתי בלתי לה׳ לבדו ולא זולת ע״כ אינני חושד לקב״ה שיכשלני ח״ו ובוודאי יסכים להוראתי אם הראיי׳ לפעמים אינו מכוון כ״כ מ״מ הדין דין אמת הוא. וסיפר אבא זצ״ל שפעם בא שאלה חמורה מהגאון בעל אמרי אש זצ״ל בעת ישבו לסעודת *) צהריים ומיד אחר הסעודה השיב לו כדרכו והראה תשובתו לאבא זצ״ל ואחרי ימים בא מכתב מהגאון הנ״ל ופקפק על איזה דברים והשיב לו גם ע״ז מיד וגם זאת התשובה הראה לאבי זצ״ל ושאל לאביו הקדוש אבי הלא ידעתי איך חשוב רבי מאיר א״ש בעיניך לת״ח גדול [כי זקיני זצ״ל אמר על הגאון הנ״ל שזה עשרים שנה לא ראה בקי כמוהו] ורב חילו לאורייתא **) ואתה כותב במהירות כ״כ ועתה הרע בעיניך על שפקפק בדבריך, וענה לו בני הדין דין אמת ומה לי אם איזה ראי׳ להדין אינה מדוקדק כ״כ ות״ח כמוהו צריך להבין זאת ואחר זמן בא תשובת הגאון הנ״ל והתנצל הרבה שח״ו לא על עיקר הדין פקפק כי הדין דין אמת וכל המהרהר כאלו מהרהר אחרי השכינה רק איזה ראי׳ מפוקפק הי׳ אצלו עד שבא דבריו הקדושי׳ שנית (ועיי׳ מ״ש בהקדמת ח״ס יו״ד התנצלות על שהי׳ עם ממהר להשיב ***):

להשיב על דברי וכי כך אני בעיניו ח״ו הלא כך היא דרכה של תורה מעולם וזה בונה וזה סותר ומי יחוש לזה וכו׳ עכ״ל.

*) עפ״י רוב באו המכתבים בעת סעודת הצהריים וציוה לאחד מבניו לקוראם לפניו ובקרוא הודי הגאון מהרש״ם זצ״ל המכתבי׳ ובמרוצת הדברים תוארים מפוארים כמו ,גאון הדור׳ ,רבן של ישראל׳ וכדומה הי׳ זקיני זצ״ל כואב ונאנח ולדודי הרך בשנים עלה כשחוק על פיו על אנחת אביו כאלו אינו אמת מה שמפליגים בתוארים עליו, וכאשר הרגיש זקיני ז״ל בקריצת פניו של בנו אמר אליו: אני איני אומר שאינני מה שכותבים עלי אבל אוי לי ׳שכך עלתה בימי שאני כך כך ,וזעה איזט מיר וויא זעהט דאס דור אויס ווען איך דער גרויל הדור בין׳. — ועד״ז יש לפרש במה שאמר משה רבינו ע״ה בפ׳ שמות מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי קטן ערך כמוני תבחר למנהיג מכל בני ישראל ואם אולי אני באמת הגדול בהם שבחרתני לשירות כזה א״כ וכי אוציא את בני׳ מארץ מצרים פירש״י באיזה זכות הכונה לומר אוי לדור שאני מנהיגו והגדול שבהם כמה ירדו במדרגה וקטני זכות המה וכדברי זקיני זצ״ל הנ״ל.

**) עודנו מכהן שבתו ק״ק יארמוט יע״א נקרה אשר באיזה ענין אשר רבינו הגדול הגאון ח״ס זצ״ל השיב להלכה ברוב בנין ואסו״ח הגאון זצ״ל נחלק עליו וישלח הגאון ח״ס את דבריהם להגאון מהר״ר יעקב זצ״ל אבד״ק ליסא בעל תורת דעת להכריע בין שניהם וכתב עליו בזה״ל .שכנגדי חלוק עלי׳ והיא עפ״י פירש״י פ׳ הכותב שקול כמותי והגאון בעל תו״ד הפליג מאוד דבריו המתוקים שבעתיים. ועוד בימי עלומיו בעת יצק מים ע״י מורו הגאון ח״ס זצ״ל ואמר ענין הנו מי סברתו זכה וברורה כסברת הרשב״א קולע אל השערה כן כתב בהקדמת ס׳ זכרון תורה כבוד נשיא ובן דודי הגאון המובהק מוה׳ צבי הירש זויים זצ״ל אבד״ק דאמבראווא שהי׳ אשת הראשונה בת הגאון בעל אמרי אש ז״ל ששמע כן מדודי הגאון מהרש״ם ז״ל.

***) ולהלן: כתיב כחיצים ביד גבור כן בני הנעורים וגו׳. דע מה שאחז״ל באבות ואינו נבהל להשיב כוונה הפשוטה שאל יסהר להשיב עד דכתיב משיב דבר טרם ישמע אולת היא לו וכלימה. אך הרמב״ם ז״ל פי׳ בהיפך אל תהי נבהל להשיב שלא יבהל ויתעתומם כשעה הדא עד שמשיב כ״א השב ישיב ח״ש להראות להמקשה טעותו ושגיאתו. ואומר אני כי שני הפירושים אינם סותרים זה את זה והניחם כשאים בנ״שא אחד כי בביתו ובחדרי מדרשו יעיין היטב ואל יבהל להחלים

מגודל הדביקות ועוצם אהבת תלמידו הגאון מהר"מ א"ש ז"ל לרבו זקיני ז"ל אש
כבן לאביו גילה לו כל ספיקותיו בלימודים וגם עסקי משפחתו נראה ג
ממכתביו ועיי' בזה ‚אגרות סופרים" סי' ט':

פעם א' כשלמד דודי הרב החריף מה' יוסף גינס ז"ל עם עוד ת"ח אחד בבי
זקיני זצ"ל ונתקשו מאוד בדין א' ושאלו באורים לרבם זקיני ז"ל הדין הי
הוא והשיב להם ופלפלו עמו הרבה כי היו חרוצים ושנונים ונראה כאלו נצ
אותו והלכו להם ולאחר זמן קצר קרא אותם ואמר להם ‚איין אַלטער ע"ה ווי
דאָך מעהר אַלס יונגע למדנים". ידעתי כי הדין הוא כמו שאמרתי אבל לפי שע
לא יכולתי להביא ראי' נצחת עד עתה שנתיישבתי והסביר להם הדבר. — יד
שאמרו עליו מביני מדע שהזכרון שלו מה שהוא זוכר הטיב והרבה כ"כ פ
ועשה לו בעצמו. והוא מובן כי אנו רואים מעשי' בכ"י אם רואה אדם דבר וע
נפלא הפלא ופלא מרוב התמי' והחידוש נשרש הדבר בחדרי מוחו וזכרו או
לעולם כן בזקיני ז"ל כל דבר בתורה וחכמה אשר ראה ולמד מרוב השתוקקו
ודביקותו אלי' הכו כ"כ שורש בחדרי שכלו הזך עד שלא שכחום לעולם:

זקיני ז"ל הי' גברא דמרא סייע וז"ל זקיני מאוה"ג רבי עקיבא איגר זצ"ל בתשובות
בסי' קכ"ח במרוצת דבריו: והגה כאשר נשאל חתני חביבי הגאון המפורס
רבי משה נ"י אבדק"ק ס"ב על זה נתן דעתו לדון באם העדים הם קרובים ו
להתיר וראיתי כמה גדול כחן של צדיקים כי חידוש הי' שרן ללא נשאל ואו
אחר שעמד הרב מפילא על החקירה נודע שבאמת העדים הם קרובים זל"ז ור
ה'. דיבר בו עכלה"ק ועיי' ח"ס חאה"ע חלק ראשון סי' י"ג: פעם א' בעודו אבדק
מט"ד נשלח אליו שאלה א' בענין היתר עגונה דאתתא וכבר נשאלה שאלה
משארי גאוני המדינה וכולם הסכימו להתירה ואחרי קרוא תשובותיהם אמר בר
קדשו עפ"י הדין אין לי להשיב ולפרוך דבריהם בהתירא דהאי אתתא אכן ל
אומר לי שבעל אשה זו חי והאשה חששה לדבריו הקדושים ודברים שבלב
דברים ובזמן לא כביר בא בעל האשה חזרה למקומו ולא יאונה לצדיק כל
ומגלגלין זכות ע"י זכאי כמש"ה תהי' לפלא:

הגם שרחקו עליו תלמידיו הרבה שידפיס תשובותיו עוד בהיו אבל דעתו הקדוש
לא הסכים עמם וכאשר הדפיס פעם הרב המאוה"ג רבי מרדכי שאַהנלא
זצ"ל*) איזה תשובות נלוה אל ס' הרי"מ מינש הרע לזקיני זצ"ל כי לא מרצ

* להחליט שום סברא רק יתמיק כל דין ודין עד שיהי' ברור ונקי כסולת נקי' יאח"כ יניחם בחד
מוחו ומחשבתו למען יהי' מוכנים לפניו ביום שיבוא אחד לשאול או להקשות אז יבהל ו
ישתומם אך ישיב מיד ולא נקרא בזה משיב דבר טרם ישמע אחרי כי כבר עיין בזה היטב בב
מדרשו ולא המציא הדבר עתה. הנה אחז"ל בני הנעורים פי' הנעורים בלילה על שקידת הת
ואומר אני כי בני אינם בנים הנולדים לו מאשתו אלא הם סברותיו וחכמותיו אשר הוליד
ניעור הלילה ושקידה רבה וזהו פי' הקרא כחיצים ביד גבור אשר זאת תפארתו שישלח ח
מהרה לא יבהל ולא ישתומם רק שיהי' באופן תכסיסי מלחמה שחצים מוכנים באשפתו די וה
כן בני הנעורים אותן הלימודים שהוליד ע"י שינת עליהם גם בלילה לא שכב לבו אשרי הג
אשר מלא אשפתו מהם שלימודים ההם מסודרים לו בחדרי מוחו הרבה מאוד אז לא יבושו
ידברו את האויבים בשער בשערי של הלכה נגד כלל המונח משיב דבר טרם ישמע א
היא לו וכלימה אסר בזה האופן לא יבושו כי תמיד יהי' תשובתו בצדו אין זה לא אולת וכלי
לא נבוש ולא נכלם לא בעוה"ז ולא בעוה"ב אך נשא לבביני אי ה' אל תצל מפי דבר אמת
עיני ואביטה נפלאות מתורתיך אצ"ל המחור.

*) הרב הג"ל הי' נאמן ודבוק לזקיני ובחייתו אלמן בא ספחגא וכו הי' ג"כ תלמיד זקיני ר
זצ"ל

ה בן, וז״ל הקדוש לשואלים : השמועה ששמעו מעלתכם שהוצאתי היבור אחד
קשו ממני לשלהו שמה דבר זה לא הרהרתי כי ולא עלה על לבי עדיין כי
בא בעלמא שהם גדולים ישובים ממני אי לכך פ בערכי המה לא צריכים לדברי
עוטא דמעוטא שהם פחותים ממני ודאי זה אטריה בשביל המיעוט ואם אולי
בר שרוב העולם צריכים לי הרילה מ״מ לא דעתי להוב לדפים ולפזר דברי
בים כל עוד שחייני ה׳ ויתן לי כח הרני מוכן ללמוד עם כל הבא לשמוע לא
קוט ולא אנוח כאשר ציוני ה׳ אלקי מה אני בחנם וכו׳ ולהשיב לכל שואל
שידי ושכלי מגיע באפס דמים והנני כותב על ספר בדיו כל מה שחנני השי״ת
בהלכה והן באגדה והן מונחים הפקר כל מי שרוצה להעתיקם יבוא ויעתיקם
עשו קדמונינו קודם הדפוס יותר אינני מחויב ואם הוא להגדיל שם חוששני
ללת הדל נגיד יימא אבד שמיה כאשר אירע לרוב מחברי ספרים ומכ״ש
הוות ממון ליטול היים מן העולם הזה ע״כ לא עלה על לבי כנ״ל. ועיי׳ בה״כ
ה סי׳ ר״ח מ״ש עוד בענין הדפסת ספרים וז״ל : כל מחבר ספר ומתערב
חשבתו לגדל שמו ורבצה כי האלה דאמורה במילי דאבות נגיד שמא אבד
א ולא תעשה ידיו תושיה להוציא מהשבתו אל הפועל כי יבואו מבקרי מומין
פשו וימצאו מלבד שהוא עובר איסור דאורייתא דברי׳ שבע״פ א״א ליתא׳
תבן ולא הותר אלא משום עת לעשות לה׳ ואם אינני עושה לה׳ הרי איסורו
קומו עומד לעומת זה היודע בעצמו כי כל מגמתו לשם ה׳ להגדיל תורה
אדירה ורק מונע נ״ר מפני חשש מבקרי מומין עבירה היא בידו אחז״ל עושה
ים לשם פעלן ומרגלא בפומי הוא סוף פ׳ מעלין כדסליק -
א אחיכו עלה אמר גולתיכו קשקלי הדר אחיכו עלה ושוב אמרי
יר אחיכו עלה מה רצו חז״ל לספר בבזיונו של ר״א אך מוסר
כל נשמע מזה יען כי סליק ר״א התפלל יהא רעוא דאימא מלתא דתתקבל
ן זה דומה לתפלת רנבה״ק שלא אכשל בדבר הלכה אבל הוא יתרה עשה
אמר מלתא דתתקבל מה לו אם יקבלו אם לא אמור דבריך לש״ש וע״כ נכשל
כו על דבריו עכ״ל. ועוד עיניך לנוכח יביטו מ״ש זקיני זצ״ל בח״ם הלק ששי
ס״א מענין זה וז״ל : ויש אשר ידפיס בילדותו ומתחרט בזקנותו ומה יעשה
ד שכבר נתפשט ע״י הדפוס וע״כ צריך לאחזוקי דבריו הראשונים מפני הבושה
א הרי״ף ציוה למחוק כמה דברים מספרו אחר שהזהיר בהם אמנם ספר הנדפס
א״א לחזור ולתקנו כידוע עכ״ל בהמשך הדברים עיי״ש :

י זצ״ל הי׳ מחזיק א״ע שיש לו השפעת הקולמוס ומעולם לא שינה או גרע
הוסיף על איזה כתב שכתב רק כאשר השפיע לו הקולמוס בראשונה כן
יא המכתב מתחת״י. וכמו כן לא השיב להשואל בהלכה שני פעמים בענין א׳

י לח״ב וישב בבית זקיני כ״ו שנים יכל מחבוריו עליו והי׳ בקי וזכרן גדול אם רצה
סים זקיני זצ״ל להזכיר א״ע באיזה דבר תורה אשר חידש לפני הרבה שנים יהי׳ מה שיהי׳
את רבי מרדכי שלאנק והוא הגיד לי הדבר בלשוני ממש כאשר שמע ויצא מפי הקדוש
סיפר לי דודי החתן זקיני הרב הגדול הצדיק מהו׳ משה טובי׳ לעהמאן זצ״ל מאבסטערדאם
דודתי הצדקת הזקינה מרת שמחה תי׳ כאשר בא רבי מרדכי ז״ל הנ״ל לעיר ההיא אשר
ר זקיני ז״ל לישב על התורה בבית הגבירים הצדיקים לעהרן וזצ״ל דודי הנ״ר הי׳ אז בחור
בשנים ולמד אצל הרב הנ״ל מס׳ נדרים וכאשר למד עמוד גמרא עם הר״ן פעם א׳ והוא
קיבל אותו עוד מהמת שינוי הסגנון ואמר לו שנית ושלישית והי׳ פלא בעיני כי אמר בכל
באותו לשון ודיבורים ממש כבראשונה ששאלו תמיה וענה לו שבאותו לשון ממש שמע מפי רבו
הגאו׳

אם פלפל אתו והשיב על דבריו כי הי' מחזיק את דבריו מכוונים להלכה ואמיתי
וראה זה לדוגמא מה שכתב בענין זה לתלמידו הגאון מהו' ישראל דוד מרגליו
ישה זצ"ל אבד"ק פיזינג:

בעזה"י ב' ב' תקצ"ח לפ"ק

שלום לידידי הרב המופלג המאה"ג מו"ה ישראל דוד נ"י אב"ד דק"ק
פיזינג יע"א.

ג"ה הגיעני ליל ש"ק בסוף דבריו הזכיר ברכת ר' פרידא ששנה לתלמידו ל
הייתי פורץ גדרי שלא להשיב על ענין אחד פעמים וטעמי כי כל ענין שו
הוא עלי לעמוס משא ושלא ברצוני לישא ולקבל אחריות, דאחרינא אלא שאי
יוצא ידיה להשיב השואל ריקם ולזה הי' די בהשיבו לשואל אסור או מותר פטו
או חייב ותו לא — אך היות רוב השואלים הם ת"ח ודברי ש"ע וד"מ ומפרש
גם הם ראו טרם ששאלו וכל רצונם לשאול אולי יוכל למצוא לחדש דבר של
בדברי הפוסקים ההמה או לחלוק עליהם או לומר שיש לסמוך על דיעה הי
וכדומה וא"כ ע"כ צריך אני להודיע מאיזה טעם אני פוסק שלא כמו שראה הו
השואל כדי שאם יבדוק אחרי וימצא טעות שאחזור ואומר דברים שאמרתי לפני
טעות הי' בידי כי כל אדם עלול לטעות וע"כ מחויב אני להודיע טעמי ונמו
ועתה בבוא שנית תשובתו להשיג עלי אם אני עומד על עמדי ורואה אני שא
ממש בראיות והרי ראיתי שזה בדק אחרי ולא מצא אלא מ"ש חבילות תשוב
שאין בהם ממש ומה לי להשיב לו להצהיקני מה לי ולזאת ממ"נ אם יעש
כדברי הרי טוב ואם לא יעשה זה טוב יותר שאין לי אחריות, וידי חובתי יצא
שכבר השבתי לו ואיני מחויב לבונן אבנים אך אם טעיתי ע"כ לחזור בי וזה
ארבעים שנה חלי"ת ולא אירע לי אלא ב' פעמים. פ"א החזירני הגאון מה
זלמן מרגליות זצ"ל במה שרציתי להוציא מתוס' ס"פ במה מדליקין בבל בורס
שיש לכתוב בגט מדינתא כמ"ש בקונשטאנט' והחזרני הג' הנ"ל והודתי לו, ועת
כי זכיתי ללמוד לולב הגזול שבתי ועיינתי וראיתי כי שלא כדין הודתי ודב
הראשוני' אמתיים. ושוב פ"א בענין לכתוב על הנהר דמתקרי או דמתקריא הי' לי ע
הגאון ר' שמואל לאנדוי זצ"ל (עיין שו"ת ח"ס אה"ע חלק סי' ל"ט וסי' מ') והורתי בי אמ
הגאון מהר"ז מרגליות זצ"ל בספרו ט"ב גיטין בשם פרעשבורג כתב קיצור תשובתי והעל
שלא כדין הודתי אלא הלכה כדברי הראשונים זולת זה לא ידעתי תלי"ת ע
גדר בעדי שלא להשיב, וגם ברבות מעלתו העתיק בהבנת דברי ב"ש וד"מ ות
ואינני חושד אותו שחשב שסבור הייתי שהוא לא ידע פירושם טרם ששאל
שאני איני יודע ורוצה להודיעני דברים שתשב"ר יודעים אך לרמוז עלי שא
בתירוצי קושי' הב"ש חולק או על הכרעתם ואני מפרש פירש אחר מה ירמ
עיניו בזה וכי רצה שאכתוב לו מ"ש הם יאם כיון מעלתו האמת שאינני כ
לפרש פי' אחר ולהלוק זהו אמת מ"מ אני לומד ומעיי' ומשיב לפי כח שכ
ואינני נושא פנים לשום אדם והשומע ישמע והחדל יחדל א"כ כל אלו הדבר
הם אורך שלא לצורך וע"כ למען כתבו שעוררני בברכת דר' פרידא אשיב עכ
על ג' או ד' דברים שחשב מעלתו שאפילו בר בי רב לא ידענו אכתוב בקצ
גמרין (ומשיב לו על השגה אשר השיג עליו על התשובה שנדפס בח"ס חאה
ח"א סי' ק') וכבר יצאתי חוץ מגדרי והארכתי ביותר יד' שנותיו יאריך הכ"ד א
משה הקטן סופר מפ"פ דמיין;
וסיפר

וסיפר לי אבא זצ"ל שפעם אמר לו אביו הקדוש. דיעזעס יאהר האב איך איין גאנצען ריסם פאפיר אויסגעשריעבען" ואמר ב"ה ראשי אינו מרגיש אבל ידי מישה כבדים והגיירות בימים ההם היו כפליים בגדלם מכמו עתה. והי' ספרא רבא דישראל. ולד"ה שלם במעלה הי' ג"כ פייטן ובעל שיר והרחין וקסת הסופר במתניו *) :

בשנת תק"פ השיא את בן אחותו הרבני מהו' שמיאל ב"ין שטרוים ז"ל אשר גידל בביתו (כמובא בח"ס א"ע ח"ר סי' קס"ו) ואיזה שנים אח"כ גם כבר בא מועד להשיא את היתום *עזרא אשר גידל אותו כאב את בנו ולבקש אבידתו עבורו והציעו לפניו כמה שידוכין אשר רצו להתחתן עמו וא' מהם הי' הנגיד ר' נחמי' מק"ק מטערדאהעל אבל זקיני זצ"ל לא ידע לשום עצות בנפשו איזה לקרב ואיזה לרחק ואל איזה שידוך יפנה ופעם בבוקר בהקיצו משנתו פיו פתח בקרא כי אתה ה' עזרתני ונחמתני" שמות עזרא ונחמי' מיד שלח להנגיד ר' נחמי' שיבוא לגמור הענין :

ובהיותו זקיני זצ"ל על החתונה שהיתה בק"ק סערדאהעל והי' במסיבה עם חכמי עיר ההיא תוך הדברים בא המדובר מהגאון רבי מרדכי בנעטה זצ"ל וסיפר זקיני זצ"ל שהי' עמו איזה שבועות יחדיו בבאדען ואמר בזה"ל וויר זינד דורכגענאנגען ש"ס בבלי ירושלמי ספרא ספרי תוספתא מכילתא אונד דיא כתבי האריי ז"ל וכאשר סיים חזר לאחוריו כי גילה יותר מדי כי לא חפץ שידעו שיש לו יד ושם בחכמת הקבלה **) :

הגאון בפ"ב בלמדו מס' ז' וחייב אדם לומר בלשון רבו כמאמר הז"ל : ואמר לי דודי הרב הצדיק מהרמ"מ ז"ל תנ"ל מה שהלהיב לבבו להשתוקק לילך ללמוד בישיבת קדו"ש זקיני ח"ס ז"ל חוי כי שמע פעמים רבות מאביו הרב המובהק מהו' יוסף לעהמאן זצ"ל והמובא בח"ס האו"ח סי' י"י כי אמר שידע לו כי הרב מפרעשבורג הוא איש יהודי כמבוקש וכרצון והפין הבורא ית"ש ואיש יהודי כזה השתוקק לראות פניו ולשמש בישיבתו.

*) לדוגמא אעתיק איזה מרגליות טובות :

ד' מדות באדם : חכם ואינו מכיר עצמו עניו	המאמין לספוריו מבואר
סכל ואינו מכיר עצמו אשריו	ומספר להכזיבם הוא המפאר
חכם ומכיר עצמו שונא ושנאוי	גדר החכם : שותק שומע זוכר ומלמד אחרים
סכל ומכיר עצמו אוהב ואהוב	ועצה נפתולים נמהרים

אימר שאינו מגופה מאריך מרתה. והמגיפה אומר מעט ועושה הרבה. ובהנאי שיהי' אומר לגלגלת.

נח בן שם. ואברהם בן חם. יפת אלקים ליפת. ופירו"ש כשהי' נח בן שים שנים אחר המבול הי' אברהם בן מ"ח או הי' הפלגה והיינו יפת וכו' שהרחיב ה' והפיצם ליפת ולאחיו כל באי עולם ופורם והרחיב העולם עכ"ל) :

בני זכור עליך ואל תשכח תחת תחזה ציון בשובה ונחת. ופירו"ש זכור עליון ועיני אל יראיו המיחלים לחסדו. ואל תשכח תחת אשר לא עבדת ה"א בשמחה ועבדת אויביך הלילה. וסימנך עליון תחת גמטרי' ערב שבת. ע"כ יאמרו המושלים מי שטרח בערב שבת יאכל ביום שבת עכ"ל) :

קדם פני אלקיך בדמעות. ובני הדך בפתן מעות. ותנצל מרבות רעות :

בבל סקום סוקטר מוגש לשמי ס"ת רש"י — רבות מופתי בארץ מצרים ר"ת רמב"ם — תורת אמת היתה בפיהו ודבים השיב מעון ס"ת משה בן נחמן רמב"ן — משחתם בהם מום בם ר"ת משה בן מנחם בעדרין. ויחד להם מאוד ט נגלה עשה ס"ת רמ"ד הג"ל מרוסן — ה' א' בעל לבושים מרנא רבי מרדכי יפה המביר כל דיני שלחן ערוך בטעמים נבונים ע"כ רמז בר"ת מה רבו מעשיך ה' כולם בחכמה עשית ובטעם הגון.

**) דכירנא שסיפר לי אבא מאוה"ג זצ"ל כאשר נסע הרב הגאון החסיד רבי עמרם זצ"ל והמובא בח"ס

ויהי בימי אינו אלא צער בשנת תקס"ז עמדו איזה בני פרץ אשר חכמים היו בעיניהם ושמו האור לחושך וחושך לאור וגמרו את אשר יזמו לעשות עוד לפני כמה שנים *) להעמיד בית חינוך הילדים פריימר־שוהלע וזקיני זצ"ל עמד לנגדם ולא הניח להוציא מחשבתם מכח אל הפועל אבל עתה עלה הפורץ מטרא

בח"ס יו"ד סי' רי"ג) לדרכו לאה"ק עבר דרך פ"ב וישב שם איזה זמן וביקרו אותו חכמי העיר ויען בא אז מניקלשבורג ושם זרח שמש הגאון מאוה"ג רבי מרדכי בנעניה זצ"ל שאלו אותו להכריע בין שני גדולי ישראל אלו ויענה ויאמר: הגאון מנ"ש הוא פלא מעצמו איך עלה לבערה ב"ב אבל רבינו זה הוא אכסניא של תורה (איין איינקעהרווירטסהויז):

זקיני זצ"ל בהיותו בטעפליאהעלי בא לפניו בחור רך וטוב אשר למד עמה בישיבה ונכנס עמו בדברים וראה שהבחור הינוק הוא חביב מאד הרייו שנגין וגם כבר למד הרבה וחלק ש"ע חושן המשפט הי' שגור בפיו והי' בן גביר מפורסם ועפ"י בקשתו הוליכו זקיני זצ"ל עמו לפ"ב ולמד בישיבתו ומשם יצא הדבר שנתן רי זקיני ז"ל אח"כ את בתו הבכירה דודתי הצדקת מרת הינדל זצ"ל לו לאשה הה הרב הגדול החריף מפורסם מהו' דוד צבי עהרענפעלד זצ"ל וזכו שנתקיים בהם ברכת זקיני זצ"ל קודם הסתלקותו בברכם אך פרי לצדיק" והולידו בנים ת"ח מופלגים מנייתו גדולי תורה יברם זכ"ד לב"ב ושמואל בקוראי שמו, בנם הגדול הגאון המפורסם בתורתו וצדקתו מהו' שמואל זצ"ל שהי' אבדק"ק מאטערסדארף בעל כפרי החן סופר אשר הלך לעולמו בשנת תרמ"ג בן ס"ה שנים וח"ם לבי בקרבי בזכרי אותו כי הי' ענף עץ אבות הקדושים מלא וגדוש חריף ובקי בהדרי תורה והרביץ תורה לעדרים בכל כחו ויכלתו נודע בשערים בקדושת דרכיו ומעשיו והי' ממולא בכל מדה טובה א) וזכה לבן הממלא את מקומו ואחיו הצעיר הי' הגאון החריף המפורסם מהו' שאול זצ"ל אבדק"ק סיקס יע"א אשר שמו נודע בכל המדינה להריף ובקי עצום ובמדותיו התרומות ונסתלק בחדש אלול שנת תרכ"ה בשנת ששים ושש לימי חייו ואחיהם הצעיר הגאון המופלג צדיק נשגב מהר ישעי' זצ"ל אבד"ק שוראן ופאטאק שנסתלק בדמי ימיו בין שנים והי' ג"כ ת"ח גדול ויראת ה' אוצרו והרביצו תורה בישיבה כל ימי יושבם על כסא רבנות ובין כולם זכו דודי ודודתי הנ"ל זצ"ל שארבעה מבניהם ושנים מחתניהם ושנים מנכדיהם המה מיושבי כסאות למשפט מרביצי תורה ויראה — ועל החתונה של דודתי שהיתה בשנת תקפ"ב רצה זקיני מאוה"ג רעק"א זצ"ל לבוא מפוזנא כאשר נראה ממכתב ייק שתח"י:

*) בעת ההיא הי' מושל המדינה (שטאטהאלטער) השר המרומם גראף אפפאני ואיתן מושבו הי' בעיר פ"ב מטרפולין המדינה בעת ההיא, ומאחר כי אנשי רשע ההמה השתדלו בכל תוקף ועוז להוציא מחשבתם מכח אל הפועל וקדוש זקיני זצ"ל עיכב על ידם הלכו בקובלנא אל מושל המדינה והציעו לפניו שאלתם ובקשתם ממנו להיות להם לעזר וסעד אמנם ההוא שאל אותם מה יאמר הרב שלכם לענין זה ומה דעתו בעסק מבוקשכם? ואת המה השיבו אמרים לא יקפיד אדונינו בדעת ורצון הרב שלנו כי עוד לא נגה לו אור ההשכלה והוא הולך חשכים כדור הישנה אשר טח עיניהם מראות הטוב ומועיל לפי רוח העת! בשמעו השר הישר באדם את אשר פערו פיהם לבלי תוק נגד רבם ומנהיגם השיב להם באף וחמה בזה"ל: "כפי הנראה אין אתם מכירים את גודל ערך הרב שלכם כי הוא אדם גדול ורם אבל אנחנו ידענו כי אחרי בואו לעירינו נסינו ובחננו בשנה אחת כל המכתבים הבאים אליו והיוצאים מתחת ידו ומצאנו וראינו כי הוא באיזה שורות פותר מאיר מיד ומברר ענינים גדולים ונשגבים בדין ומשפט הנוגעים להמדינה ונימוסיה מה שעוהבי

א) דבר פלא אירע לו בעת שיצא לאויר העולם ואמו הצדקת לא יכלה להניקו בעצמה והפשו חופש מחופש מינקת בעדו ולא מצאו בכל העיר עד שבא אביו בלב מר אל קדוש זקיני ה"ס זצ"ל לשפוך צערו לפניו על אודות העלם שאין לו ממי להניק וקדוש זקיני ז"ל ענה מה אעשה בני במח בה' והוא יעשה והנה בעת ההוא הי' רוח סערה וגשם שוטף כ"כ עד שלא נראה שום עובר ושב בחוצות העיר ומאין יבא עזרו? פתאום באה אשה אחת קרועה ועניי' לביתם ושאלה אם אינם צריכים מינקת ותפתחו לקראתה תלא אותה הם מבקשים ונשארה שמה מבלי שאלת לקציבת משכורתה, ומבלי בקשת ממון כל תשעה חדשים ימי מניקתה אותו ובמלאת החדשים אלה פתאום כאשר באתה כן הלכה ולא נראתה ולא נשמע ממנה מאין באתה ולאן היא הולכת אז הבינו לספרע כי מקרה מה"ד הי' מן השמים.

אתרא מאראד בגבולו ומצא מין את מינו והתיעצו עצה להפר דת תורה ויראת ה׳ טהורה ובבית לימוד כזה חשבו מזימות להשיג על ידו מבוקשם הרע וזאת תורת הבית בו ילמדו צעירי הצאן חכמות נימוסיות לרוב וחכמת התורה רק מעט מזעיר. והיו איזה אנשים מעשירי העם אנשי זרוע אשר אמרו ללשונינו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו ולא נשאו פני איש גדול בענקים אשר עמד לנגדם כי הי׳ להם מסית ומדיח הרשע חורינאר הנ״ל ומעשה שטן הצליח ויצא העגל הזה ועבירה גוררה עבירה אח״כ עשו להם סעודת מריעים כזרע מריעים בנים משחיתים ביום ט׳ באב ותהום כל העיר *) והרשעים השחיתו והתעיבו הרבה לולא משה בחירו עמד בפרץ מהשחית וחשף זרוע עוז ודרש דרש משה בש״ק פ׳ ואתחנן בבהכ״נ ותוך הדברים פי׳ הקרא .עיניכם הרואות את אשר עשה ה׳ לבעל פעור כי כל האיש אשר הלך אחר הבעל פעור השמידו ה״א מקרבך ואתם הדבקים בה״א וכו׳״ מה תימה יש בזה עד שאמר הקרא .עיניכם הרואות׳ הלא כך היא המדה אבל באמת בחתימת פ׳ ואתחנן כתי׳ ומשלם לשונאיו על פניו להאבידו ותרגם אונקלס ומשלם לשנאוהי טבאן דאינון עבדין לאובדיהון הרי כי באמת דרכי ה׳ להטיב לרשע בעוה״ז אמנם כל זאת אם הוא רשע לעצמו אבל המחטיא את הרבים ומסית לאחרים אינו מן הראוי להאריך לו אף למען לא יתנגפו אחרים על ידו וזה כוונת הקרא עיניכם הרואות אל תאמרו כי נגע לא יקרב באהליכם אם בשרירות לבכם תלכו כי עיניכם הרואות את אשר עשה ה׳ לבעל פעור כי כל האיש אשר הלך אחרי הבע״פ כולם השמידם ה׳ אלקיך מקרביך והטעם למען אתם הדבקים בה״א חיים כולכם היום ולא יסיתו ולא ידיחו אתכם מלהסתפח בנחלת ה׳ כל הימים — דבריו הקדושים אלו עשו רושם .גדול למטה בלב כל השומעי׳ אבל גם עשו רושם למעלה ורשומם ניכר ותגזור אומר ויקום כי כל אלו האנשים אשר העיזו נגדו נענשו מן השמים ולא השלימו שנתם ונאבדו כולם במיתות משונות באחד נתקיים קללת התורה לצבות בטן ולנפול ירך וא׳ תלה עצמו באילן גדול וא׳ טבל עצמו בנהר דאנוי טבילה עולמית וכן כולם ואחד מהם כאשר ראה את הנעשה עם חביריו תחת השמש וכי מרה אחריתם ברח לנפשו לע״מ וויען וכתב מכתב לזקיני זצ״ל וביקש מחילה ממנו שישא לו עול פשעיו ושיזכיר אותו בתפלתו שלא תאונה אליו רעה וענה זקיני זצ״ל אני אזכיר אותו בתפלתי .ולמלשינים אל תהי תקוה׳ ולא ארכו הימים אשר גם זה .נאבד מן העולם

שעודכי־דינים שלנו המובהקים מעסיקים ומעמלים בהן כמה שנים ולא יכלו להן. לזאת אל תרבו לדבר גבוהה גבוהה נגד איש דגול מרבבה הזה׳ בשמעם זאת הלכו מאתו בפנים זועפות ובלי מלאות מבוקשם — ע״י עלילות אנשי רשע בא לידי מדה זו שבהגו מכתביו והמה גרמו לו זאת וכמ״ש למעלה.

*) ודכירנא שסיפר לי דודי הגאון מהרש״ם זצ״ל שבעת שהי׳ הרע״ש גדול מרשעת האנשים החטאים האלו באו שני ת״ח מסקורבים אל זקיני זצ״ל תא׳ הרב הגדול רבי ברוך בייא ז״ל וחד דעימי׳ ושאלו ילמדינו רבינו למה אינו מראה כחו וגבורתו להפיל שונאי ה׳ ושונאיו לפניו ידענו גם ידענו שרבינו יוכל לשפוט את הרשעים ורב חילי׳ לאורייתא והלא שם שמים יתקדש ! והשיב להם תאמינו לי שבכבת ליסודי תוספות הזה (והראה באצבע על תוס׳ בנס׳ סנהדרין) אוכל לעקור כולם מן השורש ידעתי גם ידעתי כי רצון יראיו יעשה ה׳ אבל אין חפצי ברצון כזה כי גם ענוש לצדיק לא טוב אולם חי אל און לא יוכל הבט והוא יביאם במשפט : זקיני זצ״ל יהי׳ נזהר מאוד מלהכניס את המסרים נגדו וכמ״ש גם ענוש לצדיק לא טוב ומעם שמע מן הגאון הגדול רבי בנימין וואלף זצ״ל בעל שערי תורה שנענשו על ידו שני אנשים אשר לעגו עליו ותרע בעיני זקיני זצ״ל עליו :

בכ״ז לא הראה שמחה במפלת שונאיו ומרגלא בפומי׳ מה שאחז״ל
אבות שמואל הקטן אומר בנפול אויבך אל תשמח פן יראה ה׳ ור
בעיניו והשיב מעליו אפו הכוונה אם ישבח הצדיק בראותו כי הש״ת עושה
דין באויביו ע״י שמחת הנקמה יתמעט הלקו לעוה״ב כי נקמה אחד מששים
מעוה״ב והקב״ה אשר חפץ יהפרון ליתן שכר צדיקים לעוה״ב בשלימות ע״כ מהרש
ישיב אפו ובאמת הרשע ראוי לעונש והקב״ה לא יוכל לענשו כ״כ מפני שמתו
הצדיק והיינו ורע בעיניו בעיני ה׳ שצריך להשיב מעליו מעל הרשע אפו. ואח״
שקטה העיר וישבה בטח :

דרשותיו אשר דרש כולם היו יסודותם בהררי קודש מאמרי חז״ל וכפרדס ומתי
בלולים ומשוחים בפשט רמז דרוש סוד. ומושכים לבות בני את
לאביהם שבשמים כי הוצק חן בשפתותיו כמעיין הנובע וכנהר שאינו פוסק המי
מלשונו דברים יקרים ונחמדים מזהב ומפז רב ולזאת לפלא גדול יחשב מה שאמ
לי אבא הקדוש זצ״ל שכמה פעמים אמר לו אביו הקדוש בזה״ל : תאמין לי בנ
אהובי שבעת שאני עומד לפני ארון הקודש לדרוש לרבים אם הי׳ מקיזים ל
דם לא הי׳ טיפה דם יוצא ממני עכ״ל והוא פלא :

בשנת תקפ״ב י״ז בחדש אדר מתה עליו אמו הצדקת מרת ריזל זצ״ל וכאשר נראה
מדבריו הקדושים בספרו ח״ס יו״ד סי׳ שמ״ו אשר זלה״ק : שלום וישמחו
יו״ט למו״ח י״נ הגאון מופת הדור וכו׳ בקש״ת מהו׳ עקיבא איגר נ״י אב״ד ור״מ
דק״ק פוזנא. יקרת קדשו הגיעני ובקראי בו ב׳ קושי׳ בה׳ שמחות נרתעתי לאחור
כי גברא קפדנא אנא ואמרתי העבר חרפתי אשר יגורתי כי משפטיך טובים ואמנו
שגגה יצאה מלפני השליט הגדול קדוש מו״ח הגאון נ״י ונעשיתי אבל או
קודר שחותי ובאה אלי השמועה מאמי הצדקת זצ״ל ת׳נצב״ה הכ״מ ובהתגולל
בעפר קרני שבוע העברה עיינתי בדברי קדשו ותמול קמתי נתעוררתי היום להשי
ולצרף אליו כל מה שעיינתי בימים אלו ומו״ח דלא קפיד ולא קפדי׳ בהדי׳ יעבו
עיונו עליו בשובע שמחות או יניח הדבר עד מ״ב שחל להיות בשבת הבעל״
ואם אולי בין כך יהפך לששון ולשמחה א״כ גם יבולע המות לנצח ופשיטא דליכ
קפידא עכ״ל — ושמעתי דבר פלא שהעידו ב׳ ת״ח מובהקים מתלמידיו שעמד
לפניו בבוא שמועה זו אליו ואמר בזה״ל רבש״ע כל דבר שרצונך לעשות גלי
לי מקודם רק דבר זה הסתרת מפני (ואולי הי׳ כוונתו דברים המגיעים אליו גיל
לו הש״ית *) :

יום הקודש הופיע לו בבית מדרשו וראה לשונו הקדוש אל הגאון האמיתי רב
אפרים זלמן מרגליות זצ״ל בח״ס יו״ד רל״ד ח״ל : ובמ״ש לעיל דעומדי
צפופים הי׳ בנס ליתן שכר להבאים בחצרות בית ה׳ יובן דלפמ״ש התשב״ץ ח״
סי׳ ר״א דנס בזמנו נראה נס כזה בבהכ״נ שבירושלם בבואם שם בחג השבועו

---

*) אופן פטירת אמו הצדקת ז״ל הי׳ לפלא כי דרכה הי׳ להתפלל כל תפלה בציבור והלכה לביהכ״
ובפסח״ם הי׳ נהוג שהתפללו בביהכ״נ במנחה גדולה והיא באתה לביתה אחר תפלת מנח
וקראה לכלתה מרת חולדה ע״ה ואמרת לה בתי הטם הגיעה עתי לילך מעלמא חדין קראי ל
הנשים צדקניות ותהינה אצלי בעת יציאת נשמתי וגם תן לי התכריכין אשר הכנתי לי מא
ואלבישם. וכלתה אחזתה רעדה מה זאת ועל מה זאת אבל היא כפלה ושלשה לה בקשתה ודחקו
עלי׳ עד שבהכרה עשתה רצונה והיא עלתה על המטה ואמרה איזה תפלות במעמד הנשים ונפטרה
בנשיקה ושבקה חיים לנו כן שמעתי מדודתי מרת חולדה ע״ה הנ״ל אשר היתה בת אחו
חלוצתו.

כל סביבותיהם ולא צר להם. והי' יודע כי עיני ראי' בהוין לארין דבר זה ולא
אוכל לפרש מפני פריצי עמינו' עכ"ל *) :

אני הכותב באשר זיכני השי"ת בשנת הר"ן לפ"ק להתגורר ד"ך ימים בארין הקדושה
יב"ה שלא השיב ד"ך נבלם התפללתי ביום שני של חג השבועות בביהכ"נ
אשר רמז עליו תשב"ין הנ"ל והיא של עדת הספרדים ונקרא ביהכ"נ של ר' יוחנן
בן זכאי ומיוחסת אחריו ושמה מתפללים האנשים העולים לרגל מחו"ל וחוגגים
שני הימים ומתקבצים שמה וחכמי ירושלם הזמינו אותי להתפלל שמה וכבדוני
ביתרת הכבוד האמנם כזמן התשב"ין כבר הרדימו והגדילו ביהכ"נ ההיא לארכה
ונובהה ובכ"ז היתה מלאה אנשים מפה אל פה אף כי גדולה היא עתה : סיפר
לי דודי הגאון קדוש ה' מהרש"ם זצ"ל פעם א' בדברו עם א' מאנשי הבית
ממהות וגדולת אביו הקדוש נזרק מפי האיש ההוא שיודע בבירור שלרבינו הי'
לו גילוי אלי' הנביא ז"ל ודודי ז"ל עודו רך בשנים ויפ"ג לבו כי לא האמין לו
ויען כי התווכחו בחדר אשר לפני חדר זקיני זצ"ל, ההוא פתח הדלת ודחפו ברגז
לחדר אשר איש האלקים בו ויאמר לו עתה שאל אביך ויגדך אם אמת בדבריי

חלוצתו של זקיני זצ"ל מאחיו הצעיר מהו' יוזפא ד"ל ובאתה לפ"ב להלוץ לו לזאת הרבה להטיב
עמה על שלא השחידתה א.תו לילך לחלוץ לספרדים ולא נתבטל מעבודת ה' עי"ז :

*) עזה היתה אהבת זקיני זצ"ל להגאון רבי זלמן מרגליות זצ"ל ושמעתי שאמר זקיני עזה אהבתי
לרבי זלמן מרגליות יותר מאהבת איש אל אחיו ומעולם לא ראו זא"ז פא"פ וכאשר ביקש
הגאון זצ"ל לדפוס כפרו טיב גיטין נסלך בזקיני זצ"ל לפתוח לו אוצרו בעניניםֿ אלו וכן נראה
ממכתב יד קדשו אשר תחי' וז"ל :

יום עש"ק כ"ב אדר תקפ"ב לפ"ק בראד :

ציץ הזהב נזר הקודש משמיא נהית עיר וקדיש הי"ה כבוד אהובי ידיד ה' וידי"ל כל
חי הרב הגאון האמיתי חו"ב המפורסם מופת הדור מאוה"ג החסיד העניו חכמתו
תאיר פניו סיני ועוקר הרים כש"ת מהו' משה נ"י לנצח :

אחדשה"ם קבלתי אגרת החמודה הגדלתי השפתה בנועם אמריו החביבים כטל ורביבים חמותי ראיתי
אור פני חכמתו וענותנותו ותביבותיו גבי בחיבה יתרה נודעת בהא דמנח ידא אאיקרא
למיתב לן שאילתין בהא דדייקנא בשמא וגם ציוה ויעמוד לפני מספר תשובותיו החסודים הנוגע
בנ"שא ענין זה ופתחתי באשרי הדור שהגדולים נשמעים לקטני ארץ הצעיר באלפי רבבות אפרים
והנה החילותי לחקות על שרשם להודיע מבעם בעולם-בחיבורי טיפי גיטין והפסקוני עוברי בעמק
הבכה נשים עגונות כבולות מילדי עירינו וגם ממחוז ארצינו הקרובים והרחוקים אחזו בכנף מעילי
לאמר שמלה לך וכו' ואף כי בעוני כשל כחי ובפרט לדון בחמורה חומר א"א דבעי צלותא וקלא
רמינא אנא קטינא וכו' וגם דבריו הקדושים אשר שמתי להם מקום לקובעם בחיבורי אם עברי
אמצא מקום לטייל בהם קצרות ברשות קעבידנא ואציע לפני הדרתו קונטרס שערי אפרים אשר
היברתי על הי' קריאת התורה בדרך קצרה אין בו להתהדר ולעמוד במקום גדולים רק להיות
כמודרים ועדוכים לפני תופשי תורה מקטני ארץ וצויתי לשלוח להדר"ג למנה ואם היא חריבה
ולפני פתח אינה קריבה הנה בשמן ידידות היא בלולה בטללי אורות רשפי האהבה היא בלולה
ואני תפלת להאריך ימיו ושנותיו וכמוהו כל נטיעותיו יערב גדולתו ושלומי ישיבתו הרמתה וכו' :
הצעיר אפרים זלמן מרגליות מבראד.

וסיפר לי דודי הגאון מהרש"ם זצ"ל שפעם א' ישב זקיני זצ"ל עם בני ביתו על השולחן ובא בתוך
המכתבים מן תבי דואר מכתב א' וכאשר קראו עמד משולחנו בפנים זועפות מתוך האכילה
ובירך על מזונו והלך לחדרו ולא בא חזרה אל הסעודה ויען כי דאגו על הדבר מה זאת ועל מה
זאת ע"כ בא הוא התהרה ושאל את אביו מה ההרדה הזאת ונתן לו זקיני מכתב לידו ואמר
קרא את המכתב והוא קרא ולא ידע גם עתה למה הרד אביו כ"כ וזקיני אמר לו איך יערב לחכי
מאכל ומשקה בקראי מכתב כזאת ? ותוכן המכתב הי' מן נכדת הגאון רבי זלמן מרגליות זצ"ל
אשר מספרת לזקיני זצ"ל ממעמדה ומצבה הגרוע ועי"ז רעדה אחזתה מרוב השתתפות בצער
נכדת הגאון זצ"ל : *

אמר

או לא ובהכרח הוצרך לספר לאביו הקדוש מה הוא הריב אשר ביניהם - וענה לו זקיני זצ"ל אמת הדבר אבל בגילוי גופא ג"כ יש חילוק ולאו כל אנפין שווין *) :
וכן שמעתי בשם רב גדול א' זצ"ל שסיפר כאשר זקיני זצ"ל ישב פעם א' ללמוד
ועל צדו ישב אבי הקדוש זצ"ל ועמדו שני בחורים והגדול הנ"ל הי'
א' מהם ופתאום בא איש א' לחדר זקיני ז"ל ועמד מכסאו תתן להאיש שלום והוליכו לחדר הסמוך לו ועיכב עצמו שמה איזה זמן ואח"כ כשבא חזרה לחדרו שאל לשלשתן אם נתנו שלום להאיש אשר הי' כאן ואבי ז"ל עם עוד בחור א' אמרו הן והגדול הנ"ל אמר לא וענה זקיני זצ"ל אשרי מי שנתן לו שלום והחזיר לו שלום :
ראה זה דרכו בקודש בענותנותו אשר הסתיר ידיעותיו בחכמת הקבלה כאשר
המתיק סוד עם הגאון החסיד המקובל רבי משה טייטלבוים זצ"ל בח"ס
או"ח סי' קצ"ז וסי' ט"ו **) וט"ז שם ולהגאון הנ"ל כתב במרוצת דבריו וז"ל : ועוד

---

*) אמר הכותב : לדוגמא אציע איזה מרגלית טובה שנגלה לו וזלה"ק :

הקצר קצרה ידי מפדות אם אין בי כח להציל. (ישעי' מ"ט) נגלה לי (בקבלה שהיא עפ"י אלי' ז"ל) ע"ד הרמז כי ידוע כי מילוי דמלוי שם הוי' ב"ה הוא כ"ה אותיות. וע"ז נאמר יגדל נא כח ה' ועמ"ש בסק"א על פסוק וקוי ה' יחליפו כח עיי"ש והם ב' פעמים י"ד כי בכל יד יש י"ד פרקים כנגד י"ד תיבות שבברכת כהנים מלבד תיבת שלום כמבואר בס' שפע טל באורך, וכשהישועה בשתי ידים כביכול היינו בימין שיש בו פעולות ב' הידים אז נקרא ימינך ה' נאדרי בכ"ח ימינך ה' תרעץ אויב ואם הי"ו הוא ביד א' אזי היא בבחי' נקיבה ח"ו תשש כ"חו כנקיבה. וידוע דמ"ב מסעות שנסעו במדבר המפורשים בפ' מסעי הם להשלים שם של מ"ב גמטרי' י"ד כ"ח. וידוע כי יש פ"ד דינים גמטרי' מנצפ"ך וכשישראל עושים רצונו מתהפך ונעשה מסנו רחמים וגאולה ע"י שם מ"ב הנ"ל ונעשה מסנו שני מיני גאולות הצריכים לישראל והוא א' פדיון והשני הצלה והצלתי וגאלתי כי גאולה ופדיון הכל א'. פדיון הצל"ה. גמטרי' פ"ד. פדיון הוא ע"י י"ד והצלה ע"י כ"ח אמנם כשח"ו אין עושי' רצונו של מקום והם ה"ו ג' כתות רשעים חטאים לצים שהזכיר דהמע"ה ר"ש תהלים ואז אינם בבחינת שה פזורה צאן קדשים רק בבחי' רחל לפני גוזזים נאלמה כי רח"ל ר"ת רשעים חטאים לצים אזי מסתלק י"ד מפדיון ונשאר גמטרי' קל"ו ומסתלק כ"ח מהצלה ונשאר ק"ב סך הכל קל"ו ק"ב רח"ל כנ"ל. אמנם הלילה לא הגיעו ישראל לכלל זה חלילה להיות בבחי' רח"ל כולם ע"כ אי נמי לא זכו לגאול בכ"ח בהצלה מ"מ זוכים לגאול בי"ד בפדיון וזהו הקצר קצרה יד"י מפדו"ת וכי נחסר מספר י"ד מפדיון הלילה אם אין בי כ"ח להצ"ל אי נימא נמי שאין מספר כ"ח להצלה מ"מ מעולם לא קצרה יד"י מפדו"ת וק"ל
עכלה"ק.

אהי' אשר אהי'. הראו לי בחלום ס' אחד שחבר רמב"ן וכתוב בו הפי' הפשוט כאלו הקב"ה אומר
אהי' עם מי שאהי' רצונו מי שמייחד כל מעשיו לשמי לבד עם אותו אהי' ע"ד אני לדודי ודודי לי. והוספתי לפרש שזה הי' שאלת מרע"ה ואמרו לי מה שמו ר"ל מה רצונו וחפצו בעבודה כי שמו הוא רצונו והשיב לא אחפוץ כ"א אהי' אשר אהי' כנ"ל. והואיל ועדיין צריך לידע גדר המעשה מה נייחד לשמו ע"כ הזר ופירש אלקי אבותיכם אוי"ע שלהני וגומ' זה שמי לעולם ר"ל זה שמי והפצי ורצוני שתתפשו מעשי אבותיכם בידכם ע"ד אם לא תדעי היפה בנשים צאי
לך בעקבי הצאן עכ"ל.

**) וזלה"ק הנה כבר גליתי דעתי לכל העומדים לפני כי כך קבלתי מרבותי זצ"ל והם מורי הגאון
ההסיד שבכהונה מהו' נתן אדליר זצ"ל והגאון רשכבה"ג הפלאה ז"ל אשר מפיהם שתיתי תהלי' ומסקירם הצבתי כי כל הנוסחאות שי"ה זו כזו וכל שיש בזו יש בזו אלא שאין אתנו יודע עד מה ואנו מתפללים ע"ד מתקני תפלות ונוסחאות הללו כי כולם לדבר אחד נתכוונו כמו סגנון אחד לכמה נביאים ואין ב' נביאים מתנבאים בסגנון א' כי כל נוסחא ונוסחא אינו אלא סגנון א' משונה מחברתה אבל הם עולים למקום א' וכשבא נר אלקי' האר"י זצ"ל ואיזן והיקר ותיקן כי הוא ידע תיכן הדברים הוא העמיד בסידורו כל דבר על מכונו וגילה תעלומות של הנוסחא ההיא הספרדית יען כי הי' ספרדי ואלו הוא הי' אשכנזי או הי' נמצא באשכנזי' איש כמוהו הי' עושה כיוצא בזה בסידור אשכנזי ועתה בדורות האחרונים הבאים בסוד ה' די להם שמבינים

ו‌נע אדבר כי שמות הקודש הם פעולות אמיתיות ממה שראיתי בעיני מאיש מופת מורי כהן צדק זצ"ל, והגאון הנ"ל בתשובתו הנדפסת בספרו השיב משה כתב עליו משה ספרא רבא דישראל אשר הן בנגלה והן בנסתר כל רז לא אניס לי וכו' — תאמן ביתו הגאון והמקובל רבי דניאל פרוסניטץ זצ"ל שהי' רב"ד בפ"ב בהספידו את זקיני זצ"ל אמר פעם א' גילה לי רבינו בסוד ואמר לא מצאתי בין גדולי דורינו א' אשר לו יד כמוני בחכמת הקבלה ואמר עוד אז הגאון ר"ד ז"ל שהי' רבינו יחיד בדורו בנגלה זאת ידוע לכל אבל אני אגיד לכם מה שלא ידעתם שהי' גדול יותר בנסתר מבנגלה *) :

והנה הגם שזקיני זצ"ל הי' מקיים בעצמו והצנע לכת את ד' אלקיך אבל כבר אמ"ז ז"ל כל הלומד תורה בסתר מכריזין עליו בגלוי וע"כ הרבה פעמים רחקו עליו והפצירו בו לפעול פעולות עפ"י שמות הקודש ולעמוד לעזרה למרי נפש בקבלה מעשיות אבל הוא בקדושתו וענוותנותו לא הטה אוזן קשבת והי' שונא גדול מדברים כאלו המתמיהים לבות בני אדם בכל זאת לא בכל פעם הי' בכחו להמלט על נפשו להסתיר דרכיו בקודש ולדתמא אציע לפניך קורא נכבד איזה מעשה רב ועוד ישנם ת"ח גדולים בינינו אשר עמדו באותו מעמד וזה הי' נופא דעובדא ילד שעשועי' אחד הי' בפ"ב בשמו ליב בן לאה והיא היתה אשה צדקת ומקום דירתה בבית הגדול אשר ברחוב היהודים הנקרא נעסטערהויז והרכו

שמבינים דברי האר"י ז"ל אבל אין אתנו יודע להוציא כן מנוסח אשכנזי ע"כ טוב להם להתפלל מסידור ספרדים שנרשם שם מקים ההיכלות והיחודים עפ"י האר"י ז"ל ומה שיתפללו אשכנזים אע"פ שגם שם נרמז הכל והמתפלל ע"י המתקן הנוסחא ההיא עד מהרה ירוץ דברו מכל מקום נ"ח להם להתפלל מה שמבינים ממה שמתפלל על דעת המתקן וע"כ מורי הגאון החסיד שבכהונה מהר' נתן אדליר זצ"ל הוא בעצמו עבר לפני התיבה והתפלל ספרדי בסידור האר"י זצ"ל וכן מורי הגאון בעל הפלאה זצ"ל כי רק אך המה התפללו בנוסח האר"י ז"ל ורשום א' מהאנשים המצורפים להמנין לא התפללו כ"א אשכנזי ואפילו בנו הגאון בעל מחנה לוי זצ"ל לא שינה נוסחת אשכנזי וסיד אחר פטירת אביו הגאון זצ"ל ביטל הכנסת שלו והתפלל בביהכ"נ של קהל פפ"ד והיא דבר מפורסם וידוע והכל מטעם כי מי שאינו יודע עד מה אין לו לשנות נוסחאותינו כמצווה עלינו בסנ"א דספ"י פ"ח בשם ירושלמי ושכ"כ האר"י עצמו והיוצא מדברינו שהמתפללים ספרדית מסתמא באו בסוד ה' ונכנסו בסתר המדרגה ויודעים מה שאומרים ויפה עשו ומי שלא הגיע לכך כגון אנחנו מה שאנו מתפללים על דעת מתקני תפלות נוסחי אשכנזי גם תפלתינו נשמעת אבל אין לומר שתפלה זו משונת מחבירתה ואינה סובלת בגד צמר דברי הבל המה. ראה זה ראיתי במנהגי מורי הגאון מהר' נתן אדלער זצ"ל שבי"ט של סוכות לא קרא ללוי למי שאוכל חדש כי באותו זמן כבר נקצרו השעורים שהם חדש קודם העומר והלוי קורין לפניו ביו"ט של סכות ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם וזה ברוך עה"ת ויקרא לפניו מקרא זה ושוב ישתה שכר וי"ש ויאכל פת המחוסין משארי שכר של רוב פוסקים גם באה הזמן הוא דאורייתא. וכיוצא בזה השתא הבא שנת השמיטה אינו ראוי לקרות בתורה לא יגרש את רעהו למי שלא עשה פרוזבל ערב ר"ה העבר בכניסת שמיטה וגם יעשה פרוזבל ערב ר"ה הבע"ל ביציאתו לצאת ידי כל הפוסקים החולקים בזה עיין חו"מ סי' ס"ז כיוצא באלו ראוי לחסידים ליזהר עכלה"ק.

*) הגאון ר"ד הנ"ל ז"ל קיבל חכמה זו הקדושה מזקיני זצ"ל אשר מסר לו יסודות וסודי החכמה עפ"י קבלה מרבותיו והיא חוי קשיש מזקינו ז"ל בשנים והי' עוד מבי דינא רבא של הגאון רבי משלם טיסמניטץ זצ"ל ונפטר בן פ"ז שנים שנת תר"ה ואבא זצ"ל בהספידו קרא עליו המקרא תשית לראשו עטרת פ"ז והוא הוא רבי דניאל אשר מובא פעמים בשו"ת נודע ביהודה שם בילדותו לחרוץ מופלג והי' דניאל איש חמודות זצ"ל: ובשנת תק"ס לפ"ק בקשו ק"ק פרוסניטץ לקבלו לרב אב"ד בהשתדלות הגאון דמדינת מעהרן מהר"ם בינעט זצ"ל ועיי' אגרות סופרים סי' י'.) ובשנת תקפ"ב הציע זקיני ז"ל אותו לקבלו בקארלסבורג ומדינת זיבענבירגען בין שלשה רבנים שהציע לפניהם.

הנה

של הילד הי' תמיד להפ"יש באשפתות גדולות אשר מונחים בהצרו' הבית הגדול הה"א אולי ימצא שם איזה דבר ויהי היום נדבק בהילד רוח רעה ר"ל והוא בא לבית אמו להדר הורתו שלמד גמרא אצל מלמד א' בשמו ר' משה פאפענהיים ז"ל יקרע המזוזות וכל החומשים יסידיים ר"ל וכאשר ראה איזה עלה מסידור או גמ"א עשה כן וקפץ עד למעלה ועשה תנועות שונות ומשונות ופניו נשתנה לכמה גוונין וכאשר מצא איזה ספר בלשון לאומים הי' מנשקו ומחבקו וכורע על ברכיו והזכיר שמות ע"ז ר"ל והי' רעש גדול ותהום כל העיר ותיים ממרחקים אף גם כומרים באו לראות והי' לפלא בעיניהם היות יודע לקרות שמות ע"ז שונות וישנות ורבים באו מחכמי העיר והפצירו בזקיני הקדוש זצ"ל שיעשה ויפעול עם הילד האומלל הזה אות לטובה ואחרי רוב הפצרות ציוה להביא הילד לפניו והעמידו בין ברכיו וציוה עליו לקרוא חומש ולהתפלל בסידור והוא עשה כאשר ציוה עליו, אך כאשר הלך מביתו לחצר ושם בהמ"ד של הישיבה ושמע קדושה או קדיש בא עליו הרוח ר"ל ועשה כדרכיו וחזר לסורו וכך הי' ב' שנים והי' לאות ולפלא — וזקיני זצ"ל לא רצה ליתן לו קמיע כדרכו שלא לעשות בדבר אשר כבר הוא ידוע ומפורסם לכל אבל הגאון רבי דניאל ז"ל ושאר ת"ח הפצירו בו לרחם על הילד ולא יכול מלט ע"כ קרא את תלמידו הרב הצדיק מהו' פישל סופר ז"ל ומסר בידו קמיע שיקשור אותו להילד על צווארו ויגזור אומר שיצא הרוח דרך אצבע קטנה והוא יפתח ההלון ותחת החלון בחצר יעמיד איזה אנשים גבורים עם כלב שחור ובזה הכלב יגזור שיכנים בו הרוח והאנשים הנ"ל ישימו אח"כ הכלב בשק וישליכו אותו בנהר וכן עשה הרב הנ"ל עפ"י רבו ונטל הקמיע וכאשר פתח הפתח מן החדר שהי' הילד שם קפץ עליו בהרי אף גדול והרב הנ"ל בכ"ז התגבר עליו והקשיר הקמיע על צווארו והילד נפל לארץ וצועק כברוכי' ידי ונפתח האצבע ואנשים העומדים שם בחוץ עם הכלב עשו כאשר ציוה זקיני זצ"ל והשליכו הכלב לנהר (דאנויא) ובאיזה ימים נתרפא הילד ולמד בישיבה והי' בחור בטוב והלך בדרכי היראה כה"י :

עוד ענין כזה בא לפני זקיני זצ"ל ואחר הפצרות רבות בחר עשרה בחורים מתלמידיו המופלגים יראי ה' וציוה להם שיעמידו עצמם באחד מחדריו ויאחוז זה את זה בחוזק יד ולא יניחו זא"ז והנער אשר הרוח בו ר"ל יעמידו באמצע, וזקיני זצ"ל ציין להם כמה מזמורי תהלים אשר יתפללו שמה ואת אשר יתכוונו באמירתם וכן עשו ופתאום אחר תנועות ויללות וקפיצות שונות קפץ הנער וצווה מאוד ונשבר זכוכית חלון א' והנער נפל לארץ עיף ויגע ולאט לאט השיב רוחו בקרבו ונתרפא מחליו לגמרי בעזה"י :

ועוד בה שלישי' מעשה פליאה אשר גם זו עוד בזכרון ת"ח מובהקים והוא כי הגאון רבי דניאל פרוסניטץ זצ"ל הי' בעל חלומות וכמעט לא עבר יום אשר לא הי' צריך להטבת הלום ונצטער על הדבר ויפציר בזקיני זצ"ל שיתן לו קמיע נגד זה ובע"כ התרצה להגאון הנ"ל אשר הי' לו אוהב דבוק והוא ידע והכיר גדולת ערכו בחכמה הקדושה זו ולא יכול משה להסתיר פניו ממנו ופעם בעש"ק שלח לו ע"י תלמידו הרב מהו' פישל ז"ל הנ"ל קמיע וציוה על תלמידו שישגיח מאוד שיקשור הקמיע בכים ישר ולא מהופך וכן עשה והביאה אל הגאון ר"ד זצ"ל הנ"ל קודם קבלת שבת והוא הניחה על צווארו, ויהי קודם קידוש היום הלך זקיני זצ"ל לבית הכבוד ורץ אחריו בנו הצעיר יחפא ז"ל אבל אביו לא הרגיש בהדבר שהוא שם וכאשר יצא סגר הדלת אחריו וכאשר ישב לסעודת

שבת

שבת ולעשות קידוש ויפקד מקום מושב בנו הצעיר והילד איננו ויהדי הרידה גדילה ויחפשו אותו עד שנשמע קול צעקה ומורה מבית הכבוד שהילד סגור ששה מיצר הדבר לזקיני זצ"ל ואמר ,ידעתי שלא יהי' לי מנוחה מהם' ותיכף שלח לקרוא להרב ר' פישל ז"ל ושאלו אם לא הגיח הקמיע בהכים מהופך והוא השיב עשיתי ככל אשר צויתני רבינו אבל זקיני זצ"ל אמר לא כן עשית והוא עמד בדיבורו שלא הפך הקמיע ובכ"ז ציוהו זקיני זצ"ל שיאמר לרבי דניאל ז"ל שיקח הקמיע מעל צווארו ובמש"ק פתח זקיני זצ"ל הקמיע במעמד תלמידו הנ"ל והיתה מונחת מהופך בכים והתלמיד תמה מאוד על זה ושאל והפציר ברבו שיאמר לו איך ידע זאת וענה לו למה זה תפציר בי הלא אם אומר לך ג"כ לא תבין הדבר:

מעשה פליאה סיפר לי אבא מאוה"נ זצ"ל פעם א' יצא איש ומצא קוצים בבית זקיני זצ"ל ובהרף עין קול רעש גדול נשמע ברחוב .איש אש בבית רבינו נתקבצו ובאו יחדיו אנשים הרבה למען כבות השריפה אבל העיקר חסר הוא המים כי ידוע שדירת זקיני זצ"ל הי' ברחוב אשר על הר גבוה הנקרא שלאָסבערג ע"י, שצריכים לחפור עמוק עמוק עד שנמצא מים ע"כ רק מעט מזעיר הכה הבורות אשר נחפרו בכל רחוב ההיא ויצא קלא דלא פסיק .מים מים' ויהי מהומה גדולה וכל הבתים הסמוכים המה ג"כ של יהודים — והנה בעת שהי' עוד הגאון הקדוש רבי משולם טיסמניטין זצ"ל בעלמא הדין ודר באותה דירה עצמה הי' לו ג"כ מקוה מים בתחתית הבית (קעללער) אשר טבל בו וכמדומה שגם הגאון מהר"ב ברבי זצ"ל שהי' אב"ד לפני הגאון מו"ה משולם זצ"ל טבל ג"כ במקוה זו וגם שאבו מים ע"י מכונה (פלומפע) למעלה אבל מעת נפטר הגאון זקיני זצ"ל בא אחריו לסלאות מקומו בהדירה ההיא לא טבל עוד במקוה זו רק במקוה של הקהל וע"ז גם הפלומפע לא הי' נצרך כ"כ תשהתה ולא נתנה מים עוד וכבר עברו שנים הרבה שלא נשאבו על ידה מים ממעין הזה ועתה בעת המהומה הזאת קפץ בחור א' אשר ראה פלומפע זו ולא ידע שנתקלקלה ואינו נותנת מים ותפס בהבית יד שלה והתחיל לשאוב וראה זה חדש כי יצאו מים רבים די והותר לכבות את האש וכן נעשה מהרה כי הרבה יחת עסקו בו ונתמלאו כולם שמחה והנה האמינו האנשים כי טעו בדמיונם ובחנם חשדו את הפלומפע שאינה נוהגת מימי' וע"כ גם אחר השריפה בקשו לשאוב מים אבל ראה דבר פלא כי לא הוציאו אפילו טיפה אחת עוד מן הבאר הזה ואז ראו כולם כי הקב"ה עשה ניסא לפי שעה. ועוד הפלומפע עומדת במקומה מבלי נותנת מים עד היום:

אחרי בוא זקיני זצ"ל לישב על כסאו בעיר' פ"ב המעטירה כבדו אותו יושבי ארץ הקדושה וגדולי' ביתרת הכבוד להיות להם לראש ולנשיא ועל פיו יצאו ויבאו. כל ענין גדול יביאו אל משה ולהיות טובה מעל טבהים שומר מעות קדשים ואליו יביאו כסף התרומה והוא בצדקתו עשה קיבוץ וריבוץ ופעלים הרבה לטובתם ובכל ריב ודין הנוגע לכוללות הובא לפני כסא כבודו והחריין משפטם ביד ה' הטובה עליו ועיי' ח"ם חלק חו"מ סי' י"ב. ואעתיק כאן מקצת ממכתב קדשו של גאון ישראל רבי משה מייטעלבוים זצ"ל אבדק"ק אוהעלי שתחי' ה"ל:

שילית יום ב' כ"ז ניסן י"א למב"י תקצ"ג לפ"ק.

יובה ויציין ציץ ויהי פורח ורב שלום עד בלי ירח לכבוד ידיד ה' וידיד עמו וידידי ורב רחימי ה"ה הרב הגאון הגדול המפורסים בכל קצוי

קצווי ארץ מופת הדור בוצינא קדישא קדוש יאמר לו נ"י ע"ה
מה"ח כקש"ת מהו' משה ספרא רבא דישראל האב"ד ור"מ דק"ק
פ"ב לנצח יאר פניו אתנו סלה :

אחרי דרך מבוא השלום אען ואומר ברתת שאל יפלא בעיני הדר כבוד גאונ
כי לא השיבותיו דבר מפני הכבוד ומפני היראה על המכתבים אשר האיר
נגד עיני זה זמן כביר כי ח"ו לא מסיבות שלילות האהבה היתה זאת ואיש קדוש
כמוהו יודע צדיק גודל ברית כריתות אהבה אשר בינינו מעולם ותוקף אהבה
בוער בלבי ברשפי אש שלהבת אשר מים רבים לא יוכלו לכבות ועדיין לא
אהבתו וחיבתו ממני אף חובב בתוונא דליבאי אך גלוי וידוע לפני מי שאמ
והי' העולם ב"ה וב"ש שלא מצאתי אז בעת בואם עת ופנאי אפילו לקרות אש
הי' כל העולם שרוי בצער מהחולי הידוע ר"ל ומחמת גודל הצער ורוב הטרדו
אשר הקיפוני אז מאחב"י אשר שמו פניהם אלי עצי עדן סבבו אל האטד לעור
עליהם רחמים גדולים אשר היו צריכים בעת הזאת מלבד עבודת הקודש אשר על
מהורה ותפלה, ועת הזאת אשר הגיע לגבולינו השד"ר מוכ"ז דאתא ממערבא מכול
הנקראים חסידים הי"ו ה"ה הרב וכו' מהו' יוסף חיטין וצווח על השד"ר מכול
פרושים מהו' צבי הירש הי"ו אשר הקדים עצמו לתפוס ולאחוז ממון הקודש וכ
והנה אני הפעוט הנם דלדידי כל אפין שוין חסידים או פרושים כל ישרא
הבירים וישמות מהולקי' לא ידעתי על מה אדניהם הטבעו ובזה כוונתי לדעתו דע
תורה שראיתי במכתבו דמר ניהו רבא הגאון נ"י וכו' והן יאמין לי הדר כבו
גאונו כי ממקום התחלת ארץ הגר ניתן משנים קדמתים להצדיקים אשר בפול
להצדיק ר' מענדל מרימנב זצ"ל ואחריו הרב מראפשיטץ זצוק"ל ולהרב הצדי
המפורסם ממעזיבוז זצוק"ל וכן להרב מקאלוב ז"ל ולהצדיק המפורסם ר' יוס
מיאמפלא בן הצדיק הקדוש ר' יהיאל מיכל מזלאטשוב זצוק"ל ואח"כ בבואי לכא
מארין פולין זה בערך כ"ה שנה כתב לי הרב הצדיק מקאלוב זצ"ל שגם אני אח
ידי להזק הצדקה הלז וכן עשיתי בעזה"י וכו' ועתה צווח השליח שרוצה להתדי
ולתבוע לד"ת הקדושה את השליח של הפרושים לפני והשבתי לו כי להיות די
לפסוק עפ"י ד"ת הקדושה אין רצוני בשום אופן כי בעיני המון אני נוגע בדב
באמרם שאני מכת הסידים ולא אדון אנכי בדבר זה רק תבואו לפני הרב הגאו
דפ"ב נ"י לנצח שהוא שוה לשני הצדדים וכפי אשר יצא מפיו הקדוש כן יקו
ואני מסכים לדעת הגאון דפ"ב נ"י שהלוקי' שמות אלו פרושים והסידים תבטל
רק לכולל א' יחשב ויסעו שניהם באהבה ואחוה ושלום ולא יהולל ש"ש
באמת כל העדה כולם קדושים ונשאר הדבר תלוי' ועומד עד יבואו שניהם לפ
כסא כבודו ואת אשר יבחר כת"ר כן יקום וגם אני מסכים לדבריו הקדושי
ובטחתי בגודל צדקתו והפצו באמת שיהא לשד"ר מוכ"ז *) שומע מאת המל
ובזה אחוי קידה חמש מאות ואומר שלום מא"ה כנפשו ונפש אוה"נ ידידו לנצ
הק' משה טייטלבוים.

---

*) הנה כאשר ביקש הגאון מהר"ם מ"ב ז"ל כן הי' ושני שד"ר הנ"ל באו לפני כס הוראה ש
זקיני ז"ל והציגו תעצומותיהן לפני והשד"ר מהו' צבי הירש מכולל פרושים יצא זכא
בדינו ודבר זה הרע למתרי"ת הנ"ל מאוד. ואם תרצה לידע מה הי' סופו של ר"י הנ"ל ומה הג
אליו אציע לך פה דברי הגאון הישיש מהו' שמואל סלאנט נ"י הרב דאנשי רוסי' בעיה"ק ירושל
ת"ו וכה דבריו : יש לי קבלה מתלמידי הגאון רבינו בעל ח"ס זצ"ל בדבר ה' יוסף חיטינער אש
בישבו לפני רבינו הגאון ח"ס ז"ל במסיבה עם כמה ת"ח התחיל לספר להד"ר על הגאון מה
ישראל

כאשר כבדו לזקני זצ"ל את הנשיאות מארץ הקדושה שלחו לו משם חתיכה עץ מן העץ אשר השענו תחתיו המלאכים אצל אאע"ה והוא לקח האיזמל אשר מל בו רבנו הגאון הקדוש רבי נתן אדלער זצ"ל ונתנו לאומן שיעשה מן העץ בית יד להאיזמל של מילה הזה משובץ בכסף טהור וחקוק עליו והנה שלשה אנשים נצבים עליו ושמעתי שאמר זקני זצ"ל מעת אשר שימש באיזמל זה לא אירע לו שום תקלה בהימולו את בנ"י. ודבר פלא שמעתי לפני כמה שנים קנו ממלכת ענגלאנד עבור המחעאום את האילנא ורברא הזה בדמים הרבה מאוד וכאשר חפרו אותו להוליכו למדינתם פתאום נתהווה איש סביבו ונשרף כל האשל ונשתקע במקומו :

כאשר זכיתי בשנת תרן לעלות לאה"ק ולגור שמה כ"ד ימים *) הייתי ג"כ בעיה"ק חברון וסמוך לה אלוני ממרא וכו שיורי ברכה מהאוהל אשר בו קיבל אאע"ה המלאכים והי' זה בנין גדול ומפואר בנוי באבנים גדולות אשר קשה להבין איך ידי אדם שלטו בהם להגיעם ממקום למקום ועוד נראה משליש רווחות

ישראל פרי"ש משקלאָב ז"ל בעל פאת השולחן שהי' אז רב ומנהיג בירושלים ת"ו תלמיד הגר"א מווילנא ז"ל ונגד כי הגאון רבינו חת"ס ז"ל פעם ושתים שיהסוב פני ירושלים מלספר לשה"ר עליו ואמר שהוא ת"ח ואסור לספר לשה"ר ורכילות וזה ר' יוסף לא שמע לגערת רבינו והוסיף לדבר עתק ואז נזרקה נבואה מפי הגאון חת"ס ז"ל ואמר תמה אני אם יזכה אותו האיש לקבורת ארץ ישראל וכבר הקדמוני הכתוב איש לשון בל יכון בארץ. וזה ר' יוסף הלך ונסע הורה לביתו לפעה"ק ועל הספינה נפלו שודדים ונאבד הוא עם צרור כספו ולא חזר הנה ולא נשמע עוד שום דבר ממנו ר"ל עכ"ד תה"ג הנ"ל נ"י :

וז"ל קדו"ש זקני ז"ל במכתבו : שלו"ת פ"ב נגהי יום ו' עש"ק ר"ח אב תקצ"ו לפ"ק.

ש"כ"ם לי"נ הרב הגאון המופלג המפורסם הרי"ץ ושנון כש"ת מהו' יחזקאל נ"י אבדק"ק קארלסבורג והמדינה יע"א יקרתו הגיעני ויפה כתב כי אשתקד הי' במדינתינו שליח הסידים ר' יוסף המינקר וקיבץ הכל להסידים מבלי תת לפרושים אפילו פרוטה א' ופתער פיו עלי לבלי הוק ובעה"ר נהרג בין קונסטאנטינא לארי ע"י הספן ואיבד גופו וכל ממון המקובץ כמה אלפים תנצב"ה. והנה פר"ם מתעסק במצוה רבה ומהול עכ"פ לשלוח לידי ומידי יבוא להם בעזה"י הכ"ד התו"ם באהבה רבה יתהו בציון עיני משה"ק סופר מפפד"ם.

ע"ד כתב קדו"ש זקני ז"ל בזה ז"ל : שלו"ת פ"ב נגהי ליום ה' בטוב אליל קצ"ב לפ"ק.

תהל שנה וברכותי לידידי הרב המופלג השד"ר כמהו' אברהם נ"י שליח ציון יהי' ה' עמו. במפתה בבא מזלא טבא גדול יהי' כבוד הבית האחרון מן הראשון אמן. הלוטה פה קבלתי מטריעסטא וזה ד' שלפה"ז הרח"ב פני וספר אחר מטתו של ת"ח כי היא לא ידע כי נלקח ארון אלקים (והוא הגאון ר' ישראל פרוש) ביום ב' סיון במברי ואני כתבתי לו שיהי' והי' בריהי ויקח סופר מרי חבינר ור"ם קלסן עדה והתרוייהו שקלו למטרפסיהו בין כך לא אדע עכשיו איך נהג בשיליה מאן ספין מאן חשוב בר"ה בן תרדיון להאסינו אקופה של צדקה ובו' יקבץ נדחיו מהרה כי עת לחננה כי בא מועד הכ"ד אוה"נ דש"ת משה"ק סופר מפ"ם דסיין.

והנה ע"ד תתדי (עיי' אגרות סופרים סי' י"א) מכתב הגאון מהו' ישראל פרי"ש זצ"ל אשר בו התנצל לפני קדוש זקני ז"ל בדבר לשה"ר אשר דברו עליו ואשר בו סיפר וצייר גודל הרעש והשערת הארץ שהי' בעיה"ק צפת ובעברי' וסביבותי' אשר ביום השמועה שקיבלו זקני ז"ל מכתב ההוא קרא למספד ובכי רב בביהכ"נ הגדולה כמובא ההספד בתורת משה פרשת אמור.

*) קינה שחברתי לפני כותל המערבי שנת קבל רנ"ת עמך ור"ת **נשמה שלמה סופר חזק ואמץ.**

נפשי נפשי בוכיה סדי תורה ומקדשיה חוסותיה רחמן תבנה ונעלה לציון ברנה
שלמה אהיה בעיניה וי ואוי לדורשיה ויה תחזיר ליושנה איתו יעלה בראשונה
מארצינו הקדושה דהייה פנה הודה והדריה מהר תמהרנה העינה
הלוצת השכחיה אדוניה. ראה עניה ומרודיה. קץ הפלאית תחישנה. צבי לצדיק השבענה.
ידבירנא

שיורי הכותלים ובור מים בזוית א׳ וסמוך לאוהל מקוה מים גדולה במערה אשר נקראת על שם שרה אמנו ע״ה שבה טבלה ומביאה ג״כ הברטנורא באיגרת מסע״ו.

דרכו של זקני זצ״ל הי׳ לילך בכל שנה על משך איזה שבועות למקום הרחצה אשר ציוהו הרופאים וכמה פעמים הי׳ בעיר באדען הסמוך לוויען ודכירנא בשנת תרל״ג לפ״ק הי׳ דודי הגאון מהרש״ם זצ״ל שמה כמה שבועות וגם אני עכבתי שם איזה זמנים ורוב העת זכיתי להיות על ימינו ופעם כאשר טיילנו לטייל בין ההיים בתוך הגן (פארק) סיפר לי דבר חידוש שבהיות זקני זצ״ל לפני שנים רבות בעיר ההיא והלך ג״כ לטייל בתוך הגן ההוא וידוע שיש שם הרין להעיר ארמון גדול הנקרא (ווייל בורג) ושמה יושבים הבני מלכים (ערצהערצאגע) ממדינתינו בתוך ימי הקיץ וישב נמצא ושם הי׳ בעת ההיא גם המלך פערדינאנד ע״ה אשר הי׳ אז יורש עצר (קראָנפרינץ) וכאשר הלך גם הוא לטייל בפארק ההוא ראה שם את זקני ז״ל וחכמת אדם תאיר פניו כי פניו מאירים בצדקתו וחכמתו ושם עיניו עליו יותר מכפי הרגיל אדם באדם ובכל פעם שהלך זקני זצ״ל בהליכה הלך הוא בחזרה באותה שורה של אילנות (אללעע) עצמה וכן להיפך וצמצם את עצמו לעבור לפניו והסתכל כל פעם בפניו המאירים וכן עשה כמה ימים עד שפעם א׳ פגע באיש א׳ שהי׳ מאייזענשטאדט אשר ישב שם ושאלו מי הוא זה הרב ההולך שמה ואיה מקום כבודו כי כמלאך אלקים מראהו וההוא השיב לו שהוא הרב מפ״ב, והי׳ נראה בעליל שרוצה להתקרב אליו בימים הבאי׳ כשמוע זקני ז״ל כן הלך חזרה לפ״ב כי שם ביתו וד״ל :

ועוד סיפר לי אז דודי הגאון זצ״ל* שבעת שהי׳ עיטור מלוכה (קראָנונג) להקיסר פערדינאנד בעיר פ״ב אשר היתה בעת ההיא מטרפולין של מדינת אונגארן ונועדו יחדיו מכל אפסי המדינה וחוצה לה אנשים הרבה לרבבות ובראשם השרים והסגנים הדור בלבושם היקרים והחמודות כנהוג בחג גדול כזה ימחוק ההיום אשר גם היהודים ישלחו שלוחים (דעפוטאציאָן) ע״כ נבחרו ראשי הקהלה ונשיא אלקים בראשם הי׳ה זקני זצ״ל והיו ג״כ שמה בשעת עיטור המלוכה ויהי כאשר חזרו העם וגם מסעדראהעל הסמוך לפ״ב היו הרבה אנשים ובבואם לביתם נועדו יחדיו המופלגים שביניהם הנקראים (עדעללייטע) בבית המשתה של הרב הצדיק מהו׳ ישראל כהן זצ״ל (מובא בח״ס יו״ד סי׳ רכ״א) להגיד ולספר כל א׳ מה שראה בפ״ב וכולם אחזו הבל הסיפור בידם כל א׳ ליפה כחו שהוא ראה יותר מחבירו כדרכן של בני אדם. עמד אחד מהם ואמר אני ראיתי מה שלא ראיתם כולכם ושאלו כולם מה זאת ? וענה ואמר ,אני ראיתי את הרב של היהודים מפ״ב ומה אומר לכם שבקושי הי׳ באפשרי להסתכל בפניו כי הי׳ פניו מאירים כשמש בצהריים׳ ובאמת נתקיים בזקני זצ״ל וראו כל עמי הארץ כי שם ה׳ נקרא עליך :

כל פסיעותיו ודבריו אפילו שיחת חולין שלו היו במדה במשקל ובמשורה וספירות כמו כאדם המספר מרגליות ודכירנא שפעם א׳ כאשר הלכתי עם אבא זצ״ל לטייל בגן אשר לא רחוק מביתו הנקרא (פאלפי־גארטען) וכאשר הגענו בתוך הגן אל מקום א׳ אמר לי אבא זצ״ל זה שנים רבות אשר אבי הקדוש זצ״ל הלך לטייל בגן הזה ופה ישב לפוש וסביביו עמדו אחדות מרעיו ואני הייתי עם אחד מהם בתוך פלפול בדברי תורה ע״כ הלכתי עם הת״ח ההוא ברצוא ושוב ולא ישבתי אצל אבי ובדרך הליכה כאשר קרבתי אליו קרא אותי ואמר לי

בני

בני חביבי! אתה עוסק ומפלפל בדית ואולי האמין שאני מדבר דברים בטלים ליאת אני אומר כי לא תשמע דיבור יוצא מפי אשר לא יהי׳ לך תועלת אמיתי ממנו ואם לא מיד יהי׳ לך בימים הבאים, וכן הי׳ באמת כי מאותו סיפור ודיבורי׳ אשר דיבר אבי אז הי׳ לי תועלת בשנים הרבה אחרי כן עכ״ד — וכן אמר לי תאמין לי שאני איני לוקח חפץ ממקום זה ומניחו למקום אחר אם אין לי טעם וכונה על הדבר :

קדוש זקיני ז״ל זה לא תש כחו ולא הלבין שערו עד היותו בן ס״ה שנין כי אז נחלה וסבל יסורים קשים זמן רב ותפלת רבים עלתה השמימה ונתקבלה משוכן מרומים עד שנתרפא האמנם מאז והלאה הי׳ תמיד בעל יסורין אבל לא ביטל בכ״ז מתורה ותפלה כיד ה׳ הטובה עליו.

בשנת תקצ״ב ביום ח״י אדר שני קראו עליו מועד והלכה לעולמה מהברתי מחברת הקודש זקינתי הרבנית הצדקת המפורסמת מרת שרל זצ״ל בת מ״ב שנים וספדה הספד מרורים ופי׳ עליה כל הקאפיטל אשת חיל במשלי וגם קרא לפני מטתה הצוואה אשר עשתה כמה שנים עוד לפני הפטירה *) ובקשה בה שבעלה הקדוש ימחול א״פ על שלא הי׳ לה השגחה פרטית כ״כ עליו כראוי לאדם גדול כמוהו אבל ה׳ יודע שהיתה בעלת יסורים גדולים כל הימים וגם צותה שבני׳ לא יתענו על יום יאהרצייט שלה רק ירבו בלימוד תורתינו הקדושה ובנותי׳ יזהו את בעליהון להתמיד בלימוד וזקיני זצ״ל פסק לקיים הצוואה ובכ״ז נהג אבא מאה״נ זצ״ל לסיים ביום ההוא איזה מסכתא כדי שיאכל סעודת מצוה ואכל רק מאכלי חלב :

על מצבת קבורתה כתוב כזאת: פ״נ הרבנית הצדקת המפורסמת המיוחסת מ׳ שרל שהיתה אשת הראב״ד מהרמ״ס נ״י נפטה״ה ונקברה ביום ג׳ ה״י אדר תקב״ץ לפ״ק תנצב״ה :

לא הי׳ ימים מרובים והציעו לפניו שידוכים שונים וז״ל באחד ממכתבי תשובה :

שילית יום ד׳ יו״ד למב״י תקצ״ב לפ״ק.

שלום לידידי ורב חביבי הרבני הנגיד המופלג בש״ת מהו׳ יוסף זלמן נרו יאיר. לא אוכל להאריך מפני טרדות חתונת בתי הבתולה הכלה תי׳ למז״ט בימים האלה יען כי אין אתי בעוה״ר (נב׳ ד״ת) הדבר ידוע לא הודיעני רכוש האשה ובני׳ מה המה תם עדיין. לא עברו ג׳ רגלים ואמרתי בויוסף אברהם ויקח אשה ואחז״ל שיתין תכלי ספי לכוכי דקול חברי שמע ולא אכל נ״ל דלא על אברהם אמרוה אלא על יצחק שלכן לא נזדרז אברהם לקיים מצוה שבגופו טרם נשואי בנו שלא ידאב לב יצחק וק״ל. והנה בני (הוא אאמ״ו ז״ל) בן י״ו שנה הוא בה״ר מופלג הצדיק ונשגב והי׳ מקושר בקשר וכבר הושלש הנדן עשרת אלפים תחת ידי והי׳ זמן נשואין קרוב ושמענו שמשורכת קלקלה דרכי׳ ונכנסה לבית שרטיאות בליל צום י״ד טבת ושלחתי לחזרה מעות המשולש תחת ידי ונתקתי קשרי ההיתון ההוא ע״כ קשה עלי לישא אשה עד שלכל הפחות אמצא קשר מעדתים לבן חכם צדיק הנ״ל ואחתום בברכה א״נ הטרוד מאוד משה״ק סופר מפ״ם דמיין.

*) דכירנא שאמר לי אבא זצ״ל פעם כאשר עסק זקיני זצ״ל בבדיקת חפץ ובדק גם בארגז אשר זקינתי יש לה בת חפצי׳ ושם מצא איזה מכתב סכורך וכתוב עלי׳ שהיא צואה שלה וזקיני זצ״ל אמר לה אח״כ דברי הידידי על שהקדימה עצמה ואמר לה שהוא קשיש הרבה יותר ממנה בשנים בכ״ז עוד לא כתב צוי׳ האחרון לביתו :

ואעתיק

אמר הסופר! מקובלני כי נערה הנזכרה נתנה עיני' באיש בעל ממון ונשאה אות
ובאשר כיסה זקיני זצ"ל את האשה קודם החופה בירך אותה בהרמת קול יות
מהרגיל „אחותינו את וכו'" והי' הדבר תמוה בעיני השומעים עד ששאלו אותו לס
שינה בה מבאהרת להרים קולו וענה יודע אני שתקבלה עונש שנים על שנתק
את הקשר ואלו הייתי מברכה בלחש היו אומרים שקיללתי אותה ע"כ הרמתי קול
שבולם יִשמעו ולא עברו ימים מועטי' ואירע בה מילתא ולא היתה ראוי' לאי
ונתגרשה מבעלה וזקיני ז"ל סידר הגט פטורין ותהום כל העיר כי נראה בעלי
כמה גדול כחו של צדיק זה והיא נשארה גלמוד כל ימי' ועל כגון זה אומ
בדרך צחות מברך רעהו בקול גדול לקללה תחשב לו ר"ל.

אהרי פטירת זקינתי זצ"ל באתה אליו במראה ורמזה לו כי הבית צריך שמיר
לזאת נשא בשנת תקצ"ה אלמנת הגאון המובהק רבי צבי הירש העלל
זצ"ל בעל ס' טיב גיטין ושמעתי טעם שהי' לזקיני זצ"ל בזה כי בשנת תקצ
נתקבל הגאון הנ"ל לאב"ד בק"ק אובן ישן עפ"י השתדלות ועצת זקיני זצ"ל
אבל לא האריך ימים שמה ונתבקש בישיבה של מעלה תוך שנה שבא לש
ביום כ"ה תשרי תקצ"ה לפ"ק (ופלא באותו חודש באותו יום נסתלק ג"כ קדו
זקיני ח"ס זצ"ל) ר"ל ע"כ לקח אח"כ זקיני זצ"ל אלמנתו לו לאשה למען תנח
אהרי בעלה זצ"ל והיא היתה אשה צדקת וחכמת לב וברם תהי' זכורה לש
וסיפר לי אבא זצ"ל בעת שהיה זקיני חלוש ובניו הגיעו אותו לפעמים מלי
ללמוד שיעור עם בני הישיבה כי היסורים גברו עליו ענתה היא ואמרה אליו של
יניה הלימוד וקוי ה' יהליפו כח וזרזה אותו עד ששמע לדברי'. והיא אמרה האמ
שראתה הרבה צדקות אצל בעלה הראשון והי' מופלג בחסידות אבל על קדוש
והסידות זקיני ז"ל לא תוכל להתפלא די הפלא ופלא:

מנהג נשיאתו הי' ברמה וכסף וזהב לא הי' נחשב בעיניו וכאשר נראה לו שי
בו איזה קידוש השם הי' פזרן בממונו **) אאמ"ו מאוה"ג זצ"ל אמר לא
הצדיק הגאון המופלג מהו' שמעון סופר נ"י אבד"ק ערלוי שלשה דברים שה

---

*) ואעתיק כאן מקצת מכתב הגאון הנ"ל בענין זה שתח"י וז"ל:

יום ד' ה' כסליו תקצ"ד לפ"ק אונגוואר יע"א.

החיים והשלום מאדון עולם לצדיק יסו"ע ה"ה הדרת עטרת תפארת ראשינו פאר
וסנינו כתרו ונזרי הגאון הגדול הי"ב בכל ה"ת ומי כמוהו בכל הארץ דעה מורה
מרביץ תורה בישראל ראש גולת אריאל מופת הדור רבי דעמי' וכו' כש"ת מפואר
בכל ארץ ומלואו מהו' משה סופר נ"י אב"ד ור"מ ור"ג בק"ק פ"ב.

מכתבו הטהור העבר הודיעוני משמחתו בשמחת תורה ושמחתינו ועצתו היקרה בעיני מכל א
כסעם עלי' נסכבתי וע"כ כתבתי מכתבי ואסנם בל"ס כבר נודע להדר"ג נ"י כי גם ההוצא
קבלו עליהם ק"ק א"י להחזיר לי ואסנם סיים אשר נסבבתי בסבך ההוא אין אוסר השב ובת
משך הנ"ל קויתי להשיג איזה דברי שעשועים עד הפעם מהדר"ג כבודו נ"י לסמן הפיק רוחי ומי
ב"ד עד יום ב"ד אחר קיתה נפשי ולא בא ע"כ נא להשיבני הפעם ועצתו אדרוש נידון ק"ק א
כי מאד נסגר לפני הדרך לדעת איזה אבחר גם להצלחות האמיתיות אשר ה' יודע ועד כי
מרבי לכת גדולות ונפלאות האלה כ"א לעשות רצונו הפצתי גם להצלחות המדומיות אשר א
הויתה קנאים יפגעו בי ואקוה כי ביא יביא השיבתו להשיב את רוחינו ידעתיני הנאחז בסבך ע
הזה וכו' כאן האריך קצת בשאלה בהלכה למעשה ועיי' ח"ס א"ע ח"ר סי' ה'.

הק' צבי הירש העללער מזאמושץ הונה פקהנ"ל והגליל.

**) ודכירנא שסיפר לי דודי הגאון מהרש"ס זצ"ל שבשנה א' לא רצה זקיני זצ"ל לילך למרו
פישטיאן אשר הי' רגיל לילך ושם ושאלו בני ביתו למה מונע מעצמו דבר זה למ
ונמצא תריפה ומהרתי וענה להם רגיל אני והתנהג שמה ברמה ושררה וכו' וזמן שהי' ביכול
לעשות

אביו הקדוש א) כי מיום עמדו על דעתו לא התפלל תפלה עם מחשבה זרה ב) מימיו לא עלה על לבו שום מחשבת כבוד ותאוה בלמדו תורה ברבים. ובחידושו חידושי תורה רק פעם א' כשנתקבל לאב"ד בדרעזניטין בדרשה ראשונה שדרש רצה להראות כחו בלימוד אבל גם זה רק למען ייראו מלפניו ויהיו דבריו נשמעים ג) מה שנהג נשיאתו וביתו ברמה לא היתה כדי להתגדל כי אם רק לשם שמים: קודם שהלך מפ"ב למקום הרחצה הי' הנהוג שבאו אנשי הקהלה לקבל ברכתו וכל חכמי העיר ויקירי הקהלה בקרו אותו קודם הליכתו בש"ק בביתו ובני הקהלה ליווהו עד חוץ להעיר ואם הלך למקום הרחצה באחת המקומות הסמוכות לפ"ב כמו ליעתן י) באזינג שכרו עדת פ"ב שני מרכבות אשר עמדו הכן מבוקר עד ערב לקבל ולהוליך שמה כל מי שירצה מדייני וחכמי ויקירי העיר או בחור נכבד לבקר אותו במקום אשר איזה למושב לו — תמיד הי' אתו מבקרים וקיבל את כל אדם בסבר פנים יפות פנים שחקות והגם שחבילי טרדות הקיפוהו ולבלעי היקי לא נתגוהו בכ"ז לא השיב פניהם ריקם ודיבר עם כל א' לפי ענינו ועסקו לת"ח לפי ערכו ולע"ה לפי הבנתו והשגתו לעשיר ולעני לנכבד ולנקלה לכל א' לפי מה שהוא ודרש וחקר לעזור ולייעץ להם כיד ה' הטובה עליו. ומרגלא בפומי' מ"ש חז"ל ברכות כיון שנצטרך אדם לבריות פניו נשתנה ככרום כיון שחמה זורחת נתהפך לכמה גוונין. הכוונה כי לא אמרו כיון שצריך אלא כיון שנצטרך אדם לבריות כלומר הבריות צריכים לו והוא תל תלפיות שכל פיות אליו פונים והמה הוא שמש ההצלחה זורחת עליו להיותו איש שנצטרך לבריות אזי צריך להתהפך לכמה גוונין לסדר דבריו ועסקיו עם כל א' לפי ערכו וענינו ולפי מה שהוא. — והרבה פעמים אמר הקב"ה נתן לי ג' חושים אני מדבר עם בני אדם ובתוך כך אני חושב ג"כ באיזה שו"ת ומסדר לי ג"כ השיעור לבני הישיבה או איזה דרשה בדברי אגדה:

ועשית כן הלכתי שמה אבל שנה ההיא אין ביכלתי ולהכביד עול שררותי על בני הקהלה לא בקיימא ולצאת היין סהרגלי ג"כ אין רצוני וכבודי ע"כ שוא"ת עדיף וכאשר הרגישו בזה אנשי הקהלה הפצירו בו ושמו יהבו על שכמם ופזרו לו ממון בכל הצורך כדרכם:

י) כשהי' זקני זצ"ל בעיירות קטנות הללו הי' דרכו לדור בבית נכרי ופעם א' כשבא לישב איזה זמן ביערגען הפציר בו איש נכבד שישכון שכינתו בביתו ואחר ההפצרה נענה לו ראשו ויחי' לו שמה דירה נאה. לא עברו ימים הרבה והקול נשמע שבעל הבית תוציא לישנא בישא ומלשין מאוד על זקני זצ"ל והדבר הגיע לאזני זקני ז"ל שהבעה"ב מלשין עליו ושאל למשמשו אבל הוא לא רצה להוציא דבר מגונה כזו מפיו על רבו ובהכרח סיפר מה שבעל האכסניא אומר עליו וזקני צוה לקרוא רב העיר והשביע את האיש בפניו לאמור אם אמת הדבר שאמר עליו דברים מגונים האלה והוא הודה ולא בוש ושאלו מה זה ראית ממני עד שאני נחשד בעיניך על זה ואמר יען ראה מאחורי הדלת בש"ק לסעודת צהריים ישב אל השלחן ולא קידש היום ודרך זקני הי' לעשות קידוש בפת שחרית ובסעודת צהריים בירך על כוס יין שהוא עיקר קדושא רבא ואיזה יהודי אוכל בלא קידוש? בן השיב — והרהר זקני זצ"ל מה חטא עד שעלתה לו לימי זקנותו שהוציאו עליו לישנא בישא שאמרו עליו כן ונפלא בדעתו אולי משום שעבר על דחז"ל ע"ה חסיד אסור ליתן לדור בשכונתו. ועדיין לא נח דעתו איך נעלמה ממנו הלכה זו לישנתא ולמה לא הזכירוהו עליו ואח"כ נתן שמחה בלבו על שאירע לו כן כי תמיד הי' מצטער בחשבו הלא עמדו לישראל מנהיגי אדירי רועים אינם נאמנים ואם כן יהיו המנהיגים אזי ח"ו לא יזכר שם ישראל עוד כי העם יסיפו אשמה להיות רועים חטאים אבל עתה הראני ה' שטעיתי והקב"ה נתן התורה לעזין שבאומות והאה אני רב זקן ויושב בישיבה בקהלה גדולה ואפ"ה אמר האי איש עלי דבר מגונה מאוד מפני שהוא ראה מאבותיו שעושין קידוש בצהריים ואני לא עשיתי כן א"כ הנאמנים ידי לא ישגיחו על המנהיגים להרע כי העיקר שירש אמונת אומן הוא מה שקבלו הבנים מאבותיהם כמ"ש הרמב"ן והנח להם לישראל כי בני נביאים המה:

בשנת תקצ"ה עמד איש א' בשמו דאָקטאָר פיננער ממדינת אשכנז והוא הי' גם חכם תלמידי ולבש עצמו במדא הרבנן והשתדל להוציא לאור תלמוד בבלי מתורגם אשכנזי היינו על עמוד א' סוגי' הגמרא ותברא בצדו התרגום אשכנזי בגופן שלהם והלביש עצמו בעדרת שעיר למען כחש ובלבו ישים ארבו והד"א אמר שכוונתו להגדיל תורה ולהאדירה בעיני עמים ושרים למען גם המה ישכילו ויבינו בתורתינו ולקיים קרא כדכתי' כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים ולמען יבצע מעשהו בא לפני זקיני זצ"ל ובחלקלקות לשונו כי ציד בפיו ומסוה היראה על פניו עלתה בידו להשיג הסכמה מזקיני זצ"ל להוציא מחשבתו מכח אל הפועל. אבל הקב"ה אינו מביא תקלה על ידי צדיק כמותו ובדרך הצדיקים שמפשפשים במעשיהם כן בהעמיק זקיני ז"ל על הדבר יותר וכבוד חכמים חקור דבר עמד על אמיתתה כי בא דאָקטאָר פיננער במרמה ולקח את ברכתו כי ההוא הציע לפני זקיני זצ"ל שהמעתיקים המה ת"ח מופלגים ויראת ה' אוצרם וחד מינייהו הוא הרב הגאון החכם השלם מהו' נתן אדלער הכהן ז"ל אבדק"ק האנאווער ואח"כ אבדק"ק לאָנדאָן הבירה בעהמ"ח ס' נתינה לגר והוא יתרגם מס' יבמות ועירובין וכן כתב זקיני זצ"ל בפי' שעליו סומך בענין זה אם הוא ואנשים כיוצא בו יתעסקו במלאכה זו שלא יצא תקלה מתח"י, אבל שקר ענה והעיד דאָקטאָר פיננער בהרב הגדול הנ"ל כי אני ראיתי מכתב ידו אשר כתב לזקיני זצ"ל כי פיננער ביהיש ושיקר במילתא דעבידא לגלוי' כי הוא לא קיבל עליו לעסוק במלאכה זו ולתרגם לא יבמות ולא עירובין והאי פיננער בדאי הוא ומאחר שנראה לזקיני זצ"ל בעצמו שלא טוב ונכון לעשות כן לתרגם התלמוד ללועזים בלעז וגם ראה כי האיש פיננער לא איש נאמן הוא ומצורף לזה נתעורר ג"כ ע"י אחרים ע"כ אחז צדיק דרכו בקודש והודה על האמת והדפיס מודעה רבה ותוכו רצוף אהבת האמת בלשונו הקדוש .תנוגי חנוגי כי שגגה יצאה מלפני' במה שנתתי הסכמה על הדפסת הש"ס בלע"ז וכו' וביטל דבריו הראשונים בכל וכל (המודעה ההיא הי' בידי) (עיי' .אגרות סופרים' סי' י"ב י"ג י"ד ט"ו). ואני הצעיר אומר בזה על קדוש זקיני זצ"ל כמו שאחז"ל על דוד המע"ה לא הי' ראוי לאותו מעשה אלא להורות תשובה לרבים כן עלתה לזקיני זצ"ל דבר להורות לעם ה' דרכי ה' שאם יטעה א' באיזה דבר שלא יהזיק בטעותו ויכשל שנית וכדרך שאמרו ז"ל מי שאכל שום יחזור ויאכל שום בתמי' וזקיני ז"ל בצדקתו אחר שראה כי שגגה יצא מלפניו הודה ולא בוש וחזר מדבריו ולא עוד אלא שפרסם ע"י הדפוס למען לא ישתו הדורות הבאים ממים המרים ההמה וצדיק יאחז דרכו של זקיני ז"ל ללמוד ממנו להודות על האמת:

שמעתי שפעם רצה איש א' לתרגם בלשון אשכנזי סידור התפלה ובקש הורמנא מזקיני זצ"ל ואמר לו שלא יישר הדבר בעיניו והטעים הדבר אם בא יבוא רופא לאיזה חולה ואחר שמצא מחלהו כותב לו פתקא (רעצעפט) ועלי' ...יבים הסממנים אשר ירפאו מחלתו ואם החולה יקח הפתקא וידוכה במדוכה ויבשלה ...ביר כל היום ויאכלה לא תפעל לו מאומה כ"א צריך לילך עם הפתקא לבית ה...קחת אשר שמה יוקחו' הסממנים אשר מוכשרים לרפא את החולה, כן הדבר ...ה חכמינו ז"ל אנשי כנסת הגדולה רופאי הנפש סידרו לנו התפלות עפ"י כוונת ...בית אשר נעלמו ממנו רק רשמו והתקינו התפלות בלשון הקודש ולשון חכמים מרפא אשר סובל וכולל כוונות וענינים הרבה משא"כ שאר לשונות ואם יש לאדם מיחוש יש לו פתקאות אשר ערכו לנו אנשי כנה"ג אבל באלו פתקאות ותפלות

לא

לא די להחילה נפש או גוף כ״א יתפלל למי שבית המרקחת שלו לקב״ה אשר הוא יודע ועד כוונת מתקני התפלה והוא יתברך שמו יודע ומכין לעשות לכ״א תרופה למחלתו עפ״י תפלתו בלשה״ק :

כאשר רבו הפריצים בס״ב להרים ראש ולהשריש צחנתם הי׳ זקיני זצ״ל מעורר ומוכיח על הדבר את אנשי עדתו היראים את ה׳ והחרדים על דבריו, ותמיד הי׳ נזהר מאוד בתוכחותיו שלא לבייש אדם פרטי ברבים. בענינים הנוגעי׳ לתוכחה כללית הוכיח בחזק יד ולא שם ידו למו פיו אבל כשהוכיח ליחיד השיב המה ע״י מענה רך ורגיל הי׳ לפ׳ הקרא יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי המטר אינו נוח לעולם אבל הטל נוח לעולם ודשא היינו התלבשות הארץ וכל קלה בס״ע נקרא עשב כפירש״י וגם .מטר׳ משאכם טרחכם ריבכם וטל ר״ת טוב לכל ופעמים יערוף כמטר שאינו נוח ולפעמים יהי׳ דיבורו כטל שנייה ומפרש כשעירי בחזק יד ובשפה ברורה עלי דשא כשיוכיח לרבים אבל יהיו כרביבים במענה רך עלי עשב כשיוכיח לאדם פרטי — והי׳ נזהר מאוד בדבריו שלא יכשל וכמ״ש חז״ל חכמים הזהרו בדבריכם ומרגלא בפומי׳ כי תצא מחנה על אויביך ונשמרת מכל דבר רע הכוונה אם תלחום נגד אויבי ה׳ פריצי העם עוזבי תורה תהי׳ נזהר ונשמר בדברך שיהיו בהשכל ודעת וכמ״ש ז״ל ודע מה שתשיב לאפיקורס. ופיו פתח אז בחכמה והגות לבו תבונות במשל מלך א׳ הי׳ לו בת והיא נפלה למשכב בחולי תמורה ואבי׳ המלך שלח אלי׳ הרופאים אשר משמשים בבית המלך ואחרי ימים בא המלך לבקר את בתו החולנית ומצא לפני פתח החדרה עומד שמה רופא מומחה א׳ וכלי זיינו בידו ובראות המלך כן שאלו הלא לרפאות את בתי שלחתיך ולמה תעמוד בחוץ וכלי זיין בידך? וענה ואמר אדוני כל זמן שהי׳ לי תקוה לרפאות מחלת בתך השתדלתי בכל האפשר בחדרה פנימה אבל מאחר שלפי ידיעתי בחכמה זו רואה אני שאין לה תקנה על כן חשבתי יען כי מחלה ההיא בטבעה היא מתדבקת לכל המתקרב אלי׳ ונחלה גם הוא ע״כ חפצי ורצוני להציל עכ״פ הבריאים שלא יתקרבו אלי׳ בני ביתך היקרים ולהרחיקם בכל כחי למען לא יאונה להם כל רעה ע״כ המשל. והנמשל מעת אשר התחיל הנגף בזמנינו חדשים מקרוב באו להוציא את הישן הנהגות הקדושות מפני החדש אשר הדשו מדעתם עמדתי ללחום מלחמות ה׳ שערה כי כן חוב קדוש על כל בר ישראל ולמנהיג ביותר ועשיתי כאשר ציוני ה׳ אבל מאחר שאני רואה בעין שכלי כי אלו אשר יצאו לשחת ע״י הגיונם בחכמות חיצוניות ומילאו כריסם במינות ואפיקורסות אין תרופה למכתם בדרך הטבע אם לא משמים ירחמו אבל לא די שחולי זו מכלה ומשחית בעלי׳ אף גם זאת היא חולי המתדבק ושאני מינות המשכי וכל הנוגע בהם יטמא ע״כ אזרתי כגבור מלחמה חלצי וכלי זייני התורה והחכמה אשר למדתי בידי ולא עמם אריב ריבי כי למה לי להשחית דברי חנם כי אמרו ז״ל אפיקורס ישראל כ״ש דפקר טפי ואל תוכחה לין כתי׳ כ״א באתי להיות שומר הפתח שלא ירהיב שום איש בנפשו עוז לבוא למחנה המצורעים והמנוגעים אלו ולא ינוח שבט רשע על גורל הצדיקים למען לא ישלטו אח״כ גם הצדיקים בעולתה ידיהם ולהרחיקם כמטחוי קשת וסורו נא מעל אהלי הרשעים האלו ואל תוספו בחטאתם — והנה חפצם הי׳ אז לבנות במה לעצמם והאמינו שעי״ז ירעו וישחיתו נ״כ לאנשי הקהלה היראים את ה׳ ואולי יפחדו מהם ויברקו בפושרי׳ לפשר עמם ולמלאות הפצם הרע באיזה מקומן של זבחים לזבוה על במות בעל ממנהגי ישראל וגופי התורה אבל זקיני זצ״ל לא כן ידמה כי דעתו

חפצו להבדל אותם מתוך הקהל כעדת קרח ועדתו וערך הענין כדמיון מלך אשר צוה לשריו ועבדיו לבנות לו ארמון גדול אשר ישרה כבודו בו אבל התנאי התנה עמם יען כי חפצו שהארמון זה יהי' כולו יפה ונאה ומהודר ומום לא יהי' בו וע"כ בהיכל הנחמד הזה לא יעשו בתי כבוד והצר אשפתות כי לא יאות הוא להיות כן בהיכל המלך וכן עשו וקיימו ופעם כאשר המלך ושריו באים בגינת ביתן לטייל ולהתענג שמה ובא במסתרי הגן מצא שם מקום מגואל בזבל ואשפתות והטיב חרה לו על הדבר אבל א' משריו השיב לו הלא ידעת מלכינו כי אנו בני אדם ובתוך עמך אתה יושב ולא הי' לך לעכב מליהד ולבנות בתי צניעות כנהוג בכל בית נכבד ויקר באופן זה יוכל להיות ארמונך נקי מכל ע"כ אם לעצתי תשמע אדוני נבנה בתים ביחוד לאשפתות וכדומה ואז ארמון של המלך בכבודו על מקומו עומד, כן הדבר הזה מעת שנתרבו בני פריץ עוברי דת ומתערבים בין יראי ה' וחושבי שמו נמצאו בבתי כנסיות בכל מקום מאנשי רשע אלו ע"כ טוב יותר שיתפרדה החבילה ויבנה להם בית תפלות לעצמם ואז יהי' בית אלקים נקי מכל סיג ודופי ויהיו כולם אהובים ויקרים למקום ב"ה — וכן הורה בתשובת בח"ס חלק ששי סי' פ"ט על ענין אח"ר ואבזרייהו הרשעים אשר הוציאו עצמם מן הכלל ח"ל הקדוש שם: ואלו הי' דינם מסור בידינו הי' דעתי להפרישם מעל גבולינו לא יותן מבנותינו לבניהם ומבנותיהם לבנינו כי היכי דלא ליתי לאמשוכי אבתרייהו וידי' עדתם כעדת צדוק ובייתוס ענן ושאול אינהו בדרהו ואנן בדידן כ"ז נ"ל להלכה ולא למעשה מבלי רשות והורמנא דמלכא יר"ה עכ"ל: ורגיל הי' לפרש על אלו הקרא חדשים מקרוב באו לא שערום אבותיכם ומן התימה וכי לא ראו אבותינו שמיום קבלת ישראל את התורה כל דור ודור הולך ונתמעט בתורה ויראת שמים וכמאמרם ז"ל אם ראשונים כמלאכים אני כבני אדם הלא ברוב חכמתם חכמת מלאכי אלקים ראו בודאי והבינו שהדורות הבאים יהיו רק כבני אדם אבל כן הדבר אם בכל דור הולך ופוחת כפי שיעור וערך המגיע לדור אחד אבל התורה אמרה שיעמוד דור אשר פוחת והולך כשיעור עשרה דורות כמו שעינינו רואות בעו"ה בזמנינו שמיהרו להרע מעשיהם מהרה כ"כ וזה שחדשים מקרוב כ"כ באו וזהו לא שערום אבותיכם שידלגו דילוג רב ובזמן קרוב זה לא עלתה על לבב אבותינו נ"ע וה' ירחם: *) והנם כי הרבה פעמים ראה בעיניו הבדולחים כי קשה מאוד המלחמה עם אלו הרשעים הפושעים בנפשותם בכ"ז לא משך ידו וקסתו קסת הסופר וחרבו חרב נוקמת דם ברית ה' תורתו הקדושה ולא סמך ידו בחיקו לאמור ה' יריב ריבינו ועליו נשליך יהבינו והוא יכלה הקוצים מן הכרם, כי רגיל הי' זקיני זצ"ל לומר אברהם אע"ה לא הי' בעל בטחון רק אחיו הרן הי' בעל בטחון גדול כי הוא שם מבטחו שה' יצילו מתוך כבשן האש ובאמת לא באלה חפץ ה' ועלה עשן באפו ונשרף בכבשן אבל אאע"ה לא עלה על דעתו לשום בה' מבטחו ושלא ללחום מלחמתו עם עע"ז בדורו רק עשה את שלו

---

*) בהספידו את רבו הגאון ההפלאה זצ"ל פי' המאמר אמר ר"י אם הראשונים כמלאכים אנו כאנשים אם ראשונים כאנשים אנו כחמורים ולא כחמורו של ר"פ בן יאיר אלא כשאר חמורים ירצה הראשונים הצדיקים שכבר מתו ועומדים ומשמשים למעלה על דרך ונתתי לך מהלכים בין העומדים אז יובן מזה כי עכ"פ אנחנו למטה כאנשים צדיקים וכהתלמידים הזוכים רבותיהם אשר ע"כ הם למעלה כמלאכים, אמנם אם הם רק כאנשים הסימן שאנחנו למטה כחמורים ועי"י מעשינו הורע כחן של צדיקים האלו ואמר לא כחמורו של ר' פנחס ב"י שלא הביא הקב"ה לבעליו תקלה על ידו אלא כשארי חמורים שהרי הם נכשלים בנו בעו"ה עכ"ל — ה' ירחם.

שמעתי

יבטל עוז שלהם ואם יפילו איהו לכבשן האש גם זה גייה לו לכבוד ה׳ ולא היו בטהונו שיצילו מפני שמלהבת ד׳ היא לוהט ויען הפקיר נפשו הציל ה׳ והפיל שונאיו תחתיו :

על כל מנהג ישראל אפילו הקל שבקלים הי׳ עיקר הריב ולא הניה בשום אופן להעבירו ועיי׳ מ״ש בספרו ה״ס או״ה סי׳ נ״א וז״ל הקדוש: ידענא פ״ש שלא ילען עוד על מנהגי ישראל שנעלמה טעמם ממנו כי ממקור מים חיים הם נובעים ורגיל אני לומר כל המפקפק על נימוסים ומנהגי׳ צריך בדיקה אחריו כי מי שתורתו אומנתו ויראת ה׳ תהולתו ובילדי נכרים לא יספיק לא יתן לחטיא את בשרו והמערב ספרי הגיון עם דברי תורה עובר על חורש שור וחמור יהדיו ואם הוא מנהיג ישראל מנהיג הכלאים עכ״ל. ורגיל הי׳ על לשונו הקדוש .החדש אסור מן התורה בכל מקום׳ כי הי׳ שונא חדשות מעולם — *) באמת מנהגי ישראל תורה המה ומתלא בפומי׳ כל מי שאין לו אלא תורה אפילו תורה אין לו וכן הי׳ רגיל לומר נגד אלו אשר מגנים את חכמת הקבלה הנסתרה ואמר מי שכופר בנגלה על נסתר כופר בנסתר על נגלה. בכ״ז לא הרכיב הקבלה בהלכות הפסוקות בש״ע ועיי׳ מ״ש בח״ס או״ח סי׳ קצ״ז מה שקיבל בזה מרבותיו זצ״ל זי״ע **) וטעמו וממשו שהקפיד כ״כ על מנהגי ישראל יען כי המה גדרים וסיגים לגופי תורה כמו שנגודרים כל בית למען לא יבואו הפורצים מיד אל הבית פנימה כן הדבר הזה ומי שרוצה להעביר איזה מנהג טומאתו בשוליו ומרעה אל רעה יצא גם אל מצות התורה עצמן ***) :

בשנת תקצ״ג כאשר ישבו שרי המדינה במושב הוועד הגדול (רייכסטאג) בפרעשבורג אשר הי׳ מקום הוועד מאות בשנים התווכחו על מעמד היהודים במדינתינו ונמנה וכמעט נגמר ההוק ליתן גם לאחב״י כל החירות אשר לשאר תושבי המדינה

---

*) שמעתי בכל חג השבועות כאשר לכבוד יו״ט נתפאר בית אלקינו ע״י עשבים אשר ריחם נודף ואילנות שונות עשו עביר זקיני זצ״ל על מקומו בבהכ״נ כעין סוכה מיוחדת מענפי אילן ומיני עשבים ופעם אי גבאי דבהכ״נ העביר את המנהג לעשות חדר המיוחד ולא הניח לעשות וכאשר בא זקיני זצ״ל לבהכ״נ בליל יו״ט וראה שנשתנה הלילה הזה מכל לילי יו״ט ההיא הרע לו מאד על הגבאי ההוא ומצא הקפידה מקום לחול עליו ולא השלים שנתו ר״ל :

**) וזלה״ק בתשובתו לתגאון החסיד מה׳ משה טייטלבוים ז״ל: האמת לא אכחיד כי מרגלא בפומי כי כל האסור להלכה בש״ע היא תורה נתונה לכל ישראל בשוה. ואין בודד במועדיו. אכן מי שאין לו אלא תורה אפילו תורה אין לו כי זה נעשה מצות אנשים מלומדה ואב לבנים יודיע ע״כ כל המתחסד עם קונו ניכר במעלליו מה שלבו בודה לשם ה׳ להזיר נזיר מכל מה אשר ידבנו לבו ובזה אין מנגין אחד עולה לשנים כי אין לב ב׳ בני אדם שוים באהבת ה׳ ולכן נקראים בני כשיים משונה במעשיו אך רק משונה באורו אבל תוכו מתאחד עם כל ישראל ואך לעשות עדה שלמה כולם יתחסדו במנהג אחד לכולם א״כ היא גופי׳ נעשה חק לישראל ומצות אנשים וזה אי אפשר ולכן ראיתי רבותי הגאון הפלאה ז״ל ומורי החסיד שבכהונה מה׳ נתן אדליר זצ״ל והגאון מהר׳ זלמן חסיד זצ״ל שלא המשיכו עדה, מעיד אני עלי שמימי לא שמעתי מפי קדושי ישראל הנ״ל ס׳ הזוהר יוצא מפי קדשם בשום דרוש ותהלי׳ לא זזה ידי מתוך ידם ולא חסרתי מהם וכו׳ ותהל״י תלמידיהם אין פרץ וכו׳ כדבמ״פ הי׳ קורא ומ״מ אין אחד דומה לחבירו וזהו מה שמרגלא בפומי עכ״ל :

***) שמעתי כאשר בני בעיר וויען הבירה טעמפל הראשון אז שאלו ראשי העיר ההיא באורים לזקיני זצ״ל ולהגאון הקדוש רבי מרדכי בנעטה זצ״ל ובקשו להמציא להם היתר להעביר איזה מנהגי בהכ״נ בענין הבנין וכדומה ושניהם קדושים שניהם לא השיבו להם מאומה ושאלו אנשים את הגאון רמ״ב זצ״ל למה לא השיב להם ואמר מה שלא ענה להם הרב מפ״ב לא ידעתי אבל הטעם שאני לא השבתי להם היא כי אינו ידעתי כי רק על איזה מנהגים כוונתם לפטור מהם

(עמאנציפאַציאָן) ואז באו אלופי הקהל אל זקיני זצ״ל ובקשו יען כי דבר גדול הוא מה שנמנו עליהם שרי המדינה והמה יושבים בעירינו ע״כ מן הראוי ליתן תודה בפום בי׳ על הטוב שהטיבו לנו וזקיני זצ״ל הטה להם אוזן קושבת ודרש בש״ק בבהכ״נ הגדולה ובסיום הדרשה הטה למשל אזנו ופיו פתח בחכמה מלך אחד הי׳ לו ממלכה גדולה ולו בן יחיד אשר אהבו מאוד ועליו שם כל מבטחו להיות יורש ממלכתו אחריו, אבל מרוב הנענועים וכל הטוב שהי׳ לבן המלך וישמן ויבעט ועזב ארחות יושר והתחבר למריעים וחלך בדרכם דרך לא טוב הן בדברים הנוגעים למקום והן בדברים הנוגעים לבני אדם רוח אחרת היתה את רוח טועים ונצטער המלך מאוד על בן יחידו והוכיחו על פניו אבל דבריו לא הכו שורש בלבבו ושלח מלאכיו ושריו לפניו כי המת, דברו על לבו אולי יטה להם אוזן וגם יפחדו וירעדו אותו אם לא ישמע מרה יהי׳ לו באחרונה ולא נכון ולא יאות מבן מלך גדול תהלוכות כאלה, אבל גם המה ברוב דברים לא פעלו מאומה ולריק יגעו, ובראות המלך כי כן לא מצא דרך אחר כ״א לגרש את בנו ממדינת מלכותו אל מדינה רחוקה ולקצוב שמה עם איש כפרי שהוא יכלכל אותו בלחם צר ובמים לחץ כדרך בני הכפרים וישב שמה ימים רבים, ויהי אחרי כמה שנים נכמרו רחמי האב על הבן ועל מעמדו ע״כ הסכים בלבו לבנות עבור בנו ארמון גדול ויפה ושלח שמה בוני בתים ובעלי חרש וחושב ככל הנצרך כיד המלך והמה יבנו לבנו שמה בנין גדול בפאר המעלות והיופי וגם שלח לו הרבה משרתים למען יעשו רצונו בכל וכל וירחיב גבולו למען יהי׳ כבן מלך המעונג, והנה כאשר באו כל אלו אנשים שמה והבן שמע מהם את אשר צוה אביו לטובתו שמח שמחה גדולה אבל עד מהרה נהפכה לו השמחה לתוגה בחשבו אם כן רצון אבי הלא יחשוב בדעתו שאשאר פה עוד ימים רבים כי אם לא זאת איך יעשה הוצאות גדולות ורבות כאלו עלי על ימים מועטים ודבר זה שיבר את לבבו והמרה את רוחו ובכה ויתחנן אל אביו במכתבו וכה דיבר: אהובי אבי מאוד ישמח לבי גם אני במה שנכמרו רחמיך עלי להטיב מעמדי ולבנות לי ארמון גדול כראוי לבן מלך ותודות רבות לך על הדבר אבל לעומת זה אם כן תעשה בל״ס תחשוב במחשבתך שאשב פה עוד רבות בשנים וא״כ אוי לי על שברי עד הנה צפיתי יום יום לחזור לביתך ע״י רחמיך רחמי האב על הבן ומה לבן שנגלה משולחן אביו ועתה רואה אני תוחלתי נכזבה ע״כ נפשי בשאלתי ועמי בקשתי שתרחם עלי להביאני חזרה למדינתך ולביתך

סתם וגם כי מנהג ישראל תורה היא בכ״ז הייתי מדחיק עצמי אולי באפשר למצוא איזה היתר למען לא יתעיבו וישחיתו כולו וכמו רופא אשר תותך אבר אחד למען הצל שאר הגוף אבל מאחר שאני מבין דבר שרק התחלת מעשיהם הוא במנהגי ישראל ובלבם ישימו ארבה גם על שאר דברי תורה ורק מתיראים מפני יראי ה׳ אשר יעמדו לנגדם ועי״כ מבקשים הסכמה ממני להשתיק אותם ע״ז ולמה אהי׳ נותן יד לפושעי׳ שיאמרו התירו פרושים את הדבר ע״כ פניתי להם עורף ולא פנים במבוקשם ובל״ס גם כוונת זקיני זצ״ל הי׳ כן במה שלא ענה להם מאומה והגאון הנ״ל אפילו בצו הקאָהרשהל התיא לא רצה לילך במי בצל ע״ז שאסור וספרו ממנו שפעם הלך עם הגביר עדלער פאָן לעמל בענין הצלת נפשות והוליכו הגביר דרך הרחוב אשר בה עומד הטעמפל ההוא ואמר לו יכנוס נא רבינו בבית התפלה ההוא ויראני מה שהוא נגד הדין ונתקן אותו וכאשר שמע הגאון כן לא רצה בשום אופן לילך ברחוב ההיא ואמר מוטב שאניח ענין הצלת נפשות מלילך בצילו של בית תפלה ההוא:

והיכלך — הנמשל ב"ה הקב"ה מלך מלכי המלכים בחר אותנו מכל העמים כדכתי' והייתם לי סגולה מכל העמי' והוא אבינו ונחנו בניו כדכתי' בנים אתם לה' אלקיכם והיינו סמוכים על שולחן אבינו בארץ ישראל ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה תמיד ארץ זבת חלב ודבש לא ונחסר כל כה אבל בעו"ה ויישמן יישורון ויבעט הרענו דרכינו ועזבנו ארחות אבותינו עד שהוכיח ה' אותנו ע"י עבדיו הנביאים לשום על לבינו רוע מעללינו וכי מרה ח"ו יהי' אחריתינו אבל כ"ז לא שמנו על לבבינו ולא עזבנו דרכינו ועקלקלות מחשבותינו הן במצות שבינינו למקום ב"ה והן במצות שבין אדם לחבירו עד שנגרשנו מארצינו ארץ הקדושה ובגלות המר והנמהר בקושי עמדנו על חיינו בלחם צר ומים לחץ כלכלנו נפשינו וצעקנו אל אלקינו שיישיב מעמדינו ויחזירנו לארצינו ונכמרו רחמיו עלינו להקל עולינו מעל שכמנו ולהרחיב גבילינו ונתן אותנו לחן ולחסד בלב המלך ושרים והמה שלוחא דרחמנא ושלוחינו והמה יתנו לנו (עמאנציפאציאן) להיות לנו כל הזכיות כשאר תושבי מדינתינו ואם אמת לעניני הגוף היא טובה גדולה לנו ותודה רבה חייבנו להם אבל נפשינו עגמה עלינו א"כ ח"ו בלב המלך ~~מחים~~ הקב"ה שנהי' עוד זמן רב בארץ נכרי' ולא במהרה נזכה לחזור לארצינו ח"ו א"כ איפה השמחה מה זו עושה הלא רק שם בארצינו ציוה ה' את הברכה האמיתית ברכת הנפש והייב עד העולם שם הדביר וההיכל שם המזבח והכהן המקריב שם הארון והסנהדרין, וצעק מרה בלהבות אש: רבותי! לא אוכל עוד לשום מעצור לרוחי נאלצתי להפיח דברים כלפי מעלה. איך האלטס גיכט מעהר אוים איך מוסס משיח דברים כלפי מעלה זיין. מה לו לאב שהגלה את בניו מה חסר לו לאבינו שבשמים. ואם מהללים אותו אשרי למלך שמקלסין אותו בביתו כך בתורה ותפלה ומה גם בארץ נכרי' אבל אוי להם לבנים שגלו משלחן אביהם אתה ה' לעולם תשב כסאך לדור ודור ואין החסרון מגיע לך אבל למה לנצח תשכחינו תעזבנו לאורך ימים! וגעה בבכי ונמס כל לב וסיים דרשו לזאת אחיי ועמי נשא לבבינו וכפינו יהי' שבחות אל אבינו שבשמים נא תרחם עלינו להחזיר אותנו לארצינו שמה נהי' סמוך על שולחן אבינו כי לא יזנח לעולם ה' ונצח ישראל לא ישקר

ובא לציון גואל בב"א:

מאוד הי' מהדר בעשותו מצוה לעשות אותה באופן הנאות ובשלימות האפשר בדקדוקי' ופרטי' וכגודל ערכו בתורה וחכמה *) כן בקיום המצות הידר וטרח והשתדל לקיים זה אלי ואנוהו והפעולה תעיד על הפועל והחלק יעיד על הכלל אף גם שקנה ברמים יקרים את ספר התורה הנזכר למעלה אשר כתב רבו המובהק הגאון הקדוש רבי נתן אדליר זצ"ל עוד זאת קיים ואתם כתבו לכם את השירה הזאת ע"י סופר מומחה ומובהק מהו' זוסמאן ד"ל זקיני ז"ל למד עמו כוונות אשר יכוון א"ע בכתיבה וסודות האותיות אשר יכוון בהן **) ולתשלומין נתן לו קודם הכתיבה עשרים ארומים ולגמר ועיקר תשלומין נתן לו עוד מאה ארומים (דוקאטען) מלבד זה קנה זקיני זצ"ל כלי קודש של כסף גדולים ויקרים עד שעלה

---

*) איש א' העיז נגדו והרע לו באיזה ענין ואמר קדוש זקיני הסה אני כי לא קללה על זכרוני שעשיתי סעילם לאיש ההוא איזה טובה והמנהג שבעולם לשלם רעה תחת טובה ומאחר שלא עשיתי עמו טובה איך ירחיב בנפשו לעשות עמי רעה וד"ל.

**) פעם אחת בין מנחה למעריב בא מהו' זוסמאן סופר הנ"ל מחדר זקיני היתה יעסדי שם בעלי תורה ואמר להם ב"ה שאני יודע האל"ף בי"ת ושאלו אותו מה זאת הלא איש תלמידי אתה ויודע יותר מזה ויגלה להם שזקיני למד עמו כוונות האמיתית אשר יכוון בכתיבה!

לדוגמא

לו הס"ת לאלף זהובים כסף כה הידר במצוה זו ובערך זה הידר נ"כ בשאר מצות על צד היותר נאה ומהודר *)

צדקת פזרונו אין לו שיעור מעולם נהג עצמו ליתן חומש צדקה מכל אשר לו ולבמה ת"ח נתן סך מסוים קבוע בכל שבוע ושבוע לצרכי ביתם ומן לרבנים במקומות אחרים אשר ידע כי הלחץ זו הדחק דוחק אותם ולספר מרוב צדקותיו עם תלמידיו תקצר היריעה מהכיל ויען כי ראשי העיר ראו והבינו גודל צרכיו

*) לדוגמא אספר נא כמו: ביום אחרון חג של סוכות, אחר תפילת הבוקר, ושיעורי הישיבה ליומי הכתוי טרם נסדרו, כי החלו מראש חדש חשון, ישב הרב בחדרו לבדו, ויקרא בהשאלות הרבות, שהריצו אליו ממרחקי ארץ, למען השיב לשואליו דבר. כמעט קרא באחת, מהן שתים או שלש דלתות, והנה . . . קול דפיקה קלה וחלושה, כדפיקת עני, הבא לפשוט יד לעזרה שלא יעיז להשבית מנוחת גרי הבית. נשסעה על דלתו.

הן, השב הרב בלבבו, חג האסיף עת שמחת הנפש ותחות ה', הסק עבר, ותור הסתיו, ימי הקרת והכפור, קרה יצנת שלג, הגיעו ובכן — נעלה מעל כל ספק, כי עני היא העומד על הפתח, הבא להודיע את מצבו הרע. - - כי כל נגעי ופגעי בני עדתו אליו הקריבו, כי כאב רחמן היה להם — ויקם מכסאו וימהר להביאו הביתה, למען קבל פני ה' העומד לימין אביון.

בפתחו את הדלת, ראה עומד נצב לפניו, את ראש־הקהל־קהל־עדת־פרעסבורג העשיר והנכבד מכל בני עדתו „פלוני אלמוני" אשר כל שעלי רגליו אך רוממות וכבוד יביעו.

מה כוזבה השערתי — אמר הרב אל ראש־הקהל — בחשבי את העומד על הפתח לעני ונכה רוח! משנים רבות לא נעלמו ממנו מצעדיו המסכנים. גם דרך דפיקותיו בסורו אלי, והפעם שנה את טעמו והרגלו.

„רבי" — השיב ראש־הקהל — „נבואת אמת בפיהו: משפטו אשר יחרץ מספק, אמת ואמונה, יותר ממשפט בקי גילוי הברור והודאי, הירשני לדבר רגעים אחדים אתו לבדו"?

תחת תת מענה, סגר הרב את הדלת מלפניהם, ויבקש את אורחו לקחת לו מקום לשבת. האחרון ישב דומם, שאיפת רוחו אפו נעצרה, משברון לב וקצר רוח. לרגעים אחדים, ואחרי שבה מעט רוחו אליו, התפלטו מפיו המאמרים המעטים, הבודדים והקטועים האלה: דבר סתר לי לרבי ולעצתו אחכה; איש אבד, אמלל ונואש אנכי: ידי מטה עד מאד, ומצבי ירד עד הדיוטא התחתונה.

הרב נעוה משמוע דבריו אלה, ויבט בחרדה בפני אורחו הזועפים; לשוא נסה להביט בעיניו, בראי נפשו, כי השפילן כחוזא לארץ: רק נחרת רוח אפו הנמהרה, הקשת עצבי צעדיו החזקה ומטהו המצופה כסף, אשר נענעו הנה והנה בידיו הרועדות, העידו למדי כי אומלל הוא.

„מה תמאתך כי רבה, ועינך — כי גדול מנשוא" — שאלו הרב בקול נמוך — „כי תהיה לאבד עצות אשר ישועה רחקה ממנו"?

פני הנשאל האירו מעט, ויבט בבטחה בפני הרב ויאמר: „פשעו לה' — הודות לו, כי לא ארע, ירא חטאתי נגדי הפעם, כי־אם מצבי הרע. כי כל הוני ורכושי אבדתי, לא באשמתי בענין רע, ואשאר עני ואביון.

— „רק את כספך אבדת, ובבר הנך איבד עצות ואומלל? התלויה עצמותו של האדם בכספו, אשר באבדן זה יאבד אתו יחד"? הוסיף הרב לשאול. — האהבה, נשיאת־הפנים והכבוד אשר בני העדה מנחילים אותו, כי לבדו הם ולא לכספו. הוא אמנם השתמש בכספו להחזקת לומדי תורה, להשביע רעבים, להלביש ערומים ולרפא חולים, בכל זאת הגדולה והתפארת רק לו לבדו ולא לכספו, אשר על ראשו יניח? הוא גם עתה, וישאר עוד לנצח, עשיר ונכבד, אם גם אפס כספו. ויפן הרב אל הדובר בו ויאמר: סלח נא, בזאת חטא בשפתו בהראותו, כי ממונו חביב עליו מגופו ונפשו רק אליו נשואה. יספר־נא לי את כל הקורות אותו מהחל ועד כלה ואשמעה.

בדבר הרב — בהקמתו — דבריו האחרונים האלה כמתמרמר עליו, העביר עצביני מעל פניו, והרוצהו מנבכי היאוש וייעודד איתו לבטוח בו בעצמו, ויאמר: ערבתי בסכומים גדולים בעד אנשים סוחרים בעלי בריתי, ועתה הפסדתי את יתר פלטת כספי על ידי עסקים רעים, ומסבות ההפוכית שונות ירדפוני על כל מדרך כף רגלי, והנני נכון — למרות רצוני — למועדי־רגל לנושי הרבים."

יצדקות ודברים טובים ע״כ בשנים האחרונים הסכימו שלא יהיה עוד גבול וקצב לנדבותיו ישלו: רק ככל אשר יחסרון יבקש מקופת הקהל בלי שום חשבון ויכבדו את דברי זקני ז״ל כי מרוב צדקותיו לא יצר לפתות ולצמצם ולדרוש.

[illegible] לישועה זאת. ויפסיקהו לאמר: למודעה זאת לא [illegible]

אמן, — השיב ראש הקהל — מי יתן איפוא ויסכים ה׳ על ידי; אבל [illegible] להבין איך אחלץ מן המיצר. אשמע עצתרבי תמובה בזה. לי היתה לאל ידי, כי עתה נסעתי סחר לייפציגה אל שוק נחשתרקלל — סמסע — אבל תאמינו לי, כי אין לי אף להיצאת הדרך, כי כל אשר יכלתי לעשות עד השעה הזאת עשיתי, ועתה אובד עצות אנכי. ואם גם אמשש את כל כלי, ולא אמצא אף עשרה זהובים.

— היודע איש ממצבו?

— לכל חי, זולת לרבי, גם לאשתי עוד לא גליתי; כי אמרתי, דיה לצרה בשעתה ובני ביתי ירגישו בזה בקרוב. ואם גם לא אסע בשנה הזאת לייפציגה ידע בקרב הימים גם לכל.

— כמה כסף נחוץ לדרכי?

— בשנים הקדמות. כאין וכאפס נחשבה לי הוצאת דרכי. לעומת צורך הכסף הגדול אשר הביאו העסקים הרבים והשונים אלי. ועתה אשר צלחתי ריקה ומאומה אין אתי אף הוצאת הדרך תחשב לנשגבה ממני ולא אוכל לה.

— על כל פנים כמה תעלה הוצאת דרכו?

— למצער מאת זהובים.

— מאה זהובים, אינם סכום רב. אנכי אלונם לו ויסע סחר אל השוק; ואנכי מזהיר שיגמור את העסק הראשון אשר יבוא לידו. ולבי סמוך ובטוח כי יראה ברכה בו. ובשובו הנה יוכל להשיבם אלי. — כדברו קם ממושבו ויקח מהמלתחה שטרי מאה זהובים - כל רכושו אשר יכש — ויושיטם אליו. פלוני אלמוני מאן לקחת מידו. באמרו. כי כארק יקחת עצה ולא כספו האחרון. וכי גם לא ידע אם יוכל להשיבם אליו. אבל הרב הפציר בו מאד לקחת ויענהו ויאמר: הידמה בנפשו. כי הייתי מלוהו סכום כזה. לולא ידעתי אל נכון. כי במהרה בקרוב יושב באמתחתי? אחת היא לי. אם יונח הכסף במרוצת ארבעה השבועות הבאים במלתחתי או בצלחתו. ויתרון האחרון מן הראשון. כי אקיים על ידו מצות גמילות חסדים. עתה אל יתמהמה עוד הנה לב ית זמן על חנם. והכין עצמו אל הדרך. בכלות הרב לדבר אחזהו בידו וילחצה וילוהו עד הפתח.

— מה אשיב לו תודה על כל תגמוליו עלי? — שאלו פליני אלמוני בעינים רטובות מדמע.

— בשם ה׳ לי אל תתן תודה! הנעלם ממנו, כי גם רבית דברים אסורה. עם דעת חז״ל. לנו? ואם כה יעשה, ונאלצתי לשוב לקחתם מידו. ילך. אל יעמוד פה. ישועת ה׳ כהרף עין והרבה שלוחים למקום וישלח מלאכו הטוב לפניו. בלכתו ליהו הרב ישפתיו נעות ברכת כהנים המשולשת. וישב אל חדר שבתו ויתחכמתו.

מלא תקוה וחיים חדשים עזב פלוני את בית הרב וירגיש כאלו גולל אבן כבדה מעליו ויתחיר לבמוה ולבו נמלא מתנחומות אל ויקו ליומי אורה וישועה. בו בעצמו, וירגיש עצמו כנולד מחדש. ובבטחה יעוז אץ לדרכו ולעבור ימים מעטים בא לייפציגה. כמירו. כדרכו. אל מלוני הקבוע, פגש שם את מכירו ומיודעו. בעל ברית מסחרו כימים ימימה מר יאעלזאהן מהאמבורג ואחרי פרישת לשלום אמר האחרון אליו: מה האשר! כי התארחתי הפעם אתו הנה. לי דבר עסק טוב עבורו אשר ישתכר על ידו סכום רב. וישוה גם לי. כי אגמור את הדבר בהקדם האפשרי. לרגלי נסיעתי הנה בשה עבורי אנית־משא־קאפפעע מברואזיליען. מחסין הסובחר ובסקת הייהר חל. ואף אמנם בי יודע אנכי. כי עד מהרה יעלה השער אבל לא אוכל יחכות עד העת ההיא. כי עלי יגמור עסקים טובים אחרים בכסף מזומן. לזאת אתן לו את העסק הזה במחיר אשר הושת עלי ואתן לו גם את החשבון המקורי. מחיר הקאפפעע עולה כארבע מאות אלף זהובים, וכשלשה אלפים זהובים שכר הובלה ומס הממשלה. יתן לי את הסך הזה בשטרי־חיוב לפרעון בזמן שני חדשים. אשר כמזומנים יחשבו בשוק המסחר. אל יחשוב הרבה. רק ימהר לגמור את העסק. ואם ימצא שמן תפרוזה בדברי, בידו לבטל את המקח בכל עת ובכל שעה. אולם אבטיחהו נאמנה. כי אם יחכה מעט עירה המחיר פי שנים ועל כל פנים — יהיה מהמפסד וקרוב ישכר הוא.

ובכן נגמר? ויאחז יאעלזאהן את ידו לברית עמי ברית המסחר.

פליני

מחשבות אולי הוציא ובנבז יותר מדאי ג"ב לא חפץ אבל הם לגרמיהו עבדו ולא דקדקו אחריו כלל:

גם כבדו אותו אלופי הקהל לעת זקנותו בכסא כבוד הנקרא (וענפּטע) אשר בו ישאו שני אנשים את הארון אשר נושא את נושאו: ה"ה זקיני זצ"ל וישבו שני אנשים אשר יעמדו הכן לישא אותו בכל עת יציאתו מביתו לביהכ"נ

— — —

פלוני אלמוני" ידעו אמנם מאז ומלפנים לסוחר נאמן ויבן גם את טוב העסק אשר נתן לפניו לעניות כי יביא בכנפיו ברכה לסדי. אך בידעו את מצבו הרע, כי כל רכושו עלה רק לערך שמונים זהובים, וגם המה אינם שלו רק לויים אצלו מהרב, ירא לשלוח ידו הדלה למסחר גדול כזה. רק — הבטחתו לרבו הרמ"ס: כי יגמור את העסק אשר יבא אל ידו ראשונה נוסף על תקותו אשר שעשעתהו, כי על ידו יוכל למצער להשיב חלואתו לרבו. עודדה אותו להשליך יהבו על ה' והעסק נגמר. בידים רועדות חתם פלוני את שטרי התוב על סך 375.000 זהובים. ויבטח בה' וברכת רבו כי יצליח.

ובעבור שמנה ימים שב יאעלזאהן שנית אל הדר־רעו, ויאמר אליו: לי עוד עסק טוב עבורו, אשר יהיה מיד אל יד סך 50.000 זהובים במזומנים; יחזיר לי את הקאפּיטל אשר מכרתי לו, כי מחירו עלה עתה מאד, ואוכל למכרו בריוח 100.000 זהובים ונחלקה בינינו את הריוח.

— לדאבוני — השיבו האדון פלוני — לא אוכל למלאות משאלתו הפעם, כי כבר באתי בדברים עם שני סוחרים ויאותו גם כן לשלם את המחיר במזומנים, ובכל רגע אחכה לבואם הנה לגמור את הדבר.

בדברו נפתחה הדלת ויבואו שני הסוחרים ויאיצו בו לכלות את העסק. יאעלזאהן נסה להוסיף על המחיר אשר אמרו הם לשלם, אבל הם לא נסוגו אחור ויוסיפו עוד ליתן, ויאלץ פ. לגמור העסק עמם. מזה השתכר מאה אלף זהובים ויקבל המחיר במזומנים, ויכפר פני יאעלזאהן במתנת 10.000 זהובים בעד הפסדו.

וההצלחה האירה לו פנים בכל מעשיו שעשה בלייפציג ובכל אשר פנה השכיל והצליח, גם לאחד מבעלי חובותיו אשר היה חייב לו הון כביר ופשט לו את הרגל עסדה השעה, וישב לו את מחצית חובו עתה. פלוני אלמוני היה לעשיר שכמהו לא היה גם בחיותו במדרגת העליונה ויחל לחשוב מחשבות להשיב גמול לרבו החת"ס. ובהיות שהרב היה אחד המבינים היותר גדולים על אבני חפץ קנה עבורו טבעת משובצה אבן יקרה מאד לתתה במתנה לרבו.

בשובו מדרכו פרעססבורגה, עוד טרם צעדה רגלו על מפתן ביתו סר אל בית הרב. אבל אז לא מצאו יושב לבדו בחדרו, כאשר בביקורו האחרון, לפני ארבעה שבועות, כי־אם עוד שני צעירים ישבו על ידו ויתוכחו יחדיו בסוגיא עמוקה, ובהתעסקם בה לא נשמעה הכאתו על הדלת עד שנה ושלשה. למותר היה לרבינו משה לשאול תוצאות דרכו. כי זיקי השמחה אשר תבריקו מעל פניו העידו לכל המביט בם רק בסקירה הראשונה. התלמידים העתיקו מושבם הלאה, לבלתי התבטל מלימודם. כן הנמיכו מעט את קולם.

— קודם כל — אמר פלוני אלמוני אל הרב — אשיב לו את הלואתו סך מאה זהובים. ברכת רבי נמלאה במדה גדולה כזאת, אשר לא אוכל לתאר באומר ודברים ולכן באתי אליו עוד טרם ראיתי פני ביתי. עוד בלילה הזה אספר לרבנו מכל אשר מצאתני ולא אלך מביתו טרם אי־הש בי תודות וברכות מאליפות על החסד הגדול אשר לא ישכח לנצח ממני, ולאות תודה קטנה הבאתי לו הטבעת הזאת למזכרת עולם.

— אבן מבריקה כזאת לא ראיתי עד כה — אמר הרב בשמחה גלויה ועליצות יתרה — יחידה היא, אין שניה לה באבני אנשי עדתי; ומשובצה — מעשה חושב, אשר לא ראיתי כמה, ואחרי בחנו אותה היטב הוסיף מהללה כי אין דוגמתה.

כמאושר בארץ היה פלוני אלמוני כי מצאה ידו להשיב למטיבו, דבר אשר ימשיך את לבו משביעו עונג.

התוכן הזה עורר תמהון והשתוממות גדולה בלב שני הצעירים ובחידה סתומה היה הדבר להם.

בנראה — אמרו הצעירים זה לזה — "גם ראש הקהל מרבינו, סך מאה זהובים

יפלא

אז שאר מקומות אשר הפצה נפשו לילך שמה למען לא ישרית א״ע יאריך [illegible]
ברגליו לא יבוא :

כל דרכיו ותהלוכותיו הי׳ שרשם ויסודם בהררי קודש בתורת משה איש אלקים :
בכל דבר וענין חקר ודרש למצוא לו סמך ויסוד במצות התורה ובספרי
או בדברי חז״ל ועי״ז כל מעשיו ופעולותיו על אדני פז הטבעו [illegible] [illegible]

—

ויפה איפוא, שעשיר גדול כמוהו יצטרך לעשות הלואה מרבני העני ? וביותר תגדל תמיהתנו כי
יקח רבינו את הטבעת, הלא רבית גמורה היא ?

בישבם מעט בנביבים לחש אחד לרעהו : תובה קדושה עלינו, ועגרית אין רבינו עד דבר
היה ולמנוע מעבירה.

הממנע אתה — השיבו השני — הנלמיד לרבינו תורת ה׳ אשר יודע יותר בשנתי
כאשר אנחנו מתקיף, זה הלא יהיה לנו לפוכרת עין, אשר לעולם לא נעבור בפרי.

במקום שיש חילול השם, אין חולקין כבוד אפילו לרב. הירוני הבמו״ר [illegible]
בדברו — ראה יהבב שמחת רבינו את הטבעת, עלינו לעשות דבר קטן, נקרא בקול את התיבה :
רבית ! : וזאת הובתנו עליו...

אולי הצדק בדבריך — השיבו השני — בכל זאת לא נבהל ברוחנו, לסתיה קן [illegible]
על רבינו, עד צאת ראש הקהל מן הבית. ידענו כי הגיע זמן קריאת בראתנו עד זה, [illegible]
נוראה.

עוד עברו רגעים אחדים אשר הרב הביע בפה מלא ובשמחת לבב תהלת החפץ, ויפן אל
ראש הקהל ויאמר אליו : אשנה את דברי, כי הנה יקר והפץ נעלה בעיני לא ראיתי, ועל הביאה
אלי עתה הלויתי אותו את הכסף, כי אז לקחתיה מידו בחפץ לבב. ועתה לא אוכל לקבלה מיד
כי רבית היא : קחה ותנה לאשתך, ותשמח לבה מאד, כי תמצא חפץ בה בכל מקום בואה.

לשמע זאת, תפש — ראש הקהל — בשתי ידיו על ראשו, וידבר קשות אל עצמו :
בער עם הארץ אנכי, בשתי ונכלמתי להרים ראש. בהטעיתי את עצמי בעבירה מפורשת בתורה
כנראה, חפץ ה׳ היא, לשום בעצמי שכר טוב והבינו, הוי בטוב, כי כל השבת תודה ומתנה
בפני, ישרים הי׳ פעלי ומשכורתי התיה שלמה מה׳ . ויפרד מעליו וילך אל ביתו.

בהיותם, הרב ושני תלמידיו הצעירים לבדם בבית, פתח הגדול את דבריו ויאמר : יסלח
נא אדוננו מורנו ורבנו על אשר לפני הפעם, כי אותה השמחה הגדולה את הטבעת, אשר
בידי הראה, כהסס רגעים לפנינו, הביאנו, בהשקפתנו הראשונה והשוב חרדה תועה על רבנו
ולהרהר אחריו בענין רבית ההסתרה, ויותנו הציקתנו בהיות לו למוכר עין, עתה ראינו ונוכח
מפיו מעשהו על תחילת מחשבתו, כי נקי הוא מכל כתם ושמץ, אכן יפתור לנו רבנו החידה
הסתומה : מדוע זה שמח עליה ככה, ויטעה גם אותנו גם את ראש הקהל לדמות כי דעתו היתה
לקבלה ?

שאלתכם נאמנה — השיב הרב — בחרדת קודש והתרגשות פנימית ובמשפטי [illegible]
מדי דברי מסירי ורבי הגדול) אמר : המדה הנכונה היאת, זכיתי ללמוד ממורי הגדול, הוא
האמתי רבינו נתן אדלר זצ״ל בהמאורע אשר בא אל [illegible] : בעודני בפראנקפורט, עיר מולדתי, ואצוק
מים על ידו, קרה מקרה בזה : על עדת עיר אדעלסהיים הקטנה, הלשינו צוררי ישראל והעלילו
ברשע לבד בני העדה הוי נכונים להגרש מהעיר. העיר הזאת היתה על אחוזת השר מהאלבערג,
אשר בין אוהבי ישראל [illegible] [illegible] פני מורי הגאון מהר״ן אדלר ז״ל : כהודע זאת להעדה
האומללה שלחה שרידים [illegible] הגדול, כי יבחין טוב עבירה לפני השר, כי כל הונם ורכושם
ונפשם צפוים הוי [illegible]. השרידים הגיעו לעיר פראנקפורט, הצי שעה לפני קבלת שבת הניכה,
לעת ההיא לא ישב השר שם, כי העתיק מושבו אל נחלתו הסמוכה לגעלנהייזען, במושק שלה
מורי ושבוי עגלתפטע לשמע כל הדיבה, למען יקדים לבא מחר בבקר אל השר, ולא נמצא בין
כל בעלי העגלות אף אחד שיאות לנסוע עמו בלילה הזאת, כי השלג כסה פני הארץ בגובה
4 - 3 [illegible], והקור — [illegible] מאד ומורי היה אז איש רפה אונים והולש מאד ולא יכול לסבול עצור
לעשות [illegible] [illegible] [illegible] גליה, — ובעגלת־אפנים מכוסה לא אבו בעלי
העגלות לנסוע כי יראו פן יתעכבו בין ערמות השלג. נכבדי העיר יעצוהו, להכות עד אור הבוקר
ודברתי [illegible] עצמי בסכנת דרכים, אף היא אבה אזני משמוע עצתם, באמרו : מצוה הבאה
לידי [illegible] התמיצנה בכל רגע ורגע שאני מתמהמה אעבור על לא תעמוד על דם רעך, ורבי
פנה

הקדוש מוה"ר הק"א במלך ישראל והיתה [illegible] בו כל ימי חייו הבונה כי המלך [illegible] עצמו בתורת אלקים [illegible]. בתיקון המלך יאז יקרא בו כל ימי חייו ימצא כתוב ורמז בו כל אשר יקרה לו בימי חייו ותהלותיו יהיו שרשם ויסודם על תורת אלקים ומשם תדרשנו. — וכן [illegible] לבניו ותלמידיו כי לא המדרש עיקר אלא המעשה אשר יעשה אותם האדם וחי [illegible] יהיו במצות התורה ויהיו מיוסד על דחז"ל ואין להקב"ה בעולמו אלא ד"א של הלכה שכל ד' אמות שהולך ופוסע האדם יהיו מיוסדים עפ"י ההלכה ויגיל הוי לפרש ד' אמות מלשון ויש אם למקרא היינו שורש ויסוד והד' אמות רמה ללמוד וללמד, לשמור, ולעשות (או י"ל ד' מדרגות פשט, רמז, דרוש, סוד כנ"ל : *)

פנה לאחרונה אלי ויצוני בספניע להוסיף עבורי עגלה בעד כי מהיר [illegible] יושה, ולבלתי שוב אליו ריקם ואנכי הבאתי אליו עגלה רתומה לשני סוסים חזקים ויאז הרגתיו עד אשר קחני עמדו להיות בן לויתו ונסע ידרכנו. ורגליו נסיעתנו זכיתי לראות גדולת רבי. ולא יאומן כי יסופר. בשבתנו בחשבה לסדנו על פה, ואשתוקק לשמוע מפיו הקדוש, בקיאותו הגדולה להגיד בעל פה כל ספרי הראשונים בלשונם ממש, כקורא מתוך הספר. ומי ישמיע תוקף גדולתו ובקיאותו בכל הש"ס. כרגע שעשוע אחד היה לנו מסע של ארבע שעות תכופות. פתאם עמדה העגלה בערמת שלג ולא יכלה לזוז ממקומה. והרפקן ירד ממושבו ויודיענו: כי צללנו בתהום שלג רב והסוסים עייפים מאד ולא ידע עצות בנפשו אנה לפנות. ועל פי עצת רבי אסר הדפקן סוס אחד וירכב לכפר הקרוב להביא עוד סוס אחד או שנים ויתסם בעגלה ורבי הוסיף לו 5 זהובים מלבד ההוצאות שהעלינה. ואנחנו עסקנו בתורה. וכעבור שלש שעות שב הדפקן ברתימתו החדשה, ויתיו בתהסם בעגלה קפץ מורי מהעגלה ובחפזו נפלו מנעליו הרחבים והחסים מעל רגליו וישארו בתוך העגלה והוא בבתי רגליו ממשי הדקים בתוך השלג וירקד וידלג כעלם רך וצעיר בשמחה גדולה ועצומה אשר מעולם לא ראיתי כמוה. כמשתומם הבטתי עליו ולא יכלתי להבין מה נהיה פתאום עם שמחה זאת ומה זו עושה? וביחוד לא עצרתי כח לראות רפה אוניו וחלש גדול כמהו עומד יחף בתוך השלג; ומבלי דבר דבר קפצתי מהעגלה ואקחהו בחזקה ואכניסו אל תוך העגלה. אכן הוא מהר שנית לרוץ מתוכה ויקרא בקולו אלי: האינך רואה? וירמוז באצבעו על הרתימה, אז הבנתי סבת הדבר. הדפקן לא השיג בכפר כל סוס ויבוא שורים תחתיהם ויתסם אל הסוסים. ואז קראתי בשמו אל הדפקן ואומר: רתימת שני מינים אסורה בתורתנו לנו. לך שוב אל הכפר והבא שני סוסים ושכרך נשלם, גם בעד טרחתך זאת בכסף מלא.

בשובנו אל העגלה שאלתי את מורי על שמחתו הגדולה כך עד שלא הגיד לי אף סבת הדבר וירמוז רק באצבעו.

העוד תשאלני? השיבני מורי בתמהון. אתה ידעת, כי אנשי עירי לא נתנוני לעשות דרכי בלילה הזות, ונסעתי לטרית רצינס. עתה תראה כי שלם הי לי שכר מצוה הזאת במצוה אחרת ושכר מצוה מצוה אשר בכבודי בתהומי בפראנקפורט מעיים לא באה אל ידי לקיימה התבין שמחתי?

לסותר — אמר רבנו משה סיפר לתלמידיו, — לספר לפניכם כי הצליח רבי בשליחותו אבל המאורע הזה, אשר בא אל ידו לפני ארבעים שנה כמו חי נצב לפני ועד כה לא זכיתי גם אני לבוא בנסיון כמהו, עכשיו בא מקרה לידי, ולא אשמח בו? האפשר לרב כי יבוא נסיון של יקירת רבית לידי? בלתי נפרץ הוא כי לרב יהיו כסף להלות לאחרים. ומי זה יעוז לתת לרב רבית? עתה כי בא לידי ואשמח בו מעין שמחת רבי במצות כלאים שבאה לידו.

אחד מבני הצעירים הנזכרים היה בנו השני של רבינו הר"ם סופר, הגאון ר' שמעון סופר ז"ל, אשר היה לאחרונה אב"ד בק"ק קראקא.

(ניצא דעיבדא ידענא ונתפרסם בהדגל והעתקתיו משם.)

* אמר הכותב: אציע דבר יקר מקדוש זקיני ז"ל על ד' מדרגות הסלם שראה יעקב אע"ה וזלה"ק:

והנה כו"ם מוצב ארצה, במדרש סלם זה סיני עיי"ש, וי"ל לרמז בזה ענין נאה ממה שהנגו השי"ת, כי הנה חלקי מדרגת התורה הם ארבעה. א' הלומד תורה והרכות כמו שנתבו מאת ה' כו הספרים ואינו רואה לחדש בה דבר, וזה אינו נבין כי הוי השפ' להגדיל תורה ולהאדירה מלבד התורה שניתנה לנו עוד צפון לישראל ונשמר מה שתלמיד ותיק מחדש בכל יום תמיד והוא

אצ״ע פה מקצת הנהגותיו הקדושות מראשית השנה עד אחרית שנה ז בליל ר״ה
כבואו מביהכ״נ באו עמו חשובי העיר ודיינא קרתא בראשם וברכו אותו
בברכת שנה טובה והוא דרש לפניהם על קרא למען ירבו ימיכם ופי׳ ג״כ בהמשך
מ״ש בספרי על מקרא זה וכן הוא אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו ובירך
לכל בני הקהלה ברכה כללית. בסעודה הביאו על שולחנו כל המינים המובאים
בש״ע או״ח לאכול לסימני טבא וסלקא, (קרוים) כרתי (באריי) בדקו אותן תחלה

והוא עדנו גנוז אצל נותן התורה ית״ש, וזהו כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו אעפ״י
שלקחתי טוב אשר נתתי לכם ממש והוא עתה תורתכם כי לא בשמים היא מ״מ תורתי מה
שנשתייר עדיין אצלי חלק כל ת״ח ות״ח אותו אל תעזובו ג״כ, הזהיר פה שלפסוק רק בחלק
הנקרא לקח רק להיות מדרש חדושים טובים. ונראה מ״ש מרע״ה יערוף כמטר לקחי ירצה כי
מטבע רוב האנשים אנשי הזמן שמהים אלי גיל להקשות ולפרק ולפלפל ידלג כאיל פסח ואינו
רוצה ללמוד לשמור ולעשות ולית דין צבי לסילו. ונראה דעל כל כיוצא בזה נאמר ועצר את
השמים ולא יהי׳ מטר והאדמה לא תתן את יבולה. כי חז״ל אמרו בתחלת הפרשה והיא והי׳
אם שמוע תשמעו אם שמוע בישן תשמעו בחדש ואם תפנה לבבך שוב לא תשמע. וכן אני רואים בחוש
כי אנשים כאלה סבלים כל ימיהם בצ׳יקת שבר שלהם ולכשיזקינו אבדה ונסרחה חכמתם ונרי״ים
מזקני ע״ה דלא נאבד מהם אלא שכלם ותבונתם אבל יודעים הם כמה הרפתקאות דעדו עלייהו
ואין חכם כבעל נסיון משא״כ הנהו אנשים מה שלומדים שוכחים וח״טהם לא עמדה להם ונמצאי
קרח מכאן ומכאן — והנה החדשים האלו שמחדשים בתורה נקרא בשם מטר היורד מלמעלה
להרוות הארץ כדכתי׳ ועל העבים אצוה מהמטיר עלי׳ מטר זה נאמר על שפע אלקי השכלית
כידוע. וע״כ כלפי שאמר בעושי רצונו אם שמוע בישן תשמע בחדש אמר עתה באין עושי רצונו
פן יפתה לבבכם וישן מפני חדש תוציאו ואז סופו ועצר את השמים ולא יהיה מטר הם דברים
שכליים תא״ל מעם זקינים יקח ואז לא ישאר לו מאומה כי האדמה לא תתן את יבולה. והיינו
חלק הנקרא לקח גם לו לא יהי׳ — נחזור לענינינו כי מטבע האנשים לחבב החדשים
יותר מחלק הנקרא לקח ובאמת לא כן הוא כי כל יום יהי׳ בעיניך כפרוטגמא חדשה
ע״כ אמר מרע״ה יערוף כמטר לקחי הלואי יהי׳ לקחי היא תורה הניתנה מן השמים יהי׳
בעיניכם כמטר שהם החדשים שכל אדם מופנה, נמצאת למד כי ב׳ חלקי התורה האחת נקרא
לקח והשני מטר וכשאדם עוסק בשני אלה לשמו בישן ובחדש לשמה, זוכה לשלישי סייעתא
דשמיא ונתקיים בו חכמת אדם תאיר פניו שרוה״ק הופיע בקרבו וע״ז נאמר וראו כל עמי הארץ
כי שם ה׳ נקרא עליך ויראו ממך ואחז״ל אלו תפלין שבראש וכתב בעל הטורים כי שין שבתפילין
מרמזת על זה כי שין ר״ת שם י׳ נקרא והיינו דאחז״ל תורת ממרחת עליו בחוץ ואמרו כל
אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעים באופן שכל העם יודעים כי רוח אלקים בקרבו ומפני
בא אל מדרגה ד׳ למעלה מן הכל להיות חופה בצל הקב״ה ושכינתי׳ והיא המדרגה שכתבתי
לעיל פ׳ תולדות גבי יעקב אע״ה שהי׳ יושב אוהלים תרין שבכתב ושבע״פ וע״ז כתי׳ וסוכת תהי׳
לצל וב׳ פעמים סוכת גמטרי׳ יעקב הם ב׳ סככים הנ״ל, לכן כתי׳ בסכת תשבו לשון רבים יחוד
קב״ה ושכינתי וכבר כתבתי בסק״א שעי׳ אהלים של יעקב הוא עומד נגד חיבור ס״מ ונוקבי׳ של
עשו, ולכן סכת גימטרי׳ ת״ף כמו לילית נוקבי׳ דסם, ועפי״ז פירשתי דברי יעקב אנכי איש חלק
וכו׳ אחי איש שעיר ר״ל יעקב אע״ה מענותנותו חשב שלא זכה אלא למדרגה הראשונה שבתורה
שהיא לקח ואיך יעמוד נגד עשו מרכבה לס״מ ונוקבי׳ לילי״ת וזהו איש שעיר גמטרי׳ תק״פ
כסם ונוקבי׳ ואנכי איש חלק אותיות לק״ח, וכן עלי קללת״ך גמטרי׳ תק״פ כנ״ל — ומעתה
נבוא אל המכוון בעזהי״ת כי סיני הוא הסלם בעצמו מדרגה ראשונה משליבת הסלם היא לק״ח
כנ״ל, אח״ז מדרגת מט״ר לכן אותיות אחר לקח הסה מט״ר להיותו מדרגה שאחרי׳, אח״ז זוכה
שם ה׳ נקרא עלי׳ וכבר כתבתי כי הוא שי״ן ר״ת שם ה׳ נקרא לכן אותיות אחר מט״ר שי״ן,
אח״ז מדרגת סכ״ת לכן אחר שי״ן תמצא אותיות סכ״ת נמצא ד׳ שליבות לסלם בא״ב זה אחר זה
לק״ח מט״ר שי״ן סכ״ת וכולם מצורף ואין בא״ב.

והנה ג׳ מהנהו מדרגות ישנם ג״כ בסוכות לקח ומטר כבר כתבנו בלומדים שלא לשמה, ומכ״ש
סכת שיש מסתופף בסכת הנחש ולא יוסרו כ״א במדרגה השלישית שם ה׳ נקרא עלי׳ אז
הכל לטובה. לכן סלם ר״ת שלשתן סכת לקח מטר ראה יעקב שלשתן אסנם. והנה ה׳ ניצב
עליו היא שי״ן שם ה׳ נקרא עלי׳ ואזי הכל לטובה עבדהי״ק.

מתו־עים. בליל ב׳ שלח לו הגאון רבי דניאל פרוסניטין זצ״ל בכל שנה בלבלה
מליאה פירות הנמצאים בעת ההיא מסודרים בנוי ויופי ע״י ארים:
לתשליך עלה אל הגן אשר אחורי ביתו ומשם נראה נהר דאַנויא ואמר הפסוקים
מי אל כמוך וכו׳ ג״פ ולא יותר ואח״כ ישב שם בגן ובני משפחתו סביביו
והביאו לפניו פירות ובירך עליהן:

תפלותיו היו בין עמודי היכל דגרס עם תלמידיו ושארי חכמי התורה אשר קבעו
מקום לתפלתם שמה. מלבד בלילי יו״ט התפלל בביהכ״נ הגדולה ואם
כי היה קשה עליו לשמוע כנגן המנגן החזן *) עם משוררים בב״ז לכבוד הקהלה
עשה זאת ובכנין זה אומר. הסובל ומעלים עין משוררים״ ובלילי יו״ט אחר התפלה
הביאו האבות את הבנים אליו לברכם ואח״כ פירש איזה מקרא קודש מענין החג.
וכן בכל ש״ק ויו״ט אחר שכבר התפלל שחרית ומוסף בבית מדרשו הלך לביהכ״נ
קודם קריאת התורה ושהה שמה עד גמרם תפלת מוסף:

מיום א׳ דסליחות עד אחר יוהכ״פ התפלל בביהכ״נ הגדולה והאריך הרבה שם
אחר התפלה ואמרו ששים אז ששה סדרי משנה עם פי׳ עין. החיים למהר״י
חגיז וצ״ל וחזר על כולי תלמודא בש״ס בבלי ירושלמי ספרא ספרי ותוספתא בדרך
קצרה בעיון נמרץ. בימי התשובה למד עם תלמידיו ה׳ תשובה להרמב״ם. בעיוהכ״פ
שחטו הכפרות שלו בעלות השחר כדעת האר״י אבל הקפיד על אחרים שלא יעשו
כבה למען לא יעמיסו על השוחטים לשחוט הרבה בשעה מועטת **) ואמר כי
אין חילוק מן צים גדולי׳ עד עיוה״כ לענין זה הוין כמי שיוכל לצמצם בעלות
השחר בעיוה״כ. אחר תפלת שחרית לקח עדה שלימה אשר להם התימת זקן
ויופי ו׳ גדרי ואח״כ הלך להדר מיוחד ובא חלוין מנעליו וקיבל נזיפה עליו והתירו
נזיפתו וקודם חצות היום טבל במקוה ואכל סעודתו ותפלת מנחה התפלל בבהכ״נ
ובהזרתו לביתו באו עמו אנשי העיר והחכמי׳ וגדולי׳ למען יקבלו ברכתו קודם
כניסת יום הקדוש ואיש אשר כברכתו בירך אותם ואח״כ אכל סעודה המפסקת
ובאו בניו ובני משפחתו וברכם בדמעות שליש וביקש מהם להתפלל עבורו ואח״כ
טבל במקוה שנית וקודם כל נדרי דרש בענין קדושת היום ואחר התפלה המתין
והשלים עם הציבור ספר ראשון של תהלים וחזר לביתו והמתינו שם תלמידיו
ולמד עמם עבודת יוהכ״פ עד מראה כהן ואח״ז למד במס׳ אשר עמד בו וזה הי׳ נמשך
עד כחצות הלילה ובקשו תלמידיו לברכם וכן עשה והוא פורש ובוכה והם פורשים
ובוכים וביקש מהם להתפלל עבורו וכן בשהרית קודם התפלה באו הנשארים לקבל

*) בתשובתו בח״ם או״ח סי׳ ר״ה בדבר ש״ץ א׳ והח״ק: אבל אם יראה סגולתי שירבו מחלוקת
ע״ז יניח ידי כי בלא״ה אין מוציא רבים ידי חובתם בזה״ז אפי׳ בימים הנוראים
כששניה ידו על כנמרו וצ״עק בקול ערב הצעקתי ישמע אל ע״כ מה לנו ילו ולהם אם ידחו זה
ויקחו אחר במקומו גם היא כמוהו בעו״ה ובמתני׳ ס״פ מס׳ קדושין קחשיב ההמרין רובם רשעים
וכ׳ הגאון מהו׳ יעב״ץ ז״ל שיש להוסיף בזמני השולחנים רובם ואומר אני להוסיף גם המשוררים
האלו בזה״ז ואחד מרבותי הרב המופלג מהו׳ מענדל לילג זצ״ל דיין ורב בבהמ״ד בספד״ם רגיל
על לשונו. עד הלצה המלך זקן וכסיל הידוע בזקנותו יושב לו על כסא של ג׳ רגלים א) ההזמים
שיוליכו כל תפלות ישראל אל מחוץ למחנה כקדשים פסולי׳ ר״ל ב) השוחטים שיאכילו כל
הקהלה נבלות וטרפות ג) סופרי סת״ם שיופסלו כל תפילין ומזוזות על ידם ודי לו למלך זקן בזה
וה׳ ירחם עכ״ל.

**) ובאמת כבר צווחו כמה גדולי׳ על זה כי כל עיקר הכפרות היא רק מנהג והיפוך דשוחטים
אשר יש להוש שהו״ז לא יהי׳ להם פנאי ודעה צלולה לבדוק הסכין כראוי ובדומה
המזר הרבה יתר ויתר כמובן:

ברכתו. תפלת נעילה לא התפלל לפני התיבה רק כבדו לאחר אבל בכ"ז בכל שנה כבדו אותו אלופי קהל בתפלה זו כנהוג. כל היום עמד על רגליו אפי' לעת זקנתו — ברכת שלום סיים בעש"ית כמו בכל השנה. המברך את עמו' ובו' וסיפר שבמדינת מעהרן ובעהמען הי' חלוקי דעות בין החכמים ונחלקו ממש לשני כתות אלו אשר אמרו לברך "המברך" נקראים "מברכיאנער" ואשר הורו לברך עושה השלום הי' נקראים "עושיאנער" ומשלום זה נעשה מחלוקה (עיי' בתשובה מאהבה ח"א סי' צ' מ"ש מזה):

מיד במוצאי יוהכ"פ עסק במצוה ובדק סוכתו אם היא מסוכנת כראוי, בכל שנה הידר אחר אתרוג געלואעור ואמר שהמה הכשרים ביותר, מצות ד' מינים הי' מקיים בכל יום בסוכתו והי' כאש בוערת בקיימו מצוה זו ולא אמר קודם קיום מצות התפלות אשר נתקנו מהרש"א, כל כגיו ובנותיו והתגיו וכלותיו אכלו עמו בסוכה כל ימי החג ודבר פלא איך הכיל הסוכה את כולם ואחר הסעודה הי' מחלק אגוזים ומיני מתיקה. בימי החג הי' בשעת התפלה ארבע מינים בידו כאנשי ירושלים המובא בש"ס סוכה ומלבד אתרוג הנ"ל הי' לו עוד אתרוג אחר ההדר יותר ביופי. כל ימי החג אכל יישן למד והתפלל מנחה ומעריב בסוכתו ולא נראה כמעט חוצה לה *) בליל הושע"ר הי' ניעור בסוכה עם ת"ח המקורבים לו ועם תלמידיו — על ערבה הקפיד שתהי' כת ש"ב ענפים. בליל שמיני עצרת החג לא הי' ישן בסוכה וביומו אחר סעודת צהריים הלך מסוכתו לדירת קבע והביאו לפניו פירות ואכל וכל ימי החג לא טעם שום דבר חוץ לסוכה ואחר תפילת מנחה דרש לפני חכמי העיר ובני ישיבה בענין שציוה ללמוד ואח"ז התפלל ערבית ועשו הקפות ואח"כ העלו ג' ס"ת על הבימה ולא קראו מהם רק שרו איזה שירות ותשבחות מאשר תיקן ויסד הוא' זצ"ל על יום ההוא לשמחת התורה ושאר מזמורי' ואין כאלקינו ומזמור אודה ה' ועל כל פסוק ענו הציבור הללויה ואחריו אשרי איש ירא ה' ויגדל אלקים וסיימו באדון עולם ואח"כ באו לביתו ת"ח המקורבים ותלמידיו והביאו לפניהם מיני מעדנים ושמחו בה'. בבוקר הקדימו להתפלל והכהנים עלו לדוכן בשחרית והוא עמד מכוון נגד פני הכהנים ולא אמר באמצע הדוכן לא תפלת רבש"ע ולא הפסוקי' הנרשמי' שם רק כשסיים הש"ץ שלום אמר רבש"ע ויהי רצון (וכן בשעת ברכת קידוש החודש לא אמר צלותא דרב רק מי

*) אצייר לפני הקורא סדגלית סוכה אחת אשר פי' קדוש זקיני זצ"ל מענין החג והלהי"ק: וי"ש:
כל הקהל הבא משבי הגולה סוכות כי לא נעשה כסוכות הזה מימות יושע בן נון, נ"ל ע"ד רמז כי כתי' אל ה' ויאר לנו אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח. והענין כי אל הוי' גמטרי' סוכ"ה וגמטרי' דן וע"ז אמרו הז"ל כי שולחנו מכפר כמו מזבח בכוונת שם דן הנ"ל, והנה דפנות הסוכה הם ב' שלימות זה אצל זה ואחת טפח והרביעית צורת הפתח נחשבת ג"כ להיפן שלימה והוא כמו מועד מועדים וחצי ר"ל ב' דפנות מסובות הם מועדים והפתח הוא ג"כ מועד, והטפח הוא חצי מועד ונקרא מועד מלשון ונועדתי שם כי היא מקום וייעוד הקב"ה והאושפיזין וישראל. והנה חצי מועד גמטרי' דן כי מועד חסר כתי' גמטרי' קי"ד וחצי' גמטרי' שם דן וא"כ מועד מועדים וחצי הוא שבע פעמים שם הנ"ל צריך שיתוקן קודם ביאת המשיח שבעת חידבנו עבדו ז' ביד ע"ז וכשיי צריך התיקון בז' ב"ד של מעלה והיינו ז' פעמים דן הנ"ל וגמטרי' שלו שצ"ב וביום השמיני נגמר התיקון הוא זמן הנ"ך בהסק, ושמנ"ה עם ד' אותיותיו גמטרי' שצ"ב כנ"ל, ועד"ל מש"ה עם השם אד"י גמטרי' כנ"ל — והנה אז יהי' התיקון שצ"ב להקים סוכת דוד הנופלת, אמנם בימי יהושע עדיין הי' שני יצרים בעולם יצרא דע"ז וג"ע הי' חסר ב' תיקונים מקדושה והי' רק בסוד שצ"ז וגם זה לא הי' בשלימות ע"כ יהושע עם האותיות והכולל גמטרי' שצ"ז, אך בימי עזרא הכיתי יצרא דע"ז יהי' יותר שרימית ע"כ עזרא עם קוד ויוגים גמטרי' שצ"ח ולע"ל יהי' שצ"ב בשלימות כנ"ל וקל"ל והוא מסוד ה'. עכלה"ק.

שעשה נסים והקפיד שיאמרו הוא יגאל אותנו בקרוב כי עיקר הגאולה כבר מובטחת היא ואין מן הצורך להתפלל עליו רק שיהי' בקרוב. וכן בבהמ"ז הקפיד לומר (יבשר לנו מהרה בשורות טובות) ואח"כ עלה לתורה שלישי וכן הכהן תורה ונדר הוי ליטרו' נרות והקרואים היו שבעה פעמים שבעה וקודם כל ספר עלה כהן ולוי ואח"כ ת"ח א' עם כל הנערים ואחר גמר התפלה הלך לביהכ"נ הגדולה ועלה גם שמה שלישי חתן תורה וקודם סעודת צהריים התפלל מנחה וכן בפורים קודם הסעודה כי המה בכלל סעודה גדולה — גם נהג בכל יו"ט לקנות בהמה ולשוחטה והפריש ממנה מתנות כהונה זרוע לחיים וקיבה וכן ראשית הגז נתן כן נהג כמגילם (עיי' בח"ס יו"ד סי' ש"א). העיד על עצמו שמיום שהגיע לכלל עשרה שנים לא הלך ד' אמות בלא דברי תורה, גם לא עבר עליו יום שלא חידש חידושי תורה.

מלבד שעורין כסדרן ובהלכתן אשר למד עם בני ישיבתו היה שלשה פעמים בשבוע למד שיעור עיון מסכתא על הסדר וביום ד' חזרו הבחורים על הלימוד ובימים ה' עמדו בנסיון, והוא בעצמו חזר על השיעורין שלמד עם תלמידיו ד' פעמים ביום ובליל ש"ק עד חצות חזר על כל מה שלמד כל השבוע ובאותו יום ובש"ק למד פרשת השבוע עם פרש"י והרמב"ן וידוע ומפורסם איך הפליג זקני זצ"ל בכל עת את רבינו הקדוש הרמב"ן ז"ל ופירושו עוה"ת *) וכן ציוה בצוואתו ללמוד תורה עם פי' רמב"ן כי היא ראש אמונת אומן וידוע כי גם ע"כ חיבב את הרמב"ן ז"ל כ"כ יען החזיק את עצמו שנשמתו היא נשמת רמב"ן הקדוש זי"ע:

בבוקר אחר התפלה למד עם תלמידיו ש"ע או"ח ובערב ש"ע יו"ד מלבד זה למד קודם כל חג הלכות החג וכן קודם פורים למד מס' מגילה והי' דרכו ללמוד עד לאחריי מאי מברך וזה למד ביום פורים אחר התפלה ואמר איזה דרוש מענינא דיומא **) וכשבא לביתו מיד הקדים עצמו לקיים מצות משלוח מנות

*) והעתיק בדפוס הק' שו"ת סי' ס"א שהשיב לשואל: אשר עלה ברעיוני להדפיס פ' רמב"ן על התורה וביחוד מפני להעתיק לו חידושי על הרמב"ן הנ"ל ולעשותו כמו תוספת [illegible] שהייתי עוסק בכל הנ"ל בכל שבוע עם תלמידים א"א לבהמ"ד בלא חידוש וכו' ספרי הרמב"ן מצויים א"א שעוסקין אינם מצויים ואפי' הת"ח אינם רוצים לקנות בו ולא ימצא א' בעיר וכו' חבקי בו ובאמת הספר הזה הוא ספר אמונה ושרש הדת לפע"ד וכ"ש ההמונים שקצרה ידם מעסוק בו, כ"ש ברוב אהבתי להעתיק לו חידושי על הרמב"ן האמת אגיד כי תלי"ת ימצא בכלי ח"ת שלי שאני רגיל לעשות קונטרס מיוחד לכל שנה ושנה ולהעלות מה שחננו ה' מידי שבת בשבתו בעיוני בשעת העברת שמו"ת ובשעת קריאת התורה כמ"ש השל"ה זצ"ל [illegible] ובכלליהן תלקטו אל הנה וא' הנה מה שנוגע להרמב"ן אך מי יכניסני למקום הזה ועשותיני סניף להרמב"ן ה' הי' יודע כי לא כן אנכי עפרו עכ"ל.

**) אמר המסדר: כמו לב המלך ביד ה' אמר סוד ה' ליראיו מעניני ניסא דיומא מגניתא מבא א' ולה"ק: ואתה תצוה את בני', ידוע מ"ש המפרשים שלכן לא נזכר שמו של משרע"ה בכל פרשת המשכן מויקחו את הארון עד החירות פ' תשא שהם ה' פרשיות בנין לא נזכר שמו של משרע"ה משום שאמר מחני נא מספרך, והנה יתי' שם עולם אתן לו אשר לא יכרת, ומתיבת לא יכרת יוצא שם [illegible] ר' ישמעאל כהן גדול בבית קדש הקדשים שהשכינה מתלבשת כי היא גמטריי [illegible] השכינה בבחינת הסתר מלובש במלאך ע"כ נאמר זה על מקרא מגלת [illegible] על הפרשה והוא [illegible] שם אית עלם, הוכתרי בלא שם א"ל הוא גמטריי ר"ת של לא תאונה אליך רעה [illegible] לא יקרב באהליך [illegible] או עולה גמטריי עשרות, ואם [illegible] כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך שהוא ר"ת במ"ל [illegible]

מידי

לחכמי העיר ולא המתין עד שישלחו לו — במגלה שלו ובקריאתה מתוכה שינה בשני דברים והוא שציוה לקרות הפסוק אשר נתן המלך וכו' שני פעמים פעם ראשונה קרא להרג בלא וי"ו החיבור ופעם ב' ולהרג וכן בפסוק נקהלו היהודים פעם א' קרא ואיש לא עמד בפניהם ופעם שני קרא ואיש לא עמד לפניהם וי"ו של פסוק א' ולמ"ד של פסוק ב' הי' תולי' בין השיטין. ובלילה באו ת"ח ובחורים לביתו וערכו שלחן לפניהם ושמחו ושחקו ושרו שירים וגם אמרו דרשים בהרוזים מאשר למדו בחורף העבר ובהן משולבות חידושי' מכני בשיעורי' אשר למד — ובליל שני באו נכבדי וחכמי העיר שנית והוא הקדים ואכל עיקר סעודתו ביום — אם חל פורים אז חנוכה ביום א' או שאר יו"ט התפלל תפלת מנחה של שבת אחר סעודת צהריים ועשה מיד סעודת שלישית קודם שעה עשירית. בחנוכה מש"ק הדליק נר חנוכה קודם הבדלה, ומרגלא בפומי' כי נס חנוכה לא נזכר כלל במשנה ואמר טעמו כי רבינו הקדוש מסדר המשנה הי' מזרע דהמע"ה ונס חנוכה נעשה ע"י בית חשמונאים שתפסו המלוכה ולא היו מזרע דוד וזה הרע לרבינו הקדוש ובכתבו המשנה עפ"י רוח הקודש נשמט הנס מחיבורו:

יום אחד קודם ערב חג הפסח הי' זמן אפיית מצות שלו אשר אפה בבית אופה המיוחדת לו באכסדרא של בית מדרשו ולא אפה שם אדם אחר זולתו וכל המתעסקים באפיי' היו לומדי תורה אף כי הזמין לו בשכר טוב אנשים שיתעסקו

בר"ך מרדכי וכן ארור המן כי ידיעת התפכים אחת. נחזור להנ"ל כי ישראל עם קדך שנותי של שרי"ת עולה כמו שם לא יכר"ת הנ"ל ומשום כן שמח המן בגורלו וק"ל. ותבלל כי זה השם נגזם להיו"ת שם עולם ולא יסתה, ומשרע"ה אמר מחני נא מספרך אשר כתבת סופי תיבות אכתרי' בלא צידוף א"ל ואסתר התפלל אל"י אלי למה עזבתני. — ובחלום נגלה לי פירוש הפ' קדושים תהיו לאלקיכם כי קדוש אני ה', הנה קדושה היא ענין פרישות והקב"ה נקרא קדוש כי הוא נבדל מכל מלאך ושרף, והנה בשעת ההסתר שהשכינה מתלבשת במלאך הרי זה קצת פחיתות בענין פרישותו והבדלו וקדושתו כביכול. ורש"י פי' כל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה, והנה מגונה מאוד הי' הנס שנעשה ע"י שנבעל אסתר לערל ואינני מגדר ערוה קדושה. אך להיותנו בקו"ה נדון בהסתר פנים והשכינה מתלבשת במלאך ע"כ הי' הנס ע"ד זה וע"כ אמר קדושים תהיו לאלקיכם ולא יביא אלקיכם אתכם לפרוץ גדר ערוה להבעל לגוי אלא תהיו קדושים כי אימתי כי קדוש אני ה' אם אהי' אני קדוש מבלי שאצטרך להתלבש במלאך אז תשיירו גם אתם בקדושת גדר ערוה שלכם כמו במצרים ע"כ בחלומי. — ונראה משום כן תקנו פורים באדר שני לסמוך גאולה לגאולה כדי בהבין מה בין זאת הגאולה שהיא בהסתר שהיתה ע"י שנבעלה אסתר לערל ובין גאולת מצרים שהיתה בהיפך ע"י שלא נבעל נשים צדקניות לנכרים ונקראת יד רמה ומתרגמינן ריש גלי הפך מן הסתר. ועוד נ"ל כדו שיהי' בין פורים של שנה זו לפורים של שנת העיבור שפ"ח יסים גמטרי' שכינה — ודע כי ענ"ג מהפך לנג"ע ר"ל וגפן לנגף ר"ל וע"י שבטלו שביעיות של שבת שהיו דורכין וע"י שביעית של שמטה נתהפכה עליהם ע' של ענג לנגע ובסוף גלות בבל שהי' שבעים שנה נתקן זה כבר — וגפן אלו ישראל צריך לתת שקלים שלא יתהפך ח"ו לנגף כי מן מתוספת בסוף גמטרי' ת"ש וס' פתיחה גמטרי' ת"ת וההפרש ביניהם הוא מאה ע"כ מאת כבר חיו נותנין לשקלים שיהיו גפן ולא נגף ח"ו והמן כשראה שהעי"ן של נגע כבר נתקן רצה עכ"פ לבטל תנון של גפן ולעשותו נגף ע"כ נתן מאה פעמים מאת ככר כסף וזהו תכלית שבעים נתלה על תמשים ר"ל עי"ן ונו"ן הנ"ל.

והנה ג' אותיות ע' נ' פ' הנ"ל עולים בחשבון ב' מאות והוא רמז למה שאכתוב פה בעזה"י והוא כי מ"ש קודם השכינה עט"ת הי' ראוי לומר עטרה אך אני מוסיפין עלי' מספר נשמ"ה שהייתה מתיחד עם נשמת ישראל — אך בגאולה הלז לא הי' חירות לנשמ"ה רק נקמ"ה ראוי בשונאיני ויחסר ממספר נשמת מאתים כמנין אותיות הנ"ל והוי במקום עטרת רק תע"ם כמו ר"ת הפסוק טוב לב משתה תמיד — עכלה"ק.

בזה שלא להשתמש בשונה הלכות. והמצות היו מקמה שמורים וערכו המצות על אבני שיש טהור (מארמאָר) וכן הבעקקען אשר גבלו בו חעיסה היו של אבני שיש ולא עשו ב׳ מצות בפעם א׳ על אבן א׳ ואבנים אלו הקה קרים בטבע ולא במהרה יתחממו. הוא בעצמו חלק העיסה לכל מצה להעורכים וע״ז הי׳ כל סדר האפי׳ בידו. בערב החג אחר חצות אפה מצות של מצוה (רבו הגאון הפלאה ז״ל אם חל פסח ביום א׳ אפה מצות במש״ק ממש קודם שישב על הסדר). אמר לי אבא ז״ל שאמר לו אביו זקיני זצ״ל שהוצאותיו על אפית המצות המה שני מאות זהובים. בלילי החג לא אמר מערבי׳ באמצע התפלה רק אח״כ וסיים בברכה גאל ישראל וכן אמר בקיין מוריד הטל ולא אמר הלל בבהכ״נ בליל פסח. והשלחן אשר סדר עליו הסדר ערך עוד קודם הלכו לבה״כ וכל הכלים הן להשתמש בהן והן שהעמידו לנוי היו כולם של כסף. זקיני זצ״ל תרגם כל הגדה בלשון אשכנז להבינו גם להילדים קטנים והסביר להם היטב כל מאמר ואחר כוס הראשון חלק להם אגוזים בקטן היהל ובגדול כילה. למרור וכן לכריכה לקח חזרת סאלאט. ובדקו אותו כמה תלמידים וא״ז ע״י כלי ראיי וזולת זה לא בא שום ירק ולא שום דבר מאכל הצריך בדיקה לביתו כל השנה מלבד ליל א׳ דר״ה ומה שנשאר לו ממרור בישלו ביום שני כי המה שיורי מצוה. המצות חלק לכ״א שני זיתים הן למצה והן לאפיקומן ואכלן ובלען בפעם א׳ ואחר סיום הסדר למד שיר השירים עם ב״ב ותלמידים העומדי׳ עליו ואמר ג״כ איזה חידושי׳ וישן עד הבוקר על הסיבה שלו. — בשביעי של פסח הי׳ נוהג לאכול לשון בהמה עם המכא אילי לזכר ג׳ לישונות בהרדל שאכלו המלאכים אצל אאע״ה שהי׳ בפסח:

בין פסחא לעצרתא למד מלבד השיעורין כסדרן מס׳ שבועות עם תלמידיו ובליל החג הי׳ ניעור כל הלילה וציוה לא׳ מתלמידיו אשר הי׳ ישן לומר כל ברכות השחר מן עני׳ עד גומל הסדים ואמר לתלמידיו שיכוונו לבון לצאת עד אחר שינת שהרית שלהם שהיא במקום שינת הלילה ויברכו גם הם:

בין המצרים בילדותו הי׳ מתענה כל השלשה שבועות מי״ז תמוז עד אחר ת״ב ובשנים אחרונים עב״פ לא אכל בשר כל ג׳ שבועות ולימי זקנתו לא אכל בשר רק מר״ח ואילך ובערב ת״ב לא אכל כ״א רוטב (פֿאַלשע זופפע) ובליל ת״ב שכב כל הלילה על הארץ ואחר תענית שהתענה קודם תפלת ערבית הביאו לו משקה קאפֿע ושתה:

כל השנה נתן ה״א הנרות לפני העמוד ולקריאת התורה בבהמ״ד שלו:

שינת לילה שלו לא הי׳ כ״א איזה שעות ומעת לקח זקינתי הצדקת זצ״ל לו לאשה הי׳ ישן גם אחר סעודת צהריים שעה או שתים כי כן ביקש מאתו זקיני מאוה״ג רעק״א זצ״ל ביום החתונה למען ינוחו עורקיו והתרצה לו ביה. והי׳ ישן בבגדיו כל השבוע מלבד המנעלים חלץ כדי שיוכל לברך ברכת כל צרכי והמטפחת שעל הצוואר למען יברך מלביש ערומים ובעש״ק אחר חצות אחר טבלו במקוה החליף מלבושיו לבגדי שבת וישן בהם בליל ש״ק. ואמר לי אבא זצ״ל שמאוד הי׳ נזהר זקיני להחליף כל הבגדים אפי׳ הנתי ידות (האַנדשמוצען) הקפיד להחליף וראה מה שכתב בעצמו בספר זכרון שלו זלה״ק: גם אני לא הי׳ לי ולבני ביתי להחליף בגדים בשבת הראשון פ׳ בלק הגם שטרחתי כמה טרחות ויגיעות להוציא לי מלבושים והוצאתי הוצאות מרובה עילה לסך יותר ממאה והמישים זהובים ולא עלתה בידי רק להחליף לי ולבני ביתי הכתונת כי מן השמים עכבו ורב מלספר כי רצה ה׳ שנתאבל עם הציבור בשבת ראשון עכ״ל. ובמש״ק החליפם על בגדי חול. — בליל ש״ק היו דולקים בחדרו שני נרות גדולות אשר

דלקו

דלקו כל הלילה וקודם אור הבוקר למד עם שלשה בחורים א' עמו בספר. ושנים האחרים בש"ע בספר אחר. — תפלתו בקיץ הי' בשעה ששית ובחורף כאשר העיר היום ובעש"ק הקדימו להתפלל מנחה וגמרו ערבית בעודו יום אבל המתין עד צאת הככבים וקראו כולם ק"ש בזמנו כמו בחול שהתפלל בזמנה ואח"כ אמר איזה דרוש בפ' השבוע. — אחר מזמור שיר ליום השבת בירך על אגודה של עשבים שהביא עמו מביתו יען ביו"ט קודם ברכו בירך עליהן : בליל ש"ק בבואו לביתו שר קאפיטל אשת חיל. ושיר צמאה נפשי אשר כתב אבן עזרא ולא זולת והפליג מאוד בשבח השיר מהאב"ע שהוא עמוק בקבלה ושבל"ב הזה הקודש שרה עליו כאשר חיברו. הי' לו רק לחם משנה ולא י"ב חלות ולא כרבותיו ז"ל והמוציא לא טבל בליל ש"ק במלח כי הטעם על כל קרבנך תקריב מלח. ובליל שבת לא הי' הקטרה כי רק עולת שבת בשבתו. בשעת הסעודה שרו לפניו הזמירות הנדפסים והוא למד וקרא לפני המסובים בין תבשיל לתבשיל בספר יבינו בהי' בפ' השבוע וכן בסעודת צהריים ובבוקר אחר התפלה למד ט"ו או ה' שבת הלך לביתו וא' מב"ב עשה קידוש על כוס יין של רביעית שהקפיד שיהי' של נ' ביצים ועיי' ה"ס או"ח (כוס קידוש שלו כמדומה לי הי' מחזיק כמו ה' או ו' ביצים) ואמר ושמרו וע"כ בירך (ולא הקפיד על שהוא אמצע הפסוק) וברכת היין ואכל איזה דובשנין ובני ביתו אכלו עוגה הנילושה בחמאה ולא הקפיד על שיעור ד' ביצים המובא בש"ע או"ח ולא היו דשאים לטבול העוגה במשקה קאפע. — ואם הי' לו לדרוש איזה דרשה סידרה אז עד הליכתו לביהכ"נ הגדולה. אחר שינת צהריים למד בקיץ פרקי אבות עם בני חברא קדישא גמ"ח והתפלל תפלת מנחה ואז באו בני משפחתו אצלו ושאל בשלומם וחקר ודרש על מעמדם כי כל ימות השבוע לא הי' לו פנאי לזה ואח"כ עשה סעודה שלישית ובוצע על לחם משנה והוציא בברכתו את המסובין וכן בכל שבת ויו"ט רק הוא בוצע והיושבים על השלחן יצאו בברכתו ולא ברכו בעצמם. ואח"כ הביאו לפניו דגים ובקיץ (בארדעלען) מלוחים ואח"ז בירך בפה"ג וכן כל א' מהמסובין ואמר לחיים והשיבו לחיים ולברכה והקפיד שלא לומר לחיים טובים כי זה בגמטרי' קללה ר"ל. ואח"ז דרש מילי דאגדתא ועפ"י רוב ברמזים וגמטריות ודברי מוסר בלהבות אש ואם הי' שבת שקראו מב' ס"ת אמר ג"כ איזה מילי דשמעתתא ואח"כ שרו לפניו אל מסתתר אשר חיבר בעצמו וא' מהמסובין בירך ברכת המזון ושתה רוב הכוס הגם שהוא לילה גמור וכן עשה זקיני זצ"ל בעצמו כאשר בירך בהמ"ז : ואם הי' שבת לפני ר"ח לא אמר יעלה ויבוא בבהמ"ז רק הקדים קצת לברך בהמ"ז וקודם קידוש בליל ש"ק וקודם הבדלה בירך את בניו כולם, וה' יברך את עמו בשלום. שמעתי שהי' דרכו בכל מש"ק ללמוד הרמב"ם על הסדר :

בחול קודם כל תפלה נתן צל א' לצדקה ואחר התפלה הניח תפילין של ר"ת ולמד משו"ע ובנתיים הביאו לו משקה קאפע ושתה אעפ"י שטלית ותפלין עליו ובכלימה שלא קרא ק"ש בתפלין של ר"ת מחשש ק"ש בלא תפלין, קשר תפלין של ראש הי' ב' דלתין וצורת קשר זה מובא בס' ברוך שאמר. כשאירע שהתפלל בימות החול בביהכ"נ אשר התפללו מנחה ומעריב יחדיו בעודו יום הקדים לצאת קודם ק"ש כיון שעודו יום לא רצה לקרות ק"ש בלא תפלין, אחר תפלת שחרית אשר הקפיד עליו מאוד לאכול ערך לו השיעור בשתי שעות ולמדו אח"כ עם תלמידיו ג"כ בשתי שעות ואחר כל חידוש שאמר מדנפשי' הורה הבחורי' עליו למען הבינם היטב וכן הי' בדרשה אשר דרש בביהכ"נ הגדולה הן בשמעתתא

והן

והן אגיתא הזרו עליו הן הבעלי בתים והן הבחורים — אחר לימוד השיעור עלה לביתו ואכל סעודתו אשר הי' ממאכלים קלים ורגיל הי' כאשר הרגיש כי המאכל ערב לחכו דחה אותו מלפניו ופסק מלאכול. ושמעתי שסיפרו לזקני מהגאון הקדוש מהר"מ בנעטה זצ"ל *) שאינו אוכל כ"א כדי להחיות את נפשו וענה זקני זצ"ל "ניכט עססען לש"ש איזט קיין זא קונסט אלס יא עסטען לש"ש" **) וידוע שכל משקה חם ששתה הי' רותח למען לא יהי' לו הנאת גרון ולא הי' באפשר

---

*) בשנת תקפ"ט י"ג מנחם נח נפשי' דרב האי גאון מהרמ"ב זצ"ל במרחץ קארלסבאד והובל לקבר בעיר ליכטענשטאדט הסמוכה כשתי שעות ואח"כ רצו ק"ק נ"ש לפנותו משם ולהביאו לעירם אמנם קהל ל"ש הנ"ל סיתו בדבר ומענה בפיהם כי כבר זכו בגוף הקדוש, ושני הקהלות מתדיינים בהדבר ושאלו באורים לקדוש זקיני רבי עקיבא איגר זצ"ל וקדוש זקיני ח"ס זצ"ל ולגאוני פראג זצ"ל עיי' ח"ס חלק ששי סי' ל"ז מה שהשיב בזה שצידד אבל לא החליט להיתר וע"כ לא מלאו לבם ב"ד רבה דק"ק נ"ש להודות לפנותו ולהביאו לנ"ש. ויהי כעבור חצי שנה כתב זקיני ז"ל שנית לבדק"ק נ"ש והסכים והחליט להתיר ואז הוליכו את גוף הקדוש והובל לקבר בעיר נ"ש ביום י"ב לחודש אדר תק"ץ לפ"ק. ולדעת למה שינה קדוש זקיני ז"ל טעמו בזה אגיד דבר חידוש כי בעבור חצי שנה מפטירתו בא הגאון רמ"ב ז"ל בחזיון לילה אל זקיני ז"ל ובקש מאתו שיסכים להוליכו לק"ק נ"ש כי עד עתה הי' נדון לשכב בעיר ל"ש מטעם עונש על שבבחרותו הי' קשור בקשר התיתון עם בת הרב דקהל ל"ש והוא הפריד הקשר לזאת נענש בזה לשכב שמה כחצי שנה ועתה כבר עבר הזמן ע"כ מן הראוי לפנותו ולקברו בעירו ומקום קבורת אבותיו. לזאת הסכים זקיני ז"ל על הדבר.

בשנת תק"ץ בקשו אנשי ק"ק נ"ש והמדינה לקבל את קדוש זקיני מהרע"ק איגר זצ"ל ולא בא הדבר לידי גמר (כמובא לקמן בתולדה שלו) ושאל בענין זה הגאון האמיתי מלבוב (עיי' "אגרות סופרים" סי' י"ז) ואח"כ הסכימו בהשתדלות קדוש זקיני ח"ס לשום המשרה על שכם הגאון המובהק מה"ז נחום טרעביטש זצ"ל (עיי' אגרות סופרים" סי' י"ח). — אולם לא ישב הגאון מהרנ"ם ז"ל הנ"ל במנוחות שאננות כי כבר פרחו במדינה ההיא צמחי הדשות וכאשר נראה ממכתביו לזקיני ז"ל. (עיי' "אגרות סופרים" סי' יט'.)

**) וכן ספרו לזקיני ז"ל שהגאון מהרמ"ב ז"ל הנ"ל פרש מן האשה ואמר זקיני ז"ל תמה אני הלא זה מצוה בתורה ככל המצות ולדידי אין הפרש וחילק ביניהם — ואני הסופר אמרתי להסביר את המקרא בפ' בהעלתך כאשר דברו מרים ואהרן במשה על שפירש מן האשה ונאמר בסוף פסוק וישמע ה' וסמוך לי' והאיש משה עניו מאד מכל וכו' ותמוה בשתים מה סיפר הקרא וישמע ה' הלא יודע מחשבות ה' והיפלא מה' דבר וגם צ"ל הסמיכות והאיש משה עניו מה שייכות לכאן האמנם נראה שתי בחינות בפרישות משה מן האשה האחת יאמר כיון שהגעתי למדרגת נביא ובעל רוה"ק לא נאה ולא יאה לי לטפל עוד בענינים גשמיים כאלה להזדקק לאשה וכדומה וצריך להיות לי התפשטות גשמיות וזה ענין גבהות ורמות רוחא, אולם בחינה שני' יש בה מי שמרגיש שמסוגל לנבואה ורוה"ק יאמר לא אוכל לסבול ולהשיג דרכי' אלו אם לא אפנה מעניני עוה"ז ולמעט בהם כי עוד לא הגעתי למדרגה גדולה לסביל שניהם יחדיו וזה ענין ענוה ושפלות ובזה יובן שמרים ואהרן חשדו לאחיהם שמחמת גבהות רוח פירש מהאשה ע"כ חרה להם ואמרו הלא גם בנו דיבר ה' ולא היינו פורשים אבל וישמע ה' כי הקב"ה הבין ושמע כי האיש משה עניו מאוד ומחמת ענוה ושפלות פרש מהאשה בהשבו שלא יוכל לסבול שניהם כאחד ע"כ הרע בעיני ה' ונענשו שחשדו בכשר וק"ל.

והענין באמת מה שלפעמים פורשי' ת"ח צדיקים לימי זקנותם מן האשה יש להבין עפ"י מה שכתבתי ואקדים עוד המקרא בפ' בהעלותך הנ"ל וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו איש לפתח אהלו ופרש"י על עסקי משפחות ואני הסופר אמרתי אולי הכוונה כי למעלה סיפר לנו הקרא והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה וישובו ויבכו גם בני ישראל ויאמרו מי יאכילנו בשר זכרנו את הדגה וכו' השומים והבצלים, ועתה נפשינו יבשה בלתי אל המן עינינו. ולא אאריך ואומר כי לכל נברא יש חומר יצירה, גשמיות ורוחניות, פנימיות והיצוניות. ובענין התאות לענין זווג איש ואשה מי שמושך אחר החומר הפוך בזה למלאות תאותו ולהיות שתוף בזימה האמנם איש צדיק וירא ה' כוונתו בזה לבחינות הטובות להצילו מן החטא ולהשלים נפשו כמאמרם השרוי בלא אשה שרוי בלא תורה ובלא חומה וכו' ולהעמיד זרע כשר, דור ישרים ולפ"ז פנימיות הענין והצורה והרוחנית

לאדם אחר לשתותו יבן האמבטא אשר יהין בו המים התחים והנם שהרופאים רצו למנוע איתו מזה . ונגד בפירש שמזיק לו לא ישמע לדבריהם :

בליל ה בחצות הלילה בא ... ת מדרשו לעשות תיקון חצות עם תלמידיו ויהי אז מקונן הרבה על חבהמ״ק. בסוף השבוע העלה המדרשו על הפנקס וכל מה שאמר כתב בו אולם הזהיר לתלמידיו שיהי׳ בהם מידת הנפה ששנו במשנה אבות שמוציאה את הקמח וקולטת הסולת כן יבררו מחדושיו את הסולת :

דרשותיו הקבועים היו שבת הגדול, ושבת שובה, ר״ה לפני תקי״ש, ולכל נדרי, ח׳ טבת, זין אדר, ל״ג בעומר לבני הברא קדישא כ״ז אלול יום יאה״צ של רבו רג״א זצ״ל מלבד זה בשלש רגלים ביום א׳ שניה בהלכה ותוס׳ בביהמ״ד וביום שביעי של חג ג״כ בבהמ״ד שלו בענין אשר ציוה ללמוד על יום ההוא. חולת זה הדרשות לפי העת והזמן הנצרך וקודם הדרשה בשבה״ג ושבת שובה אמ׳ לפני ארון הקודש .רשות׳ אשר יסד.

לדונמא אציע .רשות׳ כזה ולה״ק :

מרשות האל הגדול הגבור והנורא מוציא בכושרות אסירים, מאין ליש שכלל עולמו בעשרה אמרים, ונח ביום השביעי קודש לדור דורים, ובחר בשלשה אבות האדירים, והוציא בניהם לחירות עולם מעבודת חמורים, וקרבנו לפני הר סיני לקבל תורה ומצות וחוקים ישרים, והנחלנו ארץ הקדושה ובנה בית הבחירה ומזבח כפורים, ומפני חטאינו גלינו ונתפזרנו בין הזרים, לא עזבנו אלקינו ויט עלינו חסד לנהלנו במעגלי ישרים, ע״י מנהיגי צדק אקרו״ם עם ה׳ המה הגיבורים, אשר מעולם אנשי שם משמן הטוב והיו למאורים, ואלופים קצינים גבאי צדקה גובים ומחלקים די מחסורים, לעניים ואביונים עם מפוזרים, ואלופי׳ גבאי ח״ק דגמלי חסדים עם החיים המצירים, וחסד של אמת המובלים לקברים, ואחרונים חביבים חיבה יתירה נודעת ידיעת בית רב רבנים המובחרים, ת״ח מרבים שלום

והרוחנית היא בעשותו הדבר בכוונה רצוי׳ ובחינות שכתבנו האמנם איש בער לא ידע מה ענין זיווג ומה טעם יש בה רק למלאות תאותו החומרי מחשבתו ועי״ז לא די לו באשה אחת אשר הוכיחו די אבל ריצה להרבות בנשים בכל אשר ימצאנה ובהפקירא ניחא להו וטועים בדמיונם הכוזב שלזה הטעם לפגם די פרצופין נבראו ועפ״ז י״ל ,וישמע משה את העם המה פתותי ערך בוכים למשפחותיו, ועל מה ולמה הי׳ הבכי׳ על כי איש לפתח אהלו על שגזירת עליון הי׳ שרק לפתח אהלו ישים עינו ולא יתן עיניו באחרת כי לתכלית הנרצה די באשתו ולא יפרוץ גבול רעהו והמה בכו ע״ז ע״כ ויחר אף ה׳ וגם בעיני משה רעה על שלא הבינו ולא רצו להבין תכלית ענין הזיווג כאלו להרבות התאוה והזימה הוא חלילה, ובזה יובן ג״כ הקרא והאספסוף אלו הזקינים והגדולים כמאמר המדרש מלשון האספו לי שבעי׳ איש גם המה מזדווגים לנשים אבל אשר בקרבו דייקא התאוו תאוה שהזקינים הצדיקים רק להפניסיות ותכלית אמיתי לקדש עצמם במותר להם ולהנצל מן החטא ולהעמיד זרע כשר התאוו תאוה ונ״ל כי משמעות הקרא בתאות המשגל מדבר על שכפל הלשון התאוה תאוה כי היא תאוה המושכת עוד התאוה אחרי׳ וכמאמר חז״ל אבר א׳ יש באדם משביעו רעב מרעיבו שבע כל עוד שממלא תאותו מרעיבו ביותר אבל הזקינים אשר על בקרבו התאוה לאלו כוונתם רצוי׳ אבל וישובו ויבכו גם בנ״י ויאמרו מי יאכילנו בשר כוונתם הי׳ רק על בשרית הענין על הנשמית ולא על הפניסיות וע״כ אמרו זכרנו את הדגה והשומי׳ ובצלים שידוע שמרבי׳ זרע ותאוה כמובא במג״א ה׳ ר״ה והי׳ אז די תאוה להם למלאות ועתה המן אשר לחם אבירי׳ הוא וחסר לו כיחור הגשמי׳ התאויים לא הספיק להם וע״כ התרעמו כנ״ל והנה לפי כל הנ״ל צדיקי׳ אשר על בקרבו התאוו למה להם לגדור ולפרוש מאשה אולם בענות רוחם ושפלות דעתם לא יאמינו בעצמם והישבי׳ אולי יזיק להם חלילה בקדושתם וטהרתם ובהשגתם העליונה ע״כ לגרסייהו עבדו פרישות וקדוש יאמר להם ומה גם שכבר קיימו מצות פרי׳ ורבי׳ ע״כ לערב יניחו ידיהם. ודרך שניהם דרך אשר וקדושה דרך פקודיך יקרא כנ״ל.

הלואי

ככבבי שמים מאירים, המה רבנים דייני קרתא המה המורים, הם העומדים
פקודי ה׳ ולגדור גדרים, ואלופי תורה מסבלים תלמידים הכוכבים המסולאים
ואבנים יקרים, שמים לילות כימים צדיקים כתמרים, ומשים שכמם לסבול עול כש
עם ה׳ אלה מפה העומדים לשמוע קול הקורא בהורים, ה׳ עליהם יחיו ויפ
כנפי פורי׳ פרי עץ הדרים, יעלו ויחיו ויצליחו בכל עבריו, ולא יעבור על
כל נגיש ומצירים, עד יערה הנאמן ברינה בישמיע קול הקורא בהרים, ונאכל ש
ושבחים אשר יגיעו המם עד הקירים ולי אני עבדך עבד ה׳. קדיש כ
יהי נא עם פי בעת הסיפי כשל אמרים, ויוצק חן בשפתותי חח חן ותה
בדברים ברורים, ויהי ידי רב למשכל ולמשרי בהלכות הכשר כלים האסורים, י
ה׳ נותן תורתו לעמו ישראל להורות לעם ה׳ דרכי ה׳ בדברי מישרים, ו
לשמוע שנית מאלקינו בבית ה׳ בראשי ההרים אמן, ה׳ אלקי גדלת מאוד
יהדר לבשת, ה׳ אלקי אתה ארוממך אודה שמך כי עשית פלא עצות מ
אמונה אומן, גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך: עבלה״ק.

בשנת תקצ״ו כתב ציווי האחרון לבניו ולאנשי קהלתו ז״ל הקדוש בצאתו המפורס
בעוה״י יום ה׳ כ״ט כסלו ,וכור אוברנו עוד״ לפ״ק.

כי לא ידע האדם את עתו עת לעשות לה׳ הרבו תורתכם לרומם בית א
ולהעמיד הרבותי אתם בני ובנותי חתני וכלתי ובניהם שמעוני יהיו אל
לבבכם לדבר רק להתעולל עלילות ברשע עם אנשים פועלי און ההדשים מ
באו נתרחקו מאת ה׳ ותורתו בעו״ה אל תדורו בשכונתם ולא תתחברו עמהם
ובספרי רמ״ד אל תשלחו יד אז רגליכם לא ימעדו לעולמי עד *) — תנ״ך
פירש״י ותורה עם פי׳ רמב״ן תהגו ותלמדו את בניכם כי היא ראש אמונת
ובו תחכמו מכלכל דרדע והימן ואם ה״ו תתנסו בנסיון רעב וצמא יענו ה׳ יצ
עמדו בנסיון הלז ואל תפנו אל האלילים ואל תפנו אל מדעתיכם והבנות י
בספרי אשכנז בנופן שלנו המיוסדים על אגדת חז״ל ולא זולת כלל ומנעו רג
מטיאטראות הלילה והלילה אני אוסרכם באיסור גמור ותזכו לראות בנוע
ובשמחת בנין בהמ״ק בב״א :

ואם ירום ה׳ קרנכם ויהום להונכם כאשר אקוה בעוה״י אל תרימו ראשיכם ב
וגודל לב נגד שום אדם כשר דעו כי אנחנו בני אברהם יצחק ויעקב הל
משה רבינו ע״ה עבדי מלך דוד, אבינו אמר ואנכי עפר ואפר, רבינו אמר וא
מה, מלכינו אמר ואנכי תולעת ולא איש, והמלך המקוה יתגלה בדמיון עני

*) הלואי עשו רבותינו הקדושים כן בעת התחיל רמ״ד והביריי להשריץ צהנתם במדינת
אשר על ידה נתנגפו גם שארי מדינות להפריש ולהבדיל אותם מעדת ישראל
לא היו בידם להשחית ולהוריד כבוד התורה ולומדי׳ כ״כ כמו שעשו, אבל בזה היו רמ״ד
הריאה את הנולד כי מורה עלה על ראשו שלא יעשו עמו כמו שעשו חכמי ישראל באמסט
עם האפיקורס המפורסם שפינאזע שר״י אשר החרימוהו ונדוהו אותו מקהל ישראל עד שנ
לזאת הקדים רמ״ד את עצמו ופעל אצל מיודעיו ומכיריו שיתאמצו אצל המלך פרידריך
מלך פרייסען שבהשתדלותו יתבטל הוועד והב״ד של ארבע ארצות אשר להם היו כח גדול
ועל ידם היו התנהגות מקהלות ישראל של ד׳ ארצות והמה שפטו ויסרו כל משחית ומכלה
עמנו וגם בידם היו שבט מוסר ליסר המוסר, וכח זה ושארי יפוי כח ניטל אח״כ מהם ונתב
ענין ד׳ ארצות אשר היו איזה מאות בשנים וגם יצא צו מאת המלוכה שאין שום ב״ד
עוד לתחרים ולנדות ועי״ז הותר הרצועה ופורצי גדרי התורה נתרבו בכל יום ויום ועיני
ישראל רואות וכלות ואין סבלי יכולת בידם לגדור הפרצה, על שארית ישראל ה׳ ירח
מהרה אביה״ר. :

על ההמור א״כ נאוה ונודל לב מניין לנו ההחזקו ואמצו בשקידה ועיון רב בתורת ה׳ עשו קיברין וריבוין ופעלים לתורה ברבים ואם מעט לפניכם מאותי המעט אשר חוננכם ה׳ למדו ברבים בכל מאמצי כח ובאופן שידעתם תום לבבכם. ושהקב״ה יודע בכם שאין בכם תרעובות כוונה כי אם לכבוד שמו הגדול יתברך ויתעלה לפניו לא יבוא חנף והזהרו משינוי השם הלשון ומלבוש ישראל ה״ו וסימן ויבא יעקב שלם ואל תראגו אם איני מניח לכם הון כי אבי יתומים יהום ויחם על יתומים מאב ואם ואל יטוש אתכם ואין מעצור לה׳ להושיע ברב או במעט ומתורת ה׳ אל תעשו עטרה ולא קרדום ח״ו ומכ״ש שחלילה ליסע ממקום למקום לדרוש כדוריש רמים או לומר קבלוני כי בשמך יקראוך ובמקומך יושיבוך ומשלך יתנו לך ולא תאמרו נשתנו העתים כי יש לנו אב זקן ית״ש והוא לא נשתנה ולא ישתנה וכל רע לא יאונה ותתברכו מקדם מעונה:

ה״ק משה סופר מספר״ב.

יראת ה׳ תוסיף ימים ושנים לכם אהובי נפשי קהלה מפוארה ק״ק פרעשבורג המעטירה והגבירה ביראת ה׳ ותורתו יברכם ה׳ ממקור הברכות אתם החזקתם אותי על התורה ועל העבודה מתשרי שנת נפלאות לפ״ק להעמיד תלמידים לאלפים אלופים ומסובלים בתורה וביראה ומלאו פני תבל תנובה ותבונה הקהלה מלאה חכמים וסופרים גדולים וקטנים פרי קודש הלולים החזקתם ישיבה בחכמה ובתבונה ובדעת ובכל מלאכת מחשבת עבודת הקודש עליהם סבתי ישאו עול פרנסת הספקת התלמידים ונדלתם רוב בניכם בתלמוד תורה הצליחו וגם עשו פרי יתנם ה׳ עליון לשם ולתפארת ולא יעלה עליכם שום סורין גדר לעולם ונא לא יהי׳ כסא רבנות פנוי יותר משתי שנים *) ולא תושיבו עליו כ״א ת״ח מפורסם ביראת ה׳ וצדקתו בתורת משה הבינא ורב אשי מחתולתו ולא יד לו בספרי מינות ולא ידרוש בלשון לאומים כי לא יאריך ימים בצל אשר לא ירא אלקים כ״א באופן ששמעתם ממני דרשות ואגדות חז״ל ולא ישא פנים ולא יקח שוחד כבוד וגאוה וגאון ולא שוחד דברים כ״א ענותן ושפל ברך בר מרביין תורה ברבים — וקופת ה״ת והידור לימודם לא ישתנה ולא יתהלף והרוצה להרוס יהרס והמחזיק יתחזק ויתאמץ ועמוד התפלה וסדרי בתי כנסיות כאשר הי׳ עד היום הזה כה יהי׳ וכה יקומו לנצח וחלילה לשום אדם לשנות וכל המשנה פניו ישונה ולצדיקים כל און לא יאונה ועתה ה׳ הרם קרן עמך בכלל ואנשי פ״ב בפרט בעושר ובנכסים וכביד ואורך ימים ביראת ה׳ ותורתו עד כי יבוא שילה אמן:

בנותי וכלותי השמרו לכם חלילה וחלילה לגלות טפח מבשרכם על ידי קיצור בגדים ח״ו לא תהי׳ כזאת בגדולי ביתי ומכ״ש שתזהרו מרעות נשים רעות שמוציאים אפי׳ שער א׳ הוין וגם בפאה נכרית אני אוסרכם באיסור גמור וה׳ ימצאכם חן וחסד והניגה וחמלה ותגדלו בניכם ותאצאיכם על התורה ועבודה

---

*) לא כן הי׳ בשנים קדמונים כי הגאון האמיתי רבי מאיר ברבי זצ״ל אשר שימש ברבנות בפ״ב כ״ה שנים נפטר בשנת בלע המות לנצח ואחריו נתקבל הגאון ר׳ שמואל זצ״ל בעל בית שמואל האחרון אבדק״ק פשעווארסק אבל לא בא החכם להוריה שמשו בפ״ב ואחריו נתקבל הגאון ר׳ משולם איגרא זצ״ל ובא מטיסמעניץ בשנת תקנ״ד ושימש ברבנות משנה שנים ונפטר בשנת תקס״ב. ובאותו שנה קבלו את הגאון מהו׳ מרדכי בנעט זצ״ל אבדק״ק ניקלשבורג לאב״ד אבל אנשי ק״ק נ״ש והמדינה לא הניחו אותו לילך מאתם. ויען כי הי׳ הפסק וזמן בין רב לרב כחמשה שנים מסתמא ע״כ ציוה זקיני זצ״ל שלא יהי׳ כסא רבנות פנוי יותר משני שנים:

להוראות

כאשר ציוה ה׳ אלקינו יהי׳ ה׳ אלקינו עמנו ועם בנינו עד עולם - משה הנ״ל: בני היקרים ותלמידי החביבים הנמצאים אל תבטלו הישיבה לא תבטלו הלימוד יום יום ברבים עכ״פ י״ב חודש ביום לימוד השיעור חמן הלכה ותוס׳ ומה טוב אם בני הנחמד מהו׳ אברהם שמואל בנימין יאמר השיעור ברבים ואתם תשמעו ממנו כמי שהי׳ עד עתה ויהי רצון מלפניך נותן התורה ית״ש שלא יבוש המעיין ולא יקצץ האילן פרי עץ חיים וקיים אמן — ה״ק משה הנ״ל:

בשנת תקצ״ח י״ג תשרי נח נפשי׳ הרב רבנן קדוש זקיני מאור הגולה רבינו עקיבא איגר זצוק״ל ופטירת קדוש ישראל עשה רושם גדול בעולם אבל בשום איש מאנשי זקיני רבינו משה זצ״ל וממקורביו לא הי׳ בו רוח לגלות לו דבר מר הזו ומי פתי יסור הנה להוציא דבה מפיו או להיות גורם ידיעה כזו לאיש קדוש (עיי׳ אגרות סופרים סי׳ כ׳) אבל משה איש אלקים אשר כל רז לא אנים לי׳ גם זאת גילו לו מן השמים והעיד משמשו שראה את רבו קורע בגדיו ולא ידע על מה זאת עד שבאה השמועה רחוקה ע״י עלי העתים (צייטונגען) ונודע אח״כ שזקיני זצ״ל קרע את בגדיו מכוון בשעה שנח נפשי׳ דזקיני רע״ק זצ״ל אבל הסתיר הדבר כמובן *):

בשנת ת״ר נחשכו המאורות חושך ואפילה כיסה הארץ כי כבה נר ישראל משה אלקים עלה למרום לשכון כבוד בין שרפי מעלה (ועיניך לנוכח יביטו בתולדת אבא מאוה״ג זצ״ל כמה דברים השייכי׳ לכאן) והוא ידע מקודם מתי יגיע עתו וראה מה שכתב בגליון הו״מ שלו סי׳ ס״ב וז״ל: ובער״ה שלהי תקמ״ד בהיותי יוצק מים ע״י מורי הגאון מהו׳ נתן אדלער כ״ץ זצ״ל מסר דברים לפנינו במקום פרוזבל כי היינו על הדרך ויהי׳ שמיטה אי״ה שנת תקס״ו הבעל״ט תקצ״ג יה״ר שיבנה ביהמ״ק בב״א ושנת ת״ר עכ״ל ואולי בכיון הפסיק בין תקצ״ג לת״ר

*) להראות גודל דבקות האהבה מתותן משה להתנו אעתיק מכתב י״ק של זקיני מאוה״ג רע״ק זצ״ל אשר תח״י: וז״ל בעזה״י א׳ דר״ח כסליו פ״ג לפ״ק פוזנן — שלום וברכה לידידי אחי הנגיד הרבני הנכבד ירא ה׳ מרבים כהו׳ שמ״אל נ״י — יקרת מכתבו הגיעני ואיני יכול להשיב כעת כי ראשי ולבי בל עמי וידי רפו לגודל צערי על מניעת מכתב חתני הגאון נ״י וזוגתו בתי הרבנית תי׳ זה יותר מג׳ הדשים לא ברכת השנים ולא ברכת מז״ט על שידוכי נכדיי יצ״ו צערי גדול מנשוא מסש נהייתי ונחליתי וכל אבריי מקודרים לא אוכל לחסם אותם וקשה עלי אחיזת הקולמס לכתוב ה׳ יתן שיהי׳ צערי לכפרת עון ויזכני להתבשר בקרב כל טוב מהתני הגאון נ״י ומביתו אחיך דש״ת הק׳ עקיבא גינז מא״ש — ד״ש יהתני הגאון המפורסם מהו׳ משה נ״י עז בתי הרבנית תי׳ וכי״ח הי״ו.

וכמים פנים אל פנים כן לב אדם לאדם וכן חיבב ויצא משה לקראת חותנו הקדוש להעתיר בעדו ולברכו בכל עת מצוא ובפרט עת תקופת השנה כנראה ממכתב י״ק אשר תח״י וז״ל:

שילית מ״ב יום ב׳ חדי אלול תקצ״ז לפ״ק.

שלום וכ״ט וחיים ארוכים, טובים ומתוקנים, לעדן עדנים, חסדים הגונים, לנזר תפארת ראשינו גאון ישראל עה״ פ״ה בקש״ת מו״ה מהו׳ עקיבא נ״י אב״ד ור״ם דק״ק פאזן יע״א ולכל מ״בית בית קדשו אורך ימים ושנות חיים ושלום.

אין בעמי לחדש אלא לברך ברכת הדיוט במיעל שתא טבתא ינוב בשיבה טובה דשן ורענן וכבוד הלבנון, עטרת תפארת שיבה, בברכה וטובה, עם צאצאי צאצאי בני בניו על התורה והעבודה, והי׳ ביסים הקדושים יזכרני נא בתפלתו זכה. לחיים ולברכה. הכ״ד חתנו כבנו החותם בשליחות כל ב״ב בניו ותתניו משה״ק ס פר.

צל״ע קצת סנא פשיטא לש״ס פ׳ יוצא דופן דבנדרי׳ קטן צריך להפרישו תא׳ בפ׳ חרש יליף לחו מבינייהו ואיכא לספרך מה להצד השוה דליתא בשאלה ואין היתר לאיסורו וא״כ לא קשה מידי קו׳ תוס׳ דיבמות קי״ד דר״י ספוקי מספקא לי׳ ולהנ״ל לק״ם.

בתפלה יהי"ר שיבנה בהמ"ק וגם לא עשה תשבץ ליזהר כי מולי' הוי שיסתלק
בשנה ההוא ע"כ ביקש שיבנה ביהמ"ק קודם זמן ההוא והבן - אצ"ע הנה המאורעות
של ימיו האחרונים בחג הסוכות שנת תר"ר יישב עם בניו ובני ביתו בסוכה בפעם
בפעם בפנים צוהבות ומאירות אמנם עין חוקר ראה והבין אם גם צהלה על פניו
כ"ז אבל בלבבו. ויהי ביום א' של החג בבוקר ואחותי הבכירה הצדקה מרת
שרל תי' אשר היתה אז בת ארבע שנים קמה ממשכבה בבכי רב שלא כדרך
הרגלן של ילדים ישאלה אבי מאוה"ג זצ"ל מה לך בתי למה תבכה ולא השיבה
והרבתה לבכות ומנעה להתנחם וגם לא רצתה לגלות טעם בכייתה עד שהפציר
אבי זצ"ל מאוד כי ראה והבין כי לא דבר פשוט הוא עד שגילתה לו שבלילה
ההיא חלמה חלום ובחזיון לילה ראתה כי נח נפשו' דזקינה האהוב והיפיפה בבכי
והגם כי אין משגיחין בבת ק"ל אבל כבר אמרו חז"ל משחרבה ירושלים נתנה
נבואה לקטנים ובלא"ה כבר רמז וגילה זקינו זצ"ל ברמיזות שונות כי קרב ימיו
ויתעצב אבי מאוד על הדבר ויהי כיושבם על השלחן זקינו זצ"ל בראש ובניו
וחתניו סביביו ואבי זצ"ל על ימינו בפנים זועפות שאל שאלו א' מהמסובין רבי
שמואל ותצ"ל מדוע פניך רעים היום? ויענה זקינו זצ"ל תחתיו הוא יושב כהכן בין
האבלים וכשמעם זאת כל המסובין חרדה אחזתם והסמר שערות בשרם לשמוע
דבר כזו יוצא מפי אביהם אשר ידעו היטב כי גברא דקפידא הוא מאוד ומאז
והלאה עונג יו"ט שלהם חלף הלך לו. מלבד זה קרו לו מקרים שונים באותו
יום לבהכ"נ הגדולה עלה להגבה' ובהגביהו. הס"ת נקרע לשנים והוא נרתע מאחור
לאחוריו ונתלבן פניו כשלג גם הי' רגיל לחלק ביו"ט זה אבטיחים יפים מתוקים
לכל בני ביתו והיה תמיד קודם החג למשמשו לקנותם ועתה אחר הסעודה כאשר
רצה לחלקם בפעם בפעם נודע ששכח את הדבר והצטער מאוד על זה וכאשר
רצתה דודתי הצדקת מרת שמחה תי' להשקיט לבבו על שבהו דבר קל בזה ענה
לה. איך בין שוין ניכט געוואהנט צו פערגעססען. בכ"ז לא הראה פנים זועפות
למען לא יעצבו אנשי ביתו והנה שבתחילת החג גברו עליו היסורים בכן בליל
הושע"ר הי' ניעור בסיבתו עם אהבת מרעיו עד סוף שעה ג' אחר חצות הלילה
ואח"כ שכב על מטתו אבל הי' לו יסורים קשים וסבל ואת השכבים לעמוד לילך
לבהכ"נ והניח טלית ותפילין אבל בתוך פסוקי דזמרה הי' מוכרח להלוין טלית
ולילך לביתו כי נתגברו עליו היסורים וכאשר ליוהו משמשו לביתו רצה לנחמו
שלא יצער כ"כ כי עוד מעט ויעברו היסורים וענה לו זקיני זצ"ל. דוא ביסט זייער
טועה ננעלו שערי רחמים. פאן דער חתימה האבען דא מיך היינטגעווארענט ואמר
לו למה דבר דומה לשר הצבא אשר מוליך חילו למלחמות גדולות פעם אחר
פעם נוצח את שונאיו. יצא נקי בהדוה ושמחה אבל כשמגיע לשבות עוד מבצר
קטן האחרון נופל ומה יועילו לו המלחמות הראשונות כן הדבר הזה עבר עליו
ר"ה ויוה"כ"פ לטובה ועתה בהוש"ר נפל. וגם אמר דרך מליצה כן הדרך לבכות ולהתחנן
מניחי' את דעתי וכאשר יגיע לעת השמחה סוגרי' הדלת בעדו. ומאז והלאה לא
בא מחדרו החוצה ועי"ר באותו יום שילם לכל משרתיו שכרם משלם מה שמגיע להם.
החולי גברה משעה אל שעה ורופאי העיר המומחי' מ"ד אמרו כי הוא בסכנה וכל
בתי כנסיות ומדרשות נתמלאו להתפלל ולהתחנן על נפש רבן של ישראל יום
ולילה לא ישבותו והרבו בפדיונות איש ואשה נער וזקן צעקו מרה והרימו קולם
השמימה לשוכן מעונה והגאון רבי דניאל פרוסניטץ ז"ל עשה פדיון נפש
הרמב"ן בבהכ"נ הגדולה אשר שמה נאספו כל בני הקהלה ומקודם פיו פתח בבכי
....

דעו רבותי בעד מי אתם מתפללים בעד איש אלקים גדול הדור אשר לא נמצא כמוהו הן בתורה והן בחכמה והן בצדקות בכל העולם וכשמוע העם דברי הזקן, האומר להם דברים כבושים כולם געו בבכי ונמס כל לב ואחר הפדיון הכריז משמי׳ הבד״צ שכל איש ילך לביתו לאכול סעודתו למען לא ימנעו ממצות שמחת יו״ט כי באמת אין מי אשר יערב לו אכול ושתה בעת כזו אשר עת צרה הי׳ ליעקב וזקיני זצ״ל בגודל היסורין אשר לו לא הניח שום דבר מהנהגתו ביו״ט של ש״ע ודרש לפני לומדי תורה בענין אשר ציוה להם ללמוד אין נוטלים עצים מה״ב ואנשי עדתו שאלו אותו אם לברכו בשינוי השם והשיב לא כי יש עוד זמן רב ובש״ת התפלל עם מנין בחדרו ועלה לתורה להיות חתן תורה ונדר ח״י לישרות נרות כמנהגו ושאל אח״כ מדוע לא באו בניו ובנותיו להתברך כפעם בפעם ביו״ט וכאשר באו ברכם כל א׳ ונתלה על פניו ואח״כ ביקש מהם שימחלו לו כי שכח לעבור על הפרשה שנים מקרא וא״ת וכן עשה ואח״כ אמר לפניהם ח״ת והרופאים כולם ראו וכן תמהו ביסורין גדולים כאלו אשר אין למעלה מהם איך באפשר שיהי׳ השכל צח ונקי כ״כ בלי בלבול ואמרו שהוא למעלה מן הטבע ואח״כ הוקל לו קצת כי לקחו ממנו ע״י כלי מי השתן רב ואז ציוה לפרסם הדבר כי ניחם ה׳ עליו ושלא יפסיקו מלהתפלל עליו אבל אח״כ בא רופא מומחה פראָפעסאָר מוויען אשר שלחו אלופי קהל אחריו והוא גילה דבר סר שלפי דעתו ביום או יומים יכבה נר ישראל וע״י שמועה זאת נגברה ורבה המהומה אין איש פונה אל ביתו ואל עסקיו רק כפס פרשו השמימה למען יושיע ה׳ את מש״תו ואז ציוה לעשות פדיון נפש בבית המדרש של הישיבה אשר בביתו למען יוכל להתפלל עמם בשמעו ממטה למעלה תפלתם וכן נעשה וציוה לומר ד׳ מזמורים המתהילים אל תשחת והמה סי׳ נ״ז נ״ח נ״ט ע״ה וגם היה״ר ורבש״ע הנדפס לאומרו על מקשה לילד וכן להגאון רבי דניאל ז״ל אמר לעשות פדיון נפש עבורו. וגם הביאו לו תרנגול לכפרה כמנהג ישראל וכאשר נתנו לו סידור לאמור התפלה מתוכה מיד התניש כי חסרו שם שתי תיבות זה כפרתי בעת ההיא מסרו לו הקהל שטר קנין על עשרים שנה שהקנו לו אנשי הקהלה מש״נו ההיים אשר קצובים להם זה הי׳ באסרו חג ואז כתב צוואה על העזובון לב״ב אשר זלה״ק: הנה בענין עזבוני לאחר אריכת ימים ושנים אין לי לדבר הרבה יען בניי הגדולים הנחמדים והנעימים ה״ה הרב המאוה״ג מהו׳ אברהם שמואל בנימין נ״י והאברך הרב המופלג מהו׳ שמעון סופר נ״י המה חריפים ובקיאים ועלו תלי״ת במעלות גדולי ישראל בטוח אני באלה שירום קרנם ויצא שבעם בעולם להנחיל אוהביי יש אמנם בני הבחור יוזפא שי׳ עודנו רך בשנים מאוד ע״כ בקשתי מאלופים אפוטרופסים הממונים בקהלתנו שישימו עיניהם פקוחות עליו בענין חלקו הלק ירושה ולהביאו לתכלית נכון על התורה ועל העבודה, המטלטלים שלי ימכרו האפטרפסי׳ הממונים ומקודם יטלו הבנות עישור נכסין אף שכבר נדתיתם הובטחה זה איזה שנ״ם מאלופים קהל יצ״ו עפ״י האסיפה ועפ״י הפראָטאָקאָל של אלופי קהל מ״מ צריכים לשארי הוצאות הנישואין ובלי ספק לא יפקפקו ההתנים על קדימת העישור. אמנם היבורים שלי אגדה ושמעתתא וספרי שו״ת שלי הכתובים שייכים לבדם ליורשי דאורייתא הם שלשה בניי הרב המאוה״ג מהו׳ אברהם שמואל בנימין שי׳ והרב החריף מהו׳ שמעון שי׳ והבי יוזפא שי׳ ואין לזולתם שום חלק ונחלה או תביעה עליהם. ואף שהוצאתי מפי בפני חתני הרב המופלג מהו׳ יוסף גינז שי׳ שאני מפקירם שידפיסם מי שירצה כל זה כל זמן שידפיסם

בחיי

נתיי חיותי *) אבל לאחר אריכת ימי לא אוכל לעבורא אחסנתא להתיש כה
ודשי דאורייי -- ואסיים בשלום על דייני ישראל הרבנים המופלגים בית דיני
הצדק נ״י ואת בני הרב הגדול מהו׳ אברהם שמואל בנימין נ״י כבר סמכתיו להוראה
ראוי להורות ולדון בקהלה נאה כמות שהיא גדולה ומפורסמה בישראל ואם הם
רוצים להסכים עמדי יגין ה׳ בעדו ויהי׳ ה׳ עמו שהלכה כמיהו בכל מקום אשר
יראה ה׳ זה לעולה.

ובעה״ה פה פ״ב יום ד׳ אסרו חג של סוכות ת״ר לפ״ק.

ישמם מלעיל ומילא נשמע שזוגתי הצנועה הרבנית תי׳ תטול בראש מטלטלין
סך שמנה מאות זהובים ווינער וועהרונג המגיעים לכתובתה בלי שום שבועה
כלל וכלל. והנני הותם בחיי ממש עאושר ויקוים. אך בענין ההתרה צריך בר״צ
לבוא על החתום הב״ד משה״ק סופר מס״ם דמיין.

*) אלופי הקהל בקשו ממני לבנות את בנו ה״ה אבי זצ״ל על מקומו (עיי׳
באריכות בתולדת אבא זצ״ל) — אח״כ באו בניו וברכם ואיש כברכתו
בירך אותם ***) וההולי התגבר תמיד ועינו את עבו ועשו ג״כ פדיון נפש על שם
החדש והמהומה גדלה בכל שעה והרבו העם לרוץ אל בית החיים להתפלל על
קברי צדיקים וכל בתי כנסיות היו מלאים יום ולילה ובני חברה קדישא אשר היו
אצלו האמינו שכבר קרב העת כי תמיד שכב ולא התנענע והכובע שלו הי׳ משוך
על פניו שלא יסתכל אדם בו והתחילו לאמור תפלות והרע לו הדבר ואמר לדודי
הגאון מהרש״ב זצ״ל אינני יודע מה האנשים האלה רוצים ממני לפו לביתכם כי
יש עוד זמן הרבה ולמחר עוד נתפלל בציבור ואמר לדודי זצ״ל האנשים מבטרים
אותי כי עתה הגיע העת שאזהיר על למודי לשנות ולשלש כל מה שדברתי את
אותי והמה מבלבלין אותי, ואמר לבניו למה אתם בוכים אשרי מי שבילה שנותיו
בתוכי ואשרי למי שבא לכאן ותלמודו בידו וגם אמר להם כי ששים שנים רצופים
לא ביטל יום א׳ ללמוד תורה ברבים חוץ מט״ב וגם בליל יוהכ״פ לבד עבירת
יוהכ״פ אחר כן ואמר להעומדים שם שביום מחר בבוקר בשעה שבעה ומחצה יודיע
העת וכן הי׳ ולפני ב״ד מסר מודעה ואח״כ באו לפניו בני הקהלה לברכם ופי׳
להם הקרא וזאת הברכה אשר בירך משה את בני׳ לפני מיתו ולא ידענו שדרש
לפני מותו אבל פי׳ כי באמת הי׳ מן הראוי שיברך מישראל את בניו א
אחר ולכה״פ כל שבט בפ״ע אבל יען כי הי׳ לפני מותו לא הי׳ לו פנאי ...
ועי׳ ב

**) מעשה שהי׳ סיפר לי ההן אחותי שב הרב התורני הקצין מה׳ עקיבא גינז שליזינגער ...
סוויען שפעם אחת באו אבותיו הרב מהר״י גינז ז״ל עם אשתו הצדקת מ׳ ראדיש ...
ז״ל ב״ח של זקיני זצ״ל וספכו שיחם לפני זקיני זצ״ל על דחקות פרנסתם וב״ב צערו אמר זקיני
ז״ל. מה יש לי בבית כסף וזהב לא הרבתי לי אפוא מה אעשה בניי? אולם אני מפקיר ב״י שלי
אות אשר חנני ה׳ אולי יש בהם איזה תועלת וכאשר שמע אבא הקדוש זצ״ל שהי׳ באותו מעמד
דבר זה יוצא מפי אביו הקדוש עירה על רוב שיחם והבליע בין דבריו כי גם לו אין פרנסה
מצודקאז אמר זקיני זצ״ל זכה אתה בני בהם מן ההפקר ומסר לו המפתח מהארגז אשר כ״ק
— והנה הגם שזקיני זצ״ל לא היתה דעתו להדפיסו כתביו בחייו כאשר הבאתי למעלה אולם
לכבוד בנין היקרים אשר ישבו עה״ת ובפרט בנו אבי זצ״ל אשר תקדיש עתיהו בלתי לה׳ לבדו
הפקירם שיזכה בהם ומעצמו יקנה בהם כמ״ב בעיניו.

***) והגאון המפורסם רבי זלמן באנהארד זצ״ל שהי׳ רב״ד בק״ק פ״ב ותלמיד מובהק של זקיני זצ״ל
לא נתה דעתו על שכתב זקיני זצ״ל שהסמיך בני להוראה כי מחלוקת גדולים היא
אם אב יוכל להסמיך בני (עיי׳ בספר ברכי יוסף וכה״ס).

*) על בנו השני דודי הגאון מהו׳ שמעון זצ״ל כסך ידי ואמר האי תנא אקרא קא קאי ופי׳
ש״ס ברכות ב׳ ע״א תנא אקרא קאי וחוי ברה״ה הקידים כי כבא רבנות בעיר קראקא מוכן ...

וע"כ הצרך לברכם ברכה כללית וכן אתם בני קהלתי הי' מן הראוי לברך כל א' בפ"ע כי החזקתם אותי ואנשי ביתי ובני ישיבתי בכבוד אבל א"א לי כעת ולכן יברך אתכם ה' ויוסיף עליכם ככם אלף פעמים וכן עשה כמה פעמים אלו יוצאים ואלו נכנסו ופי' להם כל פעם פסוק זה כהנ"ל ועוד לקחו ממנו ע"י כלי מי השתן והקפיד שיזכה להיות נקי ולנקות גופו קודם יציאת נשמתו ועלתה לו ואמר כי נח דעתו כי הצדיקים מתים בהולי מעיים ובבוקר הציעו מטתו מחדש וגם הלבישו כתונת ומכנסים חדשים והקפיד מאוד שלא ימנף שום דבר והגיח ט"ו והתפלל בציבור וקראו בס"ת לפניו ובתפילת והוא רחום הרגיש שחרש הראות מכהה וביקש להראות לו בסידור והלץ תפלין של רש"י ולבש תפלין של ר"ת והתפלל ובא לציון וחלץ התפלין ונתנן למשמשו במתנה ואמר שלא יצטרך אותן עוד כי למהר יהי' חפשי מן המצות ויען כי הי' נאמן בשמושו ע"כ נותנם לו למנה ואה"ז ביקש לטעום איזה דבר ואמרו הרופאים ליתן לו געפֿראָרענעס (אייז־אָבסט) ופלפל אם לברך בופה"ע על שיש בו פירות או שהכל וכן הכריע לברך שהכל נהי' ואחר־שטעם אותו אמר שהוא מהי' מתים. וברך בורא נפשות ואז בא להרון תלמידו הגאון הרב הגאון הישיש מהו' מנהם כ"ץ פרוסניץ זצ"ל אבד"ק צעהלם שהי' אז אבד"ק ראקענדארף ונתן לו שלום ושמח עמו אמנם מיד הראה לו כי ילך מהדרו ואמר לו כי הגסיסה קרבה לבוא וביקש שעל השלחן סמוך למטתו ילמדו לומדי תורה כדי שיעלה נשמתו מעלמא הדין לעלמא דאתי מתוך פלפול של תורה ופשט ידיו תחת המכסה וסגר עיניו וקמץ אצבעותיו ופיו לא פסק מרחש ואמר בקול רם שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד והעם העומדים לאלפים בעזרה וברחובות קרי' כשהיו שומעים את השם הנכבד מפורש יוצא מפי רבם הגדול .ענו אחריו שמע ישראל ה"א ה"א וכן שנית. ושלישית לא נשמע קולו היסב רק שפתיו נעות ויצאה נשמתו הקדושה באחד ביום ה' המשה ועשרים לחדש תשרי שנת ת"ר לפ"ק והיום יום צרה ומהומה יום שואה ושיאה כי גברו האראלים את המצוקים ומשה עלה אל אלקים ודורו נשאר יתום אוי לדור שאבדה מנהיגו כי צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל:

וזה דבר הקבורה שמשי הקהלה הלכו כל היום בכל הרחובות וצעקו בקול מר .אמ"ו הה"ג מת בעו"ה ההניות יהיו סגורות". כל בר מינן היו מטהרים בבית המיוחד אשר בבית החיים כי כן תיקנו וזקיני זצ"ל חתם עצמו על תקנה זו אבל גופו הקדוש רצו לטהר בבית מדרשו ובנתיים בקשו מקום קבורה במקום קברות הרבנים הגאונים זצ"ל אשר שמשו ברבנות לפניו כי להם מקום מיוחד שמה בבית החיים אבל לא מצאו מקום ויען כי הזמן קצר היום וביום שלאחריו הי' עש"ק ויומא דשוקא ואלפים הרבה מישראל באו לגמול חסד עם רבן של ישראל ע"כ הי' קשה לאחר הקבורה עד עש"ק ולהציאו מהוץ לעיר ללין שם בבית אשר בבית החיים ג"כ אינו לפי כבודו ורצו לשאת אותו ברשות ב"ד מחוץ לעיר לבית ההקדש אשר גם זה שלא לכבודו אבל מיד בהתהילם לשאת אותו באו להגיד שמצאו מקום מרווח בבית החיים הראוי לפי כבודו בין קבורת הרבנים זצ"ל ואז נראה בעליל כי מאת ה' היתה זאת כי לא מצאו מקום ע"ע כדי שלא יטהרו אותו בביתו נגד התקנה אשר חתם בעצמו: שלא לטהר שום איש בביתו רק בבית החיים, והארון עשו מן השלחן אשר סידר עליו השיעור לבני ישיבה ויען כי כבר הי' איזה שעות אחר צהריים ומקודם ידעו שהלוי' ימשוך זמן רב ע"כ הכינו הקהל אבוקות של זפת שקוראין פאקעל לרוב להאיר בחשכת לילה

וספרא

וספרא דבי רב כתבי יד קודש שלו יותר מתשעים ספרים נשאו—תלמידיו לפני מיטתו והספידו אותו הבר"צ ואח"כ בניו וחתניו והגאון רבי דניאל זצ"ל קרא בפסק בי' הצוואה אשר כתב זקני זצ"ל שתי שנים קודם פטירתו ואחר כולם עלה הבמתה אבי מאוה"ג זצ"ל והספידו הספד מרורים (עיי' בתולדת אבי זצ"ל) וכימי אבל השבעה הספידו אותו בכל יום שנים ושלשה ת"ח מחכמי העיר יכולם האירו להשומעים להשיג ולהבין גודל ההשכה ירוב ההסרון אשר דוכהה העולם ע"י הסתלקיתו ואנן מה נענה בתרייהו לא קם כמשה עוד בדורו ואין נבון וחכם כמשה ולהיות כי קהלה קדושה פ"ב היתה קהלה הראשית במדינה וגם ישבו בעת ההיא כל שרי המלוכה וגם וועד המדינה שמה ע"כ במות רבם הגדול אשר שמו הטוב הי' מפורסם ונודע בגיים וכולם שבחוהו והודו לשמו ולזכרו הדפיסו אקרו"ם דפ"ב ידיעה מהסתלקותו וגם מקבלת בני אאמ"ו הקדוש ז"ל למלאות כסא רבנות אחריו וזה לשון ההודעה :

טאָדעסאנצייגע.

מיט איננינ שמערצליכעס געפיהלע טהיילעט דיא פרעססבורגער איזראעליטען־געמיינדע אללען איהרען גלויבענסגענאָססען דאס בעטריבענסטע ערייגניס מיט. דאס איהר עהרוואירדיגסטער העררי אָבערראבבינער מאָזעס שרייבער אם 25 תשרי (3טען אָקטאָבער 1839) אום $7^{1}/_{2}$ מאָרגענס, אין זיינעם 78טען רוהמפאָלל פאָללענדעטען לעבענסיאהרע דורך איינען זאנפטען טאָד אויס איהרעם קרייזע, דעם דערזעלבע לאָנגער אלס 33 יאהרע, ביז אין דיא לעטצטע שטונדע זיינעס לעבענס, מיט זעגען אלס ערציהער אונד לעהרער ווירקענד. דער טהייילנעהמענסטע, בעוואָהר־טעסטע פריינד געוועזען, פאָן נאָטט אבגערופען וואורדע, דיא היעזיגע אינד אללע געמיינדען פאָן נאהע אונד פערן, דיא זיין מיטליידפאָללעס העדין אָהנע אונטער־שיעד דער רעליגיאָן קאננטען, דיא פאָן זיינעם רוהמפאָללען פיר דאס רייך גאָטטעס זאָ טהאטענפאָללען לעבען איבערצייגט וואָרען, ערליטטען דורך זיינען הינטריטט דען הערבסטען פערלוסט. ער האט זיך אין דען הערצען אללער אונ־זערער איינוואָהנער, האָוויא אין דענען זיינער טויזענד צאָגלינגע אונד שילער דאז אונפערגעסליכע דענקמאל דער דאַנקבארקייט ערוואָרבען, זאָ דאסס געגענוואָרטיגע אנצייגע פאָן זיינעם הינטריטטע אויך אין דען ענטפערנטעסטען לאָנדערן אונד קרייזען אונענדליך פיעלע, איהם דאַנקבארע פערבונדענע הערצען צור טיעפסטען ריהרונג אונד וועהמוטה שטיממען ווירד. גלייך בייא ערקראַנקונג דיעזעס גאָטט־געפאָללינען מאַננעס איבערררייכטע איהם דער היעזיגע געמיינדע־פאָרשטאַנד איין שריפטליכעס בישטעגזוך אום דיא ניטינע איינוויללינונג, דאס דעססען זאָהן העדר שמואל וואלף שרייבער, דער פאָן גאָטט מיט זאַנפטמוטה אונד ליעבע געקראָנט, שאָן זייט מעהרערען יאהרען דורך אויסערארדענטליכען פליים מיט דען אנזעהנ־ליכסטען ראבבינערן אין טהעאָלאָגישער קאָררעספאָנדענין שטעהט אונד זיינע קענטניססע זאָ בעררייכערטע, דאסס ער אויף איינע האָהע שטופע דעס אנזעהענס ערהאָבען איזט, אלס אַססיסטענט אים ראבביניזשען ווירקונגסקרייזע ביישטעהען דירפע, וואָפיר איהם דיא געמיינדע נאָך אבלעבען זיינעס ווירדיגען פאַטערס דיא היעזיגע ראבבינאטסשטעללע, דיא ער צו בעקליידען ווירדיג איזט, צוזיבערטע, נאָכדעם דער פערוויגטע אינפערגעסליך פונענדהאַפטע מאַנן, מיט קלאָרעם פער־שטאַנדע

שטאַנדע אונד רייפֿליכער איבערלעגונג דיעזע ביטטע צום וואָהלע אונד נאָך וואונש דער געמיינדע גענויא פֿריפֿטע אתד איהר דאַנן ערסט וויללפֿאַהרטע, ווידערהאָלטע ער זיינעם איהם פֿאָרגעשטעללטען זאָהנע. נאָך דער איהם איינגע־שהימליכען גאַטטליכען וויזע, אַללע פֿפליכטען דיא איין ראַבבינער, אַלס טרייער פֿאַסטער, אַלס גאָטטגעפֿאַלליגער טוגענדהאַפֿטער לעהרער אונד אַלס אַנטהייל־נעהמענדער מענש צו בעאָבאַכטען אונד גענויא צו ערפֿיללען האַבע. היערויף ער־טהיילטע ער איהם זיינען הייליגען זעגען אונד וויהטע איהן פֿאָר גאָטט אונד דער וועלט אין זיין אַמט איין! ער פֿלעהטע צום אַללערהאָכסטען מיט עמפּאָר־געהאָבענען האַנדען אונד אין דער גלאָריע זיינער פֿערקלאָהרונג. דאַס דער שאָפֿפֿער זיינעם זאָהנע אין אַללען טוגענדהאַפֿטען אונטערנעהמונגען דען פֿאַטערליכען ראַטה אונד ביישטאַנד פֿערלייהען וואָללע, דאַמיט דיא פֿיר דאַס רייך גאָטטעס אויס־געשטרייטען שאַטטען ניע אויפֿהאָרען מאָגען, גוטע פֿריכטע צו טראַגען. ער זעגנעטע אויך דיא גאַנצע געמיינדע מיט גערירהרטעם הערצען פֿיר אַלל דיא וואָהלטהאַטען, פֿיר אַלל דיא ליעבע אונד אַנהאָנגליכקייט, דיא זיא איהם פֿאָן אַנבעגינן ביז אין דיא לעטצטע שטונדע זיינעס שיידענס ערוויזען האַבען. הייל איהם, דעם אונ־פֿערגעסליכען! לאָב אונד פרייז אַבער דעם העררן אַללער העררען, דער איהן צום זעגען פֿיר זאָ פֿיעלע מיט לאַנגעם לעבען געזעגנעט. אונד דער איהן ענדליך מיט עהרען געגאָממען האַט. אַללען פֿאָן היער נאָהער אָדער וויטער ענט־פֿערנט לעבענדען שילערן אונד פֿריינדען דעס פֿערעוויגטען ווידמעט דיא פרעסס־בורגער איזראַעליטען־געמיינדע דיא פֿאָרשטעהענדע טאָדעסאַנציינע אונד דיא בעקאַנטמאַכונג. דאַסס דעססען זאָהן, העררן שמואל וואָלף שרייבער, אַלס אָבער־ראַבבינער אין דער היעזיגען געמיינדע בעררייטס פֿונגירעט. שטאַטט בעזאָנדערער מעלדונג אויס איהרעם אויפֿס שמערצליכסטע בעוועגטען. צוגלייך אבער טראָסט־ערפֿיללטען הערצען.

פרעססבורג דען 30 תשרי (8טען אָקטאָבער) 5600.

דער געמיינדע־פֿאָרשטאַנד.

וגם על ציון קברו לירמיהו עשו לספר לדור אחרון משבחיו ופרי מעלליו הטובים כראוי לגברא רבא וקדישא כמוהו (עיי' „אגרות סופרים" סי' כ"א).

וזאת הברכה אשר השאיר אחריו מקור חיים תורת חכם חדושי הלכות על רוב הש"ס וחידושי אגדה הרבה מאוד וספרו הגדול חתם סופר ערוך על ארבעה חלקי ש"ע והוא קבץ אלף ושליש מאות שבעים ושבעה שאלות ותשובתו הרמתה אשר השיב. ועד עתה יצאו לאור בדפוס שו"ת חתם סופר ששה חלקים. חידושים על מסכתו' שבת נדרים גיטין חולין, בבא בתרא כתובות ביצה, וארבע ספרים על סוגיות הש"ס. תורת משה ה' חלקים על חמשה חומשי תורה, הגהות על ש"ס ועל ארבע חלקי ש"ע הנקראי' עיטור סופרים, ספר זכרון ושירת משה אולם לא נאמר בו מיתה כי הגיח בן כמהו אשר מילא את מקומו והלך בעקבותיו ורבינו משה לא מת מה כאן הי' עומד ומשמש לפני ה' אף שם עמד ומשמש ע"י בנו הממלא את מקומו ולהראות כן לעין כל רואה קשרתי וצרפתי גם תולדת בנו אבא זצ"ל עם תולדהו ויהיו שנים אהוים ואגודים ויהדיו יהיו תמים לעולמי עולמים זכותם יגן עלינו ועל כל ישראל אמן:

ספר

חוט המשולש

החדש

הנקרא נ"כ

עץ אבות

תוכו רצוף אהבה תולדות וקורות ימי חיי שלשה עמודי עולם מאורי הגולה אשר האירו פני תבל בתורתם וצדקתם ה"ה

רבינו **משה סופר** וצוקה"ל

בעל שו"ת חתם סופר אבדק"ק פרעשבורג

וה"ה חותן משה

רבינו **עקיבא איגר** וצוק"ל

בעל שו"ת רע"ק אבדק"ק פוזנא והגלילות

וה"ה בנם

רבינו **אברהם שמואל בנימין סופר** וצוק"ל

בעל שו"ת כתב סופר אבדק"ק פרעשבורג.

חוברו לה יחדיו ע"י ענף עץ אבות בנם

הצעיר **שלמה סופר** בה"ג מהרזשב"ם זצוק"ל

אבדק"ק **בערעגסאס** והגליל תע"א.

גדול הרבה באיכות וכמות הוצאה חדשה זו בדברים נפלאים ונחמדים בתוספות מרובה על העיקר.

שנת יגדיל תורה לפ"ק.

חלק שני.

מחיר שני החלקים 1 קראָנע 50 העללער.

דראָהאָביטש, גאליציען. תרס"ח

בדפוס א. ה. זופניק ק. אונד ק. האָפליעפעראַנט.

תולדות רבינו עקיבא איגר זצ"ל.

יר אייזענשטאדט באונגארן המדינה גר איש אחד חכם ולמדן מובהק וקצין וירא
הי' מאוד בשמו הרב ר' משה גינז זצ"ל נכד הגאון המפורסים ר' משה ברודא
ל אבד"ק ווירמייזא במדינת אשכנז בנו של הגאון רבן של כל ישראל רבי
רהם ברודא זצ"ל בעל ספר אשל אברהם *) אשתו של רבי משה גינז ז"ל

---

*) הוא הגאון אשר האיר עיני הגולה והחזיר התורה בפלפולו כעתניאל בן קנז כי היא המציא
הלימוד החריף וחילוקי דרבנן הנהוג בדורותינו והחזיר עטרה ליושנה להלהיב הרבבות
ן לא יכבו גחלי אש אהבת התורה וחשקת לימודה והעמיד תלמידים לאלפים ריב גאוני
וגדולי מדינת האשכנזים היו תלמידיו.
תי בשנת תרנ"א להשתטח על קברו ישוכב באמצע בין שני הגאונים הגאון מהו' שם אר הייב
ישעי' אב"ד ד"ל והגאון זקיני מהרשש"ך ד"ל ולהלן שוכב הגאון מהו' מענדל באס ז"ל אב"ד
ורה שלפניהם הגאון הפלאה ד"ל ובני הגאון מהנה לוי ד"ל ובהפסק נתיב סמוך לזקיני הנ"ל
בני' הגאון מהרי"ך בעל שב יעקב ד"ל ומאהורדיו הגאון. פני יהושע ז"ל יעיד גאונים וקדושים
זי"ע — ועל ציון זקיני הקדוש מהר"א ברודא ד"ל חקוק כזאת : הגאון אב"ד ור"מ פה הקהלה
סיד מו"ה אברהם זצ"ל ברודא מפראג נפטר א' א' דר"ח אייר תע"ז לפ"ק פנה זוית יהדרת
אלים ומצוקים אחזו בארון הקודש איש צדיק תמים הי' מתור קדוש הרביץ תורה וחכמה
איר עיני ישראל עם קדוש אור תורתו זרח בכמה קהלות הקודש רבן של כל בני הגולה
מעתתי' מבדרין בעלמא הדין והניח אחריו ברכה מלא וגדוש ונשמתו אתי' למעלה בצי'
כסא רחמים.
ר ההזכרות כתוב עליו לאמור : יזכור אלקים את נשמת אמ"ו הדרת עטרת תפארת ראשינו
שר התורה הגאון הגדול החסיד המפורסם רשכבה"ג נזר ישראל אב"ד ור"מ נ"י ע"ה פ"ה
ורר אברהם בן מהור"ר שאול ברודא זצ"ל עם נשמת א"מו שרר"ו ענש"צ שבג"ע עבור אשר
תורתו זרח והרביץ תורה בישראל לסד על מנת ללמוד טרח ויגע יומם ולילה וקיים אדם
יסות באהל של תורה, תחלת איתן מושבו הי' בק"ק ל"ש וק"ק רייזניץ ומשם נתקבל והפליג
מתי בקרתא קדישא עיר מלאה חכמים ק"ק פראג יע"א ושם הרבה ישיבה והרבה חכמתו בחוץ
נה ושמו נודע את הנפש אשר עשה ולמד תורה והעמיד תלמידים הרבה מכל קצווי ארץ עד
קק וכיון דאפליג אפליג חכמתו ותורתו ונתקבל לאב"ד ור"מ בק"ק מיץ יע"א ומשם הגדיל
ו והרים ממשלתו ונתקבל להורות דרך טובים וחקים ומשפטים ישרים לתכונת מזיו תורתו
שמת אלקים ואנשים פה הדרת קהלתינו ק"ק ורנקבורט יע"א תורת אמת היתה בפיהו פה
יק מרגליות זכה וזיכה את הרבים רבים אומרי' לנפשו בטוב תלין והניח אחריו ברכה מלא
יש עשה ספרים הרבה על ים התלמוד וכל הפוסקים הראשונים והאחרונים ושו"ת עד אין
ר אשר הגה יומם ולילה ואף שעדיין לא זכינו להוציא לאורה מ"מ שמעתתי' מבדרין בעלמא
ן ושפתיתיו דובבות בעלמא דאתי אשר ממנו ירווי' כל הצמאים. וביתו של אברהם היתה פתוח
הה הנכנס כשהוא רעב יצא כשהוא שבע רצון מלחמו לחם אבירים אשר כמן טעמו ונימוקי
והרבה מתלמידיו היו אוכלי לחמו ומסומכי שלחני שלחן הטהור מדי שבת בשבתו ותזיל
ספו סך רב והטיב עם לומדי תורה הספיק להם מים ומזון בפרנסת להחזיק ביהמ"ד שלו
קים והעמיד בק"ק פראג ובחיותי בפראג ראיתי ביתו ולמעלה ממתו חבית יושבת בכותל אבן
ם וחקוק בו שהוא בתו) וגם עשה צדקה בכל עת שהגדיל יתומים תוך ביתו והפריז ממונו
יאם לתלמידי חכמים ואחד מהם הי' הגאון מהו' נתנאל ווייל ז"ל בעל קרבן נתנאל) וגם
ה נדבו יורשיו וכו' פנה זוית והדרה ביום א' ר"ח אייר ויגוע ויסת אברהם ויאסף אל
עמיו לפ"ק.
ר ההקפדה שהי' בין זקיני הגאון מהר"א ברודא ד"ל ובין הגאון חכם צבי ז"ר כ"תב בני הגאון
מהו' יעקב עמדן ד"ל במגילה ספר שלו ז"ל : לפעמים הי' לו ואבי הח"צ ד"ל איזה
לוקת לש"ש עם חכמי דורו כמו שנראה בשו"ת שלו סי' ב' בימיו שכתב מרידות נגד מהר"א
דא ד"ל שהי' אז ר"י בפראג והענין שגרם קפדנות ביניהם אספרה הלום מעשה שהי' סיפר
ששמעתי

הנ״ל נישל גם היא היתה ממשפחה יקרה בת יחידה ישל הגאון האמיתי המפורסם רבי עקיבא איגר זצ״ל נשיא עמו אב״ד בק״ק צילין ואח״כ בק״ק פרעשבורג יע״א

ששמעתי מפה קדוש אמ״ה ז״ל. הרב הנ״ל [illegible] בהאסבירג על נישואי בני אז ישב אמ״ה [illegible] היא עשה סעודה על הרב [illegible] ע״כ לא הלך לסעודה הנ״ל. אך בתוך הסעודה הלך אמ״ה ז״ל [illegible] להקביל פני הת״ח האורח ושאל לו שלום וקבל עמו תלמידי [illegible] ונתנו לו שלום למהר״א ז״ל. וישאלהו לאמ״ה ז״ל עד דאיכא מ״מ לא [illegible] להקדים לבוא אליו להקביל פני בבית מהיתנא [illegible] כשמוע אמ״ה כי [illegible] גדולה [illegible] בפה מלא לנגד כל העומדים עליו נתפעל מזה ענה בחכמה אנא בתניתא לגמרא ידענא ההוא ע׳ ברא דפ״ק דחגיגה דף ח׳ ואמר המספר: מכאן מצאו אביהיי הקדושים רעק״א ז״ל והח״ס ואא״ם ב״ם ז״ל לדקדק מקירם בכל מקום ביאם אם ת״ח בעיר לילך לקבל פניו ולבקרו וביותר אם היו רב ממונה על הציבור ואגב הקרי ג״כ אם לא נמצא איזה דבר לתקן באותו מקום וזצ״ל זיי״ע] דדבי ירח אזלי באורחי אמרי אי איכא צורבא מרבנן הכא ניזיל ונקבל אפי׳ א״ל איבא חד ומאיר עינים הוא אזלי לגבי וכי׳ שם שדין האיה״ה שילך לקבל פני הת״ח שבעיר תחלה. ויוסף ויאמר אליו, הנה ע״כ תודה שאינך גדול בדורנו מרביני הקדיש בדורי גם ודאי שאני ע״כ אינו פחות הערך בדור הזה מהאי צורבא מרבנן בר״י ההוא בהברח כי איתו ת״ח לא ידע ממני רבי כלל ולא שמע שמו מעולם כי ע״כ שאר איכא צ״מ הכא ומר ידע ממני ע״כ שאני מצוי פה א״כ הדין היו נותן שיבוא אלי לקבל פני תחלה לפר״ה ולכן שאל מר שלא כהוגן ואני לפנים משורה״ד עשיתי שבאתי הלום בפעם הזאת ולהתנצל על שלא באתי לסעודה שנקראתי אליו שת״ח מיסב בה כי אסור לי לבוא לסעודה של רשות מחמת אבלי ועכ״פ לכבודו באתי עתה. ואז שאל מהר״א ז״ל א״כ היו לו למר לשלוח תלמידיו אליו לקבל פני ולדרוש בשלומי וכך עשיתי אני לגדול א׳ שבא למקומי והשיב אמ״ה ז״ל אין לי תלמידים ושאלו מהר״א ז״ל ומי המה אלה שבאו עם מעכ״ת וענה אלה הם חברי. ופתח אמ״ה בשמעתא דאתמול כי ביום ש״ק דרש מהרא״ב ז״ל בבהכ״נ דאלטונא ונכנס בפלפול עד שנתיגע מהר״א ז״ל וקרא לבני החתן: משה תענה אותו! ואמ״ה ז״ל לא הוי לי בי בעת ההיא ובתו הילדה היתה אז שם בבית אז קרא אמ״ה בתי מרים בואי ותענה עליו: [illegible] בכעס. אבל בכ״ם הוי׳ אהבה בסוף כי בעת מחר שלח מהר״א ז״ל למדן א׳ אל אמ״ה ז״ל לבר״ם ממני מחילה בעדו והודיעו שקיבל עליו להתענות יום א׳ על שתקניטו. מכאן נראה שהי׳ מהרא״ב ז״ל ג״כ חסיד ומאז נתפייסו ועבדו רבנן שלמא עכ״ד.

אמר המספר: אני שמעתי שכאשר הזדמן הגאון חכם צבי ז״ל פעם עם הגאון החסיד מהו׳ יונה לאנדסופר ז״ל בעל שו״ת מעיל צדקה תלמיד מובהק מזקיני הגאון מהר״א ברודא ז״ל ונכנס עמו בשעשועי דאורייתא ודקדק אחרי דרכיו בקידוש אמר החכ״צ ז״ל על איש אשר יוכל להעמיד תלמיד כזה אין ראוי לחלוק עליו ושקטה דברי הקפדה ביניהם.

ראה כמה נפיש חילי׳ דהאי אילנא רברבא רבן של ישראל זקיני מהר״א ברודא ז״ל בהוראה מסה שכתב עליו הגאון האדיר מהו׳ יונתן אייבנשיטץ ז״ל בתשובתו לזקיני הגאון בעל משנת דר״ק ז״ל המובאה בסוף ספרו דזקיני ז״ל ובסה״ם בני אהובה בענין היתר מינקת הבירו שאמרו הרופאים דחלבה ארסיי והתירוה חכמי הדור וזקיני מהר״א ברודא ז״ל עמד יחידי נגדם לאסרה וז״ל מהרי״ אייבשיטץ ז״ל בתשובתו: ומעלתי חושש לדעת האוסר בתשו׳ שבות יעקב והוא רבינו הגדיל מהר״א ברודא ז״ל וזה הוא שנחלק עם החכם צבי ודרא אחת היא וכבר יצא אז הדבר בהיתר מכל חכמי דור ולית דחש לדברי רבינו הנ״ל ואימא ליי שני שנים לערך לאחר שנעשה הדבר ההיא באתי לק״ק פראג וכבר נסע הגאון למיץ ובית המי הגאון מהו׳ וואלף שפירא ובנו בעל אליי זוטא וחתני הרב בעל שבות יעקב וזקיני חמי הרב מהו׳ מיכל ובני חמי הגאון מהו׳ יצחק שפירא ז״ל היו מהמתירין והחת פקידת הגאון מהרו״ר הנ״ל נעשה חתונת האשה אשת ר׳ יואל פעססי׳ ז״ל והי׳ שפתי הגאונים הנ״ל עדיין מרחשי׳ מהאי פלפולא ודברתי עם גדולי תלמידי רבינו הגדול הנ״ל הגאון מהר״ש קראקוער והגאון מהרי״ לנדסופר וחביריו ואף הם הי׳ רע עליהם שתקע עצמו רבינו לדבר הלכה זו ביותר לאסור אשה מה שרבים מחכמי הדור נחלקו והנכון אתם. אבל שנתים אח״כ נתתי אל לבי כי הרופאים שהעידו באשה הנ״ל שחלב שלה ארסיי ומסית להילדים היונקים ושקר דברו בזדון לבב כי מהרסים לימודי טבעיות כי החלב היא

מינק

מינק בחידות מתודידים ויוצאים מספפונות אשר להם מוצא ובא מלב ואם בחלב הארס להזיק הולד ע״כ אשה זו ע״כ יש לה בודדים ועורקים ארס גדול ממש מעין שיהי׳ כל ימי הנקה ואיך אפשר שלא יזיק לאשה ועכ״פ צריכה להיות נגוע ומוכה שחין ושחין פורחת וכ״פ ששמענו שמעה היא שמן ודשן אין בת שכולה ולא הי ימים מועטים באה האשה הנ״ל לפראג ובאה לבקר זונתי הרבנית ד״ל כי הי׳ קצת לה קורבה אתה וגם ר׳ זלמן רופא ד״ר גדסן שם ואמרתי הכר נא עפ״י רפואות אם יש אפשר שתהי׳ לאשה זו ארס בחלבה ואמר לי הרופא שאמר זה כיחש ובא בשכרו ואח״כ באקאדעמיא בפראג הוצעתי הדבר ג״כ ואמרו לן כן דברת א״א רק לפעמים החלב שומן או כתוש ביותר ומקלקל מעי התינוק וגורם סכנה וזהו רפואתו בקל וכן לפעמים אשה כעסנית ותתן בעת הכעס לתינוק לינק ותזיק לילד אבל זולתו רחוק מציאות ואמרתי אין הקב״ה מביא תקלת אשריך רבינו אם מפיקות שלך כך וכו׳ ולדעתי אם היא בלבו לא האמין לקול רופאים ורופאי אליל היו ולכך תקע עצמו ביותר מכפי מדת חכמים ובאמת צריך ישיב בעדות הרופאים כי באו בשכרם וכו׳ עכ״ל.

בדבר יחוסנו מזקיני מהר״א ברודא ז״ל אשתי היתה בת הג״מ שמואל זיינגול מפעדשי מפפד״מ אשר אשתו מ׳ אסתר (והיתה אחותו של הג״מ משלם זלמן מירלס אבד״ק אה״ו חותני של החכם צבי ד״ל וזה הי׳ המחותנית של זקיני מהר״א ברודא ז״ל עם החכם צבי ז״ל) בת הג״מ יעקב דוד מירלס נייטארק סווינא בן הג״מ נפתלי הירש אבד״ק פולדא בן הג״מ יעקב קאפר אבד״ק נייטארק בן הג״מ אהרן העליר אבד״ק וואלירשטיין שהי׳ ב״א וחתני של הג״מ משה הלוי העליר אבד״ק וואלירשטיין וזקינו של הג״מ יו״ט ליפמאן העליר בעל תוס׳ יו״ט).

הה״ג מ׳ יעקב דוד נייטארק מירלס הנ״ל הי׳ חתן הרב מ׳ יעקב קאפל סג״ל פרענקיל הנקרא ר׳ קאפל וויענער בן הקצין יודול בתורה מהו׳ יצחק סג״ל פרענקיל חתן הג״מ קאפל הלוי וואלירשטיין בן הג״מ משה הלוי העליר אבד״ק וואלירשטיין הנ״ל.

ההג״מ שמואל זצוק״ל מפעדשי הנ״ל (אחי הג״מ נפתלי הירץ גינצבורג בעה״ס נפתלי שבע רצון) הי׳ בן הג״מ שמעון בן הגאון האלוף מ׳ יצחק אייזק גינצבורג מווירמייזא בן הרב הקצין הפרנס מהו׳ שמואל זצוק״ל מווירמייזא בן השר (ומספר ההג״מ שמעון גינצבורג הגדול מפוזנא וחיתנו של החסיד הג״מ עקיבא פראנקפורט ד״ל אשר ממנו התחילו הקיפות אשר ציוה להתנדב לנכסתו בכל עת צער יצרה ר״ל ויושע עי״ז כאשר עודנה מתנדבים גם בני משפחתינו הי״ו עפ״י שניתנו זקיני בעל התם סופר זצ״ל) בן הרב מ׳ אברהם בן הרב מ׳ יחיאל מעיר פורמו אשר במחוז וירונא במדינת איטאליא מגולי ארץ אשכנז ותגביר השר מ׳ שמעון ג״ב הגדול הנ״ל מובא בס׳ צמח דוד וכל מעשי תקפו וגבורתו.

בהיותי אני הסופר בשנת תרנ״א גם בעיר ווירמייזא הייתי ג״כ על ציון קבר בנו הגאון מהו׳ משה ז״ל ועל ציון קברו חקוק: אמ״ה אב״ד מהור״ר משה ברודא זצ״ל נפלה חשיכה גדולה אימה, על פטירת רבינו משה פניו כפני החמה, וכו׳ בן הגאון וכו׳ מוהר״ר אברהם ברודא נפטר יום ב׳ כ״ז כסליו תק״ב לפ״ק.

בבית החיים ההוא שוכבים הרבה ראשונים ואחרונים ותקצר היריעה מהכיל אמנם מצבה אחת אעתיק כאן והיא של רבינו הגדול מהר״ם רוטענבורג זצ״ל וז״ל: „ציון הלז לראש מרנא ורבנא מאיר ברי ברוך אשר תפסו מלך רומי בארבע ימים לירח תמוז שנת ארבעים ושש לאלף הששי ונפטר בתפיסה י״ט באייר שנת ר״ס ושלשה ולא נתן לקבורה עד ארבע ימים לירח אדר שנת ששים ושבע לאלף הששי תנצב״ה״ עכ״ל ואצלו שוכב ר׳ אלכסנדר זיסקינד ויימפפען ד״ל אשר פדאו כידוע ועל מצבתו כתוב שפדה את רבינו מהר״ם ר״ב זי״ע ועוד שוכבים שמה שנים עשר פרנסים נתפסו בגזירת מלכות ונהרגו בשביל הקהלה בשנת תתנ״ו כן חקוק על שני אבנים בכותל וכן שוכב שמה הגאון מהר״ר יעקב הלוי הנקרא בפי כל מהרי״ל ד״ל שנפטר כ״ז אלול קפ״ז לפ״ק וארבע אמות סביביו לא נקבר שום אדם עפ״י צוואתו ועוד קדושים הרבה היי״ד זי״ע.

ובמאמר־בוך של עיר ההיא הכתובה על קלף ישן נושן מהרבה מאות בשנים ראיתי הרבה הזכרות על גדולי ישראל ומנייהו בראשם יזכור אלקים את נשמת וכו׳ יצחק׳ ומרת בילה מבטל מ״ס של קאבלענצע, נשמת רבינו גרשום מאוה״ג שהאיר עיני הגולה בתורתו. רבינו שמעון בר יצחק שהאיר עה״ג בפירושיו (רש״י), רבינו יעקב בר מאיר שהאיר עה״ג בתוספותיו (ר״ת), רבינו מאיר בר יצחק שליח צבור שתיקן שבחות למקום. רבינו מאיר בר ברוך שהאיר עה״ג בהידושיו (מהר״ם ר״ב) רבינו מנחם בר יעקב ורבינו א יעזר בר יודא (רוקח) שהרביצו תורה בישראל. רבינו מהורד״י הלוי שהרביץ תורה בישראל (מהרי״ל) ועוד הרבה זי״ע — גם נראה עוד שמה ביהכ״נ וביהמ״ד

בעל ס' משנת דרבי עקיבא *) — ותלד האשה הצדקת אשר נודעה ומפורסמת בצניעות והשכלה נפלאה ומלומדת כגברא מרת גיטל שלשה בנים הבכור הוא

יביהס"ד שהתפלל ולמד בהן רבינו שלמה יצחקי הנ"ל גם במבוי סמוך לביהכ"נ נראה עוד נמוך המקום בכותל אשר בו נדחקת אמו של רש"י החסיד זי"ע כידוע ועוד דברים שונים ישנים, גם הייתי בעיר הישנה מגענצא (מיינץ) ועל בית החיים שכבים גאונים הרבה ראשונים ומיניהו רבינו קלונימוס הזקן, רבינו שמעון הגדול. רב עמרם בעל הסידור, רבינו גרשום מאוה"ג ועוד הרבה קדושים זי"ע וגאונים אחרונים מהו' יעקב משה דוד טעבלי שייאר זצ"ל ובנו הגאון מהו' הירץ זצ"ל וכהנה הרבה וזכרונם לברכה לעד.

*) אמר הסופר: אציע פה לפניך יחוסו ומשפחתו של זקיני הגאון ז"ל אשר בעיר מולדתו קהלה ספוארה האלבערשטאדט במדינת אשכנז הי' מאז ומקדם איתן מושבם ותורת וגדולה יחדיו היו אחוזים ואגודים אצלם, וראשון לציון הוא הרב הגביר המפסר מפורסם שתדלן המדינה מהו' מאיר גינזמאן ז"ל מנהיג ופרנס וראש המדברים בכל מקום ובכל עת, עת צרה ליעקב עמד לסעד ועזר אחיו הנרדפים ולא נח ולא שקט עד שהוציא ממסגר אסיר והפך התוגה לשמחה ואבל ליום טוב והיו קרוב למלך ושרים והשכים על פתחם בכל עת מצוא ונח נפשי' בשנת תל"ד. ולו שני בנים האחד אשר מילא אחריו. להיות שתדלן המדינה הוא הרב הגדול המפסר נגיד ומצוה מהו' אלי' איגר ז"ל נפטר שנת תס"ג שמה ואחיו הצעיר הרב הגאון המובהק המפואר מהו' דוד גינזמאן ז"ל אב"ד המדינת שלעזיען ונח נפשי' דרב בשנת תנ"ד בנו של מהו' אלי' איגר הנ"ל הי' הרב הגדול פרנס ומנהיג מהו' ליב איגר ז"ל נפטר שנת תק"י ולו שני בנים הגדול הרב הגביר הפרנס מהו' אלי' איגר ז"ל נפטר שנת תקכ"א ואחיו הרב הגביר המפסר פרנס הקהלה ימים ושנים מהו' שמחה בונם איגר ז"ל ונשא לו לאשה הצדקת והסידה מרת ציפורה בת לאברהם ה"ה הגאון המפורסם לקדוש ה' מהו' אברהם עקיבא לוי ז"ל משם. ולמי שהשמח"ה במעונו הוי ליי בנין והתנין רבנן ביתו הי' בית ועד לחכמים והחזיק רבנים מופלגים בביתו ועל שלחנו והזיל זהב מכיסו לפרנסתם ונפטר בשנת תקכ"ד ולו הי' שלשה בנים ה"ה הרב המופלא מהו' מאיר ז"ל והרב מהו' דוד ז"ל ושלישי הכי נכבד זקיני הגאון מהו' עקיבא ז"ל בעל משנת דר' עקיבא זיווגו הלכה אצלו ה"ה הרבנית החסידה והצנועה מרת ייטל ע"ה בת נדיב הרבני הגביר המפורסים מהו' זאבל ליידעסדארף ז"ל מע"ם וויען וילדה לו בת יחידה ושני בנים גדולי הדור האחד ה"ה הגאון המובהק מהו' ליב איגר ז"ל נתקבל לאבד"ק ראסעדראם ואיוה למושב לו לאב"ד בעיר מולדתו האלבערשטאדט משנת תקל"ה עד תקע"ד ובנו הוא הגאון הגדול מהו' זאבל איגר ז"ל אב"ד דמדינת בריינשווייג בעהמ"ח ס' עטרת פז ורמון פריץ נפטר בשנת תר"ב והשני הגאון המובהק מהו' בנימין וואלף איגר ז"ל אבד"ק צילץ ומדינת פרייזיש־שלעזיען ואח"כ אבד"ק ליפניק ובנו הוא הגאון הגדול מהו' עקיבא איגר ז"ל אבד"ק האלבערשטאדט משנת תקע"ד עד תקפ"ד ואחריו מילא בנו הגאון המופלג מהו' יוסף איגר ז"ל לרב"ד ונפטר בשנת תרי"ד לפ"ק.

זקיני הגאון בעל משנת דרע"ק ז"ל בעודו נער קטן כבר הי' לפלא ובעת בחור רבו הגאון המובהק רבי הירש הריף ז"ל הידוע הנקרא בפי כל ר' הירשל האלבערשטאדטער לישב על כסא הרבנות בעיר ההיא העמידו ראשי העדה את היניק בן שש שנים עקיבא איגר בן הפרנס לקבל פניו ודרש לפניו דרוש בדברים בעתם וכאשר כילה הנער לדבר ענה הגאון ר' הירש ז"ל עיר אשר מגדלת גדיים כאלה במח תצליח ותגדל תפארתה עד מהרה אח"כ כאשר הגיע לפלגות ראובן הלך לעיר הגדולה פפד"מ ושימש איזה שנים בישיבת הגאון מהרי"ך בעל שרת שב יעקב זצ"ל:

מיד אחר חתונתו בעודו רך בשנים ועודה רבו הגאון רבי הירש ז"ל בחיים הוותו הרביץ תורה בישראל בעיר מולדתו ולא פסקה ישיבה מפוארה מעל שלחנו ושקל וטרי עם גדולי הדור ומינייהו הגאונים מהר"ם א"ש בעל שו"ת פנים מאירות ומהרי"י אייבענשיטץ זצ"ל כנראה מספרו משנת דר"ע ומסוף ס' בני אהובה שתי תשובות בדבר מינקת. והי' שמעו הולך וגדול במדינות להריף עצום נפלא ובקי גדול עד שבהיותו בן דך שנים נתקבל לאבד"ק צילץ ומדינת שלעזיען ודך יושר פעלו ואחרי ישבו שמה שנות חשמונה נתעלה ונתקבל לישב על כסי מרומי קהלה קדישא פרעשבורג יע"א בשנת תקמ"ו בקירוב והרביץ גם שמה תורה לעדרים ומוניטין יצאו לו בעולם לגאון ותפארת וישב במח ושאנן. אולם לא הוטבו אנשי מדינה זו וגם לא הבעלי תורה בעיניו וכן הראנו בתשובה אחת שכתב בתחילת ישבו במדינתינו הנדפסת בספרו משנת דרע"ק וז"ל.

זקיני רבן של כל בני הגולה רבינו עקיבא איגר זצ"ל והשני הגאון האמיתי רבי בונם זצ"ל אבדק"ק ראגאזען במדינת פהנא ואח"כ בק"ק מאטערסדארף במדינת אונגארן והשלישי הרבני הנגיד מהו' שמואל ז"ל. את בנה הבכור ילדה ביום א' *) להודש מרחשון שנת תקכ"ב לפ"ק ותקרא את שמו עקיבא כשם אבי' הגאון זצ"ל — ויגדל הבן ויגמל ומיד התנכר במעלליו כי קדוש מרחם הוא ונזיר אלקים יהי' ואת קדושיו נאמן ומיד בהחלו רוח ה' לפעם בו הקדיש עתותיו ושקד על לימוד ותפלה ודרכי הנערות הרחיק מעצמו, מדיבוריו עם בני אדם ומכל תהלוכותיו נראה כי זרע קדוש הוא וכאשר נתוספו לו שנים העידו באיבו נהרסם שמו

וז"ל שם דף ק': בידך לקחתי ובידך לו אשיבנה היה הרב הגדול המופלא ומופלג בתורה ויר"א מהו"ר כאיר יהודה נ"י אבד"ק קראלי והגלילות — הגיעני מכתבו זכו' והנה ראיתי תוכן מבוקשו בנדון חליצה אשר תמציא חד מדייני החליצה ואם היות שמיום בואי אל מדינת זו וראיתי שמדינה זו משובשת בגמרות מאיתן שגם לבם בהוראה ולא ראו אור מימיהם כי רביב המה עד שכמעט נדמה בעיני שכל מי שרואה שיצרו מתגבר עליו הולך למדינה זו ומתעטף שחורים ולובש שחורים ועושה מה שלבו חפץ לשום העקוב למישור ואת הישרה יתעקשו הן הן אבות נזיקין שאין בהם רוח חיים חדכם לחזק ועל ידיהם בעירה נתחלל כבוד התורה התורות הנרות שק עליהם אי לזאת מיד עלתה הסכמה בלבי שלא להשיב דבר לסקים שאיני מכיר וכן נהגתי עד היום אך כאשר ראיתי וכן שמעתי שמעכ"ת אינו סתם שוקד על דלתי התורה ודורש ועולה לא נמצא בשפתיו חלילה לי מחדול תשובתי כי ראיתי הענין רק כי חשבו לבלתי תם וכו' :

אמנם לא ארכו לו הימים רק ארבע שנים כי מעשה נורא אירע בו וגופא דעובדא הכי הוי בפ"ב

הי' אב"ד בעת ההיא הגאון מהו' משה חריף ז"ל המכונה בשרת פנים מאירות שהי' חתני של ההרה"ג החסיד מהו' מרדכי מיכ"ח זצ"ל שנפטר שנת תפ"ט והי' אבי הגאון האדיר מהו' ליב מיכ"ח ממדינת עלואם שנקרא ר' ליב ברלין שבא להשפתה על קבר אביו ונסתלק שם בפרעשבורג בשנת תקי"ז ובנראה מציון קברו שהקוק עליו מאמר אחד רגלי דבר גם אינון עדביי וכו' והוא הי' אבי הגאון האמיתי מהו' ישעי' ברלין זצ"ל אבדק"ק ברעסלא והי' חתן הגאון המובהק מהו' יוסף שטייטהאוז זצ"ל בעל שרת אורך יוסף אבדק"ק פיורדא והגאון ר' משה חריף ז"ל הנ"ל בחיי לפנים רב"ד בלבוב, ישב בפ"ב רבות בשנים ויהי כי זקן וידי משה כבדים ומתחתיו נתמעטו מאור עיניו גם הם אין אתו ולא יכול עוד לצאת ולבוא לפני העדה והקהלה גדולה והי' צריכה לאיש אשר ילך לפניהם להורות להם הדרך אשר ילכו והמעשה אשר יעשון ולזאת הפטומי בהסכמת הגאון אב"ד לקבל משנה למלך אשר עבודת הקודש בכתף ישא ושמו עיניהם ובחרו זקיני הגאון רע"ק ז"ל, והנה אחרי זמן ומנים בקשו אנשי העדה ממנו שידרוש להם דבר ה' גם בבית הכנסת הגדולה ועל זה הקפיד הגאון רבי משה ז"ל. אבל זקינו ז"ל אחרי רוב הפצרות מאנשי העדה הטה אוזן לבקשתם ונענה להם ראשו לדרוש גם בביהכ"נ הגדולה. ויהי ביום כאשר נח נפשו דהג הגאון רבי משה ז"ל אמר זקיני ז"ל להספידו כראוי לחכם בפניו וראה זה כי נורא הוא כאמצע התספד הפסיק ואמר שהתספד אינו מגיעו להספידו עוד והנבע אותו לדין לפני ב"ד של מעלה. ובכה ניסה שנית לדבר דבר אבל הפסיק שנית ולא הספידו עוד וכאשר בא לביתו נחלה ר"ל וביומים מועטים עלתה נשמתו השמימה ובא בכל"ח עלי קבר בן ל"ח שנים בשנת תקי"ח לפ"ק. — ואני הסופר כאשר זכיתי להשכתח בשנת תרס"ו בי"ם ג' הסוף על קברי אבותי הקדושים זצ"ל ושארי הגאונים בעיר מולדתי פ"ב עמדתי על המחקר אם יעמדו הדברים ומצאתי רשום על ציון של הגאון ר"ם חריף ז"ל שנפטר ליל ד' ג' אלול והתחנך לפ"ק ועל ציון זקיני רע"ק ז"ל רשום שנפטר יום ב' מ"י אלול בו. ומפי השמועה שמענו כי מתח עליו הוי מגדא. אחר עשר יום שתלכבי מי ימא ימם רק עברו בין חורבן בית ראשון סילוקו של הגאון מהו' משה חריף ז"ל לבין חורבן בית שני פטירת זקיני הגאון רבי עקיבא ז"ל ועוד עברות מספרי' מי' ג' ב' על ציון קברו חקק לאמר:

בשנת תקע"ג כאשר נשא זקיני בעל ח"ס זצ"ל אשר הי' מקרובי הגאון ר"ם חריף זצ"ל את נכדת הגאון זקיני רע"ק ז"ל הנ"ל אסרו אז האנשים ששני גאונים הללו עשו שלום ביניהם וכו'— וכאשר נתקבל אמו הגאון זצ"ל לאב"ד בפ"ב אסרו עליו גדולים ודור רביעי ישובו הנה כי הוא דור רביעי אחרי הגאון בעל משנת הרע"ק ז"ל הנ"ל.

*) כן רקום בהספה לס"ת אשר נדבה אמו הצדקת ז"ל אחר לידתו וז"ל תרקימה: הולד עקיבא בן הר"ר משה נתן שנולד כפרט יום ח' ר"ח מרחשון תקכ"ב לפ"ק ה' יזכה לגדל אותו לתורה לחופה ולמעשים אמן, הם רקומים בה ציורים עז כנמר וקל כנשר רץ כצבי וגבור כארי וציורי ארבעתן.

במרחקים ואבותיו נתנו אותו על יד איש גדול הגאון המפורסם רבי נתן נטע זצ"ל אבדק"ק מאטטערסדארף הקרובה לעיר א"ש ואצלו נתגדל ובין ברכיו ישב עד הגיע לבן י"ב שנים והלך וגדול ועלה והצליח בלימודי ה' עד שהי' לפלא ולמופת בעיני כל רואיו:

ויהי היום ועלתה הלכה אחת בתמי' גדולה בין דודו הגאון רבי וואלף זצ"ל אשר הי' איתן מושבו אז בק"ק ברעסלא (כי הי' חתן הגאון רבי יוסף תאומים זצ"ל אב"ד דשם בן הגאון רבי חיים יונה תאומים זצ"ל) ובין חכמי וגדולי עיר ההיא ולא מצאו פתרון להתמיה' והי' אז חליפות מכתבים בין הגאון ר"וו ז"ל וגיסו רבי משה ז"ל בא"ש ותוך הדברים הודיע ג"כ התמי' אשר עלתה בין חכמי עירו והוא הציע הדברים לפני בנו היניק עקיבא והנער נער והשיב לו מיד ישוב נכון והגון מאוד ויען כי ישרו הדברים מאוד בעיני אביו ע"כ הודיעם לגיסו רבי וואלף ז"ל לברעסלא והי' לפלא בעיניו איך רך בשנים יעלה בשכלו ישוב צח ונכון על ענין אשר הניחו בתימה גדולי ישראל והציע הישוב לפני חכמי עירו וכולם כא' בקשו ממנו להשתדל להביא היניק וחכים הזה ביניהם לראות אותו ולהשתעשע עמו כי מאוד מצא חן בעיניהם עומק שכלו וויושר לימודו וחשקה נפשם בו. והגאון ר' וואלף ז"ל עשה שליחותו וכתב לגיסו ולאחותו למלאות מבוקשת הגאונים חכמי עירו ואח"כ שלח עגלת צב עבורו, ואבותיו הצדיקים אם קשה עליהם מאוד פרידת בנם היקר כי הי' נפשם קשורה בנפשו וכה גם הל"ש המזג ורך הטבע כמותו אבל עכ"ז הרבינו ראשם כי בצדק שפטו לתועלת גדול לבנם להיות בחברת גדולי הדור שעל ידם יתחדד שכלו ויתמיד בלימודי' והמה יהיו לו לעינים גם ביראת ה' ומדות יקרות ויוסף כח ועצמה על האסף מכבר באמתחתו מכל הדברים יקרים ולא עברו ימים רבים והעלם החכם בא לעיר ברעסלא ובבאו שמה שמחו גדולי העיר מאוד עמו והשתעשעו אתו וכל א' קרבו יותר מחבירו ובעת ההיא נתמלאו לו י"ג שנים. — והנה אחרי בואו שמה ותחלת הזמן הי' הגאון דודו ר"וו ז"ל הי' תופס ישיבה והי' הזמן מיועד ללמוד עם תלמידיו הלכה תוס' ולהגיד להם את אשר חננו אלקי' בהסוגי' אשר למדו איזה שבועות ויען כי רצה הבחור רך וטוב ר' עקיבא ליקח ג"כ חבל הלימוד אצל דודו בידו ע"כ ביקש ממנו להגיד לו הסוגי' אשר למד למען גם הוא יעיי' קצת בה בדי שיבין עפ"ם דרך הלימוד ואיזה ח"ת אשר ידרוש דודו. וענה לו דודו הזמן קצר מחר נתחיל ללמוד עם בני הישיבה והמלאכה מרובה כי הסוגי' עמוקה ע"כ כתר הצעיר בני עד שנתחיל ענין אחר אבל הוא הפציר בדודו עד שהגיד לו את אשר למדו והבחור היניק התביא א"ע בבהמ"ד ואחר איזה שעות ביקש מדודו לתהות אקנקנו ולנסותו אם ראוי' יהי' ללמוד בין שאר תלמידיו וכאשר השתעשע עמו עמד מרעיד ומשתומם ואמר לו הלא על מה שטרחנו ויגענו באיזה שבועות דלית ומצאת מרגניתא באיזה שעות ואמר אח"כ כזאת לתלמידיו וצוה אותו עליהם בשיהי' לו איזה מניעה ללמוד עמהם יהי' ב"א עקיבא הצעיר לימים רבם ומלמדם וישקה את העדרים מבאר תורתו באר מים חיים. בהיותו בן שנים עשרה שנים כבר הי' לו חיבור ח"ת על כל מסכת חולין והראהו לדודו הגאון מהרו"ו ז"ל והוא גנזו ולא הראהו לשום אדם למען לא יזוח דעתו של הכותב היניק עליו:

השמועה מן היניק וחכים אשר הובא ממדינת אונגארן לעיר ברעסלא עשתה לה כנפיים בכל המדינה ושבחו ומהללו עלה למעלה ראש ונוסף להפלגת תורתו הי' יראת אלקים וקדושתו מרחפת על פניו והי' ענותן ושפל ברך מאוד. והנה

והנה סמוך לעיר ברעסלא היא העיר ליסא עיר אשר היתה בימים ההם מלאה חכמים וסופרים וגדולי הדור בניהם והי' שם איש צדיק גביר מפורסם ממשפחה מיוחסת בישראל בשמו מהו' איצק מרגליות ז"ל ולו נערה בתולה צנועה ומוכתר' במ"ט מדות יהישרה נפשו לדבק בהעלם הקדוש ההוא ולהשיא בתו לת"ח במותו ע"כ שם דרכו פעמיו לעיר ברעסלא ושני ת"ח גדולים לקח עמו לראות עין בעין מה משפט הנער וכאשר השתעשעו עמו ראו וכן תמהו כי לא הגיע מהללו אשר שמעו לחצי השבח אשר ראו בעיניהם ודברו על לב הגאון דודו ז"ל ליתן הסכמתו לשדך את בן אחותו עם גביר וצדיק ההוא כי מתן גדול הבטיח והתחייב איש להחזיק את החתן ברום המעלה על התורה והעבודה ויטב הדבר בעיניו כי הבין ביושר שכלו כי שמה ימצא העלם הקדוש את מאות נפשו כל הנצרך להשלמת נפש המשכלת ואחרי שאלו את אבותיו וגם המה הסכימו על הדבר לא ארכו הימים והתקשר בשידוכין ויהי כאשר קרב היום אשר יסע לעיר ליסא לקשר התנאים ואשר פתאום נודע לו בא אל דודו הגאון ז"ל וביקש ממנו להגיד לו איזה דבר תורה אשר יגיד בשמו בליסא כי הוא לעצמו לא הכין חידושי מדנפשי' ענה לו דודו ז"ל מגודל ענותנותך בני אין אתה מכיר ערכך אם תדרוש רק מקצת מאשר חידשו רעיוניך בסוגי' אשר למדנו בעת בואך הנה יש לך די והותר לדרוש ולהראות גודל מדרגתך בתורה אבל הבחור ר' עקיבא דרך וטיב ביקש לאחר הנסיעה על חצי יום וישב ללמוד וחידש חידושי' נפלאים ואמרו עליו שם חכמי ליסא אל הגביר המיועד להיות חותני מה שתחשוב אתה שיתעלה החתן למדרגת גדול בישראל כן הוא עתה אבל לפי אומד. דעתינו חד בדרא יהי' — לא עברו ימים רבים וחותנו הגביר הכין לחתנו בית בנוי ביופי ונוי וגן אילנות מקצה מזה וגן נטוי פרחים ושושנים מקצה השני ובית מלא ספרים אשר שמה איה ה' למושב לו וימי נשואי' היו בליסא בשנת תק"ב אבל גם בברעסלא חגו גדולי וחכמי העיר את החג הזה ושמחו עמו ועי' בשו"ת רבי עקיבא איגר סי' כ"ט מה שכ' דודו הגאון רבי ואלף איגר וצ"ל וז"ל: עבידנא יומא טבא לרבנן, היום יום המוגבל לאפריונך בן אחותי חביבי כלבבי, חכמי העיר פה כולם מפגרין וחוגגים בהאי יומא כולם קרואי' והולכי' כהולך בחליל בעוז אהבתם אליך אל המשתה אשר עשיתי להם כולם שמחים בשמחתך אוכלים ושותים חמרא וחיי לך בן אחותי גילת לבבי משושי ושמחתי, ולברתך הבתולה המהוללת בכשרון מדותי' וצניעותה מרת גליקבה תי' ולאבותיך הברוכים אשרי להם שבך ילדי ושבך גדלי הלא הם גיסי הרב המובהק מהו' משה נ"י ואחותי הוהידה הצדק, ומלומדה כגברא מרת גיטל תי' ולחמיך הגביר - המופלא המפורסם מהו' איצק מרגליות נ"י אשרי לו שזכה להכניסך לביתו וכו' יעתה בני צור לבבי בל אחדל מכתוב לך במה יעסקני במושב הסעודה הנה הצעתי לפניהם אשר השבתי זה מקרוב על אשר נשאלתי במי שכתב בימי הספירה היום כך וכך לעומר אם יצא ידי ספירת העומר בזה וכו והצעתי הדברים לפני המסיבי' ובתוכם הקרואים בראש כבוד המו' הגאון מהו' יצחק יוסף האמים נ"י ומהו' הגאון מהו' ישעי' פיק נ"י והסכימו עכ"ל. ובסי' ל' עיי' תשובת זקיני זצ"ל בזה ובסי' ל"א מה שהשיב לו דודו ז"ל ובסי' ל"ב מה שהשיב זקיני ז"ל עוד הפעם וכל זה בימי השמחה שלו — ומיד אחר החתונה נקבצו ובאו אליו בחורים מקרוב ומרחוק והי' לו ישיבה הגונה והרביץ תורה ושהרה כיד ה' הטובה עליו:

והנה האברך הקדוש הזה אף גם שהי' בטבעו חלוש המזג מאוד והי' כל ימיו מדוכה

מדוכה ביסורין ונוסף לזה סיגף מעצמו מאכל ומשתה בכל האפשר ורק בשיעור החיות את נפשו. אבל בכ״ז לא פסק פומי׳ מגירסא ושקידתו והתמדתו בתורה*) ויראת אל כל היום היתה נפלאה לא ישן כ״א איזה שעות ואחר חצות לילה קם ממשכבו בזריזות גדול והלך לטבול במקוה מים והלוכו ברגש כי לא עצרוהו ברד רוח גשם שלג ושמעתי שבימות החורף פתח לעצמו פתח מקוה בתוך הקרח בכדי שיכנס ויצא בגופו הקדוש ובראותו בני ביתו כי כן והשישו מאוד שלא יחלה בגופו הרך והענוג מאוד. השתדלו ע״י הרופאי׳ שימנעו אותו מזה ומשאר סיגופי׳ אשר סיגף את עצמו אבל אמם אזני משמיע להם ומאהר שראו כי ימים ושנים הלפו למו. והוא אינו מטה להם אוזן קשבת ואדרבא הי׳ מוסיף והולך בעבודת ה׳ ולא חש על בריאת גופו אמרו לנפשם הלא איש אלקים קדוש הוא ואופן קיומו וחיותו הוא דבר נעלם ונסתר ולמעלה מהטבע יסודותם ע״כ הנח לו אין לנו עסק בנסתרות ובוודאי לא תאונה אליו רע ונגע לא יקרב באהלו בראותם בני ביתו כי גם הרופאים לא פעלו מאומה אצלו בקשו בעצמם תחבולות שונות למנוע אותו מכמה דברים ופעם א׳ בעת הקור גנבו ממנו מפתח בית המקוה למען לא יהי׳ לאל ידו לילך באמצע הלילה לטבול שמה בעת קור הנורא ההיא. ויהי כאשר קם ממיטתו בלילה יחפש אחר מפתח המקוה אבל לא מצאו והצטער על הדבר פתאום שמע קול דופק על החלון ובשאלו מי הוא זה ואיזהו אשר מלאו לבו לדפוק בביתו באמצע הלילה, ומשיב האיש אני השומר מבית הטבילה והבאתי את מפתח המקוה אל אדוני ושאלו איך עלתה במחשבתך לעשות כן והשיב בשכבי על משכבי והנה שמעתי קול דובר בי. רבי עקיבא איגר מחפש בנרות אחר מפתח המקוה קום ממשכבך והביא לו וכן עשיתי. ויהי כשמוע בני ביתו דבר זה ראו והבינו כי עין ה׳ אל יראיו בהשגחה נפלאה וע״כ הי׳ מזהירים ומקבלים שהנהגותיו הקדושות לא יזיקו לו ושומר מצוה לא ידע דבר רע. והניחו לו לעשות כפי חפצו ורגילותו באין מפריע כלל. **)

---

*) מעשה ברבי עקיבא ז״ל שפעם נסע מהתונת א׳ מבניו. ספ״דין והי׳ לן בכפר א׳ וחפצו עדיין לא הי׳ עמו באכסניא שנתאכסן שם אצל כפרי ובקש מבעל אכסניא שיתן לו איזה ספר שלא ישב בטל ואמר לו שספריו תחת בנו הלומד בעיר אך אחת יש אתו ונתנו לו והי׳ ס׳ הרשב״א. פתח ומצא שחסר דף שלם מהספר ואמר לו זקיני הרע״ק זצ״ל הלא בזכי יעתיק לו החסרים הדפין והעתיק מזכרונו גליון של מה שחסר הס׳ מהרשב״א הנ״ל, ואח״כ למד מתוך הספר כל אותו הלילה בשקידה רבה, אח״כ נשמע הדבר בעיר הקרובה שרבי עקיבא איגר הי׳ לן באותו כפר ובאו הנכבדים והיהודים לבקרו ולא מצאו אותו כי אם העתקתו ובדקו ומצאו שלא החסיר לא תיבה ולא אות א׳ מלשון הרשב״א ודבר זה סיפר קדוש הודי הגאון מהרש״ם ז״ל ובחיים סיפורי אינני מספר למעלה תהפ״א על עוצם זכרונו של זקיננו כי אם על עוצם היבתו ואהבתו ושקידתו על התורה שדבר שבכר הי׳ תקוק בזכרונו וחדרי מוחו עד שאפילו הלשון הי׳ חקוק עד לשונו בכ״ז הי׳ בעיניו כפריטנסא חבושה כאלו היום נהגה מביני ושקד על דבר הרשב״א כל אותו הלילה על זה יש להתקנאות קנאת סופרים ומי שעוסק בתורה בחשק כזה אינו שוכח לעולם.

**) קדוש זקיני ז״ל הי׳ מכבד את התורה ומיגע בדברי ראשונים להבינם ולהוכיח לכח עליהם והי׳ אומר שמעתי מה שאחז״ל בשבת קי״ב אם הראשונים כמלאכים אני כבני אדם ואם ראשונים כבני אדם אני כחמורים ופי׳ הוא ז״ל אם דברי ראשונים נחשבים בעינינו בדברי מלאכי אלקים כי כל אחד מיגע עליהם ולהבינם אני אז כבני אדם אבל מי שאומר שראשונים היו רק בני אדם כמונו שטעו בדבריהם או שלא הי׳ בקיאים כ״כ ולא ידעו ולא הבינו האומרים כך המה כחמורים כמש״ס דשלא ולא כחמורו של ר׳ פנחס בן יאיר שהבין עכ״פ לעמוד על דעת רבו שלא לאכול דבר שאינו מעושר ולמנוע עצמו מן הגזל עכ״ד ז״ל.

סיום

*) שייך לדף העבר.

ש' הרב הרה"ג המה"ו צבי יחזקאל מיכלזאהן נ"י גאבד"ק פלאנסק בספרו מילי מעלייתא מקדוש זקני הרעק"א ז"ל הן בפירושי מאמרים והן בפ"ב ויחידים יאדעיקנא לו מלא חפני מיביתא ד"ל הרב הנ"ל :

סיפר לי רבני חסיד אחד שהמגיד הגאון הצדיק ר' שמואל זצ"ל אבד"ק יאריב בכ"ק אמונא בהמ"ס תורת שמואל חיי בימי עלומיו תלמיד להגאון הקדוש ר' עקיבא איגר זצ"ל בנערה ולמד אצלו זמן רב והיו לבוש בסלבושי צמר כדרכי האשכנזים וכאשר העתיק אהלי לייארקי נעשה חסיד ונסע לקאזניטץ ובהיות כי החסידים בעתית האלו לא היו לובשים בגדי צמר מיוחד אסיד דאורייתא הפשיט מעליו סלבושי צמר ולבש בגדי משי וכאשר בא עוד פעם אחד לפוזנא ושאל אותו הגה"ק רע"א ז"ל מאיזה סיבה נעשה חסיד ולבש בגדי משי ? והשיב לו איך לא יירא מבני הקדוש ללבוש מלבושי צמר אשר יש בהם חשש איסור תורה וכאשר שמע הגה"ק רע"א ז"ל דבריו הרים בקול מר על אשר לא עשה. ועיין זה על רבו כי ידע ובני האמת והצדק אתו ובעידנו מדבר אתו הפשיט מעליו כל מלבושיו עד כתנתו והמתין כך עדי אשר הביאו לו מלבושים אחרים בלא צמר עכ"ד בשם זקן שהכיר אותו והוא גם עתה משמש באהרו בבה"ח שם.

כתב בס' שיח של ת"ח שסמעתי בשם הגאון רבינו עקיבא איגר זצ"ל על מה שאמרו בספרי ר"ה תדר מפני מה תיקנו ופרישין בדי לערבב השטן ופרשו ר"י בזה שיראה שישראל מחבבין את המצות יירא לשטנם ולכאורה קשה אם ישראל מחבבין את המצות ובני בעבור זה יירא לשטנם ולהגיד את העבירות שלהם ואמר הגאון הנ"ל והנה אמרו דמי שעושה תשובה באהבה זדונות נעשו לו כזכיות וזה כוונת רש"י ז"ל כיון שיראה ישראל מחבבין את המצות שעושים דרך תשובה באהבה יירא לשטנם להגיד העבירות שבהם כי מכל עבירה שיגיד עליהם . יפה אלהים עוד זכות ומצוה ולכן שתיקתי יפה מדיבורו ודפח"ח.

עוד כ' בס' הנ"ל שמעתי בשם הגאון רעק"א זצ"ל על הגמרא שאמרו בסוטה באשה מעוברת שהיתה ריח מאכל ביוהכ"פ ונתנו לה ולא רצתה לאכול ויצא ממנה ר' יוחנן ביצא בה באשה אחרת ואכלה ויצא ממנה שבתי עוצר פירות שהוי רשע ואמר הגאון הנ"ל דליבא בידי רבא רמיזא באורייתא. וזה נ"כ מרומז במקרא להבדיל בין הטמא ובין הטהור ובין החיה הנאכלת ובין החיה אשר לא תאכל ע"כ. (חיה היא יולדת)

כי עוד בס' הנ"ל הגאון האמיתי רעק"א זצ"ל כאשר בא לרב בעיר פוזנא שמע כי יש מגבירי העיר מחללים שבת קודש באשר הולכים בלילי ש"ק במאשריאות ויאמר להם הנה אמרו ז"ל ב' גנבי ישראל נינהו ואני רואה שבדבריהם כי היא גם בין אנשים כמוכם דאיתא דבליל ש"ק מלוים לו לאדם מבית הכנסת שני מלאכים ובמוצאי ש"ק הם הולכים לביתם ואם אתם יוצאים רק בילעם אחד ולוקחים עמכם השני מלאכים בלא בילעמין הלא גם אנשים כמוכם גנבים הם עכ"ד בדרך צחות.

שמעתי מפי גדול אחד אשר בעת שנסע השר וגדול ליהודים ר' משה מונטיפיורי ז"ל מלאנדאן להצר הקיסר האדיר ניקולאי הראשון לעיר פעטערסבורג למובת אחבינו וידע להרה"ק ר' יצחק אבד"ק וואורקי זי"ע שהשר הנ"ל יהיו ש"ק בק"ק לאמזא נסע במכוון ללאמזא לבקש מאת הר"מ מונטיפיורי שימליץ על אחבינו בדבר התחוק שיצא אז מהממשלה וירה שישנו אחבינו את מלבושיהם ויצא ילבשו את נוסח הסטרייאמיל. ואחד מן החסידים בא אז אל הרה"ק מוהר"ר מנחם מענדיל מקאצק זצוקה"ה וסיפר לפניו ממטרת נסיעתו של הרה"ק מווארקי ז"ל, והרה"ק מקאצק ויאמר פה נסיעתו של הצדיק מווארקי היא לריק, כי לא יחפוץ הר"מ מונטיפיורי לדבר אודות זה בחצר המלכות יען שהוא בעצמו מארצות המערב הנהו והוא בעצמו לובש בגדי נכרים, ואינו מרגיש בזה שום נפקותא אם כה ילבשו אחבינו או כה. דדוקא צרות אחבינו במאריקא במדינות ברציחות ושפיד ובדומה נוגעים אל לבו והדורש טוב לעמו. אבל בהיק שינוי המלבושים לא תוכל לפעול שום ישועה על ידו. וסיפר בזה הרה"ק מקאצק זצ"ל אשר בצאת במדינת פרייסען גזירת ה׳צואנגסנאהמען׳ וביטול ההדרים, עשה הגאון רשכבה"ג ר' עקיבא איגר זצ"ל בפוזנא אסיפת הרבנים ממדינתו ונגמר אצלם לשלוח כתב בקשה אל המלך, והנה נדרש להם איש היודע במיטב השפה האשכנזית לכתוב להם את כתב הבקשה. ואמר אחד מן המסובים שישלחו אחר אחד מיהודי פוזנא אשר היי נודע אז לסופר מהיר בשפת המדינה, אכן הגרע"א ז"ל לא הסכים למסור כתיבת הבקשה ליד אותו האיש. יען שהאיש הנ"ל היי רחוק מדת ישראל והיי ממורקי עול תורה והיי שמח על הגזירה לבטל התפילה, והמליץ ע"ז הרע"א ז"ל דברי הפסוק (תהלים קמ"ו ג') אל תבטחו בנדיבים בבן אדם שאין לו תשועה. הייני שאין לבטוח להושע ע"י אדם כזה שאין לו בזה
ביצור

ביטול הגזירה נחשב בעיניו לתשועה, ואמר רע"א ז"ל אם גם נשמע באזנינו מה שיקרא לפנינו האיש הכותב עכ"ז לא נוכל לסמוך עליו בענין כזה אשר בלבו הוא היטב אחרת מאשר הוא כותב בידו מפני שאצלו אין שום תשועה בביטול הגזירה, וזה הכונה בפסוק שאין "לו" תשועה ובאמת כן הי' כאשר פתר הרה"ק מקאצק זצ"ל, שכאשר הציע הרה"צ מווארקי את בקשתו לפני הר"מ מונטיפיורי, השיב לו כי לא ייכל למלאות רצונו בזה לבקש מאת הקיסר שילבשו היהודים על ראשם דוקא "בערין מיטצען" כי אינני מבין למה להם לאחבוי דוקא כובעים מעור הדובים.

עוד שמעתי מפי גדול הנ"ל שפעם אחת בא אברך אחד שלמד אצל הגר"א זצ"ל לפני הרה"ק רמנחם מענדיל זצוקל"ה מקאצק, ביקשו הרה"ק ז"ל שיספר לו איזה מנהג טוב מרבו הגאון, וסיפר לו האברך שרבו הגאון בלמדו שיעוריו מעת שמתחיל עד גמרו את לימודו איננו מביט מתוך להספר אפר לומד בו. הדבר הוטב מאד בעיני הרה"ק ושבחוהו.

כתוב בס' "שבחי צדיקים" דפוס ווארשא שנת תרס"ג ד"ט ע"א וז"ל:

סיפר אחד המיוחד מתלמידי הגאון הצדיק ר' עקיבא איגר ז"ל ה"ה הרב המאה"ג מו"ה ברוך ז"ל רב בק"ק גאלליב במדינת פרייסען מה שאירע פ"א אצל רבו מובהק הגאון מו"ה עקיבא זצ"ל שבשעת לימוד הישיבה חידש הגאון ז"ל דבר חידוש א' לתרץ קושיות המרות שבסוגיא, והגאון ז"ל תפסו לאמת, והי' שם בין התלמידים בחור א' מעיר ראזוויטש שהי' למדן ומבחר הבחורים. אך הוא הי' עקשן גדול ומספיר ונצחן בוויכוחו בדברית עם רבו הק' וחביריו ונתעקש הבחור הזה נגד הדבר חידוש ההוא לפני רבו הק' לסתרו בכל היכולת, והרב הק' בגודל ענותנותו ותשוקתו הגדילה להעמיד תלמידיו על האמת ולאלפם דעת לקחו הטוב, חזר עוד הדבר חידוש לפניו והראותו לדעת כי בצדק דיבר, ושהדברים נכונים בטעמם ובנימוקם מאד, והבחור הנ"ל בהפצירו ונשאר בעקשנותו לא אבה להודות את האמת ולא נשא פני רבו הק', אך נתעקש עוד כפעם בפעם, בטענות ותואנות והתלמידים חזו בו' בושות, ולבם עליהם דוי עלי הטריחו את רבם הק' ויגעו ותשו, אבל הרב הגאון הק' ז"ל עצמו לא שם לבו לכ"ז, אך חזר להתוכח עמו, ולחזור על דבריו בראיות נכוחות ולהעמידו על האמת ושידה לדבריו, כה עשה כמ"פ אין מספר, עד שנתייגע הרב ז"ל מרוב הדיבור וההתאמצות נגד הבו' הנ"ל, כי הי' חלוש גוף ובעל יסורים ר"ל שאין דוגמתו וכ"ב נגע הדבר עד שנחלה ר"ל מוטל על ערשו חולה מאד ונעשה רעש גדול בכל עיר פוזנא, ונאספו הרופאים וכולם אמרו נואש ר"ל, וכל העם מקצה בקשו רחמים הולכים ובוכים ובהם ד בשפיכת שיח עתירה עבור חיי רבם הק', והבחורים כולם ישבו נוגים ונעצבים בחדר ההיציני שמשם הי' נכנסים לחדרו של הרב הק' ששם הי' שוכב, והבחור הנ"ל מפחדו שלא יפגעו בו על הנבלה אשר עשה נגד הרב הק אשר גרם לו, הלך הלך לו ואיננו כי ברח באשר הוא שם. והנה פתאום כאשר הם יושבים וסופקים כף אל כף מרוב עצבם ויגונם על המקרה הנוראה אשר קרה לרבם הק', פתאום נכנס אצלם מחדר הפנימי ששכב שם הרה"ק, איש א' שהי' ממקורבי הרב ז"ל כי הי' למדן גדול, והי' דרכו תמיד לשהר פני קדשו של הרב ז"ל וגם לפני התלמידים הי' בא תמיד אחר למודם לשאלם מה הידש הרב ז"ל, והם היו רגילים לספר לו החידושים שידעו לספר, והנה גם עתה נכנס אצלם, וקרב פתאום אצלם בשצף הפזון נמרץ ואמר להם, אנא בנים אהובים ספרו נא לי מהרה מה הידש הרב רבכם הק' היום בשעור הלימוד אצל הישיבה, ולו ענו לא דבר כי הי' נראה בעיניהם כמשתגע, אם לעת כזאת אשר הרב הק' מסוכן וכל הקהל בצירה ובצער שרוים, ערב על לבו לגשת לשאל כאלה, ולהתאוות לשמוע חידושים ופלפולים בתמי', אין זה כי אם האנשים ותפסו הדבר שהוא ע"ש מצד בהלת דרכו כי החזיקוהו לאיש מבוהל קצת בתהלוכותיו והם שאלוהו שיספר להם מה רבם עושה ואם יש תקוה להטיב והוא שואל את שלו, ואומר כי אין לפחוד כלל. והרב ר' ברוך ז"ל הנ"ל הי' אז צעיר מהם ומתון קצת, ופנה האיש הנ"ל אליו לבקשו שיאמר לו הדבר חידוש הנ"ל, וג"כ לא אבה כי לא הי' לבו עמו לדבר בחידושי תורה בזמן צרה כזה ותפציר בו מאד ובכ"ז לא אבה עד שהי' האיש מוכרח לספר לו הטעם שהוא מתאוה כ"כ עתה לדעת הדבר חידוש ההוא וסיפר לו האמת שבהיותו בפנים אצל מטתו של הרב הק' ז"ל שהי' שוכב בלי שום תרגש חיות עוד ראה את הרה"ק מרחש בשפתיו קצת, והטה אזן לשמוע מה הוא מדבר, ושמע שאמר בזה"ל: "רבש"ע בזכות הדבר חידוש האמיתי לתרץ הקושיות שבסוגיא שחדשתי היום תושיעני היום להתרפא מחליי זאת" ותיכף אחרי דיבורים אלו ראיתי את פניו משתנים לבריאות, וישב עצמו על המטה ויצוה ליתן לו מה לחזקו, ע"כ לא תפחדו עוד כי השי"ת יושיע שיתרפא במהרה ואחרי שמענו כזאת סיפר לו גם הוא את הדבר חידוש, וסיפר לו עוד בשלשי הרעה הזאת להם, ואמר הלמדן הנ"ל

הנ״ל מה רצה הב׳ העקש הזה הלא הדבר והידוע הזה אמת וצדק יפה אף נעים ומכולה היא שתגן על רבבם חק׳ למלטו משחיתות תליו׳ זאת ע״כ.

ע״ד בס׳ שבחי צדיקים הנ״ל וז״ל: תנה הרב הגאבד״ק לונטשיץ מ׳ איציק אוירבאך ז״ל בן הגה״צ מוהר״ח ז״ל בעל ס׳ דברי משפט קודם שנתקבל לרב הי׳ סוחר. והי׳ זה דרכו בכל עת שנסע לפרייסען לסחורתו, לסור מדרכו אל בית הגדולים בתורה שבמדינה הנ״ל לשא״ל מהם ספיקותיו וקושיותיו בהלכה. והנה פעם אחת אסתייע מילתא שהי׳ לו קושי׳ עצומה, שלא מצא לה פתרון ותירוץ מספיק, וחשב שבנסיעתו לסחורה, יסור דרכו אל בית הגאון הגדול ר׳ עקיבא איגר זצ״ל בפוזנא וישאל ממנו תירוץ על קושיתו. וכך הוה. והנה תיכף בשאלו ממנו הקושיא קפץ הגאון ר׳ עקיבא ז״ל על סלם השליבות שהי׳ לו לפסוע עליהם להגיע אל הספרים שעמדו גבוהים מעליו, והוציא מארגז הספרים שלו כהדף העליון, ספר ישן נושן שהי׳ מאובק ומעופר ומכוסה בקורי עכביש מסביב שהי׳ ניכר לכל רואה שהספר הלז לא בא ליד הגאון מזמן כביר מאד ופתחו והראה לפני הרה״ק ר׳ איציק ז״ל מדאברי את הקושיא כי קדמוהו בקושיא זו בעל הספר הזה והראה לו שם ג״כ תירוץ מספיק מאד שנתקבל מאד בלב הג׳ ר״א הנ״ל ונחה דעתו. אז ראה ר״א את רע״א זצ״ל שמלבד גדלו בתורה והוא מארי׳ דחטי ע״ד בקי הוא מודע צפונות מספרים שונים מראשונים ואחרונים הרבה מאד ע״כ.

כתוב בס׳ מלין חדתין עה״ת פ׳ בא ה״ל: מה ששמעתי בשם הרב האי גאון הגדול רבי עקיבא איגר זצ״ל. להקשות למה לא קדשו גם הבכורים מאב רק פטר רחם כי הנס הי׳ ג״כ על הבכורים מאב כי אפי׳ לא הי׳ בביה בכור מאם אזי הגדול שבבית מת וא״כ מהראוי הי׳ לקדש גם הבכורים מאב. והי׳ שלכאורה קש״ת כיון שהקב״ה בכבודו ובעצמו ירד למצרים כדכתיב אני ולא מלאך ולא שרף כו׳ א״כ לא הי׳ צריך לנתינת דם על המשקוף ועל המזוזות וגם אמאי לא הי׳ רשאין לצאת מפתח ביתם מטעם שניתן רשות למשחית אינו מבחין הלא הקב״ה בכבודו ובעצמו הי׳ והוא ידע להבחין, אי״ם צריך לומר דעל הבכורים מאב שייך הבחנה דאין כל אחד יודע בבירור אם הוא בכור לאביו רק הקב״ה בכבודו ובזה הי׳ הקב״ה בכבודו ובעצמו כי זה לא הי׳ יכול למסור לשליח כיון שאינו יודע להבחין בין טפה של בכור, רק על הבכור מאם שהוא דבר הניכר ומבורר יכול זה הי׳ על ידי השליח וע״ז אומרים כיון שנתן רשות למשחית אינו מבחין ומש״ה לא הי׳ רשאין לצאת מפתח ביתם עד בוקר וא״כ מה שנעשה ע״י הקב״ה בעצמו אין שייך בזה גם כי הקב״ה הוא היודע ומבחין רק הנס הי׳ על הבכורים מאב לפי שנתן רשות למשחית ואינו מבחין בין מ״ב לרע ומש״ה לא קדשו רק פטר רחם. והוא נפתיר ופ״ה.

בס׳ מלין חדתין הנ״ל פ׳ ואתחנן וז״ל: ואהבת את ד׳ אלקיך. קשה לכאורה הלא לאהוב לא יכול להיות ע״י כרוי והאיך כתב בלשון ציוי לאהוב את הקב״ה. שמעתי בשם הה״ג רבי עקיבא איגר ע״ז אנו תתחנן קודם ק״ש הבוחר בעמו ישראל באהבה ואם הוא אוהב אותנו מוכרחין אנו לאהוב אותו. ודו״ק. וע״ד אני לדודי ודודי לי וק״ל.

כתוב בס׳ נמפי סים על הגש״ס מאת הגאון ר׳ יעקב מאיר פאדווע זצ״ל אבד״ק בריסק דליטא וז״ל: וחכמים אומרים ימי חייך הימים כל ימי חייך להביא לימות המשיח. שמעתי לדקדק בשם הגאון רבינו עקיבא איגר ז״ל למה שינה הלשון דאצל ב״ז כתוב ימי חייך הימים כל ימי חייך הלילות ובדרשא דחכמים קתני בזה הלשון להביא לימות המשיח. ושמעתי בשמו לתרץ כיון דבגמרא קאמר דהקשו לחכמים וכי מזכירין יצ״מ לימות המשיח והא כתיב ולא יאמר עוד חי ד׳ אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים. כ״א חי ד׳ אשר העלה ואשר הביא את זרע בני ישראל מארץ צפונה וגו׳ ומתרצים החכמים לא שתעקר יצ״מ כל עיקר אלא שיעבוד גליות עיקר ויצ״מ טפל לו. ולכן קאמר בלשון להביא לימות המשיח דהיינו שיהי׳ נזכר ג״כ ולא שיהי׳ עיקר. רק דעיקר יהי׳ שיעבוד גליות ויצ״מ טפל לו. ע״כ.

בס׳ **תורת משה** מבעל ח״ס ז״ל הובא פ׳ בלק: לקוב אויבי לקחתיך והנה ברכת ברך שמעתי בשם הגאון מרה עקיבא איגר זצוקל״ה אבד״ק פוזנא דאי׳ במדרש ק״ב לקב לקחתיך והנה ברכת ברך ופי׳ הגאון הנ״ל כי תכלית קריאת בלעם הי׳ להפך רחמים לדין. ונהפוך הוא כי בלעם הפך דין לרחמים. וידוע כי קל״ב ימים בשנה שאין אומרים בהם תחנון משום שהם רחמים ואותן הימים בקש בלעם להפוך לימי הדין וסול זה יש רכ״ב ימים בשנה כמנין ברך שאומרים בהם תחנון והם ימי הדין והפכם בלעם לרחמים וזה כוונת המדרש ק״ב לקב לקחתיך באתך הנה לעורר דין באותן קל״ב יום של רחמים ואתה ברכת ברך אותן רכ״ב ימים של דין ברכת אותם וכו׳:

בס' ילקוט הגרשוני פ' חיי שרה וז"ל: ויקם אברהם וישתחו לעם הארץ לבני חת, שמעתי פי' ע"ד צחות עפ"י מעשה שהי' אצל מרן החתם סופר ז"ל שבעהד"ב א' בא בקובלנא על בחור א' ואמר עליו שהוא בחור בלא חו"ת והשיב לו ר"מ ז"ל הנה אם הבחור הוא בלא ה' אין זה היזק כ"כ רק נשאר בדה, אבל אם הבעה"ב שצריך להיות ממחזיקי תורה הוא מחזיק בלא חו"ת אז הוא מזיק יען כי היזק יהיה. וז"ש ויקם אברהם וישתחו לעם הארץ, וקשה איך השתחוה לע"ה וע"ז לבני חו"ת, לע"ה שהם מחזיקים עם חו"ת, להם ראוי להשתחוות ולחלוק להם כבוד שכן גם התוה"ק הקדימה זבולון ליששכר וא"ש.

סיפר לי הרה"ג ר' זעליג אבד"ק סקילסק נ"י אשר פ"א בא הגרע"א ז"ל לליסא ושמע מזה הרב בעל הנו"ת דעת נצ"ל ורץ ללבוש מלבושיו המכובדים בכדי לרוץ לאכסניא של הגרע"א ז"ל אבל בין כה וכה בא הגרע"א ז"ל לבית הרב הנ"ל וקיבלו הרב באהבה ובשמחה גדולה וכאשר התחילו לדבר אזיל סיסקא ואתא חיורא בפני קדשו של הרב מליסא ז"ל ונבהל מאד. ושאלו איתו אח"כ מה זאת והשיב שמעודו לא ראה ע"ד איש שיהי' בו כל כך הרבה קדושה כמו אצל הגרע"א זי"ע.

ע"ד ספר לי הה"ג הנ"ל שפ"א היו בווארשא הרה"ג ה"ג רע"א ז"ל והרה"ג מליסא ז"ל ונסעו יחד בכרכרה אחת דרך העיר, ובאו אנשי ווארשא והרחיקו את הסוסים ובעצמם הוליכו את הכרכרה לכבוד הרבנים הגאונים ז"ל, והגרע"א ז"ל מרוב ענותנותו חשב שעושים את כל הכבוד והיקר להרב מליסא וירד גם הוא בין הקהל הקודש בכדי לנהל את הכרכרה ולא הכירו אותו מרוב דוחק העם. והרב מליסא ז"ל חשב שעושים זאת לכבוד הגרע"א ז"ל וירד גם הוא לנהל את הכרכרה. וכך הוליכו הקהק ביחד עם הגאונים ז"ל את הכרכרה הריקה דרך מרחק רב עד שנתודע הדבר.

כ' בס' תורת אמת בח"ת למ"ז באם דף ק"א ע"ב מהה"ג הצדיק מהר"י יהודה ליב איגר מלובלין זצ"ל וז"ל:

ואגב אזכיר דבר בעתו מה ט"ב בשם כ"ק א"ז הנשר הגדול, הגאון הקדוש רשכבה"ג רבינו עקיבא איגר זצוקללה"ה. זי"ע וע"כ אמן, שאמר על המאמר חז"ל: עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים לע"ל. וכל א"א מראה באצבעו שנא' ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זה ה' קוינו לו וגו'. כי הנה בעולם הזה כל צדיק וצדיק עובד את השי"ת בדרך אחר לבדו, לא כדרך הצדיק הזה דרך הצדיק הזה, אך לעתיד יתגלה כי כל אלה הדרכים דרך אחד הוא, וכולם כאחד מסבבים הולכים על קוטב מרכז תכלית נקודה אחת. וזהו עתיד הקדוש ב"ה לעשות מחול לצדיקים, היינו אז ותגלה כי כל דרכי הצדיקים בעולם הזה הי' בבחי' מחול, בעגול סביב סביב שהכל אחד שתכלית מרכז הנקודה אמת שביניהם וזהו והוא יושב ביניהם. וכל א"א מראה באצבעו ואומר הנה אלהינו זה קוינו לו, היינו אף שבעולם הזה הי' נראה כמו שכל אחד הולך בדרך אחד לבדו בעבודתו ית"ש, אז יראה כל אחד על דרך עבודתו. כי הוא זה תכלית הנקודה האמת האמצעית. אשר אליו פונים כל הדרכים הטובים מכל צדיק וצדיק, כי באמת הכל אחד, ואין שום הפרש ביניהם. ושפיר קאמר כל א"א על דרך עבודתו. הנה זה הוא לנקודת האמת, כי הכל אמת, והכל נכלל בתכלית האחדות בנקודת האמת נקודה האמצעית. ע"כ

כ' בס' בית רבי חלק ב' ד"ז בספרו שם מהרה"ק ר' דוב בער הרבי מליובאוויטש (בן כגה"ק מ' שניאור זלמן מלאדי בעל שלחן ערוך הרב זצ"ל) שנסע בקיץ שנת תקפ"ה עפ"י פקודת הרופאים למרחץ הם קארלסבאד ובדרך נסיעתו חי' אצל הגה"ק רבינו עקיבא איגר זצ"ל ונתקבל ממנו בכבוד גדול. וכתב מכתב מקארלסבאד אל חתנו בן אחותו הגה"ק מ' מנחם מענדיל בעהמ"ח ס' צמח צדק הח' מליובאוויטש הרבי מחסידי חב"ד וז"ל המכתב ע"ד הג' רע"א ז"ל:

לחתני ב"א כו'. מחידושים דפה תקצר תירייעה, אך בפוזנא והייתי אצל הגאון חשוב רע"ק וכינוי שמו איגר. והוא איש תם וישר ולא ידע בעניני דהאי עלמא כלום מ.וכמו בזופעתן פשוט ושטריימיל של עלקע קריע, וקבל אותנו בכבוד גדול כי עניו ושפל ופשטן הוא עם כל אדם. ופתיחת דברי הי' דרך הלצה פסוק אור זרוע לצדיק וכו' שר"י עשה שאלת חלום על עקיבא בא' או' בחי' כזרע, וס"ת ר' עקיבא ולזה ודאי צדיק הוא ושמו הולך בכל הארץ ע"כ בקשתי שיברכני כו', והי' לו לנחת ושחק ואמר בזה"ל פסוק דאתא לידן נימא בי' מילתא. ותוכן הדברים היו ע"ד הפשט שהעובדים ע"מ לקבל פרס זהו אור זרוע כעובד הארץ בזריעה כו'. והעובדים שלא ע"מ לקבל פרס. כי' הם ישרי לב שהם בשמחה עכ"ל. ובקש לספר לו מהות אאמו"ר ז"ל ואמר ששמע ממנו ושאלמתנעשה במדינתינו וסיפרתי לו קצת מפירוד ושנאה בין מתנגדים לחסידים ע"פ קבלתם מהגאון מווילנא

והנה עיקר גדול ושורש נכבד בעבודתו עבודת השי״ת הי׳ אצלו העמוד דשלישי מן שלשה עמודים אשר העולם עומד עליהם ולא הסתפק א״ע בתורה ועבודה כ״א הי׳ גם מרא דעובדא בעל גמ״ח גדול ולא יאומן כי יסופר ותקצר היריעה מהכיל להגיד כל תהלוכותיו ודרכיו בקודש איך גדלה אצלו אהבת הבריות בכל מקום ובכל זמן אשר לקחו אזנו שמץ מנהו שאפשר להטיב עם איזה בן אדם הי׳ זריז ונשכר ולא החמיץ הדבר להוציא מכח אל הפועל (עיי׳ ״אגרות סופרים״ סי׳ כ״נ) חבר הי׳ לכל יראי ה׳ בכל חבורה וחבורה אשר יסודתה בהררי קודש שמו את שמו הקדוש על שפתם אבל הוא לא הלך בתר שמא כ״א בתר טעמא מעם לשבח אשר ישבחוהו רבנן ופעל ועשה והשתדל לטובת כל חביד כיד ה׳ הטובה עליו והי׳ להם לעינים לעושה ולמעשה, וכן לאדם פרטי טרח והמליץ והשתדל עבורו ועמד לימינו לאחי־עזר ואחי־תמך ולא השיב שואלו ריקם ולא היתה דבר אשר נגבה ממנו ואם הי׳ הענין בעירו דבר עם האנשים הנצרכים לזה ואם במק״א כתב לשם כי הי׳ גם סופר מהיר וכמעט לא שלטה עין הרואה שפלטה קולמסו צורת אותיות כ״א נראה נקודות נקודות יוצאי׳ מפי קנה הכתיבה *):

על כל אלה הי׳ לפליאה נשגבה גודל ערכו ורום מעלותיו במדת הענוה מאוד מאוד הי׳ שפל רוח נגד כל אדם דבורו ועסקיו עם בני אדם הי׳ במדה במשקל והיו דבריו מועטים בכמות ורב באיכות ובנחת נשמעים ובהכנעה גדולה מעולם לא הכעים שום אדם ולא המרה את רוחו **) מעולם לא דיבר אפי׳ עם נער צעיר לימים בלשון נוכח לא הניח אפי׳ לבחור רך בשנים וקטן במעלה לשמש אותו או להושיט לו ספר גם בלמדו תורה ברבים והי׳ צריך לאיזה ספר לעיי׳ בו עמד מכסאו ולקחו ממדרגה העליונה ולא הניח לאחר להורידו אליו ***) מעולם לא קרא

ס״״לנא וכפי הנראה מעכ״ת הדרש טוב לכל עמו בישוה והרים ידיו ואמר ח״ו כל ישראל כו׳ ושקר הגידו שכתב איזה כתב על חסידים כי ארדבה כו׳, וגם בקשתיו שיכתוב לאמשטרדם אודות אנ״ש בהב״ון והבטיח. ונתתי לו ב׳ חלקים משו״ע אאמו״ר ז״ל וגם התניא שלו וספרים שלי וקבל בכי טוב ונפטרתי ממנו בשלום ובכבוד גדול. כה יהי׳ מכל רבני וואלין ורבני ליטא כו׳ וד״ל. וקנינו מבחורי חמד שלו שתשמישם ביום ובלילה הידושי הר״ן וחידושי דרע״ק הנ״ל בחילוקים ופשטים ויראתי שלא יגיד לי חילוק ואנא לא חילוק ידענא כו׳. ואפשר יפה כוון החסיד ר״י פאלצקער שנסע בכל ארץ אשכנז ואמר שלא ראה שום דבר רע עליהם כלל ולכאורה זה פלא גדול, ומפני הכנסת שבת אקצר כעה, בליל מוצ״ש אכתוב לכם בארוכה ע״כ וע״כ שלח לי הגאבד״ק פלאנסק נ״י.

*) פעם א׳ ביקש ממנו איש א׳ שיעשה אתו אות לטובה אבל גם זאת אמר שהעת המוכשר ביותר לזה יהי׳ אחר זמן זמנים מובא ערך תשעה ירחים. ואיש אלקים ההוא קיבל על עצמו וכאשר הגיע הזמן ההיא השתדל אצל הגביר ההוא אותה דבר אשר בקשו ממנו לפני ט׳ חדשים ולא שכח הענין בתוך זמן רב ההיא.

**) פעם א׳ אירע לו בעודו איתן מושבו בק״ק ליסא והי׳ גבאי דחברה ת״ת ושמע קול ענות נפש על בחור א׳ ואחר שחקר ודרש על הדבר נודע לו כי כן הוא כאשר שמע, אז שפך כוס התרעלה עליו וגער בו ותיוה לדחותו מביתו, ועברו ימים רבים ט״ו שנים בהיותו יושב על כסא רבנות בק״ק פרידלנד. שמע מאחורי הפרגוד כי הבחור ההוא מתגורר כעת בעיר ברעסלא, וכתב מכתב ושלחו לא׳ ממיודעיו שימסור ליד הבחור ההוא ויען כי האיש הנכבד ההוא התפלא על הדבר מה לו להרב ר׳ עקיבא איגר עם הבחור ההוא והפציר בו להגיד לו ואז הראה לו המכתב כי כתב לו איך שזה ט״ו שנים אשר שפך חמתו עליו ומאז והלאה נתן הדבר על לבו והצטער עלי׳ אבל לא ידע אתו מאומה לאן הוא הלך למען יפנה אליו ועכשיו שמע שהוא בברעסלא ע״כ מבקש ממנו שימחול לו בלב שלם ובנפש חפיצה ולמען השקט לבו יכתוב לו זאת בכתב ידו שאין לו עוד תרעומות עליו.

***) פעם א׳ בא הר״נ מרו׳ זאב וואלף ז״ל מהורדנא במדינת רוסי׳ מפר״ש הפסיקתא ליקח הסכמה מקדוש זקיני על פירושו הנ״ל ואחרי תום זקיני ז״ל לכתוב הרכין עצמו להארץ ליקה מעט

עפר

לשום אדם תלמיד מרוב ענותנותו וראה והבט לשונו הקדוש אשר כתב לבניו בהקדמת שו"ת רע"ק שלו ז"ל: עוד אבקש מבני שי' הלא תראה רבים מהשואלים אשר תדע כי למדו בישיבתי הן בעודנו בק"ק ליסא באוהל התורה אשר נטע לי זקינכם מר חותני הגביר הצדיק ז"ל הן אח"כ ביושבי בק"ק פרידלאנד, ובישיבתי פה קהלתינו אל תכנה את מי מהם בשם תלמיד גם לא לכתוב בלשון נוכחי כי מעודי לא קראתי לאדם תלמיד כי אמרתי מי יודע מי למד יותר ממי אף כי עכשיו שרבים מהם גדלו והצליחו בלימודם ועשו פרי ואם תמצא באחת המקומות כתוב כן תדע שהוא הוספת המעתיקים בידעם שהי' מבני ישיבתי עכל"ה. — וכן ציוה לשואליו ולהכותבים אליו שלא להרבות לו בתוארים ומכ"ש לכנות אותו בשם גאון וכן כ' לבנו הנ"ל שם וז"ל: שנית אבקשך שלא להעתיק השאלת שלום אלי אשר באו בראש השאלות כי אמרתי אני בלבי תמיד על דברת התוארי' שנהגו גבן לכתוב אי אישר הילי אבטלינם כי רבויין קשה ומיעוטן לא יפה, להכותב הוא אבק חנופה ולמי שכותבין או אבק גאות כי ירבו לו או אבק שנאת חנם אם ימעטו, וכ"כ קצה נפשי בהם עד שקבלתי עלי שלא להביט בהם ולא לקיראותם וכ"ש בל אחפוץ בהם בדבר הנדפס פן אהי' לבוז בעולם האמת וע"כ בכל מקום אשר תזכיר את שמי די בתואר .הרב' אשר רגיל לכל יושבי כסאות עכ"ל. וכן כ' במכתבו לגאון המפורסם מהו' יעקב יוקב עטלינגער זצ"ל בעהמ"ח שו"ת בנין ציון עיי' בהקדמתו בחלק ראשון וז"ל קדוש זקיני ז"ל: זה מקרוב ראיתי לנכון שבכל המכתבים שלא לתאר בתוארים רק בנוסח הרב וכו' וזה רצוני ומבוקשי המרוצים למלאות רצוני שבמכתבם ג"כ לא יתארוני יותר מנוסח הרב וכו' עכ"ל:

בעת התונתו הלבישו חותנו בבגדי משי כמלבושי אנשי מדינת פולין כפי הנהוג בעת ההיא אשר כולם לבשו במדינת פוזנא מלבושים כאלו אבל בבית אביו הי' לבוש בבגדי האשכנזים והנה, חמשה שנים אחר חתונתו אירע לאביו הרב ר' משה זצ"ל באייזענשטאדט מעשה נורא מקרה לא טהור כי שם לדרך פעמיו לעיר הסמוכה לשם והלך על מקום גבעות גבוהים ותחתיו אמת מים ורוח סואה וסער מנשבת ונפל למטה לתוך הנהר ובאו מים עד נפש ולא הי' ביכולתו להציל א"ע ואין איש אתו אשר יעמוד לימינו והתייאש מן החיים, אך פתאום נדמה לו דמות דיוקנא של בנו איש צעיר לימים לבוש בבגדי אנשי פלוניא ויתפסהו ויעמידהו על שפת הנהר ואת נפשו הציל, ובראותו כן נדמה לו כל המקרה כחלום וכאיש אשר יקיץ משנתו. ומשתומם על חלומותיו ועל דבריו כן נדמה לו הדבר שרק רעיוניו הולידו את כל המקרה הזאת, אמנם בראותו מלבושיו מטיפים מים ודעתו וגופו נתקררו מקרירות מי הנהר אז ראה והבין שאין המקרה יוצא מידי פשוטו שנפל במים ומעט קט ונפשו יצאה בדברו. ויפן כה וכה לראות את האיש אשר הוציאו משם למען תת לו תודה על שהציל אותו ומים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה אשר יתחייב לו ע"ז, וירא כי אין איש וילך וישוב לביתו וסיפר הדבר לאשתו ולאוהביו והגיד להם צבע מלבושיו ושל הכובע אשר ישועה בראשו. ויעצו לו שיבקש במכתבו מבנו יען כי נכסף נכספו נפשם לראותו פא"פ כי זה כמה שנים עברו ולא השתעשעו בידידותו ע"כ יבקר אותן בביתם ועד בואו אליהם

עפר לשפוך על הדיו ויאמר הרב הנ"ל מה שאין רבינו מטריח אותי אין אני מתפלא אך הלא משרתו עמי וסדוע לא ציוה להמשרת והשיב קדו"ש זקיני ז"ל על עבודת הפרך כזאת שכבודו יהשבני לגדול ויבקש ממני הסכמה על ספרו על זה לא לקחתי המשרת שישרתני.

על

ידיע להם צבע מלבושיו. נכובע אשר בראשו. ובן חכם ישמח אב מיד השיב
תייר צבע מלבושיו וגם הבטיח במוקדם האפשר לקיים מצות כיבוד ולביא להיכלו
כבוד אומר כולו. לא עברו ימים רבים ובא לבית אבותיו ויהי בהיותו ימים אחדים
בביתו ועוד לא ידע על מה ולמה ביקש אביו לידע מראה מלבושיו עד בש"ק
הלביש עצמו מחלצות בגדי שבת ועמד אביו משתומם כי היא היא התמונה אשר
ראה שהוציאו מן המים והכי קרא שמו משה כי מן המים משיתהו ונתן תודה
לה' וגילה לבנו את כל המעשה והוא בצדקתו לא גילה הדבר רק פעם א' ביום
שמחת תורה שהי' טוב לב מאוד סיפרה לת"ח א' שהי' דבוק בו. אמנם בשנת
תק"ן הורם המצנפת והוסר העטרה מעליו כי מת עליו אביו הרב ז"ל ושבתה כל
שמחה אצלו *)

בעיר ליסא הי' איתן מושבו מיום חתונתו בין ת"ח גדולים ומובהקים אשר התחברו
התקשרו בו ברביקות אהבה וריעות כמו גיסו הגאון מהו' ישעי' פייבלמאן ז"ל
דיין דשם ואח"כ אבד"ק סאמטער והגאון שארו ובשרו מהו' מאיר ווייל ז"ל שהי'
אח"כ ראש ב"ד ובמקום רב בעיר בערלין והגאון מהו' זכרי' מענדל ז"ל בן הגאון
החסיד מהו' מעכלי ז"ל אב"ד שהי' אחר אביו רב"ד בליסא ואח"כ אבד"ק אינאוור
ראצלוו והגאון מהו' יודא ליב קאלישר ז"ל בעהמ"ח יד החזקה שהי' אח"כ אבד"ק
ליסא והתחתן עמו אח"כ. הגאון מהו' חיים אויערבאך ז"ל בעהמ"ח דברי משפט
אבד"ק לינשיטץ ועוד גדולים אחרים. עד השריפה הגדולה אשר היתה שמה כ'
סיון תק"ן לפ"ק ונשרפו במשך ששה שעות 481 בתים ובתוכם 196 בתי ישראל
ולא נשאר כ"א תשעה בתים ואז נשרף גם ביתו וכל אשר לו וכאשר נשמע
הדבר בק"ק ראוויטש מה שאירע לו היו זריזים ומקדימי' למצוה ושלחו נכבדי
וראשי העיר אליו לבקשו שיקבע דירתו בעירם ומלא שאלתם והלך עם ביתו
שמה וישב לבטח. ויהי בשנה תקנ"א העיר ה' את רוח אנשי ק"ק מארקיש־
פרידלאנד לבקש מאתו (עיי' .אגרות סופרים סי' כ"ד) לקבל על שכמו משרת
הרבנות בעירם והעמידו בכתב יסוד הכנסות הרבנות אשר עליהם יקבלו את הרב
(עיי' .אגרת סופרים' סי' כ"ה) ומאחר שהפצירו בו אוהביו ומיודעיו כי ידעו והבינו
היטב את אשר יפעל איש קדוש ההוא אם ישב בראש באחת הקהילות והוא
בענותנותו לא מצא א"ע הגון וראוי לאצטלא כזו בכ"ז בהכרח הרכין להם ראשו.
ואנשי עדתו החזיקו אותו בכבוד גדול יותר מכדי יכולתם והחזיקו לו ג"כ ישיבה

*) על ציון קברו חקוק לאמר: פ"נ האלוף התורני והרבני המופלג מהו' משה בהר"ר שמואל
גינז זצ"ל י"נ ונקבר ביום א' ט"ז שבט תק"ן לפ"ק תוי ונהי אריסה בסר יללה, תורד עיני
בדמעות בלילה תנצב"ה.

ולמוב יזכר שסם לדורות בי הרבני הנגיד מהו' שמואל ז"ל זקינו הנ"ל עשה ביתו קרן קיימת
בית גדול עם חצר רחב שאין בכל העיר דוגמתו וזה לפני שנים התחדשו ותקנו את בדקי
הבית ליתן הדירות שבו לעניים בחנם לדור. ובנו זקיני מהו' משה גינז ז"ל הנ"ל בנה בבית
העומד כנגד בית הנ"ל עליות על הבית וקבע איתו לדירות הרב אב"ד דהקהלה לקרן קיימת
לדורות.

הגונה וה' ברכם בגללו. כי הצליחו בכל עסקיהם והכירו כולם כי ברוך הוא והמה מתברכים על ידו. שמה קנה שם טוב לעצמו כ"כ עד שהי' שמעו הטוב הולך וגדול בכל המדינות ובכל דבר הקשה פנו אליו והציעו ספיקותיהם לפניו וכן בשאר ענינים בקשו עצה ותושי' ממנו והוא השיב לכל שאל כיד ה' הטובה עליו גם הממשלה שלחו אליו בשאלת פיו בדברים הנוגעי' לבני אומתינו כי הכירו וידעו גם המה גודל ערכו גם בעניני אנושית והי' מוקף מכל צד בחבילי טרדון, אבל בכ"ז לא ביטל שום שיעור משיעוריו בלימוד הישיבה מלבד אשר למד בפ"ע *) אמנם בתחלה ישב בדחקות הפרנסה עד שהי' מזרח לבקש מאלופי קהל הוספה על סיפוקו שניתן לו. (עיי' אגרות סופרים סי' כ"ו).

וכך הי' סדר עבודתו עבודת היום אשר קיימו חמשה ועשרים שנים רצופים: בבקר השכם בשעה רביעית קם ממיטתו ולמד משניות על הסדר ואחר תפלת שחרית למד שיעור גמרא ותוס' עם מקצת בעלי בתים ואגב דיבר עמם ועוררם בעניני מעשים טובים שיש לפעול באותו היום ואח"כ אכל פת שחרית סעודה קטנה עם בני ביתו ועסק בספרי תנ"ך. משעה עשירית עד כחצות היום למד עם בני ישיבתו שיעור עיון אשר על אדני החידוד ועל יסוד אמיתי הטבעה ואז פלפלו גם התלמידים עמו. גם הנהיג שאם היתה לוי' לבר מינן שיעבירו אותו לפני בית מדרשו למען יוכל ללוותו עם תלמידיו ואחר חצות אכל סעודתו בצמצום ודרך ארעי ונח אח"כ קצת על מטתו ובעת ההיא הי' מעיי' בחיבורים חדשים שהביאו ושלחו לו ורושם בהם הגהותיו ופקפוקיו. בשעות ראשונות אחר צהריים חזר עם בניו ותלמידיו המקורבים על השיעור שלמד קודם צהריים ואח"כ הי' זמן ישיבת הביד"צ ובאו לפניו משפטים ודת שונים אשר לגודל צדקו וחריצות שכלו גם בעלי דינים אשר לא מבני ישראל המה באו לפניו לדון ביניהם והוא כתב כל הפסקים על הספר. לאחר תפלת מנחה אשר התפלל מעוטף בטלית ותפלין למד לתלמידיו שיעור ש"ע אורח חיים ויו"ד ובתפלת ערבית התפלל ג"כ בעד כל חולי בנ"י בעירו ובשארי מקומות שבקשו ממנו להתפלל בעדם ומשעה שמונה עד עשירית פנה עצמו להשיב תשובות להשואלים דבר ה' מכל תפוצות ישראל ואח"כ למד בפני עצמו וכחצות לילה עלה על מטתו לישן. בשבה"ג ובשבת שובה ביום א' דסליחות ובערב ר"ח ובכל נדרי דרש לפני העדה. בכל יום עשירי התבודד עצמו ולא הרשה לבוא לפניו בשום ענין רק עסק בינו לבין קונו.

פעם א' הי' אסיפה גדולה בעיר ווארשא ונבחרו ונשלחו שמה אנשים מובחרים יחידי סגולה ונועצו יחדיו ק"ק פוזנא וליסא שטוב אם ישב בראש האסיפה איש הביניים אשר יהי' דבריו נשמעים לכל הצדדים ובחרו בו ושלחו אליו שליח מיוחד לפרידלאנד למען תת לו הידעה שטובה גדולה יוכל לצמוח לכללות ישראל

---

*) והנה גם שמה לא הניח דבר לעשות לטובת בני אדם ופעם א' הי' שולטת בעירו חולי מהלכת (נערווענפיבער) ומתו שמה ר"ל נשים הרבה ונשארו ילדים קטנים יונקים משדי אמם בלי משען ומשענה עד שעמד זקיני זצ"ל ודרש דרשה וביקש מהנשים המיניקות לאספם אל ביתם ולהניקם עד גמלם וכן עשו והוא בכל שבוע יום קבוע הלך לבקר את הילדים היונקים והאחרים לראות מעמדם והוצרכו לראות לו את הילד ואת עריסתו וכסותיו אם המה נקיות כראוי ויאות: פעם א' הי' עוסק במצוה זו בגיס והשתדל לאסף מעות לצורך זה ויען כי הי' הדבר נחוץ שם הלך פעמיו להעיירות אשר סביבת עירו ובאשר כילה לקבץ בהסקומית אשר סביב עירו מקצה השני והוליכו הדרך דרך עירו ומרוב חיבת המצוה לא הציג רגלו ארצה הגם שעבר את ביתו ממש למען לא יהי' לו עיכוב ואסף באמתחתו ששת אלפים רייכסטאלער:

כל

אם הוא יהי' ראש לאריות בהאסיפה והוא נענה להם ראשו והלך על עגלה לווארשא מהלך ששים פרסאות וישב שם ירח ימים. והנה ביציאתו לווארשא הי' עצירת גשמים מאוד ומטר לא ניתך ארצה והי' יללה גדולה סביבת עירו וכולם חן נימולים יהן אינו נימולים אמרו אלו הי' האיש אלקים קדוש בביתו כבר הי' לנו גשמים בזכותו ובבואו חזרה מווארשא לעירו השמים התקדרו עבים ומטר ניתך ארצה והי' לפלא בעיני כולם : *)

בשנת תקנ"ו לפ"ק י"ב אדר מתה עליו אשתו ראשונה הצדקת הרבנית מרת גליקכה ז"ל תנ"ל וכבוד גדול עשה לה והספידה תמרורים ועל ציון קבורה חקוק כזאת : .פ"נ האשה חשובה שהיתה צנועה בירכתי ביתה ומגדלת בני' לתורה מ' גליקכה ע"ה הרבנית מה ק"ק פ"ל זכותה יעמוד לנו נפטרה ונקברה ביום א' י"ב אדר ראשון תקנ"ו לפ"ק — והי' לו ממנה שני בנים ושתי בנות הבכור הרב המאוה"ג המובהק רבי אברהם זצ"ל אשר ישב בשבת תחכמוני בק"ק ראוויטש נולד שנת תקמ"א ונפטר בשנת תרי"ד ומנוחתו כבוד בק"ק פוזנא (עיי' .אגרות סופרים' סי' כ"ו) והשני הגאון הגדול האמיתי רבי שלמה זצ"ל נולד שנת תקמ"ז. ובתו השני' זקינתי מרת שרל ז"ל נולדה בשנת תק"ן אשת זקיני מאוה"ג בעל חתם סופר זצ"ל — והנה ימי האבל עברו ותכבדות מדובר בו מינים ממינים שונים תבידי' אדירים רצו להפריז לנדוני' ממון הרבה למען ישינו את איש האלקים שר ועשרה במשפחתם אבל הוא לא פנה אליהם רק נתן עיניו בנכד חותנו הי"ה בת הגאון המפורסם מהו' פייבלמאן ז"ל אבדק"ק סאמטער שהי' ג"כ חתן חותנו אשר הציעו לפניו הרבנים בי"ד דק"ק ליסא **) שידוך זה עשה משני פנים הא'

---

*) כל עת היותו בעיר פרידלאנד לא הסרת אדם את ר"הו ילא בטא בשפתיו נגדו רק פעם א' אחרי שריפה גדולה שהיתה שמה ובנו תבתים מחדש והוא הזהירם שלא יבנו בשבת בשום אופן והי' שמה גביר א' אשר לא אבה שמוע לו ובנה בשבת וכאשר בא הדבר לאזניו שלח אחריו להזהירו אבל לא מלאו לבו של האיש לבוא לפניו והשסים את עצמו כי חשת וכי שינ לו ואחר הזהרות שונות עוד לא פעל אצלו כי התוא אמר יבנה ביתו בקרוב ע"כ גם ק דרש בביהכ"נ מגודל האיסור והבטיח כל מי אשר ימרה את דבריו ויבנה בשבת לא יעברו ימים וביתו יהי' לגל של אבנים וכן הי' כי אחר איזה שנים הריסה שלטה בבית איש ההוא והקנים נשברו והדיורים ברחו לנפשם ונפסד כל הבנין והוצרך האיש לבנותו מחדש מתחלתו עד סופו וראו כולם כי צדיק גוזר והקב"ה מקיים וכל שאר הבתים אשר נבנו ג"כ בעת ההוא ומאותן עצים ואבנים עמדו על מכונם בטח וחזק באין קלקול והפסד כלל :

**) ב"ה יום ד' ו' ו"ש תקנ"ז לפ"ק.

למען אחיי ורעיי אדברה נא שלום כבוד הרבנים המובהקים וכו' מוה דוד נ"י ומוה' מעכיל נ"י ד' עליהם יחיו (חמה דיינא דק"ק ליסא ומהר' מענדל הנ"ל הוא בנו של הגאון החסיד מהו' משולי ז"ל אבד"ק ליסא ונקרא ר' מענדל חריף והי' אח"כ אבד"ק אינאווראצלוו והשני הי' אח"כ אבד"ק הרעחדין) דבריכם מן כ"ב דנא האירו לנגד עיני ביום א' העבר ולא הי' סיפק בידי להשיב מיד כי הדרך מה כמעט שבא הדואר כן ילך ובפרט כעת בעו"ה אין דעתי צלולה ואין ידי מלמהר לכתוב בזריזות כדרכי וכעת אף כי באתי להשיב לא ידעתי מה להשיב רעיוני בנוכחי, לבי סגור מפני קמרה מלהתיישב בשום ענין והנני רק כשופך דבריו במרירות לב בגנותי גבוה וילולי יליל לזה אוהביי אם תלילה תמצאו עול בסכתבי לא תאשימוני אין אדם נתפס על צערו.

ראשית דבר אני מתפלא על חכמתכם הגדולה ויראתכם התמימה מה הי' זה הנחיצות נפשות יקרות באנחה המשברת כל גופו של אדם היה כבוד מר חותני התמים ויירא ד' נ"י והנותנתי הגבירה צדקית תי' (יחדש ה' כנשר נעוריי יחליפו כח ויעלו אבר כנשרים) לדעתי כמו פעם חלישות כח חמותי תי' הסכן הסכנתם את נפשה חלילה האם נתתוני לאביר ורוע לב כי אמהר לעשות שדוך בימי אבלי האם אשכח אהבת אשת נעורים יונתי תמתי אשר חנן אלקים את

את עבדי להעמיד מסנה תולדה הגונים זרע בירך ד׳ יאריך ימיהם ושנותיהם בטוב, היא גדלה אותם לתורה ויראת ד׳, היא היתה בעוזרי להמעט תורת ד׳ אשר בקרבי כאשר הרביתי בזה בשבחת בהספדה בפני׳, היא היתה שופר לראשי להשגיח על גופי חחלש והנדכה, היא הסתירה ממני דאגת הפרנסה שלא להשביתיני מעבודת ה׳ כאשר אנכי רואה ומבין את זאת כעת בעו״ה, היא הוליכה עמי בן ובת תחת החופה בעונג ובשמחה, עתה כי שבה אל בית אביה בנעורי׳ היא סלהם אבי׳ תאכל ומפרי מעשי׳ תשבע בעונג ובנחת ואנכי השכול נגוע ומוכה כלי שבור ידי כבדה על אנחתי אי׳ איפ׳ ירעו גדיותי, את מי אשיח דאגתי וירוח לי, מי ישגיח וישים לב עלי איך אשכח יד ימיני ואתן הפוגות לעיני בפנות ימין ושמאל ואין עזרתי בי, מי מקרוצי חומר יודע גודל צדקתה וצניעתה יותר ממני. פעמים רבות הי׳ לי משא ומתן עמה בויכוח ביראת ה׳ עד חצי הלילה, כאשר תבינו עם הדבר האמור בספר חזה למטה גדול כים שברי, מכתי אנושה עולם חשך בעדי, ערבה ממני כל שמחה וגיל, צדיק הוא ד׳ כי פיהו מריתי כל דרכיו משפט תנצב״ה וזכותה יעמוד לי ולזרעי ע״ע. • • •

ועתה אחיי עשיתם מה שעשיתם חלילה לי להרהר אחריכם והנה על שלשה העדות הרב מו״ה דוד פאלאק נ״י אלי נחמתי כמעט כי בשבתי בדד וגלמוד מבלי איש אתי יועץ נאמן כוונתי לדעתי בשני דברים הן לשלוח חצי מכתבי אליו אחרי יודעי אמונת דביקות אחים אשר בינינו הן בעת כי רבים רצים יחשים מלהשים באזני ענינים שונים לשום חוק ומשפט מבלי שום אוזן להם ולא אשמע לקול מלהשים ותשובתי להם כי לא אשים דעתי בשום ענין עד אנוח קצת מצערי וקרבי ימי פרום פסח הבע״ל מלבד ריבוי המכתבים אשר כבד עלי המשא ממש בכל יום הדואר לא פחות מן א׳ ר״ם וחצי ההכרח לפותחם אולם כמעט עיני רואות מדברים מענין זה דמעותיהם יכסום אותם ואשלחם מעל פני מבלי השיב להם דבר כה עשיתי משעה ראשונה בעו״ה. אולם עלי השלישי לעשות קנין פה אחיי ידידיי איך תבקשו דבר זה ממני בעוד אנכי מלא עצב יגון ואנחה וממש מת מוטל לפני לגודל מורח ויגיעה בעוד תקותי הי׳ להחזיקה כי הקרבתי חלב ודם ואחרי כי נאספה אל עמי׳ ועלתה למרום שבתה לגודל צערי ויגוני נחלשתי למאד והייתי בסכנה הכי לא יטעם אוכל ומשקה מעיי לא החזיקו דבר כמעט רגע, בקושי הי׳ בידי לברך ברכה אהרונה, עיני נדודי׳ משינה ועסקתי ברפואות ותהל״י שב ורפא לי מעט ממש אין רעיוני סובלים להתפלל מבלי טשטוש או ללמוד בעיון קצת סוגי׳ קלה ידמה זה ממש כנוטל קנין מאדם שאין בו דעת, צריך אנכי מעט זמן למשש את כל כלי כליותי בעניני גופי ומזגי וכל מוצא ומובא התנהגות מבעי ועניני צרכי ביתי טרם אשים דעתי ולבי לחשוב בענין זיווג אם נערה או זולתה יאב אביה כאגמון ראשי להתנהג ברבנות או אתור דרך למצוא מנוח לפרוק עול הרבנות ולישב כאחד ההמונים באשר ידוע לכם כי מאסתי בה הרבה אתה ד׳ ידעת את כולה מלבד אימת ההוראה לחסר דעת כמוני בכל עת כאלו גיהנם פתוח תחתי וההכרחי להציע בפני רבים עניני פלפול אשר לא יכלו משמחת לבב לפעמי׳ גם קשה בעיני ענין הפרנסה להטיל עול על הציבור על לא דבר בלי יגיע כפיים וליקח מיחידים אשר אולי קצתם נותנים מחמת בושה בלי רצון נפשם, באמונה כי רוב תפלתי בימים הקדושים להוציאני ממסגר אסיר הזה, אף כי אינני יחיד בדבר הזה אעפ״כ מסתמא הגדולי׳ טעמם ונימוקם עמם ואנכי לא מצאתי מרגוע לנפשי כלל וכלל, גם זוגתי הצדקת נשמתה בג״ע הסכימה עמי בדבר הזה והוסכם בינינו אם יזכנו ד׳ ונגדל בנינו להשיאם אזי נשב במנוחה בפת חריבה זמים לחץ ולעבוד את ד׳ פעמים רבים אמרתי לעמיתי הרב מו״ה ישראל וורעשנר נ״י ולבני ר׳ אברהם כי לדעתי בוחר אנכי יותר להיות שמש בביהכ״נ או שומר לילה להתפרנס מיגיע כפו וללמוד רוב היום, גם צריך אנכי להתיישב איך אייסד בענין שבת אא״ם הצדקת תי׳ אם תשב עמי אשר הוא יסוד לבנות עליו דיק בענין הזיווג את כל אלה הומים במחשבתי מבולבלי׳ כחולם חלום ולא עת האסף עשתנותי להתיישב בהם בפרט כי אתם בעצמכם הרחבתם זמן מוגבל קודם סיון הבע״ל ולזה, אחרי אשר גם שכלי שפט שלא להשיב שום אדם עד ימי פסח הבע״ל מה החרדה הזאת לפנות מחשבתי בעת אבלי וצערי לענין זיווג וביותר כי דקדקתי בלשון מכתב הרב ר׳ דוד נ״י וז״ל אחרי נתיישב בענין פקיחא אם ראוי להתחתן אותך את בת גיסך הרב נ״י או לא עכ״ל מזה שפטתי בצדק כי ביסוד הדבר יש ספיקות עמכם אם זהו הדרך הישר ואיך שייך לעשות קנין על ספק ולהיות אח״כ כמתעתע גם להיות כי רצונכם להיות דיינים בדבר הזה תהיו כנוגעי׳ בדבר למען לא יתבטל מעשיכם בדבר הקנין גם מהירתכם לקבל הקנין מן חותני הצדיק נ״י בעת החיתום אשר לא יניחוהו רעיוני לשפוט כה וכה ולתלות דעתי בדעת אחרים כמעט הוא אנוס בקנין לא ידעתי אם זהו דרך הישר. בפרט לעופפת כבוד חותני נ״י אשר בטחנו בצדקתו בוודאי לא יטה מדרך אמת אין ההכרח להבהילה:

יען היא בת ת״ח גדול והשני מפני שהיא נכדת חמיו הצדיק ואמר בדין הוא שימול שכרו כי הוא נתן לו את בתו היקרה לו לאשה והחזיק אותו הרבה שנים על התורה והעבודה ע״כ רצונו לעשות לו נייח נפש בזה וכן עשה הזיווג שני לפי מעשיו גם אשתו זאת היתה צדקת ומפוארה במעשי׳ הטובים ועיני׳ תמיד עליה בהשגחה יתירה לטוב לו כל הימים *).

בעיר פרידלאנד ישב על כסא רבנות כ״ד שנים והנה להראות לך איך קצה נפשו הקדושה ברבנות נעתיק כאן מ״ק אשר כ׳ להתלמיד הביב אחד וזלה״ק:

שוכ״ם לידידי כבדי וכר בפני הב׳ החריף וכו׳ מהו׳ הירש נ״י.

הנה נפשי יודעת מאוד שאז בהיותי בימי הרפי בישבי לבטח בקרי׳ עליזה ליסא מלאה חכמים בעת ההיא שאם איזה קהלה מבקשים ממני להיות להם לרב להורות להם הדרך ילכו בה אבוה להם והי׳ לשחוק בעיני מעודי שנאתי הרבנות והייתי בורח כמטחוי קשת מהנשא על בני אדם. אמנם אחרי כי נעתם עיר ליסא והיתה למאכולת אש והי׳ כל הסתפקותי מוטל על הותני הגביר נ״ע אם כי לא הייתי עליו למשא כי צדקתו וטוב מזגו שניהם עלו למעלה ראש, כי בן נהלו לי אבותיו הקדושים גדולים אנשי שם גאוני אשכנז. אעפ״כ כאשר נתנו בי אנשי פה ה׳ ישמרם עיניהם כמעט הוא הכריח אותי לתת כתף לסבול על הרבנות והנה בשבתי פה ימים אחדים אם כי הוטב בעיני העיר כי הי׳ לי די מהית נפשי ונפש ביתי ברחבה גדולה אם שכמה הכנסות בידי דהיתים מאנה ידי לנגוע בהם. גם תקנתי בה הרבה דברים טובים הן המה כספי וזהבי המה אבני שוהם ופנינים שלי אשר טפחתי ורביתי אעפ״כ היתה כל מגמתי לעזוב הרבנות כי נתתי לבי לדרוש ולתור על זה ומוצא אני לפני מר ממות את ענין הרבנות הנה העיר אשר יקרא שמי עלי׳ כל הנפשות כנפש הדל וכנפש העשיר לי הנה ואולי נפש ההומאת בחיקי אשא ח״ו גם מה יצדק אנוש כי ישב בראש להנשא על כל בני אדם בקטן כגדול יהדיו ולהכות כולם באמרי פיו ואשר יהי׳ אחריו מי יגיד לו? קורא אני ע״ז מסיע אבנים יעצב בהם ובוקע עצים יסכן בם וכמה אני מכחיד תחת לשוני לא אוכל להוציאם מפי הוצה ושורש דבר נמצא בו שהוא סכנה גדולה לנפש כאשר מבשרי אחזה אם כי כמה היו רבנים וכמה יהיו עוד הלא גם רבים עברו ים באניה ועוד רבים יעברו אעפ״כ לא נתנו לים דרך ולמים נתיבה ואיש הרך לבב לא יאבה׳ לעבור בים לזה אמרתי אז בלבי אנכי עם ב״ב נהי׳ כאחד

להבהילהו במהרות בלי התיישבות לזה ידידיי כתרו לי זעיר עד אסיר דמעה סגל להיי ונגד יסי ההג נשים דעתינו להתעסק בזה בנחיים אתם הכיסי לב ודעתכם צלולה בעזה״י. (סכאן והילך חסר).

*) וז״ל בתשובה סי׳ קס״ז לתותנו הרב הגאון ז״ל: אשר דרש כבודו על בתו צלעתי מרת ברענדיל תי׳ יהא לבו המהיר שוקב ובוטה ואל ידאג מאים כי גודל יראת ה׳ אשר בקרבה גם חכמתה עמדה להיות כל מעשי׳ רצויים ועם רבות סניתי׳ היא תהיל גברת ועקרת תבית הגדיל ה׳ חסדו עלי להזמין לי זיווג שני יותר סכפי מעשי גם בני שי׳ זרע ברוכי ה׳ המה מתנחמים בה אחרי אמותם ז״ל ויראוה ויכבדוה כאלו היא הרה אותם גם ילדתם באין הפרש התנו ידעני כבן את אב סכבדו דו״ש עקיבא עכ״ל:

גם הלך לעולמו בתחילת השנת תקנ״ו דודו זרבו הגאון סהו׳ יואלת איגר ז״ל ובקשו ק״ק לייפניק למלאות מקומו עם ב״א זקיני רע״ק ז״ל וכן נראה ג״כ מתשובי׳ תפארת צבי להגאון אביהי מהו׳ הירש ואסוטמין זצ״ל אשר שאלו נא להודיע לי אם רצון כבודו ליטע אהלו בלייפניק ובאותה תשובה כותב ג״כ התגלגה עצמותי כי בגה אוהל כבראטונגה יאסין לי אם הי׳ הגיכ״אין סמוך לקהלתינו באיזה עיר קטנה הייתי בא על פריוני אולם סרהוק אשירה ידידי ויסמהי מ״יתני הגביר סהו׳ איצק יגיסי הרב ר׳ פייבלסי, כ״כ בספ׳ ש״ם בש״ת הנ״ל:

מדלי עם כי מי זה יאמר שמוכרחים אנחנו ללבוש מלבושים נאים ולאכול מאכלים קלים הלא כמה אינשי איכא בשוקא לא יאכלו כ״א לחם לשבעה והולכים במלבושי׳ גרועי׳ נהי׳ גם אנחנו כמוהם, והוצאה קלה כזו אשיג ע״י איזה התפעלות מלמדות וכדומה אשר בכולם אתפוץ יותר מהיות לרב הכי המפרנס גוף החומרי ואברי הגויה ע״י הנפש חלק ה׳ ממעל פועל חכם? העל אלה ישלך איש נשמתו אחר גיוו למלאות טוב יצר לבו ונפש החיוני יעזוב כאבני קיר. לזה כל הימים רציתי לילך חפשי מעבוד עזה, אמנם האשה אשר נתן לי אלקים עמדי והילדים אשר הנן אותי הם מגעוני מזה כי לא יסבלו לשנות חקם מאשר הורגלו ועי״ז נטבעתי במצולות הרבנות אשר לי לאבן נגף לגופי ונשמתי ר״ל אמנם זה כמו שנה בהפישי באמת״ה עי׳תי אמרתי בלבי שלא לאחר עוד כי את ה׳ אני ירא גם לגודל מגמותי לכך הוא לתשות כח מאז, ואמרתי יעבור עלי מה אעשה גם אנכי לביתי לעבוד ה׳ כאשר עם לבבי, כי מה חלקי בביתי אחרי ומה היתרון יעניקני הזמן באהבתו אותי וכאשר נתפרסמה דעתי בא הדבר לאזני האחים הגבירים בני ר״מ מ״א בברעסלא יד שלחו בכישור לחייב עצמם ליתן דבר קצוב מדי שבוע בשבוע וגם איזה נגידי עירי אשר נתנו לב לדעת צערי, נדבה רוחם לתת דבר קצוב עד שעלה אפשר לפרנס בקימוץ גדול אמרתי הנה העת להפיק זממי והחזקתי את לב זוגתי עד שנתרצית לכך כי היא בעזה״י צנועה עושית רצון בעלה והי׳ לבי בטוח בלי פחד שלא ישנה עוד אך נתעכבתי לאשר בני ר׳ שלמה יעצני ישאן ע אהלי במקום מולדתי ק״ק אייזענשטאדט ובני ר׳ אברהם והתני ר׳ אברהם משה שי) בקשו שלא להרחיק שבתי מהם ולאשר אין רצוני לקבוע שבתי בליסא או בראוויטש יעצוני לקבוע בדירנפירט לאשר חפץ אנכי בעיר אשר אנשי׳ אנשי מצער וחיתה נפשי בזה שלא יטרידוני בני עיר וגם אמרו לאשר האחים מ״א התחילו במצוה ראוי לעשות להם קורת רוח כי ישמחו מאוד בישבי קרוב להם אבל לדחות הדבר לא האמנתי בי גם בניי. הנ״ל אם שבתחלה התנגדו מאוד להעה זו אעפ״כ אח״כ בדברי אתם פא״פ גם המה סלקו עצמם להתנגד עוד. עד זה ימים לא כבירים הרבו עלי אוהבי. הגדולים ממשפחתי ואשר לא ממשפחתי בדבריהם גם אמי הצדקת תי׳ הי״ו תגזר אומר ויקם שלא לצאת מכאן לאשר לא יספיק לי הממון ההוא לפרנסתי וגם לאשר לא הפרישו קאפיטאל מיוחד לכך והסיבו גם לב זוגתי אחורנית ונשארתי כבראשונה כלוא ולא אצא ה׳ יודע גודל צערי ומיעוט חלבי ודמי בכל יום קצתי בחיי מפני הרבנות כ״א לעשות מלאכתי מלאכת ה׳ שולחתי הנה ואני רפה ידים מה אסכין באורך ימים ושנות חיים הכי היושב ברבנות עבד ה׳ יקרא רבים חללים הפילו הרבנות והתנשאות לא אשא על שפתי זולתי הגדולים אנשי שם היודעים בנפשם שלא יתנו אותם לחטוא, המה ישבו כסאות למשפט ורעיוני לא ישקוטו מלחשוב מחשבות להמלט מזה. לזה קראתי גם למעלתו בתוך שארי אוהבי כי בטוח לבי בו שאהבתו אלי בתוך מעיו וכבר אחז״ל המלמד תורה וכו׳ מעלה עליו וכו׳ כאלו ילדו (ע״כ פתח דברי קראתיו ברי ובר בטני) אולי גם הוא יחלק חלק ונחלה במצוה ההיא להוציאי ממסגר אסיר הזה כי יתאמץ לדבר על לב נגידים שיפרישו סך קצוב שישא פירות לפרנסתי באופן שגם אדונית אמי מורתי תי׳ *) תסכים

---

*) בשנת תקע״א נפטרה אמו הצדקת ז״ל בנראה סציון קברה וז״ל: עובר תרד דמעות תקרב חלום. אשת גופך ספיר ויהלום, נפטרת יום א׳ י״א אייר תקע״א לפ״ק — פ״ט האשה היקרה שלשלת היוחסין מרת גיטל ע״ה אשת איש יקר רוח הי״ה הקצין והרבני מהו׳ משה גינז זצ״ל תנצב״ה. בשנת

ל ידי גבל אוהבי הרבנים הגדולים ישלימו אתי ואזי בעזה״י באין ספק מיד
וציא מחשבתי אם גם צעקת בני עירי רבה עלי לא אשמע להם אשים מצחי
חושה ואזני ברזל ואשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזקני להוציא מחשבתי אל
פועל מעלה אני עליו כאלו קיים נפש מישראל. ואני מוכרח לעצור רוחי מדבר.
׳ אתה ידעת מזימותי ומחשבותי מה המה — דברי ידידו המדבר בלב נדכה
עיניו נשואות לה׳ ללא יזנח לעולם ישלח עזרו מקודש לגמור מחשבתי.
ה״ק עקיבא גינז מא״ש.

ל ימי חלדו הי׳לנגד עיניו יום האחרון יום פקידה וכאשר עשה בפרידלאנד חשבון
בנפשו העלה ג״כ התעוררות בכתב לו ולאחרים (עיי׳ .אגרות סופרים סימן כ״ז).
שנת תק״ע בקשו אנשי עיר מולדתו לקבלו לאב״ד ושלחו לו שטר רבנות אבל
רבו עליו חביריו ועכבו על ידו שלא לעזוב מדינתם כאשר נראה מאשר
תב להגאון המובהק מהו׳ אברהם טיקטין ז״ל אבד״ק גלונא רבתי ואה״כ בברעסלא
״ל : לאשר רואה אנכי כי הרבה נביאים מתנבאים בסגנון אחד גאוני זמנינו
עכ״ת והגאון ליסא. ראוויטש. האלבערשטאדט בערלין שטוב יותר להשאיר פה
סכמתי בדעתי שלא לעבור ע״ד רבים באם אנשי ק״ק א״ש ימחלו לי על דיבורי
״ק עקיבא; עכ״ל. אנשי ק״ק פרידלאנד גם המה לגרמייהו עבדו לעכב הצדיק
צלם וגם הוסיפו לו על סיפוקו (עיי׳ .אגרות סופרים סימן כ״ח). אף כי כבר
איזה חדשים מקודם סידרו לו הכנסותיו מחדש (עיי׳ אגרות סופרים סי׳ כ״ט).

הנה בעת שישב בפרדלאנד הי׳ אז אב״ד בפוזנא הגאון האמיתי החסיד רבי יוסף
יאסקא זצ״ל חתן הגאון בעל נודע ביהודא זצ״ל, ופעם א׳ הי׳ לזקיני
ל איזה הלכה חמורה לפניו (עיי׳ תשוב זקיני ז״ל מהדורא קמא מסי׳ קט״ז עד
״כ) ומגודל ענותנותו לא רצה לסמוך על עצמו וכתבה אל הגאון מהר״י ז״ל
פוזנא אבל לא השיב לו מאומה והצטער זקיני ז״ל על זה כי אמר או לא היו
בריו הגונים לאמרם וע״כ לא מצאן הגאון ראוי להשיב עליהן או שיש לו
קפידא בלבו עליו עד שפעם א׳ הביאו איזה ענין לעיר פוזנא וביקר את היכל
גאון אב״ד מהר״י ז״ל והוא כבדו ביתרת הכבוד הגם שהי׳ אז עוד רך בשנים
גדו ואחר שראה זקיני ז״ל את כל הכבוד אשר עושה עמו וכמו שעושי׳ לגדול
הדור שאל את פיו על מה ולמה לא השיב לו מאומה על שו״ת שכ׳ אליו וענה
גאון ז״ל לנוף הענין אין מעלתו צריך לדידי כי יוכל לסמוך על עצמו בכל
בל ולא כתב אלי רק מרוב ענותנותו שאין רצונו לסמוך ע״ע או לכבודי ואני
מום המרדות .וכאשר מעלתו יהי׳ רב בפוזנא יראה בעיניו שהזמן לא יספיק
להשיב לכל שואלי ודברי הגאון נתקיימו כי אחר פטירתו בשנת תקס״א נתקבל
חיו הגאון בעל בית שמואל האחרון ז״ל ונפטר בשנת תקס״ה ואחריו נתקבל
זקיני זצ״ל : *)

בשנת תקע״ד בחודש ניסן נועדו יחדיו ראשי וחכמי עיר פוזנא והמדינה וגמנו
וגמרו כולם פה אחד לקבל עליהם לאב״ד בהעיר והמדינה את זקיני מאוה״ג

*) בשנת תרל״ד זכיתי בצאתא חדא עם אחי הרב הגאון הגביר מהו׳ יצחק ליב זצ״ל להשתטח ...
קברי צדיקים אלו בפוזנא ולהתפלל שם זי״ע. פוזנא היתה לה סעילם רבנים גדולי הדור ...
גאונים מהר״ל ספראג מה״ר מרדכי יפה בעל הלבוש, מהרש״א. מה״ר שעפטיל סג״ל הורוויץ בני
מה״ר ישעי׳ סג״ל מה״ר יצחק רבו של הסמ״א מה״ר נפתלי כ״ץ בעל סמיכת חכמים בנו מה״ר מרדכי
חותן של הגאון יעב״ץ, מהו׳ רפאל כהן בעל תורת יקותיאל זכר כלם לברכה:
שנת תקע״ג לפ״ק נסע לק״ק אייזענשטאדט עיר מולדתו על חתונת בתו זקינתי הרבנית הצדקת
אשת

זצ"ל ומאוד הי' נבוך בענין זה כי ירא לנפשו אולי בעיר גדולה בזו לא יהי' באפשרו לעשות כהרגלו ולעבוד את בוראו כאשר עם לבבו כי טרדות רבות ושונות מהעיר והמדינה יפסיקוהו ועוד במה הששות שהי' לו ופאשר הודיעו ראשי הקהלה הסכמתם זאת לזקיני ז"ל השיב להם מכתב זה וז"ל: ב"ה כ"ו אדר תקע"ד לפ"ק — ברכות נשגבות יחדיו משולבות לכבוד הוד הדרת ידידי וכו' פו"מ דק"ק פיזנן יע"א ויתר יחידי סגולה נכבדי העיר ועליהם כבוד חכמי העיר נטורי קרתא הרבנים המופלגים חריפים ושנונים — הן כל יקר ראתה עיני ביקרת מכתבכם שהגיע עדי בליל ה' העבר כי יקרה נפשי העלובה בעיניכם לשום המשרה על שכמי ולאשר הענין הזה אצלי פתאומיות א"א לי לקבץ רעיוני על שעה חדא ולשפוט הכרעת דעתי לזה אבקש מכבודכם כתרו לי זעיר ימים אחדים להתיישב בזה ואי"ה קודם פסח אשיב לכבודכם מלא דבר ב"נ ידידכם עקיבא גינז.

ואעתיק כאן שני מ"ק שתח"י אשר כתב בענין זה וז"ל:

בעזה"י יום ג' ל"ה למב"י תקע"ד לפ"ק:

שלום וברכה לכבוד חתני ידידי ורב חביבי כנפשי הרב הגאון הגדול המפורסם נ"י עה"י פ"ה מהו' משה סופר נ"י עם בתי הרבנית הצנועה מרת שרל תחי' וכו':

אף שזה מקרוב כתבתי לכבודם אודיע עתה שקרוב אצלי להשיב בתשובה שלימה לק"ק פוזנא לילך להם. באמת היודע תעלומות יודע שאני ידעתי בנפשי שאינני ראוי להיות ראש לשועלים אף כי לאריות וכסאי פה פרידלאנד גדול הרבה מערכי אף כי כסא פוזנא. אבל מה אעשה אם רבו עלי רבותי וחבירי מליסא מברלין ומראוויטש ומיתר הקהלות הסמוכים לפזנא מרעישי' עלי ואומרים לנפשי שהחיוב מוטל עלי לילך להחזיר עטרה ליושנה ולהגדיל חיבוב התורה וכאשר הרעישו עלי ומנעו א"ע מלילך לא"ש כן עתה בהיפך רוצים שאלך לפוזנא. ולזה מאוד אבקש ממר חתני נ"י להזכירני בתפלתו שיחזק ה' כחי להנהיג ציבור הגדול הזה ולהאיר עיני בתורתו ויתן חני בעיני העם שלא אבוש בעוה"ז ולא אכלם בעוה"ב ויהי' לי בזה משענת קנה ברזל ולסמוך על כחו דמר חתני נ"י לעזרני בתפלתו (כאן כתב איזה ד"ת) והדרן לקמייתא שיעשה נא חתני נ"י זה

אשת הי"ל מרת שרל זצ"ל עם זקיני רבינו משה סופר זצ"ל (ועיי' בתולדות זקיני ח"ס ז"ל באריכות) ודכירנא שסיפר לי אבא זצ"ל שדרך הלוכו אז כא לק"ק קיטע הסמוך ונראה לפ"ב וזקני בעל ח"ס ז"ל בא עם סיעת מרחומיו לקבל פניו שמה ובקיטע הי' אז קהלה מפוארה ועל כסא הרבנות ישב הגאון הגדול רבי הירש ברודא זצ"ל בעל ס' תואמי צבי על ש"ע א"ע וכל הרבנים ת"ח והמון עם מכל סביבות הללו באו ונועדו יחדיו לקבל פני גדולי הדור ובאשר היו במסיבה הציע זקיני רע"ק ז"ל איזה ד"ת לפניהם ופלפלו עמו החכמים ובפרט הגאון דקיטע אשר הי' בעל פלפול גדול ורב גוברי' ואוריי' הוא דארתחי להו והיו כאש להבה זה נגד זה וכמעט פגעו ונגעו זה בזה והעומדי' שמה המון עם השתוממו מאוד על גדולי הדור כאלה כי הי' נדמה להם כאלו קנטרו זה את זה ובתוך גודל הפלפול בכ"ז לא שכח זקיני רע"ק זצ"ל רישי' והבין וראה כקריצת עינים של המון עם מה בלבבם ומיד פיו פתח בהכמה לפרש הקרא בתהלים, כי הנה המלאכים נועדו עברו יחדיו המה ראו כן תמהו וכו' שם חיל כיולדה ופי' הכוונה הנה המלאכים מאן מלכי רבנן נועדו לקיום אי תאשית מלאכתם ושיחתם בד"ת ואורייי הוא דארתחי להו ואפי' אב ובנו נעשו אויבי' בשער והיינו עברו יחדיו מלשון עברה וזעם, המה ראו העומדי' שמה ראו וכן תמהו נבהלו נחפזו לראות מלכי רבנן נעשו אויבי' וחולקי' זע"ז, אבל האמת שם חיל כיולדה כמו יולדה רבי לה חבלי לידה עד הילד היילד יוצא לאור עולם ואז החבלים נפלו לה בנעימים ונהפכה התוגה לשמחה על שילדה דע מעבך ומלבן היטב כן במלכי רבנן עד שיוציאו רעיונות מזוככות אמת לאמתו יש להם צער רב ועברה יאת יהב בסיפה אחר שהעמידו האמת על מכונו נעשו אוהבים זע"ז ושמחים זה

בזה

למען אשתו הצדקת תחי' לחוס עלי להזכירני בתפלתו וכו' ידידכם אביכם דש"ת
בלב ונפש : ה"ק עקיבא גינז מא"ש :

בעזה"י יום הנ"ל :

שלום וברכה לכבוד ידידי אחי הרבני הקצין ירא ה' מרבים מהו'
שמואל נ"י וכו' :

מכתביכם הגיעני לנכון וואס אחי נ"י רעקאָמאנדירט אנצונעהמען כסא פוזנא
למען בני ובנותי ולכבוד משפחתינו ולמען התני הגאון נ"י אויס דיא
ורנדרע פינדע איך גיכט דאצו מיך צו בעוועגען, וואס זאָלל דאס תועלת זיין
לבני ולבנותי וועגען שידוכים דאס זאָלל הייסען דעם פוזנער רב זיינע קינדער
תה"ל בעודי גושב פה פרידלאנד מתכבדים לשדך עמי. בשבוע העבר הגיעני
מכתבים מווילנא ומב:נסק מבקשים לשדך עמי וכו' למען כבוד משפחתינו מה
לנו בכבוד המדומה ולאיזה תכלית אמיתי, גם לכבוד חתני הגאון נ"י תה"ל אנכי
מתכבד עמו אבל הוא אינו צריך להתכבד בי כי כבודו גדולה מכבודי בתורה
וביראה באלף מדרגות ה' יאריך ימיו ושנותיו בטוב וכו', לזה קרוב אצלי לבטל
דעתי ולקבל עלי הכסא הזה ה' יראה בעניי ובשבירת לבי ויזכני לנהל העם
בדרך סלולה ולתקן דברים טובים כחפץ אחיכם קטן בדעת :
ה"ק עקיבא מא"ש :

והנה אף כי כבר הי' נגמר קבלתו נתעכב ביאתו עד שנה שלאחריו מטעם כי
כבר התחיל רוח קדים עזה רוח עועים לנשב בלבו מעט אנשים ותאכל

גזה ע"כ דהה"ק וש"י: החותן וקיני הקדוש רע"ק ז"ל ישב עם התנ' קדוש זקיני בעל ח"ס ז"ל כסה
סים באהבה ודביקות זה עם זה אבל לא לעולם חותן והיצרך לשוב לביתו בהכרח אבל גילה
עתי להתני זקיני ח"ס ז"ל שאם יודמן איזה קהלה לפניו במדינתנו יקבל המשרה על שכמו למען
הי' בקירוב מקום עמו ולהיות כי אז ה"קק טריעסט במדינת מעהרן פנוי מאין יושב על כסא רבנות
סה יהיתה קהלה חשובה בעת ההיא ע"כ עידך קדוש זקיני ח"ס ז"ל אליהם מכתב ליעץ להם
שיקבל את חותנו הקדוש להם לרב וז"ל מכתב קדשו:
שיל"ת פ"ב יום ד' ער"ח כסלו תקע"ג לפ"ק.
לוסי אסוני ישראל, ראשי גולת אריאל. מנהלי עם ה' דק"ק טריטש סינייהו סלכי סינייהו
אפרכי כולם אהובים כולם ברורים יעסדו על ברכת ה' היא תעשיר בעושר ונכסים ואורך
ימים ושנות חיים ושלום.
גי הי"ם סמכוני באשישית רפדוני בתפוחים מחולת אהבה לבני הביע"ר כמו אש אהבת חמי
הג"ון הגדול נר ישראל כקש"ת מה"ו עקיבא איגר נ"י אשר זה ח' ימים אנחנו דבקנו זה
זה וקשה עלי פרידתי מאוד והאמנם כי א"א לעכב הנסיעה הזאת בשום אופן כי קרוא הוא
לאסיפת המדינה במדינתו לפקה על עסקי נפשות מ"ם ההוא אמר לי בפה מלא אם אפשר שיהי'
ות במדינתינו קרוב לי אפי' אם מצער היא ותהי נפשינו קשורים יחד נצמדים בעבותות אהבה
הצליתי לסזכרת לפני פר"ם כבודו נ"י אם יאבה לשבת בק"ק טריטש ואמרתי לו שהיא קהלה
ספארה סלאת חכמים מספיקים ישיבה מחזיקים ידי הרבנים ביתר עז וחויתי לדעתי כי לא יאסר
ואם ע"כ אחלי פני פר"ם כבודכם בהתאסף ראשי עם קדו"ש על עסק תברכת עשו עמי בטובה
לקבל עליכם איש קדוש וטהור הנ"ל הלא נודע ומפורסים בשער בת רבים והאריכות בזה למותר
ושריכם אם תזכו לו ובפרט שתעטרנו בזהובים לפי הצורך והזמן שתהי' פרנסתו בריווח. וד'
ירוויחו לנו ולכם ואצפה תשובתכם על כל פנים עי"ם האפשרי ואחתום בכל חותמי ברכות
משה"ק סופר מפפד"ם
האמנם לגדולה מזו הי' מתוקן כי ב"קק פוזנא שמו עיניהם בו בקדוש זקיני ז"ל לקבלו לאב"ד
העיר והמדינה עיר גדולה לאלקים וכיסים לא מרובים יצא הדבר מכח אל הפועל, פוזנא
היתה בעת ההיא הרבנות היותר גדולה בכל מדינת אשכנז והיי' קהלה עתיקא מאוד בה רבו חכמי'
וגדולי תורה מאות בשנים והיתה קהלה ראשית בארבע ארצות היהודים.

האיש בקצה המחנה בקצינים שבמחנה ומענה בפיהם כי חדשי קרים המה ויי
מפני חדש יתציאו ובצדק שפטו כי קדוש זקיני ז"ל יעמוד נגדם כעמוד הבר
מבלי פנות אל מבוקשם לשנות כי הי' חרד על דבר ה' שלא ישנו מדברי חז"ל, ומנה
ישראל (ואציע לדוגמא מ"ק עי' "אגרות סופרים" סי' ל') : אף מגהג קל הנוגע הן לעני
הקהלה הן לגידול בנים רק ישאיר הכל על מכונו וגבולו ועוד יוסף כח ועצמה וכא
גבורתו וידעו כולם גודל ערכו ורוממות מדותיו ושיהי' דבריו נשמעים ביתר שא
ויתר עז בעיר ובמדינה לזאת השתדלו עיכובא אצל שרי המדינה והלשינו
מנהיגי העיר וגם באו בטענת דמים כי אין ביכולתם לקבל רב מרוב החובות יו
ממאה אלף טאלער אשר השתרגו על צוואר הקהלה אבל מאחר שראו שכל
לא פעל מאומה ענו גם הם אחריו מקודש וכאשר באו אליו המשולחים והצ
לפניו פרטי־קהל אשר חתמו עליו גדולי וחכמי העיר ואשר בו נאמר כי כל
הקהלה וכל בעלי בחירה בחרו בו (כי אז לא הי' דעה אצל קהל הן לבחור
להבהר רק מי שיש לו תואר "חבר") אז גם קדוש זקיני זצ"ל חתם שמו
פראטאקאל הנ"ל וזלה"ק : למען השלום והאמת וניכר הדבר כי מפי
יצא הדבר להוליכני לק"ק פוזנא לא אבטל הדבר ויקוים כפי הפונקט
הנ"ל הנוגעים אלי הנזכרים לעיל, וה' יתן הכל לטובת הכלל כעתי
ה"ק עקיבא גינז מא"ש החותם אור ליום ה' ב' אלול גאל ישראל לפ"ק פ'
פרידלאנד עכ"ל :

והנה בבואו לפוזנא היו שמה איזה מתנגדים אבל כאשר ראו את כל הכב
הגדול אשר עשו לו כל הקהלה וכל המדינה כי כולם באו יחדיו לק
פניו המאירים ויצאו לקראתו בתופים ומחולות אנשים נשים וטף, גם לבם
אלו נהפך בקרבם ולא הי' בהם עוד רוח להתנגד רק קצב בשר א' עשיר
פנים אשר שם בשר זרועו ועמד לפני ביתו בזרועות מגולות וירא את העגל
וכאשר עבר לפניו העגלה אשר איש האלקים בו אמר ההוא מאן דהוא בזה
אינגו מבין מה הרעש הגדול הזה הלא רק בשר ודם הוא' ויהי כאשר כ
לדבר פתאום נפל ארצה ותשאר מוטל במקומו והי' נראה בעליל כי נענש
השמים, והקולות יחדלון ולא פצו עוד פיהם נגד איש אלקים קדוש זי"ע. ובש
כאשר דרש דרשה ראשונה הי' משלב הרבה מאמרי רבא בש"ס לשיטתי' ו
נמצא דרשה זו בין כ"י. *)

---

*) אגב אזכיר דבר פלא בהיותי בשנת תרל"ד בחברת אחי הרב הגאון הגביר מהו' יצחק ליב
בפוזנא והיינו גם בהבית אשר דירת זקיני ז"ל הי' בו וכבואינו אל האכסדרה ופארה
ראינו שמה על הכותל בולט ראש צבי גדול עם קרניו ושאלנו מה זאת והשיבו לנו אם הראש
עשה בעצמו הגאון הקדוש רבי נפתלי כהן זצ"ל כאשר בא לישב על כסא רבנות בפוזנא ונתן שמ
הקודש בתוכו ומן אז והלאה בכל הרחוב ההיא אשר הדיורים כמעט כולם יהודים לא הי' שם שרי
וכאשר בא זקיני זצ"ל לשם נטל השמות ובדקן ותקנן והחזירן לתוכו ועד היום הזה לא הי' שר
שמה כן סיפרו לנו בהבטחה נאמנה — גם נמצא שמה בביהכ"נ ס"ת אשר כ"י הגאון מהר"נ
הנ"ל בכתב יד קדשו על קלף צבי :
מספרים מזקיני ז"ל כי פעם א' נסע מפוזנא לק' אבערזיטצקא ובחזירתו סמוך לכפר פאסיאנמקא
סמוך לעיר סאמטער רדפו אחריו עובדי אדמה וכלי זיינם בידם אולם פתאום נשארו עומ
ניצבים כמצבות אבן מבלי יכולים לנוע ולדבר דבר וכאשר בא אדוניהם וראה אותם נצבו כמ
ולא ידע פתרון וכאשר שאלם על כבה לא יכלו לענות אותו ולא ידע מה זאת עד שבא אליו א
א' אשר ראה בעיניו מפרחק המאורע וסיפר לו אז רכב האדון על סוסו אחרי זקיני ז"ל וביקש מממ
ממנו וענה לו זקיני ז"ל אני לא עשיתי להם מאומה רק נענשו מן השמים אכנם מבטיחו כא
יחזור

. בואו לעיר פוזנא רבו ונתוספו טרדותיו ועלו למעלה ראש הן במילי דשמיא
שנתוספו הרבה ספסלים בבית מדרשו כי תלמידים הרבה מרחוק ומקרוב
לשמוע תורה מפיו והי' לו ישיבה גדולה ומפוארה *) אשר כמעט כל רב
לג וכל נתח טוב במדינת פוזנא ואשכנז ממנה יצא ורבו כמו רבו תלמידיו
פים כנודע וגם בהלכה למעשה ושו"ת פנו אליו מכל הפינות.**) וביחוד
כנז מפולין ומרוסיא אשר חרדו מאוד לקראת דבריו ולא הספיק לו הזמן
כל תשובותיו למעתיק להעתיקן כי .הי' ימים אשר .שלח כמה תשובות בפ"א
הדואר והוא ברוב חריצות שכלו וקלות אצבעותיו הי' מספיק בידו לכתוב כל
לא כן המעתיק ׳ ע"כ נשארו תשובות הרבה בלי העתקה ובכ"ז נמצאו
יו כאלף תשובות מועתקות — ובמילי דציבורא כל קהלה ויחיד שהי' לו
ענין חמור שאל בעצתו ***) ונוסף לזה הי' ג"כ מוהל ולא הניח סנדקאות

אל עבריו ימצא הכל על מכונו כמקדם וכן הי' לזאת קרא: את המקום ההוא פאסיאנצי־
. קאווא .בלשון .פולי"ש. והוא בלשון אשכנזי: עדינגנער:נגסשטאטטע כלומר מקום זכרון:
מידיו היו מפורסמים לחריפים ושנונים ובעלי פלפול עצומים ומעשה שפעם א' בא הגאון הצדיק
מהו' אפרים משה ז"ל אבדק"ק ־קאליש ברוסיש פולין לבקר את זקיני ז"ל לפוזנא ולהיות
' טרוד לפי שעה ולא יכול לקבל פניו מיד הסתין בביהמ"ד והשתעשע בנתיים עם התלמידים
והפת בחריפותם סתרו את כל דבריו ואמר הגאון מקאליש ז"ל אלמלי ידעתי שיהי' לי
גדול כ"כ לא הייתי בא על עגלה לפוזנא כ"א ברגלי הייתי הולך לשם מזה נראה ג"כ
גודל צדקת הגאון ההוא ז"ל :
"ל ודדי הגאון המובהק מהו' שלמה ז"ל אל גאון א' בתשובת שאלה : ואשר ביקש דו"מ
שאם יהי' רפיא בידי שאשאל מפי אבא מאוה"ג נ"י אם כי מונע אני עצמי להטריחו
ליוהעי רב טרדותיו ובכל אלה לא יבטל משיעוריו הקבועים ואם יגיעהו שאלה מבחוץ יגזיל
להשיב דבר עכ"ז למען אהבתי לדו"מ אשלחה דברי אליו עכ"ל. כאשר הגיע אליו שאיה
לםדינה ויש שמה גדולי ישראל ברוב ענותנותו מנע עצמו מלהשיב ועיי' בשו"ת ה"ם א"ע
סי' קנ"ב להגאון מהו' משה מינץ ז"ל אבד"ק אובן ישן ובי"ד וז"ל זקיני רע"ק ז"ל : כי יפלא
הדבר מאוד על כבודכם תמהה והנשאה כי באתם לדפוק על פתח איש ריש ונקלה כמוני אף
ב"ת הגאון נ"י לא יאות לו להיות דיין לעצמו הלא יש אתו שרים רבים ונכבדים א"כ קצתם
ים כבוד הגאונים ארזי לבנון אדירי התורה הגאב"ד דק"ק נ"ש והמדינה נ"י וחתני הגאב"ד
פ"ב נ"י ה' עליהם יחיו אשר ציפורן קטנם עבה ממתני ומהם תבוא תורה לישראל וכאלו
חקרי לב בעלי תריסין אשר במדינה דשם ולזה ראוי לי לקיים בעצמי ובמקום גדולים אל
ד וחוששני גם מחטאת שזה דרך פגיעות כבוד להם והיו כאלו הארץ יבישה אין כל ואך להשיב
מפני הכבוד בקוצר אמרים וכו' עכ"ל.
***) כמה השתדל בעד ת"ח ובנן של קדושים נראה משני מכתבים אלו וזלה"ק :
' ש"ב רחומי כנפשי הגאון המפורסם האמיתי כ"ש מו"ה מאיר נ"י חייל האבד"ק בערלין יע"א
כמדומה כבר הודעתי בענין קעמפנא הרבה עסקתי עם הרב נ"י (הוא הגאון מו"ה יוסף
ול לאנדא ז"ל בעל ס: מסכנן שילה בן הגאון המפורסם המקובל מו"ה ישראל יונה ז"ל בעל
עון הברכות אשר זקיני רע"ק ז"ל הי' מחשב אותו לבעל מדריגה גדולה עד שכתב אליו
ח לו קמיעות לאחרים כנראה משני כתובים ממנו המובאי' בס' שירת ישראל ועיי' .אגרות
ס' סי' ל"א — הכותב) והוא ת"ח מופלג ולמד הרבה גם גיסי הגאון מראגזני נ"י והרב המאוה"ג
ין עסקו עמו איזה ימים והפליגו לי בשבחו. וזה כתבתי בשולי מסיכת גיסי נ"י כדאי גיסי
וכן הגאון אב"ד .ק"ק ביאליסטק לסמוך על מסיכתם וגם אני עסקתי עמו הרבה וכו' ולא
תי דבר מה מצאתי בו ואנשי קעמפנא לחשו ביניהם ותמהו על זה ובערם שאלו אותי רצונם
אם פסול ׳ להוראה ׳ והשבתי הלא ראיתם שכתבתי שכדאי הגאונים לסמוך עליהם. בשב"ע
ביום ב' כתבתי באחרונה לתנ"ל שמאז בטח לי בסמיכת הגאונים ושגם שארי הגאון ברלין
שהוא ת"ח מופלג דילדא אמי' כותי' תלד גם הגאון לונטשיץ כתב עליו שהוא ת"ח חריף וראוי
ך עליו כעל א' הדיינים הקבועי' שם .וזה בעליל היותר מובאה להודות כא' מהם' והי' פלא
בעיני עליכם שהרביתם ריב עם בן רבנם אשר אתם חייבים בכבודו בחיי' ובמיתתו והפי' מ
נהרתי

א׳ מילת בן אשר לא יהי׳ לו חלק בו וכן נסע למרחקים לפעמים כמה פרסאו
לכבוד המצוה ולעומת הטרחה התנה לעצמו שיתנו לו כל המצוה היינו החיתו
והפריעה ולפעמים גם הסנדקאות יחדיו והוצאות רבות עשה על מצוה זו, וה

נתרצו שיהי׳ דיין. ואתם לא הרשתם שיורה שום דבר. אתמהה באיזה כח אפשר לפסול הורא
אחרי שראיתם סמיכת הגאונים (ובזה ממילא יבינו שיותר קשה עלי שעסדו והרכיזו בפוסבי בבהכ
שהוראתו אסורה) וכעת שאסתייע שעסקתי עמו הרבה וגם היינו ב״ד שלם הגאון צעספלבורג מו
טובי׳ נ״י וגיסי נ״י ואבדק״ק קאזמין ואנכי בעניי והיטב בעיני כל ולא הי׳ בידי להכחיד האמ
ואעפ״כ מהרתי למצוא פשר דבר כזה ואם אינכם מתרצים גם בזה ידי מסולקת קודם בא מכת
לידם הגיעני שליח מהם שאינם מקבלים עליהם אותו לרב עד שיתווך מהגאון ברלין מראיים
ואני אז כתבו יח״ס שאינם מקבלי׳ אותו לרב בשום פנים חשבתי להם ע״י השל״ה כבר כלול הכ
במכתבי על הדואר לכם ואחזור בקצרה לי אין עסק במינוי קעספנא ובשאר קהלות ואך ביסוד הורא
לא כחדתי האמת וטרחתי למצוא פשר ועל זה הסכים ג״כ הגאון ברלין ואם אינכם מתרצים בז
ידי מסולקת וטרחתי זו למה, רואה אנכי שאין כוונתם רק לשמים. מה זה ענין שהחזירו הי׳
מבהכ״נ למול בביתם מה ענין בהשוחט עדים העידו בפני אב״ד יבר״צ שלו שנשבע לשקר וג
עבר ה״ב ושוחט בלא קיים ואנוכי כתבתי בשולי פסקו כפי ענין הנ״ל הדבר פשוט שאין אכ
שחיטתו עד שיעמוד לפני ב״ד ויבורר דינו ותקנתו והם מחזיקים אותו לשוחט, הם שלחו לי רצ
במכתבם אלי העתק מכתב הגאון צעספלבורג שאחרי נסיעתי משם נסע הרב לקראטשין וישב ע
ערך ב׳ ימים והפליג אותו במאוד ובאים בטענה איך אפשר להפליגו כ״כ ובודאי ע״י הפצרה מס
לא השבתי על דברי שטות אלו ואדרבא מי שאינו כותב מלבו רק ע״י הפצרה מקצר ועולה, יהי׳
ש״ב אם האמת אגיד לא ידעתי הב״ד צדק כולם בודאי לא ואף הרב הישיש מוהר״ד נ״י (והוא הת
מהו׳ דוד מיקון ז״ל) אם הגיע בלימוד למעלת הרב אב״ד נ״י ובאמת יש לי צער בלבי ולא ידע
מה אעשה מאז שהי׳ פה פרנס א׳ משם אצלי והי׳ ג״כ בני הרבני מוה״ יי נ״י אתנו שאל הפר
אותי אם אפשר לעשות שליח לומר לסופר לכתוב גם אמרתי לו למה לא אמר אין שליח עוש
שליח אמרתי לו הדין אמת גבי סופר אבל לא ידעת הטעם ולא גלית לו הוציא מחיקו כו
מהב״ד שהשיבו לאיש א׳ מפולין שרוצה לגרש את אשתו בקעמפנא או בסמוך לו שאם קשה
הנסיעה ע״י גליים יכתוב לפלוני שיעשה שליח להסופר לכתוב. ודחיתי אותו מי יודע מה ה
הענין. אבל בלבי קשה באבן אם יעשו כזה המכשול גדול. ומה אעשה אם אכתוב להם
להפרנס אגדיל המדי״ה ולשתוק ג״כ אינו נכון ימחול כ״ת נ״י לרדוף השלום כמדומה יחזק הפ
ג״כ ואחרי ניסח הסמיכת מגאונים וממיני הידועי׳ לני במדינתינו ומאז ראה ג״כ שהוא ת״ח מופ
וגם אני ראיתי בן יקים כפי המשר, ידידו דש״ת בלו״נ. ה״ק עקיבא גינז מא״ש.

בעזה״ה מנחם פ״ד לפ״ק פק״ק פוזנן.

שלום להרבנים. חרוצים ושנונים בד״צ דק״ק קעספנא יע״א.

מאז בטח לבי בכבוד הרב הגאון מו״ה איסר נ״י אם כי אינני מכירו אבל נאמנו דברי הגאון אב
ראוויטש נ״י שמעיד שהוא גאון מפורסם ועל הגאון אבד״ק ביאליסטאק בעה״ם ספר מרא
הצובאות ומכירו אנכי היטב לא לבד ע״י ספרו אף ע״י מכתבים בשרת כמותו ירבה בישרא
ועדותו של שאר בשרי הגאון מהו׳ מאיר נרו ווייל שכתב לק״ק קעספנא ובן אלי ביהוד שה
והרב ה״ג מהו׳ יוסף שמואל לנדא ז״ל הנזכר להלן ת״ח מופלג ודילדא אמי׳ כוותיה תי
וכן ידידי הגאב״ד בלונשיץ במכתב מיום ב׳ ז׳ ניסן העיד שהוא ת״ח מופלג וחריף וראוי לסמוך על
כעל א׳ מדייני הקהלה יהי׳ בלבי מאומת ומאומן הדבר והי׳ פלא זו בעיני על בית דינכם הרמ
להחזיק הריב ובפרט עם זרע קודש של רבכם הגאון זצ״ל אשר כולכם חייבים בכבודו בח
ובמותו ואם כי הוא רך בשנים וכי בשביל זה ראוי להגדיל הריבות ובפרט שהפר״ם לא ר
רק שיהי׳ כ״א מהדיינים ואתם השבתם שלא יורה שם שום הוראה אתמהה! באיזה כח אפ
לפסול הוראתו אחרי ראותכם מכתבי הגאונים והגאב״ד לענשיטץ כתב במפורש כפי הנ״ל ו
ביום הנ״ל כתב להרב מו״ה ד״ד נ״י דמתמה עליו שמחזיק הריב עמו ועי״ז קמו וקבלו או
לאב״ד ומידכם היתה זאת ואולי מן השמים ובעל הסיבות הוסבה זאת לשום בדעתכם להקים ז
הצדיק וע״כ החרשתי וכתבתי להפר״ם דשם שלא נחה דעתי מבלי קרוא ב״ד לשם והי׳ כוונ
שע״כ יתווך איזה ענין לא להורידו ח״ו ואגב אסתייע מילתא שהרב החריף מו״ה יוסף שמואל
הי׳ אצלי ושעסקתי עמו בענינים שונים גבדינים שונים ומצאתיו מלא דבר והיטב העידו הגאונ

באמת

לפלא איך יסבול גוף חלוש המזג כמוהו את כל הטרדות וענינים באלו ולא נשאר שום דבר מצוה אשר בא לידו שלא הי' מקיימה. *)

מעולם עשה לעצמו חשבון הנפש בכל יום ויום יביע אומר ודברים מלאכת היום ורשמם על הספר ובכל לילה ולילה יחוה דעת דעתו הקדושה אם מעשיו כדי מדתו ואם לא עזב א' מכל הנהגותיו ותקנו והוסיף עליהם בכל עת כפי גודל

באמת ובצדק וגם גיסי הגאב"ד דאגזני ישב עמי לילה ויום ועסק עמי הרבה והפליג יו אותי וכמו כן ידידי הרב המאוה"ג חו"ש ובקי מו"ה' יודא נ"י אבדק"ק קאזמין אשר קים לי' בג"י עסק עמו ג' ימים רצופים והפליג לי מאוד גם אח"כ בהועדני יחד בכפר לכתיבת התנאים שם נמצאו להקת הרבנים בי דינא רבא כבוד הגאון המפורסם מו"ה' מיכי' אבדק"ק צעמפעלבורג וגיסי הגאון נ"י והרבנים המאוה"ג אב"ד קאזמין ודק"ק קאבלין ופלפלנו הרבה מענין לענין ומצא הרב נ"י חן בעיני כולם וגם אני בעניי בתוכם ואנשי הפו"ם דשם צעקו אלי רצונינו לידע אם הרב שלנו פסול להוראה נורידהו מיד ומה זו שתיקה ולא הי' בידי לאלם פי וגם וכי דינא הכי והכהיד תחת לשוני האמת ולראות כבזיינו של זרע קודש ומעיקרא הרהקתי עצמי שלא לידע טיבו ומהותו אך שהקרת ד' לפני א"א להעלים האמת וכבוד גיסי הגאון כתב לו מסיכה ואני כתבתי בשולי היריעה שכבוד גיסי הגאון נ"י והגאון אב"ד ביאליסטאק וכי המה ממידעי ומכירי אותם והגאון מהר' איסר נ"י שאיני מכירו לא הזכרתיו וגם אנכי עסקתי עמו וכו' והגאב"ד צ"ב לגודל הביבהו להרב נ"י מדה בעצמו להעתיק המכתב והוסיף בהעתקת דברי בתואר כבוד להרב נ"י והראה לי ואמר שמצא כן לנכון והודיתי לו ועכ"ז בעזה"י אשר הי' ראוי לפעול ע"י ב"ד פעלתי בעזה"י פשר הגון שתהי' המשרה ההוראה על שניהם כבוד הרב אב"ד נ"י וכבוד הרב מו"ה דוד נ"י כל א' יורה אשר יבוא לפניו והקהל יתנו משכורת להרב מ"ה דוד נ"י ששה ר"ט לחודש כל ימי חייו ד' יאריך ימיו ושנותיו בטוב. הרב אב"ד מחוייב לכבד את הרב מו"ה ר"ד שליש בסידור קידושין ושליש מסנדקאות ומושב הב"ד יהי' בהדר הקהל והרב מוהר"ד יהי' הקבוע בכל דין ודין ושארי הדיינים כ"א יהי' כסדרן וזהו הטיב והנכון מוסכם מש"ב הגאב"ד ברלין מו"ה מאיר נ"י וכתב אלי במפורש שאכתוב כן בשמו וזה רצונינו וכה יהי' וכה יקום — ואם גם בזה לא תרצו ידיגו מסולקת מזה ואשלח מכתב הנ"ל אשר כתבתי בשולי מכתב גיסי הגאב"ד נ"י להפו"ם ומעתה ראיזה ענין יהי' עוד המורה לקריא בד"צ לשם ומה יוכלו לעשות יותר וכי יורידו את הרב נ"י אחר שבאמת ראוי להוראה ונתמתה בר"ב ור"מ — ואולם אם לענינים אחרים המופלאים רצונם שיבואו ב"ד לשם הבטיח לי הרב נ"י שבאם תוך חדש אלול תקראו לשם ב"ד אשר אין נוגעין כלל לא קירבא שאינו פוסל מהדין לכם ולהרב ולמשפחתו ובאופן שהרב מהר"ד ומהו' ארי' ליב יעמדו עצמם לדין לברר הידוע להם מוכן הוא לקיים דין תורה אבל לדעתי כלך מדרך הזה ושתקיימו הפשר הנ"ל ואמת ומשפט ושלום שפטו בשעריכם ואם לא תסכימו לא תטריחו עוד אותי מסני

הדש"ת הק' עקיבא גינז בלא"א מו"ה משה זצ"ל.

*) פעם א' נסע בחורף כל הלילה להכניס ילד בבריתו של אאע"ה ו' זיית כי ירדו גשמים מרובים והמים שחקו אבנים ונתקלקלו הדרכים והעגלה נוטה ליפול ע"כ המנהל אותה ירד ממקום מושבו והלך על צדהו וברגליו יעביר במים עד ארכובתו למען החזיקה וכאשר באו ע"י הדרך הישר ישב בעל העגלה על מקומו חזרה ואמר לו זקיני הקדוש זצ"ל הלא עברת מים רבים ובלו"ם נתקררו רגליך ורטובים בתי רגליך (שטרימפפען) ע"כ הא לך אחרים להלבישם וכן עשה המשרת ואמר אדוני תהי' את נפש עבדו אבל התפלא מהיכן לקח אדונו אחרים להלבישם הלא התיבה סגורה ומסוגרת והמפתח בידו ויהי בבוקר והנה כאשר ירד איש אלקים מן העגלה והציג רגליו ארצה ראה משרתו כי ערומים הם באין בתי רגלים ואז ידע מה עשה לו אדונו החליץ אותן מרגליו ונתנם לו וכאשר שאלו מה ראה אדוני לעשות כן ? השיבו וכי אני אשב מלובש ואתה ברגלים רטובות תשב ערום לא זו הדרך הישר לעשות כן :

העתק מכ"יק זקיני מהרע"ק זצ"ל במילי דפסחא.

כמה הי' זהיר וזריז במצות ואיך הרעיש על זה בדרשותיו נציע לדוגמא מה שרשום בכתב יד קדשו. בעזה"י הנה בדיני הגעלה ועשיית המצות כבר עבר הזמן בזו השנה. והעיקר שראוי להזכיר בענין מכירת חמץ שיהי' כדינא באופן שיהי' הנכרי ראוי לזכות בו עפ"י דין אם ירצה. ומוב שכל א' יכתוב בפירוש שכל החמץ שבעולם שיש לו הן הידוע לו הן שאינו ידוע לו יהי' מכור לנכרי

קדושתו גם חותמו הי' אמת וצדק והי' חקוק בו צורת מאזנים של משקולו
באמצע ותחתיו כתוב „צדק צדק תרדוף" וגם שמו ושם מקומו שהי' אב"ד חקוק נ
מימי נעוריו לא בא פת לחם ולא לחם לבן אל פיו בימות החול אך אם הי'
אורח הגון על שולחנו גם הוא סעד עמו לכבודו גם לא בא בשר בהמה לתו
פיו מימי נעוריו רק בשר עוף וגם מזה טעם אך מעט וכ"ב שנים רצופות לא ה
לו הנאת גרון באכילתו כי כאשר לקחו לפיו בלעו מיד והגם כי רק מאכלי
קלים אכל בכ"ז נתהווה לו עי"ז חולי כבידה שלשול ר"ל והי' כמה פעמי
בסכנה *) ופעם א' בהתאספם כל רופאי העיר ולא יכלו לעמוד על עיק
ושורש מחלתו על מה אדני הטבעו גילה הוא בעצמו לרופא נאמן א' מקו
וסיבת חליו יען לא אכל מאכלו כראוי ועי"ז לא נתעכל • ח"ס — ואעתיק כא
מנ"ק אשר תה"י וז"ל :

עתרת שלים וברכ לכבוד מר חתני כבני חביבי כנפשי הרב הגאון
וכו' מהו' משה נ"י :

תהל"ת ה' אבשר שביום עש"ק ט"ו"ב דנא קודם אור היום נפלתי בחולי שלשו
שהייתי שופך משך רביע שעה ונחלשתי מאוד והוצרכתי לחזור למטו
ותיכף התחיל החזה להגים בהשמעת קול מאוד בגרוני והי' גסיסה גמורה ותפלו
וצעקות רבים ופדיונות נתקבלו למרום ופדאוני ממות ות"ל יצאתי מהסכנה וברכו

להנכרי אג"ק ושאינו מקבל אהריות על חמצו. וכזה אם חלילה יהי' נשכח מעט חמץ שלא נ
בהדר המכירה יהי' ג"כ מותר אחר הפסח.

גם צריך להזכיר בענין ע"פ כי בזמן שהי' ישראל שרויי' על אדמתן הי' לנו יום בשמחה ובשהי
פסח וקריאת הלל וכעת בעונותינו צריכים עכ"פ לעשות זכר לזה ולנהוג בו קדושת היום להי
ירא והרד ויעסק במצות כל היום בביעור ובבטול חמץ ותיקון והכנת הסדר. ואחר הצי היום אס
מדינא במלאכה וראוי להסתפר קודם הצי היום, גם צריך ליזהר באיסור אכילת מצה כל הי
זולת אם יוכל לבשל מצה דהיינו בישול ממש ולא יערה הרותח לתוך — בליל פסח יתנהג בקדו
וביראה ולשמוח במצות שזיכה ד' אותנו בלילה הזה. מ"ע של קידוש ומ"ע של אכילת מצה ומ
מרור וד' כוסות ואמירת הלל אך בתנאי שצריך ליזהר שיאכל כזית מצה ברווחה ולא בצמצום וכ
כן בתה"ד כ"א יחסר מעט מועיד תפסיד המצות ולדעתי מי שיש לו מוח בקדקדו ומאמין בתורת
איך לא יח"ס על נפשו ולא יהא מתירא שמצוה גדולה, כזו שאין לזכות בה עד יעבור שנה ו
ידע אם יחי' יהי' נפסד בידו? ודי לנו בעו"ה במצות הרגילי' כמו תפלין וברהמ"ז שאין א
מדקדקים בה ולמה נעשה כזה במצות אלו ר"ל ואף במרור מה גם שקשה לו קצת הלא בכל י
אנו מקבלי' לעבוד ה' בכל נפשך ולמה נקפיד בצער מועט כזה, אני מבטיח באמונה במי שי
מצוה בחשק ויחשוב בשמחה בזו הרגע אני מקיים מצות בורא כמעט לא ירגיש מרורות כ
ובפרטות בד' כוסות שמרבכן לדקדק לשתות מעט כמו רביע כוס אוי לאותו בושה איך יבע
מצות בשאט נפשם בלי טענה ובלי כבידות לדעתי הוא קלות ומניעת היראה למאוד ר"ל וגד
עונם מנשוא. ועיי' „אגרות סופרים" סימן ל"א.

*) בשו"ת מי' קבי"ז בפסקים בשולי פסק א' מבנו הגאון הגדול מהו' שלמה ז"ל אשר כתב בש
תקצ"ד בעודו הי' איתן מושבו בעיר ווארשא ול"ק: בהגיע דברי בני החמודות הנה מצאוני ע
בתדר המסות נהייתי ונחלתי עד מאוד הרופאים כולם ישראלים ואינם ישראלים שבעירי (אשר א
מכיר להם טובה וניתן תודה על רב שקידתם ועוצם השתדלותם יום ולילה לא שבתו כתשיכה כא
סבבוני כתרוני על מטתי תהי משכורתם שלימה מהמשלם שכר טוב) הדלו למצוא עוד מזור, חד
ואמרו נואש לנשמת היים, עד אשר פנה ה' אל שועת רבים ולא בזה את תפלתם כי לבשו ר
טהרה מגדולים ועד קטנים בעיר ובמדינה ויתפללו אל ה' בחזקה לחיותני כיום הזה וזה ימים א
קמתי ממטתי וכאשר ההילותי לנוע איזה פסיעות בחדרי על משענתי הושיטו לי הפסק הנוכחי שפ
בני יקירי הגאון נ"י הי' לי למשיב נפשי ולהחיות רוח לשעשע בדבריו אשר העלה בכהו הגד
וידו החזקה בחריפות ובקיאות גדול וכו' עכ"ל. —

וז"ל

בש״ק העבר ברכת הגומל ויען הלו״ש אני מאוד וא״א לי לזה מדלת ביתי אבק״ש מאוד מכבודכם להזכירני בתפלתכם הזכה לחזקני ולאמצני לעבוד ה׳ בתמים, ובזה מנוקה אנכי מעון על בלתי פי מלך שמרתי התני הגאון נ״י במכתבו להשיב מיד — באין ספק אתכבד במכתבו הקד״ש קודם יו״ט לשמחני ולענגני — יען שעסקני ב״ה נ׳ רגלים רא די מן הצורך כי נתבטל הדבר

ידידכם אביכם המצפה לתשועת ה׳ :

ה״ק עקיבא בהרב מהו׳ משה גינז.

פעם אחת הביאו לפניו בסעודת צהריים בשר עוף ולא רצה לאכלו והפציר ויהי הרבנית בו על מה ולמה אין רצונו לאכול והוא לא אמר טעם על הדבר עד שברוב הפצרתה ענה לה כי חלם חלום בלילה ההיא ששימו לפני בבוקר לאכול ולא יאכל ואם גם שרק חלום הוא בכ״ז למיחש מיהא בעי. והרבנית לא ידעה מה זאת ומה לעשות וקראתה למבשלת ושאלה היכן המה הקריבים של עוף ההיא ואמרה על הגג השלכתי׳ וציותה להביאם ושתפם ונגבם ומצאה עליהם דבר מה ושלחם לאישה להורית בבני מעיי׳ אלו ואחרי בדקם הורה טריפה ואז הבינה שדבר ה׳ אמת בפיו והקב״ה אינו מב״א. תקלה לצדיקים ומכ״ש במידי דאכילה :

והנה במצות ביקור חולים מעולם התדבק מאוד. כאשר שמע מאיזה בר ישראל שנפל למשכב בא לבקרו והביא לו מיני מטעמים למען השב רוחו ויערב לחיך החולה מנחת איש צדיק וקדוש כמים קרים על נפש עיפה רגיל הי׳ קדו״ש זקיני לפרש הקרא ועזבו לאחרים חילם פי׳ מה שיעזבו (מלשון עזב תעזוב עמו) ויסייעים לאחרים זהו חילם חלקם ורכושם שישאר לבני אדם מכל אשר להם, וכמו כן פירש מ״ש הז״ל על כבד ה׳ מהונך אל תקרא מהונך אלא מגרונך ופי׳ הכוונה כי מי אשר חננו ה׳ בהון והוא נותן מרוב טובה ואינו מחסר לעצמו ע״ז לא נגלה כבוד ה׳ אבל מי אשר ביתו ריקן ולא יש לו כ״א הלהם אשר הוא אוכל והוא מונע מאכלו מגרונו ופיהו לתת אוכל לטוב לפני ה׳ זהו יקרא מכבד את ה׳. גם הי׳ רגיל לפרש משאחז״ל ,רבי מכבד עשירים׳ הטעם כי רבינו הקדוש לא רצה להינות מכבוד התורה ע״כ כיבד עשירים כדי שיהי׳ נראה מה שמכבדים אותו הוא ג״כ מכבוד רוב עשרו ולא מכבוד תורתו. — פעם ספרו לו על בחור אחד מתלמידיו שהי׳ אוכל רק פת יבש וקורא ק״ש והולך לישן ואמרו עם איזם איין רחמנות אויף איהם. והשיב זקיני דל רחמנות שייך על מי שאוכל תרנגולת פטומה והולך לישן בלא ק״ש. והרבה פעמים לן בלילה אצל החולה והשתדל רופאים עבורו וגם שאלו על שמו ושם אמו להתפלל עבורו וכן עשה בכל יום ויום לא הניח הדבר וטרדותיו המרובים לא עכבוהו מלקיים מצוה יקרה הזו וכן נהג כשבא לעיר הגדולה פסטא בכל יום ביקר החולאים לראות בעין יפה מעמדם ומצבם להשתדל בטובתם ולהתפלל עבורם וכאשר בא לעיירות אחדות ג״כ הלך לבקר הבית החולאים ואם מצא שמה איזה תקנה טובה אשר לא הי׳ בעירו רשמה בזכרונו ותקנה בעירו וכן להיפך כאשר ראה שחסר איזה דבר טוב ג״כ השתדל להוסיף כח ועצמה ולתקן שמה בכל האפשר וכאשר הי׳ בברעסלא וגם בווארשא וביקר בית החולאים שלהם וביקש להיות חבר לחבורה הקדושה הי׳ להם לכבוד גדול ולכבודם וכבודו שמו אותו לראש ונשיא עליהם (עהרענמיטגליעד) ובכל שנה שלחו לו חשבון ההכנסות וההוצאות ושאלו בעצתו בכל דבר גדול. — אמנם כן כאשר ישב בפסטא זמן מנים טובא וראה שטרדות רבות מאוד השתרגו על צואריו ושבשום

ישבשיב אופן לא יהי' באפשרו לקיים עוד מצוה יקרה זו במדה גדולה במקדם ע"כ שם עצות בנפשו ובחר לו שני אנשים נאמנים ומינה אותם שיהיו שלוחיו של אדם כמותו וישלם להם מכיסו למען בכל יום ויום יבקרו את החולאים שבעיר וישאלו בשמו בשלומם ומעמדם ויגישו להם מנחה יגם יהקרו אחרי שם כל א' ושם אמו והוא הקדוש התפלל עבורם ובזה יצא ידי חובתו חובת גברא קדישא אשר שם על שכמו להיות לו שכם א' על אחיו ואשרי לו :

בשנת תק"ץ אחרי פטירת הגאון מהו' מרדכי בנעטה ז"ל הי' המדובר לקבל את קרוש זקיני ז"ל לאבדק"ק נ"ש והמדינה כנראה נ"כ ממכתב קדשו אשר תחת ידי : *) בשנת תקצ"א כאשר שלטה החולי רע ר"ל בכל ארצות איירָאפאַ גם שם בפוזנא נגעה המחלה הרבה ואז הפליא זקיני הגאון ז"ל מאוד לעשות חסד ועסק בשקידה רבה והשתדל בכל מיני השתדלות (עיי' "אגרות סופרים" סי' ל"ב) בגופו ובממונו וגם נתן קמיעות להמבקשים וסגולות ונפשות הרבה מבני ישראל הציל מרדת שחת וכ"כ קנה לו שם טוב במעשיו ופעולותיו בדבר זה עד שנשמע הדבר לאזני המלך פרידריך ווילהעלם השלישי מלך פרייזען והוא כתב קאבינעט־שרייבען עם הכרת טובה לו על הטוב וחסד שעשה בימים ההם אשר ז"ל :

איך האבע אויס איהרעם אַן דיא אימעדיאַט־קאָמיסיאָן צור אַבוועהרונג דער קאָלערע ערשטאַטטעטען בעריכט איבער דיא שטערבליכקייט אין פּאָזען וואָהלגעפאַלליג פערנאָממען, וויא גינסטיג זיך דאס פערהעלטניס דער אין דער שטאַדט פּאָזען אין דער קאָלערא ערקראַנקטען אונד געשטאָרבענען יודען אין פאָלגע דער פאָן דער דאָרטיגען יודענשאַפט אונטער דער שהעטיגען אונד אומזיכטספאָללען לייטונג איהרעס אָבעררַאבינערס יאַקאָב מאָזעס איינער ערגריפענען מאַאַסרעגעלן צור אַבוועהרונג זאָ וויא צור היילונג דער קראַנקהייט געשטעללט האַט, אונד בעצייגע זיא דעם געגאַנגנטען אָבעררַאבינער מיין וואָהלגעפאַללען אונד מיינע צופריעדענהייט **) מיט דעם פאָן איהם אין דער שטאַדט פּאָזען בעאָבאַכטעטען

*) וז"ל : בעזרה עש"ק ה' אדר עת ק"ץ לפ"ק פוזן.
יב שליב וברכה לכבוד ידידי חביבי כנפשי חתני הרב הגאון המפורסם הצדיק כ"ב מהו' משה נ"י פכ"ק הגיעני ה' העבר, בענין הלימוד תינוקת שב"ר. באמת השרים אין מדרישי ותהל"י דברי נעמים יתב. אבל שטן א' סטינו (הוא דוד קארא) הוא עוסר ומרשיע וכמו שכתב רש"י בפסוק וירדו בבם שסוינכם, ותהל"י סילא כעת רצוני ואבטח לפעול עוד בעזה"י וחודש בעיני שבעזה"י ריבם כבילם פה יתאי דו אבל אין האש בוער בקרבם ואינם בעלי מעשה נשארתי אני לבדי ללחום מלחמת ה' ינסוד חי בעדי לסען כבוד תורתינו הקדושה. — בענין חששת חתני נ"י שבאם אח"כ לא אלך יהי חיה חיו. אם הדבר כן לא יעשה התני נ"י דבר לי באמת אולי יפצירו בי אנשי עירי פה וירבו אלי רעים. ואני הלוש בטבע מבלי התחזקות ואמצית לב לחתנגד. וגם ביסוד הענין שבי חתני הגאון ני' שקרוב הדבר שיתרצו אלי אנשי המדינה. כמדומה אם הרב . . . . ישב שם וי"נ בעיניו כי נפו מסני אנשי המדינה יהי לי למסטין בבל ענינים כי ידוע ומפורסם טבעו ואני שונא בכזה בענין המות. ויהא חיי ידידכם אביכם בוכה ומתפלל בעדכם יום יום : עקיבא במהו.
משה גינז ז"ל.

**) בעיני המלך ישרים הי' חשוב מאוד כי כעולם הי' חס שלא למרות חוקי המדינה ובכל עת מעורר על כבודם וז"ל בתשובת סי' מ"א לרב א' : על שאלתך בעדל שבא להתגייר ולמולו ואין יצינך למולו הייתו נגד חקי הרעגירונג כאשר הנכון עסך בזה כי אמנם כן מוטר על כל רב בארת ישר להזהיר את העם אשר יושב בקרבו כי כן דבר המלך ישמורו ובפקידותיו אל ימרו וכאשר גם אנכי הצעיר הזהרתי בעזה"י רבות פעמים בדרשותי והראתי לדעת כי כן החיוב על כל אדם מישראל בראיות חזקות בראי מוצקות ממקרא ומגמרא ומסברא וכאן אין מקומו להאריך ועל אחת כמה וכמה שהדב בעצמו יהי' מקיים וכן העדה מסנו יראו ויכבדו את המלך ואותו ידאו עכלה"ק

כאשר

אהמונגטיוערטען פערפארען אויסצודריקען : אן דען אבערפרעזידענטען
בטוועל צו פאזען *) בערלין דען 5־טען סעפטעמבער 1831.
געצ״י .פרידריך ווילהעלם.

קברי אנשי מדינת פיזנא ובית יהיות כאזרחי המדינה דרים תודה להמלך יתיך
הרכ־ים פי הקרא י ר א ה׳ ‏.ב נ י ו מ ל ך שהמכוין שירא ה׳ ינב את המלך בבחינת בן
את אבי יראה התריסמית ועבדי בנפש חפיצה ובלירה באהבה. וכאשר קיבלו ק״ק פיזנא
ת יהיית קהילה בכל משפטי׳ וחקיתי׳ דרש ג״כ דרים תודה במעמד שרים וראש המדינה ובתוך
אמר ואמור: לאשר אני אחד מעבדי המלך הנאמנים ואני פי מלך שמיר בבל חקיו בפרטיית
ועבור אפי׳ כחוט השערה וכאשר ידעתי שזה מחקי רעליגיאן שלנו מי יתן שהי׳ לאדונינו
הרבה עבדים נאמנים כמוני ולזה בחרתי לי יום זה שאנהגו עושי פייערליכען דאנק
ניני המדי ואהל שרויים בשמחה לברך את אדונינו המלך שרשה ברבית וברימין לע״ז שיבינו
ועל כל ברכה תענו אמן: ימים על ימי מלך תוסיף וכו׳ כשאמר ימי מלך
ע׳ שנה ולזה אמר ימים היינו שנים על ימי מלך שהם ע׳ שנה תוסיף דהיינו ובכפיל המספר
מהלך הטבע כשאדם בא לידי זקנה גדולה נחלשו כחותיו וזה אינו נהת ורוח לפניו להיות
ורגליו אסורית משום התעסקות אף אם ראה שבניו מנהגים כמא ממלכתו בכל עניני על
לזה הוסיף שנותיו כ מ ו ד ו ר ו ד ו ר דהיינו חדירות שהם במבחר השנים בתקפם וגבורתם
יש ב ע ו ל ם ל פ נ י א ל ק י ם שיהי׳ עיני אלקים עליו מבלי העלם עין להטיב עם
ועי שעושה ה ס ד ו א מ ת לעמו מ ן י נ צ ר ו ה ו. אחיי! אודיעכם גודל החיוב להכיר
ת המלך עלינו וליתן לו שבח והודיה והנה ענין תודה להביא השורה לאו המלך ישרי. כתו׳
אל א׳ ט׳ ויאמר שאול לנערו מה נביא לאיש כי הלחם אזל מכלינו
שורה אין להביא לאיש האלקים מה אתנו ויש לשאול על כפל הלשון
ב׳ פעמים מה נביא ואח״כ כופל מה אתנו גם בתחלה אמר לאיש ואח״כ לאיש האלקים
בן כי ענין תשורה נחלקת על ג׳ פנים או איכות הדורן אם מה עצים או דבר יקר המציאות
צד הנותן האם הוא גדול וחשוב אף אם הדורן מעט נחשב לגדול שזה כבוד למקבל ג׳ מצד
בל שהדורן ראוי לפי ערך המקבל לפי גדלו וקטנו, לזה אמר ,מה נביא לאיש היינו לאיש
ני שיספיק מתנה מעוטה גם זה אין בבחינו כי אזל הלחם וכ״ש ,להביא לאיש אלקים שהכל
ב מאים לעיניו. ואמר ,מה אתנו ומה יש חשיבות עמנו. ולזה צריכים אנחנו להתבונן מה
למלך כל הון מהכל ומעט ומה חשיבותנו אך אחת היא אשר עלה בדעתי ידוע ומפורסם
נינו המלך ושריו אוהבים לשמח לב הנדכאים ולזה נעשה התשורה היום לשמח לב העניים
ל ומשתה ומזון ולהלביש יתומים וזה חביב מאוד לפני המלך ושרים — אבקש מכם עוד
א׳ שבכל חג וחג ב׳ ימים ראשונים נברך ג״כ להמלך בשעה שאנחנו שרויים בשמחה. עוד
עיניכם שהחסד שעשה עמנו המלך בא ע״י מבת אוהביו ויועציו שדברו טוב עלינו ומבבו
א המלך לנכון להתחבר עמנו ולזה ראוי ליתן שבח והודיה להשר - הגדול אבערפרעזידענט
בטוועלי ולכל הבעהערדע ולברך אתהם. ואתם הנבחרים רעפרעזענטאנטען עליכם למנות
ים תדעו כי המלך ושריו רוצים בהחזקת דתינו שלא למנוע שום דבר מדתינו הן בעניני
ת שבת הן במניעת אכילת דברים אסורים וכדומה לזה תראו למנות פרנסים אנשי אמת יראי
דעים היטב עניני התנהגות הקהלה לבלי התנהג דבר נגד דתינו חו לא לבד שמוחש מיד
ם לראות את הנולד שלא לעשות מבה שיגרם מזה בהמשך הימים גרסא בעלמא וחלילה לי
תפק בכם אבל עלי לעמוד על המשמר להחזקת דתינו עפ״י תורה שבכתב ושבע״פ גמרא
יורו המוזרים אני יושב פה חי׳ שנים ואני באתי לידי זקנה וכחי הלש ואין ספק אצלי
ה שהמצאו לשמחני שתעשו תדעו כי אך בזה תשמחוני אם הכל באחדות גמור ולא יזכר עוד
משטמה ופירוד לבבות ח״ו ואתם שלום וביתכם שלום וד׳ יברך את עמו בשלום. עכלה״ק.—
ר זה ועוד איזה מכתבים וידיעות לקחתי ממחברת תרה״ח השלם מהו׳ יעקב יודא יורישנער
הרב מסאמטער נ״י ווישר כתו).

זה מפורסם ונודע שמו בין העמים נראה גם מזה כי בעת שהיתה שולטת החולי ר״ע בעת
ההיא ונתן קדוש זקיני ד״ל קמיעות וסגולות שונות ואלו הסגולות הי׳ מצוים גם בידי
נוצרים בעלי מלון אורחים ואכסנאים ובעלי בתי משתאות אשר הושיטו כדי להמשיך את
ריב ובתיהם לשכב אצלם ולהיות עמם באמרם שיש אתם סגולות הנפלאות מהרב המפורסם
בעיר פוזנא ויותר עשו לפרסם הדברים גם בעלי צייטונגען כדי להשביח מקחם.

מדת טובו עם בני אדם הי׳ עד להפליא והיו עיניו פקוחות על כל דבר *)

ותהלוכותיו בעניני דרך ארץ הי׳ ג״כ בשלימות וזך ונקי עד להפליא. לא החטיא את המטרה לדלוק כבוד לכל אדם כפי הראוי לו וכל נמוסיו עם אנשי על צד המובחר כנהוג ונימוס אצל גדולי היחוס והמעלה ומדת הענוה אשר הי׳ לו לטבע שני גם היא עמדה לו שלא לפגוע בכבוד אחרים והקדים שלום לכל אדם. — פעם א׳ הי׳ בפוזנא א׳ מהשרים הגדולים מזרע המלוכה ושלח אל זקיני זצ״ל שרוצה לבקרו בהיכלו כבוד אומר-כולו ושיגיד לו זמן פנוי אשר יוכל לקבל והוא השיב אמרים כי בעצם אין לו זמן פנוי כלל יען עתותיו ממושכנים לעבודת עבודת ה׳ יום ולילה אמנם אם א׳ מבקרו בהיכלו אז מקבלו בסבר פנים יפות ומט לו אוזן קושבת ומדבר עמו ככל הצורך, והוטב תשובתו מאוד בעיני הש ההוא: **)

כשמגיעי׳ הדברים לדבר ה׳ הי׳ כאש להבה ונתהפך לאיש אחר וכמעט לא האמי

אדם שזהו האיש חלוש המזג הענותן ושפל ברך, כי במקום ענותנות שם אתה מוצא גדולתו ולא נשא פני איש ***) אם עשיר אם דל ופעם א׳ הי׳ כ

---

*) פעם א׳ בא לפניו בר אוריין ובר אבותן ושפך שיחו לפניו וגילה לו שזה ימים לא כבירים הוכה בחולי שבירה ר״ל והרופא דן דינו למזור לעשות לו איזור ולאסוד בו בסתניו אבל אין ית משגת לשלם להאומן את המגיע לו סך עשרה ר״ט והאיש אלקים ציוה לו שילך לאכסני׳ שלו ול ידאג מאומה כי הכל על מקומו יבוא בשלום ולא יצא החוצה בשום אופן ומיד נתן לו שני ר״ט וג שלח אליו את האומן שיעשה לו האיזור ובאמצע היום בא זקיני ז״ל בעצמו לאכסני׳ ש: האיש ההו וכאשר ראה השתומם ושאלו מה לרבינו פה? והשיב לו שבא לבקרו ולראות אם עצתו ינתהו של לילך מחדרו חוצה ובהלכו מאתו נתן לא שני לודאָהר לשלם להאומן עבור מלאכתו. — פעם אח בא לפניו נער א׳ בשאלה בספק כרות שפכה ובדקו וראה שאין בו חשש שנעשה בידי אדם. אב בכ״ז לא רצה להכשירו עד אשר יראה את הנער למוהל זקן ומומחה ויען כי אירע מלתא להמוה ההוא לא יכול לצאת מביתו חוצה ע״כ שם לדרך פעמיו בעצמו עם הנער אל בית המוהל ואח׳ הכשירו לבוא בקהל. והמוהל גילה תמיהתו על שבא זקיני ז״ל בעצמו לביתו באמרו הלא בעצו שני ימים ימי האבל הייתי בא לבית רבינו ולמה הטריח רבינו לבא אלי, והשיבו הלא גדול הצע של הנער אשר הוא בספק אם רשאי לישא אשה ואיך אענה את דינו להניחו שני ימים בצע ההוא על מגן:

ובתשובה בפסקים סי׳ קכ״ו הנ״ל מסיים דבריו וז״ל: צעד לי אשר לחולשת רעיוני גם כח ית אין אתי לערוך אף גליון א׳ לשעשע ולפלפל בדברי בני המלאים דעת הרחבים והעמוקי טובים ומתוקים, ולכל לענות דין האשה אשר בא עלי׳ השאלה אין ברצוני לעכב תשובתי ובאו היום לאשר ולקיים אשר דן ואשר הורה גבר בגוברין כבוד בני נ״י ואני גוזר על המעדרים שישי מעתה יד לפה ואם לא ישמעו ילכדו ומרה יהי׳ להם באחרונה דברי הכותב בידים רועדות וכ עקיבא עכלה״ק.

**) מעשה הי׳ ברבי עקיבא זקיני ז״ל שמת בפוזנא עשיר גדול א׳ שהי׳ מלוה ברבית ולא ר אנשי חברה קדושה לקברו עד כי יתנו יורשיו סך אלף ר״ט מעות קבורה ויחר להם מאו וילכו בקובלנא אל הנסיך ויצו לקרוא את זקיני ז״ל שהי׳ רב המדינה וידבר אליו קשות מדו אתם מבקשים סך גדול כזה בעד ד׳ אמות קרקע ויען זקיני ז״ל אליו בתלמוד שלנו איתא המלו ברבית אינו קם לתחית המתים והנה איש הזה כל פרנסתו ועשרו הי׳ רק מרבית והנה כאשר ימו איש אנו לוקחים ממנו מעות קבורה דבר מועט כי מחכים אנחנו לתחה״מ בקרוב ואז יחזרו לנו הקרק לא כן האיש הזה שאינו עומד בתחיה״מ הרי מוכרים לו הקרקע לעולמות לכן הקרקע שוה כ הכסף שמבקשים והוטב הדבר בעינו הנסיך וצוה ליתן בלי מגרעת.

***) אספרה נא כמו מעשה שהי׳: בסלאוויטא במדינת רוסי׳ הדפיסו הרבנים הצדיקים מהו׳ פנחס ז׳ ומהו׳ שמואל אבא ז״ל ש״ס בבלי והי׳ להם הזכות עפ״י גאוני הדור שלא ידפיסו אחרי עד כלות עשרה שנים עיי׳ שו״ת ח״ס חלק ששי סי׳ נ״ז בענין זה וגם קדוש זקיני רע״ק זצ״ל ת מן המסכימים וגוזרין ויהי בכלות זמן ההוא רצו מדפיסי ווילנא והוראדנא להדפיס ש״ס מחדש ובקש

מזקיני

ילחמה עם ראשי הקהלה בעירו ולא פחד מהם מאומה ולא ישא לדם פנים מעשה שהי' בפונא נר איש זקן אחד אשר זקיני מאוה"ג זצ"ל השיאו ליתן סך שישה אלפים ר"ט לדבר טוב והאיש ההוא עשה צוואתו וכ' בה ליתן סך הנ"ל להגאון והרצ"א ונמסרו מעות הללו ליד זקיני זצ"ל והוא עשה ובנה בית תחלואים עם בית מדרש וגם חדר קטן עשה בו אשר בכל יום עשירי שהי' דרכו להתבודד מבוקר עד ערב ישב שמה למען לא יפסקוהו אנשים כי בביתו הי' קשה עליו להתבודד מטרדת היוצאי' ובאים כל א' בענינו אבל שמה ישב בטח כי ידעו שרצונו שבאותו יום לא יבוא שום דבר לפניו וגם תיקן וסינה הן לבית החולאים והן לבהמ"ד גבאים וממונים אשר ישגיחו על כל ותיקן להם תקנות טובות והשיג עליהן הורמנא דמלכא ועי"ז כל דבר על מכונו וגבולו בא בשלום (עיי' אגרות ספרים סימן ל"ג) לא עברו שנים הרבה ויקומו ממנהיגי הקהלה אנשים קלי הדעת אשר השעה משחקת להם ועלו למנהיגי העיר ובקשו ממנו למסור להם משי"ה והממשלה של הבית ההוא אבל זקיני זצ"ל עמד על מקומו ולא אבה שמוע להם ומענה פיו הקדוש כי לא יוכל לעבור את דעת ורצון המצ"ר אבל מה רצו לעשות בחזקה ומסרו הדבר להממשלה באמרם כי כל עניני צרכי רבים המה תחת השגחת מנהיגי העיר זולת זה והאיש אלקים קדוש טען נגדם כי המצוה הזה שיהי' הכל כפי רצוני ולא יתערב זר עמי ורצוני שיעשה רצון המצוה ע"כ אנכי אדון בדבר זה ואם גם שרוח מושלי' עולה עלי ורוצים להחזיק הדבר בידם אני מקומי לא אניח ולא אעזוב ולא ארשה אדם לנגוע בזה והממשלה הכריע ורק לו נאה ולא יאה הכח והרשות בענין זה וכן הי' וכאשר הסתלק זקיני זצ"ל עשה צוואה עפ"י ערכאות עשה ג"כ על הבית ההוא צוואה מה יעשה אחריו בו בשם יקראהו .בית שלמה' על שם המצוה ושמה למד עם בני ישיבתו (ובהיותי בפונא ראיתי שעוד עומד הבהמ"ד וגם הכסא אשר איש אלקים ישב עליו בעת למדו עם תלמידיו) ובתוך צוואתו הנ"ל הזכיר שכמה מאות זהובים אשר הלוה מכיסו בעת אשר הי' דוחק להגבאים בממון להנהגת הבית, סך זה אינו מבקש חזרה ויהי' לטובת הבנין לעדי עד: *)

דרכו בקודש אם נסע למרחקים אשר הזדמן לעתים, רחוקות בכל דרך נסיעתו לקח אתו עמו חבילות חבילות מצות, בכל מקום בואו אשר ניתן תבן ומספוא הסוסים חקר ודרש אם רב עמהם במקום זה והלך לבקרו והקר אצלו ג"כ אם

זקני מאוה"ג ז"ל להתיר להם התרם ורצו לקבל השסי"ן אם נשארים ע"ד ביד מדפיסי סלאוויטא ה"א הסכים על ידם להתיר לתם והרבנים מדפיסי סלאוויטא השתדלו בכל עוז למניע לקדוש זקיני ז"ל מתת הסכמתו לווילנא ולא עלתה בידם והי' בענין זה חילוף כתבים ותשובות בין גדולי הזמן ובא ליד זקיני ז"ל מכתב אחד מה שכתב א' מהרבנים מדפיסי סלאוויטא לאחד הגדולים כי נאסר שעל ההיתר של רעק"א אין לסמוך כלל כי כבר הוא זקן ועושה הכל עפ"י רצון בנו הרב ר' שלמה ובר כוזיבא המת את ר' עקיבא. כיון שראה קדוש זקיני ז"ל כך עמד על רגליו ואמר: רבש"ע תורתך אני לימד והוראתך אני מורה אם אני עבר ובטל תורתך מה תהא עלי' בידי אני מוחל כבוד תורתך אתה לא תמחול וכבוד בני אני אינני מוחל בש"ם אופן עכ"ל! ויהי אותה הלילה חנק איש א' רשע ובליעל מהמוסרים בסלאוויטא ותלה עצמו בבית הדפוס כדי להעליל על הרבנים המדפיסים הנ"ל שהם הנקו אותו ונתפסו שניהם עי"ז במאסר בכבלי ברזל והיו מוכרחים אח"כ לעבור בין שתי שורות אנשי מלחמה והמה הי' מכים אותם ברצ"א ושי"ב שבטים וקבלו עליהם דין שמים. והצדיק ר' פנחס ז"ל אבד מצנפתו דרך רוצתו ולא חש בצדקתו הכאת השוטרים וחזר לכסות ראשו לבלי לילך בגלוי ראש. ואחר המעשה זמן זמנים הי' הרב הצדיק ר' פנחס ז"ל אצל זקיני זצ"ל ודיבר עמו ע"ד ההיתר של השסי"ן ואמר לזקיני ז"ל ידענו ידענו שהעונש מן השמים קבלנו בגזירת רביע אמנם עכ"ם הי' לרבינו לחוס על כבוד התורה שלנו, והשיב לו זקיני ז"ל .כבוד התורה בין איך אין דעם דיר"-.

סיפר לי גאון א' מרוסיא נ"י משמי' דהה"ג הנגיד מהר' יצחק ליב גראסבערג ז"ל מחבר ספר שו' לסורא מה שבדיריה הוה עובדא כי זכה להתוודע אל קדוש זקיני ז"ל בעיר לאסוץ ברוסי' בעת שהי' זקיני ז"ל על חתונת בנו הרב הנגיד ר' יצחק ליב ז"ל וראה את כל החרדה אשר חרדו כבודו כל בני פולין וליטא והי' להה"ג רי"ל ג"ב הנ"ל דודו עם גביר א' בעיר יארגיסבורג מדינת פרייסען מראשי העיר וחשובה בעסק שמרי גדולות והעסק הי' ע"י איש הבינים שו"ב מתא. ואחר החתונה נסע זקיני ז"ל לדרכו וישבות יום ש"ק ביאהניסבורג והגביר הבאנקיר הנ"ל

זכה

אפשר לתקן איזה דבר טוב בעירו ופעם א׳ כאשר נסע לבקר את אמו לק
אייזענשטאדט ודרך הלוכו עבר ק״ק ניקלשפורג ושם ביקר את הגאון הקדוש ר
מרדכי בנעטה זצ״ל שהי׳ הרב דמדינת מעהרן ועד מהרה נשמע שאורח גד
נשה ללין העירה ובאו חכמי ונכבדי העיר לקבל פניו והשתעשע עמהם בחידו
דאורייי ורצו לעכב אותו על ש״ק אבל לא התרצה לזה והגם שסוף השבוע ה
בכ״ז הלך למסעיו ובעת פרידתו מהגאון מהר״מ בנעטה ז״ל אמר לו „פוהנער ר
איהר ווירד שבת קודש היער זייך“ ואחר צאתו מאתו נזרקה מפי הגאון שאינ
מבין מה הרעש הגדול בפולין ורוסי׳ אשר מרעישי׳ עם ר׳ עקיבא איגר הוא ל
מצא בו סימני גדלות כ״כ כאשר השתעשע עמו, כי באמת זקיני זצ״ל בענותנו
הגדולה לא הגיד לו מחדושיו כי מה לו להראות כחו בלימודי׳ יותר נכון ה
בעיניו לשמוע תורה מפי גאון עולם מהרמ״ב ז״ל, אבל מה׳ מצעדי גבר כונ
באיזה קהלה קטנה שמע שיש לתקן שם איזה ענינים (כמסופר בהערה) ולא ח
על טרחתו ונסע חזרה לנ״ש והציע הדברי׳ לפני הגאון ז״ל והמסבב הסיבות ע
שבפעם ההיא הראה רב כחו וחילו לאורייי עד שהתפלא הגאון מהרמ״ב ה
כי כבדו לדרוש בש״ק בביהכ״נ והנה, בדרשו ז״ל פלפל עמו הגאון מהרמ״ב ז
וזקיני ז״ל הפסיק דרושו להראות לרבים כאלו הגאון דמדינה נצחו, ואח״כ התח
הגאון מהרמ״ב ז״ל על עשותו דבר זה כי הי׳ בעיניו ביוש לזקיני ז״ל שנתנצח ע

זכה שזקיני התאכסן אצלו גם כל הגבירים הבאים לכבוד זקיני ז״ל העירה הסתופפו בהיכלו, וי
במוצאי ש״ק אחר שהבדיל זקיני ז״ל נגש הרב רי״ל ג״כ הנ״ל לפניו ואמר כי יאבה לירד לפ
לד״ת עם בעל הבית ויען זקיני הלא לילה הוא והשיב הרב רי״ל הלא מקבלים אנחנו והי׳ מוכ
הגביר הבאנקיר הנ״ל לקבל קנין על הד״ת ואחרי שמוע טענותיהם אמר הפסק כי הבאנקיר מחו
לשלם להרב רי״ל כמה אלפים מאלער ויאמר הגביר כי רי״ל מחויב לו יותר מזה מסקום או
וציוה זקיני להביא הפנקסים ורצה הגביר להשמיט א״ע ויצו עוד הפעם ואם לא אזי יכתוב להש
מס לעכב להגביר סך אלפים מאלער ובכח הרבנות שלו יצייתון לו השרים וכאשר הביא הפנ
כתב בו כי נתקבל סך הנ״ל ויהי׳ הדבר לפלא — וכאשר הלך זקיני ז״ל לדרכו ליווהו כל בני ה
והסביבות עד שלשה פרסאות בשמחה ובחרדה נורא מאוד עד כי שוה עליהם שישובו לאהלי
ונתן ביד פרנס העיר מכתב חתום ויצו עליו לבלתי פתחו עד בואם חזרה לחעיר ונתקבצו
הקהל בביהכ״נ והי׳ הדבר כחדה בעיניהם וכלתה נפשם לדעת מהר מה זאת וכאשר נועדו יח
לביהכ״נ פתח הפרנס הכתב וקרא כדברים האלה: הנה תמול נודע לי כי השו״ב שלכם חש
היא לזאת אסור לאכול משחיטתו והשתוממו על גודל צדקתו.

*) כאשר נזרקה מפי הגאון ז״ל כן הי׳ וגופא דעובדא הכי הוו זקיני ז״ל אשר הי׳ בורח מן הכב
עד קצה האחרון רצה לשבות ש״ק באיזה ישוב באופן שלא יכירו אותו ולא יכבדוהו ל
הלך עם אנשים אשר אתו בריחוק איזה פרסאות מניקלשפורג, ובבוא באמצע הכפר בא לקרא
איש א׳ ונתן לו ולאנשיו שלום ושאלו מה מעשהו של מעלתו אם אין דמיוני כוזב חזן הוא והאנש
אלו המה המשוררים! והקדוש זקיני ז״ל נענה לו בראשו ונחת ינחת בדמיון האיש כי בטח לא יחשב
עוד לאיש חכם אם חזן יכנהו לזאת חשב בדעתו לשבות ש״ק כאן וביקש את האיש אולי יו
להמציא לו את השוחט דמתא למען ישחוט עבורו איזה עוף כי לא רגיל לאכול חוץ לעירו אם
יבדוק מקודם סכין של שחיטה, והנה מתוך דיבורים אלו עלה ספק בלב האיש אם לא טעה בדמיו
במה שחשב את העובר אורח להזן ואולי חכם תלמודי הוא ומהתל הוא בו, לזאת השיב מיד א
אני השוחט ויתר לי זעיר ואביא את סכין המבוקש לטבוח טבח והכן וכן עשה והראת הסכין לזק
ז״ל אמנם הוא תמה מאוד כי לא פגע ולא נגע לסכין של שחיטה וביקש מאתו להשחיזו מח
כי לא הוטב בעיניו וההוא מילא מבוקשו גם בזה והעביר על המשחזת אבל עוד לא פעל וע
מאומה וכאשר ראה זקיני זצ״ל זאת נרתע לאחוריו וכי זה יהי׳ שוחט ויכין הזבח לבני ישרא
ובעמדו על המחקר בשארי ענייני הדת שמע ג״כ שהמקוה צריכה תיקון לזאת ציוה מיד להכן הענ
כי ישובו לנ״ש אף כי עש״ק הי׳, וכאשר בא חזרה אל הגאון רמ״ב זצ״ל אמר לו הלא אמר
לכבודו:

הלך אחר התפלה לבקר את זקיני ז"ל וסייםו בדברים למחול לו והראה לו זקיני ז"ל שכל דבריו שדרש ח"ים וקיימים ואין בהם נפתל ונשתומם הגאון מהרמ"ב ז"ל על הדבר ושאל אם כן למה לא השיב לי כבודו מיד להקים חבריו והשיב בענות צדקו הלא מר הוא מרא דאתרא וצריך לכבודו אבל אני כאורח נטה ללין היום בכאן ומחר אלך לדרכי נייח לי יותר להיות המנוצח משאהי' המנצח אבל הגאון מהרמ"ב ז"ל גם הוא בצדקתו עשה וקיבץ כל העם לביהכ"נ וסיפר להם כל הענין ופרסם צדקת זקיני ז"ל יהודה ואמר עתה רואה אנכי כי לאו כולי עלמא סועים נינהו ונודע לי עתה שני דברים גדולת תורתו וגם רוב צדקתו וקדושתו של רבי עקיבא איגר כי עתה נראה לי בעליל שבכוונה לא רצה להראות מדרגתו בתורה בפעם ראשונה:

הגאון אמיתי רבי יעקב בעל חות דעת זצ"ל שהי' אבדק"ק ליסא אשר לא רחוק מפוזנא רק איזה פרסאות הי' אוהב נאמן לזקיני זצ"ל והרבה פעמים בא לפוזנא לבקרו ואמר עליו שהוא בקי גדול כמו הגאון בעל הש"ך ז"ל וצדיק כמו הגאון רבי שמעלקא הורוויטץ ז"ל אבדק"ק ניקלשפורג ואמר עוד שאני בא לפתהא דרבי עקיבא איגר אני חושב שאני למדן אבל כשאני בא לחדרו רואה אני כי הוא זה הראוי לקרות בשם ת"ח גדול ואני בטל נגדו בליטוי ובידיעתי בש"ס ופוסקים: *)

איש האלקים זקיני ז"ל הי' נברא דמרא סייעו ולא יצא תקלה מתח"י ושמעתי שפעם א' כתבו אליו בד"צ דעיר ווארשא שאלה בענין עגונה דאיתתא הוא השיב להם והאריך בתשובתו לברר ההלכה והתירה לעלמא וסיים התשובה והתם ישמו עלי' אבל בשולי היריעה כתב מה שכתבתי למעלה הדין דין אמת עפ"י ש"ס ופוסקים אולם בכ"ז אבקש מהאשה ההיא שתמתין מלישא עד אחר חג הסוכות וכן הודיעו הב"ד דק"ק ווארשא להאשה בשם הגאון דפוזנא והיא עשתה כדבריו ובחוה"מ בא בעלה חזרה לביתו כמה גדול כחו של צדיק זה:

לכבודו שישבות ש"ק אצלינו! ואחר שסיפר זקיני זצ"ל את אשר קרהו בישוב ההוא ובשם יקרא את האיש השוחט ומצא א"ע מחויב להגיד זאת בפוקדם להרב המדינה להסיר מכשול מדרך עמו. מיד הרגיש הגאון ז"ל שיש איזה תעתוע בדבר ואמר כעת ססק לש"ק איני בכדי לעשות עוד שום דבר בזה אמנם במש"ק נשלח אחר האיש ואשר בנתיים נודע לו מי הי' העובר אורח) וכאשר בא האיש ביום א' לפני הגאון רמ"ב ז"ל מיד הכיר שאין זה השוחט ושאלו האיך הרהבת לאסור להאיש ההוא שאתה השוחט והראת לו סכין של שחיטה? והשיב למה הוא אמר אלי שהוא חזן? אם הוא הזן אז אני שוחט! ושחקו שלשתן וכל השומע ישחק עמהם:

*) פעם א' כשהלך הגאון חות דעת מביתו של זקיני ז"ל והתפלא מאוד על ר"ב גדלו בתורה וכי בכ"ז הוא ענותן גדול כ"כ הדע בעיניו כמעט ואמר בזה"ל: „איך ווייס דאס עד ווייס דאס איך ווייס דאס עד ווייסט אני יודע שאני יודע שהוא יודע ובקי בח"ת ובכ"ז משפיל את עצמו נגדי ונגד כל אדם — וקדוש זקיני חתם סופר ד"ל אמר להמוסדים לפניו הלא אין אתנו יודע עד מה הגיע ענותנותו של מרע"ה אשר התוה"ק [illegible] במדת ענוה בכ"ז אם נכיר ונסתכל ברבי עקיבא איגר נוכל לצייר עכ"פ מה נקרא ענוה במדה גדולה ונוכל להבין בקצה המדה של מרע"ה עכ"ל.

פעם א' הי' באסיפת רבנים מגדולי הדור בווארשא והתאכסן עם הגאון מהר"י בעל חות דעת ז"ל בבית אחד והוא בעל"ר ובעל חרד למטה אבל הי' רק למעלה עפ"י הרוב בחדר זקיני ז"ל ובא איש א' נכבד אליו בעת שהגאון חו"ד ז"ל הי' בחוץ ואמר האיש באתי לקבל פני רבינו והייתי מתאוקק לראותו כראות פני אלקים והשיב זקיני ז"ל צער לי כי בזו השעה הלך החו"ד להוץ אבל כהר העיר כי בל"ס יבוא עד מהרה וכאשר בא הגאון חו"ד ז"ל חזרה ההדרה הראה זקיני ז"ל להאיש

מאוד הי׳ חוש״ש על כבוד התורה ורחוק מאוד הי׳. ממנו מדה הגרוע להתכבד בקלון של חבירו ופעם א׳ אירע שאיש א׳ רצה לגרש את אשתו וסדרו הגט בעיר גדולה והבד״צ בעיר ההיא הי׳ רבנים גדולים ומובהקים ושלחו הגט ע״י שליח ובבואו אל יד זקיני ז״ל מצא בו איזה טעות ומיד אמר להשליח שלא יוכל לסדר הגט עתה וצריך להמתין איזה זמן, ועשה כן למען לא ירגיש השליח שמצא איזה פקפוק בהגט ובנתיים הי׳ מעיי׳ בההלכה ההיא והכשיר הגט אבל כתב בסוף התשובה שהגט ההוא הכשיר בשעת הדחק גדול והאמנם שבנדון זה אין כאן דחק כי הי׳ באפשר להשיג גט אחר אולם יען כי יצמיח מזה הילול השם בעיני המון כי יאמרו גט אשר סידרו חכמים גדולים כאלו נפסל על ידו ועי״ז יתרופפו העם משמוע לקול הורים ומורים ויהי׳ הילול כבוד התורה ע״כ זה קורא שעת הדחק גדול להכשיר. הגט — וכמה פעמים הי׳ מכשיר ענינים אשר לא הרהיב בנפשו רב אחר להתיר כי הי׳ נהירין לי׳ שבילי דתלמודא בש״ס ופוסקי׳ והי׳ מיגע ומטריח א״ע למצוא כחא דהתירא וכ״ז לאחרים אבל לעצמו הי׳ מחמיר מאוד בכל דבר וכן כשהי׳ למגדר מלתא. (עיי׳ ״אגרות סופרים״ סי׳ ל״ד).

האיש אלקים קדוש הי׳ לו ג״כ יד ושם בחכמת הקבלה אבל הסתיר ידיעותיו בחכמה זו כי מעולם הי׳ בורח מן הכבוד להראות יתרון מעלותיו משאר בני אדם וליחידי סגולה והמעלה נתן לפעמי׳ קמיע או סגולה על איזה מיחש. באחת הקמיעות אשר נתן קדוש זקיני ז״ל לחולים הי׳ כתוב דיבור תוספו׳ שלם במסכת סוכה דף י״ב ע״א ד״ה בפסולת גורן ויקב וכו׳. פעם ביקש תלמיד מובהק *) אשר ישב אח״כ על כסא הוראה קמיע עבור א׳ מקרוביו אשר ר״ל מתו לו חמשה בנים אחר לידתם ואחר הפצרה כתב לו מכתב זה וז״ל:

ב״ה א׳ ט׳ שבט תצר״ק.

רב שלום וברכה לרב ידידי או״נ הרב וכו׳ מהו׳ אנשיל נ״י.

זה פעמים רבות שלקחתי קסת הסופר בידי להשיב ולא עלתה בידי לרב הטרדות וכו׳ לא אאחר עוד שלדעתי טוב ליחד קופה שבכל עת עונה להטיל בתוכו

והו הרבי אשר אתה מבקש, גודל הענוה מזה נראה כי לא עלתה על דעתו שעליו יהי׳ כוונת האיש רק על בעל ה״ד שהוא הוא הרבי ורק אותו האיש מבקש ובו רק בטעות דיבר האיש. בעת ההיא בא איש אחד וכאשר נפטר מאתו ביקש יברכני רבינו והוא סירב כדרכו ואמר איש ההוא רבינו הלא אחז״ל אל תהי׳ ברכת הדיוט קלה בעיניך אבל מיד כאשר נזרקה מפיו הכיר את טעיתו ושטותו ואמר הפשט הוא אל תהי׳ ברכת הדיוט ברכה אשר מברכי׳ להדיוט לא תהי׳ קלה בעיניך לברך והשיב זקיני ז״ל מוטב שיסוב ההדיוט עלי ולא תגלה פנים בתורה שלא כהלכה.

*) העיד תלמיד מובהק שלו ה״ה הגאון הרב מהו׳ ברוך זצ״ל אבד״ק גאלוב במדינת פוזנא אשר שימש אותו בעשר שנין שפעם בלילה בלמדו אתו עמו שיעור יריד כמעט כבה הנר אשר למדו נגדו ותיש מהר רץ התלמיד להביא אור חדש אבל בבוא אל חדר הרבנית מצא אותה ישן ולא הרהיב בנפשו להקיצה ומצד. אחר נצטער שרבו נשאר בחשכת חלילה ואין אור לו והמתין עד שהקיצה הרבנית מאלי׳ וביקש מאתה נר חדש ובנתיים עבר זמן חצי שעה ובבואו חזרה לחדר רבו מצא הנר דולק ומאיר מאוד והוא לומד בספר קטן והשתומם על המראה כי לפי השערתו מיד בהלכו מהחדר כבה הנר אבל גם רבו הקדוש נרתע לאחוריו כי לא האמין שיבוא עוד א׳ להדרו בעת כזאת והטמין את הספר תחת שאר ספרים וראה התלמיד כי בנר מצוה האירו לרבן הקדוש (עיי׳ בהקדמת ים של שלמה שכי שהאירו לו מן השמים בנר מצוה) הבוקר אור והתלמיד חיפש בין הספרים אחר ספר ההוא ומצאו שהוא מלא שמות הקדושים וציורים אז הבין וידע מה עושה רבו בלילה אחר כלות למודם אשר כל פעם סוגר הדלת מאחריו ושיש לו עסק בנסתרות:

ות איזו מטבעות על סדר תפלה קצרה, ובהמשך הזמן כשיצטרף לסך מה לעשות
ה פדיון נפש לחלק ללומדי תורה, וכשיפקוד ה' אותה בהריון ליתן נרות דולקות
ההכ"נ לפני העמוד בשעת התפלה ערב ובוקר וכשתגיע לחדש השביעי להודיעני
לפרש שם האיש והאשה ושם האמהות. עקיבא גינז מא"ש עבלה"ק -- יהי פקד
ותם בבנים בריאים ושלמים אחד מהם לא נעדר ובהגה הרבה פעולות והשתדלות
שעשה לטובת בנ"י באופן זה:
עת נסיעתו לאיזה מקום ובפרט למרחקים רעשה הארץ כי נקבצו ובאו יחדיו כל
בני עמינו מהמקומות קרובות ורחוקות אשר האיש קדוש עובר עליהם וגם
נכבדים אשר לא מבני ישראל המה באו לכבדו ולקבל פניו המהורים ופעם א'
סע למדינת פולין לחתונת א' מבניו והפצירו בו בניו שיקח דרכו דרך ווי
ארשא אבל הוא בצדקתו לא חפץ בזה כי הי' ירא לנפשו אולי יכבדו אותו
יתרות הכבוד בעיר ההוא אשר כבר הי' שמה לפני שנים הרבה והגם ישבנו
גאון רבי שלמה ז"ל הי' אבן פינה בווארשא כי שם הי' איתן מושבו אז בכ"ז
א התרצה להם ובבואו כעשרה פרסאות מווארשא ורצה להטות הדרך למען
א יתקרב אל העיר אנשי ווארשא לנרמייהו עבדו ובאו לאלפים לקראתו וגם
ביאו מכתב פיתוהי חותם מראשי וגדולי העיר והעדה אשר ביקשו מאתו
הפצירו בו שיכבד אותם לבוא לעירם ומענה בפיהם כי יהי' להם לבזיון מאוד
ם לא תיקר נפשם בעיניו להזריח שמשו בעירם איזה זמן ובהברה מילא בקשתם
ושכין שכינתו בתוכה כחמשה ימים וכבוד גדול עשו לו ויצאו נגדו כל גדולי
עיר וקהל הקודש ברב כבוד והדר והוא זצ"ל בישבו במרכבתו בכה בכי' גדולה
שאלו אותו על בכה והשיב כי בכייתו הוא כי הדור הוא כ"כ דור יתום מת"ח
ר שמחשבים אותו לת"ח ועושים לו כבוד גדול כזה כי ״' ת"ת בדור הי'
קהל יודעים שהוא איננו ראוי לכבוד. *). ושמעתי מגאון אחד מרוסי'
אשר הוא שמע מהגאון המובהק מה"ו איי"ק זצ"ל אבד"ק סלאנים
ליטא שאמר לו הגאון הישיש ר' חיים דאווידהאהן זצ"ל, שהי' אבד"ק ווארשא
בעת היותו קדוש זקיני זצ"ל שמה הי' נעצב מאוד ונכלה פניו ואיש לא ידע
ה זאת והשתוממו כולם עד כאשר נפרד מהם לנסוע לביתו מסר על יד בני
גאון ר' שלמה ז"ל מכתב לשלחו ליד קדוש זקיני ח"ס זצ"ל והוא פתח את
מכתב והי' כתוב בו כדברים האלה: לרוב הכבוד וההדר אשר עשו לי בני ווארשא
אתי פן ירע לי אך הודות לאל נוסע אנכי לביתי ומשנה לא זזה ממקומה מאוד
מאוד הוי שפל רוח — אז נודע הדבר על מה הי' נעצב.

בידי הי' מכתב דודי הגאון הגדול רבי שלמה איגר זצ"ל אשר כתב לזקיני מאיה"ג בעל ה"ס
זצ"ל לפ"ב מכתב ארוך מאוד ומספר בו מנסיעה זו לא יאומן כי יסופר מגודל הכבוד
ר עשו עמו אנשי ווארשא בפרט ואנשי מדינת פולין בכלל ודכירנא איזה דברי' שכ' שם
חובות היו מלאות מאנשים נשים וטף איש את רעהו ידחקון מושלי העיר אשר ידעו והבינו
ת מקודם עשו השתדלות שונות למען כל איש ־ל מקומו יבוא בשלום ויעמידו מאנשי חיל
שמרי העיר בכל הרחוב שפאליער שיעמדו בסדרים כדי שיהי' הדרך פנוי יסלול ולפני בית דירת
ני צ"ל העמידו שומרי' כפולים (דאפפעלטע וואכען) וכן על המדרגות שעולים עליהם ולפני
ח חדרו, וראשי הקהלה העמידו לו כ"ד מנכבדי' אשר ישמשו אותו ומהם אשר ישגיחו על
כי הבית ולהכין את הנצרך לסעודות הגדולות אשר עשו ובהמה יום ולילה הי' הרחוב ...
לאות אנשים הבאים מקרוב ומרחוק כי כל א' חפצו ותשוקתו הי' לראות פני איש אלקים יהי
איזה זמן שיהי' ויען כי רבבות אלפי ישראל באו לקבל פניו המהורים ולבקש ברכתו אבל מן
מנע הי' כמובן ע"כ בכל רבע שעה הוצרך להעמיד א"ע על הבאלקאן אשר לפני הבית לצד
הרחוב

בשנת התקצ"ו מתה עליו אשתו הרבנית הצדקת ועל ציון קבורה רשום כזאת:

פ"נ האשה הצדקת מרת ברענדעל בת הגאב"ד דק"ק סאמטער מהו' יושע פייבלמן סג"ל היא הרבנית אשת אב"ד דפה פאזען מהו' עקיבא נ"י נו"נ בשיבה טובה. יום ג' דחוהמ"פ תקצ"ו:

לעת זקנתו וכאשר גבר עליו הלישות גופו העמידו עליו מטעם הרופאים איש תמידי לשרתו והרופאים ציוו על קדוש זקיני ז"ל בחזקה לסור למשמעת האיש וישמור למלאות אחרי דבריו ופעם אחת בא לעיר ווארשא עם האיש הנ"ל והגבירים אשר הרדו לקראת בואו רצו להשעימו מעט מעין עוה"ז ומידעם מאיש משרתו בקשי ממני שיסבב הדבר שקדו"ש זקיני ז"ל יסע מעט לטיול. ושלחו מרכבת כבודה למקום משכן כבודו למען יסע לטיול לגני שעשועים אשר בעיר ילראות היכלי תפארה מאר: נני המלך יכן הי' האיש אמר אל זקיני ז"ל ישב נא יבינו במרכבה וישב ונסעו בלווית גבירי העיר וכאשר באו אל הארמון וישבו שם ישאל קדו"ש זקיני ז"ל איה התינוק בחשבו כי נקרא הנה לסנדק ולא ראה והתבונן ז"ל כל אשר לפניו והשתוממו על הדבר עד היכן הגיע הסידותו ודביקותו וכמד ההוק היא משאן התבל כן סיפר לי גאון א' מרוסיא נ"י משמו' דהגאון מהרי"א מסלאנים זצ"ל. וכאשר דחקו עליו הרופאים ובני ביתו לעת זקנותו להקל מעלי משא דבר ד' ולמעט בלימודים ולחוש יותר על בריאת גופו השיב להם מה עשית ומה תקנתי פה כי ארהב בנפשי לפנק את חומרי האמינו לי אם הי' היום מאד ישעה לא הי' מספיק לשיעורים הצריכים לדל כמוני.

בשנת תקצ"ו בקשו עיר גדולה לאלקים ק"ק ווילנא לקבלו לרב אב"ד אבל לא הלך לשם (עיי' אגרות סופרים סי' ל"ה).

בשנת תקצ"ז בהר"ש אלול רבן של ישראל נחלה ר"ל בחולי שלאק ועי"ז נעדר כח הדיבור כן פה מפיק מרגליות ולא הי' ביכולתו לדבר דברים ולהוציא מפיו הקדו"ש איש א' התפלל לפניו בכל עת תפלה להיציאו מדין שומע כעונה ועל כל ברכה ענה אמן גם פסוק ראשון של ק"ש אמר בפה ובכל קדיש ענה איהש"ר וכן בירך על התפלין. גם שגור הי' בפיו הפסוק תהלת ה' ידבר פי אשר אמר הרבה פעמים ביום. ועו"ז לא הי' יכול להוציא דיבור מפיו אבל שכלו הי' זך ונקי כמקדם והי' נראה לעינים צערו על שלא יכול לדבר ברצונו. ופעם א' אמר לבניו הרבנים הגדולים רבי אברהם ז"ל ורבי שלמה ז"ל במעמד אנשים אחרים יודע אני הרבה ואיני רשאי לגלות, ואמר להם ה' יודע כי לא בשביל הנאת עוה"ז רצוני בחיים כ"א לעבוד את בוראי באמת ובתמים ע"כ הושיעני ה' וארפא:

בשנת חמש מאות ותשעים ושמנה לפ"ק ביום שלש עשר לחדש תשרי קול שאו מעיר קול מהיכל קול ענות נפש נשמע כי כבה נר אלקים ושר וגדול נפל בישראל ונשבה ארון אלקים. וקודם פטירתו כתב שני צוואות האחת בענין עזבו שלו והשני' בענין הנהגה עמו בקבורה, *) ונח נפשי' דרב רבנן בן שבעים ושש שנים לימי חייו ויבכו אותו כל בית ישראל:

היהוב ומשם הי' נראה ריעיני כל הרואים וגם הוא שם עיניו לטובה עליהם וברכם בכך פע בברכה משילשת — והנה גם נכבדי יגדולי העיר אשר לא סבני"י המח הסגנים ושרים וגדול אנשי הצבא באו לקבל פניו ולדבר עמו ולהרבה אשר בקשו ע"י מכתב לקבוע להם זמן מת יוכלו לבקרו הי' מוכרח להשיב שאין הדבר מסור בידו וכ"כ הי' הרעש גדול עד שפחד הממשלה אם אין בזה איזה פאליטישע בעוועגונג עד ששר המדינה (גובערנער) בא לעירו ווארש והקר על הדבר ואחר ששמע יראה כי רק רביד הכבים ינהלו לזקיני ז"ל ויען כי באותו יו

כבר

ואת הברכה אשר השאיר אחריו מהם אשר כבר נדפסו בחייו ומהם אשר עודנה לא ראו אור פני תבל — הנדפסים המה: שו"ת רבי עקיבא איגר חלק א' פסקים וכתבים מהדורא קמא ובן מהדורא תנינא. דרוש וחידוש על סדר זרעים ומועד. חדושי רע"ק על ששה סדרי משנה הנקראי' בשם תוס' רעק"א. חידושי' על מסכתו' בבא מציעא וכתובות וליקוטים. הגהות רע"ק על ארבע שלחן ערוך ובכתובי' המה ב' חלקים שו"ת. ב' חלקים דרוש וחידוש על סדר הש"ס. חיבור על כללי הש"ס והפוסקים בשלש מאות כללים. הגהות והשגות על הרמב"ם ונושאי כליו. חיבור כולל אלף קושיות עצומות על הש"ס אשר הניח בצע"ג ועוד חיבורים הרבה אשר עוד אינגו מסודרים. מי יתן ונזכה מהרה להתחמם נגד אורן ויקוים הכתוב ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים ובא לציון גואל בב"א:

* * *

זקיני מאוה"ג רבינו עקיבא איגר זצוק"ל הניח אחריו שמנה בנים ושבעה בנות (כנראה ממכתב דודי בנו הגרש"ז ז"ל לגיסו זקיני הח"ס ז"ל (עיי' "אגרות סופרים")

כבר הרך זקיני ז"ל סתם ע"כ רכב הספר ההוא על סוסי כשתי שעות אחריו להשיגו ולקבל ברכתו בעת צאת זקיני ז"ל מהעיר ליזהי אתבע מאות עולת צב קאליטשען, ועוד דברים הרבה נאמרו במכתב ההוא אבל אין בעת בידי להעתיק.

י) צוואתו בענין העזבון הי' שרכושו מהספרים וכלי כסף והחפצים אשר האמיד בשווי שני אלפים ר"ט יפלו לשני בניו הגדולים הרב ר' אברהם והג"מ שלמה ולשלשה בנותיו ראדיש אשת ר"י שיפה גיטל אשת ר"ש קארנפעלד ורבקה אשת ר"ש בירגנביים אם יתנו כל זה בעדם לצורך ד' ילדים הקטנים שנשארו אחריו. ובצוואתו השני' צויה עשרה דברים א) שבתוך שלשים יום אחר פטירתו יקבלו רב אחד ת"ח גדול ב) שיודיעו מפטירתו לחביריו ותלמידיו ע"י עתי העתים בבקשה שילמדו עבורו משניות ג) שלא יספידוהו רק בפני א) אבל גם אז לא יגידו עליו שבחים רק שמשנית מ"ו מהיו לסד תורה עם תלמידים מתוך יסורים קשים ד) בעסק טהרתו ד' מיתות ב"ד יתנו לו ה) בשעת הלוי' יחלקו פגים כמנין שמו עקיבא לעניים ו) שעל ציון קברו לא יעלו שום שבח רק פ"נ הרב ר' עקיבא איגר שהי' עבד לעבדי ה' במארקיש פרידלאנד ואח"כ פוזנא ז) שיפרסמו שלא ילוהו לא בניו ולא בנותיו ולא בנים של אחרים אחרי מטתו ח) שלא יתענו בניו ביום היא"צ שלו רק יתמידו ויסבו וליילה בלימוד תורה או ישכרו אחרים שילמדו, ט) שלא ילכו אחרי מטתו גלויי זקן ולא ישאו מטתו רק אם יקבלו עליהם שלא יעשו כן עוד אז רשאים ללותו והוא ערב להם שיסהר יהב מאת ה' העין גדול הזה. י) שהוא מאשר ומקיים צוואתו על העזבון שנעשה בערכאות ואם יבקשו ה"ה שמו ח"ז יתנו להם כמבוקשם — וגם ביקש שבניו הגדולים ישגיחו על הקטנים שיגדלו עתה ויראה ושיעסקו עמהם שידוכים הגונים עם אנשים נכבדים יראי ה'.

כאשר הייתי בפוזנא להשטתח על קבר איש אלקים וחפשתי אחריו הצרכתי ללכת איזה פעמים ברציא ושוב עד שמצאתי ציון קברו כי הגב שבבית החיים ההוא יש מקום מיוחד אשר קברו כל הרבנים הגאונים אשר שמשו ברבנות שמה אבל זקיני זצ"ל באשר נפטרה אשתו השניי' קנה מהחק קרקע סמוכה לקברה עבורו וגם חלקת מחוקק ספון ומצאתי אבן קטן עליו נרשם כהנ"ל רק חכמי פוזנא לגרמייהו עבדו ותחת אות "ר' כתבו "רבינו" ועל ציון קבר בני הגאון האמיתי רבי שלמה ז"ל אשר מילא מקומו אחריו הרבו שבחים ותוארים גם על אביו הקדוש זקיני זצ"ל. —

א) ידל הגאון המפורסים מהו' יעקב מאיר שאדווה ז"ל אבד"ק בריסק בספרו נהרי מים ובאותו פרק בא חשמועה שנסתר כבוד רבינו הגדול התסיד רבן של כל ישראל אשר שמו הולך מסוף העולם ועד סופו רבינו עקיבא איגר ז"ל ולא הארכתי כ"כ בשבחיו כי נשמע שצוה שלא להספידו דקיי"ל דשומעין לו אף שבקצת תשובות כתבו שהוא דוקא דהכם מופלג אבל לא יחיד הדור כמו רבינו ז"ל שהי' יחיד בדורו ממש בתורה וחסידות וכך העיד בתשובה מאהבה שהגאון נודע ביהודא הספיד את כבוד הגאון בעל פני יהושע ואמר מאחר שהי' רבן שבבה"ג אין אנו חייבים לשמוע בזה ע"כ: אנכי עשיתי בהדך ממיצע וקצר בשבחיו רק להזכיר שמו הגדול ז"ע — המו"ל

סי׳ ל״ז] ובניו והתניו *). כולם גדולי ומופלגי תורה והגדול שבכולם הי׳ בנו הרב גאון ישראל המפורסם רבי שלמה איגר זצ״ל [אשר שמו נקרא עלי הסופר] בשנת תקס״א נשא אשה מק״ק ווארשוי [כן נראה מהסכמה אשר נתן זקיני זצ״ל על ספר עבודת הקודש לרשב״א הנדפס שמה תקס״ג] וישב שם על התורה והעבודה אבל עסק ג״כ במו״מ וקיים בעצמו יפה תלמוד תורה עם ד״א **) ולא ארכו הימים ושמו נודע בשערים המצוינים בהלכה כי הי׳ חריף גדול ובקי בחדרי תורה ולבו כלב הארי וראה נא בשו״ת זקיני רע״ק זצ״ל אשר כתב לו בנו הגאון הנ״ל שמחמת איזה סיבה אשר מונעת אותו מלהעמיק בלימודים הוא חוזר על הלכות רב אלפס במס׳ בבא בתרא ומציע חדושיו וזה הי׳ אחר חתונתו כנראה שם ונוסף לזה הי׳ איש מצליח בהצלחות מדומיות ונעשה עשיר גדול. לערך ג׳ עד ד׳ מאות אלף רו״כ והי׳ מן הסוחרים הראשונים (עיי׳ ,אגרות סופרים׳ סי׳ ל״ז) בערך במדינת פולין ותורה וגדולה יחדיו היו אצלו אגודים ושמו הטוב הי׳ מפורסם בכל מדינת פולין ורוסיא. בעת המרידה הראשונה מאנשי פולין נגד קיסר רוסי׳ אשר עי״ז יסודי מעמד המדינה התרופפו ואז גם אליו הגיע הגלגל והרעש ונאבד ממנו עשרו ורוב הגנו כמו לרוב הסוחרי׳ הגדולים ומאת ה׳ היתה זאת למען ישמש בכתרה של תורה ויפוץ מעינותיו חוצה. בעת ההיא ביקש הגביר הטפסר המפורסם עדלער פאן לעמל מוויען מזקיני מאוה״ג בעל ח״ס ז״ל שיבחר לו איזה אדם גדול ממולא בתורה וחכמה אשר ראוי לישב על כסא רבנות בעיר פראג וזקיני זצ״ל הציע לפניו את דודי הגאון מהו׳ שלמה זצ״ל הנ״ל ואת הגאון מהו׳ מאיר א״ש זצ״ל בעל אמרי אש והגביר השיב על הגאון דודי ז״ל דיעתו מסכמת. אולם לא בא הדבר לידי גמר והמניעה לא נודע לי ואח״כ קבלו אותו בעיר פראנקפורט דמיין אבל לא קיבל המשרה-על שכמו ומאחר שהפצירו בו אנשי ק״ק קאליש במדינת רוסיש פולין לקבל משרת הרבנות שלהם על שכמו (עיי׳ ,אגרות סופרים׳ סי׳ ל״ח)

---

*) התני דודי הה״ג הנגיד ר׳ שמואל קארנפעלד ז״ל בברעסלא ביקרתי בשנת תרל״ד וסיפר לי ששדכן שלו הי׳ גאון ישראל מהו׳ אפרים זלמן מרגליות ז״ל מבראד והתנה לעצמו שלכנות מזקיני רע״ק ז״ל שיעשה החתונה באמצע הדרך באופן שגם לו יהא אפשר לבוא כי משתוקק מאוד לראותו אמנם נח נפשי׳ דהאי גאון השדכן זצ״ל בנתיים — וחתן זקיני ז״ל אחר רבי שמואל בירנבוים ז״ל מפילץ הי׳ גאון וצדיק מפורסם ישב רוב ימיו בתענית בדובנא רבתא וראה המכתב מה שכתב זקיני חותנו ז״ל לאביו הרב הגביר ר׳ דוד ז״ל אודותיו (עיי׳ ,אגרות סופרים׳ סי׳ ל״ט).

אספר נא שיחת חולין אחת מאתי בהיותי בימי עלומי תושב עיר ווארשא בא לעיר ההיא הגאון האמיתי מהו׳ יעקב זצ״ל בעל הות דעת והוא בא בערב יום טוב להיות בעיר ההיא בימי החג ודודי הגאון ז״ל בהודע לו דבר בואו ציוה לאסור מרכבתו ביום ההוא עצמו ויסע לשאול בשלום האורח הגדול הנזכר ובבוא הצטדק לפניו על אשר לא הסתין לו עד יו״ט באמרו בדרך הלצה כי המאמר ,חייב אדם לטהר עצמו ברגל׳ והמאמר ,חייב אדם לקבל פני רבו ברגל׳ ש[ני]ם הם מתאימים יחדיו וכמו שהמאמר הראשון בודאי יכוין על ערב הרגל והרי צריכים להכנס ברגל כשהן טהורין כן המאמר השני שמחוייב לקדם פני הרב ברגל ג״כ יכוין על ערב הרגל עכ״ד — והשיב הגאון מהרי״ ז״ל ג״כ בדרך הלצה אין מע״כ צריך להסב את כונת המאמר ולהקדים את זמן הפקידה והעיקר שבו כי גם לפי פשטות המאמר יפה עשה כבודו כי אם חייב אדם לקבל פני רבו ברגל והנה מי שהוא רק ,ערב רבו׳ צריכים לקבל פניו בערב הרגל. כן הוא:
פני הרב ברגל ופני ערב־רב בערב הרגל.

**) כאשר כותב בעצמו באחת התשובות וז״ל: מכל הלין טעמא הי׳ נראה דכנ״ד אין לחוש לרבנן דבכה״ג אלא שאני איני תוקע עצמי להלכה ומכ״ש למעשה כי אני מוטרד מכל פנה עד שבזה אני מדבר וזה בא בעסקים שונים ואני דולג ופוסח מלימוד לעסקים ומעסקים ללימוד עכ״ל.

נענע להם ראשו ושימש שם ברבנות איזה שנים וישב בכבוד גדול בקהלה ובמדינה ואחר פטירת אביו הקדוש זצ"ל בקשו אנשי ק"ק פרעסבורג היראים את דבר ה' כולם לבהנו תחת אביו שימלא את מקומו אמנם מטעם שנבררו אז בעלי זרוע משפלי הדעת אשר יראו לנפשם לקבל נשיא ואב"ד אשר יעמוד בפרץ ויעכבם בדרכיהם המקולקלים ולא יוכלו לילך בשרירות לבם והמה עמדו בכח נגד קבלת רב בכללות ומהם ומהמונם עמדו בראש ע"כ לפי שעה לא הי' באפשר להוציא הדבר מכח אל הפועל עד איזה זמן אח"כ שהחזירו העטרה ליושנה שהעוז והממשלה הי' ביד יראי ה' וחושבי שמו אשר היו רובא דמינכר וקבלו (עיי' אגרות סופרים סי' מ') את הגאון מהר"ש זצ"ל לישב על כסא אביו והוא הרביץ תורה וטהרה (עיי' אגרות סופרים סי' מ"א) ורבים השיב מעון כי הי' חכם מחוכם גם בהויית העולם ובקי בכל הנמוסי' (עיי' אגרות סופרים סי' מ"ב) וישב על כסא שלמה עד שנת תרי"ב אשר אז אמר לו ה' עלה ושכב עם אבותיו ומנוחתו כבוד בק"ק פרעסבורג (עיי' אגרות סופרים סי' מ"ג) [בשנת תרל"ד זכיתי להשתטח על קברו] וכבוד גדול

מדה טובה מרובה הי' לו אף כי הי' סוחר גדול ועסק בהתקשרות המסחר עם שרי המלוכה וראשי אנשי הצבא כי הי' קבלן (אונטערנעהמער וליפעראנט) גדול אצלם ועי"ז הי' השרים אלו יוצאים ונכנסים בביתו ויען כי הי' לומד עם תלמידים בעיון ופלפול גדול ועי"י שרים אלו הי' מוכרח להפסיק באמצע למודו על שעה או שתיים ובכ"ז כאשר חזר לתלמידיו למד עמהם מאותו מקום שפסק ממש ולא הצריך להתחיל מהתחלת הענין או החידוש אשר הציע לפניהם עד שהי' לפלא בעיני היראים והשומעים ופעם אחת שאלו על זה הגאון מהו' חיים הדזאהן ז"ל שהי' אבד"ק ווארשא איך ייכל לצמצם מחשבתו וחושיו להמשיך חידושיו ולימודיו ממקום שפסק ממש ולא יצטרך להתחיל מתחילת הדיבור והשיב לו זהו ברכת אבי הקדוש שברכני קודם שהכניסני לחופה וכה דיבר אלי בני חביבי אתה יוצא עתה מביתי ומרשותי ותבוא לבית גבירים בית היתנך ויזדמנו לפניך עסקים גדולים ורבים אשר יגרמו לך להפסיק מלימודך תהא זאת ברכתי לך שמיד שתחזור ללימודך לא תצטרך לחפש ולעיין איך ובמה שפסקת כ"א מיד תוכל ללמוד ולהגיד תורה ממקום שפסקת בלי שום עיון והכנה ובזה תבוא בשלום על מקומך ולימודך וב"ה נתקיימה בי ברכת אבי הקדוש.

מעשה אירע בו שהי' לו ד"ת לפני ב"ד צ' ובראשם הגאון המובהק מהו' זלמן נאשעלסק זצ"ל בעל עי"ת חמדת שלמה בדבר הצוואה מחותנו הגביר שהניח ארבעים אלף רובל כסף עבור נכדו הראשון אשר יהי' נקרא ע"ש ש"מ והנה נולד בן לדודי הגאון מהרש"א ז"ל ונקרא ע"ש חותנו אבן מת בתוך שלשים יום יהי' הד"ת אם זכה בירושה הנ"ל או לא דלאו בר קיימא הי' הילד. וביקש הגאון ר' זלמן ז"ל זמן שלשים יום לעיין בדבר וכאשר הגיע הזמן יצא פס"ד מאתו שהגו' רש"א ז"ל לא זכה במעות אלו והמעות נכנס בכלל העזבון עד שיולד בן אחר שיהי' נקרא ע"ש המוריש ואז אמר הגרש"א ז"ל לא יזיק אם יציעו הדבר לפני אביו הגאון רעק"א ז"ל לשמוע גם דעתו הרמה בענין זה ומאחר שהוא אוהבו וידידו השב שיעשה כן, ותחת כל תשובה סיפר לו הגאון ר"ז ז"ל: כידוע הי' הגאון האדיר רבי ר' העשיל ז"ל עליו ושנון מאוד עוד בימי נערותו ופעם א' בליל פסח כשישב עם אביו הגאון ע"ל הסדר וכאשר הגיעו לאכילת אפיקומן והנה האפיקומן איננו: מיד הבינו כולם כי העשיל גנבו מתחת כסא כביד של אביו ופנה אביו אליו תן לי האפיקומן מיד והשיב אני אתן אך בתנאי שתבטיח לעשות לי בגד משי וכאשר השב האפיקומן חלק אביו לכל המסובין הלק ממנו אך להעשיל לא נתן מאומה הוא שאל לאביו למה דלגת עלי אבי ולא נתת לי והשיב לו אני אתן גם לך אך בתנאי אם תפטרני מהבטחתי לעשות לך מעיל משי הנער העשיל לא השיב מאומה רק הביא ידו אל חיקו והוציא פרוסה אפיקומן אחר המסין שמה ויאמר אל אביו הבנתי מראש מחשבותיך שתגמיל לי גמולי אולם הייתי נזהר והקדים לפני המעשה, וענה בקול רם, הנני מוכן ומזומן לקיים מצות אכילת אפיקומן וכו' וכאשר סיים הגאון ר"ז ז"ל את סיפור הזה הוציא מאמתחתו מכתב זקיני הגאון רע"ק איגר ז"ל והראה לבני רש"א ז"ל שגם הוא הקדים נעשה לנסוע לשאול לאביו וגם אביו הורה ופסק כמוהו לחייב את בנו ולזכות שאר היורשים וכן הגיד לי הגאבד"ק פלונסק נ"י.

גדול עשו לו והגיה אהרי"ז הרבה חיבורים ח"ת שלו ולא נדפסו רק הגהותיו היקרים והנפלאים על ש"ע יו"ד מרישא עד גמירא הנקראים בשם גליון מהרש"א ובניו וחתניו אשר רובם במדינת פולין ורוסיא מושבם רובם גדולי ומופלגי תורה והמובחר שבהם הי' הגאון המפורסם רב חסידא אשר ניהרו אליו חסידים לאלפים מהו' ליב איגר זצ"ל בלובלין, שלמה הי' שמו ושלימה הי' משנתו ולא ישכח לאחריתו עד יבוא מורה ודאין ויקבץ נפוצות עם ישראל לארצינו במהרה בימינו אמן:

הנהגות טובות וישרות אשר ערך כבוד מר דודי זקיני הגאון האמתי הצדיק מו"ה שלמה איגר זצ"ל לאחד מבניו והועתקו מגוף כ"י אשר תח"י:

בני ידידי! בני בני! הן אנכי אסיר התקוה אשר הדברים אשר שמתי באזניך טרם הפרדי ממך, לא יסורו מלבבך כ"א שמוע תשמע לכל אשר צויתיך לטיב לך כל הימים, אפס יען וביען כי האדם לחלישת מזגו עלול לשכחה, וע"כ מצאנו שבמקומות שהזהירה התורה שלא לשכוח אמרה זכור אל תשכח, ודרשו זכור בפה ואל תשכח בלב והיינו שהדבור מעורר רעיון האדם על הדבר לבל ישכח ע"כ גם אנכי באהבתי אותך ורב חפצי בטובתך מצאתי טוב לעשות לך משמרת אל הזכירה באופן זה, והוא כי אציג לך פה על הנייר את הדברים אשר ראו עיני שכלי לעורכך עליהם ואני מזהיר ומזהיר אותך באזהרת כבוד אב אשר לא ייקל בעיניך שתקרא בפה מלא את מכתבי הלזה שלשה פעמים בכל שבוע, והיינו ביום א' בשבוע וביום ד' וביום. שבת קודש ולא תעבור עליו במרוצה כ"א תשים עינך ולבך על כל סעיף ותתישב בדעתך אם אתה מקיימו, ובאם תמצא בו ענינים אשר לא עלו בידך עדיין לעשותם, תנקט אותם בלבך ותסכים הסכמה גמורה לקיימם בכל האפשרי לך, ותתנהג כן עד עבור שתי חדשים שלמים והיינו עד ר"ח כסליו אי"ה, אח"כ תקראינה רק ב' פעמים בשבוע ביום ד' וביום ש"ק וככה תעשה ג"כ שתי חדשים שלמים והיינו עד ר"ח שבט ואח"כ יהי' די לך בקראו פעם אחת בשבוע עד תחילת ימי הקיץ, ואקוה שעד ימים אלו כבר יהי' הדברים חרותים על לוח לבבך ויהי' אצלך כטבע שני' כל הדברים ואז יהי' די לך לקרותו בכל ראש חודש עד תום. שנה תמימה והנני מציג לך הדברים אחת לאחת והיות ראשית חכמה יראת ד' ע"כ אתחיל בדברים הנוגעי' ליראת ד' ואחריהם הנוגע לסדר למודך ואתחיל ואומר:

א) שתהי' נזהר בעיון תפלה והשורש שלא תחשוב מחשבות זרות בעידן תפלה כ"א תשמיע לאזניך מה שאתה מוציא מפיך ותבין פירוש המלות ביותר תזהר בפרשיות של קריאת שמע וביותר מהמה בפסוק שמע ישראל וברוך שכמל"ו שבהם ההכרח לכונו ג"כ לצאת ידי ק"ש, וביותר מהמה בני הזהר בברכת אמת ויציב שהוא וודאי דאורייתא, ועוד ביותר בשלש ראשונות ובשלש אחרונות של שמנה עשרה. הסעיפי' מזה להזהר בכבוד בהכ"נ שלא לשיח שיחה בטילה ומכ"ש שלא למלא פי שחוק בבהכ"נ והשמירה מזה שיהי' פניך תמיד מוסבות אל הקיר, גם בהחזרת הש"ץ שמנה עשרה בקול יהי' פניך אל הכותל לא אל העם ותכון לברכות החזן שתדע על מה אתה עונה אמן, וגם אחר כלות התפלה אף אם אחרים ישיחו ויספרו הדישות אל תפנה להם כ"א מיד אחר סיום הקדישים תפתח הספר והלמוד שיעוריך.

שתהי'

ב) שתהי׳ נזהר בכבוד חמיך וחמותיך. מלבד אשר יגזור אותו השכל הנה הזהירה עליו התורה. ואף אם יעצום שכלך בטעם בטעם כי צדקת מהם תבטל דעתך ורצונך מפני רצונם ושי אם טעם אחת תאמר דעתך מה שנראה לך שלא כדבריהם וגם זה בהשכל ובדרך ארץ גדול לא במשיב על דבריהם כ״א במסתפק ונושא ונותן בדבריהם ואם הם יעמדו בדברם אל תשנה לדבריך עוד.

ג) שיהי׳ דבורך בנחת עם הבריות ואל תקל בכבוד שום אדם וצ״ל שלא להתלוצץ משום אדם אף אם תדמה שדבריו דברי שטות ותבזה אותם בלבך אל יבהלך לבך לצחוק ממנו גם אם תראה שאנשים רבים וגדולים ממך יצחקו עליו אתה אין לך נ״כ טוב אלא השתיקה.

ד) להזהר בכבוד אשתך ולאהבה כמו שאמרו האוהב את אשתו כגופו והמכבדה יותר מגופו עליו הכתוב אומר ופקדת נוך ולא תחטא. אך דע בני שלא בזה תכבדה ותאהבה אם תרבה עמה דברים כי נהפוך הוא שעל זה הזהירונו אל תרבה שיחה עם אשה ואמרו באשתו אמרו ק״ו באשת חברו גם לא אם תהי׳ מצוי אצלה כתרנגולת כ״א הכל בדרך ממוצע לא באחת משני הקצוות. אך תכבדה בדברים שלא לגעור בה אם תעשה דבר שלא כרצונך כי אם תשקול הדברים אם הם לטובתך לעורך על כשרון המעשה כגון להשכים בבוקר לבל לאחר התפלה בציבור ושתתמיד בלימוד ובהשלמות תחזיק לה טובה בלבך ותודה לה׳ כי המציא לך אשה כזו. כאמרם אעשה לו עזר כנגדו זכה נעשית לו עזר. ואם יהי׳ בדבר שאינו נוגע לך כלל ולא ייטיב לך בעשותה תשנה מזה בדברים רכים ובדברי טעם ותעשה דרך בקשה.

ה) שלא להרבות שיחה עם הילדים בני בית חותנך שי׳ ומכ״ש עם אחרים כי זה מושך לבב אדם לדברים בטלים מלבד מה שגורם הלילה מניעת שלום בית ואם תאהבם אהוב אותם בלב לא במעשה גם הנשיקות נעתרות.

ו) שלא להתחבר עם קטנים ורכי שנים ממך כ״א תתחבר תמיד לגדולים ממך וזהו אמרם הוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים.

ז) להזהר בכבוד רבך כי התורה הקישה כבודו לכבוד המקום. מלבד התועלת שיצא לך אם תשמע לו ותהי׳ כרוך אחריו ואתה ידעת שגם אנכי את שאינני תלמידו כבר כבדתיו תמיד ולמוד ק״ו בעצמך כמה צריך אתה לאהבתו ולכבדתו.

ח) שתהי׳ נזהר ללבוש תמיד כתונת לילה המיוחדים לך לשינה ולהפשיטו בקומך בבוקר לאחליפו על כתונת יום למען תתפלל תמיד בבגד נקי וגם בלעדי התפלה יהיה שהנקיות היא ענין גדול לגוף ולנשמה.

ט) הרגלת עצמך כשתשמע קול שואן בבית לגמר ישא ישא וכבר הוכחתיך על זה כי לרוב ההרגל לפעמים גם אם אנשים נכבדים ודברו ביניהם בקול תעשה כמנהגך וזה כפגיעה בכבודם שקטון מהם יהס אותם ע״כ תזהר להסר ממך הרגל הזה.

י) שתהי׳ רגלך מצוי בבית הרב הגאון מ׳ חיים נ״י והוי שותה בצמא את דבריו והסתכל במה שיש בו מן מדות הטובות ותקנא בו להתיל עצמך בהן. פוק חזי כמה דבריו בנחת עם כל אדם ובפנים שוחקות ואיך הוא מכבד גם את הקטנים וצעירי ימים וזהו גורם ריעות ואהבת הבריות ומביא כבוד לעצמו כאמרם איזהו מכובד המכבד את הבריות.

יא) להרחיק דרך עוצב כ״א להיות תמיד שמח וטוב לב משתעשע בתורת ה׳ ויראתו.

יב) כבר הזכרתי שלא להרבות שיחה עם אשתך וביותר תזהר להרבות שיחה עם נשים אחרות אף שהן קרובות בבית נשים ובתולות יחדיו ולמעט מחברתם אף בבואם לתנות עם אשתך אל תשב עמהם.

יג) לקבל כל אורח אם עני ואם עשיר הוא בסבר פנים יפות כי אין קצה למצות
הכנסת אורחים ואם תתן מתנה לעני תתן לו בפנים יפות ובפיוסי דברים
ואמנם כי אתה מוסב על שלחן תמיד הגביר שי׳ ואין כידך להאכיל ולהשקות
לכל הולך והולך עם כ״ז יהי׳ לבך על הדבר, כי תראה אורח הגון תראה בחכמה
להשיא המותך היקרה תי׳ כי תקראהו לשלחנה ותסבר לה גודל מצוה זו שאמרו
ע״ז גדול הכנסת אורחים יותר מקבלת פני השכינה. זכורני כשהייתי אני על שלחן
חותני הצדיק זצ״ל הי׳ אצלי בחדרי מזומן תמיד צנצנת יין שרף עם מעט פת
הבישני (לעקיך) והי׳ זה שמור אצלי לכבד בו אורח הגון כי יבוא אלי והדרה
גם אח״כ כשהלכתי על שלחן עצמי גדר גדול גדרתי בעדי שאם אזמין איזה אורח
אצוה שלא להוסיף עבורו שום מין מאכל לכבודו והי׳ זה למען אל תמנע זוגתי
לרבות המורה או הוצאה להרשות אותי על כך ע״כ אם תשתדל כזאת בבית הכיך
יהי׳ באותי זה.

יד) להשכים לפחות כמו חצי שעה קודם תפלת שחרית להרגיל עצמך לפנות
נקבים קודם התפלה כבדי להתפלל בגוף נקי ועכ״ז אם בפעם לא
יהי׳ אפשרי לך לפנות קודם התפלה אל תעבור עבור זה תפלה בציבור ואל תט
מן הדין הפשוט בשביל מדת פרישות ודי לך במה שאמרו חכמים ובמה שמסודר
לפניך בשלחן הערוך.

טו) שתלמוד בכל יום באיזה ספר מוסר ומיני׳ לא תזוע אפילו בשבתות וי״ט כי
זהו כל אדם להשריש יראת ה׳ בלבבך.

טז) בכל יום אחר תפלת שחרית בעודך לבוש בטלית ותפלין תלמוד פרשה אחד
בתורה בסדר השבוע למען תשלים הסדר של שבוע ביום השבת אח״כ
תלמוד לפחות קפיטעל אחד פסוק אח״כ פרק משניות כסדר אח״כ תלך לביתך
ואכול להמך בשמחה.

יז) אף כי תלמוד בעצמך סדר הפרשיות של כל שבוע כאמור אעפ״כ תלמוד בכל
שבוע עם רבך עוד פעם הסדר מהחל עד כלה עם פירש״י למען תהזור
על כל סדר ב׳ פעמים בשבוע. גם דע כי למוד זה אינו דבר נקל כ״כ וכמה
חבורים גדולים נתחברו על התורה וביחוד על פירש״י ע״כ וודאי יצא לך תועלת
אם תלמוד ג״כ אצל רבך, ואל תאמר שאינו לפי כבודך ללמוד חומש אצל רבך
כי לא מחכמה תאמר כזאת אם תחקור תשמע שגיסי הגאון הצדיק אב״ד פרעשבורג
לומד בכל ליל שבת הסדרה עם פירש״י עם כל הישיבה אשר הם יותר ממאתים
איש וגם לומדים מופלגים בני עירו באים לשמוע ומפלגים מגודל תועלת המגיע
להם מזה, כן הדבר הזה בלימוד משניות ולימוד פסוק שבל תמנע ללמוד במ״והר
שיעורין מזה אצל רבך ומורך.

יח) תלמוד בכל יום שיעור אורח חיים כי כשמו כן הוא שהוא אורח חיים נצחיים
ובכל מועדות ורגלים תלמוד הלכות חג בחג.

יט) כל אלו השיעורי׳ נצרכים וגדולים עד מאוד ולבד אלו תלמוד שיעורין הנהוגי׳
להרחיב שכלך ולקנות לך ידיעות בכל ענינים והזהר בני הזהר ללמוד
בהשקת הלב לא כחותה על גחלים כי אם לא עכשיו אימתי אינני אומר שלא
תהי׳ שעה אחת בלא תורה אך העיקר שבעת לימודך יהי׳ כל מחשבותיך ורעיוניך
אחוזים בחבלי עבותות החפץ לקבל תכלית מלמוד זה.

כ) להשלים עצמך בכתיבה ולשון כי הוא ענין תכלית למאוד נאה לבריות ונאה
גם לשמים כי ידעת אשר מהחיוב ללמוד איזה אומנות מדינא ובעתים

אלו

אלו שורא לקיים זה עכ"ם החיוב ללמוד דברים המשלימים את האדם לעסק: מו"מ וכל שאין לו לא כתב ולא לשון קראו הכתוב בזוי אתה מאד כמו שדרשו ע"ל: שאין לו לא כתב ולא לשון ותמלא כריסך קצת בלימודים תורניים.

כא) עיקר ושורש גדול שלא לדלג בלימוד ממקום למקום כי זה דרכם כסל למו: לאותן שאינם חושקים בלימוד רק לצאת ידי חובתם לפני אביהם או רבם וחפצו בכל עת בלמוד אחר ואתה לא כן בני תעשה כ"א תראה לקבל דבר א' בשלימות הן במקרא הן במשנה ובהלכה וכן במלאכת הכתיבה ולשון.

כב) בציור האותיות דרכך ג"כ לשנותן בכל עת ולולא כן כבר היית סופר מהיר ע"כ מהיום אל תעשה כזאת אך קח לך כתב אחד אותו תכתוב וידעת שכתב יד הרבני מ' מאיר שמואל הוא, יפה ומהודר עד מאוד אם תרצה אל ימנע טוב ממך ליתן לך כתבים ותרגיל עצמך בהם. גם חותנך הגביר שי' אם תבקשהו יתן לך כתבים להעתיקם למען תורגל בלשון.

כג) כבר ההתחיך באות ג' שלא להקל בכבוד שום אדם ובכללו שלא לדבר רע על חבורות חסידים ואם תשב בחבורה שמדברים רעה עליהם תסיע הדברים לדבר אחר כי כל ספסופי בישין.

כד) שתלמוד בכל יום קצת דקדוק לשון הקודש כי אף אם לא תהי' בקי ומכיר הדקדוק בשלימות עכ"ם חיוב לך לידע מוצאיה ומבואי' ושרשי'.

כה) אותו תשמור ותזהר בו ללמוד בכל שבוע החינוך על התורה והתועליות רבות אשר יצאו לך מזה אין לשער. ולבל יכבד עליך בהתחלה הנה תספור הדפין אשר בסדר השבוע ותחלק הדפין העמודים לימי השבוע ותלמוד בכל יום חלקו. אך האומנת שרק ההתחלות קשים הם אבל אם תרגיל עצמך בו כשתי חדשים יהי' אח"כ כ"כ בנקל עד שבמעט זמן תלמוד כמה דפין כאחד.

כו) אם מפני סיבה חו תבטל באיזה יום מלימודים הנזכרים אות ט"ז יהי' עליך חיוב להשלים ביום שאחריו וזה מקצוע גדול שיגדור האדם בעדו בגדר חוק ואמיץ שבל"ז. א"א שיקיים תלמודך בידך וכמ"ש על פסוק נשבעתי ואקיימה הרי שנשבעין לקיים את המצוה.

תולדת רבינו אברהם שמואל בנימין סופר זצ"ל.

בשנת תקע"ה בר"ח אדר בהיות זקיני מאה"ג רבינו משה סופר זצ"ל בן שנים ותלד מחברתו מחברת הקודש זקנתי הרבנית. הצדקת המפורסמת. מרת שרל זצ"ל בת זקיני מאה"ג רבינו עקיבא איגר זצ"ל אבדק"ק פוזנא והסדינה יע"א בן ראשון ותקש אז בלידתה ויהי בהקשותה בלדתה עמדו לפני זקיני זצ"ל איזה ת"ח מתלמידיו תפסים לשאל הגיע למה אינו פועל שתמהר הרבנית ללדת ולקצר חבלי לידתה. ויען להם ויאמר הלא ידעתם מאמר חז"ל על הקרא וזרח השמש ובא השמש עד שלא שקעה שמשו של צדיק זה זרחה שמשו של צדיק אחר ותקותי בטח כי צדיק יולד לי ואין רצוני לקצר ימי צדיק אחר ע"י צדיק זה בסגולות והשתדלות שונות. ולמחברתו הרבנית אמר אל תיראי כי גם זה לך בן לא לי לבד יהי' כי גם לך יהי' הבן לגדלו ולחנכו ואביו קרא לו שמואל בנימין הי"ה אאמ"ו יצ"ל. ויגדל הנער ויהי לילד שעשועים לאבותיו הקדושים כי היה בן יקיר בן יסין ואביו הקדוש שם עיניו עליו לטובה להדריכו וללמדו תורה לפי ערך שנותיו' ויהי בימי ימים של צער וכל בני ביתו של זקני זצ"ל נחלו ונפלו למשכב בחולאים קשים [ראה בתולדת זקיני ז"ל דף כ"ג ע"ב] וביניהם הבן יקיר שמואל בנימין בהיותו בן שש שנים והי' בסכנה גדולה והרבו בתפלות ופדיונות עבורו והוסיפו לו שם אברהם על שמו וחמשה או שבעה חולאים עברו ראש הילד ובכל א' הי' מסוכן עד שבאחרונה שפטו הרפאים שהוא נוטה למות ויקראו את בני ח"ק לעשות כראוי להם וכן עשו והדליקו נרות והתפללו. תפלות הנהוגי' והרופאים מומחים ישבו בחדר המטה ויקימו משבתם ודברו הרופאי' אל זקני זצ"ל ידענו אדונינו כי איש אלקים קדוש אתה אם בתפלתך לא תוכל להושיע לבנך מצדינו אפס תקוה ובשמעו אבי החולה את הדברי' העמיד א"ע בזוית החדר אצל הארגז אשר כתבי יד קדשו בו ויחל משה את פני ה"א בתפלה קצרה והילד החולה בגודל חליתו צעק שמע ישראל ה"א ה' אחד ונענו האב והבן ונתקבלה תפלתם ואמרו הרופאי' עתה ידענו ביותר כי איש אלקים הוא כי לפי ראות עינינו כעת נתחדשה תקוה בלבבינו שיתרפא מחליו והשיב להם ממני לא סר התקוה אפילו רגע א'. וחסדי ה' כי לא תמנו ולא כלו רחמיו : ועין בעין נראה שהחולה השיב רוחו ונפשו תם בני חברה קדישא כבו הנרות אשר הדליקו והלכו לביתם בשמחה והעידו מגדולי תלמידי זקני זצ"ל ששמעו אז יוצא מפיו הקדוש שאמר בזה"ל אויף איין יובל האבע איך איהן אויסגעבעטען' [וכן הי' באמת כי האריך ימים אח"כ עוד חמשים שנים כאשר נספר אי"ה] זאחת לאחת שב ורפא לו אבל מעת שחלה חליו זו הי' תמיד בעל יסורים ולא הי' עת שיהי' בבריאת הגוף בשלימות כשאר בני אדם ויגדל הנער ויגמל מגעגועיו ושכלו הי' זך וטהור ולמד בהתמדה ובשקידה רבה ובהגיע להיות בר מצוה דרש דרשה לפני רבים וערך לפניהם הידושים שחידש מדנפשי' ומצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם. ואחר הדרשה כבדו אותו בדורונות כנהוג והי' איש תורני משכיל ידוע בשמו ר' בער פרענק ז"ל שם נתן גם הוא דורון ובחפצו הבר מצוה לראות מה היא. והנה ראה והוא נרן של כסף ובתוכה מסודרים נרות דקות של שעוה ושאלו מה זה ועל מה זה. והשיב לפני שבע שנים נר אלקים טרם יכבה . הדליקו בני ח"ק נרות אלו עבורך בני. והא לך יניק וחכים נרך בידך אשר יעדו אז בעבורך אבל תה"ל נתהפך א׳

הגר

הנר לך בתן יחד כבכבי בוקר הראת עתה שנרך לא כבה ואתה מאיר ככוכבי בוקר, ותזכה להאיר ע"פ תבל כשמש בצהרים. ועוד נמצאים הגדן והגרו' אלי בין חפצי משפחתינו. והנה הבחור רך וטוב הגדיל כח ועצמה בתורה ויראת ד' טהורה ובמדות טובות ובהגיעו לבר ארבעסר כתב חדושי תורה שלו בפנקס וכתב חידושי אגדה על סדר השבוע אבל את הכל עשה בהצנע שלא יודע לאביו וסיפר לי כמה פעמי' שהי' נחשד בעיני אביו הקדוש בימי עלומיו שאינו מתמיד בתורה ובאמת הצניע דרכיו ממנו. יען הי' דרכו כל זמן שהי' אביו נעור בלילה הי' הוא שוכב על מטתו וכאשר הרגיש שאביו עלה אל המשכב קם הוא ממטתו וישב ללמוד וע"כ חשדו אביו כי ישן רוב הלילה ולא כן הי' באמת. בהיותי בן ט"ו שנים כבר החליף מכתבים בשו"ת בפלפולא ודינא עם ת"ח מובהקים ובפרט תלמידי זקני כתבו אליו הרבה. באותו שנה שנת תקצ"ב ח"י אדר מתה עליו אמו זקנתי הצדקת המפורסמת זצ"ל וגדול כים שברו כי היא טרחה ויגעה הרבה עמו לגדלו אותו בצער גדול ובהשגחה נפלאה לחזק גופו לתורה ולעבודה ואין לשער גודל צדקתה חכמתה ואהבת התורה שהי' בלבה. ואבינו זצ"ל הי' לה כבבת עינה ונפשה קשורה בנפשו. וימים של צער עברו עליו וינחם אחרי אמו כי התקשר בשנה ההיא בשידוכין עם אמנו הרבנית הצדקת אשת חיל המהוללה בכשרון מעשיה מרת חוה לאה זצ"ל בת הרב המופלג הגביר המפורסם רחים ומוקיר רבנן צדיק נשגב מהו' יצחק ווייס זצ"ל מגארליץ יע"א ובשנת תקצ"ג הי' החתונה בעיר קאמארן *) והותנו זקיני זצ"ל הבטיחו מלבד הנדוניא לפרנס הזוג שש שנים וכל מחסורם עליו והיה מקום דירתם בפ"ב וישב אבינו זצ"ל שם בהשקט ובטח על התורה והעבודה סמוך לשולחן אביו הקדוש. שנה הראשונה אכלו הזוג על שולחן זקני בעל ח"ס זצ"ל ממש. זכרו ה' לזקיני הרבני הצדיק זצ"ל לטובה את אשר

---

*) קודם החתונה עשו אותו הרבנים הגאונים ב"ד רבא זצ"ל בעטרת סמיכה אשר זה לשונו:

שמואל בן ימיני יבן פורת שמימיו פרים ורבים מים עמוקים מי מעיינות חכמה, ומוסיף דעת ותבונה בעיסקא דרוסא ומסכת סרגניתא בחד ידו יד רמה. לבש בגדי שש בהב אבני קדש לשם ואהלמה. כתונת פסים כתנית אור תורה בגדי רקמה. הוא הבחור החתן תמים למעלות תרי"ג ושנון כברק השנון ה' שמואל בנימין שי' ענף עץ אבות מכלל דאיכא תולדות כיוצא בהן בן אדמו"ר הרב המאוה"ג למשלת עטרת חכמים נזר השלמים הגאון הגדול המפורסם אלופינו בתורה ומסובל במצות נ"י עיה פ"ה ה"נ עטרת ראשינו וד"מ דקהלתינו נ"י שלשלת היוחסין על שלשים ועל רבעים. ראוי לברך עליהם ברכת התורה לפניהם ולאחריהם. אלו יוצאין בשיר המעלות מעלת התורה והדבקין. והוא כבחור החתן התריף וחרד על דבר ה' זו הלכה ברורה חתן בכה גבורתו גבור ואיש מלחמה. מלחמתה של תורת ה' תמימה, מוכתר בגימטריא. ולו יאה קילוסים. אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו בתקיפה. ואלומתו קמה, ארז מלבנון שמעתתא פנים מאירות כמו ע"ש כסו כיסה, וכצאת השמש בעצמה. בכן למען כבוד התורה שמתכבדת בלומדי' ולמען כבוד הכמים ה"נ כבוד אדמו"ר הגאון הגדול הנ"ל, ולמען כבוד בנו החתן תמים בתורה תמימה הסכמנו להכתיר הבחור החתן המופלא הנ"ל בעטרות התגים ובעיטור סופרים ולהוסיף אות אחת על שמו. אות התאזר לשם ולתפארת בין גדולי רוסיא כשם הגדולים אשר בארץ המה בשם **מורינו הרב ר' שמואל בנימין בן מורי מורינו הרב ר' משה** לקרוא אותו לתורה ולכל דבר שבקדושה, תוך אמוני עם סגולה, לשם ולתהלה, ילו תואר ולו הדר לכבוד נגד זקני עם ולהושיבו בראש הקרואים. ופקודתינו על כל הסרים למשמעתינו לשמוע לדברינו הנאמנים. לכבוד יקרה מפנינים—הכ"ד היושבים על מדין הדורשים סמוכים במשנה תורה פה ק"ק פ"ב חתם יום ה' ד' אלול לסדר ולפרט כי בו בחר ה' מכל שבטיך לעמוד לשרת **בשם ד' הוא ובניו כל הימים.**

הק' מרדכי מאסק. הק' דניאל פרוסטיץ. הק' זלמן ב"ה משה ז"ל. בשנת

עשה עם אבינו זצ"ל וישכר גדיל יש"ל כי תורה הרבה למד אבינו ז"ל בשש שנים הללו, וכך הי' דרכו בקודש, הי' לו ב' בחורים מופלגים בביתו ועד חצות הלילה היו הם נעורי' וכחצות עשו איזה סימן שעי"ז קם אבינו זצ"ל ממשכבו ועשה תיקון חצות וישב ללמוד עד שהגיע זמן תפלת שחרית ושמעתי מפיו הקדוש שכמה פעמים תקפה עליו השינה והלך להסיג על דרצפה שלפני ביתו גם בימות החורף כדי שתדוד השינה מעיניו ולפעמים כשגברה עליו הרים בחזקת היד עפעפי עיניו כדי להעביר התנומה מהם. בכל השבוע למד השיעורין אשר למד זקני ה"ס זצ"ל עם בני הישיבה מלבד זו למד לעצמו כמה שיעורין ובסוף השבוע השיב לשואליו דבר ה' זו הלכה, חקני זצ"ל הי' רגיל לשלוח השאלות אשר שאלו מאתו לאבינו זצ"ל לעיי' בהם והרבה פעמים ביקש ממנו שישיב גם הוא להשואל כדי להרגיל לאבינו לברר דין לאמיתו. ואח"כ שם זקני עינו לטובה על תשובת בנו אבינו זצ"ל והראה גם תשובתו אשר השיב לשואל לבנו שעי"ז נתהוו הרבה פלפולים בין אב ובנו שראו את החידוש בכתב ברצוא ושוב, ורגיל הי' זקני לחתום עצמו על תשובות אלו לבנו אבינו זצ"ל בשם „אבוה דשמואל" והרבה להפליג בשבח אבינו על גדולת תורתו ופעם אמר לת"ח אחד מתלמידיו המקורבים ביותר בדברו מבנו אבינו זצ"ל מובטח אני שבא מלאך ולמד עם בני תורה ואמר לת"ח העומדי' עליו „בני רבי שמואל וואלט לערנט וואהלער אלס איך. נור וויס ער ניכט זא פיעל אלס איך. סיר דאס בין איך אבער אויך אלטער" *). פעם אחת כתב זקני זצ"ל לגיסו הגאון האמיתי מהו' שלמה איגר זצ"ל שמובטח הוא שבימים לא רבים יהיה בנו הגדול אבינו ז"ע מורה הוראה בישראל כאחד מגדולי הדור. וכה היה דרכו של זקני זי"ע בבוא אליו ת"ח הן מתלמידיו או אחר לקבל רשות והורמנא להוראה שלחו לאבינו זצ"ל לשעשע עמו באורייתא הן בפלפול הן בדינים ואח"כ ניסה הוא בעצמו אותו **) בשנת תקצ"ה בהיותו בן כ"ב שנים סיים חיבור גדול על מס'

*) בשנת תקצ"ד הלך הגאון האמיתי בעל אמרי אש זצ"ל לעיר וויען לשאול ברופאי' ודרך הלוכו קיבל פני רבו זקיני זצ"ל ונתארח אצלו עד אחר ש"ק והיה ביניהם פלפולא דאורייתא, ואבינו זצ"ל הי' באותו מעמד ולקח חבל הפלפול גם בידו והראה חריצותו ובקיאותו ואחרי שהלך לביתו שהי' סמוך לבית זקני זצ"ל קרא הגאון הנ"ל תמה על גודל הריצות ובקיאות של בן רבו הצעיר ביסים כי רק בן י"ט שנים הי' אז. והשיב לו זקני זצ"ל יאמין לי כבודו שהרבה פעמים קראתיו בשם שקרא הרה"ם ע"ה לבנו מסיבושת ואמרי חז"ל על שהי' מבייש פני אביו בהלכה והרבה פעמים אירע לי דבר זה עם בני ואח"כ הלך הגאון הנ"ל לבקר את אבינו זצ"ל בביתו והשתעשע עמו באורייתא וכשבא בחזרה לרבו לא הי' די מילין בפיו להגיד שבחו וגדולתו בתורה וזקני זצ"ל שמח מאוד בשמעו משפט הגאון הנ"ל כי מאוד נאמנו דבריו אצלו בכל דבר ואמר לו יאמין כבודו כמה מדות דמעות שפכתי עבור תורת בני.

**) סיפר לי הגאון מפורסם מהו' יצחק אהרן ל"ב ז"ל אבדק"ק גניד כשבא לבקש התרת הוראה מרבי וכבר הי' אתמחי גברא ע"ד מיסי בחרותו שהיא מופלג בתורה ולו שם בין בחורים הגדולי' שהי' בישיבת זקני ולמד אצלו עשר שנים וגם אחר חתונתו ישב איזה שנים עה"ת בהתמדה וכאשר שלחני רבו שילך לבני לשעשע עמו הרע לו קצת כי הי' נראה לו כפחיתות כבוד, ובאלו לנסיתי שלחני אליו והוא הי' קשיש בשנים מאבינו זצ"ל אבל מצות רבו הי' לו לחובה וכן עשה וכבואו בחזרה לרבו הי' פיו מלא שבח והלל והפליגו מאוד שלא האמין שהוא ת"ח גדול כ"כ, ועמד זקני זי"ע ולקח מארגז מכתב מהגאון הגדול מהו' ישראל זצ"ל תלמיד הגר"א מווילנא זצ"ל בעל ספר תקלין חדתין ופאת השולחן שישב בעה"ק ירושלים תובב"א אשר כתב לאבינו וכתב לו בשבח גדול ותיארו תוך הדברים „מר ינוקא גאון" ואמר זקני שלא רצה כלל להראות המכתב לאבינו רק תוכו הגיד לו והי' הרבה פעמים חליפות כתבי' בח"ת בין הגאון מהר"י הנ"ל ובין אבינו זצ"ל.

גיטין כולו מרישא עד גמירא דף על דף אשר כתב: מלבד גודל התמדתו בלימוד תורה נהג עצמו ביראת ה' טהורה בפרישות וצדקות ועסק בספרי מוסר וקצת בספרי מחקר אשר כולם יפה ומום אין בם · ופעם קראו זקיני זי"ע ואמר לו דע בני כס' מורה נבוכים אל תהגה עד שתהי' בן ארבעים שנה ולמרת רוב הש"ס ויש לך יד בחכמת הקבלה, ולפעמים שלח לו זקיני ספרי קבלה לביתו. והי' פרוש מן הבריות ולא התחבר רק עם איזה ת"ח מתלמידי אביו אשר היו יוצאים ונכנסים בביתו ועם דייגא קרתא הרבנים הגאונים כי כן ניהגו אביו הקדוש מלבד עם נכבדי העיר כשהי' עת הצורך. בעצם הי' שונא את הרבנות והגם שבקשו קהלות נכבדות לקבל אותו לרב עליהם לא הסכים על הדבר ובכ"ז בהניע עת לדרוש במועד מועדים כתב דרשות דברים בעתם ושלחם לפעמים לאביו הקדוש ששים עיניו לסובה עליהם וכן עשה ולפעמים כתב הסכמתו ושבחו בראש הקונטרס להראות חיבתו לבנו יקירו. ואביו כיבד אותו מאד *).

והנה מסוף מעשה נראה מחשבה תחלה שהכין זקיני זצ"ל את אבינו זי"ע שאחר פטירתו לחיי העולם ימלא מקומו וישב על כסאו ואיזהו חכם הרואה את הנולד בשנת תקצ"ח כשבא השמועה שעלה המות בחלונינו ונלקח ארון אלקים הי' זקיני מאוה"ג רבינו עקיבא איגר זצ"ל זי"ע אז שלח זקיני בעל ח"ס זי"ע לאמני הקהלה לכבד את בנו אבינו ז"ל שיספיד את זקינו בבהכ"נ הגדולה ואבינו זצ"ל כתב הספידא רבתא על זקינו ושלח הקונטרס לאביו וכה דיבר. יראה אבי שפקודתו שמרה רוחי להספיד את זקיני זצ"ל אבל רק בכתב ולעשות כן בעם בבהכ"נ הגדולה לא אוכל בשום אופן כי אינני ראוי לעמוד במקום קדוש אבי וכן לא יעשה והגם שהפציר בו לא הסכים על הדבר ולא עשה כן ואח"כ נודע שציוה קדוש זקיני רע"ק ז"ל שלא להספידו כלל שלא בפניו. בשנת תקצ"ט כיבדו זקיני זצ"ל שידרוש בכל שבוע ביום ש"ק באיזה סתי' לפני בני הישיבה יצ"ו ועשה במצותו ואחר שלמד כל השיעורין אשר למד אביו בכל השבוע עם הישיבה אז ביום ה' נתן להבחורים הבחירה לבחור להם סוגי' או ענין מה שילמדו ובש"ק דרש בבית מדרשו של זקיני ברוב עם ה' לומדי תורה:

ויהי בשנה ההיא פסקו לו השש שנים אשר קצב לו חמיו זקיני הגביר הצדיק זצ"ל ליתן לו כל מזונותיו והתחיל לראות על העתיד כי כל אות נפשו הי' לישב עה"ת והעבודה ולהשתמש בכתר רבנות לא חפץ. ויען כי אז הזדמן שחמיו זצ"ל בא לפ"ב לבקר חתני הקדוש בעל ח"ס זי"ע הי' אז ביערנען לעסוק ברפואות כדרכו ע"כ ערך אבינו לאביו הקדוש איגרת בת מחלת לב ושפך לפניו שיחו ודאגתו בענין פרנסת ביתו ושאלו השש שנים עברו מה נאכל בשנה השביעית? וביקש שאבוה דשמואל ידבר על לב חמוה דשמואל שיוסיף תת לו פרנסת אנשי ביתו גם לעתיד. וכאשר קבל אביו הקדוש מכתבו השיבו מיד מכתב זה אשר אעתיק לפניך מכתב יד קדשו של אבא זצ"ל שתחי'. וז"ל: העתק מ"ש אאמ"ו מאוה"ג זצ"ל אלי מיערנן הנה:

---

*) סיפר לי א' מקציני העיר שהי' ג"כ תלמיד זקני והי' דר בשכונת אבינו הגה"צ בשבתו לפני רבו שהתחסדות למוד בני ומדותיו היקרית והשיב לו זקני זי"ע תאמין לי בכל יום ויום לעת ערב בא אלי להלביש לי טלית הטלית ולולי שאין רצוני למנוע ממנו מצות כיבוד אב לא עזבתי בנתן בידו כי אין רצוני שישמשני תלמיד גדול כמוהו:

משביע טוב משמיע שלום לך גבור החיל בני הרב המופלג כבוד
מה"ו שמואל וואלף נ"י.

סמוך להכנסת כלה קבלתי מכתבך נעימות ימינך ועתה בני אל תדאג דאגת מחר כי מהר ה' ירום קרנך וכסא כבודך וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ולתתך עליון לשם לתהלה ולתפארת אך בה' תבטח ולא באדם ולא בשעה ולא במקום כי רבות מחשבות בלב איש ועמקו מחשבות השי"ת עלינו לטובה. ולא לאדם דרכו חזקו ואמצו לבבכם כל המיחלים לה' והוא שם חלקינו עמהם ולא נבוש כי בטחנו בו ולא פנינו אל רהבים ושטי כסף כזב. ואמת קנה חכמה וקנה בינה ותתברך מאלקי קדם מעונה. כ"ד אביך החותם בברכה וכו' משה"ק סופר מפפד"מ עכלה"ק.

מכתב זה קבלתי ממנו בסוף הקיץ כשהי' ביערגן בדרכו חזה הי' בשנת תקצ"ט לפ"ק ובי' ימים אחר סכות שבק לנו חיים בעו"ה ומכתב זה מצא אחד שבביתי אז והעלים ממני ומכרו לאחר ולא בא עוד לידי רק העתק מגוף המכתב והעתקתי הנה. עכ"ל אבא זצ"ל. ובבוא זקני זצ"ל לביתו שאלו אבינו זצ"ל דברת עם המי לטובתי? והשיב לו הלא כתבתי לך! ושאלו מה כתבת לי? ועמד זקני הקדוש מכסאו והשיב ברוגז: וכי מיד אעמוד מכסאי ואושיבך עליו. וכששמע אבינו ושאר העומדים שם דבר זה יוצא מפיו הקדוש נבהלו מאד כי ידעו את אביהם שהוא מקפיד מאד שלא להוציא דבר זר מפיו הקדוש. ואז הבין כוונת אביו הקדוש במכתבו באר היטב לראבן נפשו *):

ויהי בימי אינו אלא צער ביום הושענא דבא שנת ת"ר לפ"ק הגיע התור שרבינו משה יעלה אל אלקים ונחלה בחולי מסוכנת וביום אסרו חג קרא לבנו הגדול אבינו זצ"ל וביקש ממנו שיאסף כל בני הישיבה ויבקש מחילה מהם עבורו אולי פגע בכבודם וכן עשה והתעורר מאד לתשובה אולי חטאם גרם לחולי אביו הקדוש וירדו הדמעות כנחלים מכל השומעי' ע"י התעוררתו הרב ובאותו יום בבוא רופא מומחה מוויען ואמר שלפי הטבע אין תקוה התיעצו בני הקהלה לכתוב אגרת לקדוש זקיני זצ"ל ותוכו רצוף אהבה וכה דברו: יען שאנו רואים שרבינו הוא לעת זקנותו וגם אינו בבריאת גופי וה' יחזקהו וירפאהו מהרה אבל בכ"ז יהי' חליש ורפה אונים בכן אנו מבקשים מרבינו שיסמוך את בנו הגדול שיהי' לו לסגן ללמוד עם הישיבה ולהורות הוראה אך כל דבר הקשה יביאון אל משה רבינו ולאחר אריכת ימיו מאה ועשרים שנה יהי' בנו הרב המאוה"ג יושב על כסא הרבנות תחת אדונינו עכ"ד ואותו אגרת אשר כתבו תלמידו הרב הצדיק נאמן הקהלה מהו' מענדל הכהן ז"ל מסרו ראשי הקהל לזקני זצ"ל לקרותו ולהשיג הסכמתו ואחרי קראו שמח מאד בזה ונתן שבח והודי' לה' על החסד שעושה עמו ושלח לקרוא לאבינו זצ"ל ושאלו אם הוא מרוצה למלאות מקומו ואבוה דשמואל אשכחי' לשמואל דקא בכי אמר לי' אמאי קא בכית קום ואברכך לפני ה' לפני מותי וברכו באותו מעמד ברכה ארוכה מאד והזכיר כל הברכות האמורות בכ"ד ספרי קודש אשר

*) ספר לי אבא זצ"ל בהגיע יום הקדוש משנת ת"ר במעלי יומא דכיפורי שלח זקני זצ"ל נאמני הקהלה אליו לכבדו להיות ש"ץ להתפלל תפלת נעילה בבהכ"נ הגדולה אבל הוא לא רצה לקבלו ואמר אסתלא כי ניחר גרונו ושלח אליו שלשה פעמים ולא קיבל והרע לאביו הקדוש ובמוצאי יוהכ"פ כששמע שירד לפני התיבה להתפלל תפלת שחרית ונעילה בביהמ"ד של הישיבה כדרכו. הרע לו מאד על שלא רצה להתפלל בבהכ"נ הגדולה:

אני

מענין נשיאות מדברים והעומדים השתוממו על המראה הגדולה הזו איך ברוב היסורים הי׳ באפשרו לזכור ולאמר כל הברכות הללו ואח״כ סיים ברכתו ואמר .וקינך עקיבא מימינך, זקינך מהרש״ך בשמאלך, ומלאך פלוני על ראשך. וגם אני אבוא אחריך ומלאתי את דבריך׳ וסיפר לי אבא ז״ל שהי׳ ידי זקיני ז״ל כאש מתלקחת על ראשו באריכת הברכה *) :

ביום כ״ה תשרי הי׳ יום חרשך ואפילה שנלקו המאורות ונלקח ארון אלקים כי נסתלק זקני מאוה״ג ז״ל וקודם הקבורה חתמו כל בני הקהלה את שטר הרבנות לבנו אבינו ז״ל. ובעת הלוי׳ הספידו תחלה הגאון הזקן חכימא דיהודאי מה״ו תיאל פרוסניטץ ז״ל שהי׳ רב״ד ובתוך הספידו אמר לבאורה קושי׳ לאלקינו ששמע ונענה לקול ניניה ולקולנו לא שמע ולא ענה, דעו רבותי כי זה מטעם שהניע שמשו של בני שקעה שמשו של רבינו ז״ל לכן אני מקבל מרותו עלי בפניכם כי הוא רבי ומורי ומובטחני כי הוא אור גדול גם עתה הגם שהוא עדיין רך בשנים. וקרא אליו .רבינו אתה מזל טוב׳ וכן קראו אחריו כל העומדים שם לאלפים והי׳ התעוררות גדול. ואח״כ הספיד אבינו ז״ל את אביו הקדוש הספר תמרורים ורוב הדברים היו מהספדו אשר כתב על זקנו הקדוש מהרע״א ז״ל (ולא אמרו בבהכ״נ כנזכר למעלה) ומובן לזקינו הי׳ מוכן לאביו. ובמר נפשו צווח .והוא באחד ומי ישיבנו ונפשו איותה ויעש׳! ופי׳ הקרא בטוב טעם ודעת עפ״י אמרם ז״ל מי מושל בי צדיק כי הקב״ה גוזר וצדיק מבטל והאחד המיוחד שבעדרו יוכל למשול עליו כביכול וכ״ז כשהצדיק בעולם אבל כשהקב״ה לוקח

---

*) אני המוסר ראיתי מכתב שכתב אבא הקדוש ז״ל לרב בגשיק שרצה לסלאות מקום אביתי

הגאונים ז״ל והגם שהי׳ ת״ח ויראת ה׳ אתדי בכ״ז הבין אבא ז״ל שלפי המקום והזמן בקהלה גדולת החיא אינו מוכשר לסלאות מקום אבותיו וכתב אליו אריכות דברים להשקים לבבו ומתוך הדברים כתב בענותנותו: ידעתי גם ידעתי שישאל בלבבו אלי לאמור הלא אני הייתי רך בשנים עת אשר נפל בגורלי למלאות מקום אבא מאוה״ג ז״ל ולמה לא נסגתי אחור אבל ידע נפשו תאמה כי בחיי אבא זצ״ל שמו כל בני הקהלה עיניהם בי והעדיד יבקשו כן מאבא ז״ל קודם מותו והמסה ברש אלקים בל״ס שהי׳ או ידוה הקודש שורה עליו במדה גדושה כנראה מגדולת מעשיו באותו שעה והן בריה קדשו נתג פתע עין ומסך משה אבא ז״ל ידיו עלי .והעדיד בני ימרבני ברכת גדולה ארוכה בהתלהבות גדול. וגם איזה שנים קודם מותו שם עיניו התחר בהוצאת שלו כי שאלמיר שיעידין בסדרן עם ישיבתו הרמתה אחר פטירתי ושאר סימנים מובהקים שנראה בעליל שמם עינו, הבדילוני עלי לכיבה וע״כ לא יכולתי להשיב אחור וסיני והרהבתי בנפשי עוז למלאות רצונו: ואמרתי להסביר כוונת המדרש משלי .שלמה בן דוד מלך ישראל וכי אין אנו יודעי׳ שהוא בן דוד ושהוא מלך ישראל אלא לומר לך כל מה שעשה לא עשה אלא בשביל שבחו של דוד אביו. מלך ישראל כל מה שעשה לא עשה אלא לשבחן של ישראל ע״כ והדבר מדיד תמוה כי במקרא אמר גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי ולא לכבוד בית אבא עשיתי זאת אלא לכבוד המקום וחלילה לשלמה מלך ישראל לעשות הכל לכבוד בית אבא ולא לכבוד המקום ח״ו, אבן נ״ל כי אחרי שהי׳ שלמה צעיר לימים וקטן בעיניו למאד לשבת על כסא מלכות דוד אביו ואמר בעצמו ואנכי נער קטן לא אדע צאת ובוא ואעפ״כ מינותו כל ישראל עליהם למלך אבל איך הרהיבהו לבו לקבל המשרה ולדבר בתקהל משלים ותוכחות ודברי ה׳ לעיני כל ישראל כמ״ש דברי קהלת כל מה שאמר הי׳ בתקהל וחיבר משלי וקהלת ולא פחד בלבו שיתבייש לעיני כל עמו. אולם במות הי׳ כשבחו של דוד אביו אשר הסכים בחייו להעלותו על כסאו למלך על ישראל ולא יעשה השי״ת בכח להיות לדוד לחרפת, ובשבחן של ישראל שכולם הסכימו למנות .. יעשה השי״ת לכבודם שלא יקדיה תבשילם ח״ו ולא יבושו אך יהי׳ לתפארת וגאון לכן כשאמר משלי שלמה אמר שעשאן לשבחו של דוד אביו ובבטחון שבחן של ישראל שלולא כן לא מלאו לבבו לעשות כן. מכל זה ידע מעלתו שלאו כל אנפין שוים ואין לדמות שני ענינים באלה כי הכל לפי הענין והמקום המוכשר לכך עכ״ד :

לעצמו את הגדול המיוחד שבדור מי יעמוד בפרץ ומי יבטל גזירות ונהי' ח"ו מוסקרי' באין מגן ונדוני' עפ"י מעשינו באין מי שיבטל הדינים הקשים המתחזין ח"ו וזהו הבונה והנה באחד אם הקב"ה לוקה לו את האחד המיוחד ומי ישיבנו פי ישיב לו ויבטל גזרותיו כביכול ונפשו איותה ויעש כביכול יכול לעשות מה שירצה באין מי שיעכב על ידו. והי' התעוררות גדול ובכי' רבה עד להפליא:

בן כ"ד שנים הי' עת נפל חבלו בנעימים למלאות מקום אביו הקדוש זצ"ל ואחר ימי האבל השבעה הספיד את אביו הקדוש שנית בבהכ"נ הגדולה והי' דבריו עד להפליא פיו מפיק מרגליות ומיד הכירו כולם כי ברוך הוא וברכת אביו זצ"ל נתקיימה בו ורבינו משה מדבר מתוך גרונו. וכטוב לב המלך מלכי רבנן אבינו זצ"ל סיפר. שמיד בשנה ראשונה קודם שבה"ג הראשון ציוה ללמוד סוגי' על שבתא דריגלא ולמד הסוגי' וגם הי' מעיין בדברי אגדה לסדר דרשה אבל הי' נסתמו ממנו מעיינות החכמה לפי שעה ולא הי' באפשרו לחדש חידושי' הן בשמעתת' והן באגדה כראוי לפי ציבור הגדול אשר הי' רגילים לשמוע את אשר דרש דרש משה כמפי הגבורה וכהגיע עש"ק נתוספו דאגותיו מה ידרוש בציבור ומה לעשות ומרוב הצער השליך עצמו אל הכסא והתחיל להתנמנם ובא אליו אביו זצ"ל במראה ויאמר: בני חביבי מה לך נרדם ולמה אתה דואג הלא למדת ככל הצורך ואם בכ"ז נסתמו לפי שעה מעייני החכמה להרש חידושים כרצונך הלא ברכתיך ברך .וגם אני אבוא אחריך ומלאתי את דבריך' בכן הא לך שמעתת' ואגדתא ונתוגים המה לך ועשה בהם כטוב בעיניך. וערך לפניו חידושים נפלאים ודברים בעתם ובהקיץ אבינו זצ"ל ויפן כה וכה וירא כי אין איש חזק בחלום דבר בו אביו ובהשכילו על הדברים מצאן כי טובים ונכוחים המה למתאוי דעת והרחיבם ככל הצורך כי נפתחו לפניו שערי חכמה ודרש דרשה נפלאה עד שהשתוממו עלי' כל השומעים וסיים הסיפור .דרשה גדולה זו היתה אב מלאכה':

מעת אשר נפל גורלו למלאות מקום אביו הקדוש זצ"ל פנים חדשות בא לכאן בכל עסקיו והתנהגותו ותחת שהי' מקודם מופרש ומונזר מן הבריות ורק בד' אמות של הלכה הי' תהלוכותיו אבל מעת ההיא והלאה הי' הופך חלוקו כי לא עת לחשות הוא רק עת לעשות קיבוץ וריבוץ ופעלים לה' ולתורתו. ובדרך כלל שם לעצמו למטרה בכל הענינים להלוך בדרך הממוצע כאשר האריך הרמב"ם בשמנה פרקים ושלא להפליג אל אחת הקצוות. כן נהג אבינו זצ"ל על כבוד הבריות הי' מקפיד מאוד וחלק להם יתרת הכבוד אבל לעצמו הי' מחמיר וכן לאנשי ביתו *):

---

*) רגיל הי' על לשונו הקדוש לפרש מה דכתי' בפי המלך וכתב לו את משנה תורה הזאת ואמרו חז"ל בסנהדרין משנת תורת שני ספרי תורה יהיו לו למלך אחת שהיתה מונחת בבית גנזיו ואחת שהי' יוצא ונכנס עמו שהי' תלוי בצווארו כמין קמיעה ונראה שרמז בה כי המנהיג לעם ה' צריך להורות לפניהם דרך הממוצע אך הוא בפ"ע ולעצמו מוסיף והולך כאשר לבו חפץ לעשות לפנים משורת הדין וכל המוסיף מוסיפי' לו מן השמים ושכר הרבה יטול ורמזה התורה זה למלך שיכתוב לו שני ספרי תורה אחת שהי' מניחה בבית גנזיו מרמז לאוצר; נתמר בהפלגת מצות ומעש"ט מונחת בבית גנזיו כי כל חפציה לא ישוו בה ואחת שהי' תלוי' בצווארו ענקים לגרגרותיו לקרות בה בגרונו למען ישמעו ליראה את ה' וצריך לצאת ולבוא לפניהם בדרך ממוצע והיינו ואחת תלוי' לו בצווארו שהי' יוצא ונכנס בה לפני העם כמין קמיעה תלוי לו בצווארו; קמיעה המומחה לרבים המרפא כולם שוה ומשוה לכולם כעם ככהן ודרך המלך נלך:

אמר הסופר: על תהלוכות והנהגות אבא זצ"ל עם אחב"י בכלל ועם קהל עדתו בפרט מקרא אני דורש: פנחס בן אלעזר וכו' השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם וכו'

והנה אבינו זצ"ל הי' בעל יסורין כל ימיו. ועי"ז הי' מוכרח הרבה פעמי' לבקש
עצת הרופאי' גדולים ומענה בפיהם תמיד שיניח הלימוד לגמרי ובפרט לימוד
העיוני כי ידעו אותו הרופאים היטב ואת פעולותיו לטובת הרבים שמעו אבל
הישב להם תמיד אם אניח עסקי בתוה"ק למה לי חיים וכי לאכול לשתות ולישן
באתי לעולם. די לי לישן אחר אריכת ימי ושנותי אם בעצתכם אעשה אין לי
מעליותא מן הבהמה כן השיב להם ולאחרים. ואם בני משפחתו או המקורבים
אליו שפכו שיחם לפניו למה אינו חס על גופו ובריאתו ומינע הרבה כ"כ הי'
תיל להשיב האי עלמא לבי הלולא דמי' שהכל רצים לראותו ולהנות ממנו
ודוחקים עצמם להיות בתוכו לראות הני מילי מעליותא ראיה בי' והנה מי שברוב
השתדלותו בא לידי כך הנב שנחבל בידו או ברגלו או בראשו וכדומה ע"י הלחץ
זו הדחק בכ"ז ראה הבי הלולא ומה שבתוכה אבל מי שלא חפץ לשרוח ולדחוק-
עצמו כי פחד לנגד עיניו אולי יגיע לו חבלה או כאב באחד מאבריו ושקול לו
זה נגד הנאה רוחנית ואח"כ תאבל עליו נפשו על שלא ראה ושמע מבי הלולא
כלום כן העולם הזה מי שמינע עצמו בתורה ויראת אל כל היום הנם שלפי ראות
עין נחלש תחלה גופו עי"ז בכ"ז כשיעבור זעם חיי עוה"ז אבל ראה את החידוש
ועשה השתדלות ופעלים לעבודת ה' אבל מי שחס על גופו אולי יחלשו כוחותיו
ומקצר בעבודת ד' גם לזה יעברו שנותיו אבל בידים רקניות הולך תשאר חוץ
מבי הלולא ולא פעל ולא ראה ולא עשה כלום. ובאמת יגיעותיו בתורה ועבודת

וכו' לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום והיתה לו ולזרעו אחריו וכו' תחת אשר קינא לאלקיו ויכפר על בני ישראל. תמוה מה המעשה הגדולה שעשה פנחס עד שזכה לכהונה לו ולזרעו אבל י"ל כי נודע לנו כי כביכול חס יותר על כבוד הבריות מעל כבוד עצמו ית"ש וכן הי' בדור המבול לא נגזר גזר דינם אלא על הגזל אף כי היו עובדי עבודה זרה וכן בסדום אף כי היו רקים יחטאים להי' מאוד אמר ה' הכצעקתה הבאה אלי צעקת בריבה אחת אם כי חטאו די ויותר נגד כבוד שמים וכדומה מקומות הרבה משה אמר ויקרא שם המקום מסה ומריבה תחילה מסה ואח"כ מריבה ובת קול יוצאת על ריב בני ישראל ואח"כ על נסותם ה' אבל אנחנו עם בנ"י צריכים להקדים כבוד שמים לכבוד הבריות והנה מנהיג ישראל שהוא שליחא דרחמנא צריך לעשות כדעת המשלה ית"ש ולחוס מאוד על כבוד ומובת הבריות ומי שאינו עושה כן הוא מנהיג שלא לרצון הבורא ית"ש והנה פנחס הי' לפניו שני ענינים לקנא קנאת ה' וגם להציל ישראל מאבדן ומכלוי ר"ל והלך הוא והקדים כבוד הבריות לכבוד שמים וזהו שאמר תחלה השיב את חמתי מעל בנ"י ואח"כ בקנאו את קנאתי בתוכם וא"כ ראה הקב"ה בו כי לב מבין לו איך להיות מנהיג ישראל כי חס מאוד על צאן קדשים והציל אותם בעידנא ריתחא ע"כ זכה שנתנה לו ברית כהונה אשר יורו משפטיך ליעקב וצדקתך לישראל ומפרש הקרא הטעם למה זכה לכך כי תחת ואנטמאכטי אשר קינא לאלקיו כפי פשטות החיוב הלך הוא ויכפר על בני ישראל תחלה וזה הוטב בעיני ה' ונתתי לו הכהונה לו ולזרעו אחריו אשר יעשו כמעשהו וכן נאה ויאה לכל מנהיג ישראל לשום עין השגחתו על עמו שלא יאונה אליהם רעה ונגע לא יקרב באהליהם וכיוה"ר. — ובזה מובן לי ג"כ תשובת משרע"ה ליתרו חותנו בפי יתרו ובמה שהוסיף הסדר כי אמר תחלה. כי יבוא אלי העם לדרוש אלקים ואח"כ כי יהי' להם דבר בינם לבין עצמם בא אלי ובהפעלה היפך ואמר תחלה ושפטתי בין איש ובין רעהו ואח"כ והודעתי את חקי אלקים ואת תורותיו אמנם לפי שאמרנו נכון הדבר כי ישראל בצדקתם ותומתם הי' כבוד שמים חביב עליהם יותר מכבוד עצמם ע"כ תחלה באו לדרוש אלקים למתבע אולפן כפי' התרגום ללמוד תורה ואח"כ כי יהי' להם דבר ג"כ באו אלי אבל משרע"ה שהי' שלוחא דרחמנא מנהיג ישראל הצריך לעשות כרצון וחפץ המשלה ית"ש ע"כ אמר תחלה ושפטתי בין איש ובין רעהו ואח"כ והודעתיו את חקי אלקים ותורותיו בנ"ר וכשזכיתי בשנת תרס"א לקבל פני הגאון הצדיק בעל ייטב לב זצ"ל אמרתי לו דברים אלו לספר מה מנכו הצדיקים שעוסקים עוד קודם התפלה והליפוד עם האנשים קשי יום הבאים אצלם לשאול בעצתם ולבקש והתפלל בעדם ולקבל ברכתם ומאוד הוטבו דברי אלו בעיניו ד"ר

בשנת

השם הי׳ למעלה מן הטבע כי כחשיכה כאורה עבד עבודתו עבודת הקודש ולא נתן שינה לעיניו ותנומה לעפעפיו והי׳ ביותר תשוקתו וחפצו לעבוד בלילה ואם שאלנו אותו למה מונע מעצמו השינה כ״כ אשר נצרכת לו למאור לגוה מעבודת הזמן והלא רק היום למלאכה והלילה למשמר והשיב בצחות כי בגמרא נחלקו שני מ״ר חד אמר לא איברא לילה אלא לגרסא וח״א לא איברא לילה אלא לשינתא וי״ל ששניהם לדבר א׳ התכוונו כי ביום כל בני אדם נעורי׳ ועוסקי׳ בהוויות העולם ומטרידי׳ ואז א״א לעבוד ה׳ כ״כ אבל בלילה שהכל ישנים ובא לילה בא מנוחה כלתה ונגמרה מלאכה של יום אז הלומדי׳ תורה פנוי׳ יותר לעבודת ה׳ וללמוד באין מפריע וא״כ לעוסקי׳ בהויות העולם לא איברא לילה אלא לשינתא ועי״ז לא איברא לילה אלא לגרסא להלומדים תורה כי אז אין להם מפריעים מלימודם, והי׳ שונא את השינה ורגיל הי׳ לומר כל זמן שאדם ישן אינו אדם. וכל אשר לו יתן בעד נפשו כשהגיע זמנו להפרד מן העולם ובימי חייו מבלה זמן הרבה בשינה וכאלו ממית עצמו בידים. ויען שלא הי׳ חס על בריאת גופו ורק לעבוד את ה׳ הי׳ כל אות נפשו הי׳ מוכרח לילך בכל שנה בסוף הקיץ לאיזה מקום־הרחצה כי דחקו עליו הרופאים ופקדו עליו שלא לעסוק בשום דבר עיוני אבל הרבה פעמים אמר אלי אין לי זמן פנוי כ״כ להשיב לשואלים דבר ה׳ זו הלכה ברורה כמו במקום־הרחצה שאז אני פנוי מלמוד הישיבה ועניני הקהלה ואז אני עוסק ברפואות כי על תוה״ק נאמר רפאות תהי לשריך ושיקוי לעצמותיך ולא חשש כלל על ציווי הרופאים וגם למד שם הלכה ותוס׳ על שבת שובה וגם סיים שיעוריו אשר למד בפני עצמו *) :

---

*) בשנת תרי״ז הי׳ במרחץ פֿראנצענסבאד א) ויען כי צוו עליו הרופאי׳ לבל ישוב מיד לביתו אחרי עסקו ברפואות להעסים על שכמו משא עבודת הקודש ע״כ הסכים בדעתו לילך למדינת אשכנז שאינה רחוקה משם ולהשתטח על קבר איש אלקים זקנו מאוה״ג רבינו עקיבא איגר זצ״ל זי״ע בפוזנא ולבקר ג״כ קרוביו בעיר ההיא ובברעסלא אבל יען כי הי׳ הצנע לכת ומדה זו היתה לו לטבע שני׳ ע״כ גם בזה אחז צדיק דרכו ולא הודיע מי הוא ורק לקרוביו אהר שהכירו אותו מאליו בתואר זיו קלסתר פניו שדומה למשפחתם ועל תנאי שלא ידיעו לאחרים, ובשנת תרכ״ה נסע שנית ממרחץ הנ״ל למדינת אשכנז והי׳ חפצו להשתטח על קברי אבותיו בעיר פפד״ם ועל קברי גדולי ישראל בעיירות הללו וג״כ הלך חרש לדרכו עם אנשיו העוסרים לשרת לפניו מבני ביתו והתנכר מכל אדם עד שבעיר גדולה אחת הכיר אותו א׳ מתלמידיו ונתודע הדבר בעיר ההיא ותהום כל העיר ונתפרסם נסיעתו ע״י דילוג־דב בכל המקומות אשר ישים לדרך פעמיו ולהסמוכי׳ להם ובאו לקראתו איזו שעות על מרכבת מסילת ברזל מנכבדי וגדולי העיר בכבוד גדול ובתוך העיר אצל מקום התחנה באו לקבל את פניו המאירים אנשים נשים וטף והי׳ נאלץ לדרוש בכל מקום בואו וכן הי׳ כל הנסיעה זו כבוד ה׳ הי׳ חופף עליו מכל גדולי עיר ונכבדיה ופעם א׳ נתאחר בעיר מיינץ לבוא בזמן קבוע אל הבאהנהאף ומערכת הקיטור כבר התחיל לשום לדרך פעמיו וכששמעו פקידי התחנה שרצון הרב מפ״ב לילך עוד באותו ציג ורצו את הדרת גאונו מרחוק נתנו סימניהם ועמדו מלכת למען יסע לדרכו דרכי׳ דרבנן :

בשוב

א) כאשר בא לפֿראנצענסבאד בפרשת שלח כתב איגרת לאחיו הבחורים אשר ד״ל: ב״ה פֿראנצענסבאד שלום לכם בני הנחמדים ואהובים לי מאוד תלמידי הבו המופלג השנון כ״ת משה שי׳ והב׳ השנון כ׳ בונם שי׳ — במכתבי מעש״ק רמזתי לכם שחדשתי מעט חד״ת בתחזרת הסוגי׳ על העגלה ואגיד לכם מעט במתני׳ דזמן שיש ראיי׳ דאיפוך בתרייתא וכו׳ וכו׳. — אחידה לכם חידה שנפל בדעתי בדרך בפ׳ השבוע (היינו פ׳ שלח) ״פה אל פה אדבר בחידות, תמכתי יתידותי בראשית תיבות, פ אל ב משולבות: בכי טוב יצאתי מפ״ב ובטוב ה׳ בעש״ק באתי לפ״ב, א״כ מה לי הכא ומה לי התם, התם חזק והכא רפה, הכא מעט והתם רב, התם יש בה עץ והכא אין, הכא והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ, והתם ימי בכורי ענבים, כתבו פתרון החידה

בשנת תר"ל נסע לקשורי תנאים של אחי הרב הגאון הגביר מהו' יצחק ליב זצ"ל והי' ברית התנאים סמוך לעיר קראקא אבל בהיות תרד לקראתי אחיו מר דודי הגאון קדוש ה' מהו' שמעון סופר זצ"ל אבדק"ק בעיר ההיא ואחהת מרעיו ראשי העדה ויחידי סגולה וחכמי' באו לקבל פניו וגם מסרו לידו כתב סגור וחתום בחותם הקהל ותוכו רצוף אהבה שבקשו בשם הקהלה שיאבה נא בטובו אבינו זצ"ל לבקר את ק"ק קראקא יע"א. ואף שהי' קשה עליו כי הי' באמצע החורף ומשא עם ר' הישיבה ושאר טרדותיו אשר הקיפוהו לא נתנהו הפך וזמו בכל זאת לכבוד אחיו הגאון הקדוש ולכבוד קהלתו הגדולה. נענה להם וראשו והלך ביום שלאחריו לעיר ההיא ואני הסופר הצעיר הייתי על ימינו בכל הדרך ובבואינו אל הבאנהאף בקראקא היו עומדי' צפופים שם לאלפים לקבל פני אבינו זצ"ל ולקרא לו לשלום ונתעכבנו שם הרבה כי לא הי' באפשר לבוא אל המרכבה אשר היתה מוכנת שם כי איש את אחיו ידחקו ואחר שעה הגענו לעגלה והרבה מרכבות מרקדות אשר הכינו ראשי הקהלה לצורך נכבדיה וחכמי' שלא יהיו עילה רגל ובבואינו אל העיר פנימה הי' כל הרחובות מלאות אנשים נשים וטף לרבבות הי"ו וכל החלונות מלאים כי בעד החלון השקפו לא נראה בעיר ההיא כמוה ובימים ש"ק כברו אקרו"ם את אבינו זצ"ל לדרוש בבהכ"נ הגדולה הישנה והיתה מלאה בכל זויות ופינה ממטה למעלה כמעט עד התקרה וכן בעזרת נשים והי' ממש סכנות נפשות ולא ראיתי אגרא דכלה כמוהו ודרש בקול חוצב להבות אש ארבע שעות רצופי' הדשה נפלאה דברים בעתם, ובהלוכו מבהכ"נ לביתו לווהו כל בני העדה כמה אלפים אנשים מישראל ה' יוסף עליהם אלף פעמים ככה ובשבוע שלאחריו בחמשה עשר בשבט אור ליום ההוא דרש בבהמ"ד של הגאון בעל מגלה עמוקות זל זי"ע ובכל יום הזדמן לו איזה סנדקאות באיזה בהמ"ד או בהכ"נ והוכרח לדרוש ולערך שתי שבועות התעכב שם, ובכל עת ההיא אנשים לאלפים באו ממקומות הקרובות והרחוקות לראותו וליתן לו שלום ולקבל ברכתו.

אחרי בואו לביתו פרעשבורגה שלח לו מר דודי הגאון מהרש"ס זצ"ל מכתב תעודה בצחות לשונו למלתא דבריחותא ולהרתיץ לבבו הקדוש וזה לשונו:

מכתב תעודה.

גלוי לכל קהל ועדה שה"ה הרב הגאון המובהק נר ישראל עמוד הימיני פטיש החזק מהו' אברהם שמואל בנימין סופר נ"י אב"ד ור"מ דק"ק פ"ב אקל"ע לאתרן פה ק"ק קראקא ושבת אצלינו יתהי שבתות רצופים שבת פרשת בא ושבת פ' שירה הארץ האירה מכבודו וכל העם רואים את הקולות קולות תרין קול דורש וקול מנגן, בשבת פ' בא נשמע קולו בבואו אל הקודש ביהכ"נ הישנה הגדולה בדבר הלכה ואגדה פה ספיק מרגליות טובות כאבני גזית מחוטבות. יושב וחוזר מאגדה להלכה ומהלכה לאגדה משולבות. אשרי אוזן שמעה קול הולך וחזק ומתגבר

אבל לא תבלו זמן חיו יהיו איך שיהי' — אתם בני וכל בני ישיבה הבנים בני אל חי חזקי ואמצו בתורה כאשר הגרתי לכם והבטחתם לי תזכו לברכה משולשת האמורה בתורה ישיי

הסופר בענבים המוכן לעוסקים בתורה והגני אביכם ידבכם ד"ש באהבה רבה

הק' אברהם שמואל בנימין בהר"ג מהרמ"ס זצ"ל.

אמר הסופר: התהידה פתרונה פשוטה פרעשבורג—פראנצענסבאד והחילוק שיש ביניהם בין עץ חיים המחזיקים פרעשבורג בפ' חוק דנישה ופראנצענסבאד בפי רפה ת"כ בנקל לפתור כי בפרעשבורג הי' רב יושב על התורה וליומד עם תלמודי ענבי גפן ובפראנצענסבאד עסק ברפואות והחזיק עצמו לסעם ידפה אזנים וק"ל:

ומתגבר בקבוץ גדול אלפי רבבות. אנשים באו לשמוע נשים באו לראות זיו נועם פנים צהובות. פנים מאירות בהלכה ופנים יפות באגדה שמחו בנים על אבות. ובשבת פ' שירה במקום גדולתו הראה ענותנותו לכבוד המקום ירד לפני התיבה ואת קולו שמענו מתוך האש והתלהבות גדול עד לב השמים. קול נעים ככנור המנגן מאליו ברוח צפונית המנשבת בו רוח קדושה וטהרה בשירה חמרה. כל העם ענו אחריו מקודש. נשאוהו על כפים. החזנים רוממוהו. המשוררים פארוהו. לא שבעו האזנים. תהלתו בקהל חסידים, אלמלא הותיר בקערה היו חופפים בשתי ידים, אלא מענותנותו היתירה עשה עצמו כשיריים, אשרי אהן לקול רעש גדול רבי לחיים, רבי לחיים, נבידי עירינו שבחוהו וברכוהו על שמזלזל בנטילת ידיים, אינו תובע בפה מנה אחת אפים. אלא רומז ברמיזות והמשכילים יבינו בקריצות שפתים, והקמצנים עושים עצמם כלא יודעים. כלבים מה אומרים בואו תשתחוו בפשוט ידים ורגלים, נכבד את רבינו בנשיקות ידים. כי הוא נקי כפים. — ביום א' לעת ערב אור ליום ב' ליל התקדש ראש השנה לאילנות שמוע שמענו שנית קול הדורש בבית מדרשו של רבינו הגאון בעל מגלה עמוקות זצ"ל לפני קיבוץ גדול של לומדי תורה ונגידים ידידים. דברים חריפים ושנונים, לכל צד מראה פנים, בחריפות ובקיאות, דברים ברורים מאירים כספירים, אלו דברים שאדם הגדול אוכל פירותיהם בעוה"ז וקרן קיימת למזכרת אהבה, ושדרו לי' גבאי דביהמ"ד קערה של כסף מלאה פירות — וקראנו עליו מקרא רב ח"ס"ד נוטריקון חזן חוזר דרשן, ויש אומרים חכם סופר דרשן, מאן דתני הכי לא תשתבש דכולהי אתניהו חכם וחזן והיינו רבותיהו דלא אשתכח כותיה. נתתי לו שורותים האלו לאות הברית אהבה. הכ"ד הכותב בנחיצה רבה חותם באהבה רבה צעיר הצעירים

אשר לשלומי אמוני ישראל שמח בכבוד התורה שמחה רבה

הק' שמעון בה"ג מהרמ"ם זצ"ל אבדק"ק קראקא והגליל יעא"ם.

באותו שנה סוף התורף נסע על תתונת אחי הרב הגאון הצדיק מהו' שמעון נ"י אב"ד בק"ק ערלוי מהלך ערך ששים פרסאות ובהודע זאת בכל מקום הלוכה. כבדו אותו כל קהלה וקהלה ובאו לקראתו כל בני העדה ההיא ורבם בראשם. אל חצר מסילת הברזל וגם המקום אשר אין בהם מסילת הברזל באו כמה פרסאות לבאהנשטאציאָן הסמוכה אנשים נשים וטף כדי לקבל פניו הטהור ולהינות מזיו כבודו וכן הי' בכל הדרך הלז, והזדמן שבאותו צוג נסע ג"כ שר יועץ הראשי (מיניסטער־פרעזידענט) רוב הדרך אל אחד המקומות אשר נחלותיו שם ובכל שטאציאָן כאשר ראה השר שהי' אנשים הרבה כ"כ ועומדי' בסדרים הדור בלבושם כנהוג בקבלת אורח גדול נכבד. עם רב ובראשם רב העיר או איזה רבנים ובאין ספק חשב בדעתו לשי יאות יקר וגדולה יותר ממני ובטח לו כל הכבוד הזה וע"כ בכל שטאציאָן הלך לחלון העגלה והראה פנים צוהבות ועשה אות למובה שמקבל ומתכבד בכבודם כנהוג ולא ידע אתו מאומה מי עוד באותו צוג עד שבעיר גדולה ששם בקשו מאבינו זצ"ל שילך אל הבאנהאָף פנימה ויטעום מהמטעמים אשר הבינו לו מבית הרב והתרצה להם וכולם סובבוהו וכל אחד ואחד מיהר ליתן שלום ולנשק ידיו הטהורים וזה אומר עלי יניח צדיק את ידו לברכני וזה צווח עלי יניח או ראה השר אשר ג"כ הלך מהעגלה אל התחנה כי לא לו כל הכבוד הזה. רק כבוד חכמים יתחלו לאבינו זצ"ל והודיע טעותו להמלווים אותו וגם הוטב בעיניו מאוד כבוד התורה: בתוך הנסיעה נהרו ותאספו יחדיו אלפים מישראל ובינידם

מגדולי

מגדולי הדור ות"ח ונסעו אתו. וגם באו לקראתו בתופים ומחולות ובגילים ורוכבי רכב וסלקו הסוסים מן העגלה ומשכו אותה ורצו לפניו והי' קול המון חוגג בכל הליכות הללו: *)

אבל לא רק כשבא למרחקים כבדו אותו ביתר שאת ויתר עז כ"א גם בעיירות הקרובות כשבא לפעמים אל אחת מהנה עשו כל השתדלות והתפעלות לכבדו וליקרו כראוי לאדם גדול בענקים כמוהו ז"ל. פעם א' בשנת תרל"א בא לעיר סערדאהעלי על סנדקאות אשר כבדו אותו חתנו גיסי הרב ההרה"ג הגביר מהו' יצחק הירש פריא נ"י עם זוגתו אחותי הצדקת מרת רחא תי' אצל בנם הבכור מ' עקיבא שי' ואחי הרב המובהק מהו' משה נ"י למוהל על ימינו ובעודו באמצע הדרך באו לקראתו כל נכבדי וחכמי העיר ואח"כ באו כמעט כל בני הקהלה לקבל פניו על אם הדרך ובבואו אל העיר האירו כל הבתים בנרות דולקות בחלונות בש"ק דרש בביהכ"נ דרוש נפלא וביום א' הי' סעודת חברית מבוקר עד ערב וכל היום שפתותיו נוטפות מור ואהלות מאוהל של תורה. ביום ב' נקבצו ובאו יחדיו מקרוב ומרחוק כל סביבותיהם בביהכ"נ אשר הי' מלא על כל גדותיו ודרש מענינא דיומא סיום הש"ס שעשו שמה ובדרושו שילב הלכות ואגדות ואגדם זה אל זה בדרך נפלא למען יהיו מובנים לפרקים גם למי שלא השיגה ידו בפלפול התורה ונתעכב שמה כשמנה ימים ובכל העיר הנהילה צהלה ושמחה ועשו להם יו"ט וכמעט לא עסק א' מהם בעניני מו"מ בכל ימים הללו מרוב שמחה וחדוה עם אורח גדול שלהם. גם פעל ועשה שלום ביניהם ותיקן דברים טובים, ובבואו לביתו סיפר לי שהגאון קדוש ה' רבי יהודא אסאד זצ"ל שהי' מלפנים אב"ד דשם בעל שו"ת מהרי"א בא אליו בחלום לילה ונתן לו תודה רבה על כמה דברים אשר תיקן שם:

בשנת תרל"א הי' בעיר פעסט בענין הנוגע לכלל ישראל ויען כי בכל עת ורגע יסורים הקיפוהו ומוסרות בריאת גופו עדיהו הפצירו בו אוהביו שם שישאל בעצת הרופאים המומחים בעיר ההיא ונענה להם ואז אמרו הרופאים שנחוץ מאד שילך למרחץ מריענבאד **) כי כל שעה מרחפת סכנה עליו וכשמעו אוהביו כן,

---

*) בשוב אבינו זצ"ל לביתו ודברנו עמו מנסיעה זאת זלגו עיניו דמעות ואמר: עוד יש כבוד התורה ב"ה! ויראו ה' רוצים להראות כי עוד לא עזבו גחלי אהבתם אלי' יביא מקרה זה לידם תואר הכבוד בביקי סרוקי בלי זכיות מספיקות מצדי. ואני כמו קליידערשטאק שאין לו תועלת וחפץ בהבגדים אשר תלוים עליו כן תלאו בי לצורכם להראות חיבת התורה אף כי מצדי אינני ראוי לזה. אבל רגיל הי' משה איש אלקים אבא זצ"ל לפרש מ"ש חז"ל כל הרודף אחר הכבוד הכבוד בורח ממנו וכל הבורח מן הכבוד הכבוד משיגו וצ"ל מאי נפקותא אם היא בורח מן הכבוד או הכבוד בורח ממנו עכ"פ מרוחקים שניהם זה מזה אבל אמר אם אמת שאינו מן הראוי להיות רודף אחר הכבוד הרדיפה. ומי שעושה כן לא ישיג מבוקשו כי הכבוד בורח ממנו. אבל יש עת וזמן לפי הצורך. שלא נכון להיות בורח מן הכבוד אף הכבוד רודף אחריו בלי השתדלותו ויוכל לפעמים לעמוד על מקומו בדי שהכבוד ישיגו אם כבוד התורה היא ולפי העת והשעה הצריכה לכך. כי הי' יבא יה כי בעו"ה כבוד התורה השפל ארצה בהרבה מקומות ופריצי ישראל שמחים אלי גיל בזה ע"כ לפעמים צריך השעה לעמוד שישיגו הכבוד אפי' אם אינו ראוי לו כדי שיראו אחרים שעוד ישראל קדושים ומתכבדים בתורת ה' ולומדיה:

**) אמר הסופר: בעת ההיא שם נמצא ושם הי' עם ביתו ג"כ עוסק ברפואות איש המירם מעם דגול מרבבה הית הרב הגביר המפורסם בעולם השר והמפסר בישראל למלכים למשאל רב פעלים מקבציאל המופלג ומופלא כהפלאת חכמים מלא וגדוש בתורה החסיד המאושר מהו' שמעון ואלף זצ"ל בארון פ. ראטהשילד מפפד"מ הוא הגבר הוקם על לעמוד לנס עמו בתורתו וחסידותו ומעשיו הטובים

הפצירו בו שיעשה כן, וגם בני ביתו דברו על לבו וכן עשה ונתעכב שם כשתי הדשים ושקד מאוד לכתוב תשובות הנחוצים לדינא כנראה מהרבה תשובות שנכתב

תמיבים בשופר ה"ה שמעון ואלף פאן ראטהשילד הרים קולו בכל עת להעמיד הדת על תלה ולהזק בדקי בית ישראל וידע שור ושמעון ואלף ר"ש) קנהו לקנות שלימות נפשו והרים קרן התורה ולומדיו בכל עת מצוא והי' כשו"ר לטול תורה לשאת אותה על שכמו שכם אחד עם רב מובהק ת"ח מופלג אשר החזיק אתו ואת ביתו בכל הצטרכותו להיות אתו עמו בכל עת ושעה ועשה אתו לו לרב וקנה אתו להבר להוראות היראה בביתו נאוה קודש ולהעמיק עמו בשיעורין כסדרן ובהלכתן בפלפול ובהלכה פסוקה אשר קבע עתים כמה שעות בכל יום וכשו"ר פו"ר מקיין קרן אור פניו בחכמתו ויראתו הנפלאה ומפריז על המדה כדה מובה מרובה בפיו פרוסות לעניים ואביונים לאלמנות ויתומים וללומדי תורה גדולים וקטנים לחבורות קדושות ולישיבות ועיי אגרות סופרים סי' ס"ד ובתי ת"ת לבנין בתכ"נ ובתי מדרשו בתי חולי ובתי מהסה לעניי אה"ק ולמקוואות טהרות ולכל דבר שבקדושה מ"ב ומעורר ליראת ה' ולחיזוק דת תוה"ק הי' ידיו פתוחות לעזור ולסמוך בידים מלאות הן במדינתו ובכמו כן בכל תפוצות ישראל לא הי' גבול וקצבה לצדקותיו מלבד הסידותו ורוב פרישותו אשר נהג ביני לבין עצמו לא הי' דוגמתו הרבה מאות בשנים הוא הגבר בגבירים אשר כל מעלות ומדות שבני חכמים התאחדו בו הוא הי' רהים ומוקיר רבנן ומתהסם נגד אירן של ת"ח ובהיד הי' מכיר ומוקיר ואוהב דבוק מאד לאאמו"ר מאוה"ג זצ"ל אשר עוד בשנת תרכ"ה אשר ביקר אאמו"ז ז"ל את עיר מולדת ושו"ש ירים בית אבותינו מדור דור עיר העתיקה פפד"מ והשתטה על קברי אבות אבותינו גאוני ורבני העיר ההיא ושארי בני משפחתנו ושארי קברי גדולי ישראל שמה אז באו והכירו והוקרה שני גדולי ונשיאי ישראל כל א' לפי מה שהוא ואז נתיסדה אהבה ידידות יתירה ביניהם ומאז הי' הליפות מכתבים ביניהם בעניני מצות וחיזוק הדת וללחום מלחמות ה' ובדבר עת הצרך אוצרותיו פתח עפ"י מצות אבא מאוה"ג זצ"ל לעמוד לעזרת הי' בגבירים וגם פעל והשתדל ברב כחו ועוזו לפני מלך ושרים לטובת חיזוק הדת והאמונה הקדושה. וכמו ששה שנים אד"ב בשנת תרל"א נזדמנו יחדיו במקום הרחצה מאריענבאד במדינת באהמען ושמחו זה עם זה מאוד להיות בצוותא הדא כמה שבועות ואם כי השר הצדיק יש"י הנ"ל ברח במקום הרחצה מכל חברותא והתערבות עם בני אדם והי' עם כי שיהי' גבוהים ורמים אבל בזה נאמר חיין כאשר העידו וכתבו אז הרבה מזה העתונים כאשר ראו וכן תמהו באמרם הדיי אתם ראו אופיו של אדם גדול ההוא אם כי שמה במקום הרחצה נמצאים שרים ודוכסים וראשי מדינות גדולים וקטנים ואין אחד מהם מתחבר השר ראטהשילד כ"א ברב א' גדול ומפורסם בכל המדינות הוא הרב הראשי בפרעסבורג אליו הוא נושא את נפשו ואתו עמו משתעשע ובו מתרועע וברוע כאח הוא לו ולא די שבכל יום ויום כאשר יזדמנו עלי באר עמו לו ופורס בשלומו ומשתעשע ומאריך עמו אף גם זאת בסעט בכל יום בא ובוא לבקר את הרב האדיר ההוא בהיכלו ומתעכב אצלו זמן וכנים ומתעלם אתו באהבים בעניני דת ואמונה ובדברי תורה ורומעמד עניני כלל ישראל. ובאמת כאשר פתרו וכתבו העתונים כן הי'. ודבירנא שסיפר אבא זצ"ל והגיד לי דבר צחות מהשר הצדיק ההוא ז"ל כי פעם א' כשבא אליו לבקרו כפעם בפעם ומצא והכיר באבא זצ"ל שהוא מעונה ביסורים לא עיכב זמן רב ועמד מכסאו לילך לדרכו עד ששאלו אבא זצ"ל מדוע שינה את טעמו למעט ביקורו ולקצר עת ישובו אצלו? והשיב השר החסיד ז"ל בצחות לשונו: חז"ל דרשו על הקרא שנאמר במשרע"ה את הדרך אשר ילכו ואת המעשה אשר יעשו והדרשו את הדרך אשר ילכו זו ביקור חולים ואמר פירושו בדרך צחות אם באים לבקר את אדם הבריא אין קפידא אם מאריכים הזמן לישב אצלו כי אין לו הצטרכות שונות ואין מעכבים על ידו בשום דבר אבל כשבאים לבקר את החולה אין מן הראוי לעכב אצלו זמן הרבה כי אולי יש לו איזה צורך צנועי אשר אין נוחה לו לגלות לפני המבקר ע"כ מן הראוי והשכל שהמבקר בעצמו יבין זאת ועד מהרה ישום לדרך פעמיו והיינו שדרשו הז"ל את הדרך אשר ילכו זו ביקור חולים ההליכה מן החולה זה ג"כ בכלל ביקור חולים הוא וצורך אלי' שלא להיות לעול ולמשא עליו עכ"ד ודפח"ח.

מסם נסע השר הצדיק רשורר ז"ל בעסקיו לוויען ובא לשם בערב ט' באב ואם כי ביקש מדודי הגאון הצדיק מהרש"ס זצ"ל אבדק"ק קראקא שהי' ג"כ איזה זמן בס"ב שיודיע לדודי הגאון מהו' ולכן שפיצער ז"ל בוויען להכן לפניו איזה מאכל חלב למען יהי' לו לאכול קודם התענית אבל מרוב הטרדה שבה לעשות בן ובבואו השר ז"ל לוויען עם רב ביתו הי' המאוה"ג מהו' זעליגמאן

פראם

מקום הכתיבה ממקום ד׳ חוצה ההיא הגם שאיזה פעמים נחלה מאוד אבל כשהשיב

מרנא ז״ל התלמיד אאמו״ר ז״ל יצא פתאום לאבל הלך לאכסניי שלו ואכל דג׳ פלות תחת משקה קאפפע־ש״ר
ליסוד ישב עד חצות היום בביהכ״נ שיושבל על הקרקע לקונן על חורבן בית אלקינו עם הציבור ואח״כ
חזר אל אכסניי שלו ימוצאי התענית אבל ג״כ כמו בע״ב התענית יצא ז״ל. תקצר היריעה מלספר
מרוב חסידותו והנהגותיו ודרכיו בקודש והכירנא פעם כאשר סיפר לי אבא ז״ל מרוב מעלותיו
גודל צדקותיו ותפילתו בשבחיו אמר וסיים מה אומר ר״ד. אם אב הי׳ איש עני הי׳ לפלא ביראתו
ובצדקתו הנפלאה.

בשנת תרנ״ג כשהייתי ג״כ במקום הרחצה מ״ב הנ״ל וזכיתי לקבל פני הטהורים בהייתו סמוך
בריאות במקום קאנסטאנץ לעסוק ברפואות ושמח התבודד כי תאנשי מעמיב שמה וחיו אתי
עמי ג״כ הרב בן מסק ביתו הנ״ל וגם ש״ב ומכשל ועוד איזה אנשים למען יהי׳ לו מנין עשרה
לתפלה ברבים ומאחר שלא יוכלתי זמן מוכשר אליו לבקרו ע״כ שאלתי מקודם את הרב הגדול
הנ״ל שישאל את פי השר הצדיק ז״ל אם רצונו לקבל אותי ומתי הזמן מוכשר לפניו והשיבני
אם כי אין השר מקבל שום אדם במקום ההוא אבל נגדי יצא חוץ לגדרו ויקבלני בסבר פנים
יפות אבל גם זאת רק לאחר ט׳ באב כי בימי אבל החורבן אין חפצו לפנות מהאבל אל הסמ״ת
וכן עשיתי והלכתי אליו אחרי יום הנ״ל ואתי עמי עוד איזה אנשים נכבדים אשר חשקה נפשם
לראות פניו ובבואי יחידי לחדרו כאשר קראתי עד הפתח ופשט לי ידו לשלום מה שלא הי׳ דרכו
מטעם הנקיון אתי ובהושיבי על הכסא נכנסתי. עמו בדברים ששאלו אותי האנשים אשר הלכו
אתי אם צריכים לברך שהחיינו עליו והשיב הוא לי הלא בש״ע א״ח סי׳ רכ״ה פוסק שאין מברכין
שהחיינו רק על מי שכבר ראה אותו פעם אחת אם לו שלח מכתבים ויוצא מתשובת
הרשב״א והנה השר ז״ל ביה אף כי הי׳ לי עמו חליפות מכתבים מאז אבל עודנה לא
ראיתיו פנים. ואח״כ השתעשענו בענינ׳ יראה ומוסר שונים וחקר אצלי על הישיבות ובתי ת״ת
שבעירנתינו והתהלה אשר גם הוא מהמכין דאורייתא, וגם ידע ושמע שאני הייתי בארץ הקדושה
איזה זמן וחקר על הבתי מחסה שבנה הוא שמה ועל מעמד ומצב כללות העיר והשבתי כי
עודנה עיר אלקים מושפלת וכו׳ ולהיות כי אז היו התחלת ימי הנחמה פירשתי לו הקרא כאמר
הנביא כאיש אשר אמו תנחמנו כן אנכי אנחמכם ובירושלים תנוחמו:
אמרו ז״ל דמיון נחמת הקב״ה לאיש אשר אמו תנחמנו אבל מובן הדבר כי מי שנמצא בעת צרה
ר״ל ובא איש זר לנחמו ינחהו ויאמר בנקל לך לנחם אותי שאין אתה מרגיש בצערי אבל אם
תבואי האם לנחם את בנה ממנה יקבל תנחומין כי גם היא מרגשת בצערו של בנה כי אך עצבה
ובצרת הוא ולהיות כי גם קב״ה שרוי בצערן של ישראל ע׳ עמו אנכי בצרה ע״כ אם הוא יתב׳
מנחמנו מכל לקבל בטח תנחומיו יהיו. כאיש אשר אמו תנחמנו כן אנכי אנחמכם, ומפני הגבלו
לקבל נחמה. וסיים הנביא ובירושלים תנוחמו כי לפלא בעיני הרואה ומבין על מה ולמה במשך
ערך שני אלפים שנים מזמן החורבן השני איך לא נמצאו עוד מלכים ושרים ואילו הכסף שיחזירו
העטרה ליושנה להרים עיר אלקים משפלותה ולבנותה על תילה וביותר תמוה הדבר כי כל מלכי
האומות העולם מתיחסים על עיר הקדושה ויש להם אחוזה בה מאז מקדם אשר בנקל הי׳ להם
הדבר ובוודאי בקוים חללי שעשרית זהב להם ולהעולם איך הגיעו העיר כלילת יופי מאז כהורבנה
ועיירות אחרות בחוצה לארץ אשר אף אם נחרבו ע״י אש או שטיפת מים עד היסוד גם מיד
בשנה או שנתים בונים אותם מחדש ביתר שאת ויתר עז ביופי יותר מאשר היו מקדם ומעיר
האלקים מעלימים עין ונשארה בחורבנה אלפי שנים אתמהה?

אבל מובן הדבר שהיא ההוכחה שבכל זמן שישראל בגלות צריכה להיות ירושלים בחורבנה כי
ישראל וירושלים קשורים זה בזה וכאשר יגיע העת ישראל יגאלו ב״ב ויחזיר העטרה ליושנה אז
גם ירושלים נבנתה על מכונה ותפארתה כמקדם ועד עת ההיא היא מתאבלת עם ישראל על הורדת כבודם
ותפארתם בעיר הזו. ובירושלים תנוחמו כי ירושלים בעצמה במה שעומדת בחורבנה היא מנחמת אותנו
ומעידה שיש לישראל תקוה טובה ומסותרת א) להרים קרנם וכבודם ועל עת ההיא מצפה ומסתכלת
גם

א) מצאתי אח״כ מסך לדברים אלו ממש״כ הרמב״ן בפ׳ בחקותי על פסוק ושממו עלי׳ אויביכם
הנו׳ וז״ל: וכן מה שאמר בכאן ושממו עלי׳ איביכם היא בשורה טובה מבשרת
בכל הגליות שאין ארצינו מקבלת את אויבינו וגם זו ראי׳ גדולה והבטחה לנו כי לא תמצא
בכל הישוב ארץ אשר היא טובה ורחבה ואשר היתה נושבת מעולם והיא חרבה כמוה כי מאז
יצאנו ממנה לא קבלה אומה ולשון וכולם משתדלים להושיבה ואין לאל ידם עכלה״ק.

רוחו הי׳ זאת שעשועיו ואחר זמן בקרהו גם אחיו הצעיר דודי גאון ישראל וקדושו מהו׳ שמעון הצדיק ז״ל אבדק״ק קראקא והשתעשו שם יחדיו איזה שבועות*) והוקל המחלה מאבינו זצ״ל הרבה והיה לו למשיבת נפש שהשי״ת ריחם אליו: והנה אבינו זצ״ל הי׳ ענוותן ושפל ברך מאוד וקיים במלואו אל תאמין בעצמך כי לא תאמין שיהי׳ בו איזה מעליותא ואם הפליג א׳ בפניו איזה דבר תורה או דבר אחר ממעלותיו נער בו אבי והרע לו כי חשב שהיא חנופה

גם ירושלים עיר הקודש כי לולא כן כבר נבנתה ע״י אחרים אשר מתיחסים ומתאוים בה מאות בשנים אבל סן השמים הוא זאת להמתין עד יעלה ישראל לציון ברינה ושמחת עולם על ראשם ואז גם ירושלם עלה יעלה לעיר גיבורים להיות מקדש מלך עיר מלוכה וקומי צאי מתוך ההפיכה להיות בבנינה ובית המקדש ע״י משיחנו יה״ר שנזכה לזה בב״א. הדברים הוטבו מאוד בעיניו השר ז״ל. הארכתי קצת לדבר מאיש דגול מרבבה השר הצדיק רש״ו ר״ש זצ״ל הנ״ל להציב לו יד ושם ולזכר עולם יהי׳ צדיק וראוי להזכירו בצוותא חדא עם אבותיו הקדושים זצ״ל כי הי׳ אוהב נאמן להם ולבניהם אחריהם הי׳ יחיים ויברכם כיה״ר.

בשנת תר״ה כאשר נבנתה מסילת הברזל (אייזענבאהן) הראשונה במדינת אסטערייך־אונגארן ע״י השר המפורסם הבאראן ה׳ זלמן ראטהשילד ז״ל בוויען דודו של השר הצדיק רש״ו ז״ל הנ״ל בעת חג החינוך אותה בא לעיר פ״ב כי שמה הי׳ קצה האחת מסגה ועשו לו כבוד גדול מכל צד הן מאזרחי העיר והמדינה והן מבני עמנו אחב״י על שפעל מפעל הגדול ורב התועלת ההוא ושבת ש״ק בפ״ב ובא לעת התפלה לביהכ״נ הגדולה ובעלותו לתורה נדר סך עצום לצדקות שונות ואלופי קהל עשו לו חטיבה מול חטיבה וכבדו אותו בכוס ישועות של כסף אשר שוויו הי׳ איזה אלפים זהובים ומקודם ויחוסו הי׳ מהגביר האדיר מגולי ספאניא בארון אגולאר שבא לפני מאה בשנים לוויען וכאשר בא הבאראן ר״ז ר״ש ז״ל לבקר את אאמ״ו מאוה״ג זצ״ל פירש עליו המקרא בתהלים שומר כל עצמותיו אחת מהנה לא נשברה ופי׳ אבא ז״ל כי הנביא יחזקאל סי׳ ל״א פסוק י״א מדמה כל ישראל בגלות לעצמות יבשות באמרו העצמות היבשות כל ישראל המה ופרש״י רמז לישראל בגלות כי בעוה״ר בהגלות הסר ע״י רוב שיעבוד מלכיות ועול דרך ארץ נכנעים ונדכאים ושבורי לב תוך חמה וכעצמות יבישות נשברים ונפזרים יחשבו אולם בחסדי ה׳ בכל עת ובכל דור תניח איש א׳ גואל הדם להם אשר ברוב עשרו וכבודו הוא יועץ ונשא פנים אצל מלכים ושרים והוא את אחיו הוא מבקש לעזרם ולתומכם ולעמוד בפרץ בעדם להיות להם לפה ולמליץ ועל ידו והשתדלותו הוקל עול הגלות ועול המשא מעל שכמם וכאשר גם השר הישר באראן ר״ז ר״ש עושה לעמוד בהיכלי מלך ושרים לטובת בני עמו וע״י שהוא עומד זקיף וברא ושלם במעלותיו ובהדר עוזו יוכל לעמוד על המשמר לעזור ולסעד אחיו וזהו שומר כל עצמותיו ה׳ שומר עם בנ״י שנמשלו לעצמות ע״י שאחת מהנה לא נשברה ועומד שלם בתקפו וגבורתו וזהו הוא עומד בפרץ ומגין על שאר העצמות עכ״ד ודפח״ח.

*) בשנת שלאחריו בקיץ תרל״ב סיפר לי דודי הגאון זצ״ל שמכמת דיבורי אבא זצ״ל הי׳ נראה כאלו מולו חזי שלא יאריך ימים עוד וסיפר לו אבא זצ״ל מאחי הרב הגאון המנוחק מהו׳ שמחה בונם זצ״ל אבדק״ק פ״ב מגודל חריצותו בלימוד והפליג בשבחו ואמר . שמבני רבי בנם שי׳ אני לומד ללמוד וגם סיפר שהנקמאות המגבותיו שלו נתן ביד בנו הנ״ל שעיי׳ בו ויעמוק עיונו כפי שרגיל עמו לברר דין שאלה לאמיתו כי ימים יבואו שיצטרך להדבר ולפעמים אני לא אוכל להשיב לשואל אני מצוה לו שהוא ישיב לשואלי לברר הדין ולפסוק ההלכה וקודם שמפילותו אני מעיד כי אם גבון השיב וגם צויתיו ללמוד עם הישיבה כמה שנים כשהלכתי למרחץ כי הוא מוכשר לכל זה באחד וכפי ששמעתי הי׳ מלם מפליגו׳ למוח בישיבה וזהו כשלשה שנים קודם הלוכו לע״ם היינו לדור שם בקשתי מפני שלא ילך כי קשה עלי פרידתו כי בו בחרתי מבניי אשר בית אוכל לומר שכולם מוכשרים וישרים. אבל בו בחרתי שימלא ברצות ה׳ את כסאי אחרי ואמרתי לו כן אבל הוא לא חפץ לשמוע דבר זה כלל וכלל ומה שארע ליעקב ארע ליוסף מה שעשיתי לאבא זצ״ל נעשה לי מבני אבל ברוך ה׳ שלא שינה את טעמו ודרכו וגם בוויען יושב על התורה והעבודה ופרנסה מצוי׳ לו ביותר שם. ואמר לי עוד דודי הקדוש זצ״ל מי שהוא בקי קצת בחכמת צורת הפרצוף הכיר כמה פעמים באביך הקדוש זצ״ל שלא יאריך ימים הרבה עוד בעלמא דשקרא והי׳ לו צער הרבה עי״ז:

ולפניו חנף לא יבוא והי׳ בעל יושר גדול ושקל כל דבר ודבר במאזני שכלו מכל צד וצד אם נכון ויושר הוא וכצירוף המתינות שהי׳ בו ע״ז כל דיבור ודיבור שיצא מפיו הקדוש הי׳ מזוקק שבעתיים ומדת הצנע לכת הי׳ לו לטבע שני והי׳ מצניע כל מעשיו ופעולותיו שלא ירגישו בו או הקטנים כדי שלא יפליגו אותן. בשנת תרל״ב בקיץ זכיתי להיות עם דודי הגאון קדוש ה׳ מהרש״ם זצ״ל אבדק״ק קראקא איזה שבועות במרחץ בארען וסיפר לי הרבה משבח אבא זצ״ל ותוך הדברי׳ אמר. דע בני כי הצנע לכת כמו אביך הקדוש זצ״ל לא ראיתי מימי, וכל עבודתו עבודת ה׳ וכל גדולתו בתורה וצדקותיו לא הי׳ נחשב בעיניו למאומה ואם נדמה לו שא׳ מבניו מגביה א״ע נגד אחד מתלמידיו או נגד איזה בן ת״ח גער בו ואמר לו למה יגבה לבך על שבני אתה וכי אין לזה או לאביו זכיות הרבה יותר ממני? ולא החזיק טובה לעצמו אף שלמד תורה הרבה ועבד את בוראו כחשיכה כאורה כי כך הי׳ דרכו כמו שתי שעות אחר חצות הלילה קם ממיטתו ואף שעוד ראה שינה בעיניו כי רק כשתים ושלוש שעות הי׳ שוכב על מטתו והרבה פעמי׳ גם בנתיים הקיץ וראה על מראה השעות אם עוד לא הגיע העת אשר יעמוד ממטתו וכשהגיע השעה אשר חישב שכבר יצא ידי הובת שינה קם בזריזות ואם תקפו עליו השינה הי׳ מזמר איזה זמר כדי לעורר עצמו ושיעבור השינה בע״כ ואחר שאמר ברכות השחר התחיל בעבודת השם וכל עבודתו הן הלימוד והן כתיבת ח״ת הכל הי׳ בעמידה ולא ישב רק בסעודה והקפיד שלא לישב בכסא גדול (לעהנזעססעל) כי אמר שזה עצלנות וגם נראה כישיבת קבע ורק לגור בארץ באנו וכה עבד את בוראו כל היום ובלילה עד קרוב חצות הלילה אז הלך לנוח על משכבו ובשנים האחרונות שגברו עליו היסורים והי׳ רפה אונים הי׳ ישן גם לאחר סעודת צהריים כשעה חדא. — הנהגתו בתפלה לא שינה מנוסח זקני זצ״ל כלום ובאמת כל התנהגותו קיבל מאביו הקדוש זצ״ל ולא זז זיז כל שהוא כל רואהו קראו כלאב כי אמרו כלו אב והי׳ מדקדק על כל מנהג ישראל יהי׳ מה שיהיה, תפלתו היתה בדמעות שליש ובתלהבות גדול אבל גם זאת בהצנע ואשרי מי שראה אותו בליל ש״ק כשבא לביתו זיו הדרתו ותואר פניו צוהבות ומזמר בנעימת קולו אשת חיל ושיר צמאה נפשי מהאע״ז בקול חוצב להבת אש בחדוה שמחה וגיל — אחר הסעודה חזר בע״פ על השיעורים אשר למד כל השבוע והי׳ אז כאש להבה, וכן ביום ש״ק שהר קם להודות כמו שלש שעות אחר חצות הלילה ונר הי׳ דלוק מערב שבת בחדרו שלמד שם וברך ברכות השחר בהתלהבות גדול מאוד וירדו דמעות עיניו מתוך שמחה וחדוה ודכירנא שבני הבית הישנים בחדר השלישית מחדרו המיוחד לו התעוררו משינתם ע״י קולו בכח ובהקשיבם לברכות אלו בכו בביות מרוב התעוררות כי לא נשמע כמוהו והשכנים הדרים בבית הסמוך ג״כ הי׳ שומעי׳ את הקולות והתעוררו משינתם ואשרי אדם שומע לו. ואח״כ קרא לשני בחורי׳ וגם לא׳ מבניו ולמד משניות וגמרא שבת ועירובין על הסדר ברוב חדוה ושמחה ורגיל הי׳ לומר מתענוג הזה לעמוד באשמורת הבוקר ללמוד בדעה צלולה מתענוג גדול הזה אינם יודעי׳ הפושעי׳ מאומה. לפעמים כשהפצירו בו או אם נמצא חולה מבני ביתו הי׳ משמש בקמיעות אשר מסרו לו זקני זצ״ל והי׳ הצנע לכת מאוד בדברים הללו ופעמי׳ הרבה כתבו ממקומות אחרים רבנים וגדולים לשלוח איזה קמיעה ורק אחר הפצרות שלח ליד צנוע ומעלי אשר ידע שלא יפרסם לאחרי׳. והרבה פעל לטובה ובפרט למקשה לילד וקדחת ולשתיתות דם ולחלי־רע ולנשתטה ר״ל באלו הי׳ רגיל

יותר

יותר ליתן קמיעה אבל מעולם לא לקח מזה שום פרס ואם שלחו לו חלקם לבני ישיבה וכן מפדיון נפש חלקם לבחורים וזה הי' מצוי מאוד כי מכל צד ופינה כתבו ושלחו דילת־רב להתפלל ולעשות פדיון ולשלוח על קברי צדיקים. גם משום תעודת הכשר לא לקח פרס ואפי' אם היו הרבה מאוד כי כל ענין גדול הובא אליו:

גדולת מעשיו ותהלוכותיו בצדקות ופרישות בכ"ז לא הרים לבבו ולא הלך על כל מעשיו הי' חותם של ענות צדקו חסידותו ופרישותו והגם שבעצמו ראה בגדולות ונפלאות לעיני הבריות וקיים אזהרת הקרא למלך ישראל לבלתי רום לבבו מאחיו שלא יתגאה אפי' אם לבלתי סור מן המצוה ושמאל אעפ"י שרואה מעשי עצמו שאינו סר מן המצוה ימין ושמאל וצדקת ה' עושה ומשפטיו עם ישראל אבל כשהגיע לדבר ה' הי' כאש להבה לעורר ישנים ולהקיץ נרדמים ורגיל הי' לפרש מה שאמר הקרא זבחי אלקים רוח נשברה לב נשבר וכו' וצ"ל אם רוח הנשבר כזבחי אלקי' חשוב וכמ"ש ז"ל כאלו הקריב קרבנות כולן מאי האי שאמר אח"כ לב וכו' אלקי' לא תבזה אבל הכוונה כשמגיע לדבר ה' אזי לא יהי' לו לב נשבר ונדכה וענוה ולא יאמר מי אנוכי להוכיח אחרי' רק כלביא יקום וכארי יתנשא ויוכיח במישור בהשכל ודעת והיינו לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה שלא תבזה אלקים ע"י לב נשבר ונדכה שלך וכן הי' רגיל לפרש מה שאמר דוד המע"ה אמרתי אשמרה מחטוא בלשוני וכו' וידי שמתי למו פי בעוד רשע לנגדי דייקא אבל כשהי' רשע נגד ה' פיו פתח בחכמה להוכיחו וליסרו וכן עשה הוא ז"ל והי' מראה לכל צר גודל העולה אשר עשה העושה ואם גם שלא החמיר עפ"י רוב עליו רק לעשות כשורת הדין אבל על זה הי' מרעיש תגבר מגודל ישרותו לא הי' יוכל להבים און ביעקב שאיש את רעהו או את קרובו יעשוק ומתחלה בא בקול ענות חלושה אבל אם לא פעל הרעים והרעיש בקול ענות גבורה עד שהעושק סחר סהדר גאונו והניח את עשקו וביותר שידעו והכירו כולם כי רק חפץ ה' בידו ואין כונתו לשום דבר זר וגם אלו אשר עזבו דרך ה' הכירו וידעו גודל ערכו במדות אנושיית (זיינע כאראקטערנראֶסע) וכבדו אותו מאוד:

והנה צדקה ותמ"ח פעל ועשה אבינו זצ"ל הרבה מאוד כי מלבד שנתן מעשר כספי' אשר העלה והביא החשבון בפנקס מיוחד נתן הרבה יותר מכח יכולתו כי הי' פוסק מעות לת"ח אשר נתן להם מדי שבוע ושבוע וכן לרבנים ובכל דבר מצוה נוטל חלק בראש והכל באופן מכובד ובהצנע. הרבה פעמים בשנה עשה חלוקא דרבנן לחלק ממעותיו. לת"ח שבעיר ולבני הישיבה העניים ובפרט בימי הרגל בסכום גדול והכל הי' במדה ומשקל לכל א' לפי ערכו והכל עשה יפה בעתו בהשכל ודעת שלא יתבייש שום אדם וכל יו"ט וימי שמחה הי' שולח יין לכל לומדי תורה שיהי' להם לכבוד יו"ט בכל בן תורה שהרגיש או שאמר לקח שמץ מנהו שהוא ברוחק שלח לו עזרו להוציאו מהלחץ זו הדחק, כמה וכמה פעמים שילם חובות עבור ת"ח אשר לוו ולא הי' בידם לשלם נשים ועשה כן בלי ידיעתם כדי שלא יארע שום צער ומכשול להת"ח ואם הרגיש שאיזה ת"ח או תלמיד צריך לילך למקום מרחץ או לעסוק ברפואות שלח לו הנצרך לזה או לכה"פ חלק גדול. ופרטי צדקותיו לבני הישיבה אין להם שיעור אם ראה שתלמיד הולך בבגדים קרועים נתן לו או ציוה לעשות לו מלבושים לפי כבודו אם הגיע תלמיד לפרק האיש מקדש השתדל שידוך עבורו ואם התקשר מעצמו עמד לימינו

כאב הכניסו לחופה ונתן לו צרכיו וגם הוצאות הדרך ואם הי' תלמיד חביב ביותר או יתום הלך בעצמו אל החתונה ולפעמים מהלך רב והוציא הוצאות רבות :

אחרי הלכו קדיש וקיני ח"ס זצ"ל לגנזי מרומים כבדו בני ארעא קדישא את אבינו זצ"ל למלאות מקום אביו גם בזה ועטרו אותו להיות נשיא ארץ הקדושה וברא כרעא דאבוה הלך בעקבות אביו הקדוש ז"ל והשתדל בכל תוקף ועוז להיות רב פעלים מקבציאל קובץ על יד ירבה מעות קדשים והטיב מעמד ומצב בני ארץ הצבי בכל וכל הן בעניני פרנסה כי ניתוספו בהשדלותו הכנסות הכולל וריוח והצלה עמד להם נגד הלחץ והדחק הגדול שהי' להם בשנים קדמונים. ועוד זאת הוסיף לפעול בשנת תרי"ב אצל אדונינו המלך החסיד פראנץ יאזעף יר"ה כי תחת אשר הי' עד עת ההיא שילוח מעות קדשים והשתדלות בזה לטובת בני אה"ק רק בהסתרת פנים כי לא ניתן רשות והורמנא לשלוח מעות כדרך תגרי וסוחרי הארץ אשר מוליכים מעות למדינות רחוקות להביא תחתם כפליים להושי' או ארבעה וחמשה בהרוחות ממון שלהם לא כן מעות הללו כמובן אבל בהשתדלות אבינו זצ"ל בחברת בן עירו הגביר המפורסם מהו' יצחק דייטש ז"ל בוויען עלתה בידם שחופש ניתן לשלוח למערבא מעות קדשים בלי מסטין ומקטרג כלל ואדרבא החזיקו שרי המלוכה במעתם וע"י שהרחיב ד' לנו פרו ורבו קופות והכנסות אה"ק ועי"ז עלתה ביד הרבה יראי ה' לעלות להר ה' ולקום במקום קדשו ולעבדו בעיר ה' שמה ומאחר שנתרבו הנפשות באה"ק נצמח מזה ההכרח ליסד בעד בני אונגארן ואסטרייך הכולל שומרי החומות בשנת תרכ"ב לפ"ק באה"ק. — לעומת זה לא לקח מתנה משום אדם אשר לא מבני קהלתו או השייך להם כי מלבד שבעצמותו הי' שונא בצע ומתנות ולא רצה להנות מאחרי' גם הי' בעיניו לפחיתות כבוד הקהלה אם יקח מאחרי' *) ובאמת נקל הי' לפניו לקבץ הון אם רצה להנות מכל הרוצים להנותו. נגד זה קומץ בצרכי גופו בכל האפשר והי' מונע מעצמו הרבה דברים הנצרכים לו לפי מזגו ובריאות גופו ולפי יגיעותיו וטרחותיו תם מאנשי ביתו קימץ לפעמי' וברם הזכיר לטוב הרבה פעמי' את אמנו הרבנית הצדקת אשת חיל מ' חוה לאה זצ"ל באמרו אם היא לא היתה גברת הבית כ"כ לא הי' יודע מה לעשות כי צרכי הבית הי' מרובים מאוד ומצדקותיו · שפיזור לא רצה לפחות והרבה דאגות פרנסה מנעה אמנו הרבנית ז"ל מאבינו זצ"ל כי היא הנהיגה הבית על דרכי היושר והצדק :

הנה אבינו זצ"ל הי' מובחר המנהיגים כי שיכל את ידיו להנהיג בני עדתו, ישיבתו והמדינה בחכמה נפלאה ועמוקה ומי כמוהו מורה דרך לרבים והכל על אדני הענוה הטבעו ורגיל הי' בפיו הקדוש הלכות רבנות היא שולחן ערוך

*) עובדא ידענא שפעם א' רצה גביר גדול ועצום להנהו וחפץ והשתוקק שיקח מאתו סך מסוים רב והגם שהי' הגביר מכירו של אבינו זצ"ל אבל בדבר זה לא מלאו לבו לדבר עמו. כי ירא לגשת אליו וגילה סודו לאחד מיוחד מנכבדי המדינה ומאוהבי אבא זצ"ל הי' נגיד ומצוה המפורסם אשר עמד בראש הצבא ללחום מלחמות ה' שערה המפסר מהו' יצחק רייך ז"ל מבודא־פעסט ועשאו שליח מיוחד להיות לפה ולמליץ שילך לפ"ב לדבר עם אבא זצ"ל ולהסיב את לבו שיקבל מנחתו כי אתייקורי מתייקר בזה מאוד אבל אבינו זצ"ל אמר מנהגי לא אשנה ולא אקח מאומה הגם שלאו בכל יומא מתרחש נוסע כזה בשליחות כזה אבל בכ"ז דין אלפים כדין פרוטה ובפרט בעיתים הללו צריך איש כמותי להיות נקי כפיים כדי שיהי' בר לבב ולא ישא לשוא נפשו ולא יצטרך לישא פני איש גם אם כגובה ארזי' גבהו והשליח הנכבד הזה כאשר בא כן הלך בידים מלאות :

החמישי וידוע שהי' רועה נאמן אין דוגמתו, בכל נפשו הי' מרעה את צאן מרעיתו על מבועי התורה והיראה אבל בכל זאת לא הי' באפשרו להקדיש כל עתותיו לצרכי בני עדתו כי גודל טרדותיו עם הישיבה גדולה לאלקים ומהמדינה וחוצה לה אין לשער לא יאומן כי יסופר קהלה או יחיד שהי' להם ענין קשה הביאו אליו ושאלו בעצתו כאשר ישאל איש בדבר אלוקים והי' תל תלפיות שכל הפיות אליו פונות וביותר ללחום מלחמות ה' דברים הנוגעי' לכלל ישראל וע"כ לא הי' באפשרו בכל מסירת נפשו למלאות בקשת כל איש ואיש ונקט עצת יתרו בידו בע"כ ואתה תחזה אנשי חיל וכו' הוראות התמידי' הניח לדיינא קרתא והוא לא הורה רק בשאלה הנוגעת לכל הקהלה או ־דיני נשים ואישות או עסק משפט גדול וכדומה וגם העמיד מגידים ודרשנים בעלי אסיפות שיאספו את העם וילמדום דעת את ה' והוא בעצמו רק לעיתי' קבועי' וידועי' או בענין נחוץ דרש דרשה ברבים וכן בהנהגת הישיבה היו גבאים וממונים שונים להשגיח על תהלוכות התלמידים ובכל ענינים אלו הי' לו השגחה כללית וכל הדבר הגדול הביאו אליו והורה הדרך אשר ילכון והמעשה אשר יעשון והוקלו עניני וטרדות הקהלה קצת מעליו ולעומת זה הוסיף כח ועצמה כפליים לתושי' בדברים העומדים ברומו של עולם אשר לא היה באפשר לעשותן ע"י אחרים ולחם מלחמות ה' שערה והרביץ תורה בישראל באין דומה לו והי' אבוהון ורבן של ישראל זכותו יגן עלינו;

מנהג נשיאתו הי' ברמה כמו שהנהיג עצמו זקנינו ח"ס זצ"ל כידוע וכאשר ציוה רבי לבנו נהוג נשיאתך ברמה בכל מקום בואו הי' עיני כל נשואות עליו ובכ"ז ענוות צדקתו פנימה. וכל כוונתו לשמים וסיפר הרבה ממנהג נשיאות של אביו הקדוש זצ"ל ואמר אנא פחלא בר חמרא לגבא אבא:

אחת ממדות הגדולות של אבינו זצ"ל הי' שכסף לא הי' נחשב בעיניו מאומה ומעולם לא עשה שום התפעלות או השתדלות עבור בצע כסף והי' מתרחק משבעים שערי היתר כדי שלא יבוא לשאר א' איסור ח"ו ועי"ז הי' לו אוזן שומעת אפי' מפורקי עול מלכות שמים כי הכירו כולם וידעו שרק חפץ ה' בידו וכל כוונתו רק לשם שמים:

מה שפעל אבינו זצ"ל לטובת הכלל ואיך לחם מלחמות ה' צבאות תקצר היריעה מהכיל הלא ידוע שהיה עומד בראש הצבא מיום שמילא מקום אביו והיה ראש המדברים בכל מקום והגם שהיה אז רק בשנים בכ"ז הגדולים שמו עיניהם בו בכל דבר שבקדושה כי ידעו שה' אתו עמו ומסר נפשו תמיד כי מלבד שמקדמת דנא הי' לכל ראשי ומנהיגי המדינה ושרי המלוכה מקום מושבם בפ"ב וישם הי' מטרפולין של המדינה ועי"ז גם מקום הפעולה לפעול וללחום נגד מהרסי הדת הפושעים שרוצים להיפך הקערה על פניה, ונהרו אליו רבים מכל עבר יפינה ליקח עצה וללחום עבורם וכמה פעמים עמד לפני הקיסר פערדינאנד ע"ה ואצל מלכינו החסיד יר"ה והרבה פעמים הי' אצל המיניסטער בדברים הנוגעי' לדתינו ודבריו עשו רושם גדול תמיד כי מלבד שידעו כי רבבות אלפי ישראל מדברים מתוך גרונו גם ידעו והכירו גודל ערכו בעניני אלקית ואנושית ופעם כשהי' לו אוידיענץ מיוחדת אצל מלכינו החסיד יר"ה לערך חצי שעה ובבואו אל המלך אמר ששמח לקבל בארמונו איש גדול ורם המעלה כמוהו ותמיד הי' יוצא בראש החלוץ ולא המתין עד שאחרי' יתחילו ללחום והוא יהי' כהדין גרמיזא הבא באחרונה וכן עשה הן בדברים הנוגעים לגוף והן בדברים הנוגעים לממון הי'

זריז

זריז ולא ראה מה יעשו אחריו אלא שקל כל דבר במאזני שכלו הצח וכאשר חננו השי"ת כן עשה והי' מתון במחשבה וזריז במעשה אם מצא הדבר נכון להוציאה מכח אל הפועל :

בשנת תרכ"ט פנים חדשות באו לכאן כי אף שזה יותר מארבעים שנה הי' תמיד מלחמות ה' בין היראים ובין הפושעים בנפשותם אבל השאור שבעיסה חתפשט בריב הימים כ"כ והכה שורש פורה ראש ולענה עד שבשנה ההיא פעלו עולה אצל שר ההשכלה (קולטוס מיניסטער) לקרוא עצרה כי עצור במילין לא יוכלו עוד מלגלות קלונם לפני כל עם ועדה גלוי וידוע לכל העמים ולעשות אסיפה הנקראת [קאָנגרעס] ועל שלשה רגזה הארץ על בתי כנסיות וחינוך נערים ובתי מדרשות העומדים ברומו של עולם וראו פריצים ושמו עיניהם הרע עליהם לחללם. מפריצי עמנו יצא הרעה אוי לעינים שכך רואות מעשי ידי גדולי ישראל טבועי' במים הזדונים בזרון לבם באין אונס באו בנחלתינו בני עמנו וכפל צערינו מאלו באו גוים נחלתינו והשחיתו והתעיבו תועבה בבית חיינו אבל מהרסיך ומחריבך ממיך יצאו וקשה יותר הרבה. ולעפה אחזתני מרשעי' עוזבי תורתיך אשר מצווים בה ועוזבים אותה ולזה פירש אבא זצ"ל נכון במה שדקדקו חז"ל במזמור לאסף אלקים באו גוים נחלתיך וכו' קינה לאסף מבעי לי' אבל הסבר הדבר כראות אסף כי באו גוים בנחלת ה השחיתו התעיבו ושמו את ירושלים לעיים בחר הרע במיעוטו מרע ממנו אם הי' באים מפריצי ישראל בנחלת ה' וטמאו היכל קדשו שזה די בזיון וקצף יותר וקשה יותר הרבה מאם באו גוים שלא יכלו להשחית פנימיות ישראל כ"כ כפריצי עמנו לזה אמר המזמור ושמח כי רק גוים באו נחלתך עכ"ד. ועת לעשות לה' הי' כי הפרו תורתיך וקינה ל א ס ף. אם יאספו אסיפה לפרפר מוסדות נחלת יעקב ע"כ התאזר אבינו זצ"ל כגבור חלציו והשתדל להוציא מכח אל הפועל את אשר חשב לעשות מיום שהושב על כסא אב"ד כאשר אמר לי שעסק עוד עם הגאון בעל אמרי א"ש זצ"ל ליסד חברה כזו אבל יען כי אז עוד לא נפרצה פרצה כ"כ במדינה ע"כ הניח הדבר ועתה תיקן ויסד בצירוף שאר גדולי המדינה את החברה .שומרי הדת" שתהי' נקודה אמצעי ותל תלפיות שהכל אלי' פונים בדבר הנוגע לכללית ישראל במדינתינו ועפ"י דעת גדולי ישראל יצאו ויבואו ראשי ומנהיגי חברה הזו ובאמת לא יאומן כי יסופר מה פעל ועשה חברא זו לטובת הכלל. ובעת התיסדותה מיד הי' נצרך לכסף מוצא כי כל ההתחלות קשות. וזריזין מקדימין למצוה ומיד הוציא אבא זצ"ל מכיסו תשע מאות זהובים ונתנן לחלוטין לצרכי החברה ואמר סך זה אני נותן בעדי ובעד בניי והתניי יהיו ומי ראה אותו יוצא ולא יצא אחריו ע"כ כל מי שהיו באותו מעמד וגם הרחוקים סייעו בסיוע שיש בה ממש ובכסף הללו התחילו לנהג ולנהל את החבורה וידוע שעל אבינו זצ"ל היו עיקר סמיכת חבורה הגדולה הזאת ובכל פעם שהי' נצרך לפעול לטובתה הן בגופו והן בממונו אמר הנני הנני והרבה פעמים נסע לעיר פעסט ולא חש על בריאת גופו ועל חולשת מזגו וגם לא על ממונו כי בכל נסיעה ונסיעה אשר עשה עלו ההוצאות ארבעה וחמשה פעמים ככה מאחר הנוסע והרבה פעמים שלח לצרכי החבורה כמה מאות זהובי' אם הי' נחוצים ולא ידע אתו מאומה בעת שלחו להכסף מהיכן יקחם כי לא הי' לפי יכולתו לפזר בתמידית הרבה כ"כ אבל שיהוי מצוה לא משהינן והוא שלח הנצרך ואח"כ אם היה באפשרו להשיג איזה סך מיחידי סגולה קיבלם ואם לאו הי' המצוה כולה נקראת על שמו והניח מעותיו על קרן הצבי ישראל. ומלבד מה שפיזר מכיסו פעל הרבה אצל אחרים כי הי' דבריו

דבריו נשמעים מאוד וכל א׳ הי׳ מתכבד מאוד לקבל איזה מכתב ממנו ואתייקור בי׳ למלאות רצונו במלואו ושובו ורבבות נתקבצו על ידו לצורך כלל ישראל *):

והנה לפני הקאָנגרעס הזה הי׳ מן הצורך להתיעץ מה נעשה ביום שידובר על הקאָנגרעס מעניני דתינו תהלוכות קהלות ישראל ובפרט בעיקר הדברים הי׳ הכרח להיות בדעה אחת לאבינו שבשמים ותשועה ברוב יועץ ע״כ הסכים אבא זצ״ל בצירוף שאר גדולים לעשות אסיפה מכל הרבנים ממדינת אונגארן וזיעבענבירגען היראים את ה׳ כדי לשמוע דעתם ולהורות הדרך אשר ילכו הנבחרים (דעפוטירטען) אשר נשלחו מיראי ה׳, אל הוועד וכן נעשה ע״י מנהיגי חברת שומרי הדת ואגב הי׳ תכלית האסיפה ג״כ לתקן כמה תקנות טובות ובפרט לאסור איסור חמור על הוראות תלמידי בית־לימוד (סעמינאר) אשר אם מעשה שטן יצליח להקים אותו יהי׳ כל הוראות שלהם אסור הן בדיני איסור והיתר והן בדיני אישות והן לבקש תורה מפיהם יען אשר פיהם דיבר שוא וימינם ימין שקר (עיי׳ אגרות סופרים סי׳ מ״ה) המה ילכו לחרפת ודראון עולם כי מחטיאי נפשות בני ישראל המה הוי לבונה בית־לימוד בלא צדק להשים שמות בארץ שממון וחורבן התורה כמו שהנסיון מלמדנו במדינת אישאַלי׳ ואשכנז אדם אחד מני אלף לא נמצא ראוי׳ להוראה שמורה צדק כי הוא כמו״ץ אשר תדפנו הרוח גוזר ואומר הלכה למעשה בקלות והמורות ולא הגיע לשאול נפשו אינו שואל בהלכה ואינו נמלך במלכי רבנן גדולי המורים כי אין יראת אלקים נגד פניו רק יגבה לבו וכהדיוט קופץ בראש מתנשא לכל לראש ונגד בית אופל כזה ונגד תלמידיו הולכי חשכים שמו החכמים עיניהם להסיר מכשול מקרב עמם. ואשרי עין ראתה אסיפה גדולה הזו כסנהדרי׳ הגדולה היושבת בלשכת הגזית כי גדולי הדור קדושים חסידים צדיקים ואנשי מעשה כולם יחדיו נועדו ולהיות כי הי׳ מן הצורך למנות נשיא וראש האסיפה אשר יסדר הענינים על מה אדני ההתיעצות הטבעו ולנהלה בסידור נכון ובפרט שיהי׳ איש אשר דבריו נשמעי׳ לכל הצדדים ויהי׳ בידו להשוות הלבבות והדעות שיסכימו כולם לעיקר הענינים הנחוצים, ע״כ בפה אחד כאיש אחד שמו לנשיא האסיפה וראש לאריות את אבינו מאוה״ג זצ״ל זי״ע, אבל הוא לא רצה לקבל המשרה מרוב ענותנותו ואמר שאין ראוי להיות ראש לשועלים אף כי לאריות וגם בריאה גופו אין אתו וסירב הרבה אבל כל בני אסיפה ובפרט הגדולי׳ והזקינים הפצירו בו כי לו נאה ולו יאה ואחר שראה שלא יוכל לסרב עוד להגדולים נענה להם ראשו ועלה הבמתה ואף שלא הי׳ מוכן לדבר זה כלל וכלל כי לא עלה על לבו שימנוהו אותו לראש האסיפה בכ״ז כדי שידעו כל בני האסיפה באר היטב תכלית האסיפה פתח בדרשה נפלאה וארוכה ודרש לערך ד׳ שעות דברים יקרים ונפלאים ומסולאים מפז דברים בעתם עת לעשות לה׳ והציע לפניהם את מעמד המדינה בתורה ויראת שמים וירדו דמעות כנחלים מגודל התעוררתו כאשר ערך לפניהם מה חפצם ורצונם של רשעי ישראל להרס כל הדת ולא די להם במה שהוציאו עצמם מן הכלל אלא על הכלל כולו יצאו ג״כ להשחית לבלות ולכלות כל הדת עד תומו ח״ו ע״כ מן החיוב ללהום מלחמת ה׳ צבאות כל מי שעוד ניצוץ יראת אלקים בלבבו ובראשם עיני העדה מורי התורה

*) דבירנא פעם הלך לפעסט בענין כלל ישראל וישלח לבי דילוג־רב שיבוא לביתו ביום ה׳ אחר צהריים והכינו עליו אצל הבאהנהאָף כדרכינו אבל לא בא ובא בעש״ק בבוקר ושאלתי את פיו למה נתאחר והלא אין דרכך אבי ליסע בעש״ק ואמר דע בני שדבר נחוץ הי׳ לפני כי הי׳ נצרך לטובת הכלל סך סמין רב ויודע לי הדבר קודם נסיעתי ונתעכבתי ושלחתי אחר איזה נגידים וקבלתי מהם ככל הנצרך ולא בחנם הי׳ עיכובי ב״ה:

אמר

ולתקן תקנות טובות וישרות ליראי ה׳ וחושבי שמו והאריך לפעמים מענין לענין וגם הזכיר הדבקות שבין רב לתלמידיו לכבוד תלמידיו הרבנים כשבעים איש שהיו בהאסיפה מלבד אלו שנשארו בביתם ובאסיפה לקחו חבל כמאתים והמישים רבנים מגבורי ישראל כולם אחוזי חרב מלומדי מלחמה ללחום מלחמתה של תורה ומלחמת ה׳ שערה והתעורר מאוד שיהי׳ שלום ואחדות בין הת״ח והרבנים כי זה עיקר גדול ובפרט בעידנא ריתחא כזאת שצריכים כל יראי ה׳ ללחום מלחמת ה׳ בלב אחד כאיש אחד *) והתעורר ג״כ האבות עורו ישינים משינתכם והקיצו

---

*) אמר המופר: עפ״י התעוררות דברי אאמו״ז זצ״ל על שלום ואחדות בין ת״ח עצמם וביגנם לבין המון עם בני ישראל הייז מקרא אני דורש: אמור אל הכהנים בני אהרן לנפש לא יטמא בעמיו. ודרשו בת״כ אמור ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים. וסמיך לי׳ כי״א לשארו הקרוב אליו וכו׳ לא יקרחו קרחה בראשם וכו׳ ובבשרם לא ישרטו שרטת. וכ״ל בהקדם כאמר חז״ל אמר ר׳ אלעזר בי״ח ת״ח מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך לימודי ה׳ ורב שלום בניך א״ת בניך אלא בוניך שלום רב לאוהבי וכו׳. — ואומר אם כי גדול השלום בבני מקבצות חברת אנשי בכלל ובנים בני ישראל בפרט וכמו שאנו רואים כי לעשות שלום בין איש לאשתו ציוה הקב״ה למחות שמו יתברך במ סוטה ושמו של הקב״ה הוא שלום וביותר נהיין ענין השלום ביני ת״ח עצמם וביגם לבין רבם אלופם ומנהיגם כי אם הין יש קטרוג ומריבה ביניהם אשר להם ראוי וחויב להיות עיני העדה והמה יורו דרך להמון עם ה׳ איך יכבדו את התורה ולומדיי ובפרט למנהיגי וראשי עם ה׳ אבל אם הת״ח מבזים ונוהגים קלות ראש נגד מנהיג העדה היו לעיני ההמון הלא יאמרו אז פשוטי העם אם אלופי תורה מקלין בכבוד חבריהם בכבוד המנהיג והראש ומורידים כבודו עדי ארץ הלא רשאים אנחנו לעשות כן על אחת כמה וכמה כאשר בעוה״ר עינינו רואות ולבבינו יבין כי כן הוא ועי״ז בהקלותם הת״ח בכבוד חבריהם ומנהיגיהם המה לפוקה ולמכשול להמון עם אשר אם לא ראו בזיון התורה מהלומדים בעצמם לא הרהיבו בנפשם למרות פי ת״ח ומנהיגיהם ורבניהם. וע״כ אמר ראב״ח ומעודד כי ת״ח צריכים להיות מהמרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך לימודי ה׳ ורב שלום בניך ואמר הטעם כי אל תקרא בניך אלא בוניך נ״ל כי אמר הקרא בנים אתם לה״א לא תתגודדו; ודרשו חז״ל לא תעשו אגודות אגודות ואומר הלא רק זה נקרא בונה מי שהוא מסדר ומאחד אבן אל אבן ולבינה אל לבינה ומחברם ויאגדם יחדיו עד שהגיע לשורה שליכה ומשורות לחומה שלימה וזה נקרא בונה אבל מי שמפריד ומרחק אבן מאבן שורה משורה חומה מחומה זה הוא מהרס ולא בונה והנה כמו הבנים יתאחדו ויתחברו זה עם זה כי אב א׳ לכולם כן המה הבונים שמחברים אבנים זה לזה במעשי ידיהם אבל נגד השכל ונגד הטבע הוא אם בנים ואחים מתרחקים ומתפרדים זה מזה וע״כ אמר הקרא שישראל נקראו בנים לאביהם שבשמים אבל רק אז המה בבחינה זו ודק אז בנים אתם להי״א אם לא תתגודדו אם לא תעשו אגודות אגודות ולא פירוד בין הדבקים כי אין זה מדרך בנים מאב א׳. ועז דרשו חז״ל א״ת בניך אלא בוניך שלא יוכל להקרות בנים אם לא שהם בבחינת בונים שמקרבים זה לזה ויאגדו זה עם זה ולא יהי׳ פירוד וקנאות ושנאה ותחרות ביניהם חו כנ״ל. ואמר שלום רב לאוהבי תורתיך כי כפי שכתבנו אם הוי יש פירוד וקטרוג בין ת״ח אז המה לפוקה ולמכשול ה״ו להמון עם אבל אם בלימודי ה׳ רב שלום בניך אז יש ג״כ שלום רב לאוהבי תורתיך אלו שהמה רק אוהבי תורה ולא לומדי תורה יש ג״כ שלום בינם לבין ת״ח כי אין למו מכשול כי הת״ח אינם למכשול ולפוקה להם לאוהבי תורה כמובן וכהנ״ל, ולהיות אין כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום כמאמר חז״ל סוף משניות עוקצין הן ברוחניות והן בגשמיות ע״כ אמר יהי שלום בחילך היינו שלום התורה חילך לאורייתא וגם שלוה יהי׳ בארמנותיך שלות השפע והפרנסה כי כן ילמדינו נותן התורה ית״ש ה׳ עוז לעמו יתן בעת שנתן את התורה לעמו ה׳ יברך את עמו בשלום תחלה כי אם אין שלום אין כלום לא בזמניות ולא בנצחיות.

וזהו לע״ד הזהרנו הקרא בפ׳ אמור בהקדם כי בעלי התורה המה בבחינת כהנים יורו משפטיך ליעקב וצדקתך לישראל ונפש נקרא המנהיג ורב העדה כי הוא נותן בהם חיות השכלית מדה ומנהיג אותם ולומדם דרך ה׳ אשר ילכו וחכל פרים למשפטו וכל זה אם יכבדו אותו ויצייתו

לו

נרדמים מתרדמתכם עמדו נא התעוררו נא לראות במעמד בניכם איך בצרה ובצוקה המה ומהריסיך ומחריביך ממך יצאו וכולם פה אחד באסיפה הסכימו ללחום ביום קרב. ואבינו זצ"ל הבין ג"כ שישנם רבנים עניים אשר קשה עליהם ישיבתם בעיר פעסט ע"כ קיבץ כשלשה אלפים זהובים מאיזה גבירים ממכיריו הנאמנים לה' לחלקם בדרך כבוד מאוד להרבנים אשר לא הי' להם לכסף מוצא ובהצנע כדי שלא יודע לזולתם :

איזה ימים אחר אסיפה זו התחיל הקאָנגרעס ואבינו זצ"ל לא שב לביתו רק ישב בפעסט כל ימי הקאָנגרעס במשלש חדשים כי לא רצה לעמוד מרחוק במלחמת הדת הזאת ואם שמטעם הכמוס אצלו לא רצה לישב בקאָנגרעס ממש במושב תערובות אנשים כזה וציוה לראשי הקהלה שלא יבחרו אותו אבל עכ"פ כל העת שישבו אנשי הקאָנגרעס לעין אוהו למושב לו בפעסט ויום ולילה לא שקט והיו תמיד יוצאים ונכנסים מאנשי חיל אשר בקשו עצה ותושיה ממנו וגם הגדולים וראשים

י) ואז יפעל את הטוב ונכון בעיני אלקים ואדם וע"כ הזהיר אמור אל הכהנים בנ"א לנפש שהוא המנהיג לא יטמא אותו בעמיו לא יקילו בכבודו ולא יטמאו ויבזו אותו בין בני עמו ועדתו וצריכים להזהיר הגדולים בעם היינו הלומדים הכהנים על הקטנים הן המה שארי בנ"י פשוטי העם כי אם לא יעשו כן מלבד שמורידים בזה כביד התורה בכללה ומזיקים לדתוה"ק ע"ז עוד זאת לא יטעה ויאמין שמה שעושה רק להנפיש להמנהיג הוא עושה, כי אם לעצמו הוא מבזה ומוריד כבודו כי גם הוא צריך לפעמים הכבוד ושישמעו אליו ואם לא הוא לשארו הקרוב אליו או אביו או אחיו או אחר מקרוביו צריכים לפרקים שיכבדו אותו וישמעו דבריו וע"ז אמר הקרא בסמוך לא יקרחו קרחה בראשם (קיינע בלאָסע געבען) לא יבוישו ולא יבזו להראש והמנהיג ופאת זקנם שהמה שארי ת"ח שמסיפים לישראל כמו הפאה להזקן לא ימנעו ולא יסורו מהם הכבוד והד"א הראוי כי אם לא כן יעשו ח"ו למי המה מבזים ומורידים הלא לעצמם ובשרם המה משפילים ומורידים ומתתך בבשרם המה וע"ז אמר ובבשרם של עצמם לא ישרטו שרטת ולא יתתכו בו והבן.

האמנם אם גם מנהיג ישראל אשר רק בשר ודם הנהו עליו לטעות אבל מי שרוצה להחזירו מטעותו לפי דעתו לא יטמא בעמיו ולא יעביר קול במחנה העברים לדבר סרה עליו כ"א יבוא א"ע בעצמו ויציע לפניו פקפוקיו וערעוריו בדרך הכבוד וד"א ואז בל"ס יטה המנהיג אוזן לדבריו אם שיברר לו כי הצדק אתו ושבתנם השדו אותו או שיהי' מודה ועוזב ויאמר ברם טעות הי' בידי אם באמת טעה וזה הי' לדעתי אשמת קרח ועדתו נגד מרע"ה ובזה נראה בעליל כי מחלוקתו הי' שלא לש"ש כמ"ש חז"ל באבות כי תחת אשר הי' לקרח לבוא אל משה ולהציע פקפוקיו לפניו הלך הוא והצית אש בין העם שרא בפני משה כלל כבתוב ויקומו "לפני" משה "ויקהלו" על משה ואהרן וכו' שנקהלו אודותם ויאמרו "אליהם" ולא "להם" רב לכם וכו' כי עשו אגודות ובתות כתות והלשינו ודברו סרה על משה ואהרן ואליהם פנים בפנים לא באו כלל ולא עשו כחק החיוב ודרך הישר בענין כזה, ועוד נוסף אלו הודיעו והראו קרח ועדתו שמחלוקתם היא מחלוקה שלא לש"ש ורק מחמת קנאה ושנאה במו רוב ככל מחלוקות לא היתה הדבר מסוכן כ"כ כי אולי בזמן מן הזמנים ישימו על לבם מגודל הנבלה אשר עשו ויתחרטו ויעשו תשובה אבל מה שהיא מסוכן בהדבר ביותר כי האמינו בעצמם וגם המעו אחרים שמחלוקתם היא כבוד שמים כי כן מעשה השטן להטעות בעלי מחלוקות שיאמינו שלכבוד השם המה מריבים ומצוה המה עושים ועל מצוה לעולם לא יתחרט אדם ולא יעשה תשובה ורגיל אני לומר על שאחז"ל גדולה עבירה לשמה שגדולה יותר העבירה אם מאמין שעושה לש"ש כי אז לעולם לא יעשה תשובה עליו וכהנ"ל. ובזה מובן המקראות ויקהיל קרח את כל העדה לפני אהל מועד וירא כבוד ה' אל כל העדה וסמיך לי' הבדלו מתוך הזאת ותמוה אם זכו להשראת השכינה עכ"פ אינם גרועים כ"כ ולמה ציוה ה' הבדלו מתוך העדה הזאת : אבל זה שאמרנו מאחר שהצית קרח כל הלילה האש על משה וירא כבוד ה' אל כל העדה שהי' נראה להם עוד שכבוד שמים היא מחלקותם וזה מסוכן מאוד להיות בחברה כזו ע"כ אמר ה' הבדלו מתוך העדה פן תוסיפו בכל חטאתם וזה מוסר השכל. אבל מי שמחזיק השלום בין ת"ח וביותר בין העם ומנהיגיהם יזכה להתברך ממקור הברכות שלום יהי' בחילו ושלוה בארמנותיו ויזכה לרב טוב ויתענג בדשן נפשו כיה"ר.

אמר

מצד שכנגדינו באו אליו כי רצו שיתן ידו לעשות פשרה בין הכתות אבל אבינו זצ"ל השיב להם אין בידינו להניה אפי' מנהג קל ממה שנהגו עפ"י התיקון גדולי ישראל בעלי הוראה והתורה ואין אנו רשאים לזה אפי' זיז כ"ש ורק שני דרכים לפנינו או כולו לה' ואם לאו תהיו בקרח ועדתו והבדלו מתוך העדה הזאת *)

---

*) אמר המסדר: אמרתי לפרש פירש"י בפ' וישלח עם לבן גרתי פירש"י תרי"ג מצות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים והלא תמיה אם אמר ששמר תרי"ג מצות הוא לביתר והשמיענו שלא למד ממעשיו הרעים. אמנם נ"ל הכוונה כי כבר אחז"ל איזהו חכם הלומד מכל אדם הכוונה י"ל מהצדיק ילמוד לילך בדרכי ה' בתורה ויראה ומדות ישרות ולעשות כמוהו. אבל גם מרשע ילמוד בהסתכלו איך מגונים ומכוערים מעשיו של זה ויתאמץ לעשות ההיפך ולילך בדרכי ישרים ועל זה אולי נתכוין ג"כ הקרא החכם עיניו בראשו והכסיל בחושך הולך החכם בעיני שכלו יבין וישכיל איך הכסיל בחושך הולך ובמה מכוערים מעשיו ע"כ ילך הוא בעצמו בדרך טובים ויברח מהכסיל ומעליליותיו ובזה מובן ג"כ מה שפירש"י בפ' בלק וישכם בלעם בבוקר ויחבוש את אתונו ובו' רשע כבר קדמך אברהם אביהם ודברי קדשו קשה ההבנה מה שייכות יש מה שהשכים אברהם בבוקר ויחבוש את חמורו למה שעשה בלעם אבל מובן כי זכות גדול הוי לבלעם אם למדו ישראל מדת הזריזות ממנו כי הוא לדבר גנאי להרע לישראל היו היו זריז להשכים בבוקר והשתדל בעצמו לחבוש את אתונו ולא חש על כבודו ושרתו והלא מדה טובה מרובה על אחת כו"כ איך ישתדלו יהודי ישראל בעשותם מצות ה' ולעבוד את בוראם ולא יחושו על טרחת גופם ועל כבודם המדומה וכאשר כבר פירש החסיד בחו"ה על קרא מאויבי תחכמני לשמור פקודיך שנלמוד מאויבי ה' איך מתאמצים ומשתדלים לרוץ לרע ולהבלי עוה"ז ואנחנו נחכם מהם זה לעשות זה לשמור פקודי ה' בהשקט והפוך ובהתאמצות וזריזות יותר ויותר, אבל לא זכה בלעם הרשע לזכות גדול זה שישראל ילמדו ממנו מדה טובה זו אשר היא עיקר גדול בעבודת ה' וכאשר פתח ג"כ בשבע אותו במדת הזריזות ע"כ פירש"י רשע כבר קדמך אברהם אביהם וממנו ילמדו מדה זו להיות זריז ונשכר ולא מרשע וצר עין כבלעם כנ"ל. וזה י"ל טענו בני לבן באמרם לקח יעקב את כל אשר לאבינו ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה כי ידוע כי לקח היא ג"כ לשון לימוד וכמ"ש כי לקח טוב נתתי לכם ואמרו בני לבן כי יעקב למד ממדות הרעות אשר לאביהם לעשות ההיפך וללך בדרכי ישרים ועי"ז הגיע לכל הכבוד ולמדרגה מעולה וגדולה בזו וא"כ יש לאביהם זכות וחלק גדול בו. אבל באמת שקר ענו בו כי יעקב אע"ה לא הי' צריך להיות נגד עיניו עושי עמל ואון ללמוד מהם לעשות הטוב והישר כ"א מדעת עצמו והתעוררות נפשו המשכלת הבין וידע איך לעבוד את בוראו ולהגיע להשלמתו האמיתי וזהו שאמר תרי"ג מצות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים לעשות ההיפך והטוב כ"א מעצמי נתעוררתי לעשות רצון קוני יוצרי ואין ללבן חלק בי ובתורתי כנ"ל. והנה מדרגתו של יעקב אע"ה היתה גדולה מאוד שהתעורר מעצמו אל הקדושה אבל גם זאת גדולה ללמוד ממעשי הרשעים להטיב דרכיו והלוכותיו ולאו כל אדם זוכה גם לזה ומה גם להסוגי עם מסוכן הדבר להיות בחברת הרשעים וחטאים בנפשותם ובהתחברך לרשע פרץ ה' מעשיך כתי' לזאת מצא אבא הקדוש זצ"ל בצירוף שארי גדולי ישראל במדינתינו נחוץ מאוד להפרד מעל כת המתחדשים ולהסר חוק תאהדות עמם ולהיות לשני מחנות ויאמר כי מחנה האחת הוכהו במגיירים והי' מחנה הנשאר לפליטת שארית ישראל לה' ולתורתו ומחנה אלקים הוא זה ויקרא שם המקום ההוא מחניים עד יבוא מורה,

ודאין לעשות שלום בעולם ולהשיב לב אבות על בנים לאביהם שבשמים ב"ב אמן כיה"ר.

אמר המסדר: לעומת זה פירשתי ג"כ המקראות בפ' בהעלותך אשר הענין בעצמו קשי ההבנה וגם

סמיכות הכתובים: ויאמר משה לחובב בן רעואל המדיני חותן משה נוסעים אנחנו אל המקום וכו' לכה אתנו והטבנו לך וכו' ויאמר לא אלך כ"א אל ארצי וא"ם אלך ויאמר אל נא תעזוב אותנו וכו' והיית לנו לעינים וכו' ומסוף לי' ויהי העם כמתאוננים רע וגו' והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה וכו' ולא אאריך בדקדוקים אבל תמוה לפה פודם הקרא חובב בן רעואל המדיני חותן משה הכי לא ידענו עד עתה מי הוא זה הלא תוה"ק סיפר לנו ממנו בספר שמות מהותו וטיבו ושמו ושם מקומו ושהי' חותן משה ומה הסר הקרא אם אמר ויאמר משה ליתרו או לחותנו ועוד תמיהות שונות אשר נברר בהמשך הדברים,

ואבינו זצ"ל היה שונא מאוד את הפוסעים על שתי הסעיפים כי ידע כי בנפשינו

ואמר כי סונה והולך כל הסברות והצדדים אשר על פיהם נכון שיתרו לא יעזוב אותם רק ילך עמהם ראשון שהי' שמו "חובב" על שמחבב את התורה וישראל שקבלו את התורה מן הראוי שגם הוא ידבק עמהם וישאר אצלם שנית שהוא "בן רעואל" כי קב"ה וישראל נקראים ריעים כבתוב ריעך וריע אביך אל תעזוב ומאחר שיתרו הי' ריעהם כי אמר עתה ידעתי כי גדול ה' מכל אלקים והכיר את הבורא והוא ית"ש בחר ישראל לעם סגולתו ע"כ אינו מן הראוי שיעזוב ריעיו, שלישית אמר "המדיני" אם יתרו הי' בא ממקום קרוב בנקל יוכל להזור למקומו אבל הוא מארץ רחוקה ממדין בא ולמה יטלטל ויטריח לחזור למקומו הלא טוב לו יותר לשאר באשר הוא שם עמהם "חותן" הלא לא אל אנשים זרים בא כי הי' התנו ואשתו ובניו בין בנ"י ולמה לא ישאר האב אצל הבנים ולמה יעזוב אותם ועוד נוסף כי לא חותן מאדם פשוט הי' שאין לו חשיבות כ"א "התן משה" הי' חותן המלך שיוכל להתכבד בו בכל שעה ובכל עת והכי חתן כזה ישאר ויעזוב אותו. ועוד זאת אם היו ישראל מעותדים לילך ליערים ומערות שאין מקום ישוב אבל אמר לו משה נוסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה' אותו אתן לכם והוא הארץ המובטח מאתו ית"ש לאבותינו היא הארץ זבת חלב ודבש הוא ארץ אשר לא תחסר כל בה ומשה חתנו הבטיח לו לכה אתנו והטבנו לך האיך ימנע עצמו יתרו מזה ויאמר בהחלט "לא אלך" היתכן זאת אחר כל מעלות וסברות אלו אתמהה ! והנה תחלה נוכל להסביר הדבר כי. היא הניתנת מאחר שהבטיחו משרע"ה "והטבנו לך" שלא יהי' יתרו נחשד בעיני ישראל ובעיני העולם שנתן עיניו על ארץ טובה ורחבה ועל נחלה טוב בארץ בנחלה שדה וכרם ועל כן בא לזאת מנע עצמו מלילך עמהם כי רק בשביל ה' לבדו ותוה"ק ובשביל שישראל זרע קדושים בא ודבק בהם ולא זולת, אבל מאחר שאמר לו משרע"ה אח"כ בתחינה ובקשה אל נא תעזוב אותנו "והיית לנו לעינים" שבשביל טובתינו תלך עמנו להיות לנו לעינים ולהורות לנו הדרך נלך בה ואם באמת יתרו הראה גדולות עד עתה כי הי' יושב ברומו של עולם בעושר ונכסים וכבוד ולא תחסר לו כל והניח את הכל והלך אל ארץ לא זרועה מדבר ציה ושממה כדי לדבק בישראל וכי עתה שיבואו אל מקום תכליתם לא יוכל לעמוד בנסיון ויחזור לארצו ולמולדתו הלא דבר הוא ומעמו ונימוקו לא מיפר לנו התוה"ק האמנם כ"ל ידיעת החכמים אחד הוא ומאותו טעם עצמו שביקש מרע"ה מאתו והיית לנו לעינים מאותו טעם עצמו ומהסתעף ממנו לא רצה לשאר אצלם ועזב אותם, כי באמת דבר גדול הוא זאת מה שעשה יתרו ובא להתגייר והי' מאמין ודבוק כ"כ בה' ותורתו והוא אשר שורשו שורש טמא ומקורו מקור משחת מעובדי ע"ז ובכ"ז השיג ומצא את האמת עד שאמר כי גדול ה' מכל אלקים כמה תועלת והתעוררות יהי' זאת לבני ישראל אשר המה זרע קדושים מיוחדים מאז לקבלת תוה"ק ואמונת אומן על אחת כו"כ צריכים הם להיות דבוקים ומקושרים בה' ותורתו ובאשר יהי' בכל עת ובכל שעה יתרו הגר צדק הזה נגד פניהם יעשה זאת רושם גדול בלבות עם בנ"י לחזק בהם האמונה והאהבה לדת תוה"ק. וא"כ ביותר גדלה התמי' על יתרו למה מנע עצמו מזכות גדול זה להיות מזכה הרבים בהיותו להם לעינים. אבל לדעתי נראה שיתרו חשב הן אמת אם ישראל יהי' נאמן לאלקיו ולתורתו אז תתחזק האמונה בלבבם עוד יותר על ידו בהיותו בתוך עם בנ"י אבל דאג וחשש מה יהי' אם ח"ו יעזבו בנ"י ארחות יושר וימרו פי ה' וישחיתו דרכם והוא ישאר בצדקתו ואמונתו כאשר ידע בנפשו הלא אז תחת אשר יהי' לסגולה ולעזר וסעד לישראל יהי' ח"ו לקטרוג גדול עליהם כי הוא אשר שורשו מזרע מרעים בנים משחיתים עובדי ע"ז עומד בצדקו ותומו ובני אבות הקדושים בני מאמינים השחיתו התעיבו את דרכם ועזבו דרך אמונה ומסילת יושר וכאשר באמת הי' כנמסך בקרא ויהי העם כמתאוננים רע וכו' והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה וכו' הוא הגר עזב כל אשר לו בעושר וכבוד וכל עניני תענוגי עוה"ז. והלך לדבק בישראל בארץ מדבר שממה והמה אשר היו רבות בשנים עבדים מעונים ומדוכאים ונרדפים מכל צד וחסרי כל לא די להם שהוציא ה' אותם משיעבוד לגאולה ומעבדות לחירות המה מתאוננים על זה ומתאוים תאוה לתענוגי עוה"ז וממרים פי ה' ומשה עבדו ע"כ שפט יתרו בשכלו וצדקתו כי טוב יותר לילך לו לדרכו למען לא יהי' קטרוג על ידו לישראל ח"ו ומנע מכל הכבוד המיועד לו ורק מצדקתו ורוב אהבתו לישראל עשה זאת כנ"ל, מזה נקח דרך כלל מוסר השכל מאוה"ע איך שהם דבוקים וקשורים בדתיהם ומנהגיהם ונימוסיהם על אחת כו"כ צריכים ישראל להיות דבוק ומקושר בה' ותורתו ובכל מנהגיהם ונימוסיהם אשר עפ"י ותיקין וחכמי ישראל הנאמנים לה' נתיסדו ואז זכות אבותיהם הקדושים יעמוד להם ויגן בעדם שלא יבושו ולא יכלמו קבל עם ולא יהי' קטרוג ע"י אוה"ע בטח

עבהג"צ בב"א, דבירנא

הוא שהמה מטעים הרבה את היראים והי' רגיל לפרש קרא בתהלים הטיבה ה' לטובים ולישרים בלבותם המה היראי' את ה' הטיבה עמם ע"י שהמטים עקלקלותם שאלו המטים מדרך ישרה ומראי' עצמם לעומדים בתוך יוליכם ה' את פועלי און שיתגלה קלונם ובין פועלי און יהי' ניסנים ועי"ז יהי' שלום על ישראל כי הצבועים קשים יותר לנו י) :

והנה הטרדות רבות שונות ומשונות וביותר גודל הצער ושברון לב אשר הי' לו ע"י מלחמות הדת אשר לחם ונוסף לזה הי' כל למודיו בעיון גדול ושקידה רבה כל אלה נקבצו ובאו יחדיו ופעלו חולשת מוחו ונמיכת רוחו ושבירת לבו. עד שהזהירו הרופאים שבשום אופן לא יעסוק בדבר עיוני ובע"כ עשה כדבריהם כי רוב הקיץ. בשנה ההיא הי' יושב בין ההרים במעדלינג סמיך לוויען ואחיו הצעיר דודי הגאון מהרש"ם זצ"ל בא לבקרו וישב אצלו ימים רבים למען הישב

י) דכירנא שסיפר לי אבא זצ"ל בשנת תרמ"ב בעת שארין רעשה והתגעשה ומוט התמוטטי המסיבות ע"י המתפרצים מתחת אחוזיהם אז גם נפרצו פרצות בישראל ובפעסט עמד איש בריעל וייסד עדת יראה בשמה רעפארם-געמיינדע והמה בילו את הקודש וגברו ותחת אשר ישמרו את ש"ק הקדישו את יום א' כמנהג שאר האומות, בבהכ"נ ישבו אנשים ונשים בערבוביא וילדות נבריות עלו על הדוכן וכדומה דברים שלא נשמע אזן מעולם ובשמוע גאון ישראל יקדישו כל אחיו איש זצ"ל דבר זה פחד מאוד והתעודד את אבינו זצ"ל ושאלו לסה שותק להנבלת גדולה הזאת אשר לא יעשה הלא עליו מוטל לצאת בראש ולעורר גם שאר הרבנים ומי יוכל לראות כבלע הקודש כ"כ וכדומה דברים היוצאים מלב קדוש כמוהו והשיב לו אבא זצ"ל אל ידאג הדר"ג כאלו אשר בשם רעפארם יכנו עצמם ומעשיהם המשוגעים כי במדינתינו עוד לא ירדה באמונה אצל המון ישראל אחדותית כ"כ שישמעו לקבוע יום ש"ק על יום אחר או שאר מעשי משוגעים והם ומי ישמע להם ואין מן הצורך ללחום נגדם כי תם כלים מאליהם והלכו לדראון עולם, רק אני מפחד תמיד מאלו אשר מדים שבשבת הוא בשבת ובבית מחללים אותו אשר אומרים שיש לנו תורה אבל הראשונים החמירו על עם בני ישראל והוסיפו הרבה תוספות מרובה על העיקר וקשה כח הסבל ומקילים בתקנות ומנהגי ישראל ומעט בפיהם שעי"ז יהי' נקל יותר לקיים ולשמור גופי התורה והמה מחזקים האילן ע"י שקיצצים הענפים וכדומה דברי מרמה, כאלו אני מפחד אשר אומרים שהם יהודי' רק שרצונם שהתורה יהי' לפי רוח העת ורוח סבות נכנס בהם לגרוע מגופי התורה במקום א' ולהוסיף שמות והבל במקום כי אלו הם כמעבירות אשר עליו עוברים העומדים בצד הים ובלי מעבורת וגשר לא ישתגע אדם ולא יעלה ברעתו שירצה לילך על עבר השני' אבל אם יש מעבורת וגשר אזי הולך מעבר א' על הגשר ומשם יוכל לבוא אל עבר השני ועי"כ המה לסכנה עצומה ליראי ה' וחושבי שמו, והשיב לו הגאון נכון דיבור הדר"ג ובזמני דיבור וחכם עדיף מנביא, והאמת כאשר הבטיח כן הי' הרעפארם כלה במעט זמן כי לא הי' משוגעים הרבה כ"כ וגם עתה עוד אינו בנמצא במדינה ואפי' באשכנז הוא רק בשנים ושלשה מקומות עיירות גדולות ואלו הקשים לנו ג"כ יותר ישנם בעוה"ר הרבה יותר מדי :

בשנה ההיא בר"ח אדר יום הולדת אבינו זצ"ל בהיותו בפעסט ציוה למשמשו שלא יניח אדם לבוא לפניו כל היום והי' רגיל מימי נעוריו לסיים על יום זה איזה מסכתא, וכל הבאים חזרו בלא מלאת מבוקשם ובא רב גדול א' מתלמידיו ומקורב למשפחתינו וביקש ליכנס והגידו לו את אשר ציוה רבו והי' הדבר לפלא בעיניו ובע"כ נכנס ויהשתומם על המראה כי מצא את רבו נועה בבכי ושואלו רבינו למה אתה בוכה ? ויאמר דע תלמידי חביבי היום הזה הוא יום אשר בו נולדתי והרי אני בן כ"ד שנים וד"ן אני א"ע ויאמרו המושלים בואו חשבון הנפש במה עסקתי כל אותן השני' הללו אשר נצבו עלי כמו כ"ד במה בליתי עיתותי היקרים ומצאתים בלא תכלית הרבה אין בי לא תורה ולא חכמה ולא צדקות ולמה לא אבכה על בילוי ימי אשר אינם חוזרים ויש לי לבכות מאין תפוגות וכשמוע התלמיד את דברי רבו בכה גם הוא כי אם בארזים נפלה שלהבת אשר כל ימיו לא עסק רק בתורה עבודת גמ"ח בוכה ודואג על שנותיו מה יענו אזובי הקיר אשר באמת בילו שנותם בבהלת והלך לתקן וסיפר הדבר להעומדים שם מזה נראה גודל הענוה ומיעוט ערכו של אבינו ז"ל בעיניו :

את יוחס אחיו הקדוש. בתוך זמן ההוא בא גם אחי הרב מאוה״ג מהו׳ יעקב עקיבא נ״י לבקרו ואז יצוה אבינו זצ״ל לצוות לו בע״פ צווי האחרון אבל הוא לא אבה לשמוע לו וה׳ ריחם על קדושו ואהת לאחת השב את רוחו תחזק את הישיבה עד שחזר לאיתנו הראשון וכאשר התחיל בתחילת החורף ללמוד מחדש עם בני הישיבה הלו״ת בכה בכי׳ רב ונתן תודה לה׳ כי ריחם עליו ואמר לתלמידיו בני החביבים האמנתי כי אהי׳ מוכרח לעסוק באמירת תהלים ובלימוד משניות אבל ראות פניכם לא פיללתי ועתה זיכני ה׳ ללמוד עמכם כבראשונה זכות אבותי הקדושים זצ״ל וזכות ת״ת דרבים עמדו לי, הוא פורש ובוכה והם פורשים ובוכים ונהגו שבח והודי׳ להשי״ת יהי׳ שמו מבורך מעתה ועד עולם אמן :

והנה הלא נודע בשער בת רבים שרוב כחו וגדולתו של אביו זצ״ל הי׳ בבחינת רבן של ישראל מרביץ תורה לעדרים ל״ג שנה משנת ואביס״ה נפלאו״ת עד שנת ג״ל עיני ואביטה נפלאות והביט נפלאות באמת כי העמיד תלמידים בעשרה אלפים אלופים מסובלים בתורה ומצות ומהם כמה מאות מגדולי ישראל מרביצי תורה רבנים ומורי הוראה וכמעט כל תלמידיו מופלגי תורה, תמיד עמדו לפניו כמה מאות בהורי׳ והי׳ שנים הרבה שהי׳ ישיבתו יותר מן ארבע מאות בהורים ומנין התמידיו היה יותר שלש מאות ולא היה מרביץ תורה כמוהו בדורו בכל הארץ ממזרח שמש עד מבואו כמעט רוב מבני המדינה בעלי תורה היראים את ה׳ ויושבי כסאות למשפט להורות בני ישראל והרבה רבנים בשאר מדינות המה מתלמידיו כי נהרו אליו מכל המדינות לבקש תורה מפיו כי מלאך ה׳ צבאות הוא, וממש מסר נפשו עליהם וכל אחד מתלמידיו הי׳ חביב בעיניו כבן ובכל עת ועידן השתדל עבור פרנסתם בכבוד, עיניו פקוחות אליהם כל שעה ורגע ובגודל אהבתו בכ״ז הי׳ מקיים זרוק מרה בתלמידים והתלמיד שבא לפניו בחדרו לדבר עמו פחד ואימה נפל עליו והיה איבריו דא לדא נקשן כ״כ היה מורא רבו עליו וכך קיבל מאביו הקדוש זצ״ל וע״ז פחדו תלמידיו לילך בדרך עקלתון, בכל התחלת הזמן טרם התחלה לימוד הלו״ת היה דורש להם פתיחה מלאה דברי מוסר משולבים בד״א מלהיבות הלבבות כגחלי אש בוערות דברים היוצאים מן הלב ובפתיחה ראשונה בעת עלה על כסא אביו זצ״ל דרש דרשה נפלאה דברי׳ בעתם מה טוב *) :

*) אעתיק כאן מקצת בלשונו המה״ר :

הל״ר אמר אם אני כאן הכל כאן ואם אני אין כאן מי כאן והמאמר מתמיה באשר ידוע כי הי׳ הלל עניתן מאוד והאיך אמר כן על עצמו :

אהובי ידידיי מה נורא המקום הזה אשר אני עומד עליו עתה, אשר עמד עליו קדוש עליון חסידא ופרישא אבינו רבינו הקדוש ולמד עם ישיבתו הרמה מדי יום ביומו שיעורים כסדרן בקדושה ובטהרה בלב בוער לכביד שמי הגו׳ ול׳, ומה נורא המקום הזה, אין זה כי אם בית אלהים דאין להקב״ה אלא ד׳ אמות של הלכה בלבד. ובאיזה מקום ימצא מקום תורה אשר התאספו והתאחדו בכל יום למאות תלמידים לשמוע הלכה זקוקין דנורא יוצאים מפום ממללו דרבן רוענו אבינו זצ״ל הכ״מ ובית זה בית אלקים שהוא ד׳ אמות של הקב״ה, וזה שער השמים כי פה מקום מוקשר סוגש לשמו של שומע תפלת כל פה, אשר פה התפלל רבינו הקדוש בכל יום יכל עצמותיו תאמרנה ה׳ בכריעה ובהשתחויה בדמעות שליש ונאספו אליו כל העדרים עדרי צאן מרעיתו אי׳ מקום אי׳ בהכ״נ אשר התפלה בכוונה מצויה כמו כאן, וזה שער השמים אשר נתקבצו כל הבקשות והתפלות ועולים השמימה. והבית הזה אשר אנו עומדים בתוכה מקום קדוש ומקודש בקדושה משולשת וגם כל העדה כולם קדושים כולם אהובים כולם ברורים כולם תרסידי ידידיו מאבי רשכבה״ג זצ״ל הכ״מ ואני עומד פה במקום קדוש ולפני עדה קדושה ואיך אשא פנים אני צעיר ליסים בן כ״ד שנים לעמוד במקום זקן ויושב בישיבה הרמה והנשאה

אשר

אשר ביניהם לומדים מופלגים שמשמשי [illegible] מאמש מאיה [illegible] וצ"ר הכ"מ יותר בשני. ואני צעיר מהם בימים ובבינה וגם בחורים מופלגים ראוי להורות הוראה בישראל. ואיך אעמוד היום לפניהם ולא אירא שישוב דרך נכלים לומר שיעור והלכות. ואיך ישמעו הם דברי ויבינו אזני [illegible] קטני ערך ושפל ברך :

אבל אמינא איבעיית יומא סברא איבעיית אימא גמרא כי אין ראוי שאחד מהעומדים פה יעמוד לפני העדה הקדושה בחורים מופלגים ללמוד לפניהם השיעור רק אנכי הצעיר והקטן בימים ובבינה. כתיב רב לכם כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה' מדוע תתנשאו על קהל ה'. אפתח במשל פי בני מדינה המרובים מיד עריהם, ויבואו אל המדינה לא היתה המדינה מתוקן בתקנות ותיקוני המדינה כאשר ראוי. ולא ידעו דרך התנהגות המדינה וגם לא היה בה שרים דיינים קבועים לשפוט בין איש לרעהו והמלך כשבא בחכמתו הגדולה איזן ותיקן הרבה דברים כאשר ראוי והכל לטובת המדינה. ויהי היום והמלך זקן בא בימים לא יוכל לצאת ולבוא כאשר רגיל [illegible] ודאג אולי אם יסור השגחתו ישוב הכל לאשר היה והורס הבנין אשר בנה כמה שנים. כי זמן שהיה משגיח הוי הכל על נכון ומסודרים לציוויו. ומי יודע מה יהיה אח"כ [illegible] הדבה ותתפרד החבילה. והתייעץ עם שריו העומדים לפניו מי יוכל לישב על מקומו כי הגם שאין צריך עוד רב תבונה ורב חכמה לנהג המדינה אחרי אשר כבר עשהו. ולא צריך רק השגחה שלא יקולקל הדבר ולא יזוז כ"מ מאשר הוי והראוי לזה יש כמה וכמה במדינה שרים גדולים מלומדים ג"כ אבל יפיל קנאה בין השרים אם יגדיל כסאו של אחד מהם יתקנאו בו חבריו אשר היו עמו בתכבדה אחת עד הנה. ואיך יכרעו וישתחוו לפניו, וינהגו בו כבוד מלך כראוי וידברו עמו בעבדא קמא מרא ובשם מלך יכנוהו ויקראוהו, ויהי גדולה הקנאה והרהרו ריב ביניהם, ולא יהי' ולא יבוא הדבר לסכין אמיתי. כן אמר המלך בחכמתו. והשיבו יועציו ושריו האיך יקנאו בו ואיך שייך קנאה בזה. הלא אין מכבדים אותו ואין הכבוד שלו רק הכבוד שלך יען כי יושב במקומך על כסאך ואיך יתנשא הוא על זה ואיך יהיה קנאה בין הבריות, ואמר המלך [illegible] אשר דברתם [illegible] נפלאה והדבר נכון בעצמותו אבל יען כי מי שיהי' מהשרים גדולים הלא הוא גם הוא מעצמו ראוי לכבוד וזה מחכמתו דאית בי' לסד הרבה ובקי בכמה חכמות. והרואה נוהגים כבוד בו כראוי למלך ידמה כי הכבוד שנוהגים בו על חכמותיו וידיעותיו עושים לו כך ומשו"ה יתקנאו בו, אבל מ"מ דבריכם טובים ואעשה גם אני כדבריכם, אבל אבחר הקטן משרי המדינה אשר אין בו מהמדות ומעלות כאשר המה לשאר שרים הגדולים. וידע ויבין גם אשר לא מאנשי העיר כי השרים הגדולים הכמים ונבונים אין צריכים לנהג כבוד באיש הזה מחכמתו ותבונתו או מצד מדותיו הישרות ונכוחות. רק עושים כן לעשות רצון מלכם ומכבדים אותו כי ישב על כסאו. ואז יתוקן הכל. וכן עשה הכל בשלום ואין פוצה פה ומצפצף על הדבר ותוקן הכל לנהג כבוד באיש הזה כי בו כבדו את המלך אשר אהבו מאוד ונפלאת אהבתם לו :

בכל הדברים האלו ובכל החזיון הזה אני אומר עלי כי ידוע לכם קודם בא אאמו"ר ושכה"ג זצ"ל הכ"מ הנה לא הי' פה ישיבה רק מאיזה בחורים והוא התחיל פה להגדיל הישיבה. עד שבאו כמה מאות תלמידים תמיד לא פסקה ישיבה מאיזה מאית ד' יחיים. ולמדנו דרך התנהגות ישיבה ובאיזה אופן תכלית הלימוד ללמוד עם הישיבה לקבוע שיעורי כסדרן. והרבה אשר איזן ותיקן לנו בעניני ההנהגות דקהלה, ואין צריך עתה רק התעוררות תמיד בל ישונה כ"ש ואין צריך חכמה יתירה וצדקות רב לנהל הישיבה וזה כשתי שנים אשר מלבנו רעינו אבינו זצ"ל כתב בצוואתו כי אני הצעיר אלמוד עם בני הישיבה השיעור. ושמעו ואזיני [illegible], ובחכמתו הגדולה [illegible] עדיו כנביא ראה כי מי מתלמידיו [illegible] מופלגים [illegible] כסדרן יטיל קנאה בין חבריו אם יהי' [illegible] לנהג בו כבוד [illegible] ויקראוהו [illegible] והיה נכנע לפניו והגם כי הכבוד לא [illegible] רק היא כבוד אב וזקן אבי אבי [illegible] ישראל [illegible] יראת [illegible] כי מחכמה יתירה [illegible] מכבדי אותי ויקראים [illegible] לכן הפליא לעשות בחכמתו להעמידני על מקומו [illegible] צדקתי ובקיאותי [illegible] ובקיאין רבים כולם אהובים וברורים : והן הן הדברים אשר אמרו עדת קרח [illegible] רב לכם [illegible] הגדולה שלכם דהיינו שאמרו דלכן הגדולה [illegible] ובתוכם ה' ולא רצה הקב"ה להטיל קנאה בין ישראל לכן בחר ובירר אתכם. ובכם אין איש מתקנא ומדוע תתנשאו על קהל ה', וזהו כונת הלל שהי' עניו מאוד, ואמר בשעמד לדרוש ברבים

בכל עת שפתותיו דובבות דברי מוסר השכל לתלמידיו שלא המדרש עיקר אלא המעשה אשר יעשה אותו האדם וחי בהם כי תלמיד שאינו הולך בדרך הישר הוא מחטיא את הרבים כי שגגת תלמיד עולה זדון, וגם הרבה להזהיר תמיד שלא יעסקו בחכמות חיצונות וכמה פעמים גזר גזירות חמורות ואסר איסורים על נפשם והבטיח שכל מי אשר ימרה את פיו יענש בעונש המור או יוהוי לגמרי מבית מדרשו וגם אסר להם באיסור המור לקרות עלי העיתים מכותבי פלסתר ואפקורסות אשר מעינם מעין נרפש ומקורם מקור משחת. אלו אשר כותביהם המה מפושעי ישראל כי כל אלו הדברים מקררים אהבת וחשקת התורה והתמדת לימודה ושאני מינות דמשכי ושפחה תירש גבירתה ואחריתם עדי אובד ח״ו, ואם ראה שא׳ עושה כן אחר אזהרות דְהָאִי לגמרי מבהמ״ד:

דרך לימודו הי׳ כמו שלמד זקני זצ״ל ג׳ ימים הראשונים בשבוע למד שיעור עיון מס׳ על הסדר והי׳ לומד עפ״י רוב מסכ׳ מסדר נשים, מס׳ כתובות וכן מס׳ גיטין וחולין למד שני פעמי׳ בישיבה ביום ד׳ בשבוע חזרו בני הישיבה על השיעורין וביום ה׳ הי׳ נסיון ובסוף כל הצי שנה עשה נסיון גדול מכל אשר למדו בזמן העבר. בלימוד השיעור הי׳ רק לפניו פתוחה הגמרא אבל הבהורי׳ למדו מקודם בביתם השיעור בגמרא ראשונים ואחרונים ואבינו זצ״ל פי׳ הסוגי׳ והגיד הידושי׳ אשר חידש מיום אל יום ואחר כל חידוש שאמר מדנפשי׳ הזרו הבחורי׳ עליו כדי לזוכרו הטיב והסבירו זה לזה ובנתיי׳ פלפלו הבחורי׳ המופלגים או כל מי שהי׳ לו דבר קשה הביא אליו להקשות ולקבל פירוקו וגם הי׳ בחורי׳ שכתבו אז במהירות השיטות וחידושי׳ אשר חידש אבינו זצ״ל, והי׳ לימודו בעיון ופלפול גדול והריף ועמוק כדי להדר התלמידים ועפ״י רוב הי׳ מברר שמעתתא אליבא דהלכתא כדי שילמדו ג״כ לברר דין מסוגי׳ הש״ס וראשונים. וכמה פעמי׳ אמר אלי כי עול גדול העמים עלי שכמו מתחלה ללמוד באופן זה בפלפול גדול ועמוק ולחדש בכל יום תמיד חידושים. אופן לימודו של אביו זצ״ל היה נוח וקל יותר׳ אולם עתה קשה עליו לשנות הרגלו. מלבד זה למד בכל יום לעת ערב טור וש״ע יו״ד כדי להרגיל הבחורים בהוראה, וגם בימים שלא למד שיעור למד ש״ע או״ח בבוקר אחר תפלת שחרית, בשנים אחרונים שהתפלל עם מנין בביתו הניח לימוד יו״ד כי תמיד הי׳ בעל יסורין ולא יכול לילך להתפלל לבהמ״ד הבחורי׳. מלבד זה דרש בכל יו״ט בימים הראשונים בסוגי׳ של שבה״ג או שבת שובה ובימי׳ אחרונים בענינו של יום ואמר שזה כל עונג יו״ט שלו אם יוכל לדרוש ה״ת לרבי׳ וגם הכמי העיר באו אז לקבל פני רבם ברגל ולשמוע הדרש *). כדי

ברבים. למה ואיך עומד במקום גדולים וטובי׳ ממנו ואמר אם אני כאן הכל כאן דהיינו אם אני עומד פה לא יתקנא אדם עלי שכל העם עומדים ושומעים כי יובן ונראה לכל כי לא מגדולתי וחכמתי ולא לכבודי באו רק לכבוד השם לשמוע תורה בקבוץ שלא להיות מסיר אזניכם ממנו ולכן הכל כאן ואין לשום אדם בזה נגד כבודו ולא יתפרזה החבילה אבל כשאין אני כאן יהי׳ מי שיהי׳ מהם שיעמוד פה כולם גדולים ממני ויהי׳ קנאה ביניהם מי כאן כי זה יפנה לכאן וזה לכאן ולא ירצו לשמוע כנ״ל עכלה״ק:

*) בעת היותו בקיץ במרחץ ציוה לבני הישיבה ללמוד איזה סוגיות וכדי לידע אם לומדים הבחורים היה הנהוג שכל בחור מופלג יכתוב חידושיו באחד מן הסוגיו׳ לשלחם לרבו ונבאי הישיבה לקחו כל המכתבי׳ אלו ושלחום ליד קדשו למקום הרחצה והוא שם עינו הגדולה עליהם והשיב לכל א׳ על פתקא מיוחדת דעתו אם יישר בעיניו או פקפק עליהם וכ״ז כדי להראות חיבתו אליהם.

פעמים

להרגיל הבחורים ג"כ בדברי אגדה ולמען יהי' להם להגיד איזה דבר תורה בשבת ויו"ט על השלחן שאכלו אצל בעל הבית כנהוג. הי' מנהגו אחר תפלת לל' ש"ק שהמתינו לומר ק"ש בזמנו בנתיים הי' מהרהר באיזה מקרא ואת אשר חידש שם הגיד לפניהם אחר ק"ש. ובש"ק הלך לקריאת התורה לבהכ"נ הגדולה אחר שנגמר תפלותיו בבית המדרש שלו ובין נברא לנברא שם עיונו ג"כ במקרא ומה שהידש דרש בסעודה שלישית אשר היתה מתמשך עד שעה ושתים בלילה והי' רגיל ג"כ אז לספר מתהלוכות זקני זצ"ל בעודו ששימש לרבותיו וממדותיו הטובות ומקדושתו וכ"ז כדי להלהיב לבב התלמידים לאביהם שבשמים. ומדברי אגדה אלו אשר אמר בליל ש"ק ובסעוד' שלישית סידרתי אני הסופר הספר כתב סופר עה"ת. ודברים אלו העלה על הספר כל פעם בליל מש"ק בחיפזון רב מאד כפי שפלטה לו הקולמוס וכמעט לא שלטה עין במהירת הכתיבה ולא הספיק לו העת לבהר לשונו. ויותר מעשרה שנים האחרונים לא כתב כלל דברי אגדה כי גם לכתוב בחפזון לא הספיק לו הזמן מרוב טרדותיו. שמעתתא שלו שחידש בלימוד השיעורין כתב ביום ה' בשבוע על הפנקס. הכנתו לשיעור הי' תחלת הלילה איזה שעות וכשתי שעות אחר תפלת שחרית והרבה פעמי' גם אז הי' לו בטולים בדברים נחוצים. ולמד בכח גדול ובינ"ע רבה כי הסביר הדברים וסידר השיטות באר היטב כדי שגם הקטנים יבינו דרך הלימוד והרבה פעמי' הי' בבהמ"ד האויר גם מאוד כ"כ עד שנכבו הנרות מאליהן והביהמ"ד הי' קטן הרבה לפי ערך הבחורי' ובאמת הוא קשה ההבנה איך הי' באפשר שיכיל לכל הבחורי' שהיו לפעמי' ה' מאות ועל זה רמז בל"ם זקני מאוה"ג זצ"ל בתשובתו יו"ד סי' רל"ד שבעיניו ראה הנס של עומדי' צפופים וכו' ושמעתי שעל בית מדרשו זה הי' כוונתו וביותר ההידוש בימי אבינו שהי' הישיבה גדולה יותר מבשנים קדמוניות. *) :

בשנת תרכ"ו בנה התורני הגביר הנכבד אי"א ר' צבי הירש בעדגער ז"ל מוויען יליד עיר פ"ב ביהמ"ד גדול ורחב ידים כי קנה בית בת שני עליות לקרן קיימת ובעלי' השני' כולה נעשה הביהמ"ד הגדול ושני בתי מדרש קטנים נלוי' אליו. ובר"ח שבט חנכו אבינו מאוה"ג זצ"ל במעמד חכמי ונכבדי העיר וכל בני הישיבה כרב עם רח"ש לבו דבר טוב דרש דרוש נפלא הן בהלכה והן באגדה דברים בעיתם והרחיב ה' לנו הרחבת הגוף והרחבת הדעת כדירה נאה שמרחבת דעתו של אדם. ונבנה בשיר המעלות מעלה על גבי מעלה רחבות וארוכות ועליהן עומדי' התלמידים ורואי' ושומעי' זקוקין דנורין דנפקין מפום ממלל' רברבן ושמח מאוד בזה (עיי' שו"ת כ"ס או"ח סי' י"ה כל הדרוש שדרש בענין זה : **)

---

*) פעמים הרבה הזדמן שבא ת"ח או גדול הדור לבית מדרשו בשעת לימודו השיעור וחפץ לשמוע ג"כ ונער בו אבינו זצ"ל מה לידידי פה אינו כדאי לת"ח לשמוע לימודי כי זה רק לבחורים ובשנת תר"ח שתי' אז אבינו זצ"ל צעיר לימים הזדמן שהיו הגאונים מהו' יחזקאל בנעטה אבדק"ק גייטרא ומהו' בער זצ"ל אבדק"ק מיקלאש בפ"ב בענין הנוגע לכלל ישראל אשר באו לקול קריאת אבינו זצ"ל ובאו ג"כ לבית מדרשו לשמוע קולו בלימודים וכאשר הלכו שאל הגאון מהר"ב להגאון מהרי"ח מה בשפט [illegible] על הרב מפ"ב והשיב ,דער וואכסט אונז איבערן קאפף הינאיבער' :

**) וזלה"ק בהמשך הדברים בתשובה הנ"ל :

רגלי עמדה במישור במקהלים אברך ה', אודך כי עניתני ותהי לי לישועה, עד כה למדנו תורה ברבים רבות בשנים והעמדנו תלמידים רבים. במקום צער ודחוק והיינו מעונים

אני

כשבא מן לימוד השיעור היו כל בגדיו מן החלק עד מעיל העליון מלאות מים מן היגיעה יהי׳ עיף ויגע ומוכרח להחליף כל בגדיו אפי׳ הכובע ואחר כל היגיעות הללו בהעריכם השלחן לפניו לאכול סעודת צהריים, כמעט בכל יום אמר אלי הסופר, אחר הטרחה יש לי עכ״פ להשיב נפשי מי יודע אם להבחורי׳ יש ואם לת״ה פלוני ופלוני יש סעודת צהריים, ולא ערבה עליו סעודתו עד שדברתי על לבו לבל ידאג באין ספק יש להם הנצרך ואכול בשמחה להמך כי בזיעת אפיך תאכל להם ובדין הוא שתטול ישכרך לאכול בהשקט סעודתך הקלה במות שהיא:

בכל עת ישם עינו על מעמד הבחורים להטיב מעמדם ומצבם והרבה אלפים קבין עבורם אין לשער ואין לספר, עוד פעל אצל גבירים נדולים ליתן סיוע תמידית בכל שנה ושנה וגם זה הי׳ מגיע לסך גדול. גם הי׳ שוקד מאוד על בריאת גופם בכל הענינים וכמעט אחר כל לימוד השיעור בכל יום ויום פקד עליהם באזהרה גדולה לבל ישתו מים קרים על נפשם העיפה כי מזיק מאוד כשהגוף מחומם. וגם שם על לבו מה שאחז״ל כל המקבל עליו עול תורה פורקי׳ ממנו עול מלכות והשתדל הרבה כ״כ עד שפעל בשנת תרי״ז לפ״ק אצל מלכינו החסיד יר״ה שיהי׳ ישיבתו נחשבת לאֶפֶּענטליכע ראבינאטס-שוהלע שיהי׳ לבני ישיבתו החירות וחופשה ינתן להם שכל מי שלמד ששה שנים בישיבתו ויקבל ממנו כתב העודה ע״ז הוא חפשי מפקודת הצבא לגמרי ואח״כ הוקל עוד שכל המקבל עליו עול תורה בישיבתו רק ד׳ שנים הי׳ פורקים ממנו עול מלכות:

עוד ענף הרבצת תורה הי׳ לו, והוא שהשיב לשואליו דבר ה׳ הן המה התשובות אשר השיב ובאמת אלו הי׳ לו פנאי להשיב לכל שואל הי׳ מספר תשובותיו לאלפים הרבה כי מכל פינות העולם כתבו אליו אבל הוא לא השיב רק לתלמידיו או לגדול המקורב לו ועפ״י רוב במדינה אבל חוץ למדינה השיב רק לעתים

אני ותלמידי עומדים צפופים דחוקי׳ ונדחקים זע״ז, וקיימנו בעצמינו כמעט אדם כי ימות באוהל שאמרו ז״ל שצריך להמית עצמו עליי אודך כי עניתני למען אלמוד חוקך. ותהי לי לישועה ברוך הנותן ליעף כח שעזרני עד כה זכית ת״ת דרבים עמד לנו, אבן מאסו הבונים היתה לראש פינה. מקום שלמדנו ע״ע מאסי הבונים מלדור בו מכמה וכמה חסרונות, אבל אין בית המדרש העיקר אלא המעשה כי היתה לראש פינה ממנו יתד ממנו פינה יצאו משם אלפים אלפים תלמידים הגונים ת״ח יושבי על מדין להורות לעם ה׳ מאת ה׳ היתה זאת היא נפלאת בעינינו:

משה זכה וזיכה את הרבים. משה עבד ה׳ ספרא רבא דישראל כ״ק אבא מאוה״ג זצ״ל זכה וזיכה הרבים פה קהלתינו העמיד תלמידים לאלפים אלופים מסובלים בתורה ובמצות זכות הרבים תלוי בו והיא שעמדה לנו לזכות רבים זה כ״ז שנה, ז״ך ויש״ר פעלינו מאת ה׳ היתה זאת אין זאת אלא תורה. הייתי כבן כ״ד שנה כאשר הביאני ה׳ עד הלום ללמוד וללמד עם ישיבה גדולה לאלקים אשר הניח אבא הקדוש זצ״ל ברכה לפני וזכות אבותינו שמתי לי למטרה ללחום מלחמות ה׳ שערה בשער המצוין בהלכה ואדברה בעדותיך נגד מלכים מלכי רבנן ולא אבוש. ונתקיים בי אל ישוב ד״ך נכלם מאת ה׳ היתה זאת נראה לכל עין כי סייעתא דשמיא היא. היא נפלאת בעינינו להשקות צאן קדשים אשר שתו מבארו של משה וגם לא הי׳ לפי כחי ומזני ללמוד וללמד במקום דהוק בזיעת אפינו אכלנו והאכלנו לחמה של תורה בעזה״י:

זה היום עשה ה׳ לנו שיש לנו ביהמ״ד גדול מהודר ומפואר עומדים רוחים כל איש על מקומו יבוא בשלום וכל בניך למודי ה׳ ורב שלום בניך אל תקרא בניך אלא בוניך ע״י הבונים אשר בנו לנו ביהמ״ד בנין מפואר עי״ז ורב שלום בניך ללומדי תורה שלא ידחקו זא״ז כי עתה הרחיב ה׳ לנו ופרינו התורה יותר ויותר. ואנהנו תפלה לפני

הוקים והרבה פעמי' אמר אלי בבוא איזה שאלה מחוץ למדינה השואל מאמין
ואין לי עסק אחר רק להשיב לו ולישעטע עמו אבל לא ידע שאב רצוני להשיב
כל שואל צריך אני לגזול השינה מעיני גם ממקצת אשר אני ישן כי עתותי
כבר ממושכנים לדברים אחרי' והוא יוכל לשאול לגדולים במדינתי ולמה זה ישאל
שמי אשר טרדות רבות הקיפוני. אפי' לתלמידיו לא הי' באפשר להשיב בכל
עם רק אם נהרן הדבר, והתשובות כתב בכוח השבע שאז נהה קצת מלימוד
שיעור ואם נהרן הדבר השיב באשמורת הבוקר אחר עמדו ממטתו וגם בהיותו
בית הקיון במקום הרחצה כתב הרבה תשובות וכל תשובותיו ארוכים ועמוקים
סיני' הש"ס כי בא עד תכליתה ומבינה בבת. וזאת הבכור אשר השאיר אחריו
חידושי הלכות על כמה מסכתות וקונטרסים על רוב סוגי' הש"ס וחידושי אגדה
הרבה מאוד על סדר התורה ודרשות וספרו הגדול שו"ת כתב סוער ערוך על ארבע
חלקי ש"ע והוא קובץ יותר מחמש מאות שאלות ותשובות הרמתה אשר השיב :
שנת תרל"ב הי' שנת חושך ולא אור כי בו נלקו המאורות בליל יוה"כ נתעלה
אבינו זצ"ל אחר התפלה בבהכ"נ הגדולה וחזר אח"כ לביתו יקרא את בני
הרב הגאון מהו' יצחק ליב ז"ל ואמר דע בני שלבי אומר לי דבר שא"א
עליות לך ובמהרה יהב"ם אמי לי שנית .במעט א"א להאמין מהנסים והנפלאות

תן התורה ית"ש אנא ה' הושיעה נא לתת לנו כח ועצמה ומאירת עינים בתורה אנא ה'
הצליחה נא בתלמידים הבנים בני אל חי כולם אהובים וברורים ישראל אשר בך אתפאר.
או גוזלים שנדלתי נדיים נעשו תיישים הצליחה נא לעתיד ולא יהי' תלמיד.בקדיה
בשילו ברבים ולא יצא תקלה על ידינו ח"ו. ינדלו ויעלה במסילה העולה בית אל
לכוד יללמד לשמור ולעשות לשמה וראו כל עמי וחורי ארץ כי שם ה' נקרא עלינו
ויהי' ש"ש מתאהב על ידינו עכל"ק :

ך דברי אגדה פירש או מאמר חז"ל בקידושין : שאלו לפני ר' טרפון וזקנים ליסוד גדול או
מעשה גדול ? נענה ר"ט מעשה גדול. נענה ר' עקיבא לימוד גדול. נענו כולם לימוד גדול
שמביא לידי מעשה. מן התימה למה חזר ר"ט אחר שאמר ר"ע לימוד גדול ונענו כולם. ופי'
א"י אכרם דל תכלית חכמה תשובה ומעש"ט הכוונה י"ל מי שלא למד אינו יודע לשמור לעשות
קיים מצות ה' כי חסרון ידיעה גרמה לו זאת ואחז"ל ולא בור ירא חטא. וכאשר לומד יראה
בין למפרע כי עד עתה לא ידע לשמור דרך ה' ונכשל ועושה תשובה וכאשר יעסיק עוד יותר
בלימודים ישיג יותר בלימודים יבין יותר חסרון עבודתו וישיב עוד יותר ויתקן מעשיו. לזאת
מרי דל תכלית חכמה תשובה ומעש"ט. והנה כל זמן שאינו לומד אינו מרגיש בחסרון ידיעתו
מה יכשל. וגם מי שמקטנותו נתגדל על ברכי התורה אינו מכיר תועלת והיוב הלימוד כ"כ כי
יוכל לשער במה הי' נכשל אם לא למד ואין האור ניכר אלא מתוך החושך. והנה ר"ט שלמד
מנעוריו לא הבין כ"כ תועלת והכרח הלימוד לכן אמר מעשה גדול כי לא המדרש עיקר אלא
המעשה, אבל כשבא ר"ע שהי' ע"ה עד ארבעים שנין ואח"כ נעשה ת"ח ידע בנפשו כי א"א לבוא
לידי מעשה כראוי אם לא ע"י הלימוד ואין חכם כבעל נסיון לכן מסכי' עליו ונענו כולם לימוד
גדול כי הלימוד מביא לידי מעשה עכדה"ק :

ענין זה פירש ג"כ מאמר בש"ס קדושין ר' שמעון העמסוני דרש כל אתי"ן שבתורה וכשבא לאת
ה' אלקיך תירא פירש עד שבא ר"ע ודרש את לרבות ת"ח. והתמי' אם ידע ר"ש לדרוש כל
אתי"ן וכי רק את זו לא הבין למאי אתי, ולמה דווקא ר"ע ידע לדרשה, אבל הענין לדעת ר"ש
מובן מעצמו שצריכי' ליראות מפני ת"ח אשר מקדש עתותיו בלתי לה' לבדו ללמוד תורה
עבוד עבודתו ומי שירא את ה' יירא ג"כ ת"ח וזה אין צריך ריבוי והתעוררות לדעתו. עד שבא
ר"ע שהי' מתחלה ע"ה ואמר כל זמן שראיתי ת"ח הייתי נושכו כחמור כמובא בגמרא. כ"כ הי'
זה מבוזה בעיניו הוא ידע והנסיון למדהו מעצמו ובשרו שאין זה מובן מאליו ליראות ולכבד
ת"ח שצריך ריבוי יתירה ולזה ידע הוא לדורשה לרבות ת"ח ודפח"ח. — ובדרך הלצה הי' רגיל
לומר את ה' אלקיך תירא לרבות ת"ח שגם ת"ח צריך לירא את ה' ולא יקל ראש נגדו ית"ש.

שעושה הקב"ה עמי ומן אז והלאה הי' נראה להמקורבים אליו וגם אני הצע
בנו ביניהם כי ידע כי קרב עתו לשכב עם אבותיו ושנה ההיא הי' שנת העי"ב
אשר בו פחד בכל פעם. אבל בכ"ז עבד את בוראו בכל כחו והוסיף כח ועצ
בעבודת ה' ילימוד תורתו ואחר עבור חג הסוכות דלך אחי הרב נ"י לבקר
בית היתנו לדראהאביטש ולקח רשות, ועיני אבינו זצ"ל זלגו דמעות ואמר
האב תחשוב שתראה אותי עוד' בכ"ז תחלת החורף צוה לישיבה ללמוד סו
דבמנים ולמדה בעיון גדול והי' מעיין בכל תשובותיו אשר כתב בעניני ענג
אשר השיב מכבר ועם השיב כמה תשובות בעניני אדוי"ה. *) והי' למודו לפ
בעיני הרואים יבעיני עצמו כי הי' סוקר הכל בסקירה אחת והי' ענין חמור שי
והי' כמעיין הנובע ממש. בשבוע אחת כתב ג' תשובות גדולות שנים בענ
קדושי אשה יאחת בטבות הגיטין והמה מחזיקי' יותר מעשרים דפים גדול
והענינים עמוקים ורחבים. מלבד זה למד שיעורין עם התלמידים בני' והשיב
שאר תשובות והכל בשבוע אחת ובאמת קשה להבין איך באפשר לאדם
לכתוב הרבה כ"כ בשעות אלו אשר כתב הוא ג' תשובו' הללו אבל הגא
למרם חקרם וכוונם והעלה איתן על הספר בכתב וזה למעלה מן טבע האנו
וכשנגמר תשובה הג' הפך פניו אלי הסופר ואמר בזה הלשון „יעטצט גיעהט
שאן פאן זיך אליין יעצט זאלל מאן מיססען ווענגנעהען אונד אללעס שטעה
לאססען' והרבה פעמי' הי' לו זה לעצבון רוח ואמר הלא דבר הוא מה שהקב
עושה עמי שאני לומד בלי שום יגיעה וכמעין הנובע יהי' איזה ענין חמור שי
לא טוב הדבר הזה וזה גולה שינתו ממנו כי ראה שהשי"ת אינו מתנהג
בסדרך. ביום א' חנוכה בא מר אחי הרב הגאון הגדול מה"ו שמחה בונם
מוויען לפ"ב לבקרו ושמח בו מאד ובהליכתו לביתו נטל רשות מאבינו זצ"ל
לא בקל רצה ליתן לו רשות וברכו ברכה ארוכה וירדו דמעות עינו ולא הי' בכ
לעמוד על רגליו מרוב התעוררות ולא ליווהו רק אמר ברכות ופסוקי דוד
והשתוממנו על המראה כי לא הי' כך דרכו ואם גם שהי' אהבתו עזה לכל
מבניו אבל לא הראה בגלוי חיבה יתירה להם כדי שלא יתגאו וכאן שינה
דרכו ולבבנו הי' נשבר ונדכה על זה. **) איזה ימים קודם שנחלה כתב אי
לגיסי הצדיק הרב המובהק מה"ו יעקב ליב כ"ץ שטראססער נ"י וכתב למעלה
ושכבתי עם אבותי" ואבינו זצ"ל הי' גברא דקפדנא מאוד והי' מקפיד אם א
על אחד שהוא חולה רק צריכים לאמור שאינו בקו הבריאה ומכ"ש שקולמסו יפ
בזה והיו כל הדברים אלו לרמיזא והכנה, ובכ"ז לא הראה לאחרים פנים זועפ
רק כמ"ש חז"ה צדיקים צהלה על פניהם ואבילם בלבבם:

---

*) בעת ההיא הדת ניתן מאת מלכינו החסיד יר"ה לתת ליראי ה' במדינתינו האויטאנאמי והוא ד
גדול רקיום דתינו (עיי' אגרות סופרים סי' ס"ו) ובקשו ממנו לילך לוויען לאודיענץ למלכינו י
ליתן לו תודה ויקר על החסד שעשה שם בר סוכות עול הפרשעי' מעלינו ונתן לנו חופשה לקיים ד
באין מסבין ומקטרג כלל. ויען שאבינו זצ"ל הי' ראש המדברי' בכל מקום ע"כ גם לזה הי' נב
ואני הצעיר הסופר דברתי על לבו שילך לוויען ואגב ישאל עצת הרופאי' והשיב לי לא א
לילך לוויען כי אין רצוני לשמוע מן הרופאים משפטם עלי אשר אני יודע בלא"ה וא
יושבי ביתך.

**) שלשים יום קודם פטירתו הלך בן תורה א' ירא שמים מרבים לעלמא דקשוט והאיש הזה
בשנים קדמונים משמש נאמן בביתו של אבינו זצ"ל והי' חביב בעיניו ובהגיע
ללוותו אל בית עלמין הי' אבא זצ"ל נבוך מאוד אם ילוהו ג"כ כי לא הי' בקו הבריאה אבל ב
הי'

אור ליום ב׳ י״ג טבת מסר אבינו הצ״ל להמדפיס חלק ראשון מתשובותיו חלק א׳ ח׳ לדפיסו כי נענע ראשו לבני ותלמידיו אשר בקשו שידפיס תשובותיו עוד בחייו ועד סמוך לחצות הלילה כתב כמה מכתבים ואיזה שעות אחר חצות קם ממשכבו כדרכו ולפני השיעור אשר רצה ללמוד בישיבה באותו יום *) והי׳ ללמוד מס׳ גיטין על הסדר וכאשר הגיעו לדף ס״ז משנה ,היוצא בקולר הי׳ נבוך אם ללמוד ענין זה והכריע דעתו ללמוד אותה כדי שלא להשמיט מאומה והקולר תלוי בעו״ה בצווארינו תשבה ארון אלקים ורכב של ישראל עלה לשמים **) כהגיע זמן תפלה שחרית נתעטף בטלית ותפלין והתפלל וגמר תפלת י״ח וכפסעו ג׳ פסיעות אחוריו אהה! מעדו צעדיו ונתעלף עד שהוכרחו להושיבו על כסא וכראותם התלמידים אשר התפללו בחדרו את האסון שקרה לרבם קראו לרופא והוא מיד הקיז דם וקראו ג״כ לרופאים אחרים אבל אוי ואבוי! קראו עלי מועד לשבור בחיר ישראל כי אמרו שבסכנה גדולה הוא והמומחי׳ אמרו כי עפ״י הטבע כמעט אפס תקוה. השמועה עשתה לה כנפים בכל העיר ובמדינה ע״י דילונ־רב כי דילונו עליו אהבה רבה, וכל בני הקהלה רצו לבתי כנסיות להתפלל והרבו במדיונות וכן עשו בכל המדינה ולא פסקו הדעפעשען, ובמקומות הרבה השתדלו שיהי׳ גם הלילה למלאכה אצל הטעלעגראפענאמט כדי שיהי׳ באפשר לחקור כל שעה אחר מעמד אבוהן של ישראל. ובבית המדרש של הישיבה לא פסקו התפלות לילה ויום שבעה ימים רצופים וכן המדינות וכן בכל בתי כנסיות לא פסקו בהם תפלות אנשים נשים וטף אין לשער ולספר מגודל היללה ולעת ערב באו ב׳ רופאים מומחים פראפעססארען מע״מ וויען ואמרו הגם שהוא בסכנה גדולה בכ״ז אם יעברו ימים קצובים ולא נתוסף החולי אזי יש תקוה ואחר איזה ימים הוקל קצת החולי והי׳ שפתותיו דובבות רק בד״ת ובשיעורין שלמד ***) ויהי בעש״ק ביקש אבינו להלביש אותו בחלק לבן לכבוד שבת וגם לא רצה לטעום עד ששמע סדר הקידוש והי׳ תקותינו שירחם ה׳ עלינו וירפאהו מהרה אבל אהה!

הי׳ הדבר מאוד בעיני כי ידעתי כמה הי׳ האיש ההוא חביב בעיניו ודברתי אל לב אבא הצ״ל שיגמול חסד עם איש צדיק הלזה וכן עשה והספידו הספד מר ובכה הרבה מאין הפוגות יותר הרבה מהרגלו, ותוך הדברים אמר כל יתמה בעיניכם על רוב בכייתי יודע אני למה אני בוכה עלי לבכות וכל הדברי׳ הללו היו כחידה בעיני שומעי׳ ושלשה שבועות אח״כ כאשר נשמע שנפל אבינו הצ״ל פתאום על ערש דוי נפלה אימה גדולה על האנשים כי בא בזכרונם דברי אבינו הצ״ל בהספידו על מטתו כי חשבו שרמז אז על האי גמרא שרבי קי״ם מטידתו שלשים יום שלח לפניו מטתו לפנות לו הדרך וכן הי׳ בעו״ה כאשר נספר.

*) אבא הצ״ל פתרי מילא מקום אביו הקדוש הצ״ל פתח ללמוד עם בני הישיבה במקום שסיים אביו הקדוש הצ״ל במס׳ ביצה אשר זקיני ז״ל התחיל ללמוד שלא לרצונו כי בא לבקשת והפצרת תלמידיו ואמר להם שלא לטובתם בחרו להם מס׳ זו וכאשר הגיע לדף י״ב סוגיי דמתוך פסק כי עלתה נשמתו הקדושה השמימה והי׳ מגור בפי כל מאמר חז״ל אל יפטור אדם מחבירו אלא .מתוך דבר הלכה. ואבא ז״ל התחיל שם ולמד המס׳ עד גמירא.

**) וכבר בשנים קדמונים כאשר למד ענינים באלו אירע לו מזה שני פעמים פעם א׳ נפטר אחותו בנעוריו ושנית הלך בתו הצעירה לעולמה והשלישי הכי הוכבד. ה׳ יצילנו מכל פגע ונגע ומכל מיני פורעניות ואך טוב וחסד ירדפוני סלה:

***) ביום ד׳ לימי חליו פי׳ הקרא בתהלים ישלח דברו וירפאם וימלט משחיתותם ופי׳ בחכמה כי הקב״ה באמת לא יחפוץ במות המת כי אם בשובו מדרכו וחי׳ והרבה שלוחים למקום הוא מצוה לעבדיו הרופאים שירפאו את החולה והמה בחכמתם ע״י סמים שונים ממי דחיי יפעלו זאת. אבל אין בידם לרפאותו לגמרי שיהי׳ בריא אולם כי עוד נשארו הסמים המרים המזיקים להגוף בו ואין כח בידם להעלות ארוכה לזה. כי אם ישיפו מכמנים גם מאור יא ישדרק·

ויהי בחצות הלילה אז התה ה' חרון אפו והפך שמחתינו לתוגה כי הקיץ משנתו וביקש מהעומדים שם שיבקשו רחמים עליו על קברי צדיקים ובפרט על קבר איש אלקים אביו הקדוש זצ"ל ועל קבר זקינו בעל משנת דר' עקיבא זצ"ל וכן על קבר אמו הצדקת וכולם בשם יקרא וציין איה מקום כבודם ואז גברה החולי וקראו להרופאים ואמרו שנתוסף המחלה, והשמועה לא טובה נשמע באמצע הלילה בכל העיר והכל רצים לבתי כנסיות ויזעקו זעקה גדולה ומרה בתפלת אבינו מלכינו ושאר תפלות והי' יללה גדולה מאוד ובליל מש"ק בא שנית רופא מומחה פראפעססאר מוויען ואמר אם גם שהגיע עד שערי מות בכ"ז עוד ינסה דבר א' לרחוץ כל גופו במים באמבטא וכן נעשה ביום א' בבוקר וכל אנשי עדתו היו בבהכ"נ המלאים מפה אל פה, והשתטחו על קברי צדיקים. כל בני הישיבה ולא נשמע יללה כמוהו. ויהי כחצי היום ונר אלקים טרם יכבה ושמואל שוכב בהיכל ה' וטביב למיטתו מיקירי הקהלה פתח פיו בחכמה בתפלת משה רבינו ע"ה יפקוד ה' אלקי הרוחות לכל בשר איש על העדה וכו' ופירש ואמר הכוונה שיהי' המנהיג מוסר נפשו לטובת עם ה' ולא תהי' עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה הכוונה שכל רועה צאן מה שמטיב עם הצאן אין כוונתו לטובתם כ"א לטובת עצמו להרבות הינו ורכושו נמצא אין הרועה לצאן אלא לעצמו ולהנאתו ואם יגיע ע"י לידי סכנה מסיר השגחתו מהצאן וכל אשר לו יתן בעד נפשו, לא כן יהי' רועה ישראל אך ימסור נפשו לטובת צאן קדשים עם ה' אלה לא ירעה את עצמו אבל ירעה הצאן ויצא לפניהם ויבוא לפניהם דייקא ולא לאחוריהם רק כרועה נאמן שהולך בראש ואפילו במקום סכנה ויביאם אל מחוז חפצם להטיב עמם צאן מרעיתו ולא תהי' עדת ישראל כצאן אשר אין להם רועה: אלה הדברים דיבר סמוך לפטירתו ובהם חתם חיותו ויצאה נשמתו הקדושה באחד תשובתו הרמתה כי שם ביתו יום א' לסדר ואלה שמות בני ישראל י"ט לחדש טבת שנת תרל"ב ביום שביעי לטהרתו לא מלאו לו עוד נ"ז שנה, ואחרי ישבו על כסא הרבנות בפ"ב שלש ושלשים שנים כמו לאביו זצ"ל שישב ג"כ בפ"ב שלש ושלשים שנה על כס הרבנות וה' אמר לו עלה ונתבקש בישיבה של מעלה ואנחנו נשארנו יתומים ואין אב אבי אבי רכב ישראל ופרשיו ובכל הרחובות קול צרה וצוקה קול צווחה וצעקה קול יללה ומהומה פנה הודה פנה זיווה פנה הדרה: *) אוי ואבוי על השבר הגדול אשר קרה לבית ישראל:

יסולק כח המזיק ע"כ רק הקב"ה בעצמו יוכל להושיע מזה והיינו ישלח דברו הסה שלוחיו וירפאם מעיקר החולי אבל ויסלט הוא משחיתותם מה שהשחיתו הרופאים מזה ימלט הקב"ה בעצמו את תחולה:

*) אמר הסופר! אמרתי לפרש דברי רש"י בריש פרשת ויצא יעקב שכ' יציאת צדיק עושה רושם בזמן שצדיק בעיר הוא הודה הוא זיוה הוא הדרה יצא משם פנה הודה פנה זיוה וכו' וצ"ל היון שאמר יציאת צדיק עושה רושם הי' לו להשלים ולומר כי פנה הודה זיוה וכו' וידיעת ההפכים אחת והי' יודעי' ממילא כי בזמן שצדיק בעיר הוא הודה זיות וכו' אבל נ"ל כי אנו רואים איש עומד בראש העיר וכסא כבוד מוכן לו והוא יושב מרומי קרת אבל זה יוכל להיות באחת משני פנים אם ספאת כבוד עצמו כי הוא איש ממילא בתורת והכמה ומדות תרומות ולו נאה ולו יאה להיות ראש המדברים והוא איש המכבד את מקומו והכל מתכבדים בו, אבל יוכל גם להיות כי האיש בעצמו אינו בעל מעלות אלו ואינו ראוי לאותו איצטלא אבל הוא עשיר וגבר אלם או בעל משפחה אלומה ומכחם שחדו עליו או מסיבה אחרת. עומד עליהם בראשם ומנהיגם ומתכבד ע"י המקום אשר עומד בראשם. אמנם מהו אבן הבוחן ואיך תוכל לידע ולהבין

השמועה לא טובה הזאת מהר נודעה בכל המדינות הקרובות והרחוקות ונהרו מכל המקומות אלפים מישראל לגמול חסד עם אבינו זצ"ל חסד של אמת מהעיירות גדולות באו מאות אנשים עם סעפאראטציגע והיו בתוך הבאים כששים רבנים מהמדינה וגם ממדינות רחוקות באו וכל קהלה נכבדה שלחה אנשים נכבדים לדעפוטאציאן והיה רעש גדול בכל העיר, והרחובות מלאים וגדושים בכל עבר ופינה — ביום ב' התאספו יחדיו ראשי הקהלה בצירוף נכבדי' ונגמר ביניהם לגמול חסד עם רבם ולקבל את מר אחי הרב הגאון הגדול מה"ו שמחה בונם זצ"ל עליהם לראש למלאות מקום אבינו זצ"ל ואח"כ הי' אסיפת הקהלה וכולם כאחד נמנו וגמרו וענו ואמרו מקודש יחי אדמו"ו נ"י. אח"כ כרוזא יצא שאין רשאי שום אדם לנגוע בקצה המטה ולהיות מנושאה מי שלא טבל במקוה וכל היום והלילה הי' המקוה מליאה מאנשים הבאים לטבול וביום ג' השכם יצאו שמשי הקהלה בכל הרחובות יצעקו בקול מר ובכי. אמ"ו הגה"נ איננו כי לקח אתו אלקים בעוה"ר ע"ב החניות יהי' סגורות כדי לבוא ולגמול חסד עם רבינו ודפקו על פתחי הבתים (שולהפלאפסען) שזמן תפלה בא ואחר התפלה הכינו א"ע ללוות את רבם לבית עולמו. ונכנסים התחילו המספידים להספידו בחדר אשר איש אלקים שוכב בו ואחר איזה שעות התחיל הלוי' בקול יללה וצווחה המשברת הלב לא נשאר כמעט איש אשר לא זעק זעקה גדולה ומרה. תורה תורה חגרי שק התפלשי באפר! ספדי תורה כי נפלה נזרך! הצבי ישראל על במותיך חלל! יתומים היינו ואין אב! קולות כאלו ויותר מאלו נשמעו בחוצות וברחובות קרי' ואבן מקיר תזעק. כל החלונות מלאות מנשים וקטנים מקוננות ומיללות על אבדן שר ישראל אב ומנהיג הקהלה והמדינה לא נשמע יללה כמוה! גם הרבה אינם נימולים וכל גדולי העיר הלכו אחר המטה ועיניהם זלגו דמעות כי אבינו זצ"ל הי' הטיב מאוד ביניהם ויראת התרוממות הי' להם מהדר גאונו. ולפני המטה הלכו תלמידיו ונשאו כתבי יד קדשו נ"ה ספרים כמנין שנותיו ונושאי המטה הי' הכבוד העיר וגדולי' ואח"כ הרבנים ממקומות אחרים ואח"כ שאר ת"ח מתלמידיו ומטות ארוכות נתוספו על בדי הארון כדי שיזכו רבים במצוה ובכל עשרה או עשרים פסיעות נתחלפו נושאי הארון הקודש ובהגיעם לבית החיים עשו הקפות כראוי לגדול הדור ואב"ד ואח"כ התחילו המספידי' להספידו וראשון הספידו הגדול מבניו אחי הרב הגדול המפורסם מה"ו יעקב עקיבא נ"י בחכמה השכל ודעת ובהתעוררות גדול ובטוב טעם הלביש מחלצות לאחיו הצעיר שהוא ימלא מקום אבינו זצ"ל והוא מחל על כבוד עצמו והוא הושיבו על כסא אביו אחר שכבר הקדימו כל בני הקהלה לקבלו לרב ואב"ד ואז הרימו את קולם כל העומדים שם לאלפי' יחי אדונינו מורינו ורבינו לעולם.

ולהבין איזהו דרך מסתיתם נתקיים באיש ההוא זאת תבין ותכיר ביציאתו מן העיר אב הוא איש המכבד את מקומו נראה וניכר בעליל חסרון ההוד וההדר אשר האציל מכבודו עליהם והכל מקוננים ומיללים אחריו אבל אם מפנים השני אז ביציאתו לא יחסר להעיר מאומה מזייה והדרה כי הוא לא חלק מכבודו להם אבל ההיפך הוא נתכבד ע"י המקום וזהו שכיוון רש"י באמרו יציאת צדיק עושה רושם וסימן להבחין אם תרצה לידע שבזמן שהוא בעיר אם הוא הודה הוא זיוה הוא הדרה והוא איש המכבד את מקומו זאת תוכל להבחין בעת יציאתו מן העיר אם אז פנה הודה זיוה והדרה אז תדע כי הוא בעצמו הי' כבודה של העיר והודה והדרת אבל אם לא פנה הודה ואינם מקוננים וצועקים מרה אחריו ביציאתו אז נדע כי לא הי' צדיק וכבוד לאו דיליה הוא, וכן נאמר באבא הקדוש זצ"ל כי מרוב הילולות קינה ונהי שהי' בהסתלקותו הי' נראה בעליל כי הוא הי' מגן ומחסה וכבודה של העיר והמדינה והכל על, ואבדין וי על דאי סופרא דבלע בארעא ז"יע.

ואח״כ שאר המספידים עוררו קינה ונהי על גודל השבר ותהי צעקה גדולה ומרה וכולם געו בבכי ואחי הגאון אב״ד זצ״ל לא התעורר עליו הספד מגודל חולשתו מרוב היגון כי לא הניחו הרופא להרים קולו בהספד מר ושארי בני׳ אבינו זצ״ל לא היו שם וגם אני הסופר הייתי צעיר וחלש מאוד מרוב הצער ונמשך ההלוי׳ עד הלילה, ובכל יום משבעת ימי האבל הספידו שנים או שלשה רבנים אשר באו ממקומות אחרות בבית מדרשו הגדול ב״וב עם מבני הקהלה והישיבה ואחר השבעה ימי דאבל הספידו מר אחי הגאון אב״ד ז״ל בבהכ״נ הגדולה ובאו הרבה אנשים גם ממקומות אחרות לשמוע ההספד ולהתעורר אל האבל מספד תמרורים הפלא ופלא והכירו כולם כי יפה כח הבן מכח האב ע״י כח האב כי אם כסא אביו הי׳ מוסמך משלש רגלים (כברכת זקננו זצ״ל) כסא בנו דוא׳ עומד על ד׳ רגלים • גם זכות אבינו הקדוש זצ״ל מסייעו והתנחמו בו :)

ונוכל לנחם קצת על שבר הגדול כי אבינו מאוה״ג זצ״ל הניח בנים טובים ת״ח לומדי׳ מופלגי׳ וגדולי תורה ויראת ה׳ אוצרם וכמו כן חתני׳ וגם בנותיו הם נשים צדקניות ונכדיו ב״ה הולכי׳ בדרכיו ועקבותיו להם נודעו עוסקים בתורה ויראת אל כל היום כולם אהובים כולם ברורים ב״ה ואת עלית על כולנה מר אחי הגאון המובהק מה״ו שמחה בונם אב״ד זצ״ל ממלא מקומו ממש בתורה וצדקות מרביץ תורה לעדרים ולוחם מלחמות ה׳ וכבר יצא לו מוניטין בעולם וגם הניח אבינו זצ״ל אחריו חיבורים הרבה אשר מהם עד עתה יצאו לאור ספרו הגדול שו״ת כתב סופר כולל יותר משש מאות תשובות על ארבע חלקי ש״ע וגם ספר כתב סופר על המשנה חומשי התורה וספר כתב סופר על מסכת גיטין וכעת עוסק אהובי חתני הרב המאוה״ג חו״ב ירא שמים מרבים ומוכתר בנימוסין מה״ו אלי׳ כהן נ״י הרב דק״ק ואשאראש־נאמין בסידור חיבור גדול ונפלא על מסכת כתובות יה״ר שנזכה מהרה לאורו — ואקרו״ש דק״ק פ״ב הציבו לו ציונים על קברו וספרו ומנו בשבחי הרב הא׳ גאון אבינו ז״ל (עיי׳ .אגרות סופרים׳ סי׳ מ״ז) ע״כ נוכל לנחם קצת שבאבינו זצ״ל לא נאמר בו מיתה כי אם שכב עם אבותיו הקדושים ויהי׳ שם מליץ יושר בעד בניו ובנותיו וכל בני משפחתינו הי״ו בפרט ובעד כל ישראל בכלל שלא ישמע עוד קול צווחה ברחובותינו ואך טוב וחסד ירדפונו ונזכה לשמוע מבשר בראשי ההרים והוא יוליכנו קוממיות לארצנו לעבוד שם ויקוים במהרה נבואת הנביא ונהרו אליו גוים רבים והי׳ ביום ההוא יהי׳ ה׳ אחד ושמו אחד אמן ואמן :

---

*) אעתיק כאן איגרת התנחומין אשר כתב לנו דודינו גאון ישראל מהרש״ם זצ״ל :

בעזה״י קראקא יום ג׳ ששה ימים לירח שבט [illegible] לפ״ק :

[illegible]

שברי כים גדול, מי ינחמני, עטרת ראשי נפלה [illegible] נחם נכח [illegible] שפתי, ואיך אפחחם, פלאית ירדני [illegible] אחי הקדוש [illegible] אנרם. ע״כ אמרתי אחשה עד [illegible] אב [illegible] ישראל [illegible] ספר להסקותכם כוס של תנחומין אך לא אוכל [illegible] ולא [illegible] עלי כי לא באתי לקול קריאתכם איתי [illegible] כמה פעמים, בתוב [illegible] [illegible]

עיני עוללה לנפשי על שבר בת אמי מורתי הרבנית הצדקת אשת חיל המפורסמה מרת הינדה לאה זצ״ל בת רוזא ע״ה אשר בהיותה בת ע״ד שנים שבקה חיים לכל והלכה לעולמה פתאום במש״ק לסדר שמות כ״ד טבת שנת תרנ״ב לפ״ק ... לקבר ביום ב׳ לסדר וארא בבית ... בני העיר אשר באו לגמול חסד עמה ובא מקרוב ומרחוק באו וקראנו עלי׳ להספד תאני׳ ואני מספיד במרורים כי *) היא היתה אשה מפוארה ומהוללה צנועה וחסידה אשה גדולה

... עיני מציב יבכי ותשתחה על ... צדיקים ... יונקת של ... רבן אחי עמי, ... ולא ... אותי להוליך כי ... אנפשי ... ספירת אחי הגאון זצ״ל עד יום בי פ׳ שמות בבוקר אחר התפלה, כי גם אז לא הוגד לי אדי מצאתי את התני כי ספיי׳ בתי אבילות והי׳ כמו סער בנפשי. מן אז עד היום עיני תדמע ... גרע כשל בעוני כחי נבוכי עשתנותי וסירשי לבבי נתקו כמעט אינני מוכשר לבוא בחברת בני אדם ה׳ ודם וידוקי ויאמצני לתורתו ולעבודתו :

בהדי דכתיבנא אשאלכם כי שאלני הרבנ מהי׳ ליבי״ש סיפר כה יעשה עם הספר תורה אשר כותב במצות אביכם הגאון זצ״ר בידיע לכם והס״ת הזה התחיל אבא זצ״ל לכתוב ביד קדשו ... פסוק ראשון של בראשית ב״ה אותיות ... ... עם הסופר ... הנ״ל יסיים והבטיח לשלם הרבה וציין לו באיזה אופן יכתב והוא עשה מלאכתו בפאר סגולית יפה מאוד ויקר המציאות נכתב וזו העמודים ישאר מעלית הרבה אמנם באמצע הכתיבה ... נפשי׳ דרב אבא זצ״ל ... הסופר הצעיר בין הבנים, ... בכתב ידי ממש ... לקיים מאמר הקרא תחת אבותיך יהי׳ בניך ... וזרעי ... יהראה ... כבר כתב עד שביעי פ׳ משפטים כבר כתב הפסוק את מספר ימיך אמלא והתחיל הפסוק שלאחריו את אימתי אשלח לפניך עד סוף הפסוק — השתוממתי על המראה ומן השמים נגרה ... כי בפסוקים האלו רמז גדול על אחי הגאון זצ״ל הבט נא וראה הפלא ופלא כי ד׳ תיבות אלו: את מספר ימיך אמלא בגמטרי׳ ד׳ שמותיו של אחי הגאון זצ״ל אברהם שמואל בנימין ולפי כי האי של ואלף איננה אלא במקום תנועת הקמץ וזקיני זצ״ל הי׳ רגיל לקדות את אבא זצ״ל רק בשם רבי האלף ולף בלא אלף גמטרי׳ הפלא ואלף הוא אותיות פלא וידוע דרשת חז״ל הפלא ופלא זו מיתת צדיקים ר״ל. — את אימתי אשלח לפניך ד׳ תיבות אלו ר״ת הם בספר לג אלו הם ל״ג שנים אשר בהם מלא לג שנים אשר ישב אאמו״ז זצ״ל בק״ק ... משנת תקס״ז עד שנת ת״ר הוא ל״ג שנים וכן משנת ת״ר עד שנת תרל״ב — ודע כי את מספר ימיך אמלא משמע שהיו חסרים וצריכים להתמלאות והיינו בבן הממלא מקום אביו שימי הבן ממלאים את ימי האב כי כל המניח בן כמותו כאלו לא מת והרי עודנו חי — ואם תסתכל בעיון יפה על שני פסוקים הללו תראו איך נתקיימו במלואם באביכם הגאון הצדיק זצ״ל מיום שבתו על כסא אבינו מאור הגולה זצ״ל עד יום אחרון ממש קרא כדכתיב את אימתי אשלח לפניך ... פירש״י והוא ענין נפלא השגחה פרטית — ואתה ב״א הגבי׳ חזק ואמץ בתורה ובד״א נהוג נשיאתך ברמה ... פירש״י במס׳ כתובות וזריז מרה בתלמידים אזור כגבור חלציך צלח ורכב על דבר אמת וענות צדק ותורך נוראות ימינך וה׳ עמך ובכל אשר תפנה תצליח לתורה ולגדולה לשם ולתפארת ולתהלה ותקרא פי המלך שבפי שופטים וצוואת אאמו״ז מאור הגולה זצ״ל ותרבה תפלות בקשות ותחנונים לפני ה׳ שיעזרך על דבר שמו לבד אז תצליח ואז תשכיל ותאריך ימים על ממלכתך עד ביאת הגואל אמן כן יהי״ר אמן ואמן סלה הכ״ד דודכם הכותב בידים רפות ועיניו לישועת ה׳ צופות והגישו נא בשמי כוס של תנחומין לאמכם היקרה הרבנית המפוארה מרת הינדה לאה תחי׳ ה׳ ירנן לב האלמנה ותהי׳ אם על הבנים שמחה לאורך ימים ושנים טובים :

הק׳ שמעון בהגאון מהרמ״ס זצ״ל :

*) אמר המופר ! בהרימי את קולי לספוד לצרה ולבכותה, בהספידי את אמי מורתי ז״ל לפני מטתה אמרתי לפי הענין בפי׳ המסורה בפרשת השבוע. הן אני ערל שפתים. הן אני עץ יבש, הן אני נשארתי לבדי, הן אני כסיך לאל : ואען ואומר הן אני ערל שפתים ולא איש דברים אנכי לעורר ולהגיד גודל השבר אשר קרנו ברב דברים ופנינים מילי המעוררים ומשברי׳ לב השומעים. אף גם הן אני עץ יבש ולא יוציאו רעיוני מיין והרב עשתנותי לא יולידו מושכלות יקרות ודרשות נאות במקראי קודש ומאמרי חכמינו ז״ל דברים מוכשרים ומסוגלים לפעול בבכי והספד על גודל ההפסד שהפסדנו במות אמנו הצדקת ז״ל. הן כי אלה

במעשי׳ והכמת נשים בנתה ביתה, היא היתה אשת חבר העיר וגדול הדור ל
שנים. לזאת אמרתי בן יכבד אמו בחיי׳ אף במותה וראוי והגון מאוד להזכיר
לטובה בחברת אאמ״ו מאוה״ג זצ״ל כי אשת חבר כחבר, ע״ד הג״ל הזה ע״
שנות חיי׳ ומהם נ״ל שנים שהיתה רבנית עומדת לימין בעלה אבינו זצ״ל יעידו
ויגידון על כשרון מעשי׳ ועל יושר תהלוכותי׳ ולטוב יזכר שמה תנצב״ה:

אלה לא בי המה, אך את זאת אני אדע וכל גופי מרגיש ונפשי בהלה בי הן אני נשארתי לבדי
ואמי אין אתי, אבל אם קודר שחותי אמי מורתי אשר הרה ילדה וגדלה אותי מעודי, אמי א
אהבת נפשי אהבתני מיום היותי עד היום הזה, ועתה אהה! עזבה אותי לאנחות והל
לעולמה למנוחות, מה אומר ומה אדבר, צדיק אתה ה׳ וכל משפטיך טובים, הן אני כפיך לא
הרני כפרת משכבה —.

והנה כאשר עמדו אחי יוסף לפני פרעה שאלם מה מעשיכם? השיבו: רועה צאן עבדיך
גם אנחנו גם אבותינו, ויאמרו לגור בארץ באנו כי אין מרע
לצאן כי כבד הרעב בארץ כנען. אף אנחנו בני אמנו הרבנית הצדקת ז״ל א
ישאלו לבני אמי מה מעשיכם? ישיבו ויאמרו רועה צאן קדשים עבדיך גם אנחנו גם אבותי
ונאמר עוד יען וביען כי היטב ידענו גם ידענו כי רק לגור בארץ באנו כגרים ולא נתושבים
אין ישיבת קבע בעוה״ז כי אם להכין צידה לדרך רחוקה מעולם עובר לעולם עומד באנו יסר
בעת כזאת אשר כבד הרעב בארץ, לא רעב ללחם ולא צמא למים כ״א
לשמוע דבר ה׳ כמאמר הנביא (עמוס ח׳) והרעב היא בארץ כנען שהכל כנענים סוח
ארץ תבל רצים למסחר וקנין ובתי אלקינו בתי לימוד תוה״ק נשארים ריק מבלי באי מועד שמ
ושאה שולטת בהן, בעת כזאת יותר ויותר החיוב מוטל על כל אי ואי ההוק הוא הרפה המ
היא אם ר״ב להרביץ תורה טהרה ולעמוד על הפקידים פקודי ה׳ ללהוב מלחמות ה׳ שעד
באים גבורתי יכוד ה׳ הטובה עליו, לזאת גם אנחנו אחזנו ההבל ומעשר אבותינו הקדושים זצ
בידינו להיות רועי צאן קדשים עם ה׳ אלה —.

אמנם אם תשאל לשמי מי הביאם עד הלום להעלות אותם מעלה למדרגה זו להיות רועי ישרא
אף אני אומר אם לא תדעי לך, היפה בנשים היא היה אמי הרבנית ה
צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים
היא אמנו הצדקת ז״ל המגדלת על בני׳ להביאם אל תכלית אמיתי, היא הוליכה את גדיי
רועים על מבועי התורה יראת אל כל היום, היא הורה להם הדרך אשר ילכו בה ואת ה
אשר יעשו עד שבאו לידי כדה זו להיות נמנים בין משכנות הרועים רועי ישראל הנאמנים ל
ולתורתו. הרא אבינו מאדו״ג זצ״ל מרוב עסקיו עם בני הדור ומחבוריו טרדון אשר הקיפוהו מ
צד לא הי׳ באפשרו כ״כ לשום עינו ולבו ולבלות זמנו עם בניו בעודם קטנים. לזאת חלק גד
מעיר הזה עייר גידול בנים הי מוטל על צוארה והכי קרי שמה הו״ה כי היא היתה
אם כל חי יש אם למקרא הן בעודם בקטנות ללמוד מקרא, ויש אם למסורת הן כא
הגיעו לפלגות ראובן ללמוד תורה שבע״פ המסורה לנו בכל אופן השתדלה בעדינו לשים
השגחה על התמדת הלימוד ועל תהלוכות היהדות בעיני אלקים ואדם, והיא היתה אם כל
חיות הנצחי האמיתי תורה הקדושה אשר ישנם בבני חלקם אומרי לנפשה כי היא גרמה הר
לזה והיא החיי אותם —: והכי קרא שמה לאה שעשתה כמו שאמרה לאה אמנו ותאמ
לאה באשרי כי אשרוני בנות. ולא רק על הבנים שמה עיני ולבה כל חימ
כ״א אף על הבנות היתה השגחתה לטובה לאשרן לישרן ולגדלן לנשים צדקניות ולהשר
ולתקוע אהבת ה׳ ותורתו בלבבן, בנות צעדי עלי שור, עלי השור ששורה עיני
בניתי והראתה להן לשמור דרך ה׳ לעשות צדקה ומשפט, כן צעדי הבנות באותו דרך ונה
ואחרי דברי לא שנו, ואחרי איזה אשה כשרה העושית רצון בעלה
אמנו הצדקת ז״ל עשתה בפועל ממש מה שהי׳ רצון בעלה לגדל בניהם עתה והעבודה ת
להיות תמיד עם אלקים ואנשים סלה:

ועתה ויהי בערב ויקח את לאה בתו ויבא אותה אליו, בעת ערב
ימי חייה ה׳ אמר לה עלה בתי! כי בת יקרה ונחמדה לאלקים ואשת חיל חכמה ויר
ליהודית היתה, ועתה הביא אותה אלקים אליו, ואני מה נענה בתרה: במר נפשי אצעק א
בנה הצעיר בין הבנים והקטן בדעת נבונים, שובי שובי השולמית: את המשלו
במעלות

במעלות ומדות. שובי הנשמה למעלה לדבק אל שרשה. ושובי הגוף אל עפרו כי מעפר אתה ואל עפר תשוב, שובי שובי ונחזה בך. אף אם תשוב עוד נחזה בך ולא תשבה מאנשי עירך וסדינתך ואם תשאל מה תחזה בשולמית על מה אתה קורא אותה שולמית ומה תחזה בה אחרי הלכה לעולמה. אף אני אשיב אמרים כמחולת המחנים שני מחנים מחנה הבנים ומחנה הבנות עושי לה מחולות, ברוך ה' אחיי היו כולם גדולי תורה צדיקים ואנשי מעשה המה הן אלו אשר משא דבר ה' משרת הרבנות בכתף ישאו והן אלו אשר לא העסיקו עיל זה על שכמם כולם טובי' ישרים בלבותם ובניהם כיוצא בהם. וכמו כן רבנות אחיותי נשים שאננות צדקניות ומוכתרות בחכמות נשים. ובניהם תו״ח מופלגי תורה ויראת ה' אוצרם והמה יסבבו במחול אותה ויקרא שם המקום ההוא מחניים —.

מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב! הנה יעקב אע״ה בעת שלחו המלאכים אל עשו צוה אותם לאמר כה תאמרון לאדוני לעשו וכו' עם לבן גרתי וכו' ויהי לי שור וחמור וכו' ואשלחה להגיד לאדוני למצוא חן בעיניך, גרתי פירש״י בגמטרי' תרי״ג מצות שמרתי, והתמיה גלוי' לכל וכי עדי ששמר התרי״ג מצות אי בשביל שיש לו שור וחמור וכו' ימצא חן בעיני אחיו הרשע? אמנם לענ״ד מוסר השכל הרבה נוכל ללמוד מדברי יעקב אבינו הקדוש ע״ה אשר התפלל להי' הצילני נא מיד אחי מיד עשו כי ירא אנכי אותו פן יבוא והכני אם על בנים. ואתה אמרת היטב איטיב עמך ושמתי זרעך כחול הים אשר לא ימנה ולא יספר—ואומר הנסיון ולמדנו בכל עת ובכל זמן ועכשיו בדורינו ביותר שההתעלבות בגוים לא נאה ולא יאה לישראל, כי זה גורם ללמוד מעשיהם ותהלוכותיו הן האנשים. והי הנשים אשר עיניהם אל הפריצות נשואות להיות כמוהן אתם עמם בשוה ובכל מאדע ומאדע יעמדו בשורה ראשונה ובראש המתפרצים וכמה מרה כלענה ענין המאדע וכבר צווחו עליו קדמאי ובתראי כי תחת אשר כבודה בת מלך פנימה בירכתי הבית המה יוצאות ונראות בראש כל חוצות ופניהם נשתנות לכמה גוונין ע״י כחל שרק ופרכוס ומלבושיהן שונות ומשונות בכל יום תמיד. נשים מזרות בלבנה הולכות נטויי גרון ראשה פרוע ובשרה גלויי ואין יראת אלקים נגד פניהם כל קודש ברגליהן רגל גאוה ירמסו. ותחת שאמרו חז״ל ויהיו עניים בני ביתך עניים הממה בני ביתה מענים דין עני ואביון ומקמצי' מצדקה גמ״ח והכנסת אורחים ובכל פעם האורה בא בזמנו בא כי מרודה היא בפלפול בשערה ומשמוש בבגדה בה ובבעלה אשר מטרת עליו ועל צוארו את אשר לא יוכל שאת, כי מי יוכל להמציא די מחסורן אשר יחסר להן להשביע רעבונן ותאות נפשם המתפשטת ומתהלפת מפרם למאדע ותחת פרום לרעב. לחמך היא מקמצת ומקבצת ממתן לו שמא שוה פרוטה במאדע ותוכלה לקנות עבודה צעיפים ורדידי' וכדומיהן, ותחת אשר עניים מרודים תביא בית היא עושי' בני ביתה עצמם לעניים ואביונים כי היא מפזרת ומשחתת מה שבעלה בזיעת אפו וברב עבודתו מלקט ומאסף ויעש לקמצים אשר לא יספיק לכל צרכי נשים ויכריחו לבעליהן לחמוס ולגזול אחרים לרמאות ולהטעות הבריות עד שנתקיים בהם הגר אשר בקרבך יעלה מעלה מעלה ואתה תרד מאדע מאדע. ועוד מרעה אל רעה יצאו גם בניתיהן ידריכו בדרך זה ובנות ישראל יוצאות בשן ועין שן בהמות ושן תותבות ושהיו עיני כל נשואות עליהן. בנות צעדה עלי שור של פגעים כל הפוגע בהן יתמה ופגיעתן רעה וכו' ולאחרים הרבה יש לדבר דברים קשים כגידין בזה ומי ומה גורם זאת הלא רק התערבות בגוים וחשקת ההתדמות אליהן. וזה ראה יעקב אע״ה ברוח קדשו בהתפללו הצילני נא מיד אחי מיד עשו שמעשי יהי' באר לי ובשאלת הקרא במה אהבתנו הלא אח עשו ליעקב במעשיו ובהרבותי [illegible] [illegible] א [illegible] אחת והם [illegible] בן [illegible] יעקב ע״ה הצילני נא מדרך המשחתת הזה כי ירא אנכי [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] בנים כי נשים [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] אחרת היטב [illegible] [illegible] האחד [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] הים אשר אדם [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] בה יהי' [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ואז לא [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] באת [illegible] [illegible] על זה התפלל אבינו הזקן יעקב ע״ה.

והנה באמת גם האנשים אינם נקיים מעון זה וגם עליהם [illegible] [illegible] התרעה כי גם ידם [illegible] הזה כי [illegible] אשר [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] בביתם ד או לכתם בביתם [illegible] [illegible] להי' [illegible] כל א' וא' לפי מדרגתו ולפי מה שהוא, המה יושבים בבתי משתאות ובתי כנופי' ושחוק, ולשחוק אומרים מהולל ומפואר וגם מסה מעוררי' שנאה וקנאה אם בוא יבוא איש הלאומי

וממש לא הי' לו פנאי בראוי לשינת לילה ודכירנא בשנת תרל"ד בקיץ הייתי בביתו איזה זמן וראיתי שקודם ששכב על משכבו קרא קריאת שמע של שחרית כי כבר האיר היום וע"י רוב הטרדות וגודל המלאכה מלאכת ה' כי כל גדולי ישראל במדינתו ובכל ענין הנוגע ליראת ה' ותורתו פנו אליו (ועי' אגרות סופרים סי' מ"ח) נחלשו כוחותיו מאוד והרבה פעמים הי' בסכנה ועל כל זאת לא הניח כלי מלחמה מידו וכארי יתנשא נגד המורדים בדת אלקים. בשנת תרל"א לפ"ק התעוררו ראשי עדת וויען ואתם עמם ראשי איזה קהלות גדולות במלכות אסטעררייך ובקשו מהממשלה הרשה להעמיד ולתקן בית לימוד אשר ממנו יצאו ר"ע־פני"ם להיות מנהיגי ומורי הקהלות לפי רוח העת רוה עועים להשליך תורה ויראה אחרי גיוהם והעדיבו תעצומותיהן בדברי בוז יקלון על חכמי התורה ורבניהם כדרכם הנבל לפני שרי המלוכה ונגד זה עמד קדוש דודי ז"ל כאיש מלחמה וידיו לו רב במכתב חוזר אל כל הקהלות היראים את ה' להפר עצתם ולקלקל מחשבתם וכן עלתה בידו לפי שעה (עיי' אגרות סופרים סי' מ"ט) ובשנת תרל"ח התאספו ע"י קול קריאתו כל הרבני' ונכבדי מדינת גאליציען בעיר לעמבערג להתיעץ על כל הענינים הנוגעים לדתנו ושמו אותו לראש האסיפה והוא יסד בצירוף שאר גדולים מבני האסיפה את חבורתא קדישא "מחזיקי הדת" אשר תכליתה להיות עומד על המצפה ולהיות כל הפעולה אשר על ידה ילחמו מלחמות ה' שערה ולצופה נתנה לבית ישראל בעניני כללית וכל יראי ה' וחושבי שמו לקחו חבל להיות מבני חברה הזו אשר יסודתו בהררי קודש ועל דודי הגאון זצ"ל שמו כולם עיניהם למנותו לנשיא ולראש החברה הגדולה הזו והוא ברוב צדקתו קיבל גם זאת המשא על שכמו אף כי למרות רוחו הי' לו להיות נשיא וראש בדבר אשר לכל בני המדינה נוגע ופעל ועשה הרבה מאוד לטובת אחב"י היראים את ה' (עיי' אגרות סופרים סי' נ' וסי' נ"א) נוסף לזה בחרו אותו בשנת תרל"ט לפ"ק אנשי המדינה להיות מיועצי המדינה היושבים ראשונה במלכות אסטרייך (רייכסראטהס־אבגעארדנעטער) בע"מ וויען והוא בענותנותו ורוב קדושתו נטה שכמו לסבול גם את זאת וישב במעט רוב השנה שמה בין שאר גדולי ושרי המדינה וכבדו אותו מאוד כי הכרת פניו ענתה בו מגודל קדושתו ומרום מדותיו אנושית וכולם שבחו ופארו את חכמתו גם בהויתו

הימים ובה דיבר ברוח קדשו במליצה נעימה: החסיד ביסוד מהר"ל, יאפיקו"ם בשמאל וזרק ימילל ית"ח בתוך ידוב ויחילו, עכ"ל: האמנם דודי זצ"ל תוך עמו הי יושב אהוב מכובדם והביב אצל כל יאם כי דעת בני אדם שונות ומשונות הן בעניני דעלמא יהי במילי דשמיא אלי אומרי' בן העשי יהי ארקיכם יאלו אוסרים כך היא דרך עבודת ה' והוא הבריא ואמר אלו ואלו דברי אלקים חיים יבר"א יהזיק בסעיפי כפי השגתו והבנתו ולפי דרגא דילי' וכפי קבלתו מאבותי' ורבותיו והי' ש"ה ומשוה את כולם כי אב א' לכולנו אל א' בראנו ושניהם לדבר א' מתכוונים לעבוד את אלקים חיים ומלך עולם, והי' רגיל לפרש מה שדרשו חז"ל בש"ס ברכות על קרא שמרה נפשי כי חסיד אני (תהלים פ"ו) כך אמר דוד לא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב יושבין אגודות בכבודם ואני ידי מלוכלכות בדם בשפיר ובשליא כדי לטהר אשה לבעלה. ולכאורה תימה למה כפל ושאל לא חסיד אני יכו' פשוט הול"ל שמרה נפשי כי חסיד אני שידי מלוכלכות בדם יכו', ופירש דודי זצ"ל כך אמר דוד ע"ה לא חסיד לבד אני אשר עוסק רק במלי דחסידותא לא כן אנכי עמדי כ"א אני מבלה עיקר ימי ושנותי בלימוד תוה"ק להעסיק שאלה ולבוא אל תכ יתה וידי מלוכלכות בדם שפיר ושליא לטהר אשה לבעלה ואחר כ"ז גם אני מקיים מילי דחסידות באופן שיתחד תקיע בסקום נאמן, ובאמת כל מי שעושה כן חסיד יקרא עכ"ד. וגם דודי זצ"ל הוי צדיק וחסיד אמיתי כי האמת הי' מדתו ולפני הנה לא בוא לזאת היו כולם דבוקי' וקשורי' באהבתו בעיר ובמדינה באין מפריד ומחליק, אהבה אמיתית שאינה תלויי בדבר:

בהיות

עולם *) באמת דבר פלא הי׳ איש אשר כל ימיו עסק בתורת דאביי ורבא ישב
אצל חבורה שרי וגדולי המדינה להתיעץ על עניני המדינה ולהיות מכובד גדול
בעיניהם. ושרים וסגנים הגדולים השתעשעו בידידותו וחוט של חן וחסד הי׳ משוך
עליו והרבה פעל לטובת הדת ע״י שישב בבית היועצים ההוא ובזמן שישב שמה
ויועץ לעת הפנאי כתב חידושי תורה ושירים ותשבחות וברא כרעא דאבוה כי הי׳

---

*) בחיות דודי הגאון זצ״ל יושב בסוד יועצי הממלכת (ריילכסראטה) בעיר הבירה וויען. שאלו
אחד מבני תועד (שהי׳ ג״כ ראש עדת ישראל בעיר הממלכה ההיא) בעניני הדת ובפה
לא שחוק ליגע על דברי חז״ל שאמרת על אותו האיש שנידון בצואה רותחת. וצחק ודנו שדבר
זה מזיק ומסבב הרבה גלות. והרבה להפליא כבודו של אותו האיש למען תגדל אשמת חכמי
התלמוד שכתבו עליו כזה, והוסיף לשחוק מי הגיד להם מאשר נעשה בעולם אשר לא נראה
לעיני בשר. וכי לא הי׳ די להם אם יאמרו שנדון באש ובמים, ולפי דעתו החיוב מוטל על חכמי
ישראל לסחוק דבר זה מן הספרים. תאמנם מרוח נכון ונפש שוקטת ענה לו קדוש דודי הגאון ז״ל
דברים יודו חדרי בטנו. ואמר שמע תאוה לך דברי חכמים וחידותם ורם בלבמת הצפונה באדר
מליצתם: הן בהיותי עוד סמוך על שלחן אבא מורי החתם סופר זצ״ל אשר בקנני כמוך ידעת
והכם גדול הי׳ וכל רז לא אנס לי׳ בעת ההיא צו ניתנה מטעם הממשלה לפתוח שערי עיר
הבירה פעסט לכל איש מאיזה דת שיהי׳ באין מפריע, והקול נשמע בעיר פרעססבורג ורבים מיראי
ה׳ הרואגים על כבוד ה׳ ותורתו באו אל כבוד אבא מורי זצ״ל או נדברו יראי ה׳ יחדיו ויתעצבו
אל לבם באמרם הרבה מבעלי בתים יעזבו קהלה הקדושה פ״ב ויסעו לפעסט לשכון שם בראש
חוצות ומיסדי אמונתם ינטו לנפול ועמודי הקהלה פה ירופפו. אז השיב להם אבא מורי ז״ל
דברים: הענין אשר יעציב לבבכם תמהר ימב לי שמחה כי זאת דעו לכם האיש אשר יראת ה׳
תולתו ובילדי נכרים לא ישפיק ורוח עועים רוח הזמן החדשה עוד לא נשבה בו, אז לא יעזוב
מקום קהלת קודש למצוא מנוחות בין רחובות עיר פעסט, אך אלו אשר רעוע מוסדי אמונתם
כבר אך עדיין בושת הבושה לא יראת אנשים כסתה פניהם ולא יוכלו לבצע אשר יחרו בלבותם
חבריהם עד עתה לשום יד לפו פיהם ותחת עדת יראי ה׳ דפה נפלה על פניהם ולא יוכלו לצאת
קראה נשק הק״ק ניבנו קרתא. אלו רק אלו ישמחו עלי גיל ישישו כי ימצאו קבר בפעסט קברה
התאוה אשר התאוו מאז מעולם. ועל אלו נברך ברוך שפטרני מעונשם ועדתנו תשאר קהלה
קדושה קהלה נאה ומסודרת, כי תמה עשו בסחסך מעשיהם וכל מה שהי׳ אפשר להם להסית
ולהדיח בנעלה לא מנעו מעשות. הרעים הרבה יותר מאלו אשר כבר יצאו מדת היהודות, כי מי
תן להם שומע אלו אשר המירו דתם אם יהיו מנין איש יהודי על א׳ ממצות ה׳ אך אלו אשר
עדיין בשם ישראל יכונו ומתחפשים בין יראי ה׳ וכלאחי יד מעקמים שפתיים על מנהג ישן
ונתישן בישראל מעט מעט נמשכו אחריהם צעירי הצאן דלא מגי בהימנותא. ועתה אם ילכו
אתם תהי׳ יציאתם מן העיר כנקיון הצינורות וכנגרת כלבין השופכין כל זבל וצואה הממסם האויר,
כאשר יעברו מאינם. ולא תעל צחנתם וכאשם עוד, הן אז יזדככו האוירים ולא יזיקו עוד עובד.
הנסיון ילמדינו שכל דברי קדשו בהשכל ודעת ויתרון רוח חכמת אלקים וכאשר אמר כן הי׳
ממשל לך משל והוא המאכל אשר יאכל ונתעכל כל צרכו והיא נתבשל בסיר הגוי׳ בלי
אצטומכא כל צרכו לא יסבול אותו הגוף יותר מדי כי לא נשא אותם הטבע לשבת יחדיו כי
יזיק לסומדות מזג הגוף כי מעט מעט יעפש דמו להרתיחם ויתהפך לנגע צרעת ומכלל גדול כללי
חכמי הטבע איין געזונדער ארגאניזמוס פערדראגט קיינע קראנקהאפטע מיטשטאנין און זיך) ואין
בטבע מתדבק. במהור ואין ארוך מדבק בברוך, וכן טבע מי הנהר הזכים והצלולים לא יסבלו
נבלת המגר בתוכם ואחר ימים מעטים יצוף על פני המים וישטפוהו אל החוף. וכן אמרו חז״ל
במליצה צחה עד דרותחא קדרתך שפוך (ברכות ס״ב) והיא מליצה נאה על מזון המתעכל
באצטומכא קראו להם קדירא רותחא והזהירו שלא יעכבם האדם בתוך הגוף כי יזיק לכל גויתו
והפכו לו לרוק. והנה מאשר ניתנה בדת הטבע בגוף האנושי בפרט ממנה נקח לישר מסילות
ללבבינו למען נלך עם גוף חברת האנושי בכלל, כי גם גוף הגדול הזה לא יסבול במוב הלק
מוזר המזיק לו. ואם נתבונן באיש שהוא מזיק להחברת מאות שהוא עומד בתוכה ולנגף אחד
חושב עמה. אז לא נתמהמה מלהרחיקו מעל הגוף הגדול והנכבד לבל יהפך לרוקן ונידון מענין
צואה רותחת בגויי הקטן כשנתבונן דינהו נדע מה נעשה בדינו להרחיקהו גם הלאה. והנה האיש
הזה אשר התקומם נגד קבלת החכמים. אשר מורשה לתם מנותן התורה ית״ש לא יבא לאסור אני

לו בזה כח גדול וצלחה עליו רוח ה׳ בשיר — *) גם אדונינו הקיסר יר״ה החסיד כבד אותו ביתרת הכבוד ופעם א׳ כשהי׳ לו אוידיענץ אמר אליו המלך „עס פרייעט מיך זעהר איינע זאלך עהרווירדיגע פערזאָן אין מיינער בורג צו עמפפאנגען (כזה הלשון אמר גם לאבי הקדוש זצ״ל) וכאשר המלך החסיד אדונינו יר״ה נסע לפני איזה שנים ועבר בכל מדינת גאליציען לראות ולבקר מעמדה ובאו מכל עיר ועיר גדולי׳ לקבל את פני מלך כי באור פני מלך חיים ושלחו שלוחים (דעפוטאַציאָנען) הי׳ בעיר קראָקא בראש הבאים יודי הגאון זצ״ל ומאוד כבדו המלך יר״ה ודיבר הרבה עמו ואמר לו תוך הדברים בזה״ל: זיא זינד אָבערראַבבינער אין קראָקויא איך קעננע זיא אבער אויך פאָם רייכסראַטהע אויס. זיא שטיממען מיט דען קאָנזערוואַטיפען. טהיילען זיא איהרען גלויבענסגענאָססען אין גאַליציען מיט דאס עס מיך פרייעט פאָן איהרעם וואָהלערגעהען מיך צו איבערצייגען. (עי׳ אגרות סופרים סי׳ נ״ב) דרכו הי׳ כאשר בא מן הרייכסראַטהע בית היועצים הלין בגדי חול ולבש בגדי קודש וישב ללמוד ופלא הי׳ לראות גודל דבקותו בה׳ והרבה פעמים לקח ספר תהלים בידו ואמר מזמורים ברוח קדושה וטהרה והשתוקקות גדול וירדו דמעות עיניו ונראה לעין פל גודל קדושת נשמתו ותמיד הי׳ צהלה על פניו וקיבל את כל אדם בסבר פנים יפות באהבה וחיבה. כה ישב בוויען ארבעה שנים והגם שמאוד הצטער על זה על ביטול תורה ועבודה לפי דעתו הגדולה אבל לכבוד ה׳ סבל כל זאת. הוא בעיניו הי׳ שפל מאוד ולא האמין בעצמו כלל ופעם א׳ שלחה לו מחברתו הרבנית ז״ל לוויען מלבוש חדש של משי יקר וכתב לה תחת אשר עשית מלבוש יקר זה עבורי הי׳ לך לעשות מעיל לספר תורה ה״ה התנם הרב הגאון הצדיק מהו׳ עקיבא קאָרניטצר זצ״ל בן דודתי הצדקת המפורסמת מרת גיטל זצ״ל (אשת הרב הגאון המפורסם רבי זלמן סג״ל שפיטצער זצ״ל בעהמ״ת ס׳ תיקון שלמה אב״ד דקהל יראים בע״מ וויען) כ״כ הי׳ כאין נחשב בעיני עצמו וכ״כ הי׳ מכובד חתנו בן אחותו בעיניו והי׳ מכבד כל בעל תורה וירא ה׳ ביתרת הכבוד והשתתף בצערן ושמח בשמחתן מאוד:

איש״ים אחר דת משה עד לא ימצא לה שורש וענף בזה גם אני מודה שהכם גדול הי׳ להרע רק מעט מעט הסית והדיח רבים מאחרי ה׳ ותורתו כי ידע הרבה בלימודים, אבל זמן שהי׳ חכם בין החכמים מצא שומעים שהטו לו אוזן בנקל כי מדוע ימאנו בקלי קלות. אם מפה מתחסד יצאו הדברים. ומה גם שרק לטובת תורת ה׳ דרש כי עת לעשות לה׳ ולתורתו להפר מעט למען תתקיים כמה שיוכל להתקיים בכל אנשי הזמן הפורקים אשר מקרוב באו מתדפשים תחת מסוה היראה אשר לא נגע בלבבם ויאמרו הריסת הדת תיקונו כי אי אפשר לעת כזאת להחזיק בישנות. הנה איש כזה ארסו הולך בכל אברי החבורה כצואה רותחת אם יעצרם אדם בתוך גויתו ונדון מפני וכמותו למהר לשופכה ולא תהיו לגיף אחד ולא תזיק יותר, (ושיעור המאמר בביאורו עד ויהיד פאָן צואה רותחת פעראידטהיילט). ולמען תרגיע רוגזו של מעלתו על אשר בהרו חז״ל למברת לעגם את האיש המרוסם בעיני כבידו הנני להבטיח את מע״כ שאין משא פנים בדבר כי כן אמרו חז״ל על כל הלועג על דברי חכמים שנדון בצואה רותחת (עירובין כ״א) וגם שם כונתם ע״ד שאמרתי אלו דברי דודי הגאון זצ״ל ודפח״ח. (אמר הכותב בן אחיו עפ״י הנ״ל אולי כוונת חז״ל כי כמו צואה רותחת אשר ריחו הרע נודף ומרחוק ומוטבע בטבע האדם לברוח ממנו כי מבלי יכולת החוש לסבלו, כן המלעיג על דברי חז״ל יהי׳ נדון באופן זה לנוס מפניו ולהרחיק ממנו כמטחוי קשת כי לאו כל מהא סבל דא ומיזו טמא פן תיגעו ואברהה גם ברת יהי׳ וק״ל.

*) לדוגמא אציע שיר א׳ מיוסד על מאמר חז״ל (ברכות ג׳ ע״ב) בת קול יוצאת בכל יום ומנהמת כיונה וכו׳ אשרי למלך שמקלסין אותו בביתו כך מה לו לאב שהגלה את בניו ואוי לבנים שגלו מעל שלחן אביהם, עיי׳ לעיל דף ל״ג ע״ב איך פירש קדוש זקיני ח״ס ז״ל מאמר

בשנת תרמ״ג ט״ו אדר שני בעו״ה באה השמ״ש בצהריים כי שמעון הצדיק אשר
הי׳ משיירי כנסת הגדולה מגדולי צדיקים ואנשי מעשה עלה אל אלקים.
שמעון העמבינ׳ אשר הי׳ עמים בתורה ובמצות, חלף הלך לו לשכון כבוד ולשכב
עם אבותיו ואבל גדול הי׳ וספדו אותו כל בית ישראל מספד תמרורים כי שר
וגדול נפל. בשנה ההיא נתמלאו לו לזקיני רבינו משה זצ״ל מעת לדתו מאה
ועשרים שנה. ועד עת ההיא ע״ד הי׳ הי אתנו ע״י בנו אשר הניח אחריו אבל
אז בהסתלקות בנו הי׳ השבר בכפליים ועל אותו ואת בנו יש לבכות. ושמעתי
שאיזה ימים לפני פטירתו בחלום דיבר בו אביו שעתה נתמלאו לו קץ שנים
ושאלו בחלומו ומה יהי׳ אח״כ וענה וגילה לו שיסתלק מן העולם. וכבוד גדול
בהספדים עשו לו בכל המדינות ונאליציען בפרט האבלה עליו מאד, וגם בין
אוה״ע במלכות אסטרייך עשתה השמועה רושם גדול: ואצ״ע כאן מה שהעתקתי
מן קונטרס ,שם משמעון׳ אשר הדפיס אחי הרב הגאון המפורסם מה״ו יצחק
ליב זצ״ל בדראהאביטש בגאליציען (אשר הי׳ ממלא מקומו בנשיאות של ההברה
הגדולה מחזיקי הדת ממדינת גאליציען ובוקאווינא) הספד על דודינו הגאון זצ״ל
והביא שם תוך הדברים מה שהספיד אותו ראש בית היועצים (רייכסראטהספרעז־
זידענט) אשר אמר עליו בבית הרייכסראטה וז״ל: איך האבע דעם האהען הויזע

זה וכפי הנראה על ספקל זה יסד קדיש דידי ז״ל השיר וראשי החרוזות **שמעון חוק** נ״י ויסדו בפרחן מאריענבאד במדינת בעהמען בשנת תרל״ג בישבו תחת אחת השיחים ואתו עמו בני אהובי הרב הגדול הגביר מהו׳ אלכסנדר שמחה נ״י וישב בעיפרת כל אשר יצא מפי קדשו זי״ע — ואכרין נפשי לי לכבוד ית הרב מהר״ש סיפר מהיר נ״י הנ״ל ששרה לי השיר הזה ע״ד איזה מאמרים ועד הטוב יזכר שמו.

א) שמה אחוה חיסח, בהר תסויה
הרבת ושוססה , שואה ושאית
נפשי נרתעה , גועה גויה
בילדה פועה , בבריעה שיחה
דמעה נובעת עינן ביבית
אוני שומעת , יונת הימיה

ב) מה לו לאב , שהגלה את בניו
הסה ישאו וקיו . ויצדיקו את דינו
על עמל ובנם . , יתנו הודיה
נפשי אותה יעש , למובה רציה
סעיניו נעלם , לסני עליה
יתברך לעולם , ולעלמי עלמיא

ג) עניים ואביונים , תחת עיל סרהבה
עונים בכל אונים .) יהא שמיא רבא
למרום מגעת , סעדת העניה
רקיעים בוקעת , ושמי עליה
תהלתו מודעת , גם בארץ נכריה
תהלתו נשמעת , בכל בתי כנסיה

ד) וי להם לבנים , שגלו מעל שלחן אביהם
עלוי הוי עירים , מגדנות יפיהם
גלו מבלי דעת , אל ארץ נכריה
אבלים בזיעת , לחם רסיה
דמעה נובעת , עיני בוכיה
אזני שומעת , יונה הימיה

ה) נפשי יודעת , כי לא לתוהו
נקראתי תולעת , כפי ישעיהו
זאת לדעת , פתחו בפיהו
תפלתי נשמעת . לא אתן דימיה
עדי תבוא ישועת , גולה זרויה
עדי תקום נבואת , הנביא זכריה

ו) נחמו נחמו עמי , יאמר אלקיכם
חזקו אתי עמי , אשובה אליכם
לעקור ולנטעת , עד ידי נטויה
אוספה תצולעת , אקבץ הדחויות
נפשי יודעת , עיני צופיה
ימין עליון נוטעת , גפן פוריה

ז) יחזיקו בם שעבות , בחוצות ירושלים
זקנים וזקנות , מרוב ימים חיים
בנים ובנות , בפתילת המחניים
ישחקו בסריעת , ברחובות קריה
ירועו בתרועת , ירושלים הבנויה
ימין עליון נוטעת , גפן פוריה

איינע טהייערבאַטיטאַפּט צו פּערקינדען. וועהרענד דער אונטערברעכונג אונזערער זיטצונגען איזט אונזער קאָלעגע ה׳ אבגעאָרדנעטער סימאָן שרייבער אָבערראַבביינער אין קראקייא געשטאָרבען. יוען עס דעמזעלבען ניכט געגעננט וואַר דען בעראטהונגען דעס האָרען הייזעס אין דעם מאאסע נאַכצוקאָממען וויא ער עס זיכערליך ווינשטע זאָ איזט עס אויך זיינע זייט מעהרערען יאהרען בערייטס בעדייטענדע אינטעררעאַבען געוויזענע יעינדעיט צוריקצופיהרען. זיכער איזט דאַז דער פערשטאָרבענע איש גרונדע זיינער געזעללשאַפטליכען אונד בערופּסשטעללונג זיך ביא דעם וויטאוים גראָססערען טהיילע זיינער גלויבענסגענאָססען איינעס זעהר בעדייטענדען איינפּלוססעס ערפּרייטע דער פּערהאָנגליכע פּערקעהר מיט איהם האַט מיר געוויססענהאַפטע איבערצייגונג פּערשאַפּט דאַסס ניכט זעלבסטזיכטיגע צוועקקע זאָנדערן טיעפּאיננערסטע רעליגיאזע איבערצייגונג דיעזעס זיינען ווירקען אין זיינע בערופּסשטעללונג צו גרונדע לאַג אונד עס איזט דיעס איין מאָמענט וועלכעס אויך אַכטונג אַנשפּרוך האַט אונד דעסהאַלב בעגלייטעטע איך זיין היגשיידען מיט איניגער וועהמוט אונד בעטריעבניסס. איך נעהמע אן דאַס אויך דאַס האָהע הייז וועלבעס זיך צום צייכען דער טהיילנאַמע בערייטס פאַן דען זיטצען ערהאָבען האַט אידם איין עהרענדעס אַנדענקען בעוואַהרען אונד דאַס עס צושטיממען ווירד דאַס דיעזע אַנערקענונג דעם האָהען הויזעס אים פּראָטאָקאָלע דער היטיגען זיטצונג פּערצייכנעט ווערדע עכ״ל. מזה נראה איך הי׳ חשוב גדול ומכובד מאוד גם בעיני האומות:

אולם גם בהודי הגאון זצ״ל לא נאמר מיתה כי הניח בנים טובים ת״ח נגידים אשר יראת ה׳ אוצרם, וגם ה״ת הרבה הניח אחריו וזכרו יהי׳ לנצח ויהי׳ שיהי׳ מליץ יושר בעדינו ואך טוב וחסד ירדפונו ושלום וברכה ישיגונו עד ביאת ג״צ בב״א:

דברי לכבוד התורה ולכבוד אבותיו הקדושים זצ״ל. יום ה׳ לסדר ,ושמר ה״א לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך׳ קדני **תרו״ם** בכבוד לפ״ק.

פה מרחין מאַרי׳ באַד במדינת בעהמען, יע״א.

הק׳ **שלמה סופר** בה״ג **מהראשב״ם** זצ״ל
הונה בק״ק **בערעגסאס** והגליל יע״א.

וישב יעקב בארץ מגורי אביו פירש״י עפ״י המדרש ביקש יעקב לישב בשלוה קפץ עליו רוגזו של יוסף. ונראה לי הכתוב, ידוע כי יעקב אע״ה הי׳ מעותד להעמיד י״ב שבטים בנגד י״ב צירופי הוי׳ ב״ה, וביון שבן שמו של הקב״ה שלם וכביכול אחד בעליונים ויעקב עם י״ב בניו אח״ד בתחתונים ומרכבה לשכינה אשר שרתה עליו, והנה י״ב צירופי הוי׳ בגמטרי׳ שי״ב אותיות ישי״ב והוי׳ יש״ב יעקב ביקש יעקב לישי״ב בשלוה כי עשה את אשר מוטל עליו והעמיד י״ב שבטי׳ באופן ששמו של הקב״ה שלם וראוי לו לישב בשלוה ולהיות שוקד על שמריו. האמנם קפץ עליו רוגזו של יוסף ונתפרדה החבילה כי צירוף א׳ נסתלק ונעשה פירוד בין הדבקים והי׳ שמו של הקב״ה חסר והנה י״א צירופי הוי׳ ב״ה עם ד׳ אותיות השם בגמטרי׳ ר״ן וגם טר״ף עם הכולל בגמטרי׳ ר״ן ע״כ אמר יעקב ע״ה טר״ף טורף יוסף כי נשאר רק כמנין טר״ף ע״י שטורף יוסף מאתם וצירוף א׳ חסר ע״כ נסתלקה השכינה ממנו ולא יכול לישב בשלוה רק בטירוף ד״ל. וזהו שאמר יעקב אע״ה בפ׳ ויגש בסיפורו אל בניו ויצא האח״ד מאתי הוא. יחודו של עולם ית״ש יצא ונסתלקה שכינה ממני. וגם מאתי דייקא כי גם אני אינני עוד אח״ד בתחתונים. ואומר אך טר״ף טורף כאשר נשאר רק טר״ף י״א צירופי׳. ולא ראיתיו עד הנה אותו האחד הן בעליונים ית״ש והן בתחתונים לא ראיתי עד הנה כי עתה ע״י שעשו האחים שלום ביניהם ונתחברו י״ב הצירופים מחדש באחדות גמור ועשה שמו של הקב״ה שלם וגם יעקב ובניו נעשו׳ אח״ד. וזה הי׳ בהיות יעקב אע״ה בן ק״ל שנה כמפורש בקרא, ע״כ נזרקה מפיו בריה קדשו ולא ראיתיו עד הנה כי ע׳ מן עוד ואותיות הנ״ה בגמטרי׳ ק״ל שאז כתיב בו׳ ותחי רוח יעקב אביהם ופירש״י ששרתה השכינה עליו. בעשותם האחים שלום ביניהם גם שמו של הקב״ה שלם והעושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום בין אחב״י ולא יהי׳ פירוד בין הדבקים בהו׳ ובתורתו׳ ויהי׳ כאיש א׳ בלב א׳ לעבדו שכם אחד ואין כלי מחזיק ברכה לישראל אלא שלום הי׳ עוז לעמו יתן ה׳ יברך את עמו בשלום אמיה״ר—.

לא יסור שבט מיהודה!

אמר הסופר: אחרי שמשכתי בשבט סופר מלא האומר מתולדות וקורות ימי חיי אבותי הקדושים זצ״ל זי״ע וגם הארכתי בדברים בקסת הסופר אשר במתני על אודות אחי וראש הגאון רבן של ישראל רבינו שמחה בונם זצ״ל בעל שו״ת נהלת סופר הנני בסרי עמי עם סופר בקוצר אמרי גם על ספר מהר״י האי שופרא דבלע בארעא בעוה״ר ביום י״ג תמוז העבר שנת תרס״ז לפ״ק ה״ה אחי הרב הגאון הגדול המפו׳ בתורתו וצדקתו הנכיר האדיר נשיא אה״ק ונשיא מחזיקי הדת מה״ר יצחק ליב סופר זצ״ל כי גם הוא הי׳ איש הגדול מרבבה שמו נודע בשערים בכל תפוצות ישראל וגדול מרבן שמו אשר איתן מושבו הי׳ בעיר דראָהאָביטש במדינת גאליציען הוא הגבר הוקם על לתורה ולתעודה לעמוד לנס עמו ולתפארת מדינתו הוא נולד ביום כ״ד אלול שנת תר״ח לפ״ק בן רביעי לאבותי ז״ל ובעודו נער ניכר בו חריצות שכלו וסברתו הישרה הוא נשתלם עד מהרה במעלות ומדות תרומות ויהי לאיש ובהיותו בן עשרים שנה נשא אשה בת הרבני הנגיד האדיר המפורסם רחים ומוקיר רבנן מה״ו הירש לינדענבוים ז״ל מעיר הנ״ל אמנם לדאבון נפש נחרב ביתו אחרי שנה ובנה אותו מחדש עם בתו השני׳ הגבירה הצנועה היקרה אשת חיל מרת שרה תי׳ וישב עה״ת והעבודה כל ימיו ביתו הי׳ פתוח לרווחה לת״ח והי׳ עניים בני ביתו כל קשי יום אשר פנה אליו מצא אוזן קושבת אצלו הי׳ אבי יתומים ודיין אלמנות והי׳ נזהר מעולם במעשר כספים פיזר נתן לאביונים וצדקתו עומדת לעד. מיד אחר חתונתו העמידו אבינו הקדוש זצ״ל לסגן לו ללמוד עם ישיבתו הגדולה לאלקים בעת שהי׳ הוא מונע מזה והעמידו לראש עליהם ולמד עמם בחריצות ובקיאות נפלא ובהספידא רבה שהספדתיו אחרי ימי אבל השבעה קראתי עליו האי קרא בפ׳ השבועה בסדר פנחס שאו את ראש כל עדת בני ישראל מבן עשרים שנה ומעלה לבית אבותם כל יוצא צבא בישראל ואמרתי כי שאו היא מלשון שא רישא דפלן כבמדרש כי בעוה״ר הורם העטרה והוסר המצנפת אחי הה״ג ז״ל אשר הי׳ ראש עדת בנ״י מבן עשרים שנה ומעלה כי בהיותו בשנים אלו העמידו אבינו הקדוש זצ״ל לראש עדת בנ״י המופלגים חריפים ושנונים בני ישיבתו הרמה ללמוד עמם ולהגיד השיעור לפניהם וגדל והצליח וגם עשה פרי בלימודיו—ואמר הקרא לבית אבותם ואומר עפ״י צחות ששמעתי בעת קישור התנאים של אחי הגאון ז״ל שהיינו אח״כ זמן וזמנים בעיר קראקא (כמסופר למעלה בתולדת אבינו זצ״ל) ואז דרש אבינו זצ״ל בש״ק דרשה ארוכה ובתוך הדברים אמר אנשי פולין מתפארים מאוד בשורש יחוסם זה מתיחס שהוא נין ונכד (אורענקל) מן הב״ח וזהו מתיחס שהוא אורענקל מן המגלה עמוקות וזה מן המגיני שלמה ואמת טוב ויפה ודבר גדול הוא אבל הענין עם אוהר (סורת שעות) אם מושכים אותה והולכת תמידים כסדרן זה אחר זה יש תועלת מן האוהר אבל אם נפסק השלשלת והיא עומדת הלא שברי כלי ואין בה תועלת וא״כ מה אהני לן אלו שמתיחסים אחרי אבותיהם הגדולים והקדושים שהמה אוריענקעל אם השלשלת נפסקה ואינה הולכת מדור דור ואין ניכר בהם בית אבותם ומאין יצאו כי לא כדרכם דרכיהם ולא כמחשבותם מחשבותיהם ולשמחה וליחוס מה עושה להם עכ״ד.

ועפ״ז אומר בצחות זה שאמר הכתוב לבית אבותם שניכר מזרעם באין יצאי ובית אבותם כ׳ ...עש׳ אבותיהם בידיהם וכן אומר על אח׳ הג״ר שהוא הי׳ שלשלת היוחסין אורענקעל מגאונים וקדושים אבל לא נפסק השלשלת לא בו ולא בבניו שהדריכם על דרכי התורה ויראת ה׳ טהורה עד שנעשו מופלגי תורה חריפים ושנונים ובעלי יראה ואנשי מדות וגם לא מבנותיו שהשיאום לת״ח מופלגים והשלשלת קיימת לבית אבותם וראוי׳ להם ביחוסם וכן יהי׳ לעד. ומסיים הקרא כל יוצא צבא בישראל גם זאת נוכל לאמור. על אחי הגאון הגביר ז״ל כי בעודו בימי ילדותו עמד על יד ימין קדוש אבינו זצ״ל. בכל מלחמת הדת הגדולות במדינתינו ידי׳ גם הוא מסייע שיש בה ממש לפי ערך שנותיו אבל כשהגיע למדרגת גבר בגבורתו בהיותו במדינת גאליציען הי׳ לוחם מלחמות ה׳ שערה בראש הצבא נגד המתחדשים והשליך נפשו מנגד מול חיצים ואבני בליסטראות שהורו המורים וממרים את פי ה׳ עליו גיוו נתן למכים ולחיו למורטים ולא חל ולא חת מפניהם ובשנת תרמ״ז כאשר נח נפשי׳ דרב האי גאון דודי הקדוש מהרש״ם זצ״ל מקראקא ולמלאות מקומו שמו עיניהם כל גדולי וצדיקי המדינה בו באחי זצ״ל למנותו ולבחרו לראש ונשיא חברת המדינה .מחזיקי הדת׳ והוא שם נפשו בכפו ללחום נגד המורדים בדת תוה״ק והחוטאים בנפשותם כמו כן כאשר נערך ונתקבל ההק החדשה במלכות אסטערייך אודות הקהלות והרבנים אשר המתחדשים בהזקת כחם עשו כל השתדלות להוריד דת יודית ואת כבוד הרבנים הת״ח אשר יסודתם ולימודם על אדני קודש הטבעו והוא לפני המלך והשרים יר״ה התייצב ללחום נגדם ולהמתיק הדינים ועלתה בידו הרבה להקל ולהעמיד הדת על תילה ותיקן תקנות להקהלות ותקצר היריעה מהכיל כל פעולותיו הטובות להיזוק הדת והאמונה ולהרים קרן תוה״ק ולומדי׳ ועליו נאמר כל יוצא צבא בישראל שבכל מלחמת הדת הי׳ בראש יוצאי צבא לכבוד ה׳ ותורתו:

גם עוד בזכרוני מה שפירש אאמו״ז זצ״ל בפתיחת הדרשה אז בקראקא בצחות לשונו ובנעימת נאומיו מה שאמר פרעה ליוסף אחרי הודיע אותך אלקים את כל זאת אין נבון וחכם כמוך ותמוה מה .את כל זאת׳ שאמר פרעה׳ הלא יוסף רק דבר א׳ אמר בפתרונו כי הפרות הבריאות והשבלים הטובות מרמזים על שובע והרקות ושדופות קדים מראים על רעב וזה פתרון פשוטי ולמה הפליא פרעה את פתרונו כ״כ עד שאמר אין נבון וחכם כמוך? ופי׳ אבא זצ״ל בשיחתו הנאה כי קצת לומדי פולין החורגים אשר דרך לימודם ע״ד חידוד ופלפול בונים עולמות למחריפן בהזדמנם יחד עם לומדי מדינת אונגארן אשר דרך לימודם בשכל הישר לאמיתת הענין ולעמוד על בורין של הלכה בלא חידוד ופלפול של הבל אומרי׳ עליהם שיש להם פלאטשיגען קאָפּ (פלאַכקאָפּ) וע״כ הולכים דרך הפשוטי מבלי יכולתם לילך בגדולות ונפלאות בפלפול וסברא אבל האמת לא כן הוא כי גם לומדי אונגארן יודעים הלימוד הפלפולי והחידודי אבל מתאמצים ללמוד בדרך אמיתי לכוון ההלכה ולעמוד על בורין כאשר באמת ראוי ונכון למי שלומד לש״ש לשמור לעשות ולקיים.

והנה חרטומי פרעה פתרו חלומותיו באופנים שונים חדודים ושנונים כמבואר במדרש שבע בנות אתה מוליד ושבע אתה קובר שבע עיירות יבנה ושבע סותר וכדומה והשיב יוסף, אם הוא יאמר מיד פתרונו האמיתי והנכון הנראה לפשוטי יאמרו עליו כי הוא אונגארישער ויש לו פלאטשיגען קאָפּ ואינו יודע ומבין להקור דבר ולהעמיק שאלה ולפתור החלום ולא יאמינו ולא יקבלו דבריו ע״כ שם עצות בנפשו לאמור

לאמור תחלה כל הפתרונות אשר פתרו החרטומים ואחר כ"ז אמר כל זה הוא בדרך "יש לימר" אבל האמת והנכון הוא כי שבע פרות ושבע שבלים שבע שנים המה וכו' והנה ראה והבין פרעה מזה כי כל מה שהעלו החרטומים גם יוסף ידע אבל פתרון פשוטי מה שהוא אמר לא הבינו ולא ידעו הם ומזה נתאמת אצלו כי פתרון של יוסף הוא האמיתי אף כי בלא הידוד ושנון ורק דרך פשוטי היא וע"כ אמר אחרי הודיע אותך אלקים את כל זאת היינו גם מה שאמרו ופתרו הם מזה מוכח כי אין נבון וחכם כמוך עכ"ד ודפח"ח — וכן אני אומר על אחי הה"ג ז"ל אם כי הי' אונגארישער בכ"ז בכל עת שהזדמן עם לומדי וגדולי פולין תמהו על גודל חריפותו וחידודו בלימוד אבל ביותר התפלאו על יושר ליבודו וסברתו הבריאה והנכונה לאמיתה של תורה וזה כבודו ותפארתו ז"ל.

בשנת תרנ"א אחרי שנפטר הגאון הגדול הגביר מה"ו יצחק אהרן איטינגער זצ"ל שהי' אבדק"ק לעמבערג אשר מילא מקום אביו הגאון המובהק מה"ו מרדכי זאב זצ"ל בעל מפרשי ים להיות נשיא אה"ק ונשאר שירות זה בקודש ריק נקבצו ובאו יחדיו גדולי וצדיקי מדינת גאליציען וכראשם הגאונים הצדיקים קדושי עליון מה"ו יושע רוקח זצ"ל אבד"ק בעלזא ומה"ו יחזקאל האלבערשטאם זצ"ל אבד"ק שינאווע בעיר לאנצוט ובקירבן עם רב של רבנים ואנשי שם שבחו והודו לשמו ושמו להם ראש אדר את כבוד אחי הגאון הגביר מהרי"ל זצ"ל להיות נשיא ואמרכל אה"ק במדינתם והוא אם כי סירב מתחילה אבל מסוד חכמים ונבונים ומלמד דעת מבינים כי לו נאה ולא יאה מישרת הקודש ההיא שמה על שכמו וקידש רוב עתותיו לדבר זה להחיות אלפים נפשות בישראל על אדמת הקודש ועבד עבודה תמה בלי שום טובת הנאה והרים את הכולל ואת צדקה זו באופן שלא נשמע עוד משום נשיא שפעל ועשה כ"כ לטובת אחב"י באה"ק כי כאשר קיבל הוא ההנהגה הי' ההכנסה ערך ל"ה אלפים זהובים לשנה ובשנה האחרון של ימי חייו הרפים השבון והראה כי עלתה ההכנסה על קמ"ז אלפים זהובים הנשמע כמהו עוד שבמשך ט"ו שנים שהשתמש בשירות זו יעלה ההכנסה יותר בסך פ"א אלפים זהובים לשנה בריב השתדלותו ועסקו בזה ובעת שקיבל ההנהגה היו מוכרחים אחב"י באה"ק לשלם לבעלי הלוואה על שטרות הכולל ט"ג למאה ועכשיו מקבלים מעות על חמשה למאה ובעת שקיבל ההנהגה הי' מחלקים רק שלשה פעמים בשנה החלוקה ועכשיו כמעט חמשה פעמים בשנה וגם הגדיל והרבה את חלוקת ומנות כל אחד אם מעט אם הרבה כאלה וכאלה הוסף בטובתם בכל אופן ובכל ענין קדושה החזיק על ידם ולכל מפעל טוב הי' מסייע שיש בו ממש וכמה אלפים מכיסו השתקע במשך השנים בזה ובכ"ז סבל כמה מילי דמצערי מדם ומדמונם מאנשי ריב ומדון ובפרט בימים האחרונים ואם כי בנקל הי' בידו להשתיקם ולבלום פיהם כי הכח והיכולת הי' בידו וגם דחקו עליו לעשות כן אבל גם בזה הראה גודל צדקתו ומדת טובו וסבלנותו ורוממות מדותיו כי לא עשה להם מאומה על רוע מעשיהם ועל בזיונם את יושבי ארץ צבי והי' חס עליהם ועל נשיהם וטפיהם שלא לכרות אוכל מפיהם ועליו קראתי אני בהספידא כאשר קרא יעקב אע"ה על בנו: יהודה אתה יודיך אחיך ידך בעורף אויביך ישתחוו לך בני אביך ונ"ל הכוונה לפי הענין כי בעת שלום ושלות אנשים זה עם זה אין באפשרי להכיר ולהוקיר מעלות איש ומדותיו אם תרומות וטובות המה או לא כי מאחר כי אין ביניהם סכסוך ורגזה ולא מלחמה למה ירע ויבגוד איש באחיו אבל ניכר האדם ופנימיותו היטב אם הוא עומד בקשרי מלחמה עם

חבירו

חביריו ורגוז וכעס בינותם אז נראה בעליל מי הוא בעל מדות תרומיות ומי לא כי מי שאין בו כמדות טובות בין שיש פירוד דיעות וכעס ביניהם [illegible] התנועה לעשות לחביריו כל רעה אשר תשיג ידו ויקפחו בפרנסתו ויפגע בכבודו בלי גבול ותכלית לא כן איש תמים [illegible] זה אף כי יש לו תרעומות ורוגז על חבירו בכל זה לא יהין נפשו להרע לו ולהרבות איבה כפיו וישא ויסביל [illegible] יעקב אע"ה על בני ישראל אתה הם יודוך אחיך [illegible] ידך בעורף אויביך שאתה עומד בקשרי מלחמה וברוגז ופחד לבב עמי [illegible] אוהות בקרבי [illegible] הלוחמים ועכ"ז ואם גם אז יודוך וישבחוך אחיך אז ישתחוו לך בני אביך אז ראוי לכבוד והדר כי הראה גודל מדותיו הצדקניות ויושר לבבו וזהו אבן הבוחן על מעלות איש ומדותיו התרומיות וכן אני אומר על אחי הגאון ר' יצחק יהודה ז"ל כי הראה גודל העצמות מעלותיו ומדותיו המיוחדות בענינים כאלה והיא שעמדה לו בכל

עת מכנו [illegible]

על אחי הגאון מהר"י ז"ל [illegible] שערים בשערים

[illegible] קונטרס גדול נגלה אל [illegible] בתשובת כתב סופר חלק חו"מ וקראו בשם „סופר מהיר" אשר בו הראה גודל חריפותו ובקיאותו קולע אל השערה ולא יחטיא גם פירושו על הגדה ש"פ כי הראה כי ידו [illegible] לו גם באגדתא דברים יקרים [illegible] מעולפת ספירים [illegible] כמה חיבורים גדולים בשמעתתא ואגדתא יקרים [illegible] ביום לפני פטירתו הי' מצוה לביתו ובניו אחריו איך יתנהגו וישבו ויתנהגו [illegible] שיקדים על התורה והעבודה וכן יגדלו כל בניהם על ברכי התורה והיראה ושלא ישנו מתהלוכותיהם והדרך המקובל מאבותינו הקדושי' זי"ע וכן לבנותיו צוה להיות נשים צדקניות ויחזיקו במנהגי משפחתינו בתורה ויראה אז צוה ג"כ שידפיסו בנ"ע חידושי תורה שלו הן הלכה והן אגדה וגם צוה אז לשלוח מיד הסך חמשים ושישה אלפים כתרים המגיע לרבע החלוקת לבני אה"ק באמרו כי אין רצונו שע"י הסתלקותו ירעבו בני אה"ק ללחם וכן עשו ואם כי חסרו כמה אלפים לסך הנצרך הוסיפו בניו סך זה למלאות רצונו במלואו ושיבו מלבד זה צוה ליתן מכיסו איזה אלפים לטובת בני אה"ק גם מזה נראה כמה חס הי' על עניי אה"ק ואיך היו נקשרים בלבבו. *) ועליו אני מקונן אי זו שוקל! ואי זו סופר! איו שוקל אשר שקל אלפי רבבות שקלי קודש.

והי'

---

*) כ"א התה"ג הה"ר [illegible] אברהם חיים [illegible] על אביו בהספידו הנפלא הקרא בתהלים מזמור ע"ו נודע ביהודא אלקים בישראל גדול שמו ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון [illegible] לפי הענין נודע ביהודא ע"י אביו יהודא נודע אלקים כי כל מעשיו הי' [illegible] שמו יתברך ויתעלה ובציון גדול שמו של יהודא כי פעל ועשה הרבה בציון להרים קרן אה"ק יושבי עיר הקודש ויהי בשלם סוכה כי לפעמים יש איש אשר אין לו שלום ושלוה בביתו ואין לו עסקים לפעול ולהתעסק בהם בעירו ע"כ מוכרח לתורות הנים [illegible] ולהמציא לו שדה פעולה במרחקים אבל מי שיש שלום בביתו וגם הון ורכוש גם כן להתעסק זה יושב בביתו ויפנה לעסקיו או חובק ידיו או מוסיף בצלחת לא כן יהודא זה אשר אני עוסק בהספידו ויהי בשלום סוכה לו הי' שלום ושלוה בביתו אשה צדקת ובנים כשתילי זתים סביב לשלחנו וגם עושר ורכוש רב לו להתעסק בו ובכ"ז פנה מזה והי' מגמתו בציון דעתו ומחשבותיו ופעולותיו ועסקיו בעניני ציון וירושלים היו להרים קרנם ולהטיב מעמדם ובילה ימיו ויגיעותיו בהם וזהו שבחו הסגיע לבספים אשר נכספה וגם כלתה נפשו וזכר צדיק לברכה.

עכ"ד. ודפח"ח.—

והי מאסף מכל המתנות נדבות אחב"י בעד אחינו היושבים באה"ק ואיו סופר בארא רבא דישראל ושהעלה חידושי תורה הרבה יקרים ונפלאים על הספר ועל האי סופרא דבלע בצירא וודאי קבקבא קינת הנביא מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה ואבכה יומם ולילה על חללי בת עמי שני חללים כי זה רק שבעה חדשים עברו שנסתלק אחי הגאון רבן של ישראל אבדק"ק פ"ב זצ"ל ועתה נפל נשיא ישראל אחיו הצעיר גדול הדור הנאהבים

והנעימים אחים ומחותנים בחייהם ובמותם לא נפרדו ואיך אנחם!

ביום שני ושלישי לסדר בחוך אתה בבואך פ"ז וט"ב אלול שנת תרס"ז לפ"ק

נתוועדו באו ונקבצו יחדיו אסיפה נהלה ונכבדה, מכל מדינת גאליציען ובתוך הבאים כשני מאות רבנים גאונים וגדולים הצדיקים המנין הזה גבאי אה"ק ונכבדים ונגידים הנגידים הי"ו לבחר להם ראש אחד נשיא ואמרכל דאה"ק ואתו עמו שני משנים אנשי שם ואחרי התבוננות במועצות ודעת וכמיסה לש"ש למלאות מקום אחי הגאון הנשיא הנפטר זצ"ל הנ"ל ואחרי ההכנות הנצרכות לעשות הכל בסדר נכון עפ"י הצדק והמשפט הראוי ואחרי בחירת אנשים מסוימים מרבנים וכ"ב אשר ינהלו הבחירה בהשגחה יתירה מבלי שיעוקל משפט צדק עלו רוב גדול מהדעות שנתנו עפ"י פתקאות על אחד הסופרים ה"ה בן אחי ידידנ"נ הרב הגדול החריף ובקי בתורה ומופלא ביראת ה' היא אוצרו הגביר המפואר בעל מדות ומעלות תרומות חכם וסופר כש"ת מהו"ר **אברהם חיים דוד סופר** נ"י חזר בא עד הראש לעמוד על משמרת הקודש ובזה יאה וקי"ש וכל העם העומדים בעזרה כשהיו שומעים את השם הנכבד הנבחר יוצא מפי כהן גדול ה"ה הרב הגאון המובהק המפורסים הישיש ראש האסיפה ומנהל הבחירה מהו' שלום מרדכי הכהן נ"י אבדק"ק בערזאן שליט"א בעהמ"ח שו"ת מהרש"ם ענו ואמרו כל קהל הקודש .מקודש מקודש' ושמחו שמחה גדולה על כי עלה ותתעלה בא הה"נ נ"י לשירת בקודש הנכבדה הזו כי מלבד שראו והבינו כי הוא איש שהכל בו ויש בו כל המעלות הדרושים עוד זכות אבותיו הגאונים הקדושים זצ"ל אשר החזיקו במצוה זו יותר ממאה שנים יסייע לו למלאות מקום אביו במלואו וטובו להיות ציגיר ומרצע להחיות אלפים נפשות היושבים על אדמת הקודש על התורה והעבודה ואף הוא אם כי היה קשה עליו מאוד לקבל עול גדול כזה על שכמו אבל להיות ברא כרעא דאבוה ולהחזיק במצוה גדולה ההיא קיבל על עצמו לעבוד עבודה ההיא עבודת הקודש בכל מאמצי כחו כדי להרים קרן הצדקה המפוארה אשר יסדו רבותינו הקדושים מדור דור דייע ונעתה ראשו לחב הכתות אשר ברכו אותי הגאונים והצדיקים הי"ו ע"י דילוג ר"ב בדילוגם עליו אהבתם ובפ"ם כאשר קיבל ידיעת בחירתו ע"י ראש האסיפה הגאון שליט"א בברכה מרובה בשם כל האסיפה ואנן מה נענה בתרם יהי"ר שתירום רישי' וסולי' ויאריך ימים על ממלכתו לעמוד לנס עמו לשם ולתפארת לתורה ולתעודה ויזכה עם כוללת ישראל לראות רגלי מבשר בראשי ההרים ולעלות לציון בתה במהרה בימינו אמן.

צדיקים הרבה לתקן המעוות ולהעמיד הדת על תילה לזאת אמר הקרא .ברבות" צדיקים רק אז ישמח העם אבל במשול רשע אף רשע אחד יאנה העם גורם אנחה וצער ושפלות העם. אי לזאת צריך לישראל צדיקים במדה טובה מרובה שיגינו עליהם וישמרו אותם ואת דתם הקדושה ללחום מלחמתם ולעמוד לנס עמם בכל זמן, שיש צדיקים ות"ה הרבה אז טוב לישראל וגם אין נרגיש ההפסד כ"כ בהסתלק אחד מהם כי נשארו עוד אחרים הרבה אשר יעמדו על המשמר משמרת הקודש, אבל אם ח"ו מעטים המה גדולי ישראל אשר נפשם משליכים מנגד לרעות צאן מרעיתם על מבועי התורה והיראה ואם מן המעטים הללו עוד לוקח אחד מהם ומה גם אם האחד הוא המיוחד שבהם אז נרגש גודל ההפסד והחסרון במדה גדולה מרובה כי מי יקום עם מרעים ומי יתייצב עם פועלי און כי גבורי החיל מעטים המה, וזה הי' בימי דוד המלך ע"ה שעמד בקשרי המלחמה והי' נצרך כל גבור חיל כי מעטים היו ועל זה צווח בנפול אבנר בן נר הלא תדעו כי שר וגדול נפל ,היום הזה" בישראל בעת שהי' נצרך לנו ביותר כי מעט המה גבורי חיל וכבידה המלחמה פנים ואחור ומי ימלא מקומו ללחום תחתיו ברב כחו ועוזו, וכן אני צועק היום על אחי וראש גאון ישראל הלא תדעו כי שר וגדול נפל ,היום הזה" בישראל בעת שאנו צריכים אותו ביותר כי מי כמהו דעה מורה שר הצבא אשר לחם מלחמות ה' נגד מחריבי ומהרסי הדת, ועתה בעת כזאת אשר המלחמה פנים ואחור ,מבחוץ תשכל הרב ומחדרים אימה" לוקח אדונינו מעל ראשינו ואראלים נצחו את המצוקים ונגנז ארון אלקים, ואת מי נשלח ומי ילך לנו ? מי יגדור גדר ומי יעמוד בפרץ ? מי יתרץ החיות ומי יפרק שברים ? אי' שוקל ? היודע לשקול כל דבר במאזני הצדק ואי' סופר ? ספרא רבא דישראל ואיך אנחם ! ועתה ,את אחיי אנכי מבקש הגידה נא לי איפא הם רועים ?" (פרשת וישב) כל זמן שרועה נאמן זה הי' לישראל כל מי שרצה לעמוד על אמיתת דבר פנה אליו הן במילי דשמיא ללמד את בנו תורה שלחו לישיבתו הרמה שמה עלה ונתעלה למדרגת מופלג בתורה ויראה ונוסף עוד נתקיים בו כל המקבל עליו עול תורה פורקים ממנו עול מלכות כי החירות ניתן לישיבתו מהממשלה הרוממה עוד מימי אבא מאוה"ג זצ"ל שכל הלומד שמה איזה שנים נפטר משיעבוד מלכות ומצבא המלחמה כידוע, מישיבתו הגדולה" יצאו הרבה והרבה ת"ח מובהקים ומהם הרבה יושבי בסאות למשפט נושאי כתר רבנות במקהלות עם ה', ומי שהי' לו שאלה בהלכה לדינא הי' קסת הסופר במתניו להשיב דבר ה' זו הלכה ברורה, והן במילי דציבורא בעניני תהלוכות והנהגת הקהלות והמדינה בצרכי כלל ישראל הי' תל תלפיות שכל פיות אליו פונים והוא הי' המורה דרך ואליו ישמעון ואחרי דבריו לא ישנו כנודע, ועתה בעוה"ר נלקח ארון אלקים ראש המדברים בכל מקום רועה נאמן לעדתו לישיבתו ולמדינתו את אחיי אנכי מבקש ושואל הגידו נא לי איפא הם רועים עתה ? אל מי יפנו בחומרא מתנייתא ובעסקא דאורייתא ובמלחמת ה' בקדמייתא ובתרייתא ? אי' ירבצו ואי' ירעו ? וממי ישמעו הרים דבר ד' באפס רב ומנהיג ישראל כמוהו כי הורד עדים מעליהם כי שר וגדול נפל היום הזה ,בישראל" הוא הצדיק בעצמו ,השר וגדול לא נפל חלילה כי אדרבה הוא נתעלה ועלה לגנזי מרומים ויבוא על שכרו אבל בישראל ולישראל נפל להם מגיע החסרון הגדול וגלה כבוד ,מישראל" אל הלקח ארון אלקים ואבד חסיד מן ,הארץ" ואיך אנחם !

א׳ לזאת הרים דוד מלך ישראל ע״ה קינה ונהי על אב ובנו שאול ויהונתן שנפלו: (שמואל ב׳ א׳) .הצבי ישראל על במותיך חלל איך נפלו גבורים ויאבדו כלי מלחמה׳ כי אחז״ל (סוף כתובות) למה נקרא ארץ ישראל ארץ צבי כי כמו צבי אין עורו מחזיק את בשרו. וכן נאמר בהלקה גדול הדור שר צבא ישראל אשר אין לו תמורה ואין מי שימלא מקומו ברום מדרגתו ומעלותיו הגבוהות ונשאר מקומו מקום חלל והלק שלא נתמלא וזהו שאמר בניהותא .הצבי׳ ישראל הלא ישראל הוא כצבי שאין עורו מחזיק את בשרו ונשאר מקום חלל והלק שלא נתמלא ולא נתכסה כן ישראל על במותיך על מדרגה הגבוה נשאר מקום הלל שלא נתמלא אם נפלו גבורים • מגבורי ישראל וכן נאמר ונצעק גם על אחי וראש הגאון צבי ישראל ז״ל .על במותיך חלל׳ מי ימלא מקומך במלואו וטובו ומי ישלים החסרון, ונוסף עוד כי איך נפלו .גבורים׳ תרין ותלת משמע כי אחרי הסתלקות קדוש זקיני החיים זצ״ל התנחמו בבנו קדוש אבא זצ״ל שהוא ימלא אחריו בתורה וצדקות ובכל מלאכת מחשבת ואחרי הלקח קדוש אבי זצ״ל לגנזי מרומים אז ישבנו גם בכינו איך נפלו גבורים ועל אב ובנו בכינו באלו נסתלקו שניהם ביום אחד כי חסרנו ע״י הבן גם את האב הקדוש זצ״ל וכאשר מילא בנו אחריו ה״ה ,אחי רבינו הגאון מהו״ז שמחה בונם זצ״ל גם בו התנחמו שעודנה האב והבן קיים ע״י חוט המשולש אבל עתה אנו צועקים מרה כלענה איך נפלו גבורים! ועל האב ובנו ובן בנו וודאי קבכינא כי חוט המשולש ינתק ותשאר על במותינו הלל לא חלל א׳ כ״א רבים חללים הפילו שלשה המה מטיבי צעד. ובעוה״ר נתקיים בנו נבואת זכרי׳ .ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד׳ בבזמן וכבפעם אחד. ואומר .ויאבדו כלי מלחמה׳ כי הענין באיש מלחמה הפשוטי ההמוני הכלי מלחמה שלו הוא החרב והחנית אשר בידו ובו לוחם נגד האויב העומד למולו בנפלו על שדה הקטל מיד בנקל יעמידו אחר תחתיו בלי גרעון אבל בשר הצבא החרב והחנית אשר בידו אין זה כלי מלחמה שלו והוא רק לאות ולכבוד .ואשר חרב גאותיך׳ אבל הכלי מלחמה שלו הרי הוא הוא בעצמו בחכמתו וידיעותיו בתכסיסי מלחמה הוא עורך מערכה מול מערכה ומנהל ומנהג את הצבא בחכמתו (שטראטעגיקער) ואם זה שר הצבא נופל אין באפשר למלאות מקומו ע״י איש אחר בכל אשר ימצא אף אם יתנו חרב וחנית שלו לידו כי לא בכח יגבור איש שר צבא כ״א ברוחו בידיעותיו בהכמת תכסיסי מלחמה לזאת הוא בעצמו הכלי מלחמה וכן נאמר ונקונן על אחי רבינו הגאון ז״ל ויאבדו כלי מלחמה הוא הי׳ כלי מלחמות ה׳ בתורתו הכמתו וצדקתו ונשאר על במותינו חלל גדול אשר לא יתמלא עד מהרה ואיך אנחם!

הצבי ישראל! ארץ הקדושה הנקרא ארץ צבי לך אני קורא על במותיך חלל! איך נפלו גבורים! כי ידוע שכבוד אחי הגאון הצדיק ז״ל הי׳ נשיא ארץ ישראל זה לחמשה ושלשים שנה. כי זה לפני מאה שנים בעת בואו קדוש זקיני בעל ח״ם זצ״ל לס״ב כבדו אותו בני אה״ק בהתמנות ושירות בקודש זה להיות נשיא להם ומסרו הנשיאות מאב לבנו ה״ה אבא הקדוש זצ״ל ומבן לבן ה״ה אחי הפארת ישראל זצ״ל וטובות אין ספורות עשה עמהם כי כל עניני הכולל ברהגיותו הנוגע לתורה ועבודה עפ״י דעתו ועצתו היו, אף גם זאת הי׳ גובה מעל גובהים שומר כסף הקדשים ובמעמד ומצב הכולל בעניני קיום והיזוק פרנסתם השתדל בכל מאמצי כהו להרים קרן הכולל ,שומרי החומות בית הסופר והמאירי׳ אשר

בני עסטרייך־אונגארן המה בתוכו להחיות נפשות לאלפים בכדי שיוכלו לישב
עה״ת והעבודה. תמה אל׳ אדמת הקודש ולהתפלל על הצלחת הרוחני והזמני של
אחיהם שבגולה, ולקיים על ידם ישוב ארץ ישראל, ולבנות בתי מחסה להציב
גביל אלמנה ולהיות מחסה לדל, ולקבוע ישיבות אשר ת״ח ולומדי תורה באים
ונקבצו יחדיו ללמוד תורה ברבים ובישיבה שיש בה סמיכה, ולעמוד לעזר ולסעד
לאלו אשר מקיימים יפה ת״ת עם דרך ארץ לסוחרים ובעלי אומנות, להרנין לבב
אלמנות ואשר בו ירוחם יתום, כל אלה ויותר מאלה הרבה פעל ועשה אחי ומורי
הגאון הנשיא זצ״ל במשך חמשה ושלשים שנה, ועתה ציון במר תבכה וירושלים
תתן קולה לבי על חלליהם מעי על חלליהם יאמר לבי [illegible]
הנוגעים בלב כי מישב [illegible] ברוחני׳ ואמת [illegible] בהנוגע למעיים
[illegible] בשניהם פעל ועשה אחי הגאון הנשיא ז״ל להם ועתה הצבי ישראל!
נפלה נזרך ותפארתך, ונשיאך וראשך לקבר הובל ועל במותיך שא״י גבוה מכל
הארצות חלל איך נפל גבורך גבר בגוברין גבור החיל ואיך תנהם!

כאשר עלה אליהו בסערה השמימה כתי׳ (מלכים ב׳ ב׳) ויגשו בני הנביאים אל אלישע ויאמרו אליו, הידעת כי היום ה׳ לוקח את אדוניך מעל ראשך ויאמר ידעתי החשו. שאול ישאלו וכן התמה האם יש לספק בדבר אשר בני הנביאים שהיו רק תלמידים ידעו אשר לא ידע גם הנביא אלישע עצמו. אמנם יש להבין, כי לפעמים עינינו רואות שהמון עם וקטני ערך יחשבו את איש ממוצע לאדם גדול בתורה ובמעשים ע״י השתדלותו ופעולותיו וקיש קיש קרי׳ שיהי׳ נחשב ונראה בעיני הבריות לאיש מצוין וגדול ובהעדרו מהם יחשבו להפסד גדול אבל מביני מדע ות״ח מובהקים יודעים לערוך ערך איש לאמיתו אם קטן או גדול שם הוא לזה שאלו בני הנביאים אצלינו נחשב אליהו לאדם גדול בענקים ואולי מקטנות ערכינו וקוצר השגתינו ע״כ נפשינו לשאול הגיע אם גם אתה אלישע נביא ה׳ ידעת ותחשוב אותו לאדוניך ולאדם גדול ורם וקדוש ה׳ וגם תרגיש חסרונו ועל זה השיב להם. ידעתי׳ גם ידעתי וכמוני כמוכם מבין ומרגיש גודל ההפסד והחסרון אשר יוצמח לנו מהסתלקותו ומי יהיש יותר. ממני אבל גם אתם החשו תהושו לנפשכם בעלות איש קדוש ונורא כזה מאתנו. וכן אני אומר על מר אחי הגאון הנפטר ז״ל הוא הי׳ מפורסם בכל עולם הישראלי לאדם גדול ורם אבל לא רק אצל קטני ערך כ״א גם הגדולים אשר בארץ חשבו והחזיקו אותו כן וכן נראה ונרגש ע״י רוב קינה ונהי שמרימים עליו כי לוקח אדוניהם מעל ראשיהם כי הי׳ ראש וראשון להם בכל דבר שבקדושה הן בתורה והן בחכמה והן בצדקות והן במעשים טובים. עוד כתי׳ שם: וירם את אדרתו אשר נפלה מעליו וכן למעלה כתי׳. ויקח אליהו את אדרתו ויגלום ויכה את המים׳. מהו ענין אדרת שנזכר כאן הכי רבותא אשמעינן שהי׳ לאלי׳ אדרת מה שיש לכל אדם. אבל הענין לדעתי כי ממדת אדם גדול וצדיק אמיתי להסתיר את מדרגתו הרוממה ואת מעשיו ופעולותיו ומקיים בעצמו. והצנע לכת את ה׳ אלקיך׳ ורק לעתים רחוקים שהשעה צריכה לכך אז אין מנוס לו מלהגלות לעיני העם בגדלו ורוממותו וזה הי׳ אדרתו של אליהו אשר התלבש והתכסה והתעטף בו שלא יוודע ולא יוכר פנימיותו ומדרגתו האמיתית רק בשעה שהי׳ נחוץ לו להכות את הירדן ולחצות מימיו אז ויקח אלי׳ את אדרתו מעליו ויגלום והראה כחו האלקית ויכה ויחצה את המים, וכמו כן כאשר עלה השמימה אז נראה בעליל גודל מדרגתו שזכה למה

שלא יבינו אחרים לעלית בסערה ואז נפל אדרתו מעליו ונתגלה לעין כל מדרגתו
וגם .ה. אלישע אשר בדיי ארגיו חפץ לעשות רצינו שלא להודיע ולפרסם גודל
מעלת רבו. אבל בעת שעזב עולמו אז אין שום תועלת עוד להיות הצנע לכה כ״א
ההיפך יכירו וידעו כל יושבי תבל גודל ערכו ורום מעלתו לזאת אז הרים וגילה
אלישע את אדרת אליהו ופרסם מהותו וטבעו בעולם וגודל קדושתו ורוממותו מה
שלא הי׳ נודע לכל מרוב ענותנותו וצניעותו וע״כ כתי׳ שם : .ויעל אלי׳ בסערה
השמים ואלישע ראה ויצעק אבי אבי רכב ישראל ופרשיו כי אלישע הי׳ יודע
ומבין גם מאז מקדם מה הי׳ רבו אבל שם מחסום לפיו אבל עתה בהסתלקותו
הי׳ .מצעק׳ אחרים והתעורר אותם כי .אבי אבי״ אב בתורה אב בנביאה הי׳ ואמר
.רכב ישראל ופרשיו׳ שהמה לכאורה שני הסכים כי רכב הוא נמשך ע״י אחרים
ופרשיו המנהיג ומנהל את הסוס אבל מובן כי כן צעק אלישע ומצעק אחרים דע״י
גודל קדושתו וענותנותו של אליהו שהוא הי׳ פרשיו של ישראל ומנהיגו ועשה
עצמו כאלו הוא רכב שאחרים מוליכים ומנהיגים אותו וזה מגודל מדותיו של
הצדיק וקדוש אמיתי. וכן נצעק מרה על אחי רבינו הגאון זצ״ל הוא ברוב ענותנותו
וצניעותו התעטף והתכסה באדרתו למען לא יראו ולא יבינו מדרגתו הרוממה
בתורה וחכמה וקדושה ובכל מדה טובה שהתורה נדרשת בהן אם לא לפרקים
כשהשעה צריכה לכך במה שנוגע לה׳ ולתורתו אז הי׳ מוכרח להראות רב כחו
ואונו ללחום במלחמתה של תורה וללחום מלחמת ה׳ שערה אבל לא זולת ועליו
נצעק ונקרא כאלישע על רבו אבי אבי רכב ישראל ופרשיו ! אף שהי׳ אב בתורה
אב בחכמה אב בקדושה ואב .במעשים טובים ובמדות רמות ונשגבות והי׳ פרשיו של
ישראל ומנהיגו אבל עשה עצמו כאלו הוא רכב כי מעולם לא השתרר עצמו על
הציבור לא בעירו ולא במדינתו ולא חוצה לה כי הי׳ סובל דעת אחרים והי׳ מטה
אזן לקול הדוברים בו ועשה עצמו .כאלו אחרים מוליכים אותו אף כי באמת הוא
הי׳ המנהיג ומורה דרך ומשך אחריו אלפים ורבבות מישראל וגדולי הדור ות״ח
ורבניהם הכל היו משכימים לפתחו והכל סרים למשמעתו .בנועם שיחו ומדברותיו
נאוה ואף צדקתו עמדה לו. ולזאת כאשר עלה אחי רבינו השמימה ומובל גופו
הקדוש לקבר עומדים גדולי הדור בשורה ותבט עינם בשורם על עם ה׳ אלה
לאלפים ורבבות אשר באו ונקבצו יחדיו מכל עבר ופינה במדינתינו וממדינות
אחרות ממקומות הרחוקות כל עיר ועיר כל קהלה וקהלה וכל חבורה וחבורה של
אחביי שלחו שלוחיהם ליקח חבל ולהיות נמשך אחר האבל הכבד והנורא הזה
ולגמול חסד של אמת עם גאון ישראל וקדושו רכבו ופרשו, והרבנים הגאונים
הגדולים כמו קין איש בראשם עמדו לספוד לציה ולבכתה לעורר ולהבין הלבבות
כי רב אחאי גאון זצ״ל ע״י גודל ענותנותו ורוב צניעותו והתעטפו באדרתו עדיין
לא ידענו כל גודל מדרגתו צדקתו ופרישותו ורוב פעולותיו והשתדלותו לטובת
עמו ישראל ועדיין לא השגנו כל גודל השבר והשוד רק לאט לאט יהי׳ נרגש
ונראה כמה גדול החסרון וההפסד ששדדנו בהעדרו מאתנו כי כן יעד לנו תוה״ק
בפרשת התוכחה ומקרא מלא דיבר הכתוב : (פרשת תבא) .גם כל חלי וכל מכה
אשר לא כתובה בס״ת הזה יעלם ה״א עליך״ ודרשו חז״ל זו מיתת צדיקים ואמרתי
כי החלוק וההפרש בין חלי ומכה כי המכה נראה לעיני כל ומי שנפצע ראשו או
הוכה ברגלו ובחטמו מיד ניכר תראה בו. אבל החלי היא המחלה פניטית אשר לא
בהשקפה ראשונה נרגשת כ״א אחר דרישה .וחקירה ואחר זמן ומנים יבואו לידי

ידיעה והכרה מהמחלה השולטת בגוף ההוא, וכמו כן הוא במיתת צדיקים אם כי ביציאת הצדיק מן העולם הוכהו המאורות ופנה הודה וזיווה והדרה של העיר והמדינה ונרגשת מיד אבל בזה עוד לא הוגענו לידי ידיעה ברורה מכל עוצם הסרינו ורב הפסדו רק אחר זמן אתת לאחת ישיגו נכונה מה הי׳ להם בו בעודו בחיים היותו ומה חסרה להם בהעדרו והסתלקותו וכמו חלי כן הוא זה. — ובזה מובן ג״כ שאחז״ל (מ״ק אלו מגלחין) בשמת רבי אהדר בר קפרא קרעי׳ לאחוריו. אמרו רבנן ש״מ מינה דמת רבי׳ הלי מיד לא ידעו דמת רבי שהי׳ נשיא ורבן של כל ישראל אבל יובנו דברי מליצתם כי בר קפרא רמז במה שאהדר קרעי׳ לאחוריו שלא מיד אנו מרגישים כל גודל הפסדו וחסרונו, שחסרו לנו ע״י פטירת רבי רק לאחוריו לאחר זמן יוודע לנו כל איכות וכמות השוד והשבר ואמרו רבנן שמע מינה שיבואו ענינים ומקרים הדברים וימים ידברו אשר בהם ועל ידיהם יהי׳ נשמע ונרגש שמת רבי וחסרה להם נשיא ורבן של ישראל, וכן נקונן ונתאונן על כבוד אחי רבינו הגאון זצ״ל אם כי פנה הודה וזיוה והדרה מעיר פ״ב וממדינת אונגארן והוצה לה מיד בהסתלקותו אבל עודנה לא הגענו לידי השגה נכונה במה תכבד האבל וההפסד לכלל ישראל בכל מקום שהם ע״י העדרו ונהדר קרעי׳ לאחורי ימים יבואו וענינים ישתרגו על צווארינו במה שנוגע לדת תוה״ק וקיומה ומלחמות ה׳ שאנו לוחמים ואז נצעק בקול עורב ווי חסרה ספרא רבא דישראל ונרעיש במר נפש שמע מינה דמת רבי שמחה בונם סופר שמת הרב אבדק״ק פ״ב אשר הוא הי׳ ממתיק הדינים הוא הורה דעה והוא הבין שמועה בכל עת הנצרך הוא הי׳ המתוך הדעות והוא הי׳ איש הביניים ועליו שמחנו וסמכנו בכל דבר הקשה ועתה, ערבה כל שמח׳ה וגלה משוש הארץ׳ (ישעי׳ כ״ד) ונשארנו כיתומים ואין אב ואיך ננחם!

דוד המע״ה (תהלות י״ב) אמר: ,הושיעה ה׳ כי גמר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם שוא ידברו איש את רעהו שפת חלקות בלב ולב ידברו׳. תמה אני מה הרעיש הזה כי גמר חסיד אי׳ איפא נאמר שצריכים להיות חסיד כי צדיק ה׳ צדקות אהב וצדיק מחויב כל אדם להיות כי היא שורת הדין אבל להיות חסיד שהיא לפנים משורת הדין אם ימצא מה טוב ומה נעים אבל להרעיש על זה מנא לן? אבל מובן הדבר מה שאמר המלך החסיד ברוח קדשו, הן אמת שלהיות צדיק מחויב ודי אבל כל זה אם עמך כלם צדיקים וילכו בדרך טובים ואיש את רעהו יעזורו ולאחיו יאמר חזק ונתחזק בצדקות אבל בעת שיש מקצה העם אבל לא רק מקצינים שבעם כי גם מאלו אשר אין הליפות למו לא יראו אלקים גם מהעניים שבעם אשר אין להם להחליף שמלה וגם לחם אין גם מאלו יש ויש אשר אין אמונת אומן בלבבם כופרים בה׳ ותורתו ר״ל. ובמה שנוגע למדות אנושית באשר היא אדם גם בזה אינם נאמנים כי שוא ידברו איש את רעהו שפת חלקות ובלב ולב ידברו בעת כזאת אם הצדיק הנאמן לאלקיו יעמוד רק על שורת הדין וילך רק דרך הצדק יש לחוש הרבה שיפגע באלו אנשים שאינם מהוגנים וחבורת מושב לצים ואנשי מרמה וחברות בני אדם כאלו בטח יוליכו אותו שולל ועל ידם והתקרבותם אשר באמת קשה לאדם להתבודד מבלי בוא ולהתערב בין הבריות ואנשים מקולקלים אלו יקלקלו וידיחו גם אותו מלהסתפח בנחלת ה׳ ויעזוב ארחות יושר ויגסה מקו הצדק ע״כ בעת כזאת נכון ומחויב האדם להיות חסיד להתחסד עם קונו ועם הבריות ולעשות לפנים משורת הדין ואז אף אם ע״י חברת

בני אדם שאינם מהוגנים יכסה מקי' החסידות עכ"ז ישאר להיות צדיק עושה שורת הדין וזהו שצעק ידי המע"ה הושיעה ה' כי גמר חסיד. ואם ישאל השואל מ"מ שצריכים להיות חסיד עוד משיב כי פסו ולא אמר יספו אמונה. כי מלתא בטעמא אמר כי פסו אמונים מבני אדם בנים לא אימן גם זה מה שנוגע בינם לה' אבל גם בינם לבני אדם ג"כ לא טובים וכו' ים דבר כי שוא ידברו איש את רעהו ובלב ידברו אינם לא בעלי אמונה ולא בעלי מדות ישרות אנושיות בעת כזאת צריכים להיות חסיד להתחבר עם קונו עם הבריות. כן אומר על כבוד אחי הגאון הצדיק בחייו · חסיד במעשיו ז"ל הוא לא עמד על שורת הדין כ"א עושה בכל דבר לפנים משורת הדין והתחבר עם קונו בלמדו תורתו לאחרים הרביץ תורה לאלפים תלמידיו השריש אמונת אומן בלבבם ליראות ה' כל הימים וגם התחבר עם הבריות היו לכל שואל ומבקש לאב ולפטרון פיו יתן לאביונים עשה גמ"ח בגופו ובממונו יותר הרבה מכפי יכלתו כל קשי יום מצא עזר וסעד אצלו כל מי שפנה אליו לא יצא ריקם מלפניו מבלי מלאות מבוקשו ועליו נאמר ליגות. אבד חסיד מן הארץ (מיכה ז) כי שמחה הי' לאיש במענה פיו ואיך אנחם:

הנה אחי ועמי! לא אוכל מלס מלדבר גם מאופן הסתלקות רב אחאי גאון ז"ל כי לא בביתו ולא בקהלתו ולא במדינתו אשר פעל ועשה כל ימיו נח נפשו כי מה מצעדי גבר כוננו והלך למצוה: התחפה למחלתו למרחקים למדינת אשכנז לעיר פראנקפורט דמיין ושמה נח נפשו דרב הגאון ואולי מאת ה' היתה זאת נסבה כי שמה בעיר עתיקא ההיא מקור משפחתנו ושורש יחוסנו שמה חיו אבות אבותינו משפחה סופרים מאות בשנים וגם רבני ואנו ספר בי שאנו מבני בניהם ואחר שקדיש וקני בעל חתם סופר זצ"ל שהי' ג"כ יליד עיר ההיא ועיב בימי בחרות בשנת תקס"ה עזב את ארץ מולדתו חולף הלך לו וקבע ישיבתו במדינתנו מדינת אונגארן. אולי השתוקקו אבותינו נ"ע לראות מה פעל ועשה גבהם יבנו מיטב אוסר ז"ל התורה חזר העמיד במרחק ארץ ושיחתו מה המה? ותתגלגל הדבר שנכדם פרי עדן הדר ותפי עץ אבות כבוד אחי הגאון ז"ל, בא ושהה שמה זמן ופנים וגם יצאה נשמתו הטהורה בעיר ההיא ואם כי אנשי עיר פפד"מ בקשו ואמרו מקום שישאל העדן שם יהי' ויוצל לקברות אבל אנשי ק"ק פ"ב לגרמייזא עבדו והובילו את רבם את ארון הקודש לעיר מולדתו ומקום פעולתו פרעסבורג תו"א. ואם ישאל השואל למה ועל מה זאת הסבה את נפשו יכשהו וטלטלו אותו ממרחק רב כזאת הכי לא נמצא ר' חבות קבר בעדו באותה עיר שנפטר? אף אני אשיב לו לא הדרת היא לנו וכבר נמצא כזאת נתחזק בגבאי ישראל ממצרים כמ"ש בשלח כתיב: ויקח משה את עצמות יוסף עמו כי השבע השביע את בני"י לאמור פקוד יפקוד אלקים אתכם והעליתם את עצמותי מזה אתכם". ובמדרש שבח את משה"ה קראו עליו חכם לב יקח מצות — מדוע ולמה העלה את עצמות יוסף ולא הניחם באשר המה נקברים מכבר? והמבין אדבר חוה לי ואומר כי כל ענין התקשרות הנשמה שהיא חלק אלקי ממעל עם הגוף שהוא קרוץ מחומר בשר ודם ענין נפלא הוא למה שלח כביכול יתברך את בת המלך מאתו והורידה אל עולם השפל עולם התהו מה תועיל לנשמה אם תשב בעולם העליון עולם הנשמות ליהנות מזיו השכינה. אולם כבר כתבו ספרים הקדושים שע"כ נשתלחה הנשמה לעלמא הדין שלא תאכלה לחם עצלות נהמא דכסופא רק תפעל בעוה"ז בהתחברה אל בשר ודם מצות ומעשים ואחר הפירוד בין הגוף היא שבה אל בית אביה כנעוריה ומפרי

כפיה תאכל — האמנם עינינו רואות ושכלינו יבין כי פעמים הרבה לא די שלא סגלה הנשמה פה בעולם השפל מצות ומעש"ט ועלה ונתעלה ממקדם אך קרה לה להיפך כי ירדה מטה מטה ממדרגתה הקדומה ונפגמה בהיותה בגוף החמרי ובכלי הבשרי והפסידה ממעלתה שהיתה בה מתחלה, כי נתקשרה בגוף עכור אשר התאיה תאוה להינות מכל תענוגי עוה"ז ונתגשם בהגשמה מכוערה ולא רק שלא נתעלה הגוף מהחומר לצורה ע"י הנשמה כ"א בהיפך שנפגמה הנשמה ע"י החומרית הגוף ותחת אשר יסגלו שניהם מצות ומעש"ט משחתם בהם מום בם בעשותם מעשים רעים אשר לא תעשינה וזהו שצווחה הנשמה: „כי גנב גונבתי מארץ העברים וגם פה לא עשיתי מאומה כי שמו אותי בבור" (פ' וישב) לפי שכתבו יוסף היא בחינת נשמה וכן כתבו ארץ העברים הוא עולם העליון כמו שכתבו על ארץ הכנעני וצועקת הנשמה „כי גונב גונבתי מארץ העברים" מעולם הנשמות על שלא עשיתי ולא פעלתי שמה ואכלתי נהמא דכסופא ושלחוני לעולם התחתון לעשות פרי תבואה אבל „גם פה לא עשיתי מאומה כי שמו אותי בבור" באדם בור וריק באיש המוני והבור ריק אין בו מים לא מימי התורה ולא מימי החכמה ולא בור ירא חטא ואם מים אין בו אבל נחשים ועקרבים דעות נפסדות מינות ואפיקורסת חטאים ופשעים עונות ואשמות יש בו והורע עוד חלקי וגורלי ממקדם — האמנם צדקה הנשמה בכל זה באדם בור וריק אשר לא בא אל תכליתו ולא פעל ולא עשה מאומה להשלים עצמו בעוה"ז ובהפרדה הנשמה מן הגוף היא אל בית אבי' שבה והיא הקדין מהומר בשר ועצמות אל עפרם ישובו ואין בהם מעליותא קדושה יתורה ומעפר הוא ואל עפר ישוב — לא כן באיש צדיק ות"ח אשר כל ימיו הן בגופו והן בנפשו עבד את בוראו ועוד זאת לא צמצם עצמו להיות צדיק עובד בצדקו לבד כ"א פעל ועשה והשתדל בכל כחו ועוזו להצדיק גם אחרים לזכותם ולהביאם אל מחוז חפצם הפץ ה' ולהשלימם ואשר למדם והוכיחם שיהי' עוה"ז היא רק חיי שעה והעוה"ז הוא רק עולם עובר וכפרוזדור לפני הטרקלין ויבוא יומו אשר יפקוד אלקים אותו וביום פקידה יהי' מוכרח ליתן דין וחשבון על כל ימי חייו, מי אשר כל ימיו עמד בגופו ונפשו בעבודת ה' איש כזה גם עצמו ובשרו יש בהם קדושה יתירה ובהפרד הנשמה מן הגוף גם להגוף צריכים לכבדו ולקברו באדמת קודש בין שארי צדיקים וצדקניות ומטעם זה אסרו חז"ל לקבור רשע אצל צדיק שלא לפגוע בקדושת גופו וגוף קדוש כזה אין רשאין לטמון בכל מקום וקרקע אשר ימצא לו רק לבחור מקום מיוחד הראוי לכבודו הרב — וזהו שנ"ל כוונת הכתובים לפי הענין ויקח משה את עצמות יוסף עמו ולא הניחם בארץ מצרים ארץ טמאה ואמר הטעם יען כי השבע השביע יוסף את בני"י „לאמור" שיאמרו תמיד וישימו נגד עיניהם כל שעה „פקוד יפקוד אלקים אתכם" זכרו כי יבוא יום פקידה יום האחרון אשר ילכו ויעזבו עלמא הדין ויצטרכו ליתן דין וחשבון על מעשיכם כל עת היותכם על האדמה לזאת חיו תחיו בדרכי התורה והיראה ולפעול טוב ולהשלים עצמכם ולהכין צדה לדרך רחוקה אשר אתם מיועדים לילך בו. וע"י שהתעורר והשביע אותם בכל עת מצוא לבוא אל תכליתם וגופו ונפשו פעל ועשה לטובת בנ"י בזה זכה שגם עצמותיו עלו ונתעלו על ידם וזהו „והעליתם את עצמותי מזה אתכם" וע"כ מן החיוב הי' לקבור אותם בארץ הקדושה. וכן אני אומר על כבוד אחי הגאון הצדיק ז"ל כי הוא אשר כל ימיו עבד את בוראו בגופו ונפשו וזכה רבים בתורתו ויראתו כאשר ידון יעידון ג"כ החמשה ושלשים

חיבורים אשר כתב ונשאו אותם תלמידיו לפני מטתו ואשר היכם רצוף אהבה כמה מאות שאלות ותשובות. וחדושי הלכות על כמה מסכתות גדולות דף על דף וחדושי אגדה על סדר התורה בכל שנה ושנה ודרשות הרבה מאוד והוכיחם במישור לשמור נפשם ולהשלים עצמם בזה התקדש גם גופו ועצמותיו ומחויבים לבחור בעדו קרקע קדושה אשר אבותיו קדושי עליון קבורים שמה ובמקום אשר פעל ועשה כל ימי היותו ע״כ בדין היא שהובילו אותו למקום קברי אבותיו בפ״ב לחלוק לו כבוד ושם חלקת מחוקק ספון.

ועתה אתה עיר מולדתי ! אתה עיר ואם בישראל קהלה קדושה פ״ב ! אשר השתדלת בכל מאמצי כחך ובהוצאה מרובה להביא את ארון הקודש את רבך הגדול אל חומותיך ואל בית מועד לכל חי שלך אליך אשים דברתי כי גדול כים שברך מי ירפא לך ? אתה שקראו לך מכל עבר ופינה קרא כדבתי. צהלי ורוני יושבת ציון כי גדול בקרבך קדוש ישראל (ישעי׳ י״ב) ואומר אני קהלה גדולה בגוי בעושר ובחכמה לא בקושי תוכלה להשיג רב ומנהיג גדול בישראל כי יש ביכולתה למלאות משאלותיו בכל הענינים ואין זה יתרת הכבוד כ״כ אם יש לה בזאת כי למה לא, אבל מה שהוא תפארת וגדולה ביותר לעדת ישראל אם יש לה רב ומנהיג גדול הדור אשר מינה קרבו ובה נולד ונתגדל וממנה ומעי׳ יצא ועלה מעלה מעלה עד שנתעבד לאילנא רברבא לגדול בישראל והוא רבה ומנהיגה הוא משוטה ומלחה הוא הרועה הוא המורה בעיר שנולד בה זהו גדולה ויקר לעיר שמגדלת גיבורים כאלה אשר יכולים לישב על כסא כבוד מרום מראשון להיות נשיא ואב״ד שלה. וזהו שאמר הקרא צהלי ורוני יושבת ציון כי גדול בקרבך קדוש ישראל בקרבך ומקרבך גדל הקדוש ישראל זהו כבודה ותפארתה הה אני קורא לך פ״ב צהלי ורוני יושבת פ״ב כי גדול בקרבך קדוש ישראל כי זה פעמיים אשר זכתה עדת פ״ב לכבוד ● כי ידוע בשנת תקס״ז לפ״ק ביום ג׳ פרשת לך לך העיר פני המזרח ובא זקיני מאוה״ג בעל חתם סופר זצ״ל זי״ע לעיר פ״ב לישב על כסא הרבנות ושמה בנה לו בתים כי בנים נולדים לו שמה ובנו הגדול הי׳ה אאמ״ו מאוה״ג בעל כתב סופר זצ״ל ויעל משה אל אלקים ביום כ״ה תשרי שנת ת״ר אז זכתה ק״ק פ״ב להעלות על כסא הרבנות את אאמ״ו הקדוש זצ״ל יליד עירה אשר נולד ונתגדל תוך חומותי׳ בלי הפסק. ובשנת תרל״ב י״ט טבת אחרי מלכו ל״ג שנים כמו אביו זצ״ל ושמואל שוכב בהיכל ה׳ ונגנז בגנזי מרומים אז זכתה ק״ק פ״ב שנית להעלות על כסא רבנות שלה יליד עירה. ותחת אבותיך יהיו בניך׳ נתקיים בה ונתקבל כבוד אחי הגאון המובהק רבינו שמחה בונם זצ״ל למלאות כסא אביו. בחרו בן בין הרבנים שכולם שוים לטובה אשר יעדו אביו הקדוש ז״ל כי זה הבן שלישי הנולד לאבותי׳ ז״ל בשנת תר״ג ביום א׳ החנוכה וגם במעלליו התנכר הנער כי לאו בכל יומא מתרחש בן משכיל כזה ילד שעשועים אשר שכלו צח וחריף והוא הי׳ יפה תואר ויפה מראה כל רואיו הכירו בו כי גזעו גזע היחס והמעלה וכי זרע בירך הוא ועד טהרה עלה ונתעלה בלימודים בשכלו הצח כל דבר שלמדו אתו עמו תסס עד מהרה וסקרה בסקירה אחת עד שגדל ויצליח ועמד על רגליו רגל ישרה בלימודים מבלי הצטרך למורה ומלמד עוד ואז נכנס בין עמודי היכל דגרס אבא הקדוש זצ״ל ושמע ממנו שיעורי׳ תמידין כסדרן ומוספין כהלכתן ואם כי עוד רך בשנים הי׳ קנה לו שם טוב בין בני הישיבה הרוממה והמופלגה אשר מספר תלמידי׳ לארבע מאות ויותר הגיע

ומגייהו חרשים ושנונים ותלמידים שהגיעו להוראה הרבה ורובם כבולם מופלגי תורה והוא כאחד מיוחד בהם פלפל בחכמה בחריצות נפלא ובבקיאות גדול עד שלפי ערך שנותיו בעת ההוא לחריף ובקי עצום נתפרסם ולא עברו שנים הרבה שימש בו אבא הקדוש זצ"ל להיות לו לעזר ולסגן ללמוד עם הישיבה בעת שהי' נמנע ע"י חולשת בריאת גופו או בעת שיצא לקרית חוצות בענייני מלחמת הדת ;בדומה וכולם שבחו והודו לשמו ולימודו עם הישיבה הגדולה לאלקים וכמו כן החליף מכתבי שאלות ותשובות עם רבני וגדולי המדינה ולפרקים הרבה ביקשו אבא הקדוש זצ"ל להשיב תחתיו להשואלים דבר ה' להלכה והפלינו את דבריו וחריצות לימודו וסברתו הישרה. זבהיותו בן כ"א שנה ע"י עיבובים שונים עד עת ההיא נשא אשה בת גביר מפורסם לרחים ומוקיר רבנן. ירא ה' מרבים מוויען אשר מלבד נדוני' מסוימה הבטיחו להחזיקו שיוכל לישב עה"ת והעבודה וכל מחסוריו עליו בהרהבה בלי צמצום וכן עשה וישב בפ"ב על ימין אבא הקדוש זצ"ל שלשה שנים רצופים על התורה והעבודה בהתמדה ושקידה רבה ויצא לו מוניטון במדינה והוצה לה לת"ח גדול ומובהק בחריפות ובקיאות וזכרון שלו הי' הפלא ופלא כי כל מה שלמד הי' כמונח בקופסא עד שלא שכחה לעולם ות"ח המתווכחים ומתפלפלים עמו באיזה ענין דמו בנפשם כאלו היום למדו כ"כ הי' מסודר אצלו אף שלא למד ענין זה שנים רבות וגם ביראתו את ה' ותהלוכותיו ומדותיו הנשגבות הי' מצוין ומלבשתו ענוה ויראת חטא ואחרי עברו השנים ביקש חותנו הגביר ז"ל והפציר בו שיקבע דירתו בע"מ וויען והשתתף בעסק מסחר עם גיסו היקר הנגיד שי' ואם כתר שמא אזלינן גם הוא הי' נקרא סוחר אבל אם בתר טעמא אזלינן לא ,פג טעמו ולא נמר ריחו ריח תורה וריחו כריח השדה הקל תפוחין אשר ברכו ה' וישב עה"ת והעבודה כמקדם והי' תל תלפיות שכל פונת בד"ת אליו פונים וכל רב ות"ח יהי' מאיזה מקום או מדינה שיהי' שבא לוויען ביקר אותו בחדר הורתו והשתעשע בתורתו ונתבשם בפלפולו והי' כנקודה אמצעית בעיר המלוכה לכל הלומדים וחכמים הן מהעיר והן הבאים שמה בעסקיהם ואם לא מצאו אותו בביתו מצאו אותו בחנותו אשר שעה או שתים ליום בא לבקר את תהלוכות המסחר. אבל גם שמה נשמע קולו קול תורה ופלפולו ביתר שאת ואם שאלו אותו ת"ח בחנותו על תהלוכות המסחר השיב כי טוב מאד הוא כי בזו השעה תירץ הרמב"ם הקשה הפלוני או הירושלמי או קושי' התוס' החמורה עד ששמחו המבקרים והקונים לראות סוחר כזה. בשנת תרכ"ה ישב בעיר וויענער באדען בבית-חותנו ובא לשם אחד קדוש הגאון האמיתי מהו' חיים האלבערשטאם זצ"ל אבדק"ק סאנץ והלך הגאון לבקר אותו והשתעשע עמו בד"ת וכאשר חזר לביתו אמר לבניו הרבנים ת"ח כזה רק בשנים לא נמצא אצלינו. ומאז והלאה הי' קרבות גדול ביניהם ובכל פעם שבא הגאון ז"ל לשם בקרו אחי רבינו ז"ל בישבו בוויען ולן אצלו בעומקה של הלכה לינות הרבה והי' חביב מאוד כ"כ אצל הגאון מהר"ח זצ"ל הנ"ל עד כפי שסיפר לי רב גדול וצדיק שהי' הוא ועוד רבנים מגליל התחתון להוג אצל הגאון בימים אחרונים של חג הסוכות וכאשר ישב הגאון על שולחנו במסיבת ת"ח הרבה וזה הי' בשנת תרל"ב פתאום התחיל הגאון זצ"ל לספר בשבחו של אחי הגאון ז"ל והפליגו מאוד מאוד הפלגת תורתו ויראתו ומדותיו עד שהמה ראו וכן תמהו מה שייכות יש להסיפור ההוא ועל מה ירמוז ונשאר התמי' קיימת אצלם עד שביום י"ט טבת בשנה ההוא נסתלק אבא הקדוש ז"ל ומילא

בני אחי הגאון ז"ל אחריו אז הבינו למפרע על מה נתבונן הגאון מסאניג זצ"ל
יבדי להבבו ביותר על רבני אונגארין ושיהיו סרים למשמעתו עשה זאת ונתן הותמו היתם
קודש ואות חיים עליה. בשנה הרביעית לישובו בוויען בהיותו בן כ"ט שנין קול
קריאי של חבה בא אליו מעיר מולדתו פ"ב אחרי פטירת אבינו מאוה"ג זצ"ל
לישב על כסא אבינו ולקבל משרת הרבנות של אבותינו הקדושים על שכמו יאם
כי הוא הי' שונא את הרבנות בעצם כי כאשר קראו אותו פעמים שונות קהלות
נכבדות להושיבו על כסא רבנית שלהם פנה להם עורף ולא פנים אבל לדבר
הזה למלאות מקום אבותיו לא יכול להשיב פניה ריקם ומה גם כי הפצירו בו
גדולי ישראל ותלמידי אבותינו הקדושים זצ"ל מטעמים שונים עד שנענה להם
ראשו ומאז והלאה פנים הרשות בא לכאן נהג נשיאתו ברמה הן בהקהלה והן
בהישיבה והן במדינה ותוארו הי' כתואר פני מלך ונתקיים בו וראו כל עמי הארץ
כי שם ה' נקרא עליך כמו באבינו זצ"ל ומיד שישב על כסא אביו קראו שמו
בלאב כי אמרו כולו אב תדגו בו כבוד כבאביו ועשוהו לראש בכל מילי דשמיא
ואף הגדולים וזקנים החזיקו אותו לראש המדינה לשמוע בקול דבריו ובעת ההיא
שהי' נ"ב מלחמת ה' כבידה כי נתפרדו אחב"י לשני מחנות בשנת תרל"א עפ"י
רשיון מלכנו החסיד יר"ה ובכל יום תמיד הי' מוטרד מכל צד ליעץ להקהלות
ולרבניהם בראשם הדרך אשר ילכו בזה והמעשה אשר יעשון. ולהיות כי בשלש
שנים האחרונות אשר ישב בוויען התגבר קצת מענינים אלו ובפרט לידע את כל
הענפים והסניפים ופרטי הענינים כנצרך ואני הצעיר אשר שמשתי את קדוש אבא
זצ"ל בשנים האחרונים והייתי על יד ימינו בכל מילי דשמיא ודעלמא וידעתי את
כל המעשה והמשמע מפי אבא הקדוש זצ"ל ע"כ הייתי אני לעזר ולסעד בכל
הענינים לרב אחאי גאון זצ"ל עד שהרגיל עצמו בכל הדברים וידע והבין לדון
בעצמו ומעצמו, ואם כי הי' מוטרד מאוד מכל צד ופינה הי' לפלא גודל התמדתו
בלימודים עד שלש שעות אחר חצות לילה לא בא אל מטתו והרביץ תורה
והעמיד תלמידים לאלפים וזה הי' בשנות נעוריו וברבות הימים רבות הטובה אשר
עשה לעמו הי' להם לעינים בכל דבר וראש המדברים בכל מקום התיצב לפני
המלך ושרים ואספר נא כמו בפעם הראשונה שהופיע לפני המלך החסיד יר"ה
בא לקראתו והושיט לו ימינו בספר פנים יפות ואמר אליו ,אתה הרב הראשי
בעיר פ"ב ידעתי גם ואת אביך הרב הכרתי היטב כי הי' כמה פעמים
אצלי והוא הי' אדם גדול רם ונשא והכרת פניך ענתה בך שאתה עצם מעצמיו
ובשר מבשרו וגם את דודך הרב הראשי בקראקי אני מכיר היטב כי גם הוא
הי' אצלי פעמים שונות ועתה הוא אחד מנבחרי המדינה מיושבי הרייכסראטה.
ואחר שברכו אחי הגאון ז"ל בברכה ,שחלק מכבודו" נענה ראשו ואמר אמן בתודה
ואחר שהציע אחי הגאון ז"ל מבוקשו לטובת הכלל הבטיחו בדברים רבות משוחות
בשמן למלאותה ונפטר מאתו ברב כבוד והוד ובאור פני מלך חיים — וחפץ ה'
בידו הצליח בעד עמו ודתו וכמו כן הי' רועה נאמן לעדתו ועל ישראל הדרתו
ושבחתי אני את השמחה" (קהלת) ואחז"ל זו שמחה של מצוה כן הי' אחי רבנו
ז"ל כולו מצוה ותורה ומעש"ט. ועתה הגדול בקרבך קדוש ישראל לוקח מעליך
בת פרעשבורג פנה הודך פנה זיוך ופנה הדרך כשיצא הצדיק מן העיר ואיך תנחם! *)

*) ולמען הראות לתקירא כמה גדול ויקר בעיני מלכנו החסיד יר"ה כבוד משפחתנו
משפחת הסופ"ים אספרה, כמו את אשר שמעתי מאחי הרב הגאון הנגיד מו"ה יצחק ליב סופר

עליך קהל עם ה׳ פ״ב גובל לקטן כאשר קינה האי ספרנא בש״ס (מגילה פ״א) על ר׳ זירא ,ארץ שנער הרה וילדה ארץ צבי גדלה שעשועי׳ אוי נא לה אמרה רקת שאבדה כלי חמדתה׳, כי ר׳ זירא נולד בבבל שהוא שנער ונתגדל בא״י שנקרא ארץ צבי ומקומו הי׳ קבוע בטבריה שנקרא רקת וכן נקונן על רב אחאי גאון ז״ל ארץ שנער הרה וילדה ואחז״ל למה נקרא תלמוד בבלי על שבלול במקרא משנה תגמרא וכן נאמר על פ״ב שנקרא בבל כי היא עיר מלאה חכמים וסופרים בעלי מקרא ובעלי משנה ובעלי תלמוד הרבה ת״ח גדולים וקטנים, ארץ צבי שנקרא ציון .כי מציון תצא תורה ולציון יאמר איש ואיש יולד בה׳ (תהלים פ״ז) וכן נאמר על פ״ב איש ואיש יולד בה כי מיום בא זקיני מאוה״ג זצ״ל בעל ה״ס זה לפני מאה שנים לפ״ב וקבע ישיבתו הגדולה שמה והעמיד תלמידים לאלפים ואחריו קם בנו ה״ה אבא מאוה״ג בעל כ״ס זצ״ל גם הוא בישיבתו הרמה הגדולה עוד יותר העמיד כמה אלפים הלמידים ואחריו כבוד אחי רבנו הגאון המובהק זצ״ל אלפים תלמידים יוצאים מישיבתו ומשך מאה שנים ששלשה רועי

———

כי איש מקום משכן כבודו הוא כק״ק דראהביטש, ואשר הי׳ נדפס גם בעת ההיא בסכ״ע ביגים: כי בין ככא לעשור בסנת תרנ״ג הי׳ מלכנו האדיר יר״ה במדינת גאליציען לנסות את צבאי חיילותיו בתכסיסי מלחמה (מאַנאָווער) ובעברו משם למדינת אונגארן לקח דרכו דרך עיר דראהביטש וניתן צו ופקידה מאת הממשלה כי ראשי העיר יבואו אל מקום התחנה של מסילת הברזל כי מלכנו יר״ה יופיע שם בהוד מלכותו ערך רבע שעה לקבל ברכת ראשי העיר והמלך. ואחי אתיצ נ״י תנ״ל חי׳ בראש נכבדי עדת ישראל עם ס״ת בידו תחת החופה כאשר הוא המנהג מאז במדינית האלו לקבל פני הוד המלך יר״ה. וכאשר הופיע הוד מלכנו יר״ה לפני ראשי הקהלה נטל אחי נ״י מכנו רשות לברכו הברכה שתקנו חכז״ל ואחרי כלות הברכה הזכיר שר המלך את אחי הני׳ בשמו לפני מלכנו יר״ה ואמר שהוא ה׳ שרייבער. ותיכף בלי התמהמהות שאל המלך האם הוא בנו של הרב המנוח מקראקוי שהי׳ נבחר לבית המועצה (רייכסראַטה), ואחי השיבו כי זה האיש הי׳ דודו, והוא בנו של הרב המנוח מפרעססבורג. והשיב לו המלך יר״ה: גם אותו ידעתי והכרתי היטב כי כמה פעמים בא בארמוני לפני באווידיענץ. אך יען שהוא יושב בעיר הזאת במדינת גאליציען ע״כ חשבתי שהוא אולי בנו של הרב מקראקוי. ואח״כ שאל את אחי כמה שנים הוא דר בדראהביטש וכי הוא הרב של העדה הישראלית הזאת. ונתן לו תודה רבה על ברכתו שבירך אותו והושיט לו ידו בכבוד גדול והי׳ לפלא בעיני כל העומדים שם. — ואתה קורא יקר בוא וראה כמה נפלאה בעיני מלכנו האדיר נ״י משפחתני כי תיכף כששמע ששם אחי הוא ,שרייבער׳ שאלו אם הוא בנו של הרב מקראקוי, אשר בעת הזאת כבר עברו יותר מעשרה שנים שנח נפשו דרב ועוד חי׳ עלה בזכרון טוב לפני הוד מלכנו יר״ה שמו הטוב והשב את אחי נ״י לרב ולראב״ד ולבנו של דודי הגאון מקראקוי זצ״ל.

וכזר אזכיר עוד זה רבות בשנים בהיות הלאנדעסאויסשטעללונג בעיר בודאפעסט באותה העת שביקר ארוננו המלך החסיד יר״ה אותה נזדמנתי אני עם אחי הרב הגאון הצדיק מהו׳ שמעון סופר נ״י אבדק״ק ערלוי נ״כ שמה בין המון עם רב וכאשר עבר עלינו אדונינו המלך יר״ה אמרנו בקול רם ברכת ,שחלק מכבודו׳ בכפים נשואות ופנה אדונינו המלך יר״ה אלינו ושאל בזכירתו אותנו לרבנים: פאן וואָ זינד דיא העררען ראבינער? והשבתי אני: זהו אבערראבינער סימאן שרייבער אוים ערלוי ואני אחיו סאלאמאן שרייבער אבערראבינער אויס בערענסאס. ואמר המלך יר״ה פיללייכט זאָהנע דעס זעלינען אבער-ראבינערס שרייבער אוים פרעססבורג? והשבתי הן אדוני המלך ואמר משפחתכם הנכבדה מכיר אני זה רבות בשנים ונתן לנו תודה על הברכה ונענה בראשו בסבר פנים יפות והלך לדרכו עם הנראף אנדראשי שז״ל אז מיניסטער אשר לוה אותו עם שארי מיניסטער והעם קרא בחיל הידד אירר! וכל עלי העתים הביאו מקרה מהור זה ביומו לדבר חידוש.

ישראל אלו הרביצו תורה במדה גדולה מרובה באופן שרוב ככל לומדי תורה אשר נמצא במדינתנו ומדינות הסמוכות ורבניהם וחכמיהם שמשו ולמדו אצל שלשה רועי ישראל אלו זצ"ל או אצל תלמידיהם ותלמידי תלמידיהם ונוכל לאמור על ס"ב שהיא ציון ומעינן במשך מאה השנים האחרונים ואיש ואיש לומד תורה ילד בה כי כל המלמד את בן חבירו תורה כאלו ילדו ע"כ היא כציון וכארץ צבי אשר גדלה שעשועי'. ואוי נא לה אמרה רקת ואחז"ל למה נקרא שמה רקת שאפי' ריקנים שבה מלאים מצות כרמון וכן בס"ב שאפי' ריקנים שבה אף שאינן בני תורה מלאים מצות ומעש"ט כרמון ושלשתן אית בה בס"ב לבד ועתה אוי נא לה שאבדה כלי חמדתה, כלי הסגולה שהרביץ תורה ויראה בישראל רבם הגאון אחי זצ"ל ועליו נקרא אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמח"ה (תהלות צ"ו) כי הי' זרע אור תורה ואור החכמה ולישרי לב הי' שמחה בזה כי הי' מקום אשר ישלחו את בניהם ללמוד תורה וגם לו הי' שמחה בזה כי יותר מה שעגל רוצה לינוק פרה רוצה להניק והי' .שמח"ה לצדיק עשות משפט (משלי כ"א) ועתה ,אחרית שמח"ה תוגה (משלי י"ד) .תאסף שמח"ה וגיל (ישעי' ט"ז) אל עמיו ואיך אנחם!

***

כאשר שלח משרע"ה שנים עשר איש לתור את הארץ אמר להם (פרשת שלח) .וראיתם את הארץ מה היא ואת העם היושב עלי' החזק הוא וכו' ואת הערים אשר הוא ישב בהנה הבמחנים אם במבצרים ומה הארץ וכו' היש בה עץ אם אין והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ והימים ימי בכורי ענבים'. ואומר אם עינינו משוטטות אנה ואנה אנו רואים שכל קבוצת אנשים כל חבורה וחבורה כל עיר וכל מדינה ובכל מקצוע התחברות אנשים במכוון ישימו להם ראש אחד אשר על פיו יצאו ועל פיו יבואו ומקבלים מרותו עליהם וזה מעשה בכל יום כי כל ענין התחברות דורשת ומבקשת גם ראש ואם כן הוא בהוויות ותהלוכות העולם במילי דעלמא לתיקון ישוב עירי או מדיני על אחת כמה וכמה בהנוגע לתיקון הנפש ועניני דת הישראלי הצריך השגחה ושמירה יתירה שצריכים ראש. נאמן אשר על פיו ילכו ויתנהגו שלא יחטיאו את המטרה, לזאת כל חברת בני אדם גדולה או קטנה שיש להם ראש ומנהיג היא התעודה עלי' שמתנהגת בשורה וכמשפט הראוי לה, לזאת אמר משה רע"ה אשר רצה לבחון את הארץ לא בגשמית כ"א ברוחנית אם טובה ומועילה לבני ישראל אם מוכשרת היא לעם ה' לקיים בה תורה ומצות אמר וראיתם וכו' החזק היא הרפה השמינה היא אם רזה בעניני מדות ומוסר ויושר ומשפט וכדומה מעלות הרוחנית אשר התכוון עליהם הבמחנים או במבצרים אם הי"א כעיר פרוצה אין חומה בדברים האלה או במבצרים שהם גדורים בגדרים וסייגים בסיינים אשר מועילים לקיום הדת ואמונה .היש בה עץ ופירש"י אם יש בה אדם כשר אשר יגן עליהם בזכותו וחכמתו, והיה כי כן נאה ויאה לכל עדה וקהלת עם ה' אשר על אדני התורה והאמונה הטבעה שיהי' להם ת"ח וצדיק אשר יעמוד בראש ואשר ינהיגם וינהלם וירעם על מבועי התורה והיראה ויגן עליהם בזכותו ותורתו וחכמתו, אבל לחיות כי נגזרה גזירה מאז כי כל בשר ודם יש לו קץ ותכלית ויעזוב עמו וארצו אם כן יקרה להמנהיג לא תעמוד העדה בלי מורה ומנהיג ומגן ומחסה כ"א עד מהרה יתאמצו וישתדלו להושיב אחר תחתיו ומה גם לפי שכתבו הספרים הקדושים כל קהל ועדה שאין לה ראש הסטרא אחרא ישתרר עלי' להיות ראש ר"ל. ולזאת ציוה נ"כ קדוש זקיני בעל ח"ס זצ"ל בצוואתו שקהלתו פ"ב לא תעמוד יותר משתי שנים בלי רב אב"ד וקדוש זקיני רבינו עקיבא איגר זצ"ל ציוה בצוואתו שמיד אחר שלשים לפטירתו יקבלו רב אב"ד בקהלתו פוזנא תחתיו כי היטב הבינו והכירו קדושים אלו גודל צורך והכרח לעדה קדושה להיות להם מנהיג ורועה נאמן, האמנם אם ירצו בני העדה לילך ולחפש במרחקים אחר רב ומנהיג יתפרדו אף יתחלקו הדעות לשונות ומשונות כי כל א' יורה באצבע על אחר הנראה אליו לדעתו ורצונו וכפי מהותו וטבעו כן יתפרדו ולא יתאחדו ולא יבואו לעמק השוה לבוא אל תכליתם אי לזאת עצה

טובה הדרך ישרה אם ישאר בן אחר הנפטר אשר אף אם רק במקצת ממלא מקום אביו שיושיבו אותו על כסא אביו כי בו לא יוכלו להיות הדעות חלוקות כ"כ כי כמו שהוא כן הוא וכן נמצא וכן הוא וכן פסק הרמב"ם ושארי פוסקים ואף אם עוד לא הבשילו אשכלותיו ענבים ואינו עוד במדרגת אביו כדרך העולם שהבן במיעוט שנותיו איננו שלם במעלותיו ומדותיו כאביו הקש"ש ממנו בשנים הרבה אבל במשך השנים עד מהרה יוסף לקח בתורה וחכמה ויראה עד שיוגמר הפרי ויהי' לפרי עץ הדר וענף עץ אבות אבל בתנאי באופן שיעמדו בני עדתו על ימינו לסעדו ולתומכו בפעולותיו לגדלו ולרוממו למען יהי' לו חשק וחפץ להוציא כשרונותיו מכח אל הפועל אבל אם ח"ו יעמדו לשטן לו ויגרעו ויפחתו את מעשיו ופעולותיו ויגנו אותם בעיניו ובעיני אחרים אז ח"ו יסתמו צינורות החכמה בו ויקרות את חפצו ורצונו להשלים עצמו ולהשלים אחרים כי כן הוא מדרך טבע בני אדם והנסיון ילמדנו וכבר פירש הגאון החסיד בעל מחצית השקל הקרא (קהלת י') .אי לך ארץ שמלכך נער ושריך. בבוקר יאכלו' ופי' הוא ז"ל אי ואוי לך ארץ אשר מלכך נער והשרים תחת אשר יחזיקו על ידו לעזרו ולסעדו המה בבוקר ימיו שלו יאכלו אותו בכל פה, וכל אוכליו יאשמו כי מקלקלים אותו ומרעים לעצמם. ולזה נ"ל כיוונו חז"ל בפרקי אבות באמרם .עשה לך רב וקנה לך חבר והוי דן את כל האדם לכף זכות' שלכאורה סיפא של המאמר אין לו שייכות להרישא ונ"ל מהו עשה לך רב באיזה אופן הכי האדם חומר וגולם שיכולים לעשות ממנו כבגולם עץ ואבן שלחן או ספסל אבל לפי הענין הכוונה שהעדה וחבורה בידה לעשות להם רב אם יעמדו על ימינו לעזרו ולתומכו בכל מפעלותיו הטובים ויפיחו בו רוח חיים וכח הפעולה לסגל מדותיו ומעלותיו הטמונים בקרבו וממתינים רק להוציאם לפעולת אדם. בזה עושים להם רב ראוי והגון ומי שאינו צריך אותו לרב עכ"פ יהי' לו בו חבר טוב ואמרו ז"ל רק אז תוכל לעשות לך רב ולקנות לך חבר אם תדון את כל אדם לכף זכות שתדין אותו לזכות בכל הענינים ולא לכף חוב ח"ו וכמו שכתבנו — וזהו שאמר הקרא .אם יש בה עץ' אדם צדיק שינן בוודאי טוב הוא 'אבל אם אין כי הלך לעולמו כדרך כל הארץ אז .והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ' לא תשוטטו אנה ואנה לחפש רק תקחו לכם מפרי ארצכם ומולדתכם אשר טפחתם ורביתם אשר גדל בקרבם בן הרב הנעדר ואף כי עוד לא הבשילו אשכלותיו .והימים ימי ביכורי ענבים' ולא נתבשלו עוד כל צרכם בכ"ז תתחזקו ולקחתם מפרי הארץ כי כן נאה וכן יאה.

והנה אחיי ועמי ! אם כי גדול השבר וההפסד לכל ישראל בכלל ולק"ק פ"ב בפרט ע"י העדר אחי מורי הגאון ז"ל האמנם יש לנו נחמה במקצת בראותינו כי העיר ואם בישראל עודנה מחזקת בקדושתה וקדושה ראשונה קדשה לשעתא וקדשה לעתיד ונאמנותה לרבותיהם אבותי הקדושים זצ"ל עודנה בתוקפה כי כמו אז לפני ששים ושבע שנים בהעדרו רועה נאמן לישראל קדוש זקיני בעל ח"ס זצ"ל שהושיבו אז מיד את בנו אבא הקדוש זצ"ל על כסא קדשו וכמו לפני שלשים וארבע שנים. שנסתלק אבא זצ"ל מיד מלאו בבנו רב אחאי גאון זצ"ל את כסאו אחריו וכבר החזיקו בתרי זימנא כי גדול בקרבך קדוש ישראל כן עתה מקבלים בשמח"ה ובנפש חפיצה את בנו יחידו הרב הגאון האברך החו"ב בתורה מופלא ביראת ה' טהורה ענף עץ אבות הקדושים ומוכתר בנימוסין מה"ו ע ק י ב א סופר נ"י חתן אחי הרב הגאון הגביר נשיא אה"ק מה"ו יצחק ליב סופר נ"י ואם כי קשה עלינו מאוד .כי הילד איננו ואני אנה אני בא' שהיא בגמטרי' .שמחה' כמ"ש למעלה אבל ילד אחר ינחמנו מעצבתינו .כי ילד יולד לנו בן נותן לנו

יהי' המשרה על שכמו ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור אבי עד שר שלום' כמו שאמר ישעי' הנביא (ס' ה') על חזקי' מלך יהודא כי הגיה לנו רבנו אחי ז"ל אחיו: ברכה בן יחיד ממולא בכל מדה טובה ותהי המשרה על שכמו ויקרא שמו פלא יועץ א"ל גבור בגמטרי' **עקיבא סופר** ותקותנו חזקה כי הוא יהי' לפלא יועץ, אל גבור (מלשון יש לאל ידי) הוא יהי' מלא כח ועצמה ורב אונים בתורה ובמעשים טובים ויהי' אבי עד יהי' כמו שהי' אביו הגאון ז"ל שר שלום לא בחיל ולא בכח כ"א ברוח ה' ידבר ויהי' איש השלום. ואני מברך את ק"ק פ"ב בברכת מז"ט זכו במקחכם הטוב והצליחו ותשכילו ועשו אותו לכם לרב וכמו שאמרתי אתם בני הקהלה הקדושה ואתם בני הישיבה הרמה ואתם ת"ח ולומדי תורה וקנו בו חבר טוב אבל והוי דן אותו לכף זכות בכל עניניו ופעולותיו כי בטוח אני בו שיהי' כל מעשיו לשם שמים להרים קרן התורה והיראה והלא כבר יעדו אותו אביו רבינו הגאון זצ"ל עוד בחייו והעמידו על מקומו בבית מדרשו הגדול ללמוד תחתיו שיעורין כסדרן וכהלכתן והן בעסקי רבנות והרשה אותו לדרוש על מקומו בביהכ"נ הדרשות שהי' הוא רגיל לדרוש לרבים והוא מילא את מקומו והפיק רצון כולם ובטוח אני באלה ובזכות שלשת אבות הקדושים ז"ל שיעלה מעלה מעלה לתורה ולתעודה ויגדל שיאו ויהי' לעטרת תפארת להקהלה הקדושה והמה יפריחו וישכילו תחת ידו הן בתורה וחכמה ויראת אל כל הימים וגם יצליחו בעושר ונכסים ויברכם ה' בגללו כיה"ר.

ואתה אהובי בן אחי! אליך אישים דברתי אתה ידעת גודל אהבתי ודביקות נפשי לאביך רב אחאי גאון זצ"ל, במעמד הנורא הזה אשר שר וגדול בישראל נפל לפנינו שמע את קולי, עתה אתה ברוך ה' מיועד לעמוד ולשבת ההוראה למורה ומנהיג קהלה קדושה וגדולה בנויי אבל גם בכל המדינה ועוד הוצה לה עיניהם של הקהלות והרבנים נשואות עליך כאשר הורגלו במאה השנים האחרונים דע אהובי כי לא דבר נקל היא המשרה אשר ישימו על שכמך לא שררות המה נותנים לך כ"א עבודות להיות עבד נאמן לה' ולעדתך ולהמדינה, קורא אני לך עלה והצלח! עלה על כסא אבותיך ותצליח ותשכיל בכל אשר תפנה לטובה אל תירא ואל תחת כי ה' אתך ואבותיך הקדושים שבעה כוכבי לכת ה"ה אביך הגאון ז"ל וזקינך בעל כתב סופר ז"ל הזקינך בעל ח"ס ז"ל הזקינך רבינו עקיבא איגר ז"ל הזקינו רבינו עקיבא איגר הראשון בעל משנת דר"ק ז"ל הזקינך רבינו שמואל שאטין כ"ץ הנקרא מהרשש"ך ז"ל והזקינך רבינו אברהם ברודא ז"ל בעל אשל אברהם ולמעלה בקודש זכר כולם לברכה המה יסבבו אותך ויאירו אליך במאור תורתם ויגינו עליך בגודל זכותם רק חזק ואמץ בתורה ועבודה .וחזקת והיית לאיש כי כן ציוה המלך החסיד לשלמה בנו אשר מלך אחריו אשר לדעתי כיון בזה להיות כי אחז"ל בפרקי אבות (פ"ד) .איזהו חכם הלומד מכל אדם' ע"כ מדה טובה מרובה ללמוד מכל אדם בכל אשר ימצא לו מזה תורה ומהאחר יראה ומהשלישי מדות טובות וכדומה ויאספם באמתחתו ויסגלם בכל עת מצוא ויהי' בבחינת מקבל בחינת אשה אבל כל זה בעודו שהוא בעצמו ולעצמו אבל מיום שנתמנה לממונה על הציבור מחלפת השיטה ואז מן הצורך והחיוב לא להיות עוד חכם הלומד מכל' אדם אלא חכם הלומד .לכל' אדם יהי' הוא המורה והמלמד ובבחינת איש המשפיע ולהיות כי שלמה המע"ה הי' מעודו חכם הלומד מכל אדם וזה כבודו ותפארתו לזאת כאשר יחדהו אביו החסיד למלאות אחריו ציוה ואמר לו לשנות את טעמו ואמר וחזקת והיית .לאיש' משפיע לאחרים ולהיות כי קשה לאדם אשר לא הרגיל את עצמו להכם בעצמו רק מה שלמד מאחרים היא חכמתו ואיך בפתע פתאום יהפך הלומד להעשות מלומד למלמד ומורה ומשפיע לאחרים ובכן הדבר צריך התחזקות קצת (איבערווינדונג) לזאת אמר .וחזקת' והיית לאיש. כן אני אומר

אהובי בן אחי עד הנה היית לומר מכל אדם ואספת מרגליות טובות באמתחתך ואשרי לך אבל עתה הגיעה העת שתעמוד בראש צבור גדול ולרבי בישיבה גדולה החזקת והיית לאיש ותרביץ תורה ויראה ותלמד ותדריך אחרים ככל אשר תשיג ידך וזכות הרבים יהי' תלוי' בך וזכות אבותינו הקדושים יעמוד לך שלא תבוש ולא תכלם רק הלך בדרכיהם ובתהלוכותיהם הקדושים ואל תשנה מהם דבר כי זה לדעתי הי' ברכתו של ישראל סבא את בנו יוסף (פרשת ויחי) ויברך את יוסף ויאמר ,אלקים אשר התהלכו אבותי לפניו אלקים הרועה אותי מעודי וכו' המלאך הגואל וכו' יברך את הנערים ויקרא בהם שמי ושם אבותי וכו' וידגו לרוב בקרב הארץ' ופירש"י כמו דגים שאין עין הרע שולטת בהם. והכונה לדעתי כי אין ברכה גדולה להאבות כ"א אם הבנים הולכים בדרכי אבותיהם בעבודת ה' ובשארי ענינים כי מי שימציא לעצמו דרך בעבודת ה' יוכל לבלות רוב ימיו בדרך טועה בידו עד שימצא דרך-האמיתי ועוד זאת ימצא מתנגדים ומקטריגים הרבה לנגדו ובפרט אם הוא ממונה על הצבור לא יצייתו לו כי יאמרו מי יימר לך כי אמת נכון לעשות כאשר הורית לנו בדרך אשר המצאת לעצמך ומשכלך אבל מי שהולך ומתנהג בדרכי אבותיו והמה היו גדולי הדור וקדושי עליון ואתמחי גברי ואתמחי ירכם ונתקבל אצל העולם ומוחזק לדרך אשר אם כן ילכו בניהם אחריהם ירוויחו בכפלים כי בטוחים המה שהולכים בדרך טובים דרך אמיתי בעבודת ה'. ועוד שלא ישלטו עיני בישא של בני אדם בהם ויצייתו להם יען כי כן נהגו ועשו גם אנשי שם גדולים אשר בארץ המה. וזהו שבירך יעקב אע"ה את יוסף והיינו כי ברכת הבנים היא גם ברכת האבות כמובן ואמר אלקים אשר התהלכו אבותי לפניו דהיינו אותו דרך העבודה אשר התהלכו אבותי אותו דרך עצמו הרועה אותי מעודי ולא שניתי מהם והנני מברכך שגם בניך ילכו בדרך זה המקובל והמלאך הגואל אותי. וכו' יברך את הנערים באופן שיקרא בהם שמי ושם אבותי בתהלוכותיהם והתנהגותם מיד יכירו וידעו כל רואה בם כי הם בניהם של אלו כי הולכים ממש בדרכיהם ועי"ז גם ידגו לרוב בקרב הארץ שאין עין הרע ועיני בישא של בני אדם המפקפקים ומעררים לא ישלטו בהם כי על גדולי וקדושי ישראל לא ירהבו בנפשם לערער ולפקפק ע"כ בטוחים המה הבנים כי שלום יהי' בהילם ושלוה בארמנותם אם בדרכי אבותיהם ילכו. וכן אני אומר לך אהובי בן אחי שבלים לא תשנה בצדקתך ותכמתך מדרכי אבותינו הקדושים זצ"ל הן במילי דשמיא והן במילי דציבורא והן בהנהגת עצמך ויקוים בך ברכתו של אותו זקן זקנינו הקדוש ח"ס זצ"ל שכתב וסיים בצואתו בזה"ל ... ך שלא יבוש המעיין ולא יקצץ האילן פרי עץ חיים אמן כיה"ר.

ועתה רב אחאי גאון! אשר אתה מוטל לפניגו ... הנני קורא מז"ט על ההיתון הנעשה פה בין קהלתך הקדושה ובין בנך יחידך אשר אהבת נפש ישניהם מתכוונים לנהוג בך כבוד. הקהלה הפצם לעשות נחת רוח לנשמתך ובקבלתו לרב אב"ד, ובנך אשר לכבודך זכבוד אבותינו הקדושים ז"ל ולכבוד ה' ותורתו ולא בשביל בצע כסף להיות לו פרנסת ביתו מקבל המשרה על שכמו תהי נא מליץ יושר בעדם שירים ה' קרנם בכבוד ובנך יחידך יזכה לישב עה"ת והעבודה מתוך הרחבה ושיתקדש ש"ש על ידו וימצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם ותהי' נא מליץ יושר גם על אחב"י ויבולע המות לנצח ומחה ה' דמעה מעל כל פנים ובלצ"ג במב"א.